

Nicolae MAGIAR

Eduard MAGIAR

**MONOGRAFIA
MUNICIPIULUI REȘIȚA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MAGIAR, NICOLAE

Monografia municipiului Reșița / Nicolae Magiar, Eduard Magiar.

- Cluj-Napoca : Grinta, 2015

ISBN 978-973-126-690-9

I. Magiar, Eduard

908(498 Reșița)

Coperta: Vladimir Negoită

Foto cop. I: Harta Reșiței Montane (Oravița – 1874)

© **Autorii**

Multiplicarea volumului și copierea textelor se poate face numai cu acordul autorilor.

EDITURA

grinta

Respectul pentru CUVÎNT

GSM: 0744-777.883

E-mail: gabby_cojocar@yahoo.com

Nicolae MAGIAR

Eduard MAGIAR

MONOGRAFIA MUNICIPIULUI REȘIȚA

ediție revăzută și adăugită

EDITURA
grinta

2019

CUVÂNT ÎNAINTE

Municipiul Reșița avea nevoie de această exhaustivă și complexă lucrare, caracterizată de o amplă documentare și o foarte bună coordonare în ceea ce privește derularea conținutului. S-au folosit ca bibliografie pentru acest amplu volum cele mai inedite surse din arhive, cercetarea în teren și desigur, toate documentele prezentate au fost verificate și decriptate - atunci când a fost cazul - astfel încât ne aflăm în fața unui model de referință, care se poate constitui ca un semnificativ exemplu pentru monografiile altor municipii sau orașe.

De-a lungul timpului au existat și alți autori precum Gheorghe Molin, Dan Fărcaș, Petre Oalldede care au încercat și ei redactarea unei cât mai complete monografii a Reșiței...din păcate intențiile lor nu s-au materializat.

În mod selectiv, dar cu mult profesionalism și cu o rigurozitate evidentă - cei doi autori - ne prezintă pe parcursul volumului - nouă capitole:

1. Cadrul geografic
2. Istoricul și viața politică
3. Populația și urbanismul
4. Administrația
5. Economia
6. Viața socială
7. Învățământul
8. Biserica
9. Cultură, sport, turism

Reșița (actuala așezare) a făcut parte din regatul regilor daci și ulterior din Imperiul roman - lucru atestat de toate descoperirile arheologice - cetăți, caste, monede, fibule găsite în Lunca Bârzavei și dealul Ghica de pe vremea împăraților romani Traian și Hadrian.

Dezvoltarea ulterioară a acestei localități odată cu dezvoltarea vieții sociale, culturale și religioase este prezentată pe parcursul volumului cu cele mai importante amănunte, respectând reperele cronologice și coordonatele istorice și administrative.

Un lucru important și mai puțin cunoscut este faptul că până în anul 1891 se putea vorbi de existența a două localități: Reșița Montană și Reșița Română. În anul 1925, odată cu trecerea de la denumirea de comună la cea de oraș vorbim numai de Reșița.

Localitatea de pe Valea Domanului devine un puternic centru economic și industrial modern adânc încrustat pe harta României. Viața culturală cunoaște o dezvoltare intensă, la fel și sportul - domeniu în care Reșița a dat mari valori. Toate aceste realități sunt expuse și exemplificate astfel încât putem spune că nimeni nu a rămas pe dinafară...

* * *

Nu în ultimul rând volumul de față este și un mic exercițiu de admirație față de rădăcini, față de locul unde te-ai născut și ai prins viață, acolo unde te-ai desăvârșit și afirmat, o adevărată redescoperire spirituală care nu te poate lăsa să ramâi dator.

Orașul a fost și a rămas un loc în care oamenii continuă să clădească trainice punți de legătură între ei și să-și perpetueze spiritul autohton pentru viitorime.

În concluzie – felicitări autorilor – pentru acest excelent instrument de lucru care incumbă tot ceea ce este necesar unei lucrări științifice fiind totodată un profund și liminar exemplu pentru generațiile viitoare.

Gabriel COJOCARU

Cronică și avan-cronică personală

Suntem în secolul XXI și cronicile despre veacuri pot părea ana-cronice, așa cum a fost și ceretarea mea personală în legătură cu lucrarea de față. Această înșiruire de afirmații nu este una obiectivă. Ea reflectă punctul meu de vedere, al concetățenilor mei, al unor istorici, al unor strămoși personali etc. Este o cronică și avan-cronică personală, care exprimă și punctul meu de vedere asupra lumii din care fac parte. E o istorie de autor, așa cum sunt toate istoriile acestui spațiu geopolitico-istorico-etnografico-special din care fac parte.

Nicolae Magiar, profesor doctor în istorie, fiu bun al Soceniului, este desconspirat abrupt de noua tehnologie, internetul, și plasat într-un clasament robotic în care Reșița nu mai apare: pe <http://www.calificative.ro> despre Nicu Magiar aflăm că: *cel mai bun profesor de istorie din judet. Toată stima pt. Prof. Dr. Magiar, cel mai tare prof ever!, sau Profesor de nota 10 din toate punctele de vedere.*

Dacă tatăl său este fiu bun al Soceniului, dr. Eduard Magiar, este fiu bun al Colegiului Național *Mircea Eliade* din Reșița, îndrumarea și exemplul propriului părinte fiind o cursă nebună, contra-cronometrul istoriei!

Cei doi, tată și fiu, au comis-o din nou!

Monografia Reșiței poate reprezenta o lucrare științifico-sentimentală, dar, nu este așa!

Personal, am simțit informațiile aduse în prim-planul lucrării, ca pe o agresiune asupra propriei mele ființe! Am crescut cu pattern-ul Reșiței simbol și fiecare fibră din corpul meu rezona în această frecvență. Informațiile aduse de Nicolae și Eduard Magiar în paginile următoare vorbesc despre o poveste de succes! Povestea de succes a coloniștilor în spațiul *red zone* într-o traducere de secol XXI!

Ca adept al Banatului ca ținut al condotierilor din Est, care au colaborat cu ordinele militaro-religioase încă din zorii Evului Mediu prin Ordinul Cavalerilor Gladiumului, Cetatea Borzafeu, nu o pot plasa decât pe Dealul Moroasei, deși tabelul rămas de la Cavalerii Teutoni, NU specifică amplasarea ei. Nu intru acum în detalii...

Reșița prefacerii industriale a însemnat o idee de succes, o colonizare masivă cu specialiști străini și forță de muncă ieftină – bufenii olteni! - și o desconsiderare a populației autohtone! Regăsim modelul de la cucerirea Americilor și până la noile conflicte internaționale.

Și totuși, Nicolae și Eduard sunt doi autori optimiști. Vorbesc de multiculturalitate în capitolul *Învățământ*, despre Școala de Muzică fondată în

1949, și de profesorul Ion Românu din Soceni, sau de anul 1971, când au fost puse bazele Institutului de Subingineri Reșița, al 19-lea centru universitar din țară.

Oraș născut ca zonă verde, conform noilor organizări de secol XXI, Reșița a fost precursorul multor realități istorice, descoperite târziu de orașele românești: în 1931, de exemplu, devine membră a Uniunii Orașelor din România, și constituie, în premieră națională, *Paza de noapte Carașul*. În 1936, chinezul orașului era dr. Ciprian Foiaș, din Soceni.

Valea Bârzavei, 7 august 1919, zi importantă pentru autorul acestor rînduri și, deloc întâmplătoare!, cu apariție în fiecare joi, a fost săptămânalul care a spiritualizat populația de limbă română din Reșița. Un impact similar l-a avut, probabil, televizunea Terra Sat, în 1994.

Mitul economic se decortichează în statistici seci, care vorbește despre economia zonei. În timp ce specialiștii străini erau la mare preț în siderurgia reșțeană, obligațiile de *robotă*, la uzină, în 1912, erau pentru 126 de locuitori din Soceni, sau 70 din Apadia!

La 24 decembrie 1848, Reșița e cucerită și arsă din temelii de Regimentul de graniță din Caransebeș. 148 de case s-au transformat în scrum...Bolile mlaștinilor și Lada frățească, primul spital cu... 8 paturi, în 1854... Și așa mai departe...

Povestea Reșiței, cu uzinele, societatea, turismul, ideile, concepțiile unui spațiu atot-cuprinzător, de vivanță remodelare spirituală, Nicu și Eduard Magiar sunt atât regruparea în jurul unei idei, dar și speranța de revoluție a generațiilor ce vin...

Mario BALINT
Jurnalist

Descoperind Reșița de ieri și de azi ...

În urmă cu patru ani, fostul meu diriginte și, totodată, primul meu mentor în ale Istoriei mi-a încredințat întocmirea unui cuvânt introductiv la ceea ce avea să fie *Monografia Liceului „Mircea Eliade”*, instituția de învățământ unde am petrecut cei mai frumoși ani ai vieții mele.

Am scris, atunci, acele prime pagini cu mult elan, convins fiind de faptul că, prin demersul meu, ofer câteva rânduri pentru o carte ce însemna, până la urmă, o veritabilă pagină din istoria unei școli, iar prin aceasta și a orașului implicit.

Este locul în care am lăsat și eu o parte din sufletul meu, în acel an 1997 de neuitat, când am plecat spre lumea mare, convins fiind că, ori de câte ori voi reveni, cineva mă va aștepta aici pentru a retrăi, cu bucurie, momente unice. În fapt sunt acele amintiri pe care le-am construit împreună cu oameni frumoși din vremuri de altădată care acum, din păcate, sunt doar... istorie.

M-am reîntâlnit cu ea acum câteva zile, atunci când fostul meu Profesor m-a invitat, din nou, să ofer câteva aprecieri de specialitate cu ocazia publicării unui volum care este, cu adevărat, aparte. Pentru mine personal, dar și pentru cei care s-au născut în acest loc, demersul Prof. Dr. Nicolae Magiar și Dr. Eduard Magiar de a aduce la lumina tiparului o *Istorie a Reșiței* nu are cum să nu însemne foarte mult.

Monografia urbei noastre reprezintă, întâi de toate, o minunată apariție editorială pe care o salut din toată inima, convins fiind de faptul că era și vremea ca acest oraș să aibă, finalmente, propria sa carte de istorie. Reșița merita mai demult o asemenea inițiativă laudabilă, mai ales dacă stăm să medităm la îndelungata sa tradiție istorică ce coboară mult în timp, până în zorii Epocii Luminilor.

După cum o atestă și sursele de epocă, Reșița și-a început evoluția pe scena istoriei ca o așezare rurală modestă care, în timp, a devenit un adevărat pol de atracție al forței de muncă. Vechea Reșiță, conform unei hărți din anul 1772, își avea vatra în zona de confluență a Văii Domanului cu Bârzava. O parte din sat se întindea în stânga Văii Domanului, sub Dealul Clocotici, cealaltă s-a conturat pe partea dreaptă a aceleiași văi, prelungindu-se pe sub Gol pe malul stâng al Bârzavei, în vreme ce a treia parte, pe malul drept al Bârzavei, se întindea printre numeroasele brațe ale râului între Casa de Cultură a Sindicatelor și gara veche¹.

A urmat apoi dezvoltarea potențialului industrial al zonei, creionându-se un nucleu din care va evolua o nouă așezare care a primit numele de Einsewerk-Reschitzta sau Montan-Reșița, separată administrativ de vechea așezare rurală care a continuat să-și mențină acest caracter un răstimp destul de îndelungat².

¹ S. Belu, A. Ieremia, R. Sofroni, *Două secole de siderurgie la Reșița*, Reșița, [s.a.], p.18.

² *Ibidem*, p. 19.

Din perioada în care s-au deschis primele uzine și până în vremuri mai actuale, orașul în sine a fost un reper important în sfera intereselor economice pe care le-au manifestat două mari Imperii care s-au succedat unul după celălalt: Imperiul Habsburgic, iar mai apoi cel Austro-Ungar sau Dunărean.

La Reșița s-a fabricat mereu, între altele, oțel de foarte bună calitate, iar momentul preluării uzinelor de către S.T.E.G. a însemnat un pas înainte în procesul de industrializare și modernizare a zonei, devenind, în timp, cel mai important centru al metalurgiei din Banat.

* * *

Avem, așadar, o istorie memorabilă care trebuia cuprinsă în paginile unui tom de referință la care vom medita încă mult timp de aici înainte. Oferindu-ne această cercetare atent elaborată, Prof. Nicu Magiar împreună cu fiul său Dr. Eduard Magiar ne invită nu doar să redescoperim trecutul orașului în care am crescut și ne-am format mulți dintre noi o bună bucată de vreme.

Munca lor este, totodată, o poartă deschisă spre a ne redescoperi noi înșine, mai ales cei care am plecat spre alte meleaguri, luând cu noi, în sufletul nostru, ceva din acest oraș. Am luat oare? Am păstrat ceva din el în momentul în care ne-am contopit cu identitatea altor locuri care ne-au adoptat, întrucât drumurile vieții ne-au călăuzit spre ele? Ar fi trebuit s-o facem? La ce ne-ar fi folosit?

Eu sunt doar unul dintre cei care, plecând în altă parte, am decis să iau, totuși, Reșița în sufletul meu. Exemplul multor oameni frumoși de altădată, care au muncit și au rămas aici pentru totdeauna, mi-a ajutat, nu o dată, în demersul meu de a-mi păstra echilibrul interior, convingându-i și pe alții că, în Banatul de Munte, oamenii chiar știu să trăiască în bună vecinătate unii cu alții, departe de orice manifestări extremiste lipsite de bun simț și de toleranță reciprocă.

Cartea scrisă de cei doi autori este o minunată confirmare în acest sens. Dincolo de dificultățile firești pe care a trebuit să le depășească în timp, Reșița a fost și a rămas și acum un loc în care oamenii, indiferent de etnie sau de profesiune, au știu tot timpul să construiască punți solide de legătură unii între alții ceea ce a făcut ca și istoria lor să fi o poveste atractivă și deosebit de interesantă.

Nu întâmplător, atunci când decizi să o parcurgi cu atenție și cu inima deschisă, realizezi că, de fapt, îți face multă plăcere să o descoperi și să o redescoperi mereu, întrucât a te contopi cu Istoria Reșiței este mai mult decât o nevoie sufletească. Sau după cum spunea și un înțelept de altădată: *Vechea Cetate de Foc este locul unde poți regăsi istoria foarte aproape de tine, dacă știi să o înțelegi, simțind-o întâi de toate în profunzimea sa autentică...*

V.Lk.Dr. VARGA Attila

Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române

Senior al Orașului Cluj-Napoca

Visiting Resercher la Oxford Brookes University Uk.

INTRODUCERE

Reșița are o istorie seculară. Cu toate că s-a scris destul de mult despre această localitate, toate materialele publicate se referă la anumite aspecte din viața Reșiței (economie, industrie, cultură, turism etc). Felul în care s-a scris despre Reșița, indiferent de subiect sau domeniu de activitate este foarte variat, de la fraze cu tentă patetică până la definiții și informații tehnice, de la melancolie și accente sentimentale până la exprimare sobră, autori care indică sursele în mod profesionist sau doar o simplă listă bibliografică.

* * *

Așadar, până la momentul apariției primei ediții a acestei lucrări, nu era un material care să fi adunat, cât mai complet, dar selectiv și echilibrat, tot ce se știe despre municipiul de pe Bârzava. Acesta este marele motiv pentru care ne-am încumetat să scriem monografia municipiului Reșița. Desigur că mai sunt și alte motive, inclusiv de natură sentimentală, cel puțin prin faptul că am trăit în acest oraș mai multe decenii. Bănuiam că materialele bibliografice sunt destul de abundente dar, pe parcursul adunării surselor de documentare, acestea au ajuns să fie considerabile. Cu toate acestea am decis că merită munca aceasta pentru că Reșița este și orașul nostru, în plus, am făcut la un moment dat o promisiune de onoare.

Desigur că, orice lucrare tip monografie nu poate fi niciodată completă sau „la zi” pentru că din momentul apariției se mai întâmplă ceva în comunitate, fapte care mai târziu trebuie incluse. Este unul din motivele care au determinat lucrul la această a treia ediție. Din 2015 până în prezent s-au mai întâmplat destule prin Reșița, apoi, am mai găsit materiale prin arhive care meritau să fie incluse în această a doua ediție.

Lucrarea de față își propune să prezinte, într-o formă cât mai accesibilă marelui public, dar fără a face rabat de la rigoarea științifică, istoria monografică a municipiului Reșița în capitole, denumite generic, după o formulare clasică:

- Cadrul geografic;
- Istoricul și viața politică;
- Populația și urbanismul;
- Administrația;
- Economia;
- Viața socială;

- Învățămintul;
- Biserica;
- Cultură, sport, turism;

De la mica așezare de la începutul veacului al XVIII-lea și până la marele centru industrial din a doua jumătate a secolului XX este un drum lung. Deși istoria Reșiței este marcată profund de dezvoltarea sa industrială, totuși, sunt semnificative și celelalte aspecte care o întregesc: viața socială, culturală, religioasă etc. Descrierea acestora într-o manieră selectivă este scopul demersului nostru, plecând de la etimologia cuvântului monografie (adică studiul științific al unui subiect, din grecescul „*mono + graphe*” – „descriere”). Unele capitole sunt mai consistente în această lucrare pentru că volumul de informație a fost pe măsură. Referitor la capitolele lucrării, nu s-a putut face o desprindere totală, o delimitare absolută între domeniile tratate, de aceea se găsesc unele informații, foarte puține, care țin și de două capitole.

În cursul demersului nostru am găsit multe surse care aveau numele autorilor scrise în diferite forme, cu litere plus sau minus; la fel este și cazul unor nume de funcționari, mai ales cele de origine germană. Pe lângă materialele inedite din arhive, s-au folosit ca bibliografie inclusiv lucrări în stadiul de manuscris, deci nepublicate. Sunt pasaje care au fost reproduse cu exprimarea specifică din secolul respectiv, de exemplu XIX; în acestea nu s-a intervenit și s-a păstrat textul din document. Am găsit cuvinte rare sau care nu erau incluse în dicționarul limbii române, dar care proveneau din alte limbi, maghiară sau germană.

Unele lucrări folosite au detalii la maximum, și cuprind un anumit domeniu pe sute de pagini, în format mare ca paginație și cu litere mărunte, deci informație la superlativ, (de exemplu lucrarea autorilor S. Bordan și George Bogdan.) Numai din datele despre producția industrială a Reșiței și utilajele folosite s-ar putea face o lucrare de minim 500 de pagini.

De aceea, la fiecare capitol am folosit atâtea informații câte am considerat că sunt semnificative, nu toate la care am avut acces, pentru că nu se relatează „istoria” unui anume domeniu. Documentele de arhivă cercetate în premieră de noi, au fost în mare parte lizibile, dar cele în limba germană, cu caractere gotice și scrise de mână au creat dificultăți de descifrare. Nu s-a ținut cont de epoca apariției lucrărilor consultate, adică înainte și după 1945, înainte sau după 1989, importante au fost doar informațiile dacă erau pertinente și se puteau folosi. Atunci când informația a fost din mai multe surse, a fost acceptată cea primară, originală, doar dacă nu s-a ajuns la cea primară. În unele situații, pentru a aduce datele la zi, respectiv la nivelul anului 2015, s-au folosit surse directe de la cei care le puteau oferi și au fost acceptate inclusiv informații orale.

Am apreciat la modul corespunzător informațiile pertinente din lucrările unor istorici de meserie români (Rudolf Gräf, Cristian Rudolf, Mircea Rusnac, Dumitru Țicu, Ilie Uzum, Attila Varga, Vasile Zaberca) și străini, (Sandor Mihalik,

Frigyes Pesty, Ernő Speidel, Jenő Szentklaray) dar și cele care provin de la oameni cu formație intelectuală diferită, atât români cât și străini: ingineri, economiști, jurnaliști (Silviu Bordan, George C. Bogdan, Victor Brătfălean, Gheorghe Cimponeriu, T. Cocârlă, Coriolan Cocora, Johann Jakob Ehrler, F.V. Fabian, Francesco Grisellini, Ion Frigură Iliasă, Dumitru Jompan, Gheorghe Jurma, D. Mareș, Gheorghe Molin, Ion Păsărică, D. Perianu, Josef Windhager, I. Zahiu).

Bibliografia consultată și cercetată pentru redactarea acestei lucrări cuprinde materiale din arhive, lucrări considerate de noi speciale (53), lucrări generale (171), articole (102), periodice (33), surse de pe internet, alte informații din publicații statistice și hărți, planuri cadastrale etc.

Este dramatic faptul că în timpul revoluției de la 1848 în Reșița, în urma evenimentelor violente din decembrie 1848, pe lângă alte clădiri a ars și arhiva uzinală în întregime, astfel, documente de valoare inestimabilă din punct de vedere istoric au dispărut pentru totdeauna. De asemenea, din motive greu de înțeles, unele documente au dispărut în mod intenționat doar cu câteva decenii în urmă.

* * *

Cu toare acestea, suntem mulțumiți că putem oferi în acest volum informații inedite din documentele cercetate în arhive. Astfel, am putut introduce în această monografie date care nu se regăsec în alte lucrări publicate de tip monografie: informații economice, de comerț, de administrare a localității, de gestionare de către Primărie a unor probleme diverse legate de câinii vagabonzi, de prostituție, de elevii care absentau nemotivat, alimentele cartelate în perioada interbelică, planorism, loja masonică (dintr-o lucrare recent apărută) etc.

În secolul trecut s-au publicat mai multe lucrări (unele de mici dimensiuni, doar de câteva pagini) cu numele de Monografia Reșiței, plus altele cu alte denumiri, dar de fapt, au formatul unei monografii; acestea au apărut mai ales cu ocazia aniversării celor 200 de ani de la inaugurarea primelor furnale la Reșița; unele au fost redactate la ordinul autorităților administrative superioare; mai este și o monografie a Plasei Reșița. Intenții de a redacta o monografie sau istorie cât mai completă a Reșiței au mai fost: vezi Gheorghe Molin, Petre Oaldea, Dan Farcaș, dar nu a apărut încă.

În fiecare capitol s-au introdus acele informații considerate semnificative și într-un mod cât mai echilibrat față de celelalte părți ale lucrării. De asemenea, atunci când despre același fapt erau mai multe surse, inclusiv diferite din punct de vedere al conținutului, s-au redat toate datele pentru ca cititorul să-și poată face o imagine cât mai completă, iar autorii lucrării s-au ferit de concluzii absolute, aserțiuni subiective, opinii politice sau judecăți de valoare.

În primul capitol despre *Cadrul geografic* am oferit datele referitoare la acest domeniu. Este partea în care abundă, (spre deosebire de celelalte capitole) multitudinea de date diferite, din surse diferite. Multe toponimice și hidronimice sunt folosite de autori cu denumiri diferite. Din păcate, actualizarea datelor meteorologice, de exemplu, nu a putut fi realizată din motive comerciale....

Capitolul referitor la *Istoricul localității și viața politică* este mult mai consistent în informații. Deși apar sporadic informații despre Reșița sub diferite forme, totuși prima atestare sigură din punct de vedere documentar datează din 1673, atunci când Reșița este menționată într-un registru de impuneri turcesc, un catastif de biruri.

Istoria Reșiței se confundă adesea cu istoria industrială a acestei localități. De aceea, anul 1771 este reperul arhicunoscut pentru evoluția Reșiței. Mai este ceva aparte la Reșița, faptul că, inițial a fost o singură localitate, apoi a apărut a doua, pentru ca în final cele două să se contopească administrativ, cel puțin.

La 1 septembrie 1859, Reșița a fost declarată colonie, astfel încheindu-și statutul de localitate rurală. Până la anul 1891 vorbim de două localități, adică Reșița Română, vechea localitate, cea inițială și Reșița Montană, cea care a apărut mai târziu. Din 1891 se vorbește de o singură localitate și apoi deabia în anul 1925, din decembrie, se trece oficial de la denumirea de comună rurală la aceea de orașul Reșița, adică o localitate urbană. Reșița, prin decretul regal nr. 3840 din 21 decembrie 1925 este declarată comună urbană/oraș; De foarte multe ori în documente din perioada interbelică inclusiv, apare denumirea oficială de comuna rurală Reșița, nu orașul Reșița.

Din punct de vedere istoric, dar și industrial, sunt câteva etape în evoluția Reșiței:

1. 1771 – 1855 – începuturile industriale;
2. 1855-1920 – perioada de dezvoltare în timpul S.T.E.G.-ului;
3. 1920 – 1948 – perioada U.D.R.-ului;
4. 1948 – 1989 – perioada de maximă dezvoltare din toate punctele de vedere.

Despre ultimii 25 de ani lăsăm să vorbească mai mult istoria, pe viitor.....

În capitolul *Populație și urbanism* am beneficiat de informație suficientă, dar din păcate la populație nu întotdeauna sunt în concordanță sursele. De exemplu, numărul de locuitori este dat diferit chiar de Primărie sau de același primar, la intervale scurte de timp.

În schimb la *Urbanism* informația abundă, astfel că a trebuit să selectăm ceea ce am considerat mai semnificativ. Ce atrage atenția pentru orice cititor este simpla evoluție a populației Reșiței. Astfel, până în anul 1989 numărul locuitorilor crește permanent, (cu mici excepții pentru anumiți ani): în 1717 erau aproximativ 250 de locuitori în 62 de case, iar în decembrie 1989 Reșița avea 110.260, dar din 1992 până în prezent scade permanent.

La capitolul *Administrație* sunt informații și suficiente și inedite (din arhivă). Modalitatea prin care primarii și cei care i-au ajutat să conducă destinele Reșiței pe parcursul vremurilor se poate aprecia cel puțin prin comparație. Tot prin comparație se poate vedea cum au fost abordate aceleași probleme administrative dar în perioade diferite de timp. De asemenea, se pot trage concluzii despre perioadele când primarii erau aleși și cele în care erau numiți.

* * *

Capitolul dedicat *Economiei* este cel mai consistent și abundă în informație. Am luat ce am considerat mai semnificativ pentru întreaga evoluție a acestei localități. Credem că referitor la partea industrială nu există documentare mai completă decât cea afectuată de autorii Silviu Bordan, George C. Bogdan. Trebuie să remarcăm unele aspecte de excepție din toată evoluția industrială a Reșiței din 1771 încoace:

- dacă din punct de vedere cronologic, istoric, uzinele din Reșița datează din 1771, alte mari și recunoscute uzine metalurgice europene s-au înființat în secolul următor: uzinele Krupp din Essen existau din 1811; uzina metalurgică de la Vitkovice (Boemia) în 1829; uzina M.A.N. din Germania din 1834, cea de la Donawitz (Austria) din 1836; uzinele Škoda din Pilsen (Cehia) în 1859-1860;

- din a doua jumătate a secolului XIX, uzinele din Reșița au ajuns să fie cunoscute în Europa cu produsele lor și participă la expozițiile internaționale de la Londra (1862), Paris (1867) și Viena (1873) și la cele naționale de la Timișoara (1896) și Budapesta (1885); la Reșița s-a fabricat (printre primele uzine din lume) feromanganul și acest nou produs a fost expus pentru prima dată în lume la expoziția internațională de la Viena în anul 1873;

- din 1872 începe producția de locomotive;

- în perioada S.T.E.G.-ului, paralel cu ridicarea nivelului calitativ și diversificarea producției, aceasta a crescut semnificativ și din punct de vedere cantitativ: din 1855 până în 1919 producția industriei constructoare de mașini a crescut de 41 de ori;

- U.D.R. a cunoscut în perioada interbelică una dintre cele mai bune etape din istoria sa, fiind de departe cea mai mare societate industrială din România: în producția de oțel în anul 1924 contribuția era de 100%; în 1939, Reșița dădea 100% din producția de cocs; în anul 1927 Reșița are o pondere la locomotive de 100%; la fel are monopolul și la poduri și construcții metalice, ramificații de cale ferată, roți montate, vagoane și mașini electrice; 400 de poduri și podețe metalice construite pentru România și alte state europene;

- în septembrie 1955 a fost inaugurată locomotiva realizată la Reșița cu numărul 1000;

- în anul 1970 s-au montat agregatele la marea hidrocentrală de la Porțile de Fier; acestea erau produse la Reșița, pe baza proiectului de la I.C.P.E.H., turbinele având diametrul rotor de 9,5 m, cele mai mari din lume la acea dată;

- construcția motoarelor Diesel pentru locomotive;
- construcția motoarelor navale.

În capitolele următoare (*Viața socială, Învățământul, Sănătatea, Cultura, Biserica*) s-au evidențiat acele aspecte care să poată arăta că Reșița nu înseamnă numai industrie grea, că a existat o viață socială intensă, că reșițenii au știut să creeze și cultură, să învețe, să facă și sport, să aibă grijă de sănătate și de viața spirituală.

Coperta acestei lucrări are ca fundal fotografia cu Harta Reșiței Montane executată la Oravița în anul 1874, în limba germană.

Se intenționează ca toate fotografiile adunate despre Reșița să fie puse pe un CD care să însoțească lucrarea monografică despre municipiul Reșița.

Reșița, octombrie 2019.

Prof. dr. Nicolae Magiar
Dr. Eduard Magiar

I. CADRUL GEOGRAFIC

În Banatul românesc sunt trei județe: Timiș, Caraș-Severin și parțial Aradul. În Caraș-Severin, județ cu o suprafață de 8513 km² (al treilea ca mărime din România)³ cea mai mare localitate este Reșița. Municipiul este mărginit la est de Lacul Secu, în nord de Soceni și Ezeriș, în vest de vechea așezare Ocna de Fier, iar în partea sudică de localitatea Iabalcea.

Din punct de vedere fizico-geografic relieful coboară în „trepte”, de la munte la câmpie, Reșița fiind în partea montană. Ca așezare geografică, Reșița este la o altitudine de 235,9 m deasupra nivelului Mării Negre. Înălțimile care înconjoară orașul variază între 300-800 m.⁴ După alte surse altitudinea la care se află Reșița este la 225 m.⁵ După pagina oficială a Primăriei municipiului Reșița, în 2008 Reșița se află la o altitudine de 208 m. Coordonatele geografice de amplasare sunt: 45 grade 18' 0" N, 21 grade 53' 25" E.⁶ În anul 1968 Reșița avea o suprafață de 20 kmp din care 9,5 kmp orașul propriu-zis, adică 48% din întreaga suprafață. Intravilanul orașului se întinde pe o suprafață de 6,3 kmp.⁷ Denumirile orașului în alte limbi ale minorităților conlocuitoare sunt: Reschitza (limba germană), Resicabanya (limba maghiară) și Resice (limba cehă).

Zona Reșiței este înconjurată de unități geomorfologice care sunt reprezentate de munți relativ înalți, de peste 1400 m, munți mijlocii a căror altitudine se situează între 600-1200 m și piemonturi de la 700-800 m până la 200 m unde este contactul cu câmpia.⁸ Relieful care este în zona municipiului Reșița a suferit în timp o evoluție, care, de altfel, este firească. Datele oferite prin studii de specialitate ne arată că în perioada neozoicului superior, în nordul orașului de astăzi erau apele Mării Panonice. În regiunea Țerova-Târnova această mare era reprezentată de un golf. În sprijinul acestor informații stau ca argumente cercetările făcute și dovezile găsite în zonă. Acestea sunt reprezentate de însemnate depozite marine de pietrișuri și nisipuri. Apele care proveneau din Bârzava, Râul Alb și Sohodol se revărsau în golful dintre Târnova-Țerova. Conformația actuală a râului Bârzava s-a constituit în urma unor succesive captări precum și a repetatelor eroziuni cu caracter fluvial care au avut loc în perioada

³ Marius Bizerea, *Ghid turistic al județului Caraș-Severin*, Consiliul Popular al județului Caraș-Severin, Oficiul Județean de Turism, 1971, p. 5.

⁴ F. V. Fabian, *Memento al istoricului și dezvoltării metalurgiei bănățene*, Editura Centrala Siderurgică Reșița, 1971, p.4.

⁵ Vasile Neagu, *Trasee turistice prin Reșița și împrejurimi*, Ediția a II-a, Editura Hofman, Caracal, 2014, p. 9.

⁶ Potrivit paginii oficiale a Primăriei municipiului Reșița, actualizată în 19. 09. 2009.

⁷ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *Reșița. Istorie și contemporaneitate*, Reșița, 1971, p. 7.

⁸ *Ibidem*.

de început a cuaternarului, acesta fiind de fapt bazinul hidrografic unde se află în prezent orașul Reșița.⁹

Municipiul Reșița este amplasat pe cursul râului Bârzava, în zona de nord-vest a județului Caraș-Severin, pe teritoriul Munților Semenic. Relieful municipiului Reșița se compune din Valea Bârzavei, formată în Munții Semenic, din grupa montană Banat a munților Carpații Occidentali. Altitudinile maxime ale munților sunt reprezentate de vârfurile Piatra Goznei și Semenic, ambele având înălțimi de peste 1.440 de metri. Semenicul este singurul munte din România care are denumirea de la o floare. Aceasta este mică, de culoare roz sau albă care crește atât pe înălțimi cât și pe văi, nu chiar atât de rară ca foarea de colț, dar la fel de frumoasă. Acest munte nu este menționat de către eruditul italian Francesco Grisellini¹⁰ în cunoscuta sa lucrare despre Banat.

În schimb el descrie între între munții care înconjoară orașul și unul cu numele de Reșița: „Numele acestor munți: Moravița, Ioan, Wolfgang, Tâlva și Reșița”. Despre acesta spune că „Muntele din urmă este doar un apendice al Muntelui Moraviței, aflat în apropiere de Dognecea”.¹¹ Desigur că aceste denumiri sunt date în exclusivitate de autorul italian și nu corespund cu cele folosite în mod corect de ceilalți autori.

Reșița ca așezare este flancată din toate părțile de dealuri de diverse înălțimi: pe partea stângă sunt înălțimile Ranchinului (583 m), La Arșiță (577 m), Budinic (522 m), Golului (355 m), Ciorii (581), Dealul din Față (378), Gruni (402m), Bârna (363 m); pe partea dreaptă se află înălțimile Dealul Fântânei Seci (439 m), Dosului (423 m), Țerovei (439 m), Ramnicului (299), Sofarului (297), și Tîlva Mare (400 m). În mijlocul depresiunii, între Valea Bîrzavei și afluentul său Țerova se înalță Dealul Crucii (357 m).¹²

Semenicul, pe lângă alte însemnate bogății mai are și pe cele de natură hidrografică. Acest munte a reprezentat din totdeauna un adevărat „castel de apă”, din care, fără eforturi umane prea mari, apa se scurge singură spre Reșița prin multe torente și pâraie. Debitul de ape potabile subterane variază în perimetrul munților Semenic între 31 și 71 litri pe secundă.¹³ Până în a doua jumătate a lunii noiembrie grosimea stratului de zăpadă este de 10-15 cm pe

⁹ *Ibidem*, p. 8.

¹⁰ Este un faimos erudit italian, cu preocupări enciclopedice, membru al unor prestigioase instituții academice europene. În 1774 își începe călătoria în Banat alături de baronul Iosif de Brigido, numit în mai 1774 președinte al Administrației Țării Banatului. Grisellini a ajuns la Timișoara în noaptea de 21-22 septembrie 1774. Rămâne în Banat până la sfârșitul lunii ianuarie 1777. În 1780 este publicată în italiană cartea sa despre Banat. (Informație preluată din *Prefața* scrisă de Costin Feneșan pentru traducerea lucrării lui Francesco Grisellini – *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Ediția a II-a, Editura de Vest, Timișoara, 2006).

¹¹ Francesco Grisellini – *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefață, Ediția a II-a, Traducere și note de Costin Feneșan, Editura de Vest, Timișoara, 2006, p. 264.

¹² Vasile Neagu, *op.cit.*, p.10.

¹³ Doina Frigură Iliasă, *Întâmplări adevărate din Reșița, între trecut și viitor*, Editura Neutrino, Reșița, 2008, p. 39.

Semenic, în următoarea perioadă acesta se menține între 60-80 cm. Pe muntele Semenic cad anual 1402,7 litri pe metru pătrat.¹⁴ Mai puțin cunoscut este faptul că, de la izvoare până la Reșița, Bârzava beneficiază de cel mai complex sistem de amenajări hidrografice din România.

Toată localitatea este așezată pe malurile râului Bârzava. Aceasta mai are afluenți precum Râul Alb, Secu, Țerova, Valea Mare, Doman, Govândar, Bârzăvița și Gladna, Moniom. Din punct de vedere geologic terenul este din roci moi, fapt care, împreună cu panta redusă, au favorizat apariția multor meandre ale Bârzavei, mai ales în partea actuală a Govândariului. Acest lucru s-a înlăturat odată cu regularizarea totală a cursului Bârzavei.¹⁵ Bârzava își are izvorul pe versantul nordic și estic al Semenicului la altitudinea de 965 m, la vest de Culmea Cracului (1080 m altitudine) și iese din județ la cca 4 km de Gătaia. Până în această secțiune acoperă 710 km² pe o lungime de 88 km. Panta medie a râului pe acest sector este de 9,3 grade la sută. Debitul mediu multianual este de 20l/s pe km² în zona montană și de 5,50 mc/s la ieșirea din județ.¹⁶ Bârzava este râul care are bazinul de recepție destul de vast, respectiv de 1.202 km² și 154 km lungime.¹⁷ Se identifică în totalitate cu orașul pentru că, în afară de faptul că-l însoțește permanent fizico-geografic, a însemnat foarte mult și pentru dezvoltarea economică în special, toate uzinele depinzând totalmente de apa Bârzavei. Acest râu este considerat din punct de vedere lexical, de mulți autori că-i provine numele dintre cele păstrate din antichitate, iar între hidronimele de mărime mijlocie care sunt autohtone se numără și Bîrzava, alături de Nera și Motru.¹⁸

Referitor la denumirea sa, la etimologia din punct de vedere al hidronimiei, au fost folosite mai multe denumiri de către tot atâția autori. Redăm câteva variante:

- în primul rând sunt mai multe denumiri apropiate: Borza, Burzua, Burzna, Borzva, Borsova, Borzova, Berzaba. După unii numele vine din slavonescul „repejos”.

- autorul Al. Marinescu merge spre o variantă până la a i se atribui numelui Bârzavei origini celtice, respectiv de la celți, în limba cărora ar fi însemnat „apa dinprejurul dealului” – ber (deal), sa (împrejur), abha (apă);¹⁹

- Al. Philippide socotește că hidronimul Bârzava are origini clare daco-geto-tracice și că vechiul nume Berzava trebuia să sune în românește Bîrzaua;

- Iorgu Iordan consideră că peste numele dacic s-a suprapus mai târziu unul slav, Breazova sau Brezava însemnând „râul cu mesteceni”;

¹⁴ *Ibidem*, p. 41.

¹⁵ Vasile Neagu, *op. cit.*, p.9-10.

¹⁶ Grigore Posea, colectiv, *Enciclopedia geografică a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 339.

¹⁷ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 12.

¹⁸ Vasile Frățilă, *Lexicologie și toponimie românească*, Editura Facla, Timișoara, 1987, p. 169-170.

¹⁹ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p. 43.

- Vasile Ioniță, în ancheta făcută în partea superioară a Bîrzavei, denumirile folosite de localnici sunt acestea: Bîrzava, cel mai frecvent, Bîrzăua (numai în pronunția unora din Moniom, Cîlnic, Țerova și Doman) și Bărzava (sporadic). Deci, în bună parte, Bîrzava se pronunță în varianta fonetică presupusă de Al. Philippide că ar fi trebuit să existe.²⁰ În afară de aceste denumiri, transcrierea denumirii apare într-o formă dublă, cu î din a și î din i.

În final, râul Bârzava a fost obligat să treacă prin mai multe canale de aducțiune, conducte metalice, baraje, turbine până să treacă de Reșița și să se domolească într-o vale liniștită.

Din punct de vedere climatic, Reșița aflându-se în apropierea paralelei de 45 de grade, clima este de factură temperat continentală moderată, Reșița încadrându-se în clima zonei depresionare a culoarului Bârzava pentru că sunt și influențe submediteraneene. Pe lângă aceste influențe din sud cu aer cald, mai sunt și cele dinspre Oceanul Atlantic de unde vine aerul umed, dar mai mici comparabile cu cele din sud vest. Faptul că din punct de vedere geografic relieful din zona orașului este așezat în trepte care înconjoară localitatea, determină și tipul de climă specifică localității. Astfel, Reșița se află sub influența anticiclului azoric și a maselor de aer mai cald care vin dinspre Marea Adriatică, respectiv Marea Mediteraneană. Aceasta mișcare a aerului este cea care face ca verile să fie mai moderate, mai răcoroase, iar iernile să fie relativ normale din punct de vedere al temperaturilor și al precipitațiilor. Temperatura medie anuală este de 10,7 grade C la Reșița. Vânturile sunt moderate ca intensitate, iar media anuală a precipitațiilor este de 69,4 mm.²¹ După alte surse temperatura medie anuală este de 10-11 grade C, iar precipitațiile medii anuale se plasează între 600-800 mm.²² De asemenea, din altă sursă datele sunt acestea: temperatura medie anuală crește de la 8-9 grade C în zona montană înconjurătoare, și până la 9-10 grade C în partea depresionară. Temperatura medie a lunii ianuarie este de -3 și -4 grade C, iar cea din iulie se ridică între 18-20 grade C. Cele mai multe precipitații cad spre sfârșitul primăverii (mai și iunie) iar cele mai puține în luna februarie.²³ De obicei primăvara se instalează pe la sfârșitul lunii martie, vara este călduroasă și toamna lungă. Prima zi de îngheț apare cam la începutul lunii noiembrie. Precipitațiile medii anuale prezintă valorile cuprinse între 700 și 1000 mm. Media multianuală a precipitațiilor atmosferice este la Reșița de 778 mm.²⁴

După alte surse, informațiile diferă în ceea ce privește temperatura medie și alte date. De exemplu, datorită conformației reliefului și influențelor dinpre Marea Mediterană combinate cu cele din zona Oceanului Atlantic, temperatura medie anuală edte relativ ridicată, respectiv 9,3 C. În timpul iernilor temperaturile

²⁰ Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Editura Facla, Timișoara, 1982, pp. 204-205.

²¹ F. V. Fabian, *op. cit.*, p. 4.

²² Mircea Mare, *Banatul între secolele IV-IX*, Editura Excelsior art, Timișoara, 2004, p. 10.

²³ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 11.

²⁴ Eugenia Stanciu, *Precipitațiile atmosferice din Banat*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2005.

nu depășesc în medie -1,7 C la Reșița, iar valorile negative fiind în lunile ianuarie și februarie. Prima zi cu îngheț apare între 1-11 octombrie, iar primăvara se instalează destul de brusc și este destul de caldă (10,1 C media în aprilie).²⁵

În timpul iernii se remarcă un fenomen specific. Este vorba despre așa numita „inversiune a temperaturii”. În ceea ce privește vânturile, direcția din care bat, tipul și intensitatea, dominante în timpul verii sunt cele din nord - vest și care aduc cu ele ploii abundente, la sfârșitul primăverii și verii. Datorită reliefului, vânturile sunt modificate de direcția văii Bârzavei în direcția vest-sud vest. În afară de acestea, mai sunt caracteristice vânturile locale tip briză de munte. Umezeala relativă a aerului este ridicată în timpul iernii (84-88) și mai scăzută în timpul verii (64-72). Fiind într-o zonă cu relief variat, numărul zilelor cu cer senin variază între 100-110, iar cele cu cer acoperit între 120-140. Cantitatea de precipitații este destul de abundentă, respectiv de 820 mm. Atunci când ninge, numărul zilelor cu zăpadă este de 170.²⁶

Locuitorii Reșiței au remarcat faptul că de multe ori fenomenele meteorologice sunt diferite, deși este aceeași localitate: în partea de sus a orașului se întâmplă să plouă abundent sau să ningă, iar în Govândari nu sunt astfel de manifestări climatice.

Solul din zona Reșiței este două feluri din cauza tipului de relief pe care este situat orașul. Astfel, în zona montană este un sol de tip brun acid, propice pentru pomicultură, iar în zona depresionară este de tip aluvial, foarte fertil, foarte potrivit pentru agricultură (cereale și legume).²⁷

În anul 1969 s-a constatat că terenurile erau degradate în zonele de sud-vest, pe dealurile Moroasa, Butovăț, Dealul Cerbului, Dealul Crucii și că, în aceste condiții, solul Reșiței are nevoie de intervenții de reabilitare și ameliorare. De aceea, au început acțiuni de stăvilire a degradărilor. Astfel, s-au executat următoarele tipuri de lucrări: baraje de piatră cu ciment, praguri de zidărie uscată și cu ciment, cleionaje, gârdulețe, plantații cu specii forestiere adecvate pantelor de vegetare pe terenuri lipsite de fertilitate pentru fixarea solului (salcâm, stejar roșu, pin negru).²⁸

Cele mai importante resurse ale subsolului din zona Reșiței predomină în partea estică, respectiv montană și sunt în principal cărbunii. Aceștia sunt de tip minerali și se află în localitățile apropiate de Reșița: Lupac, Secu și Doman. Zăcămintele de huiță și antracit nu mai sunt în cantități rentabile ori s-au epuizat, de aceea nu se mai exploatează. Pe lângă cărbuni mai sunt șisturile argilo-bituminoase. Acestea sunt la Secu și Doman. Pe lângă acestea se mai află și gresia roșie care este în zona Cuptoare, Secu și Doman. În ceea ce privește minereurile de fier acestea sunt la Doman.²⁹

²⁵ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p.12.

²⁶ *Ibidem*, p. 13.

²⁷ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 13.

²⁸ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 18.

²⁹ Vasile Neagu, *op. cit.*, p 16-17.

Pe dealurile din jurul Reșiței cresc păduri, dar nu abundente, ci mai mult în pâlcuri unde predomină foioasele. Speciile de arbori care cresc cel mai mult în zonă sunt: carpenul, frasinul, salcâmul, cerul, gorunul, teiul alb, stejarul pufos, fagul, molidul, pinul, ulmul și mai rar bradul.³⁰ Din punct de vedere procentual, vegetația forstieră de pe raza municipiului Reșița este reprezentată de fag (35%), frasinul, teiul (40%), gorunul (15%), rășinoase și diverse foioase (10%).³¹

În aceste păduri fauna și flora este destul de variată. Printre animalele care mai cresc în aceste zone se numără mai ales mamiferele: lupul, vulpea, pisica sălbatică, mistrețul, veverița, căprioara, bursucul, pîrșul, jderul de pădure, iepurele, păsări răpitoare. Pe fondurile de vânătoare sunt lupi, vulpi, pisici sălbatice, păsări răpitoare. Pe abrupturile calcaroase poti fi întâlnite două specii de vipere și salamandra. În râuri sunt raci, păstrăvul indigen și lipanul, iar în lacuri crapul, cleanul, carasul, șalăul și scobarul. În unele perioade cînd iernile sunt foarte geroase poposesc pe Bârzava rațele sălbatice de la Dunăre.³²

Cu asemenea resurse suficient de bogate și variate, oamenii au găsit locuri prielnice pentru a locui permanent. În zonele cu specific montan se putea practica creșterea vitelor și pomicultura, iar în partea depresionară agricultura. Se consideră că acestea s-au practicat încă de la începutul mileniului I.³³ De altfel, oamenii s-au legat de aceste locuri nu numai pentru că erau constituți într-o comunitate ci și pentru că erau realmente legați sufletește prin furnusețea cadrului strict geografic. Unii dintre ei au descris locul în cuvinte cu multă încărcătură sentimentală chiar. Printre ei este și Virgil Birou: „Dacă aș fi artist plastic, aș prezenta Reșița ca un monument apocaliptic, în semne de alb și negru, care a tăbărât la capul Văii Bârzavei, acolo, unde apele și-au terminat prăvala pe coastele delaurilor și unde lunca începe să domolească năvălnicia râului”.³⁴

Din punct de vedere rutier și feroviar, Reșița nu este pe rutele principale europene și naționale. Totuși, orașul are acces la arterele naționale și feroviare, la fel și înspre Reșița accesul este relativ ușor. În Reșița se poate ajunge și ieși pe cale rutieră și feroviară. Astfel, Reșița este legată de rețeaua rutieră a țării prin următoarele drumuri:

- DN 6 cu Timișoara;
- DN 58 cu Caransebeș;
- Drumul regional 571 cu Grădinari și Oravița;
- DN 58 cu Anina;
- DN 17 Reșița Văliug-Semenic.

Pe calera ferată, Reșița are acces de intrare și ieșire spre două direcții: prin Bocșa spre Timișoara și prin Ezeriș spre Caransebeș.

³⁰ *Ibidem*, p. 14.

³¹ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 16.

³² Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 15.

³³ Mircea Mare, *op. cit.*, p. 10.

³⁴ Virgil Birou, *Oameni și locuri din Căraș*, Editura Facla, Timișoara, 1982, p. 42.

II. ISTORICUL LOCALITĂȚII ȘI VIAȚA POLITICĂ

Istoricul localității

Istoria, făcută și scrisă de oameni și faptele lor este acea poveste frumoasă și fără de sfârșit, specifică oricărei comunități, cât de mică ar fi ea. Niciodată cunoscută în totalitate, niciodată pe placul tuturor, istoria rămâne martorul tăcut al vieții oamenilor de la începuturi și cât va fi umanitatea prezentă pe acest pământ. Nu ne putem schimba trecutul, dar dacă îl cunoaștem ne ajută să înțelegem prezentul și mai ales să ne construim viitorul. Toate acestea cu o condiție: să învățăm din istorie, să păstrăm cât mai intactă memoria faptelor de care ne putem mândri ca să putem transmite generațiilor viitoare tot ce a fost mai bun și mai frumos din trecutul nostru.

Reșița nu are o istorie milenară îndeajuns de cunoscută, dar în puținele secole de istorie știută, sunt destule fapte și evenimente care au rămas peste timp și cu care se poate mândri. Unul dintre acestea este cu certitudine partea economică. Mai mult de atât, adesea istoria Reșiței se confundă sau se interferează indubitabil cu evoluția sa din punct de vedere economic. De aceea este dificilă o separare absolută a celor două aspecte: istoricul și economicul. Atunci când evoluția politică se mai adaugă peste acestea, rezultă un melanj care reflectă în ultimă instanță oglinda epocii respective, cu toate minusurile și plusurile ei. Așa s-a întâmplat în mare parte și cu istoricul Reșiței.

Reșițeni de baștină sau cei împământeniți la Reșița, străini în trecere, au fost destui care, spre lauda lor, au scris despre Reșița, indiferent în ce domeniu. Important este că au lăsat pe hârtie, ca un martor peste timpuri, ce știau sau aflaseră despre această așezare de pe malurile Bârzaiei de sus.

Am adunat tot ce am găsit și considerat că este mai semnificativ despre trecutul așezării cu numele de Reșița într-o sinteză ce respectă în primul rând principiul cronologic al redării evenimentelor. De aceea ne referim mai întâi la începuturile vieții omenești în zona localității Reșița.

După împărțirea clasică a epocilor istorice, primele urme de viață materială pe aceste meleaguri precedă cu destule milenii epoca metalelor. Așadar, epoca pietrei, prin cele trei perioade ale sale (paleolitic, mezolitic și neolitic) este prezentă între mărturiile despre cei care au trăit pe aceste locuri. Zona ca atare, nu putea să nu fie preferată pentru locuire stabilă datorită reliefului, resurselor și climei, toate favorabile pentru ca o comunitate să se dezvolte în timp pe aceste meleaguri.

Astfel, în zona Reșiței, ca de altfel în tot județul Caraș-Severin, au fost descoperite urme ale oamenilor în perioada pietrei cioplite în condițiile obișnuite

ale timpurilor de atunci. Asta însemnând că oamenii acelor vremuri nu erau producători, ci doar culegători, vânători și pescari. Aceste activități le făceau foarte probabil mai ales în jurul „locuințelor” lor, adică peșterile și lângă cursurile de apă. Toate dovezile materiale despre activitatea oamenilor paleolitici făcute la nord și sud de Reșița fac să se presupună prin corelare că începuturile la fel de vechi pot fi atribuite și acestei localități. De exemplu, la peștera Popovăț, în apropierea orașului, au fost descoperite resturi ale ursului de peșteră (*Ursus spelacus*) alături de care s-au găsit și mai multe oase ce prezintă urme de prelucrare.³⁵

Cercetările arheologice făcute în secolul al XIX-lea aduc dovezi dintr-o altă peșteră. Este vorba despre peștera Sîrnic. În această peșteră s-au descoperit oase fosilizate din aceeași specie de urs ca și la Popovăț, în plus și altele aparținând altor mamifere (speciile *Felix lea spelaca* și *Hyaena spelaca*). Nu departe de această peșteră s-au mai găsit oase fosilizate de *Elephas primigenius*. Tot în secolul XIX, cu ocazia unor lucrări efectuate pe fosta stradă a Vărăriei, existența la poalele Dealului Mare (fost Dealul Crucii), s-au mai descoperit fosile reprezentând „oasele unor animale preistorice găsite prinse puternic în calcar”.³⁶

În perioada neoliticului oamenii trec la stadiul superior când învață să-și confecționeze primele unelte din piatră. Datorită materialului neperisabil aceste obiecte se păstrează și dacă sunt descoperite incidental sau prin săpături sistematice, atunci ele stau mărturie la viața celor care au locuit cândva pe aceste meleaguri. Așa este de exemplu descoperirea unor unelte de piatră pe Dealul Izlaz, în partea ocupată în prezent de cimitirul din cartierul Stavila. Importanță este descoperirea unui topor de piatră șleifuită cu gaură de înmănușare și cu ceafă puternică.³⁷

De la finalul neoliticului și începuturile epocii metalelor apar alte mărturii arheologice care aparțin culturii arheologice de Coțofeni. Acestea au fost descoperite la sfârșitul secolului XIX cu ocazia construirii a patru cuptoare pentru var pe Dealul Colțani (405 m altitudine și la cca. 8 km distanță de Reșița), pe malul stâng al Bârzavei. Muncitorii care lucrau la cuptoarele de var au găsit obiecte străvechi neobișnuite. Cercetările făcute apoi de specialiști au dus la descoperirea a sute de obiecte arheologice: unelte de os și de corn de cerb, unelte de piatră și de aramă, podoabe de aramă, o mare cantitate de fragmente ceramice și câteva obiecte din bronz.³⁸

³⁵ Silviu Bordan, George Bogdan, *200 ani de construcții de mașini la Reșița, 1771-1971*, vol I, Reșița, 1971, Tipar - Intreprinderea Poligrafică Cluj, p. 23; (citatul este dat dintr-o monografie a raionului Reșița, realizată și dactilografiată de cadre didactice și activiști culturali la cererea Sfatului popular al raionului Reșița, f.d.p. 1).

³⁶ Ernő Speidel, *A Resicza banyai –(allami segelylyel fenntartott)*, Reșița, 1896, p. 63.

³⁷ Obiectul a fost găsit de locuitorul Jurca Nicolae în albia uneia dintre văile care traversează localitatea Călnic; informația a fost oferită de către cercetătorul și arheologul clujean - dar de origine reșițean- Gheorghe Lazarovici; obiectul se află în Muzeul Banatului Montan din Reșița.

³⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op.cit.*, p. 25.

Profesorul Ernő Speidel³⁹ a luat o parte din aceste obiecte și a organizat o frumoasă colecție de arheologie la Școala civilă din Reșița. Despre descoperirile de pe Dealul Colțani relatează următoarele: „Urmele cele mai numeroase sunt reprezentate de fragmentele ceramice găsite atât pe vârful cât și pe pantele dealului. Fragmentele acestea se prezintă destul de prost arse, au grosimi diferite și au fețele exterioare fie ornamentate, fie lipsite de ornamente. Alături de câteva unelte de piatră se remarcă un număr foarte mare de unelte de os și corn de cerb, dar în mod deosebit se impun atenției câteva podoabe și obiecte de bronz și aramă”.⁴⁰

Continuând opiniile despre decoperirile de pe Dealul Colțani, E. Speidel crede că vechii locuitori din epoca aramei foloseau acest deal doar pentru sanctuar și refugiu în cazul atacurilor triburilor vecine, iar așezarea propriu-zisă se găsea mai jos, pe valea Bârzavei. De aceea apare întrebarea: „De unde și-au procurat acești locuitori obiectele de cupru și de bronz și dacă se ocupau deja cu minierul?”.⁴¹

Cercetări arheologice specializate s-au făcut de către arheologii de la Muzeul de Istorie din Reșița în anul 1961. Cu acea ocazie s-au făcut clarificări referitoare la așezarea de la Colțani și s-au stabilit în mare parte problemele legate de această așezare. Între altele s-a ajuns la concluzia că: „Dezvoltarea metalurgiei cuprului și mai târziu a bronzului în jurul Reșiței, a fost favorizată de prezența pe teritoriul Banatului a unor mineralizații cuprifere destul de bogate care sunt legate de erupțiile din zona Ocna de Fier – Dognecea până la Moldova Nouă (n.n.), unde în urma metaformismului de contact s-au format roci și minerale noi... Exploatarea primitivă a cuprului nativ a fost ușurată de faptul că, în unele locuri, concentrațiile de cupru erau deosebit de importante”.⁴²

Așadar, străvechii locuitori de la Colțani, au fost în măsură să-și confecționeze uneltele, armele și podoabele de aramă folosite, în propria așezare, la început, pentru consumul lor redus de metal fiind suficientă exploatarea cantităților de cupru pur și a minereurilor de cupru oxidate, găsite la suprafața solului în zona Bocșa-Ocna de Fier-Dognecea, din vecinătate. Apoi, metalul necesar a început să fie obținut prin exploatarea miniere făcute la lumina zilei prin practicarea metodei cu foc și apă.⁴³ Uneori, pentru degajarea bucăților de aramă se foloseau pene de lemn introduse în fisurile stâncii și bătute cu maiul de lemn.

³⁹ În documente numele apare scris în două feluri: Speidel și Speidl.

⁴⁰ Ernő Speidel, *op. cit.*, p. 65.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Octavian Răuț, *Din istoria străveche a metalurgiei bănățene*, în „Flamura Roșie”, nr. 1202, 20 mai, 1961, Reșița; vezi și *Monografia raionului Reșița*, realizată și dactilografiată de cadre didactice și activiști culturali la cererea Sfatului popular al raionului Reșița, p. 2.

⁴³ Această metodă constă în următorul procedeu: neexistând unelte mai tari ca stânca pentru a o putea sparge, filonul era urmărit în pământ și dezvelit pe o anumită lungime. În excavația rezultată se aprindea apoi un foc puternic, roca fiind foarte bine încălziată. După un timp era răcită brusc prin stropire cu apă, operație în urma căreia piatra crăpa, desprinzându-se așchie cu așchie.

Aceste exploatări miniere primitive se prezentau sub forma unor gropi uriașe ale căror urme se mai văd și astăzi prin pădurile din jurul Colțanului.⁴⁴ Odată transportat cuprul în așezare, locuitorii îl sparg în bucăți, apoi este modelat prin batere sau ciocănire la rece sau la cald, în diferite obiecte. Asemenea uneltele de aramă au fost descoperite la Colțani: o daltă, un pumnal și o sulă. Toate acestea se păstrează în Muzeul Banatului Montan din Reșița.⁴⁵

Au fost descoperite și dovezile despre primele cuptoare primitive pentru prelucrarea cuprului. Acestea constau în numeroasele fragmente de ceramică descoperite la Colțani, în care „se află prinși mici solzișori din foiță de cupru sau bobite de cupru scurse în timpul turnării”.⁴⁶

Urmele aparținând acestor pionieri ai metalurgiei reșițene, au mai fost identificate și pe teritoriul orașului Bocșa, în punctele „Gruniul Cetății” și „Valea Smizii” și chiar în hotarele orașului Reșița pe dealul de lângă „Triaj”, de unde provin câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna, având drept ornamente brâuri alveolare și incizii, ce aparțin în mod sigur amintitei culturi Coțofeni.⁴⁷

Urmele arheologice din epoca bronzului (cca. 1700 – 1150 î.e.n.), au fost descoperite tot în același complex arheologic de la Colțani (trei seceri, un număr neprecizat de fibule, o plăcuță rotundă care, pe una din fețe prezintă două toarte)⁴⁸ dar și la Călnic unde a fost găsit un topor de bronz cu gaură de înmănușare longitudinală (celt) datat de pe la sfârșitul epocii bronzului.⁴⁹

Pe lângă descoperirile de la Colțani, materiale arheologice s-au mai găsit din perioada de tranziție de la neolitic la epoca metalelor (cca 2000-1700 î.e.n.) în peștera de la Stîrnic și pe dealul Amelia, plus alte urme din epoca fierului (cca 1150-800 î.e.n.).⁵⁰

Urme și așezări din epoca fierului au fost identificate doar pe Dealul Lupac și la castrul roman de la Berzovia, unde s-a descoperit o piesă unicat în România. Este vorba despre un coif roman din fier, o piesă foarte valoroasă, compusă dintr-o calotă emisferică, protejată la exterior prin două nervuri de fier încrucișate, în partea din față prezintă urmele unei lovituri. În partea din spate se prelungește cu o apărătoare, destul de lată, cu marginea acoperită de o fâșie de bronz. Coiful a fost descoperit în praetoriu sub un morman de țigle și olane cu ocazia săpăturilor din anul 1968 și restaurată la Cluj.⁵¹

⁴⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 26.

⁴⁶ Octavian Răuț, *Din istoria străveche a metalurgiei bănățene*, în „Flamura Roșie”, nr. 1202, 20 mai 1961, Reșița.

⁴⁷ Informație de la Gheorghe Lazarovici; obiectele se păstrează în Muzeul Banatului Montan din Reșița.

⁴⁸ Ernő Speidel, *op. cit.*, p. 65; vezi și Constantin Gruescu, *Scurt istoric al mineritului din Ocna de Fier și Dognecea (monografie locală)*, manuscris păstrat în Muzeul Banatului Montan din Reșița, 1963, p. 3.

⁴⁹ Informație de la Gheorghe Lazarovici.

⁵⁰ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *Județul Caraș-Severin în anii socialismului*, Reșița, 1975, p. 15-16.

⁵¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 29 și 33.

Urme ale vieții omenești în zona Reșiței descoperite din vremea paleoliticului până în epoca metalelor, respectiv bronz și fier sunt confirmate și de alți autori.⁵²

Se consideră că în timpul lui Burebista (sec. I. î.e.n. n.n.) „Locuitorii satelor de pe valea Timișului, Bârzavei, Caraș și Nera erau păstori și agricultori, populând regiunea dealurilor și a colinelor”.⁵³

Reșița și zona înconjurătoare a făcut parte din regatul regilor daci și apoi din Imperiul roman, mărturie stau descoperirile arheologice (cetăți dacice, castre romane precum și monede romane de argint și de bronz). Acestea s-a descoperit mai ales în zona Lunca Bârzavei și dealul Ghica și datează din vremea împăraților Traian, Hadrian și Dioclețian.⁵⁴

Pornind de la importanța pe care o avea castrul roman de la Berzovia, s-a emis ipoteza că de la Berzovia pleca un drum prin Bocșa-Reșița-Cuptoare-Văliug, peste Semenice spre așezările romane de pe Valea Timișului și Valea Cernei. Arheologic însă, nu este dovedit nimic în sprijinul acestei afirmații.⁵⁵

Sunt suficiente dovezi însă că romanii au ajuns până la Bocșa, dar mai departe, trecând prin Reșița sunt doar unele mărturii ce țin de descoperiri monetare. Dacă s-au descoperit la Cuptoare este clar că au trecut prin vatra localității Reșița, pe valea Bârzavei în amonte. Așadar, la Cuptoare, s-a descoperit un tezaur cu monede de argint pe locul numit „Piatra Albă” (756 m altitudine) în vara anului 1880, de către un minier care scotea piatră pentru construcție. Acesta a descoperit câteva sute de monede de argint romane. Se cunoaște că dintre acestea, 466 au fost însușite ilegal și abuziv de către episcopul Cenadului, Bonnaz Sandor. Datarea tezaurului a fost efectuată de către numismatul Ormos Zsigmond din Timișoara. Acesta a stabilit că monedele prezintă 176 de variante și se pot atribui unui număr de 17 împărați romani, încadrându-se cronologic de la Marcus Aurelius (161-180 e.n.) până la Filip Arabul (244-249 e.n.) și Traianus Decius (248-251 e.n.).⁵⁶

În 1883, s-au găsit din nou, tot la „Piatra Albă” o mulțime de monede romane, dar, din păcate, numărul lor nu se cunoaște. Se știe doar că 30 dintre ele au intrat în colecția numismatică a Gimnaziului din Lugoj.⁵⁷ Este posibil ca și aceste monede să fi aparținut tot tezaurului descoperit în 1880. În anul 1968 Muzeul de Istorie din Reșița a intrat în posesia a 6 monede romane de argint găsite tot la locuitorii din satul Cuptoare.⁵⁸

⁵² S.A. Luca, C. Suci, S. I. Purece, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc - repertoriu*, Editura Altip, Sibiu, 2006 și Richard Petrovsky, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin, din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n.* (III), în „Banatica”, Vol. IV, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1977.

⁵³ Al. Borza, *Banatul în timpul romanilor*, Editura Fundației Oliviero Varzi, Timișoara, 1943, p. 19.

⁵⁴ S.A. Luca, C. Suci, S. I. Purece, *op. cit.*

⁵⁵ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 33.

⁵⁶ Ernő Speidel, *op. cit.*, p. 70.

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 34.

Monedele, este de presupus, că provin tot de la tezaurele găsite în 1880 și 1883. Ele au fost donate muzeului de istorie de către paznicul de vânătoare Nicolae Trebuianu și minerul Todor Ion Mihuț din Cuptoare. Cele 6 monede au fost studiate de către cercetătorul N. Gudea și clasificate astfel: trei denari de la Caracalla, Diadumenianus și Severus Alexander și trei antoniani de la Gordian (2 monede) și de la Filip Arabul (o monedă).⁵⁹

Nu s-au putut preciza cu certitudine împrejurările care au putut determina îngroparea acestor tezaure în apropierea Reșiței. De aceea, explicațiile se îmbină oarecum cu speculațiile cât de cât logice. De exemplu, despre existența unei așezări sau fortificații pe Valea Bârzavei, în amonte de Reșița, până în prezent nu se pot aduce dovezi, fiind exclusă posibilitatea apartenenței și îngropării tezaurelor de către reprezentanții unei oficialități romane sau de către alte persoane avute de prin partea locului. Este posibil atunci, să fie vorba despre bogătași romani de la Berzovia sau Ramna, care s-au refugiat spre Munții Semenicului, alungați probabil de pericolul unei răscoale ale populației băștinașe sau de atacurile iazigilor pornite din vestul Banatului. Ajunși în zona Reșiței, respectiv la Cuptoare, ei și-au asigurat bogățiile bănești îngropându-le în locuri mai greu accesibile, dar ușor de reperat, nutrirind speranța unei reîntoarceri la vetrele părăsite, desigur după trecerea pericolelor. Faptul că proprietarii lor nu s-au mai întors niciodată pe aceste meleaguri, o dovedește însăși descoperirea acestor tezaure în hotarul satului Cuptoare.⁶⁰

Cercetările arheologice au continuat în a doua jumătate a secolului XIX, respectiv în vara anului 1882, când arheologul maghiar Gabor Teglas a cercetat și el împrejurimile Reșiței pentru a găsi urme ale mineritului. Astfel, a găsit pe dealul „Cracul cu aur” (spre sud de Bocșa) urme de exploatare miniere romane. Cu acest prilej „s-au găsit diferite unelte de minerit (drugii de fier, icuri,⁶¹ sape ciocane) opaițe și alte obiecte...”⁶²

În împrejurimile Reșiței, din perioada târzie a stăpânirii romane se cunosc câteva descoperiri numismatice. Astfel, se menționează că „în Valea Bârzavei le est de Reșița, s-au găsit – împreună - unelte și monede de la Diocletian (284-305).⁶³ Tot în zona Reșiței – locul neprecizat - mai este cunoscută descoperirea unei monezi de argint a lui Constans (333-350),⁶⁴ iar în Valea Groposu – între Reșița și Văliug, în amonte de satul Cuptoare – este semnalată descoperirea unui

⁵⁹ N. Gudea, *Descoperiri monetare antice și bizantine în Banat*, în „Banatica”, 1 (1971), Reșița, p. 139-148.

⁶⁰ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 34.

⁶¹ Cuvântul *ic* provine din *ik* - limba maghiară și înseamnă același lucru ca și în românește, adică pană de despicat lemne.

⁶² Dumitru Protase, *Legiunea III Flavia la nordul Dunării și apartenența Banatului și Olteniei de vest la provincia Dacia*, în „Acta Musei Napocensis”, IV, 1967, p. 53.

⁶³ Gheorghe Molin, *Reșița, Monografia orașului*, Craiova, 1925, p.6.

⁶⁴ Dumitru Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticeii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, p. 177.

număr de monede romane datând de asemenea, dintr-o perioadă posteroară retragerii stăpânirii romane din timpul lui Aurelian.⁶⁵

Din perioada prefeudală, respectiv secolele VI-VII până la începutul secolului XIV mențiunile scrise despre aceste locuri din Banat sunt foarte puține sau lipsesc total. La fel este și cu partea arheologică, deoarece nu s-au făcut cercetări pentru această perioadă și pentru aceste zone. De aceea, istoria Reșiței pentru această perioadă este intuită mai ales prin contextul general al regiunii. În acest sens se poate doar emite ipoteza că în această zonă a Reșiței stăpâna ducele Ahtum. După înfrângerea sa de către unguri, probabil au venit aceștia.

În perioada trecerii migratorilor, mai ales cei din secolul IV, locuitorii din zonă s-au retras spre văile munților pentru a se putea apăra mai eficient. Era cunoscuta metodă de apărare pasivă. Apoi, secolele X-XI găsim zona, ca și întreg Banatul sub stăpânirea lui Glad și Ahtum pînă la venirea ungarilor care vor stăpâni din sec. XIII. Această stăpânire se va consolida însă deabia după trecerea tătarilor în anii 1241-1242, respectiv cu urcarea pe tronul Ungariei a regelui Carol Robert de Anjou (1288).

După retragerea masivă a romanilor la finele secolului III, prezența acestora se mai manifestă doar sporadic atunci când sunt conflicte militare la care sunt solicitați și romanii. (sec.IV-V). Între secolele VIII - IX se produce simbioza romanilor din această zonă cu grupurile de slavi, acestea fiind treptat asimilate de localnici. Tot în acest interval de timp uniunile de obști se transformă în cnezate, care, spre sfârșitul secolului IX se unesc în structuri teritoriale mai mari, respectiv voievodatele, primele fiind cele din Banat, apoi din Crișana și Transilvania.⁶⁶ Unii autori consideră că „salbe de așezări se înșiruiau pe cursul inferior al râurilor...Bârzava și Caraș, având vetrele situate pe terasele care preced zona de luncă a râurilor pentru a fi ferite de inundații”.⁶⁷ Putem conchide că printre așezările din acea „salbă” să fi fost și Reșița. „Vetrele acestor așezări se aflau ....și pe pantele domoale care mărgineau râurile Bârzava...situație confirmată și de numeroasele urme de locuire identificate prin cercetări arheologice de suprafață.”⁶⁸

Referitor la denumirea de Reșița s-au făcut multe interpretări (majoritatea sunt redată în capitolul „Cadru geografic”. Aici redăm doar una dintre supoziții: în subcapitolul „Toponimice” care evocă natura terenului aparținând localității respective sau aflat în apropierea ei, Iorgu Iordan menționează la p. 97-98 localitățile Reșița, Reșița Montană și Reșița Română cu proveniență din slavul Reka (fluviu, râu) și sîrbo-croat Recitsa. Despre Reșița avem de a face cu o pronunțare germană venită de la șvabii bănățeni și care s-a impus, cu vremea, românilor. Aspectul curat românesc este de Rășița⁶⁹ dintr-un mai vechi Recița provenit din sârbo-croatul Recitsa.

⁶⁵ Monografia raionului Reșița, p. 5.

⁶⁶ Mircea Mare, *op. cit.*, p. 18.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Dumitru Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, 1998, p. 56.

⁶⁹ Cf. Dacor. VIII, p. 176, n. 1 și Anuarul Arhivei de Folklor III, p. 27, n. 2; vezi și Iorgu Iordan – *Toponimia Românească*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1963.

Prima atestare scrisă a unui teritoriu în limitele căruia se poate presupune că erau cuprinse și meleagurile Reșiței datează de la anul 1200 și se referă la numele comitatului regal Caraș.⁷⁰ Teritoriul acestui comitat nu era delimitat în mod precis, apoi vor mai fi fost modificări, dar cel mai mult se poate presupune că era la sud de comitatul Timiș și la est de Keve sau Cuvin. În cuprinsul său erau „13 cetăți, 10 orașe (probabil oppidum – târg) și 200 de sate”.⁷¹ Probabil că între aceste așezări să fi fost și Reșița.

Deabia în anul 1370 un document pomenește despre o cetate regală numită Borzafeu, care se află undeva în apropierea râului Bârzava, probabil pe valea superioară a acestuia.⁷²

Dacă numele Bârzavei apare de-a lungul secolelor sub diferite variante (Burzua, Borza, Borzva, Borsova, Borzova, Borzvice, Persava, Persova și Berzava)⁷³ și este pomenit de izvoarele scrise, după Pesty Frigyes încă din anul 1247, despre data construirii cetății Borzafeu sau Berzafö (Obârșia Bârzavei) nu există niciun fel de atestări. De altfel, nici urmele cetății nu au fost identificate pe teren, de aceea o localizare nu este posibilă. În ce privește teritoriul districtului Cetății Bârzava se poate presupune că se întindea pe cursul superior al Bârzavei din regiunea Văliugului până la Bocșa.⁷⁴ Toate satele din jurul Reșiței atestate documentar între 1319 (Ezeriș), Doman, Țerova, Soceni, Târnova, Bratova, Moniom, Călnic și Lupac (1598), se presupune că au aparținut de districtul Bârzavei în anumite perioade, acestea fiind cele mai apropiate de Reșița.⁷⁵

Despre cetatea sau fortificația pomenită cu numele de Borzafeu s-a ocupat și Coriolan Cocora în anul 1938. Atunci locul numit „Ogășele” era proprietatea lui Moise Sârbu din Reșița-Română. Pe acest pământ se găsesc niște urme de ziduri vechi, iar la cca 50 de metri depărtare o ridicătură, scobită în interior, cărora populația din jurul Reciței le zice „biserica turcească” iar cei mai bătrâni „cetatea turcească”.⁷⁶

Cu privire la aceste ruine, Coriolan Cocora îl citează și pe istoricul ungar Frederic Pesty: „Recița română ar fi fost la origine o așezare ungurească, pentru că la o depărtare de o jumătate de oră de Recița Montană, lângă poteca ce conduce peste Berzăvița, se văd temelii de ziduri pe care românii le cred rămășițe ale unei biserici ungurești și de aceea le zic „biserica ungurească”.⁷⁷

⁷⁰ Colectiv, *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 94.

⁷¹ Silviu Dragomir, *Le Banat roumain. Esquisse historique*, Centrul de Studii și cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944. p. 14.

⁷² Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, - 2, (localități dispărute), Editura Academiei R.S.R., București, 1968, p. 86; vezi și Fr. Pesty - Krasso, II-1, p. 72-73.

⁷³ *Ibidem*; vezi și Fr. Pesty - Krasso, II-1, p. 41; vezi și Ernő Speidel, *A Resicza banyai –(allami segelylyel fenntartott)*, Reșița, 1896, p. 76.

⁷⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.40.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁷⁶ Coriolan Cocora, *Biserica sau cetatea turcească de lângă Recița*, Editura Gazetei, Reșița, 1938, p. 1.

⁷⁷ Frederick Pesty, *History Caras County, (Istoria județului Caraș)*, vol. I-IV, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881-1885, vol. II, partea a II-a, p. 142.

F. Pesty nu dă sursa acestei informații și niciun locuitor bătrân din Reșița nu o cunoaște. Toți suțin un singur fapt: că acolo ar fi fost o cetate turcească și o biserică. De aceea, Coriolan Cocora pune această afirmație pe intenția lui Pesty de a-i aduce pe unguri înaintea populației românești pentru a justifica obișnuitele pretenții ale ungarilor asupra Banatului și Transilvaniei.

Alt istoric ungar, Sandor Mihalik, este mai rezervat în ceea ce privește originea ungurească a acestei biserici. În documentele editate de comitatul Caraș în anul 1370 găsim pentru prima dată numele de „Borzafew”, ceea ce ar însemna „Capul Bârzavei”,⁷⁸ dintr-o traducere apropiată din ungurește – feu (fö însemna cap) deci „Capul Bîrzavei”. Interpretată această traducere nu înseamnă izvoarele acestui râu ci localitatea care este cea mai importantă pe Bîrzava, adică Reșița.

În mai mulți ani la rând (1400, 1418, 1421, 1437), găsim date consecutive despre diverse litigii ale locuitorilor din „Borzafew”. Din aceste informații nu reiese însă nici locul unde este localitatea nici ce este ea de fapt.

Mai târziu, în anul 1451 este amintit „Borzafew” ca unul dintre districtele privilegiate într-o scrisoare a lui Iancu Corvin de Huniade, mai apoi și într-una a lui Ladislau al V-lea în anul 1457. Într-un document din anul 1500 găsim informația că de districtul Borzafew (aparținător județului Caraș) țin și localitățile Târnova, Bratova și Micolț.⁷⁹

Ultimul document cunoscut datează din 30 iunie 1597. Acesta menționează faptul că Sigismund Bathory dăruiește lui Petru de Țerova și lui Nicolae Petheo localitățile Târnova, Țerova, Bratova, Sincoca, Feyeruiz (Râul Alb), Țerovița, Valle, toate aparținătoare districtului Borzafew. După această dată nu mai sunt documente. După Al. Marinescu numele Bârzavei este de origine celtică adică, Ber –deal, za – împrejur și abha-apă, deci în traducere apa din jurul dealului, care din punct de vedere geografic corespunde cu locul.⁸⁰

Coriolan Cocora consideră că Borzafew nu poate fi decât Reșița Română, pentru că mai sus de aceasta nu putea fi altă localitate din cauza reliefului inaccesibil și a lipsei totale de drumuri. Din ruinele acestei construcții nu a mai rămas aproape nimic deoarece localnicii, în frunte cu proprietarul locului, Moise Sârbu, au construit sălașe din pietrele zidurilor.

La anul când Coriolan Cocora a publicat aceste informații nu mai erau ca urme decât două ridicături. Acestea sunt: în partea estică temelia unui zid care are în partea dinspre luncă un semicerc cu diametrul de 5 m, ca un altar, iar în partea cealaltă resturile unui zid de aproximativ 12 metri. Spre sud vest, la 50 m distanță, este o puternică ridicătură perfect rotundă, scobită pe dinăuntru, cu diametrul de 9 m și care ar fi fost ori un turn de observație, ori o fântână cu gura foarte largă.⁸¹ Dealul dinspre sud de cetatea Ogășele se numește Fața.

⁷⁸ Coriolan Cocora, *op. cit.*, p. 2.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 3.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, p. 8.

În urma bătăliei de la Mohacs (1526) ungurii sunt înfrânți și Ungaria transformată în pașalâc turcesc de către sultanul Soliman Magnificul. Această realitate istorică are grave repercursiuni asupra Banatului, pentru că de acum turcii aveau drum liber pentru atac și jaf. În aceste condiții Banatul este cucerit în totalitate în 1552 și intră sub dominația otomană vreme de aproape două veacuri.

Poziția strategică a Banatului, aflat la interferența nu numai de culturi și civilizații diferite, dar și la confluența de interese teritoriale între turci și austrieci, respectiv imperiul otoman și cel habsburgic a avut doar un aspect pozitiv, cel comercial. În rest, locuitorii din Banat nefiind capabili să se opună cu succes forței brute care domina lumea în vremea aceea, au trecut de la un stăpân la altul. Așa se face că după războiul austro-turc dintre 1714-1718, otomanii sunt înfrânți și tratatul de pace de la Pojarevaț sau Passarowitz din 1718 include trecerea Banatului de sub stăpânirea turcească la cea austriacă. Pentru bănățeni tot stăpânire se numea, diferențele erau altele, inclusiv în zona Reșiței. Dacă turcii nu au fost interesați decât de plata tributului, în schimb austriecii au trecut la un adevărat jaf sistematic, în primul rând al bogatelor resurse economice din Banat. La aceasta se mai adaugă două aspecte la fel de negative: colonizarea cu populații străine în detrimentul direct al locuitorilor băștinași, plus încercările repetate de catolicizare a populației autohtone. Din fericire există și un aspect pozitiv, care vine paradoxal și în avantajul localnicilor: dezvoltarea infrastructurii locale (drumuri, căi de acces, ateliere și fabrici), fără de care austriecii nu puteau exploata și transporta bogățiile naturale spre Viena. De aceea se înființează patru oficii montanistice pentru exploatarea industrială a minerurilor, între care și oficiul Reșița-Bocșa.

Cele două furnale construite în 1770-1771 aveau diametrul de 7 metri cubi fiecare și erau construite aproape de actualele furnale. Pentru a le asigura apa necesară s-a săpat un canal în lungime de 3,5 kilometri. Acesta era cunoscut în dialectul local sub numele de „erugă”, apa venind de la un stăvilar peste Bîrzava. De aici se trage denumirea de „Stavila” a cartierului actual.⁸²

La 1771 Reșița avea 45 de case, deci o populație redusă ca număr. În anul 1783 când turcii i-au învins pe austrieci și aceștia s-au retras la Lugoj, au atacat zona Bârzavei, inclusiv Reșița. Germanii de aici s-au refugiat la Timișoara, dar localnicii din satele Cuptoare, Reșița și Târnova au reușit să-i respingă pe turci. Este meritorie această victorie a localnicilor și opoziția lor de succes. Se presupune că atunci când nu reușeau să se opună eficient în fața atacatorilor, se retrăgeau în pădurile din apropiere sau în peșterile din jur. Una sigur a fost Sohodol, pentru că la intrarea în ea se văd urmele unui zid.⁸³

Se consideră că inițial Reșița ca sat a fost pe valea Domanului în apropierea „Râului Rece”, deoarece locul era mai îngust și se puteau apăra mai

⁸² Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *Reșița: Viziuni*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2009, p. 24.

⁸³ Coriolan Cocora, *op. cit.*, p. 10-11.

bine. Despre originea ruinelor s-au emis destule ipoteze (biserică turcească, ungurească, nemțească) dar rămân simple speculații.

Mare parte din acestea au fost înlăturate în anul 1970. Atunci, în iulie, Muzeul din Reșița a organizat primele săpături sistematice la punctul „Ogășele” situat la cca. 500 m spre sud de cartierul Lunca Pomostului și între dealurile „Fața Berzavița” la apus și „Cioara” la sud - est. Lucrările și cercetările arheologilor au confirmat că în acel punct a fost o biserică de la care s-au păstrat doar fundațiile de piatră și porțiuni de ziduri, tot din piatră, rămase „în picioare” la o înălțime de cca. 0,60-0,80 m deasupra temeliiilor. Biserica are următoarele dimensiuni: diametrul absidei – 5 metri, lungimea navei – 12 metri. Turnul (de fapt fundațiile lui), se află la aproximativ 50 de metri spre sud-vest și are diametrul de aproximativ 9 metri.⁸⁴

În jurul bisericii au fost dezvelite șase morminte fără inventar, iar la o distanță de aproximativ 50 m, spre sud-vest, au fost identificate temeliiile de piatră, probabil de la o construcție anexă. Ruinele bisericii de la „Ogășele” reprezintă o mărturie prețioasă despre existența unei mai vechi așezări pe vatra orașului Reșița care, la o dată greu de precizat, a dispărut, iar numele ei rămâne necunoscut. Se poate presupune doar că să fi avut numele uneia din satele dispărute, dar menționate în documentul din 1597 – Borza, Sincova, Valle sau Țerovița, sau altele care apar în documente mai timpurii și care au dispărut: Iasenovăț, Bacz, Țerova, Berzy.⁸⁵

Cercetări arheologice temeinice au fost făcute de arheologii reșițeni în frunte cu Dumitru Țeicu între anii 1983-1985. În jurul bisericii s-au săpat 9 casete și secțiuni. Au fost cercetate 33 de morminte.⁸⁶ În aceste morminte s-a găsit un interesant inventar funerar. Acesta constă în: nouă monede, un cercel de tâmplă și patru inele sigilare din argint. La unul dintre morminte s-a găsit și o piatră pătrată care are incizată pe ea o cruce. Monedele sunt de argint și datează din perioada regilor unguri dintre anii 1342 – 1490.⁸⁷

Strămutarea populației din zona „Ogășele” pe vatra de mai târziu, pe valea Domanului a fost determinată foarte probabil din motive de securitate, și poate peste altă așezare care era deja acolo.

Important este faptul că pe lângă informațiile de toponimie, apar altele legate de structura etnică a populației, a instituțiilor și natura ocupațiilor lor. Astfel, reiese foarte clar că populația din valea Bârzavei era formată din români,

⁸⁴ Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *op. cit.*, p. 23.

⁸⁵ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.41; vezi și Fr. Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. 1–4, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881–1885, vol. II-1, p. 43; vezi și Fr. Pesty - *Krasso*, III, p. 345, doc. nr. 246; (în continuare se va folosi doar cuvântul *Krasso* pentru lucrarea lui F. Pesty).

⁸⁶ Dumitru Țeicu, *Arheologia satului medieval din Banat*, Editura Muzeului de Istorie al Județului Caraș – Severin, Reșița, 1996, p. 6.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 7-8.

care în acea vreme duceau o viață pastorală și agrară.⁸⁸ Există dovezi că râul Bârzava, pe malurile căruia se aflau majoritatea așezărilor atestate, avea o importanță economică în viața regiunii încă din acele timpuri. În acest sens amintim că, deja în anul 1389, sunt pomenite morile de apă de pe râul Bârzava (Borzua), iar între 1406-1420 se desfășoară o serie de procese al căror obiect era tocmai stăpânirea cursului Bârzavei și valorificarea energiei acestei ape.⁸⁹ Desigur, morile aparțineau nobililor și cnezilor din aceste părți, care-și disputau și stăpânirea asupra cursului Bârzavei.

Populația românească din Valea superioară a acestui râu trăia în așa numitele „sate libere românești” ce aparțineau unor nobili și cnezi băștinași formând unul dintre cele opt districte valahe unite într-o asociație sub contele de Caraș.⁹⁰ Românii nu au cedat fără luptă pământurile lor, iar cei din districtul Obârșia Bârzavei se luptă în secolul XIV cu nobilii unguri care voiau să le acapareze pământurile obștești. În aceste condiții sunt amintiți de documente, cneazul Baciui și urmașii săi luptându-se mai ales cu nobilul ungar Himfy vreme de câteva decenii la rând. Rezultatul acestei rezistențe românilor a avut ca efect păstrarea autonomiei acestor ținuturi.⁹¹

Referitor la primele informații despre localitatea Reșița, potrivit istoricului ungar F. Pesty, prima menționare a Reșiței ar data încă din 1430 sub forma „Reușița” (pârâu mic). Apoi, această denumire este preluată de germani, care la început foloseau numele de „Röschitz”. O altă variantă a numelui ar fi fost “Reșiția” (Izvorul rece), după numele unui izvor situat pe valea Domanului.⁹² Josef Windhager⁹³ menționează că bătrânii români reșițeni din vremea sa povesteau că de mulți ani acolo se găsiseră bucăți de mortar și țigle. Existența acestor resturi de material de construcție poate duce la concluzia că acolo a fost cândva o așezare sub forma unui sat, de exemplu.⁹⁴

În Banat există în secolul XIV numeroase districte, unele cu privilegii, altele neprivilegiate. Primul atestat documentar este districtul Cuiеști (1341), devenit mai târziu al Bârzavei (....) apoi în 1457 districtul Bârzava.⁹⁵ Este ușor de prepus că din acesta făcea parte și Reșița.

⁸⁸ Pavel Binder, *Localizarea districtului român bănățean Cuiеști, o veche organizație a populație băștinașe*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj, VII, 1964, p. 321.

⁸⁹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.41; vezi și Fr. Pesty - *Krasso*, II-1, p. 41.

⁹⁰ P.P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969, p. 245.

⁹¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.41; vezi și Fr. Pesty - *Krasso*, II-1, p. 42.

⁹² Josef Windhager, *Gründung und Gestaltung Reschitza's*, în „Reschitzaer Zeitung”, numerele 11-18, ianuarie, 1940, Reșița, p. 8; vezi și Mircea Rusnac - *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței* (1), Scris la: 05.11.2012, Printemail.

⁹³ Josef Windhager a fost șef al Ocolului silvic de la Văliug în perioada interbelică. În primele 18 numere din anul 1940 ale săptămânalului „Reschitzaer Zeitung” a scris un serial foarte interesant despre trecutul orașului. Intitulat *Gründung und Gestaltung Reschitza's*; acest serial a avut 18 episoade și avea paginile numerotate, astfel că, prin decupare, a fost reconstituit de către istoricul Mircea Rusnac într-o cărțuie de 72 de pagini.

⁹⁴ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 10.

⁹⁵ Adrian Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 150; vezi și Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj - Napoca, 1972, p. 211-212, 216-217.

Un act precum Diploma regelui Ladislau al V-lea (Postumul) emisă în anul 1457 la Viena confirmă și întărește privilegiile nobililor și cnezilor români și ale românilor în general din cele opt districte valahe, printre care și Obârșia Carașului. Aceste drepturi sunt de fapt confirmarea onora mult mai vechi și care au fost recunoscute de predecesorii regi ai Ungariei.⁹⁶

O ultimă mențiune a districtului Obârșia Bârzavei apare într-un document din 20 iunie 1597, fiind considerat atunci ca aparținând de comitatul Severin, care la rândul său era dependent de principatul autonom al Transilvaniei.⁹⁷ Putem conchide că districtul din Valea superioară a Bârzavei, înțelegând aici și regiunea Reșiței, a fost leagănul unei intense vieți românești care s-a menținut afirmându-se în numeroase împrejurări pe tot parcursul evului mediu.

Primele mențiuni sigure despre Reșița există abia din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când localitatea apare ca o mică așezare rurală. Astfel este menționată într-un registru de impuneri turcesc – catastif de biruri - de la anul 1673, unde se precizează că fiecare casă din Reszinitza este datoare să plătească câte un aspru fiscalității otomane.⁹⁸ Desigur că sub numele de Reszinitza înțelegem Reșița Română, pentru că nu era altă localitate în comitatul Caraș cu acest nume. Așadar, putem concluziona cu certitudine că la anul 1673 Reșița a intrat cu adevărat în istorie prin documente scrise.

În 1687, Banatul a fost pentru prima dată ocupat de austrieci, sub autoritatea cărora s-a întocmit, în deceniul 1690-1700, o listă de localități intitulată Conscripția lui Luigi Frerdinando Marsigli. Cu această ocazie, era pomenit pentru a doua oară în istorie satul Resicza, alături de Ezeriș și Călnic și care aparțineau toate de districtul Bocșa ((Boccseny – Boccen).⁹⁹

Poziția geografică a Banatului, la interferența celor două mari imperii din secolul al XVIII-lea, i-a adus doi stăpâni care-și disputau alternativ întâietatea asupra ținutului. După războiul austro-turc terminat cu pacea de la Passarowitz (1718), Banatul trece sub dominație austriacă, iar Reșița și Bocșa apar tot mai des în documentele vremii. În asemenea împrejurări pentru Reșița se va face un recensământ și apoi, includerea pe o hartă din 1717 cu numele de Retsiza, 62 de case și făcând parte din plasa Vârșet, județul Timiș.¹⁰⁰

La anul 1734 Reșița este amintită din nou, de data aceasta aparține plasei Carașova, din districtul Vârșetului. În schimb, în anul 1738 – în timpul unui nou război austro-turc și a unei puternice răscoale a românilor bănățeni contra habsburgilor – o scurtă perioadă de timp împrejurimile Reșiței se află din nou sub

⁹⁶ Gheorghe Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 189.

⁹⁷ Fr. Pesty, *Krasoo*, IV, p. 203-206.

⁹⁸ Ilie Uzum, *Despre istoria societății omenești și tradițiile mineritului și metalurgiei pe teritoriul microregiunii Reșița*, în 200 ani de construcții de mașini la Reșița 1771-1971, vol. I, Reșița, 1971, p. 44.

⁹⁹ Ibidem; vezi și Fr. Pesty - *Krasoo*, II-2, p. 142; Ernő Speidl, *A Resicza banyai –(allami segelylyel fenntartott)*, Reșița, 1896, p. 87.

¹⁰⁰ Fr. Pesty, *Krasoo*, II-2, p. 142; Ernő Speidl, *A Resicza banyai –(allami segelylyel fenntartott)*, Reșița, 1896, p. 99.

stăpânirea turcilor care au pătruns pe valea Bârzavei cu sprijinul românilor răsculați. După cum indică izvoarele, turcii au numit pentru conducerea regiunii un cneaz suprem în persoana lui Andrei, cneazul de la Carașova, căruia îi erau subordonați cnezii de la Gârliște, Goruia, Ciudanovița, Giurgiova, Secaș, Doman și Reșița (Reschitza).¹⁰¹

Este interesantă mențiunea despre cnezi, acest fapt dovedind că este o veche instituție românească de vreme ce turcii o mențin imediat ce ajung stăpâni în acest teritoriu, chiar și temporar. După aceste evenimente, Reșița începe să se extindă de la confluența pârâului Doman cu Bârzava spre amonte, pe Bârzava. Izvoarele confirmă că la anul 1757 în direcția indicată au fost strămutate vreo 20-30 de familii românești din Reșița Română și cu această mică colonie de cărbunari, care procurau mangalul pentru furnalele din Reșița – întemeiate la o dată anterioară - se începe istoria acestei părți a Reșiței care se va mări treptat cu coloniști străini devenind mai târziu sub numele de Reșița Montană (Nemet-Resicza sau Resiczabanya) în raport cu Reșița Română, cea veche (Olah Resicza sau Resitza Kamerală).¹⁰²

După ce pierduse, în urma războiului de șapte ani, în 1763, bogata regiune minieră a Sileziei în favoarea Prusiei, Imperiul austriac a încercat să o compenseze prin exploatarea intensivă a Banatului, căruia îi era acordată astfel o importanță deosebită.

În 1765, deci cu puțin timp înainte de construirea primelor furnale, comuna Reșița face parte tot din plasa Carașova, dar aparține districtului Caransebeș.¹⁰³

Propunerea de construire a uzinelor de la Reșița a fost aprobată de Curtea imperială de la Viena la 31 octombrie 1768, iar la 1 noiembrie 1769, cu munca forțată a iobagilor din împrejurimi, aduși sub escortă militară și cu lucrători calificați aduși de la Oravița, Sasca și Biserica Albă au început lucrările de construire a uzinelor.¹⁰⁴

La 31 iulie 1770, controlorul Anton Untergutsch a făcut o estimare privind finalizarea lucrărilor la furnale. El aprecia faptul că furnalele vor fi terminate în șase luni. De aceea a cerut șefului districtului Caransebeș să trimită la Reșița 180 de lucrători. Lucrările au fost afectate în mod nefericit datorită faptului că mulți muncitori se îmbolnăviseră de febră. Din acest motiv neprevăzut, Anton Untergutsch a cerut ajutor chirurgului de la Dognecea, pentru o plată de 150 de florini pe an.¹⁰⁵

¹⁰¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 44.

¹⁰² Fr. Pesty,-*Krasso*, II-2, p. 143.

¹⁰³ Gheorghe Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în „Buletinul UDR”, vol. I/2, Reșița, 1930, p. 67.

¹⁰⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 50.

¹⁰⁵ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 14; vezi și Mircea Rusnac - *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței* (1), Scris la: 05.11.2012, Printemail.

Termenul la care se spera să poată începe funcționarea furnalelor era de 1 ianuarie 1771. Dar, o inspecție a administratorului montanistic Redange a găsit o infiltrație de apă la un zid al unui furnal. Pentru o asemenea greșeală, considerată gravă, maistrul Klesko a fost arestat și obligat să reconstruiască zidul. Această lucrare s-a prelungit până la sfârșitul lunii iunie 1771.¹⁰⁶ Cele două cuptoare de var ar fi fost cam la poalele Dealului Crucii, iar cele două cărămidării la Culeșa-Berg. În acest timp, cărbunii români acționau în Râul Alb, Șestover, Varan, Barni și Breazova. Între aceste puncte, la Șestover, ei și-au îngropat primii morți, locul respectiv fiind cunoscut și peste un secol și jumătate, (în 1940) sub denumirea de "Mormiņ".¹⁰⁷

La înființarea uzinelor de la Reșița erau două localități distincte, Reșița Română, satul de baștină a cărui existență era consemnată din secolul XV, ca localitate „urbarială” și Reșița Germană, localitate montană, care s-a întemeiat și dezvoltat odată cu uzinele. Teritoriile „montane” din Banat erau proprietatea exclusivă a Curții imperiale de la Viena pentru că aveau ca destinație minierul și metalurgia. Delimitarea lor topografică s-a făcut mai târziu, între anii 1765-1810.¹⁰⁸ Reglementarea relațiilor teritoriale din Banat s-a făcut în timpul împărătesei Maria Terezia, prin așa zisul „urbariu bănățean” legiferat în anul 1779. Principiile de bază ale acestuia au fost stabilite încă din anul 1769 prin „instrucțiunile” transmise administrației Banatului din Timișoara.

Uzinele din Reșița au fost dotate inițial încă din 1770 cu terenurile necesare. Ulterior, dotarea a fost completată cu alte terenuri suplimentare prin dispoziția Camerei imperiale din 21 iunie 1780. Astfel, au fost cedate teritoriile situate la sud-est de domeniul regimentului grăniceresc român bănățean, la nord-est de moșia particulară de la Delinești, la nord și vest de teritoriul comunelor camerale urbariale Târnova, Țerova, Reșița, Doman, Cuptoare și Carașova. Teritoriile amintite totalizau atunci 222.716 iugăre¹⁰⁹ și 275 clafteri¹¹⁰ pătrați, din care 19.040 iugăre și 875 clafteri pătrați de păduri, 3.415 iugăre câmpii, pășuni și teritorii clădite, 260 de iugăre și 1.000 de clafteri pătrați terenuri considerate neproductive.¹¹¹

În conformitate cu legislația de atunci, dreptul de proprietate pentru aceste terenuri era exclusiv al stăpânului feudal. Teritoriile puteau fi locuite numai de coloniști, care au fost aduși în calitate de muncitori minieri, metalurgiști și forestieri, sau de micii meseriași independenți, negustori, cârciumari, care au obținut în prealabil aprobarea în acest scop. Tuturor acestora li se repartiza spre folosire terenul necesar, care însă, rămânea în continuare proprietatea stăpânului

¹⁰⁶ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 15.

¹⁰⁷ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 18.

¹⁰⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 60.

¹⁰⁹ Unitate de măsură egală cu 0,5775 ha.

¹¹⁰ Unitate de măsură egală cu 0,5279 m.

¹¹¹ *Übergabsprotocoll* des Reschitzaer Eisenwerkes von seite der K.K. österr. Staatsverwaltung an die K. K. österr. Staatseisenbahn gesellschaft von 14 Iuli 1855, p. 2.

feudal. Clădirile construite de coloniști și de ceilalți locuitori puteau fi moștenite sau vândute, însă numai cu aprobarea și respectarea dreptului de proprietate feudal.¹¹² Drepturile legale ale uzinelor Reșița, în calitate de mandatar al Curții imperiale, decurgând din „urbariul bănățean” și legislația minieră erau următoarele:

1. dreptul de a utiliza la muncă obligatorie pe locuitorii fără gospodării;
2. dreptul de a încasa taxele urbariale percepute pentru cazanele de fiert țuică;
3. dreptul de arendare a terenurilor urbariale;
4. dreptul de vânzare în detaliu a cărnii;
5. dreptul de a interzice supușilor săi de a arde cărămidă, producerea varului și exploatarea carierelor de piatră, argilă și nisip pe teritoriul său, sau să le condiționeze de compensații bănești;
6. dreptul de vânzare în detaliu a băuturilor;
7. dreptul la morărit la morile de apă și vânt;
8. dreptul de pescuit;
9. dreptul de vânătoare;
10. dreptul de a organiza târguri și piețe;
11. dreptul de a fabrica bere;
12. dreptul de a extrage cărbuni minerali;
13. dreptul de a tăia vite;
14. dreptul de patronat asupra bisericilor;
15. dreptul de a propune candidați pentru alegerile de primari și de a participa la alegerile acestora;
16. dreptul de judecată.¹¹³

Ca urmare a revoluției de la 1848, în conformitate cu prevederile patentului imperial din 2 martie 1853, drepturile feudale de la punctele 1, 2, 3, 4, 5, 13 și 16 au fost abolite, iar prin dispoziția imperială din 19 martie 1857 dreptul de a extrage cărbuni minerali a fost restrâns la proprietățile „aloidale”.¹¹⁴ Pământurile aloidale constituiau rezerva seniorială.¹¹⁵

Relațiile coloniștilor de toate categoriile cu conducerea uzinei, reglementate prin diverse legislații, normative administrative și obligațiuni contractuale, erau concretizate în următoarele drepturi și obligații ale proprietarului feudal:

- dreptul de proprietate exclusivă asupra terenurilor date în folosință coloniștilor;

¹¹² Leonard Böhm, *Geschichte des Temescher Banats*, vol. II, Editura Otto Wigand, Leipzig, 1861, p. 95.

¹¹³ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.61.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, V. Chereșteșiu, T. Morariu, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 158.

- dreptul de a permite sau de a refuza stabilirea coloniștilor și de a impune condițiile de colonizare; pe baza acestui drept uzinele permiteau numai celor de care avea nevoie;
- dreptul de a decide și conduce în toate treburile administrative ale coloniei; proprietarul își exercita acest drept prin intermediul conducerii uzinei;
- dreptul de a percepe de la micii meseriași independenți și de la negustorii colonizați o taxă anuală de 1-2 florini, respectiv 2-8 florini în funcție de câștig;
- coloniștii nu erau obligați să plătească chirie și impozite pentru loturile de casă și grădinile repartizate spre folosință, iar muncitorii erau scutiți de taxe de pășunat pentru o vacă și un vițel;
- proprietarul suporta toate cheltuielile pentru școli; dacă erau doi învățători, pentru al doilea leafa era suportată de „Lada Frăției”;
- învoirea de a-și tăia lemne din pădure pentru foc, construcție de case și grajd;
- asigurarea găzduirii coloniștilor în cazărmi timp de șase luni contra unei chirii de 15 creițari, apoi pentru restul de timp, 1 florin și 30 de creițari.¹¹⁶

Un document important pentru Banat în general dar și pentru Reșița este *Istoria Banatului timișan* de Francesco Griselini. Se cunoaște faptul că savantul venețian Francesco Griselini a făcut o lungă călătorie prin Banat, pentru cunoașterea cât mai amănunțită a acestei regiuni cucerită de către Habsburgi încă din 1716-1718. Călătoria s-a făcut în mod oficial, cu acordul împărătesei Maria Tereza, între anii 1774-1777, dar și sub protecția directă a guvernatorului Banatului, Iosif de Brigido. Constatările sale au fost transcrise în cunoscuta sa lucrare. Aceasta a fost scrisă în limbile germană și italiană și poate fi considerată ca o contribuție de excepție la cunoașterea realităților istorice bănățene din a două jumătăți a secolului al XVIII-lea. Lucrarea sa a fost recunoscută ca importantă pentru istoria Banatului și prin faptul că în timp, s-au făcut două traduceri integrale după ea:

- Francisc Griselini - *Istoria Banatului timișan*, traducere de Nicolae Bolocan, București, 1926;
- Francesco Griselini - *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, traducere de Costin Feneșan, Timișoara, 1984.

În partea a doua a lucrării sale, în scrisoarea a VII-a, Griselini face o referire la vizita pe care o făcuse la Reșița. Este prima mărturie despre uzinele de la Reșița nu demult înființate și de aceea documentul este cu atât mai valoros.

Mai mulți autori, încă din perioada interbelică au făcut referire la Griselini și citatul prin care descrie direct ce a văzut la Reșița. Printre cei mai importanți se numără: prim-inspectorul Gheorghe Cimponeriu, inginerul Ion Păsărică, istoricul

¹¹⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.61.

Rudolf Gräf, inginerul Silviu Bordan, economistul George C. Bogdan, ziaristul Georg Hromadka și inginerul Dan Gh. Perianu.

Dacă toți aceștia au dat citate din Griselini, în schimb niciunul nu a dat vizita făcută de savantul italian la Reșița. Este adevărat că însuși autorul, Francesco Griselini nu face precizarea când a fost la Reșița. De acest lucru s-a ocupat istoricul Mircea Rusnac, căruia îi datorăm demersul profesionist și care s-a soldat în final cu datarea acestei vizite (cu lună și an) deosebit de importante prin mărturia ei.¹¹⁷

Gheorghe Cimponeriu scria în 1930: „Fiind Banatul cu minele și uzinele puțin cunoscut în cercurile imperiale din Viena, Maria Theresia trimite în Banat pe învățatul de origine italiană Griselini Francisc, care vizitează la anul 1775 și Reșița”.¹¹⁸

Ion Păsărică menționa în 1935: „În 1775, învățatul italian Griselini, trimite la Reșița de către Maria Tereza ca să facă o descriere a uzinelor, spune în lucrarea sa că în furnale se topea minereu de la Moravița (Ocna de Fier), cu un adaos de var, iar ca produse se obțineau: gloanțe, bombe, granate, proiectile, tunuri, sobe, cazane, topoare etc.”¹¹⁹

Silviu Bordan și George C. Bogdan fac următoarea referire la Griselini: „F. Griselini, cu ocazia călătoriei sale prin Banat (1774-1777), în scrisoarea sa către Lazar Spallanzini, profesor la Universitatea din Pavia (scrisoarea VII-a), îl informează despre bogăția minereurilor de la Ocna de Fier care se găsesc în cantități mari, la suprafață, sunt exploatate cu ușurință și se transportă la cuptoarele înalte de la Reșița.”¹²⁰ Apoi se dă citatul despre Reșița, dar din nou fără datarea vizitei.

Georg Hromadka scrie doar ca o simplă mențiune despre vizita lui Griselini, și din păcate nici nu amintește că acesta ar fi fost și la Reșița: „Învățatul italian Francesco Griselini călătorește la 1774-1777 prin domeniul bănățean al Coroanei.”¹²¹

Inginerul Dan Gh. Perianu scria: „..... Francesco Griselini (1717-1784), care în a VII-a sa scrisoare către Lazaro Spallanzani, profesor la Universitatea din Pavia, descrie atât modul de construcție al furnalelor clădite din piatră și căptușite cu argilă refractară, cât și procedeul de afânare și de forjare a barelor.”¹²²

¹¹⁷ Mircea Rusnac, *Datarea vizitei lui Francesco Griselini la Reșița*, material postat pe internet în data de 5 februarie 2011.

¹¹⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 69.

¹¹⁹ Ion Păsărică, *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniilor din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, 1935, p. 11.

¹²⁰ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 55.

¹²¹ Georg Hromadka, *Scurtă cronică a Banatului montan*, traducere de Rudolf Gräf și Werner Kremm, 1995, p. 42.

¹²² Dan Gh. Perianu, *Istoria uzinelor din Reșița 1771-1996*, Reșița, 1996, p. 36.

Rudolf Gräf scrie în 1997: „Până la 1815, nu avem decât o singură descriere calificată a uzinelor. Este cea făcută de Francesco Grisellini cu ocazia vizitei de documentare făcută în Banat în anii 1774-1777.”¹²³

Mircea Rusnac a remarcat¹²⁴ că, de fapt, Grisellini nu face doar o singură referire la Reșița. Exemplu: „Despre întreaga întindere a munților Moraviței înspre Reșița s-ar putea spune, la fel ca și despre insula italiană Elba, din dreptul coastelor Toscanei, că este din fier. Minereul zace în grămezi și bulgări. De aceea, poate fi scos la suprafață cu ușurință și în mari cantități. Datorită acestui fapt, la furnalul înalt de la Reșița, care se află în apropiere de Bocșa, lucrează un mare număr de muncitori. Despre acest furnal voi spune curând ceva mai mult.”¹²⁵

Francesco Grisellini trimite scrisoarea a VII-a abatelui Domenico Lazzaro Spallanzani, (membru al academiilor regale din Londra și Berlin, precum și al altor societăți savante, profesor de istorie naturală la Universitatea cezaro-regească din Pavia). În această scrisoare este și citatul care face referire directă la procesul de producție de la furnalele din Reșița: „După ce a fost extras în munți, fierul este transportat la furnalul înalt de la Reșița; am vizitat acest furnal venind pe la Biniș și Bocșa. Pentru a grăbi topirea se adaugă piatră de calcar, care împiedică sulful să se desprindă prea repede de minereu. Furnalele înalte sunt zidite din piatră cioplită și căptușite în interior cu argilă refractară. Pentru a transforma în oțel fierul numit fontă brută, obținută la prima topire, el este forjat mai întâi în drugi, apoi transferat într-un cuptor special, a cărui vatră de foc este joasă și construită în așa fel încât focul să fie cât mai mult concentrat. Toată arta fabricării oțelului constă în reglarea focului, în dispunerea suflantei, în grija cu care se aruncă la timpul potrivit zgură peste drugii înroșiți, în grija cu care drugii sunt scoși și introduși în foc, în munca repetată și harnică de forjare și, în fine, în răcirea efectuată într-o albie în care se mai pune de obicei și ceva zgură. Am văzut personal această operație, precum și pe cea, mult mai dificilă, prin care fierul devine ductibil prin forjare după prima sa topire și apt pentru a fi prelucrat în anumite scopuri. Aici am văzut cum se confecționează ghiulele și bombe de calibre diferite, grenade, obuziere, sobe de încălzit, căldări, securi și alte unelte.”¹²⁶

Istoricul Mircea Rusnac a identificat data la care Francesco Grisellini a fost la Reșița în felul următor: Grisellini scrie că a vizitat mina de la Dognecea în „aprilie 1775” după care notează: „Am vizitat acest furnal, venind pe la Biniș și Bocșa.”¹²⁷ Se poate concluziona fără dubii că la Reșița Grisellini nu a rămas multă vreme (eventual 2-3 zile) și prin urmare vizita a avut loc în aprilie 1775.

¹²³ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului montan*, Reșița, 1997, p. 118.

¹²⁴ Mircea Rusnac, *Datarea vizitei lui Francesco Grisellini la Reșița*, material postat pe internet în data de 5 februarie 2011.

¹²⁵ Francesco Grisellini, *op. cit.*, ed. 1984, p. 287.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 288.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 281 și 288.

Amenajarea Bârzavei pentru plutărit a fost definitivată în anul 1784, astfel încât din 17 martie 1785 lemnele au început să fie transportate prin acest mijloc, de departe mult mai puțin costisitor.¹²⁸ Au fost construite trei greble pentru oprirea lemnului, la Reșița (în zona Länd), la Călnic și la Bocșa, unde cărbunarii români produceau mangal pentru cuptoarele din Reșița, Dognecea și Bocșa.¹²⁹ Potrivit datelor oficiale, cheltuielile totale pentru aceste amenajări s-au ridicat la suma de 11.100 de florini și 30 de creițari.¹³⁰ Cu ocazia regularizării cursului râului, localitatea Reșița Montană a fost scutită de marea problemă a mlaștinilor și bălților care până atunci creaseră atâtea necazuri populației, în special prin malarie care bântuia până atunci în acea zonă, fiind mult răspândită de țânțari și de alte insecte dăunătoare.

La propunerea specialiștilor, Curtea de la Viena a acceptat în 1788 ca să fie ridicat un nou mare furnal, cele din 1771 fiind astfel înlocuite. Tot în 1788 a avut loc lupta cu turcii de pe valea Țerovei, menționată și de alți autori mai vechi. După aceea, multe familii oltenesti s-au refugiat în Banat, așezându-se la Sasca, Bocșa, Reșița (Stavila) etc. Aceștia erau denumiți „țărani”.¹³¹

În 1778, Banatul a fost cedat de către Camera imperială Ungariei, fiind împărțit în trei județe: Torontal, Timiș și Caraș-Severin. Curtea imperială va menține însă în administrare atât districtul de graniță, cât și regiunea minieră („Procesus Metalici”), compusă de 82 de comune. Acestea erau subordonate în continuare Curții aulice de conturi (Hof-Rechnen-Kammer) și serviciului de monede și mine din Viena (Münz- und Bergwesens Buchhalterei), având ca organ local reprezentativ Direcțiunea Minieră din Oravița.¹³²

O mare importanță pentru viitorul uzinelor reșițene a avut-o anul 1790. Atunci au fost descoperiți primii cărbuni la Anina, pe valea Purcariu, de către muncitorul forestier Mathias Nikolaus Hammer. Acesta a intrat în istorie ca descoperitorul huilei de la Anina. El a comunicat descoperirea Oficiului de la Oravița, fiind recompensat pentru aceasta cu 50 de florini.¹³³

Un întreprinzător venit din Germania, Heinrich Hensch, a pus în valoare primul zăcămint de cărbune de la Steierdorf, în urma unor prospecțiuni sistematice.¹³⁴ Dar până la folosirea prețiosului cărbune în industrie aveau să mai treacă mulți ani.

¹²⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 3, Printmail.

¹²⁹ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 12; Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 45.

¹³⁰ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 12; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 3, Printmail.

¹³¹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 21-22.

¹³² Dan Gh. Perianu, *op. cit.*, p. 38; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 2, Scris la: 25.02.2013, PrintEmail

¹³³ Costin Feneșan, Rudolf Gräf, Vasile M. Zaberca, Ion Popa, *Din istoria cărbunelui. Anina 200*, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1991, p. 14-15; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 4, Scris la: 05.03.2013, PrintEmail

¹³⁴ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 46.

În timpul războaielor napoleoniene, la care Austria a luat parte aproape permanent, o mare parte din materialul de război necesar armatei acesteia a fost produs de către uzina din Reșița. Este vorba despre tunuri, ghiulele, baionete și material auxiliar.¹³⁵

După desființarea plutăritului, se pune din nou grava problemă a transportului lemnului către uzină. În consecință, s-a recurs din nou la munca de robotă a țăranilor români din jurul Reșiței, fiecare comună fiind obligată să pună la dispoziția uzinei un număr fix de lucrători.

După desființarea plutăritului, se pune din nou grava problemă a transportului lemnului către uzină. În consecință, s-a recurs din nou la munca de robotă a țăranilor români din jurul Reșiței, fiecare comună fiind obligată să pună la dispoziția uzinei un număr fix de lucrători.

Între timp, în intervalul 1787-1791, pe teritoriul Banatului a fost purtat un nou război austro-turc, în armata austriacă activând acum și o „divizie bănățeană”, formată din grăniceri români, care număra 12.800 de soldați. Trupele imperiale au fost concentrate în câteva centre de operațiuni, printre care și Timișoara. Aceasta avea în subordine mai multe subcentre la Recaș, Lugoj, Biserica Albă, Dognecea, Reșița, Bocșa, Oravița și Sasca. Turcii au atacat puternic, ocupând localitățile Orșova, Mehadia, Panciova, Palanca, Biserica Albă, și au urmărit apoi trupele austriece, care s-au retras până la Lugoj. Atunci turcii au pătruns în regiunile miniere de la Moldova și Sasca, pe care le-au incendiat și le-au distrus.¹³⁶ În continuare, ei au ocupat Deta și Vârșețul și au ajuns în octombrie 1788 până la Bocșa și Dognecea, nimicind și acolo toate instalațiile miniere și metalurgice. Apoi au înaintat către Reșița, venind dinspre Bocșa pe valea Bârzavei. Ei s-au apropiat așa de mult de noul centru industrial, încât au depășit actualul cartier Lunca Bârzavei și au ocupat inclusiv Țerova, ajungând la porțile Reșiței de atunci. Luptele decisive au avut loc pe valea Țerovei, Reșița fiind apărată admirabil de locuitorii români din Cuptoare, Târnova și Reșița Română. „În apărarea uzinelor siderurgice reșițene, grănicerii români se luptă în mod remarcabil. Și locuitorii satelor românești învecinate se opun cu dârzenie invadatorilor, aprecia Georg Hromadka.¹³⁷ Populația germană se retrăsese până la Timișoara.¹³⁸ Războiul se va încheia în 1791 prin tratatul de pace de la Șistov, prin care s-a hotărât ca Banatul să rămână în continuare în posesia Austriei. După încheierea păcii, populația refugiată a început să se reîntoarcă în locurile de baștină și să reconstruiască tot ceea ce fusese distrus.

În 1800 funcționa la Reșița un singur furnal și o topitorie „floss”.¹³⁹ În 1804, la Reșița existau două furnale, dintre care unul avea înălțimea de 22 de picioare, două ateliere, un atelier de fier pentru scule și o forjă de cuie.¹⁴⁰

¹³⁵ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 74.

¹³⁶ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73;

¹³⁷ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 46.

¹³⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 3, Printmail.

¹³⁹ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 74.

¹⁴⁰ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73.

În cursul războaielor napoleoniene, Curtea de la Viena a acordat o atenție sporită Banatului și bogățiilor sale. Așezările montanistice erau inspectate periodic de către comisii competente, fiind constatate și contracarate toate stările de lucruri negative înregistrate. În acest context, uzinele reșițene s-au bucurat și ele de un interes pe măsură, fiind inspectate anual de către autoritățile montanistice superioare.

Pentru a se putea face față comenzilor primite, în 1816 au fost construite un al treilea furnal și două șoproane: unul pentru cărbuni și unul pentru minereuri. Minereul extras de la Ocna de Fier era transportat la Reșița de către un „arendator” cu două căruțe cu cai și cu patru care cu boi.¹⁴¹

În 1846 a fost pusă în funcțiune și o cale ferată uzinală cu ecartament îngust și cu tracțiune cabalină, care făcea legătura între laminoare și partea veche a uzinei, traversând strada principală a localității.¹⁴² Având o lungime de 610 metri, aceasta a fost prima cale ferată construită pe actualul teritoriu al României.

Evenimentele revoluționare de la 1848-1849 din Imperiul habsburgic au afectat serios localitatea Reșița. Motivul principal este legat de faptul că ambele tabere considerau Reșița un punct important de ocupat. Din păcate violența luptelor ca aduce grave distrugerii localității, plus victimele omenești.

Cel mai important document referitor la aceste evenimente este manuscrisul de 14 pagini (aflat în Arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița) al lui Antoniu Marchescu, fostul jurist al U.D.R.-ului.

Încă în anul 1848 se începe cu o muncă febrilă pentru fabricarea tunurilor de 3, 6 și 18 funți și a ghiulelelor necesare, iar pentru infanterie se fabrică baionete și alte obiecte de echipament.

Vestea revoluției din Budapesta a ajuns la finele lunii martie și la Reșița. De la început trebuie remarcat faptul că locuitorii Reșiței nu erau străini de ideile revoluționare pentru că înainte de izbucnirea evenimentelor, în 1848 locuitorii începeau să defileze încolonați pe străzile localității, având în frunte fanfara uzinei.¹⁴³ În paralel cu aceste mișcări, sârbii se răsculară și atacă din tabăra lor formată în Alibunar, regiunile miniere și distrug o parte a instalațiilor din Moldova, Sasca și Oravița. Astfel au ajuns cu incursiunile lor până în apropierea Reșiței.

Ca răspuns la aceste provocări, grănicerii români din Banat, rămași credincioși împăratului Austriei, au luat măsuri de apărare a circumscripției regimentului lor.

Guvernul revoluționar maghiar răspunde prin trecerea regiunilor montanistice sub administrația sa și declară ca limbă oficială maghiara, care înlocuia astfel germana. Mai mult de atât, a declarat întreaga regiune industrială

¹⁴¹ Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 5, Scris la: 08.03.2013, PrintEmail

¹⁴² Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 50; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 6, Scris la: 13.03.2013, PrintEmail.

¹⁴³ Antoniu Marchescu, *Reșița în timpul revoluției 1848/1849*, ms., Arhiva Muzeului Banatului Montan, nr. inv. 10.038, p. 1

din Banat drept „avere națională” și a ocupat-o cu trupe de honvezi,¹⁴⁴ apoi numește un consiliu de administrație sub președinția lui Slavy Iosif și pe Graenzenstein Augustin director. Introduce în administrația minelor și uzinelor limba maghiară și pune uzinele și atelierile în serviciul înarmării trupelor maghiare.

Ungurii voiau stăpânirea Reșiței pentru fabricarea de armament, în special a tunurilor, care se vor dovedi de bună calitate. Reșița prezenta un interes deosebit pentru revoluționari. Industria grea de aici a fost adaptată pentru fabricarea de tunuri și a devenit practic industria de război a revoluționarilor maghiari. În luptă, s-a dovedit faptul că tunurile fabricate la Reșița au avut o calitate foarte bună.

Pentru apărarea uzinelor reșițene, administrația uzinelor reșițene, a lansat un manifest pentru organizarea unei gărzi naționale de apărare, (Burger-Garde), sub conducerea consilierului regal și directorului minier căpitan Augustin Graenzenstein. Se organizează două companii de gardă națională recrutându-se efectivul dintre muncitorii uzinei și funcționari.

Acestei gărzi i se puneau la dispoziție aprovizionarea, echiparea și solda din fondurile uzinelor și ale minelor. Dar din punct de vedere militar, această gardă era subordonată comandamentului batalionului de gardiști din Oravița, condus de maiorul Lajos Asbóth.¹⁴⁵

Administratorul Reșiței, Dittrich, a renunțat la postul său, fiind înlocuit de Wilhelm Zsigmondy care a constituit „Bürgergarde”, garda națională din Reșița, încă din luna martie 1848. Începând din lunile mai-iunie, ea va fi instruită în mod sistematic iar producția uzinelor va fi pusă în serviciul înarmării trupelor maghiare. Ca urmare, în timpul revoluției de la 1848, la Reșița vor fi fabricate tunuri de diferite calibre (de 3, 6 și 18 pfunzi) cu ghiulele, baionete pentru infanterie și alte obiecte de echipament militar.¹⁴⁶

Între casa domnitoare și națiunea română se rup brusc relațiile în urma rescriptului imperial din 3 octombrie 1848, prin care se numește comisar imperial, cu depline puteri peste întreg teritoriul Ungariei, generalul Jellasich.¹⁴⁷

În aceste evenimente revoluționare de la Reșița s-a remarcat un fenomen aproape nefiresc: populația Reșiței era majoritar germană, cu toate acestea a rămas fidelă revoluționarilor unguri în lupta contra austrieșilor. Astfel, au fost organizate două companii de gardă civilă, care cuprindeau 173 de membri, aproape toți fiind germani, recrutați dintre muncitorii uzinei și dintre funcționari. Comandantul lor era Georg Herglotz, proprietar de mine din Secu.¹⁴⁸ Aceste gărzi au decis să apere Reșița și uzinele de atacurile de pradă ale românilor din satele înconjurătoare, care au rămas fideli Curtții de la Viena.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 3-4.

¹⁴⁶ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 52.

¹⁴⁷ Gh. Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, 1936, în „Fruncea”, 1936.

¹⁴⁸ Antoniu Marchescu, *op. cit.*, p. 4.

Alături de căpitanul Herglotz, conducerea gărzii reșițene era asigurată și de locotenentul Carol Nagy de Vagyócz, protocolist al uzinei, și de Franz Ruzsicska, comerciant, iar sublocotenent era Fritz Bayer, comerciant de fierărie. Garda era compusă din patru plutoane, membrii lor având vârsta cuprinsă între 18 și 55 ani. Între aceștia se numărau cetățeni din toate categoriile: 9 funcționari ai uzinei, un preot ortodox, 2 învățători, un notar, un medic, muncitori din uzină, meseriași, comercianți etc. Pe lângă garda de pedestrași era și o gardă de tunari, formată din 20 de oameni.¹⁴⁹

Inițial, garda civilă a fost instruită de strajamasterul Răin din Regimentul confiniar româno-bănățean nr. 13, sosit în acest scop de la Caransebeș și angajat ca practicant în uzină. El a fost ulterior retras la regiment, imediat după ruperea relațiilor dintre imperiali și revoluționarii maghiari. Mai târziu, el se va regăsi în rândul grănicerilor caransebeșeni, care în urma luptelor din 24 decembrie 1848 vor reuși să ocupe Reșița.¹⁵⁰

În luna iulie, gardiștii au fost înarmați cu carabine trimise de comandamentul revoluționar din Timișoara, iar în august au încheiat perioada de instrucție, fiind inspectați de însuși maiorul Asbóth.¹⁵¹ La început, gardiștii aceștia purtau haine civile, dar mai târziu vor primi uniforme negre cu „ciaco” de lac pe cap, având de jur-împrejur cocarda națională maghiară, iar pe braț aveau de asemenea o cocardă cu o lățime de patru degete.¹⁵²

Amenințarea invaziei grănicerilor l-a determinat pe Herglotz să solicite, la 28 octombrie, ajutor de la Asbóth, care s-a adresat la rândul său lui Damianich. Acesta a trimis în curând ajutorul cerut. La 7 noiembrie, trupele sale au cucerit Bocșa din mâinile grănicerilor. Apoi trupele sosite au fost cantonate atât la Bocșa, cât și la Reșița, pentru a-i ajuta pe localnici să respingă atacurile acestora.¹⁵³

Regimentul 13 de grăniceri români din Caransebeș, sub comanda generalului Appel, rămași fideli împăratului, la 11 noiembrie ocupă comuna Brebu și de aici se pregătesc să ocupe Bocșa și Reșița. Comunele române din jur: Soceni, Terova, Târnova, Cuptoare se atașează fățiș la grăniceri. Garda reșițeană a fost somată să capituleze dar a respins acest apel.

La Reșița s-a constituit, sub conducerea lui Zsigmondy, un comitet de apărare a localității și au fost săpate tranșee, s-au ridicat baricade pe străzi.¹⁵⁴ La un moment dat au apărut neînțelegeri interne între comandanții gărzii reșițene. Herglotz a fost înlocuit temporar, dar apoi a fost repus în funcție la cererea gardiștilor. În asemenea împrejurări se produce și primul mare atac al grănicerilor din Caransebeș asupra Reșiței, sub comanda căpitanului Traian Doda. Acest atac

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 4-5.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² *Ibidem*, p.5.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 7-8.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p.8.

are loc la 18 decembrie 1848. La acest atac a participat și populația românească a satelor din jur. Reșițenii au fost luați prin surprindere de acest atac. Toată apărarea lor se baza pe baricadele înalte de un metru și jumătate care închideau străzile de acces și pe tunurile amplasate în locurile care erau considerate ca fiind cele mai vulnerabile.¹⁵⁵ În total, apărătorii dispuneau doar de patru tunuri (unul de 18 pfunzi și trei de câte 6 pfunzi). Cel mai mare tun, cel de 18 pfunzi, denumit de locuitori „baba” („păpușa” în limba maghiară), a fost urcat pe Dealul Crucii, de unde putea domina întreaga vale a Țerovei.¹⁵⁶

Traian Doda a somat Reșița să capituleze, a negociat cu Zsigmondy, Herglotz și alții, dar nu s-a ajuns la nici o înțelegere. Primul atac al grănicerilor a fost apoi respins de apărătorii localității, în special datorită tunului botezat St. Nicolaus. Apoi, sub comanda căpitanului Fehér, revoluționarii i-au urmărit pe imperiali la 20 decembrie până la Soceni, însuși Traian Doda a fost rănit în acest atac nereușit al grănicerilor.¹⁵⁷

Asaltul decisiv se va da chiar în ajunul Crăciunului. Încă din 22 decembrie cele două batalioane de grăniceri și-au asigurat ajutorul satelor din jurul Reșiței, astfel că numărul total al atacatorilor se ridica acum la 10.000 -12.000 de oameni, în comparație cu întreaga populație a Reșiței care era în 1848 de 1.098 de locuitori.¹⁵⁸

Atacul a fost lansat în dimineața de 24 decembrie, la ora 7.30, de pe Dealul Țerovei. Grănicerii se aflau din nou sub bătaia puternică a tunului aflat pe Dealul Crucii, care era aprovizionat de către copii de 14-15 ani.¹⁵⁹ Un timp, ambele tabere au rezistat pe pozițiile inițiale. Mai târziu însă, imperialii s-au concentrat la capătul străzii principale a Reșiței, de unde au încercat un nou atac. În acel loc se afla un tun mai mic al apărătorilor, de 6 pfunzi, dar și acesta cauza inamicului pierderi destul de grele, imperialii fiind pe punctul de a se retrage din nou.¹⁶⁰

În acest moment al luptei a intervenit strajamasterul Răin din Regimentul 13. Cunoscând terenul și împrejurimile din Reșița, acesta i-a ghidat pe atacatori prin albia secată a canalului, iar alții au lansat ofensiva dinspre dealul Budinic. Atacatorii au pătruns în localitate și, după o luptă scurtă, au ocupat toate baricadele apărătorilor și au capturat toate tunurile amplasate la capătul străzilor. Ultima fortăreață a Reșiței a rămas în jurul marelui tun de pe Dealul Crucii, însă, când apărătorii acestuia au aflat cele petrecute în localitate, au încetat și ei lupta și au fugit.¹⁶¹ Tunul a fost luat ca trofeu de război de către grăniceri și va fi expus la Caransebeș.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 11-12.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p.12.

¹⁵⁷ Gheorghe Cimponeriu - *Din istoricul Reșiței*, în „Buletinul U.D.R.”, vol. I, nr. 2, Reșița, decembrie 1930, p. 76.

¹⁵⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 62.

¹⁵⁹ Antoniu Marchescu, *op. cit.* p.14

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ *Ibidem*, p.15.

După ce Reșița a fost cucerită, grănicerii au incendiat localitatea, care a ars în cea mai mare parte a ei. Au fost făcute distrugerii iremediabile: biserica romano-catolică, casa parohială cu toate matricolele, clădirea direcțiunii uzinei, întreaga arhivă uzinală, două fierării, câteva ateliere și magazii, precum și 143 din totalul celor 189 de case.¹⁶²

Numărul victimelor din localitate a fost estimat între 70 și 80,¹⁶³ dar numărul acesta va spori foarte mult în curând, pentru că în localitate s-a declanșat o puternică epidemie de holeră. Preotul George Pocrean (mort în 1889) a fost permanent alături de revoluționarii reșițeni, fapt care l-a costat libertatea pentru că după aceea el a fost înțemnițat.¹⁶⁴

La destui ani după evenimentele din 1848, la îndemnul familiei Herglotz, s-a ridicat o mare cruce, întâi din lemn, apoi, în 1874, din metal, pe dealul pe care fusese amplasat marele tun care apăruse localitatea în 1848 și care se numește de atunci Dealul Crucii, în amintirea victimelor căzute atunci și a distrugerilor suferite. Crucea respectivă („Crucea lui Herglotz”) există și în prezent deasupra Reșiței, locuitorii fiind încredințați că de atunci ea a salvat orașul de alte nenorociri. Este demn de remarcat faptul că de când a fost amplasată această cruce pe dealul respectiv care domină orașul, Reșița nu a mai avut de suferit vreo distrugere comparabilă cu cea din timpul revoluției de la 1848. Deși au avut loc două războaie mondiale pe parcursul secolului al XX-lea, Reșița, deși centru industrial de primă importanță, nu a fost supusă bombardamentelor aeriene. În perioada comunistă a fost modificat numele dealului din „Dealul Crucii” în „Dealul Mare”.¹⁶⁵

Evenimentele violente din timpul revoluției de la 1848 la Reșița au lăsat și victime în rândul participanților. Într-unul din cimitirele reșițene, se mai pot vedea datele decedaților, între ei și unul de la 1848:

„Aicea odihnește: Francisc Zsia

Etate 38 Ani: Reposată în anul 1847 Aug 24

Împreună cu soțul ei Constanți, n. Zsian, ucisu violente în 24 Decembrie Revoluție 1848 în etate”.¹⁶⁶

La începutul anului 1849 au fost repuse în funcțiune uzinele devastate de violențele revoluției și a fost adăugat un nou furnal celor deja existente.

Etapă revoluției industriale de la mijlocul secolului XIX presupunea mari investiții în două mari domenii: mecanizarea industriei, mai ales cu mașini cu abur și dezvoltarea rețelelor de transport maritime, fluviale, dar mai ales feroviare, respectiv căi ferate. Dar, din cauza problemelor de ordin politic și militar, Camera imperială de la Viena a ajuns să aibă un deficit pe anul 1853 de 150 milioane de franci aur, iar în anul următor situația rămâne la fel de precară, cu toate că s-a

¹⁶² Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 76; Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 52;

¹⁶³ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 52.

¹⁶⁴ Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *op. cit.*, p.103; vezi și Vasile Bogdan, *Reșița dincolo de cuvinte*, Editura Facla, Timșoara, 1979, p. 167-171.

¹⁶⁵ Mircea Rusnac, *Reșița în timpul revoluției de la 1848*; material postat pe internet în 5 februarie 2011.

¹⁶⁶ Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *Reșița: Viziuni*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2009.

apelat la împrumuturi naționale. Din acest motiv, statul austriac a fost nevoit să vândă unele din proprietățile sale firmelor particulare. În 1854, imperiul a intrat într-o nouă criză financiară, astfel încât se făcu o nouă încercare de vindere a uzinelor de la Reșița. De data aceasta a fost găsit și un cumpărător, respectiv societatea privată nou înființată S.T.E.G. („Privilegierte Österreichische Staatseisenbahn Gesellschaft”), care avea capital multinațional, austriac, francez, belgian și englez. Așa s-a ajuns la S.T.E.G., fondată de băncile „S. G. Sina” și „Arnstein & Eskeles” din Viena și „Société Generale de credit mobilier de Paris”. Prin reprezentanții S.T.E.G., baronul Sina George, Baronul Eskeles Daniel, Pereire Isac și prințul Galliera Rafael, S.T.E.G. a încheiat cu guvernul austriac, în data de 1 ianuarie 1855, un contract conform căruia a obținut o serie de avantaje economice.

Contractul de vânzare-cumpărare reprezenta o dată de la care istoria industrială a Reșiței va intra într-o nouă etapă, ceva mai bine cunoscută, deoarece în privința ei se cunosc astăzi destule documente și au fost scrise și lucrări analizând perioada de până la primul război mondial. Protocolul care consemna condițiile de vânzare a uzinelor reșițene a fost întocmit cu începere din 14 iulie 1855, fiind semnat și parafat la Oravița la 1 octombrie 1855. Acțiunea de predare-primire s-a făcut sub președinția secretarului din ministerul imperial de finanțe, Johann Carl Hocheder, asistat de secretarul Ferdinand Berghoffer, în calitate de protocolist și de predător-adjunct. Din partea Erariului, predarea a fost făcută de către directorul Direcției Miniere Bănățene, Friedrich Reitz, iar din partea S.T.E.G. a semnat de primire Carl Dubocq, „subdirector și șef al minelor și domeniilor.”¹⁶⁷ Acesta din urmă va deveni, de altfel, și primul director al uzinei ca parte a noii societăți.

În acea vreme, uzinele, exploatările și domeniile S.T.E.G. din Banat reprezentau cel mai mare complex industrial de pe teritoriul Ungariei.¹⁶⁸ În perioada existenței acestei societăți (1855-1920), ca și în perioada U.D.R.-ului din 1920-1948, Reșița va cunoaște un mare avânt industrial și se va situa pe locuri fruntașe în țară și în Europa la numeroase capitole ale dezvoltării activității industriale. Totuși, aceste perioade de maximă dezvoltare cunoscută de uzinele reșițene își au începuturile în dificilele decenii dintre 1771 și 1855, când au fost puse bazele tocmai ale acestei puternice dezvoltări ulterioare.

Într-o dare de seamă despre trecutul turnătoriei, redactată în 3 aprilie 1943, se precizează că turnătoria a început activitatea în 1862, iar cea de oțel în 1886.¹⁶⁹

La 3 iulie 1871, uzina își sărbătorea centenarul. Fiind o sărbătoare foarte mare, autoritățile au decis ca să fie o aniversare specială nu numai în Reșița dar și pe toate domeniile S.T.E.G., în fabrici, mine și păduri.¹⁷⁰ Reșițenii au reacționat

¹⁶⁷ Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 125.

¹⁶⁸ Dan Gh. Perianu, *op. cit.*, p. 48; vezi și Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 6, Scris la: 13.03.2013, PrintEmail

¹⁶⁹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin (SJANCS), Fond U.D.R., Dosar 5/1943; *Correspondență cu lagărul de prizonieri sovietici de la Timișoara; date despre producție*; fila 36.

¹⁷⁰ Josef Windhager, *op. cit.*, p.37.

frumos la această mare aniversare, astfel că toată lumea s-a adunat în liniște încă de la primele ore ale dimineții, apoi, în frunte cu orchestra uzinală, sutele de oameni au mărșăluit pe strada principală până la moara Juracsek din Stavila. Nimeni nu a rămas acasă pentru că toți erau pe stradă. Toate clădirile erau împodobite ca de sărbătoare, cu crenguțe de brad, iar în ferestre au fost așezate flori și luminițe. În toate bisericile din localitate a fost sărbătoare și s-au ținut slujbe. După aceea s-a servit o masă festivă, iar după amiază a fost inaugurat Parcul Josefin.¹⁷¹

Din anul 1872 începe o activitate industrială care va aduce, de asemenea, multă notorietate Reșiței. Este vorba despre fabricarea locomotivelor. Astfel, între 1872-1874, se fabrică primele trei locomotive cu aburi. Una dintre acestea este așezată pe pedestalul muzeului de locomotive din Reșița. Locomotivele au fost reproduse după un prototip construit la Viena în anul 1871 și are denumirea de „Szekul” pentru că era destinat căii ferate ce lega Secu de Reșița. Pe valea Bîrzavei va apare prima cale ferată (și aceea cu ecartament îngust) în anul 1873. Aceasta va lega localitățile Secu-Reșița-Bocșa-Ocna de Fier și avea lungimea de 44 kilometri. Ecartamentul normal va fi introdus în anul 1909. Producția de locomotive de la Reșița va câștiga faimă pe parcursul anilor. Până în anul 1960 vor fi produse 1495 de locomotive,¹⁷² (după alte surse¹⁷³ între 1872-1964 au fost realizate 1461 locomotive cu abur), după această dată va începe producția de locomotive diesel și electrice.

După semnarea tratatului de pace de la Saint Germain cu Austria, conform acestuia, bunurile aliaților germani din teritoriile care reveneau României erau trecute în proprietatea României. S.T.E.G.-ul, pentru a-și salva măcar o parte din ce avea la Reșița, a apelat la francezi pentru că aceștia dețineau o parte din capital. De asemenea S.T.E.G. a apelat la asociații lor din Paris pentru a obține ajutorul militar al trupelor de ocupație franceze pentru prevenirea revendicărilor muncitorilor de la uzinele din Reșița.¹⁷⁴ Deoarece România avea nevoie de produsele Reșiței, ministrul de război îl trimite pe generalul Ștefan Burileanu pentru a studia problema. Acesta a avut și o întâlnire la Budapesta cu directorul general al S.T.E.G., Adalbert Veith. În urma vizitelor la fața locului, Ștefan Burileanu a făcut următoarele propuneri:

- transformarea Uzinelor și Domeniilor S.T.E.G. din Banat într-o societate anonimă nouă, cu sediu social în România, având la bază capitalul S.T.E.G., completat prin subscrieri cu capital românesc;

- transferarea la Reșița a unei secții a fabricii de locomotive S.T.E.G. de la Viena pentru fabricarea în România a cel puțin 50-60 de locomotive pe an;

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 37-38; vezi și Mireca Rusnac - *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (2)*, material scris la 7.11.2012 ;Printemail.

¹⁷² Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *Reșița: Viziuni*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2009.

¹⁷³ Ion Frigură Iliasă, *Pagini din istoria serviciilor de gospodărie comunală și locativă din Reșița (1948-1998)*, Editura Timpul, Reșița, 1998.

¹⁷⁴ Ecaterina Cimponeriu, *Reșița luptătoare*, Ed. Științifică, București, 1965, p. 55.

- uzinele din Reșița să-și instaleze undeva în Transilvania, o uzină anexă pentru fabricație de tuburi de oțel fără sudură (țevi), necesare cazanelor de locomotive și conductelor de petrol și gaz;

- să se înființeze un sindicat (consorțiu) sub auspiciile Ministerului de Război, cu participarea uzinelor Reșița și a uzinelor Saint Clement din Franța, în vederea organizării unei fabrici de arme și tunuri, pentru nevoile armatei române, Ministerul de război urmând să participe cu utilajul necesar, iar materia primă urmând să fie furnizată de uzinele Reșița și Hunedoara.¹⁷⁵

În urma tratatelor, și a unor decrete – lege ale Consiliului de Miniștri a României, în adunarea generală constitutivă de la 10 iunie 1920 s-a înființat societatea anonimă „Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița” (U.D.R.) cu sediul la Reșița și cu un capital de 125 milioane lei, repartizat în 250.000 acțiuni la purtător a 500 lei valoare nominală fiecare.¹⁷⁶

Prin aportul în natură al fostei S.T.E.G., noua societate U.D.R. a devenit proprietara mai multor întreprinderi, mine, concesiuni și domenii din județul Caraș-Severin. Acestea erau din Reșița, Doman, Secu, Bocșa, Ocna de Fier, Anina, Oravița, Sasca, Ciclova, Moldova Nouă, Delinești, Armeniș, Caransebeș, Bozovici, 88.248 ha de păduri, 4 fabrici de cherestea, 134 km căi ferate proprii, 103 km canale de plutit, 3 vii, 2 pisciculturi, 8 lacuri și 27 de depozite de desfacere.¹⁷⁷

Capitalul subscris a fost în două etape: în prima membrii fondatori: S.T.E.G., (cu 74.200.000 lei), și ceilalți cu câte 100.000 lei fiecare: C. Caragea. V. Bontescu, D. Brătianu, M. Sc. Pherikide, Gr. Duca, Manole Diamandi, I. Boambă, Adalbert Veith. În a doua etapă au subscris următoarele bănci: Marmorosch Blank & Co., Banca Crissoveloni, Banca de scont a României, Banca Comercială Română, Banca generală a Țării Românești, Banca Albina, Temesvarer Bank und Handels A.G., etc. Prin influențe și presiuni, va intra mai târziu și trustul englez Vickers-Armstrong din Londra.¹⁷⁸

Legea privitoare la funcționarea și organizarea U.D.R. va fi publicată la 14 iunie 1923 sub nr. 2455. Deși articolul 3 al acestei legi prevedea că cel puțin 60% din capitalul social să fie românesc, în realitate, nu va fi așa datorită unor manevre de culise ale acționarilor. Până în anul 1945 vor fi 8 emisiuni de acțiuni și capital social ajungându-se la 5 miliarde lei capital social. La data de 31 decembrie 1947 principalii acționari ai U.D.R. erau: acționarii români – 60,226%, acționarii străini - 39,289%. Dintre români amintim câțiva: Casa regală, Max Aușnit, N. Malaxa, Ministerul de Finanțe. Dintre cei străini erau: Asociația întreprinderilor și bunurilor sovietice de pe lângă reprezentanța comercială URSS în România, Uniunea Mașinimport din URSS, Societatea CENT RIND din Monaco.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Ștefan Burileanu, *Industria metalurgică a Banatului și Transilvaniei*, Editura Cartea Românească, București, 1920, p.47-52.

¹⁷⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 96.

¹⁷⁷ *Ibidem*.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p.98.

Producerea și prelucrarea metalului la Reșița era activitatea economică predominantă nu numai pentru orașul de pe Bârzava dar și pentru România. De exemplu, până în anul 1924 Reșița era singurul producător de oțel din România, iar în ceea ce privește producția de cocs metalurgic și de șină de cale ferată, roți montate, mașini electrice Reșița a rămas singurul producător până în anul 1944. Acestea au fost posibile și datorită faptului că tradiția siderurgică a adoptat foarte repede cele mai moderne procedee de elaborare a oțelului, respectiv Martin, în anul 1876, (la numai 12 ani de la descoperirea sa).¹⁸⁰

La mijlocul anului 1934 s-au început oficial lucrările pentru o cale ferată importantă: Reșița-Caransebeș. Cu această ocazie regele Carol al II-lea a vizitat Reșița. Pentru acest eveniment s-au luat măsuri speciale. Astfel, în ședința Comisiei interimare a județului Caraș din 7 iunie 1934 se cere la punctul 2 deschiderea unui credit extraordinar pentru cheltuielile cu ocazia vizitei regelui Carol al II-lea la Câlnic în data de 12 iunie 1934 cu ocazia începerii construcției liniei ferate Reșița- Caransebeș.¹⁸¹

De asemenea, tot pentru acest eveniment vor fi mobilizați să participe din plasa Reșița un număr de 20.000 locuitori din localitățile plasei. Participanții vor fi transportați gratuit.¹⁸² La masa regală au luat parte în afară de Carol II și fiul său Mihai I, o mulțime de alți invitați, în total 167 de persoane (din suita regelui, membri ai guvernului și oficialități din plasa Reșița).¹⁸³

În documentele de arhivă am găsit din anul 1943 un fel de schiță monografică. Este redactată (probabil la ordin de la Prefectură) cu denumirea de *Monografia orașului Reșița*, pe 10 pagini, dar începe cu pagina nr. 2, nr. 1 fiind lipsă. Este datată la 14 martie 1943 și semnează indescifrabil primarul și secretarul. Redăm în continuare conținutul acestei lucrări.

„.....Partea mare a terenului aparținător orașului este proprietatea Societății Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița și este împădurit cu esență de fag și gorun și în mică parte și cu brad.

Partea de vest a orașului, și anume cartierul Reșița Română, este așezat la poalele dealurilor Golului și Clocoticiului. Râul Berzava izvorăște din Munții Semenicului, situați spre est de oraș, la 20 km depărtare, cu vârfuri de 1400-1450 m de înalte.

Între comuna Văliug așezată la poalele masivului Semenic și între Reșița, se revarsă în el râulețele Liscovul Mare, Râul Alb și Valea Cuptorii, cu ogașul Sodolului și în vestul orașului, în Reșița Română, Valea Domanului.

Râul Berzava, care taie în două orașul, este la 2 km dinjos de comuna Văliug barat într-un bazin cu o capacitate de 1.200.000 m cubi apă, care e condusă printr-un canal de 14 km lungime, construit în beton și parcurgând calea prin tuneluri și apeducte (poduri metalice) alimentează centrala hidroelectrică din Reșița, având de pe muntele Ranchina până jos la instalația turbinelor o cădere de 212 m.

Acest canal mai servește și la flotarea lemnului tăiat din pădurile de pe munții din jurul Văliugului, care servește în Reșița atât pentru aprovizionarea

¹⁸⁰ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 27.

¹⁸¹ SJANCS, Fond 74, Prefectura județului Caraș; Dosar 185/1934;Fila 2.

¹⁸² SJANCS, Fond 74, Prefectura județului Caraș; Dosar 185/1934;Fila 8.

¹⁸³ SJANCS, Fond 74, Prefectura județului Caraș; Dosar 185/1934;Fila 23.

populației cu combustibil cât și pentru transformarea în mangal cât și alte derivate chimice în uzina societății - Margina Reșița, o afiliație a Societății Uzinele de Fier și Domeniile Reșița.

Clima.

Orașul este prin cununa de munți care îl înconjoară scutit de vânturi și dinspre nord și de la sud. Nu îl atinge nici vântul Coșova care bate în partea de sud a județului.

Cu precipitații normale și înconjurat în mare parte de păduri, orașul ar avea o climă temperată și plăcută, dacă fumul și praful din uriașele uzine nu ar influența-o nefavorabil.

Vegetația.

Vegetația este cea a Europei centrale. În valea Berzavei se cultivă mai mult porumbul, dar încercările ultimilor ani au dovedit că și grâul se poate cultiva în condiții bune. Livezile gospodarilor dau fân bun și suficient necesităților proprii. Climatul priește și culturii pomilor fructiferi, îndeosebi prunilor.

Istoric. Epoca preistorică.

Originea comunei Reșița se pierde în depărtarea trecutului. În cele mai vechi timpuri ale vieții omenești, atunci când în locul fumului, al focului și al zgomotului de azi și când păduri erau neatinse de secure, se crede că în Valea Domanului, zisă Valea rece, ședea în peștera de sub dealul Stîrnicului străbunul preistoric. Trebuie să fi fost viață în văile din jurul Reșiței de azi și pe malurile Bîrzavei cu mult înainte de trecerea oștirilor lui Traian, în apropiere de aceste locuri. Săpăturile făcute în jurul Reșiței au scos la iveală obiecte folosite de oamenii primitivi, mai ales din epoca neolitică. Din epoca de bronz s-au găsit rămășițele unei vetre de turnat în apropierea satului Ocna de Fier.

Se pare deci, că în jur și în Valea Berzavei a fost un așezământ de preistorici.

Pe valea Berzavei au stăpânit dacii lui Burebista. La Ptolemeus găsim că în aceste părți au locuit triburi dacice și anume în ținutul muntos. Pe valea Berzavei locuia tribul dac numit sald, (saldensii, n. n.) în munții Banatului de azi, pe întinderea domeniilor Reșiței erau avantposturile dacilor care nelinișteau provinciile romanilor de peste Dunăre.

Epoca Romană.

Înaintarea oștirilor romane în Dacia la 101 d. Chr. s-a făcut la o depărtare de 25-40 km de Reșița și paralel cu Berzava. Pe teritoriul comunei Reșița nu se găsesc urme de la ei. Chiar dacă ar fi fost, este verosimil ca activitatea industrială din timpurile mai recente să le fi desconsiderat și distrus inconștient. Văile și munții din jur ne arată urme de viață din epoca romană. Astfel, la Piatra Albă deasupra de Reșița pe o stâncă uriașă de 756 m înaltă s-au găsit câteva sute de monede de la 17 împărați și unelte de pe timpul lui Domicelțian (Diocelețian n.n.).

La Priscus Rethor găsim amintirea unei populații care vorbea o limbă, care deși nu era latina, se înțelegea totuși. Era limba celor rămași primii părinți ai națiunii române.

Năvălirile barbare.

Nu avem nici o urmă din epoca năvălirilor barbare. Dar nu puteau fi pustii aceste locuri nici atunci. Locuitorii, care, după retragerea legiunilor romane și-au continuat existența neobservați, prin codrii seculari.

Barbarii care au năvălit după huni nu au străbătut în munți ci au rămas la șes. Dar existența lor a fost trecătoare și trainic a rămas numai poporul român.

Maghiarii, care la venirea lor s-au așezat pe șesurile Tisei și ale Dunării au început să pătrundă în munți abia în secolul al XIII-lea când ajung aceste ținuturi sub stăpânirea lor, rămânând însă organizațiile cnezatelor românești.

Originea comunei.

Originea comunei se pierde în depărtarea istoriei. Numele este, se zice de origine slavă, din timpul dominației bulgaro-română a Banatului. Reca sau Rieca în limba slavă înseamnă râu. În diminitiv Recița, râuleț, probabil de la afluentul Valea Domanului, care în partea vestică a orașului se revarsă în râul Berzava.

În jurul acestui loc se pare că au fost primele așezări de oameni, care, au constituit mai apoi comuna Recița română. În anul 1300 se găsește în registrul de zeciuală papală.

În notările istoriografului maghiar Frederic Pesty se arată că la 1430 comuna era cunoscută sub numirea de Reușița sau Reșiția. În apropiere de Reșiția de atunci s-au găsit ruine de construcții, biserică, școală și case. Pesty cunoscând aceste ruine le-a cercetat și a făcut săpături, găsind temelia unei biserici.

Subinspectorul școlar Coriolan Cocora ocupându-se și el de trecutul Reșiței pretinde că aceste ruine ar fi resturile fostei cetăți „Capul Berzavei” de pe vremea cnezatelor sau al „Carașovei”.

În anul 1552 Banatul fiind ocupat de turci, ei stăpânesc și regiunea Reșiței până în 1716 când sunt izgoiți din Banat. Reșița română se găsește amintită la începutul veacului al XVII-lea. În 1771 este trecută în circumscripția Vîrșeț cu 62 de case. A făcut apoi parte din comunele județului Căraș, care a existat până la anul 1830.

Înființându-se în anul 1771 în Reșița furnalele înalte cu toate anexele de care avea nevoie exploatarea, să desvoltă industria metalurgică, să înființeze formăria. O turnătorie, atelier de tunuri, laminoare. Oțelărie, la acestea se adugă treptat diferite ateliere și fabrici cu o activitate intensă cu foarte mari ramificații, ajungând treptat până la înaltul nivel de producție azi.

Dezvoltarea excepțională a Reșiței se datorește situației ei geografice și geologice. Pornind de la Reșița în prelungire spre sud până la Dunăre se găsesc mai multe bazinuri cu formațiuni sedimentare și vulcanice. Unul dintre aceste bazinuri, cel mai important conținând mai multe straturi de uilă, zăcăminte de minereu și aramă, este exploatat de societatea Reșița.

Exploatarea acestui bazin bogat în minereu îi dă Reșiței puterea neobișnuită de producție.

Au contribuit foarte mult la această dezvoltare bogatele zăcăminte de huilă descoperite la Anina în 1780. Paralel cu dezvoltarea exploatărilor metalurgice crește și populația orașului.

În anul 1771 are 112 case cu 750 de locuitori;

În anul 1848 are 382 case cu 2.093 de locuitori;

În anul 1856 are 757 case cu 4.349 de locuitori;

În anul 1881 are 1.178 case cu 9.369 locuitori;

În anul 1891 are 1.396 case 12.819 cu locuitori;

În anul 1910 sunt 17.384 locuitori;

În anul 1920 sunt 17.159 locuitori;

În anul 1930 erau 20.085 locuitori;

În anul 1940 erau 24.540 locuitori. (În ultimii patru ani menționați nu mai apar și casele, doar locuitorii ca număr n.n.).

În ceea ce privește originea etnică, populația de baștină este cea română, peste care s-a suprapus populația adusă prin emigrări. În mai multe valuri sosec din Oltenia și Muntenia în anii 1746 și 1820 români refugiați cari se așează în Banat, între populația băștinașă de aici, venind câteva grupuri și la Reșița și în jurul Reșiței.

Aceștia se contopesc complet în populația română de baștină, totuși își mențin și azi denumirea de pe timpuri de „bufeni” față de „frătuți” / frați cu care sunt desemnați băștinașii.

Odată cu începutul exploatărilor miniere au fost aduși din Germania și Austria muncitori specialiști cari au fost colonizați la Reșița și în celelalte comune „montanistice”. În felul acesta populația anului 1891 se împarte după naționalități:

- germani ..... 7525 de suflete
- români ..... 2582 de suflete
- slovaci..... 931 de suflete
- maghiari..... 868 de suflete
- sârbi..... 32 de suflete
- ruteni..... 27 de suflete
- francezi ..... 6 de suflete
- alții ..... 848 de suflete
- Total ..... 12.819 de suflete

După recensămintele din anii 1910, 1920, 1930 și 1940, populația Reșiței se împarte după naționalități:

	1910	1920	1930	1940
Maghiari	2713	1278	1810	1799
Români	3796	3779	9348	10.042
Germani	9435	10.969	12.001	11.614
Evrei		419	285	159

Situația de azi (martie 1943 n.n.)

a/ Organizarea administrativă

Comuna Reșița este un oraș nereședință cu o suprafață de 8357 ha din care 389 este vatra orașului.

- 203 teren arabil;
- 623 este fânețe;
- 228 este pomi fructiferi;
- 845 este pășune;
- 5768 este pădure;
- 236 este teren degradat;

Total – 8367 ha cu 28.088 locuitori (martie 1943 n.n.) din cari:

- Români ..... 12.158 ..... 43,30 %;
- Germani..... 12.736 ..... 45,49 %
- Slavi ..... 728 ..... 2,5 %.
- Unguri..... 1983 ..... 17,05 %
- Alte naționalități ..... 136 ..... 0,48 %
- Țigani..... 347 ..... 1,18 %

După confesiuni:

Ortodocși români	11.187	.....	39,90 %
Uniți români.....	1.294	.....	4,68 %
Romano catolici	14.864	.....	59,86 %
Evangheliști.....	466	.....	1,65 %
Reformați.....	207	.....	0,99 %
Total:	28.088		

b/ Străzi.

Orașul are 129 de străzi în lungime totală de 38 km, din care sunt canalizate 20, alimentate cu apă 75, în lungime a 21 km, iluminate electric 128, în lungime de 38 km, alimentate cu gaz aerian 10, în lungime de 45 km. Asfaltate sunt 29.000 mp, pavate 48.800 mp, pietruite 148.000 mp, iar asfalt carosabil 7000 mp.

C/ Școli

- 3 școli primare de stat cu 21 de învățători, 17 săli și 803 elevi;
- 2 școli germane de stat cu 12 învățători, 10 săli și 595 elevi;
- 1 evanghelică, cu 5 învățători și 5 săli și 205 elevi;
- 1 reformată cu 3 învățători, 2 săli, 116 elevi;
- 1 Liceu teoretic cu 12 profesori, cu 169 elevi;
- 1 Liceu industrial cu 6 profesori, cu 142 elevi;
- 2 școli de ucenici industriale;
- 3 grădinițe de copii mici, române;
- 2 grădinițe de copii mici, germane;
- 1 grădiniță de copii mici, evanghelică;
- 1 grădiniță de copii mici, romano-catolică;
- 1 gimnaziu de fete.

D/Biserici

- 2 româno-ortodoxe;
- 1 unită;
- 1 romano-catolică;
- 1 evanghelică;
- 1 reformată;

E/Alte instituții culturale

- 1 casă culturală a plugarilor români;
- 1 casă culturală a meseriașilor români;
- 1 casă muncitorească;
- Cerc Cultural al uzinelor Reșița;
- 2 societăți corale românești;
- 3 cinematografe;
- Organizația Muncă și lumină Ministerul Muncii.

F/Societăți sportive -2

Autorități și instituții de stat civile

- Pretura plasei Reșița
- Judecătoria mixtă Reșița
- Oficiul poștal și telegrafic
- Oficiul de telefoane
- Casa asigurărilor sociale Reșița
- Percepția urbană
- Sediul percepției rurale
- Secția de întreținere CFR
- Servicul de control CFR
- Stația Reșița
- Oficiul vamal.

Militare

- Comenduirea garnizoanei și a Uzinelor de Fier și domeniilor Reșița
- Companie de jandarmi
- Divizionul apărării antiaeriene

Sanitare

- Serviciul sanitar uman
- Servicul sanitar veterinar
- Spitalul Casei asigurărilor sociale
- Spitalul de izolare al orașului și boli epidemice.

Asistență socială

- 1 azil de bătrâni
- 1 cămin de ucenici al Ministerului Muncii
- 1 cămin de ucenici ai U.D.R.
- 3 cantine școlare
- Comitetul local al consiliului de patronaj

Instituții economice

- Direcțiunea generală a Uzinelor de fier și domeniilor Reșița

Bănci

- Banca Berzava fondată în 1911, instituție românească;
- Banca Timișoarei, sucursală, instituție românească;
- Banca de credit germană.

Cooperative

1. Cooperativa „Reșița” a funcționarilor și muncitorilor de la Uzinele Reșița, comerț românesc;
2. Cooperativa „RAIFFEISEN”, bancară germană;
3. Cooperativa „PROGRESUL MESERIAȘILOR” română;
4. Case de comerț, băcănii, manufactură, textile, florării, fierării -207;
5. Hoteluri și restaurante;
6. Cîrciumi – 19;
7. Meseriași – 197;

Industria metalurgică grea, Uzinele de fier din Reșița cu instalații de furnale, oțelării, laminoare, construcții metalice, fabrici de locomotive, mașini și armament.

Reșița la 14 martie 1943

Primar ss indescifrabil

Secretar ss indescifrabil”¹⁸⁴

Între 1945-1947 la uzinele din Reșița au avut loc multe acțiuni de sabotaj a producției prin diferite forme. Era o dezordine parțial intenționată, parțial din cauza schimbărilor de ordin politic în România. În martie 1945 prin reforma agrară au fost expropriate 19.100 de hectare de pământ de la U.D.R. și date țăranilor. La 11 iunie 1948 uzinele trec în proprietatea statului român și cu acea ocazie se fac separările de mine, partea forestieră etc. și se trece la specializarea uzinelor pe sectoare.

Forța de muncă la U.C.M.R. era aceasta: în anul 1950 muncitorii erau în proporție de 77,5% și restul era personalul T. A., în timp ce în 1970 muncitorii aveau o pondere de 82% în raport cu 18% personalul T. A. (tehnic administrativ auxiliar). Din aceștia 27% erau inginerii.¹⁸⁵

Istoria postbelică a Reșiței aproape că se confundă cu cea industrială. Cert este faptul că până în 1990, Reșița era un reper industrial de referință în economia românească, cu o populație de peste 100.000 de locuitori, cu o viață socială intensă și cu repere culturale care o defineau ca pe un oraș viu, cunoscut nu numai în România ci și pe plan internațional datorită produselor sale de mare complexitate și competitivitate.

¹⁸⁴ SJANCS, Fond 74 Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, dosar 17/1943, filele 2-10.

¹⁸⁵ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 136.

Viața politică

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, viața politică la Reșița este marcată de anumite evenimente pe care le redăm în primul rând pe criteriul cronologic. Muncitorimea reșițeană a fost cuprinsă în multe momente în diverse lupte cu caracter politic. De asemenea, în unele perioade, Reșița este gazda unor evenimente, care, chiar dacă nu sunt de mare importanță, totuși fac parte din istoria ei politică.

Atunci când erau alegerile pentru Parlamentul din Budapesta, biserica se implică, dar nu la modul de a face propagandă, ci în alt mod. De exemplu, este edificatoare în acest sens circulara episcopului Ioan Popasu către autoritățile bisericești de pe raza Episcopiei ortodoxe române Caransebeș cu privire la conduita populației, alegători români de confesiune ortodoxă pe perioada alegerilor pentru Dieta (Parlamentul) de la Budapesta.

Astfel, este adresa nr. 235/1865 prin care se menționează să se respecte dreptul de a alege și de a fi ales. Sunt invitați „poporeni” să se ferească, „ca de focu de tulburări, ceartă sau bătăi”. Adresa este semnată la data de 3 octombrie 1865 de către Episcop Ioan Popasu.¹⁸⁶

În 1880 fusese construită în uzină vila Direcțiunii, având în față un parc englezesc. Acolo au locuit în timpul vizitelor la Reșița regele Ferdinand, regina Maria și principesa Elena între 8-12 iunie 1926 și regele Carol II în 1936, sosit pentru inaugurarea lucrărilor la linia Călnic-Caransebeș.¹⁸⁷

Primele organizații muncitorești la Reșița sunt cele cu caracter de ajutorare reciprocă, așa numite „Bruderslade”, adică Lada frăției. Ele însă de multe ori erau controlate financiar de către patroni, ceea ce le făcea destul de mică eficacitatea. Cel mai însemnat eveniment din lupta social - politică a muncitorilor reșițeni, dar și pe plan național a fost înființarea la Reșița a filialei Asociației generale a muncitorilor din Timișoara în anul 1868. Evenimentul este legat de muncitorul siderurgist Carol Farcaș, care era și în conducerea de la Timișoara.¹⁸⁸

În Reșița cei dintâi muncitori au provenit dintre iobagii români din satele învecinate, la care s-au adăugat bufenii - lucrători cărbunari proveniți din Oltenia. Descendenții primelor 141 de familii de băștinași care locuiau în 1772 în localitatea de pe Valea Bârzavei, vor deveni mai târziu, unul dintre cele mai active și puternice detașamente muncitorești din domeniul industriei. Dacă la început nemulțumirile erau revolte mai mici și sporadice, apoi, se trece la organizarea muncitorimii. Un rol decisiv l-a avut Carol Farcaș (reșițean de origine și care a fost

¹⁸⁶ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 1/1865, Fila 1.

¹⁸⁷ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței* (3), Scris la: 08.11.2012, PrintEmail.

¹⁸⁸ Colectiv, *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1961, p. 215-218.

ales conducător al Asociației muncitorilor din Timișoara în 1868). Acesta a înființat filiala de la Reșița a Asociației timișorene în anul 1868. Activitatea acesteia a fost impulsionată și de revenirea unor muncitori care participaseră direct la Comuna din Paris în 1871.¹⁸⁹

Așa a fost posibilă înființarea unei secții a Partidului General Muncitoresc la Reșița. Numărul mare de muncitori la Reșița a determinat și amploarea luptelor cu caracter social. Astfel, la sfârșitul secolului XIX societatea S.T.E.G. număra 16.000 de muncitori, din care o treime erau la Reșița. În anul 1881, 600 de muncitori participă la o grevă condusă de secția Partidului General Muncitoresc. (Acesta a fost înființat în Ungaria în anul 1887). De remarcat faptul că muncitorii reșițeni au sărbătorit Ziua solidarității muncitorești - 1 Mai, încă din anul 1890.

În anul 1900 are loc o altă grevă la Reșița. Ecoul Revoluției bolșevice din Rusia a ajuns până la Reșița, astfel că, la sfârșitul anului 1917 muncitorii din Reșița au făcut un mare miting de solidaritate cu proletariatul revoluționar din Rusia sovietică, deși acesta era doar un pretext pentru a-și cere propriile revendicări de natură social-economică. În aceeași notă de acțiuni muncitorești, la 22 mai 1918, muncitorii din Reșița fac o amplă grevă generală cu caracter social-politic. Cu toate că această grevă a fost reprimată cu duritate, în toamna anului 1918 continuă marile manifestații ale muncitorilor. Paralel sunt și momentele de organizare, respectiv constituirea primului grup comunist în noiembrie 1918. La 1 decembrie 1918 participă și delegați ai muncitorilor reșițeni la marele act istoric de realizare a Marii Uniri la Alba Iulia.¹⁹⁰

Filiala din Reșița a avut legături nu numai cu cei din Timișoara dar și cu cei din Transilvania și cu Internaționala I-a. După înfrângerea Comunei din Paris, filiala din Reșița a fost desființată. Cu toate acestea, muncitorii reșițeni, prin reprezentanții lor, participă la congresul de constituire al Partidului Muncitoresc Ungar în anul 1890, iar după aceea organizează mișcări de protest înainte și la 1 mai 1890. În anul următor, respectiv 1891, secția Partidului Muncitoresc din Reșița a condus o grevă la care au participat peste 600 de muncitori.¹⁹¹

În 1893 se constituie și la Reșița prima organizație locală a P.S.D. din Ungaria. Între 1 mai și 8 iunie 1917 au avut loc mari întruniri și manifestații, mai ales împotriva războiului. De asemenea, acestea au continuat și la sfârșitul anului 1917. Apoi, în 22 mai 1918 începe o grevă care se transformă în 14 mai într-una cu caracter politic. Principala cauză a fost arestarea a 33 de bărbați din uzine și trimiterea lor pe front. În 3 iunie se termină greva după ce, cei arestați au fost eliberați.¹⁹²

Grevele continuă în august 1920, când muncitorii reșițeni participă la greva generală din Banat, apoi în octombrie același an la greva generală din România.¹⁹³

¹⁸⁹ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 33.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p.35.

¹⁹¹ Colectiv, *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, Editura Academiei RPR, București, 1961, p.224.

¹⁹² *Ibidem*, p. 349-350.

¹⁹³ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 36.

Mișcările revendicative s-au concretizat mai ales prin declanșarea unor greve. Astfel, în anul 1923 intră în grevă muncitorii tâmplari din Reșița; în 1925 o altă grevă, iar în 27 ianuarie 1926 se înființează sindicatul unitar al muncitorilor metalurgiști din Reșița.

În 22 martie 1926 are loc marea grevă generală a muncitorimii reșițene. Cu acel prilej au participat peste 6.500 de muncitori, iar revendicările lor erau expuse clar: mărirea salariilor cu 25% pentru muncitorii calificați, cu 35% pentru muncitorii în regie, a îndemnizațiilor pentru chirie, retribuția pentru orele suplimentare de muncă.¹⁹⁴ Salariile erau în medie de 1500 lei lunar, dar prețurile la alimente erau mai mari cu 25% față de capitală. Deși greva a durat până în 2 mai, totuși rezultatele au fost modeste, respectiv o mărire salarială doar cu 2,7%. Urmarea este că în martie 1929 muncitorii reșițeni intră din nou în grevă, apoi în iunie încă o dată, iar armata a ocupat uzina. Un raport al Prefecturii și al Ministerului de Interne semnaleză la Reșița apariția unor cercuri feminine comuniste în acel an 1929.¹⁹⁵

În primul an al mării crize economice (1929-1933), mișcările de protest, cu caracter economic și politic au izbucnit cu destulă intensitate și la Reșița. Nu este nefiresc acest fapt având în vedere că centrul industrial U.D.R. concentra un mare număr de muncitori. În urma protestelor din iunie 1929 prima ripostă a patronilor de la U.D.R. a fost concedierea muncitorilor considerați principalii instigatori la greve. Dar, în urma intervenției deputatului social-democrat Eftimie Gherman în Camera Deputaților, cea mai mare parte a muncitorilor concediați au fost reprimiți la U.D.R. în 26 iunie 1929.¹⁹⁶

Pentru a preveni mișcările de protest ale muncitorilor, (mai ales grevele), comisaratele de poliție din Reșița au adoptat noi măsuri. Astfel, la începutul anului 1931 au fost aduși detectivi cu misiunea specială de a supraveghea trenurile ce soseau în gară, pentru a putea semnală operativ despre persoanele considerate suspecte ce veneau în localitate. În aprilie s-au trimis chiar trupe și jandarmi de la Timișoara la Reșița datorită „conflictelor de muncă ivite în ultima vreme”.¹⁹⁷

Alte acțiuni ale muncitorilor reșițeni au mai fost:

- ianuarie 1936, greva muncitorilor de la fabrica de mașini;
- constituirea unei filiale a P.S.D. la Reșița;¹⁹⁸
- acțiuni de sabotaj la producția de război (1943).¹⁹⁹

¹⁹⁴ *Ibidem*, p.38.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 39.

¹⁹⁶ *Metalurgistul*, 1 iulie 1929; vezi și *Din lucrarea de gr. I Bar Dorinel, Condiții de muncă și viață ale muncitorimii de la Uzinele de Fier și Domeniile Reșița în perioada crizei economice (1929-1933)*; lucrare de gradul I, manuscris.

¹⁹⁷ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș, dosar 2/1931, f. 1.

¹⁹⁸ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 41.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 44.

Prin adresa nr. 10384 A, din 9 septembrie 1932 a Ministerului de Interne, Direcțiunea Administrației de Stat, către prefectul județului Timiș-Torontal se fac următoarele precizări:

„Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale se aduce la cunoștință, prin adresa nr.33876/932, după cum i s-a raportat de Inspectoratul Muncii din Timișoara, că uzinele și Domeniile Reșița nu mai pot face față plății salariilor muncitorilor deoarece nu încasează sumele provenite din executarea comenzilor la diferite autorități, precum și din lipsa de comenzi din partea statului. Din cauza crizei economice prin care trece întreprinderea, s-a hotărât o reducere a salariilor cu 15%, cu toate că muncitorilor nu li s-au achitat toate restanțele.

Toaste acestea fac ca spiritele să fie mereu în agitație, situație care, dacă ar continua mult timp, poate da naștere la turburări de natură a dăuna ordinii publice.

Comunicându-vă cele ce preced, vă rugăm să luați măsurile necesare pentru preîntâmpinarea unor eventuale turburări.”²⁰⁰

La 31 octombrie 1918 se proclamă Republica Autonomă Bănățeană sub conducerea lui Otto Roth, care era șeful Consiliului popular bănățean. Aceasta nu va fi un demers viabil deoarece își propunea menținerea Banatului în hotarele Unagriei. La 14 noiembrie 1918 muncitorii reșițeni au înlocuit consiliul național maghiar-german cu un Sfat muncitoresc propriu. Muncitorii reșițeni au fost prezenți la Marea Adunare de la Alba Iulia, cu steaguri roșii exprimându-și astfel dorința de unire a Transilvaniei și Banatului cu România.²⁰¹

Sfârșitul anului 1918 aduce și destrămarea Imperiului Austro-Ungar. La Reșița se formează două „consilii naționale”, unul „maghiaro-german”, care la 14 noiembrie este înlocuit cu un „sfat” muncitoresc, alcătuit de români. Acesta va ține permanent legătura cu Consiliul Național Român Central cu sediul la Arad, apoi cu Consiliul Dirigent de la Sibiu. Astfel, românii reșițeni vor trimite delegații lor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, participând astfel la marele moment istoric al românilor, Unirea cu România.

În anul 1919 situația politică în Banat și la Reșița era foarte agitată. Erau cel puțin două motive pentru aceasta: Banatul era sub ocupația trupelor franceze și sârbești; hotărârea Marii Adunări naționale de la Alba Iulia nu se pusese încă în aplicare, respectiv unirea și a Banatului cu România. Datorită evenimentelor aparte din Banat, acest deziderat va rămîne o vreme doar la acest stadiu, pentru că, Banatul este ocupat temporar, la 17 noiembrie 1918 de trupele sârbești, care la 20 februarie 1919 au instalat chiar o administrație proprie. De la sfârșitul lunii februarie 1919 până în iunie același an, locul armatelor sârbești este luat de către o armată franceză condusă de generalul Berthelot. Ocupația Reșiței de către armatele Antantei a declanșat nemulțumirea generală a populației, nemulțumire

²⁰⁰ SJANCS, Fond 74 Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115; dosar 20/1932, fila 1.

²⁰¹ Colectiv, *De la începuturile mișcării muncitorești până la crearea PCR*, în „Analele de Istorie” ale I.S.I.S.P. (Institutul de Studii Istorice și Social Politice), nr. 6, 1970, p. 61.

concretizată printr-o serie de acțiuni de protest, cum ar fi de pildă greva generală din 20 februarie 1919.²⁰²

La 27 martie 1919 a avut loc la Reșița o puternică manifestație împotriva conducerii comunale, organizată de către militanții revoluționari în frunte cu membrii grupului comunist din localitate.²⁰³

Pe de o parte, pentru a liniști populația, autoritățile au fost nevoite să facă promisiuni privind revendicările prezentate, cel puțin pe moment. Pe de altă parte, în paralel însă, trupele de ocupație franceze au luat măsuri excepționale, prin care urmăreau în primul rând să preîntâmpine acțiunile revoluționare ale maselor.²⁰⁴ În 28 martie 1919 au avut loc negocieri între comandantul diviziei 11 coloniale franceze, generalul Leon Farret și vicecomitele comitatului Caraș-Severin, Aurel Iassekutz. Ca urmare a negocierilor s-a înființat un comitat nou cu numele de Lugoj. Acest comitat cuprindea zona Banatului controlată de francezi, cu orașele Lugoj, Reșița, Caransebeș și 15 plăși.²⁰⁵ Cu toate măsurile luate de autorități, totuși a fost sărăbătorită ziua de 1 mai 1919 cu drapele roșii și lozinci în trei limbi: română, maghiară și germană.²⁰⁶

În județul Caraș-Severin, oficialitățile românești au preluat administrația pentru prima oară în partea vestică, adică în plasa Reșița, între 3-4 iunie 1919.²⁰⁷

La 3 iunie 1919 au sosit la Reșița, împreună cu 20 de jandarmi români, primii reprezentanți ai autorităților românești, primpretorul G. Grofșorean și subprefectul Băltescu, care, au preluat de la primpretorul Biro Bela și primarul Biro Arpad pretura și primăria orașului. La mometul respectiv la Reșița erau încă trupe franceze de ocupație, aproximativ 50 de soldați conduși de către maiorul Ehrhard.²⁰⁸ În întrevvedere care a avut loc la sosirea reprezentanților autorităților românești, maiorul Ehrhard a atras atenția asupra necesității de a respecta dispozițiile Antantei și a conducerii administrației în sensul hotărât de Comandamentul francez.²⁰⁹

Una dintre cele mai importante acțiuni era depunerea jurământului de fidelitate a funcționarilor administrativi față de statul român. Acesta urma să se

²⁰² I. Zahiu, D. Mareș, T. Cocârlă, *op. cit.*, p. 94; vezi și Vasile Zaberca, *Instaurarea doaminației românești la Reșița (iunie 1919)*, în „Banatica”, Reșița, 1973, p. 263.

²⁰³ William Marin, Ion Munteanu, Gheorghe Radulovici, *Unirea Banatului cu România*, Editura Muzeului Banatului, Timișoara, 1968, p. 189.

²⁰⁴ Vasile Zaberca, *Instaurarea doaminației românești la Reșița (iunie 1919)*, în „Banatica”, Reșița, 1973, p. 264.

²⁰⁵ William Marin, Ion Munteanu, Gheorghe Radulovici, *op. cit.*, p. 191.

²⁰⁶ *Reschitzauer Zeitung*, 4 mai 1919.

²⁰⁷ Arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița, fondul C. Grofșoreanu, doc. Nr. 1500 din 11 februarie 1921, fila 1.

²⁰⁸ Arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița, fondul C. Grofșoreanu, doc. Nr. 1500 din 11 februarie 1921, fila 1.

²⁰⁹ Vasile Zaberca, *Instaurarea doaminației românești la Reșița (iunie 1919)*, în „Banatica”, Reșița, 1973, p. 265.

desfășoare la 15 iunie 1919.²¹⁰ Aceasta era o acțiune absolut necesară pentru ca vechii funcționari să-și poată continua activitatea, dar cu condiția depunerii jurământului de fidelitate față de statul român.²¹¹

Dar, elementele dușmănoase, rău intenționate din conducerea uzinelor de la Reșița urmăreau, ca printr-o intensă activitate șovină să împiedice depunerea jurământului. În aceste împrejurări s-a cerut ajutorul armatei franceze, făcându-se chiar intervenții la generalul Tournadre, dar toate aceste încercări au rămas fără rezultat, aceasta și pentru că mulți soldați francezi nu se mai supuneau ordinelor comandantului lor, părăsind în unele cazuri unitatea. Cu toate acestea, jurământul a fost depus la 14 iunie 1919.²¹²

În perioada de început a administrației românești la Reșița, un obiectiv major al noii stăpâniri era legat de introducerea limbii române în administrație, conform Decretului I emis de Consiliul Dirigent la 24 ianuarie 1919.²¹³ Acest lucru s-a efectuat treptat, în câteva săptămâni, acțiunea fiind primită pretutindeni cu multă însuflețire. În iulie - august 1919 s-au retras trupele de ocupație din Banat, deci și din Reșița, iar venirea trupelor românești la Reșița, dinspre Caransebeș a trezit un entuziasm de nedescris. „Mii și mii de oameni s-au strâns din toate părțile plasei”, întâmpinând pe frații lor veniți de peste munți.²¹⁴

În urma tratatelor diplomatice, aproximativ două treimi din Banatul istoric va reveni României, incluzând și Reșița, iar o treime regatului Serbiei. Aceste granițe vor fi consemnate în urma semnării tratatului de la Trianon (4 iunie 1920) de către Ungaria.

Întreg Banatul istoric are o suprafață totală de 28.526 km², aceasta fiind repartizată pe trei proporții în trei state diferite în urma tratatelor de la Versailles, respectiv cel de la Trianon cu Ungaria: România (66% cu 18.966 km²), Serbia (32,57%) și Ungaria (0,99%). Geografic, Banatul românesc cuprinde județele Timiș și Caraș intergral, Arad partea de la sudul Mureșului iar din Mehedinți colțul sud-vestic.²¹⁵

La 8 iunie 1920 este semnat decretul prin care este înființată societatea anonimă „Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița”, cunoscută după aceea cu numele de U.D.R. Acesta posedă un impresionant inventar: întreprinderile metalurgice, cele de construcții de mașini din Anina, Bocșa, minele de la Anina, Ocna de Fier, Secu, Doman, Oravița, Sasca, Ciclova, Moldova Nouă. Domniile

²¹⁰ Arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița, fondul C. Groșoreanu, doc. Nr. 1500 din 11 februarie 1921, fila 1.

²¹¹ Gh. Iancu, *Din preocupările Consiliului Dirigent pentru organizarea administrației românești din Transilvania*, în A.I.I.C., 1971, XIV, p. 203.

²¹² Arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița, fondul C. Groșoreanu, doc. Nr. 1500 din 11 februarie 1921, fila 2.

²¹³ Gh. Iancu, *op. cit.*, p. 199-200.

²¹⁴ Arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița, fondul C. Groșoreanu, doc. nr. 1500 din 11 februarie 1921, fila 3.

²¹⁵ Mircea Mare, *op. cit.*, p. 9.

aveau în total o suprafață de 96.000 de hectare, din care pădurile ocupau 88.000 de hectare. Pe aceste domenii funcționau fabrici de cherestea, vărării, păstrăvării, lacuri, vii etc. Accesul era sigurat pe 134 de kilometri de cale ferată și printr-o rețea întinsă de drumuri pietruite. Este apogeul Reșiței din acea perioadă. Totuși, statutul de oraș este dobândit deabia în anul 1925.

Greva generală din anul 1920 a început la Reșița în data de 21 octombrie. Strategia muncitorilor a fost aceea de a nu ieși nimeni în stradă, toți trebuiau să stea acasă ca să nu se ajungă la provocări. Cu toate acestea, zeci de muncitori au fost arestați de Siguranța statului. După două zile, muncitorii nu au mai rezistat și au reluat lucrul.²¹⁶

Un exemplu de scădere al nivelului de trai este faptul că în 1922 la un moment dat prețul zahărului scăzuse de la 34 la 18 lei kilogramul, totuși comercianții îl vindeau la prețul de 34 lei dacă era cumpărat cu bani și nu cu bonuri. Profiturile U.D.R. se datorau în mare parte muncitorilor prin munca lor. De exemplu, profitul net al U.D.R. în anul 1924 era de 67.708.608 lei și a crescut în anul 1928 la 129.464.982 lei.²¹⁷

Grevele au continuat în anii 1924-1925, iar în martie aprilie 1926 începe o importantă mișcare grevistă. A izbucnit la 22 martie din cauza neînțelegerilor dintre muncitori și patronat legat de noile contracte colective de muncă și a condițiilor de muncă și trai a celor 6.800 muncitori și 600 de funcționari câți erau la momentul acela la U.D.R. Salariile muncitorilor variaua între 625-3500 lei, dar majoritatea aveau 1500 lunar după 25 de schimburi lucrate. Raportat la prețuri acestea erau: 14-20 lei pentru un kilogram de făină, 60 lei pentru 1 kg de untură și 30 lei kg de zahăr.²¹⁸

Înaintea de începerea grevei muncitorii s-au adunat în 15 martie 1926 la Căminul muncitoresc pentru a li se prezenta stadiul tratativelor cu patronatul. Muncitorii solicitau creșterea salariilor muncitorilor calificați cu 25% iar pentru cei necalificați cu 35%, precum și mărirea indemnizației de chirie și combustibili.²¹⁹ Pentru că revedicările nu au fost acceptate, greva a început în 22 martie la ora 12. După mai multe zile de grevă, s-a recurs la arbitrajul Ministerului Muncii și în final s-a convenit o creștere de 7,5%, iar muncitorii concediați să fie reprimiți la lucru.²²⁰

Au mai fost și încetări sporadice de lucru de scurtă durată, cum a fost de exemplu în decembrie 1927 când au oprit lucrul la oțelărie în semn de solidaritate cu un muncitor care a primit o amendă. O altă grevă scurtă a mai fost și în ianuarie 1928.²²¹ Criza economică s-a resimțit la Reșița încă din anul 1928. Astfel, la sfârșitul anului 1928 erau deja 1243 muncitori șomeri. În anul următor sute de

²¹⁶ E. Cimponeriu, *op. cit.*, p. 69.

²¹⁷ *Ibidem*, p. 87.

²¹⁸ SJANCS, Fond U.D.R., dosar nr. 18/1943.

²¹⁹ SJANCS, Fond Prefectura Caraș, dosar nr. 18/1926, fila 1.

²²⁰ *Dimineața*, din 29 aprilie 1926.

²²¹ E. Cimponeriu, *op. cit.*, p. 127.

muncitorii sunt concediați, unii pe timp limitat, alții definitiv. Astfel, în luna februarie 1929 sunt concediați 200 de muncitori de la Fabrica de locomotive, iar în aprilie încă 2000 din toată uzina U.D.R.²²²

Mișcările de protest continuă la fel. În ianuarie 1930 are loc o adunare a muncitorilor la care participă 3.000 de oameni. Scopul era de a preveni intenția U.D.R. pentru noi și masive concedieri de muncitori. Situația devine la fel de critică și în anii următori. De exemplu, în anul 1932 sunt la Reșița 2.900 de șomeri, cifră care reprezenta 40% din numărul muncitorilor din Reșița, iar în mai anul 1933 la Fabrica de poduri lucrau numai 25 de muncitori din cei 600 câți erau la început. Se redresau doar secțiile care lucrau pentru Ministerul de Război.²²³

În iunie 1930 muncitorii fac din nou grevă împotriva sistemului de cronometrare a normelor de muncă. Conducerea refuză și drept urmare, la 2 iunie începe greva cu 750 de muncitori de la Fabrica de mașini. În 18 iunie 1930, 500 de muncitori de la Fabrica de distilerie a lemnului intră și ei în grevă în semn de solidaritate.²²⁴

În 26 iunie 1930 are loc o adunare la Casa muncitorească, unde peste 2.000 de muncitori cer începerea unei greve generale. De aceea, la Reșița sosesc inspectorul muncii din Timișoara, prefectul și șeful poliției din Caraș. În final muncitorii au fost nevoiți să reia lucrul.²²⁵ În 10 august 1930 au intrat în grevă muncitorii de la turnătorie și modelărie în sprijinul a 13 muncitori concediați.²²⁶

În 8 octombrie 1931, muncitorii reșițeni care nu-și primiseră salariile pe ultimele luni, au părăsit lucrul. La demonstrația lor vor participa 4.000 de muncitori și mergând spre centru li se mai adaugă alți peste 2.000 de tineri și șomeri.²²⁷ Împotriva lor a început represiunea organelor de ordine.

Muncitorii au continuat protestele și în anii următori. Astfel, în anul 1937 au intrat în grevă muncitorii de la Fabrica de locomotive, forje și atelierele de reparații. În urma acestor proteste, muncitorii au obținut un spor de salariu de 7-15%.²²⁸ În perioada dictaturii regale (1938-1940) muncitorii și-au continuat protestele în bresle, pentru că sindicatele fuseseră desființate.

Din anul 1933 mișcarea legionară cunoaște o influență tot mai mare prin reșițeni și județ în general. În continuare oferim câteva exemple extrase din documentele de arhivă.

Astfel, este Adresa nr. 10265/25 septembrie 1933 a Ministerului de Interne către Prefectura județului Caraș, Oravița, prin care trimite un raport referitor la modul cum s-a desfășurat adunarea L.A.N.C. (Liga Apărării Național Creștine din România, din care va rezulta mișcarea legionară n.n.) în ziua de 24 septembrie 1933 în orașul Reșița.

²²² SJANCS, fond U.D.R., dosar nr. 48/1928.

²²³ E. Cimponeriu, *op. cit.*, p. 139.

²²⁴ D.J.A.N. Timișoara, fond special nr. 596, dosar nr. 5/85/1930, fila 2.

²²⁵ E. Cimponeriu, *op. cit.*, p. 157.

²²⁶ SJANCS, fond Prefectura Caraș, dosar nr.156/1931, fila 3.

²²⁷ SJANCS, Fond Prefectura Caraș, dosar nr.96/1931, fila 1-2.

²²⁸ D.J.A.N. Timișoara, Fond Directorial IX, dosar nr. 13/1937, fila 65.

Astfel, aflăm că șeful L.A.N.C. pe județ era Negru Ioan. Acesta a întâmpinat deputații din L.A.N.C., Gheorghe Cuza și Ciolac, cu fanfara și un banderiu format din 20 de călăreți și circa 100 de oameni membri L.A.N.C. din comunele Doman, Gîrliște, Goruia, Zorlenț, Moniom, Țerova, Tîrnova și Brebu.²²⁹

Cu toate că autoritățile au introdus restricții privitoare la desfășurarea adunărilor legionarilor, totuși acestea nu s-au respectat totdeauna. De exemplu, deși Negru Ioan a promis autorităților că nu se vor face adunări publice în aer liber ci numai în săli închise, totuși s-au oprit în piața mare, unde deputații au luat cuvântul de pe o masă. Negru Ioan îl atacă pe Aușnit, administratorul delegat al UDR pentru că a concediat muncitorii români sub motivul „că au cu ce trăi și că el este jidan.”. Aduce vehemente critici evreilor pentru că „s-au îmbogățit și s-au îngrășat din munca trudită a românilor.”

Deputatul Gheorghe Cuza spune că „aceste plaiuri sunt ale românilor, iar nu ale jidanilor”. Mai adaugă că L.A.N.C. nu va face ca Hitler în Germania (să-i scoată afară pe jidani) ci îi va pune la muncă. Promite reducerea dărilor, exproprierea proprietăților urbane, rurale și industriale.²³⁰

Când a ajuns poliția la adunare și a cerut întreruperea discursului, țărani s-au opus, de aceea, poliția a folosit bombe lacrimogene pentru a împrăști adunarea. Poliția a estimat că la adunare au participat 1000-1200 de persoane, dar că dintre acestea, doar aproximativ 100 erau membri L.A.N.C.

Țăranii care au participat aveau pe mâna stângă o banderolă națională prevăzută cu svastică, precum și stegulețe tricolore tot cu svastică. În anturajul lui Gheorghe Cuza erau doi indivizi care purtau uniforme de batalioane de asalt ale organizației L.A.N.C. Aceștia erau doi studenți: Lungu Ioan din comuna Vrani și Mățu Gheorghe din comuna Gîrliște.²³¹

De asemenea, începe să părăndă elemente din mișcarea socialistă, inclusiv în UDR. De exemplu, conform documentelor, se prezintă un fel de analiză a PNL prin care se plânge de conducerea locală a UDR, respectiv șefii Balint, Pop și Gobel, care au permis partidului socialist să se amestece prin muncitorii lor în treburile societății, inclusiv în angajări și concedieri de muncitori. Se face discriminare față de muncitorii români; de exemplu, la construirea căii ferate Reșița – Caransebeș, inginerul șef s-a înconjurat de oameni de încredere italieni.²³²

Referitor la dreptul de vot, pe lângă mențiunile din Constituția din martie 1923, apar prevederi suplimentare, inclusiv la nivel local, dar provenind din legislația centrală. Astfel, Primăria Reșiței publică în 28 iunie 1935 cine poate fi înscris și cine nu, pe listele electorale:

1. să fie cetățeni români;

²²⁹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 137/1933, fila 3.

²³⁰ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 137/1933, fila 4.

²³¹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 137/1933, fila 5.

²³² SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 6/1934; fila 1.

2. să aibă 21 de ani împliniți;
  3. să aibă domiciliu de cel puțin 6 luni în Reșița.
- Nu pot fi înscrși: faliți, interziși și condamnați.²³³

Sărbătorirea zilei de 1 mai era atent monitorizată de către autorități și apoi se făcea un raport cum s-a desfășurat. Astfel, Comisariatul de poliție Reșița raportează prefecturii cum s-a desfășurat sărbătorirea zilei de 1 mai 1936 la Reșița de către sindicatele muncitorești, respectiv Sindicatul social democrat.

Se scrie că a fost doar o adunare la ora 9,15 dimineața la care au participat 2500 de oameni. Aceștia nu au avut manifestații de stradă, drapele, steaguri, garoafe roșii, doar insigna dreptunghiulară admisă de Ministerul de Interne pe care era făclia aprinsă și pe care scria „1 mai 1936”. Au vorbit Gavron Ferdinand și Eftimie Gherman care au criticat autoritățile și primarul pentru că nu i-au lăsat pe stradă; au mai criticat legionarii și cenzura. Au spus că, câmpul lor de luptă este greva și că ideea socialismului este o continuitate a creștinismului.²³⁴

Încă de la începutul anului 1938 muncitorii de la întreprinderile metalurgice și miniere ale societății U.D.R. au început o lungă și grea luptă pentru a determina Societatea U.D.R. să accepte înscrierea unor noi prevederi în contractul colectiv de muncă. În acest scop muncitorii, potrivit relatării Legiunii de jandarmi Caraș, au redactat un memoriu care a fost înaintat Inspectoratului Muncii din Timișoara.²³⁵

Pentru a tempera revendicările muncitorilor de la Societatea U.D.R., la ședința de întocmire a memoriului care s-a ținut la Reșița, în ziua de 16 ianuarie 1938 în sala Căminului Muncitoresc, a participat și liderul social-democrat Eftimie Gherman, secretarul general al Uniunii muncitorilor minieri din România. Cu toată opoziția liderilor de dreapta din rândul sindicatului local și a conducerii centrale, muncitorii au solicitat înscrierea în noul contract colectiv de muncă a unor revendicări mult sporite față de vechiul contract.²³⁶

„Această acțiune a muncitorilor – după cum recunosc organele de represiune – pornește însă de la bărbații de încredere ai muncitorilor organizați în sindicate....” care au reușit în nenumărate rânduri să demonstreze muncitorilor avantajele luptei organizate, bucurându-se astfel de încredere deplină din partea majorității muncitorilor de diferite naționalități.²³⁷

Muncitorii reșițeni au impus în martie 1938 înscrierea în noul contract de muncă sporirea salariului în arport cu creștetrea costului vieții și necesitatea revizuirii cronometrărilor, norme de muncă impuse de direcțiunea societății care

²³³ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 5/1935; Probleme financiare; fila 1.

²³⁴ SJANCS, Fond 74 Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, dosar nr. 58/1936, fila 1.

²³⁵ SJANCS, Fond Legiunea de jandarmi Caraș, dosar nr. 2, 1938, fila 3; vezi și Ion Șerban, *Acțiuni revendicative ale clasei muncitoare din Banat în anii dictaturii regale (1938-1940)*, „Banatica”, II, Reșița, 1973.

²³⁶ SJANCS, Fond Legiunea de jandarmi Caraș, dosar nr. 2, 1938, fila 3.

²³⁷ SJANCS, Fond Legiunea de jandarmi Caraș, dosar nr. 2, 1938, fila 3.

urmărea intensificarea exploatării muncitorilor prin creșterea intensității muncii. S-a cerut totodată încetarea concedierilor muncitorilor de alte naționalități.²³⁸

Pentru alegeri se alcătuiau liste cu date personale. Astfel, în procesul verbal al Primăriei, din data de 27-28 iunie 1938 se menționează că pentru înscrierea în registrul de naționalitate, pe listele pregătitoare s-au verificat 4927 capi de familie și 8067 membri de familie înscriși în Reșița la 3 septembrie 1924. Mențiunea este făcută de către primarul Eugen Crenian și pretorul Ștefan Lipovan.²³⁹

Creșterea rapidă a scumpetei i-a determinat pe muncitorii reșițeni să ceară în data de 18 septembrie 1938, într-o adunare generală, îmbunătățirea prevederilor contractului de muncă și sporirea salariului cu 15 %. Faptul că 74% dintre muncitorii reșițeni primeau un salariu de 2000-3000 lei lunar, ceea ce nu le asigura decât condițiile minime de trai și fermitatea cu care și-au susținut revendicările, au silit direcțiunea U.D.R. să satisfacă revendicările.²⁴⁰

Pregătirile de război, creșterea impozitelor, inflația în creștere, au determinat numai în anul 1939 o creștere a prețurilor de 30-40%. O familie formată din 4 persoane, după calculele oficialităților, avea nevoie de 7000 lei lunar pentru asigurarea unor condiții de viață omenești. La Reșița, deși salariile erau mai mari comparativ cu alte categorii de muncitori din alte orașe, nici măcar o treime din muncitori nu obțineau un astfel de salariu.²⁴¹

Dintr-un raport al Inspectoratului general al muncii din Timișoara aflăm că „în perioada 14-20 ianuarie 1940, în ținutul Timiș erau următoarele conflicte de muncă: la societatea UDR .... muncitorii de la direcția exploatărilor Reșița, ... duceau tratative pentru încheierea unui nou contract colectiv de muncă în locul celui expirat. Lupta revendicativă, aici s-a încheiat cu succes, muncitorii obținând în noul contract colectiv de muncă un spor de scumpete de 10%.²⁴²

Una dintre urmările preluării lui Carol al II-lea a mare parte din putere, a fost politizarea intensă, ducând în final, pe lângă camarila regală, la formarea unui adevărat cult al personalității regelui. La Reșița funcționa în anul 1939 Straja Țării - Cohorta străjerilor Reșiței. Programul acesteia cu ocazia serbării zilei de 24 ianuarie 1859 pe data de 24 ianuarie 1939 cuprindea:

Ora 9 – începe festivitatea cu ridicarea pavilionului național;

Ora 10 – participarea la Te Deum;

Ora 11 – serbarea străjerească la Căminul Muncitoresc – vorbește C. Chirias; coruri, cântece, dansuri, recitări etc. În concluzie, Partidul Frontul Renașterii Naționale a lui Carol al II-lea era activ la Reșița.²⁴³

²³⁸ E. Cimponeriu, *Reșița luptătoare*, Editura Științifică, București, 1965, p. 231.

²³⁹ SJANCS, Fond 74 Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, dosar 10/1938, fila 6.

²⁴⁰ E. Cimponeriu, op. cit., p. 336, 231.

²⁴¹ D.J.A.N. Timișoara, Fond nr. 563, dosar nr. 58, 1938-1939, fila 11.

²⁴² D.J.A.N. Timișoara, Fond Reședința ținutului Timiș, dosar nr. 36, 1940, fila 2.

²⁴³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative; fila nr. 29.

Conform listei participanților la adunarea Frontului Renașterii Naționale (partidul regelui Carol al II-lea) din 15 ianuarie 1939 erau 172 de persoane. Atunci când mergeau la Timișoara aveau asigurat transportul gratuit de către primărie.²⁴⁴ Din documentele de arhivă aflăm cu aproximație cel puțin, numărul membrilor F.R.N. Astfel, Tabloul cu persoanele care au primit calendarul F.R.N. de la Prefectură în 23 ianuarie 1939 cuprinde 2.250 de oameni.²⁴⁵

În activitatea F.R.N. se mergea cu mențiuni până la detalii, cum ar fi de exemplu modalitatea de a saluta. Astfel, prin Adresa Prefecturii Județului Caraș nr. 52/1939 din data de 6 februarie 1939 și conform ordinului Ministerului de Interne nr. 2360/1939, salutul funcționarilor publici, potrivit articolului 36 din legea pentru funcționarea F.R.N. (Frontul Renașterii Naționale) - este ridicarea brațului drept în sus și pronunțarea cuvântului „Sănătate”.²⁴⁶

După plecarea definitivă din țară a regelui Carol al II-lea, generalul Ion Antonescu constituie un guvern exclusiv din legionari. Odată cu acest guvern, politica, legislația economică și ideologia legionară (inclusiv componenta antisemită) se aplică în România destul de repede, prin urmare și la Reșița. De exemplu, Comisariatul de Poliție Reșița comunică un tabel nominal cu magazinele luate cu forța de către legionari de la evreii din Reșița. În total sunt 28 de magazine de pielărie, textile, încălțăminte, coloniale, sifoane, ospătărie, fabrica de săpun. Toate au fost luate în decembrie 1940.²⁴⁷

Alte prevederi cu adresă specială pentru evreii din Reșița le redăm în continuare:

- Adresa Prefecturii județului Caraș nr. 49/1941 din 24 ianuarie 1941 pentru Primăria Reșița: trupele germane pot fi cazate și în o parte dintre școli, iar în cele evreiești în toate.²⁴⁸

- Adresa Prefecturii jud. Caraș nr. 607/1941 către Primăria Reșița: unde sunt evrei, inclusiv cu funcții de conducere în fabrici care lucrează pentru economia națională, pot rămâne pe loc; evreii căsătoriți cu creștine sau creștini trebuie evacuați; medicii și farmaciștii din localități unde este numai unul, pot rămâne pe loc.²⁴⁹

- Prefectura jud. Caraș, trimite adresa nr.157/1941, din 9 septembrie 1941 către Primăria orașului Reșița și Legiunea de Jandarmi din Reșița: toți evreii să poarte pe haină, în stânga sus, steaua galbenă în șase colțuri, (a lui David n.n.) ca semn distinctiv de recunoaștere.²⁵⁰

²⁴⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative, fila 70.

²⁴⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative, fila 84.

²⁴⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative, fila 39.

²⁴⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 2/1941; Probleme despre armatele germane și invalizii de război, fila 34.

²⁴⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 2/1941; Probleme despre armatele germane și invalizii de război, fila 50.

²⁴⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 66/1941: Probleme cu evreii;fila 4.

²⁵⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 66/1941: Probleme cu evreii;fila 6.

- Prefectura jud. Caraș, trimite adresa 966/1941, din 10 septembrie 1941 cu ordinul mareșalului Ion Antonescu ca evreii să nu poarte semne distinctive.²⁵¹

Din 1940 U.D.R. sunt militarizate. Comandamentul militar al uzinelor reșițene elaborează și regulamentul asupra serviciului interior în instituția militarizată U.D.R.” care este făcut cunoscut prin ordinul circular nr. 15. La articolul 2 se preciza că întreg personalul din uzină este considerat mobilizat și rechiziționat și supus unui „regim de control, disciplină și jurisdicție militară”. Muncitorii erau obligați să poarte permanent brasarde și insigne pentru a putea fi recunoscuți oricând. Dacă nu le purtau erau amendați, pedepsiți și concediați. Neprezentarea la lucru este considerată dezertare și ducea la Curtea marțială. În caz de sabotaj erau condamnați la moarte.²⁵²

Intrarea trupelor germane în România a adus prevederi legislative la raporturile soldaților germani cu populația românească. La Reșița aceste prevederi au venit și s-au aplicat.

Astfel, Prefectura Jud. Caraș, prin adresa nr. 40/1941 din 21 ianuarie 1941 către Primăria Reșița recomandă ca populația românească gazdă să aibă relații de prietenie cu militarii germani, iar minoritarii germani din Reșița să se adreseze numai autorităților românești pentru orice problemă.²⁵³ Cu toate acestea, au apărut și incidente. De aceea, Prefectura Județului Caraș, prin adresa nr. 2191/1941, din data de 10 decembrie 1941, comunică hotărârea mareșalului Ion Antonescu ce nu au voie trupele germane să facă în orașe și sate, (pentru că s-au constatat abuzuri: cumpărături directe de la populație de pe piață, pagube la imobile, rechiziții fără plată, incidente între germani și soldații români, precum și cu populația românească.²⁵⁴

După începerea războiului, U.D.R. a fost militarizată și mai puternic, iar legislația se înăsprește contra actelor de sabotaj, cei găsiți vinovați fiind executați imediat.²⁵⁵ În acest sens era foarte clară adresa nr. 709/14 iulie 1941 a Prefecturii județului Caraș către Legiunea de jandarmi Reșița (care în 1941 avea 148 de oameni) și Primăria orașului: conform ordinului Ministerului Afacerilor Interne nr. 5540/1941, „toți cei care vor fi dovediți că au comis acte de sabotaj în zona industrială Reșița-Anina vor fi condamnați la moarte și executați imediat. La fel și cei care i-au cunoscut pe cei care au comis acte de sabotaj și nu i-au denunțat imediat autorităților”.²⁵⁶ Cu toate acestea, au fost cazuri de sabotare a producției de război.

²⁵¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 66/1941: Probleme cu evreii; fila 7.

²⁵² Ovidiu Bozu, *Aspecte ale șomajului în zona industrială din sudul Banatului (1929-1933)*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975, p. 279-280.

²⁵³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 2/1941; Probleme despre armatele germane și invalizii de război, fila 62.

²⁵⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 2/1941; Probleme despre armatele germane și invalizii de război, fila 14.

²⁵⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, dosar nr. 44/1941, fila 76.

²⁵⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, fila 120.

În anul 1941, odată cu intrarea României în război (22 iunie 1941), zona industrială Reșița și perimetrul ei sunt declarate „zonă militară specială”; s-au făcut tabele speciale cu toții angajații și locuitorii de la toate unitățile economice și s-au luat și amprentele digitale (impresiunile degetale).²⁵⁷ Conform documentelor de arhivă, familiile celor care erau mobilizați pe front primeau un ajutor material drept compensație pentru absența unui membru important din familie. În anii 1943-1944 la Reșița s-au făcut rechiziții de vehicule, motociclete, căruțe și cai pentru război.²⁵⁸

Având în vedere importanța economică deosebită a Reșiței pentru România, mai ales pentru producția de război, era de așteptat ca inamicii armatei române să ia în considerare bombardarea uzinelor reșițene. De aceea, autoritățile, respectiv Primăria orașului au luat măsuri pentru prevenirea și pregătirea populației pentru apărare pasivă. De exemplu, în darea de seamă a Primăriei Orașului Reșița, nr. 8356/31 decembrie 1943, se menționează că apărarea pasivă se face prin 21 de sirene; camuflajul este asigurat prin vopsirea noilor clădiri în kaki și cenușiu. Pentru adăpostire s-au făcut 1295 de metri liniari de tranșee - adăpost descoperite, școlie au făcut 48 metri liniari de șanțuri - adăpost și au primit materiale pentru stingerea incendiilor. În oraș sunt 3.665 de fântâni particulare.²⁵⁹

Alt exemplu este situația întocmită de Primăria Orașului Reșița în decembrie 1943 referitor la situațiile de apărare pasivă în caz de bombardament sau atac cu gaze. Populația era împărțită în următoarele categorii:

- Circa 8-10.000 sunt muncitori adăpostiți de către uzine prin lucrările realizate acolo;
- Restul populației se adăpostește în adăposturi publice și familiale;
- S-au amenajat 83 de pivnițe și subsoluri pentru 3.058 persoane;

Un adăpost betonat este făcut sub catedrala din Reșița Montană pentru 500 de persoane.²⁶⁰

Poate că, dacă se știa, pe lângă faptul că muncitorii de la Uzinele și Domeniile Reșița au avut o serie de privilegii față de alte categorii sociale ale populației din România (plus că în timpul celui de al doilea război mondial angajații de aici nu au fost mobilizați pe front pe motiv că întreprinderea desfășura o activitate „de interes strategic”), de înțelegerea între proprietarii Auschnith și Malaxa cu americanii și englezii ca Reșița să fie scutită de bombardamente, nu s-ar fi luat asemenea măsuri de apărare pasivă.

Din anul 1942 uzinele din Reșița foloseau mâna de lucru a prizonierilor sovietici trimiși din lagărul de la Timișoara. Aceștia erau puși la muncile cele mai

²⁵⁷ SJANCS, Fond Comisariatul de poliție Reșița, Dosar 130/1942; dosarul special al zonei militare Reșița;

²⁵⁸ SJANCS, Fond Ministerul Afacerilor Interne, Direcția Generală a Poliției 1943-1944; Dosar 172/1943-1944.

²⁵⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.12/1943; Probleme legate de apărarea pasivă a populației, fila 1-2.

²⁶⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.12/1943; Probleme legate de apărarea pasivă a populației, fila 19.

grele în uzină și păduri. Din documentele de arhivă găsim date privitoare la aceștia, mai ales la numărul lor.

Astfel, conform notei informative nr. 3789 din 10 iulie 1942 a Comisariatului de Poliție Timișoara, Poliția Oravița, în dimineața de 8 iulie 1942 au mai sosit 118 prizonieri ruși pentru a fi folosiți la muncile manuale pe Domeniile Societății U.D.R. Semnează comisar șef, Eugen Murgău.²⁶¹

Întrucât se semnalau incidente cu prizonierii sovietici, Inspectoratul regional de Poliție Timișoara, cu adresa nr. 9705-S/1 august 1942, anunță șeful Comisariatului de poliție Reșița că cei 193 de prizonieri ruși de la U.D.R. trebuie supravegheați permanent pentru că erau multe cazuri de evadare (n.n.).²⁶²

În iulie 1942 mai sosește un transport de prizonieri: Nota telefonică nr. 3947/16 iulie 1942 a Comisariatului de Poliție Reșița către Inspectoratul regional de Poliție Timișoara prin care anunță că în noaptea de 15-16 iulie 1942 au mai sosit 230 de prizonieri ruși pentru muncă la U.D.R.²⁶³ La aceștia se mai adaugă alt transport: Nota telefonică nr. 3673 din 8 iulie 1942 a Comisariatului de Poliție Reșița către Inspectoratul regional de Poliție Timișoara prin care anunță că au mai sosit 300 de prizonieri ruși tot pentru muncă la U.D.R.²⁶⁴

În anul 1943 pe lângă obligațiile legate de hrană și cazare, o circulară a U.D.R. cu nr. 50.436/7 ianuarie 1943 menționează că toți prizonierii ruși folosiți la muncă în U.D.R. dacă sunt accidentați la locul de muncă vor fi tratați gratuit, prin spitalizare inclusiv, de către U.D.R.²⁶⁵

După actul de la 23 august 1944 (când armata română primește ordinul de la regele Mihai I să treacă de partea sovieticilor), în septembrie 1944 se încheie și armistițiul cu sovieticii, cu toate efectele sale negative. Conform aplicării acestuia pe teritoriul României, și la Reșița se pun în aplicare prevederile acestuia. Din 1944, după 23 august, (la doar un – doi ani distanță, când prizonierii sovietici lucrau la Reșița) situația se schimbă radical: are loc exproprierea populației de etnie germană, urmată în ianuarie 1945 de deportarea acesteia (cea activă) în U.R.S.S., tot pentru muncă în contul reparațiilor de război.²⁶⁶

De exemplu, prin Adresa nr. 6269/25 iulie 1945 a Prefecturii județului Caraș, Biroul pentru aplicarea armistițiului, la articolul 5 se prevedea că locuințele

²⁶¹ SJANCS, Fond Comisariatul de poliție Reșița, Dosar 269/1942; Ordine de urmărire a prizonierilor ruși și alți deținuți; fila 8.

²⁶² SJANCS, Fond Comisariatul de poliție Reșița, Dosar 269/1942; Ordine de urmărire a prizonierilor ruși și alți deținuți; fila 10.

²⁶³ SJANCS, Fond Comisariatul de poliție Reșița, Dosar 269/1942; Ordine de urmărire a prizonierilor ruși și alți deținuți; fila 11.

²⁶⁴ SJANCS, Fond Comisariatul de poliție Reșița, Dosar 269/1942; Ordine de urmărire a prizonierilor ruși și alți deținuți; fila 12.

²⁶⁵ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 16/1943; fila 646.

²⁶⁶ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 27.

particulare se vor pune la dispoziție pentru cazarea trupelor sovietice, pe cât posibil să fie mobilate cu strictul necesar, dar fără amenajări de lux.²⁶⁷

Pe lângă această prevedere mai este alta: Adresa nr.65/3 ianuarie 1945 a Prefecturii județului Caraș - Biroul pentru aplicarea armistițiului, către Primăria Reșița, Poliția Reșița și Spitalul din Reșița menționa că întreținerea soldaților sovietici aflați în spitale, conform Convenției stabilite prin armistițiu este în grija statului român.²⁶⁸

Unele documente păstrează urmările cazării obligatorii a soldaților sovietici în locuințele reșițenilor. De exemplu, Dr. Anton S.T.E.G.er, avocat din Reșița, depune inventarul la data de 9 ianuarie 1946 cu obiectele ridicate de soldații sovietici din armata rusă încartiruiți în locuința sa de pe strada Libertății nr. 27 în ianuarie 1945: lenjerie de pat, îmbrăcăminte, lenjerie de corp, obiecte de birou, materiale pentru toaletă și igienă, alimente, lemne de foc; suma totală estimată este de 528.000 lei.²⁶⁹

Se știe că și din Reșița au fost luați de sovietici cetățeni de etnie germană pentru a fi duși în Rusia sovietică. Adresa nr. 2349/1946 a Comisariatului de poliție Reșița, Biroul Siguranței ne confirmă acest fapt. Conform tabelului cu cetățeni români de origine germană de pe raza orașului Reșița care, după 23 august 1944 au fost internați în lagăr și ulterior duși în U.R.S.S., aceștia sunt în număr de 47. Dintre aceștia doar 7 s-au mai întors.²⁷⁰

În anul 1947 Prefectura trimite Adresa cu nr. 6195/15 octombrie 1947 din partea Prefecturii județului Caraș prin care cere Primăriei orașului Reșița să redacteze un fel de monografie care să cuprindă: date istorice, confesionale, economice, despre locuitori, îndeletnicirile, manifestaările culturale, naționale-poetice, date statistice, precum și numărul locuitorilor pe naționalități, confesiuni, profesii, știutori de carte și pe familii; din punct de vedere al economiei se cereau date referitoare la teritoriul comunei Reșița, teritoriul pe categorii de culturi, perspectiva producției, bogăția de animale, exploatarea bunurilor, inconveniențe.

Primăria Reșița trimite datele (pe care le redăm mai jos cu mențiunea că toate informațiile cu caracter strict economic sau privitor la populație au fost scoase din această adresă și introduse la capitolele respective) prin adresa nr. 4812/20 octombrie 1947 către Pretura județului Caraș – Oravița astfel:

„Primăria orașului Reșița

20 octombrie 1947

confidențial

Către Prefectura județului Caraș

Cabinet - Oravița

²⁶⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1945; Probleme administrative, Fila 39.

²⁶⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1945; Probleme administrative, Fila 76.

²⁶⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1945; Probleme administrative, Fila 96.

²⁷⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1946; Tabele cu cetățeni români și germani internați în lagăr în U.R.S.S., fila 1.

La ordinul dumneavoastră nr. 6.195 din 15 octombrie 1947, Cabinet confidențial, avem onoarea a vă raporta următoarele date:

Art. 1: Reșița este situată în județul Caraș, plasa Reșița în valea Bârzavei între dealurile, spre sud Budinic și Driglovăț, est Ranchina, spre nord Dealu Crucii, iar spre vest Bârzăvița.

Are o lungime de la est la vest de 7 km, iar de la nord la sud de 1,5 km.

Satul Reșița Română s-a înființat în valea Bârzavei și pârâul Domanului în jurul anului 1600.

Populația era română și se ocupa cu agricultura și creșterea vitelor. După găsirea cărbunelui, Uzinele de stat din Bocșa au fost mutate în jurul satului Reșița înființându-se și comuna Reșița Montană după anul 1760.

Noua comună înființată a fost populată cu români din vechiul Regat/Oltenia/ și cu germani din Austria/Steermark.

Românii aduși din Oltenia se ocupau cu carbonizarea lemnului adus din bogatele păduri din împrejurimi, cărbune de care au avut neapărată lipsă la furnalele înalte nou înființate, iar germanii erau angajați în uzină ca muncitori și specialiști.

Din punct de vedere administrativ Reșița Română a avut autonomie, fiecare funcționând separat până în anul 1910 când au fost unificate sub o singură administrație numindu-se comuna rurală Reșița.

În anul 1919 luna iulie ziua 19, Reșița a fost ocupată de către armata română, de la această dată comuna primește numele de Recița după numele izvorului RECE care se găsește în apropierea Domanului.

La data de 24 decembrie 1925 comuna rurală Recița a fost declarată comună urbană cu numele de Reșița deoarece societatea „Uzinele de Fier și Domeniile Reșița”, imediat după preluarea imperiului a luat numele de Reșița, nume care a fost cunoscut în întreaga Țară.

Orașul Reșița este sediul societății Uzinele de Fier și Domeniile Reșița. Cu ocazia mutării cuptorului de fier de la Bocșa la Reșița, statul din acel timp /austro-ungar), a cedat uzinei 23 de hectare de păduri și mai multe privilegii feudale din care azi nu mai există niciuna.

Primul furnal a fost pus în funcțiune în 1771, luna iulie. Uzinele Reșița au fost proprietatea statului austriac până în anul 1855 când Camerile din Viena, după războiul pierdut au cedat domeniile statului din județul Caraș împreună cu uzinele din Reșița societății anonime Östereichische - Statseisenbahn – Gesellschaft, care în anul 1920 s-a transformat în Uzinele de Fier și Domeniile Reșița.

Orașul Reșița, în toamna anului 1918 a fost ocupat de trupele sîrbești, iar în vara anului 1919 acestea părăsesc orașul predându-l armatei române.

Societatea Reșița posedă azi două furnale înalte, mai multe cuptoare Martin, secția laminoare, fabrica de poduri, de mașini, forjăria, fabrica de locomotive, cocseria, fabrica de brichete, șamot etc.

În anul 1910 a luat ființă în orașul Reșița Fabrica Margina, de distilerie a lemnului, iar în anul 1940 fabrica de bacalită și celuloză „Frații Feher”.

Orașul Reșița din anul 1910 are apeduct propriu, care a fost dezvoltat prin capacitatea izvorului Toma Marcu în anul 1917 și a izvorului Reșița din anul 1939.

În anul 1911 s-a construit în orașul Reșița Fabrica de gaz S.A. care asigură iluminatul particular și public până în anul 1927 când s-a trecut la iluminatul cu curent electric de la Societatea U.D.R.

Orașul Reșița în anul 1921 construiește o fabrică de gheață.

Populația orașului este formată din mai multe naționalități având ca populație majoritară românii de confesiune ortodoxă.

Orașul Reșița fiind cel mai important centru industrial metalurgic din țară, pe teritoriul căruia Societatea Uzinele de Fier și Domeniile Reșița crează miliarde de lei, este o rușine de felul aspectului în care se găsește. Pronunțând cuvântul Reșița toată lumea înțelege sub această denumire Uzinele de Fier și Domeniile Reșița și nu orașul propriu - zis Reșița, fiindcă orașul Reșița este format în majoritatea lui din muncitori și angajați ai societății cu acest nume, astfel că starea în care se găsește acest oraș din toate punctele de vedere, cultural, igienic, salubritatea, edilitar, etc se datorește sută la sută conducerii societății care exploatează bogățiile solului și subsolului prin întrebuintarea în uzine ca muncitorii a locuitorilor, fără mult interes în ce privește dezvoltarea și înflorirea acestui oraș.

Despre economia propriu-zisă a orașului nu se poate vorbi, Societatea Uzinele de Fier și Domeniile Reșița deținând imense capitaluri financiare, își organizează propriile sale instituții de interes economic nebătându-și capul cu cele ale orașului.

În cadrul diferitelor asociațiuni culturale și sindicate profesionale se organizează manifestări cu caracter cultural în cursul anului. Iar în ce privește manifestările de ordin politic, în oraș există B.P.D. (Blocul Partidelor Democratice n.n.), filială (n.n.) județeană formată din reprezentanții tuturor partidelor politice democratice care activează după instrucțiunile primite de la conducerea centrală din București.

De la data desființării Partidului Național Țărănesc - Maniu, foștii membrii nu mai activează, mulți dintre ei încadrându-se în partidele din B.P.D.

Bunurile din raza teritoriului comunal în majoritatea lor sunt exploatate de societatea Uzinele de Fier și Domeniile Reșița de pe urma căreia populația nu mult beneficiază, afară doar de salariul pe care-l primesc angajații societății din care li se asigură o parte din strictul necesar de existență.

Populația neuzinală observă cu deplină conștiințiozitate exploatarea întreprinsă de Societate în bunurile de pe raza orașului care nu aduc niciun serviciu intereselor populației neuzinală, mai observă și faptul că Direcțiunea respectivă, conducerea uzinelor, arată prin manifestările sale, un total dezinteres față de problemele vitale ale orașului din toate punctele de vedere.

Primar,

Secretar,

Ss idescifrabil

Ss. idescifrabil

Exp. 21/X”.²⁷¹

În anul 1948 P.S.D.R. a fost absorbit forțat de către P.C.R. Deoarece, Iosif Mustețiu, alături de Georg Hromadka, Petru Bârnău și Traian Cercega s-au opus acestei acțiuni, au fost condamnați la mulți ani de detenție. În anul 1936 la alegerile locale, din cei 18 consilieri, 12 erau social-democrați, de aceea alegerile au fost anulate.²⁷²

Perioada 1948-1989 a fost trăită de reșițeni din punct de vedere politic la fel ca toți românii, cu lucruri bune dar și cu acele neajunsuri specifice ultimilor ani din deceniul IX ai veacului trecut. Detaliile privind dezvoltarea orașului se găsesc la capitolele *Economie, Populație și Urbanizare*.

Evenimentele din decembrie 1989 au cuprins și Reșița. Mulți reșițeni și mai ales muncitori, au reacționat la ceea ce se întâmpla în Timișoara și București. Potrivit unor mărturii publicate, evenimentele s-au desfășurat astfel:

În jurul orei 16 în data de 21 decembrie 1989, în piața din centrul civic, actuala 1 Decembrie 1918, s-au adunat primele grupuri, un amestec de intelectuali și muncitori. Pe măsură ce numărul lor creștea, prind curaj și încep să ridice mâinile sus în semn de solodaritate cu timișorenii. Cântă *Deșteaptă-te române* și strigă *Noi suntem poporul, Jos Ceaușeșcu, Timișoara, Timișoara Veniți cu noi !* Pe măsură ce grupul se mărește, apare ca un laitmotiv strigătul *Fără violență* rostit de Nicolae Vlădulescu. Acesta este acceptat ca un adevărat lider al grupului de manifestanți reșițeni. Cam la aceeași oră, pleacă din cartierul Lunca Bârzavei un alt masiv grup de manifestanți, majoritar muncitori, spre centrul civic. Pe la ora 17 ajung acolo și sunt întâmpinați cu urale. Manifestanții acceptă luarea de cuvânt din partea celui care era atunci șeful de partid al județului, Iosif Szasz. Acesta le promite manifestanților că nimeni nu va trage în ei ca la Timișoara. Atunci apar alte lozinci: *Armata e cu noi și Miliția e cu noi !*²⁷³ În 22 decembrie, toate autoritățile administrative de la acel moment, prin reprezentanții lor anunță că, deși Ceausescu a decretat starea de urgență, aceasta nu se va aplica în județul Caraș-Severin. După ce s-a auzit că Ceaușeșcu a fugit, Biserica ortodoxă română din Reșița organizează un recviem seara, în piață, iar corul de cameră „Miorița” susține un concert de colinde.

Pe baza comunicatului emis de către Consiliul Frontului Salvării Naționale este ales Consiliul Județean provizoriu al Frontului Salvării Naționale din Caraș-Severin. Acesta este format din următorii membrii (în ordine alfabetică):

1. Ban Teodor
2. Broască Gabriel
3. Chichere Ionel
4. Chilom Ion
5. Chirițescu Dumitru

²⁷¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1948, fila 5.

²⁷² Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *op. cit.*

²⁷³ Colectiv, *Carte de pomenire*, Editura Timpul, Reșița, 1999, p. 9.

6. Crețu Ionel
7. Cucu Ion
8. Dumitru Dan
9. Feraru ion
10. Finănteanu Dezideriu
11. Florea Adrian
12. Glăvan Doru Dinu
13. Gurgui Dumitru
14. Horcea Mihai
15. Hosu Andrei
16. Ioja Gabriel
17. Istrate Ion
18. Kurta kazimir
19. Liptan Zoltan
20. Luca Marinel
21. Lupșa Petru
22. Marinică Adrian
23. Mărșăvină Ana
24. Micloșină Dorian
25. Mihai Ioan
26. Morariu Doru
27. Nicola Gheorghe
28. Petrescu Cristian
29. Petrica Vasile
30. Podeanu Cornel
31. Popa Mircea
32. Preduchin Stelian
33. Rîmneanțu Adrian
34. Stoica Traian
35. Ursuț Dumitru
36. Vilău Adrian
37. Vîlceanu Cristian
38. Vlădulescu Dumitru Nicolae
39. Vrăjitor Sorin.

În Biroul Executiv al Consiliului au fost aleși următorii:

1. Vlădulescu Nicolae - președinte
2. Szasz Iosif – președinte
3. Feraru Adrian – membru
4. Podeanu Cornel – membru
5. Ban Teodor – membru
6. Glăvan Doru Dinu – membru

Lista cu membrii Consiliului a fost publicată în ziarul „Flamura liberă” din data de 26 decembrie și reluată în 27 decembrie cu următoarele completări:

1. Locotenent colonel Cîmpeanu Alexandru
2. Gîscă George
3. Maior Lache Toader
4. Lăpuște Ion (în loc de Lupșa Petru), colonel Stepan Teodor.

Biroul Executiv a fost completat cu următorii membrii:

1. Colonel Stepan Teodor
2. Locotenent colonel Cîmpeanu Alexandru.²⁷⁴

Din păcate, dintre toți participanții, unii au fost uciși. Aceștia sunt:

1. Adam Livia
2. Bîrboră Constantin
3. Brînză Constantin
4. Cimpoieș Viorel
5. Ghimboasă Iosif
6. Ivan Marius
7. Lupea Ioan Daniel
8. Mihai Dănuț
9. Mircea Ioan
10. Motorgean Florinel
11. Pesznovska Adam
12. Pongracz Norbert Alexandru
13. Poptelecan Ioan
14. Popa Valeriu
15. Puraci Samfiru
16. Răuți Mihai Ovidiu
17. Ruvineanțu Remus Lazăr
18. Smaranda ion
19. Sboroștean Gheorghe
20. Stănescu Gheorghe
21. Tălpeanu Mircea
22. Tămaș Radu Simion
23. Vereczki Mihai.²⁷⁵

Începând din 1990, în Parlamentul României au fost și reprezentanți ai politicienilor din Reșița, din diverse formațiuni politice. În prezent Reșița este reprezentată de doi deputați în Camera deputaților: Benga Ioan (P.S.D.) și Blănaru Valentin (P.P.D.D.).

²⁷⁴ Colectiv, *Carte de pomenire*, Ed. Timpul, Reșița, 1999, p. 15.

²⁷⁵ Colectiv, *Carte de pomenire*, Ed. Timpul, Reșița, 1999, p. 23.

III. POPULAȚIA - URBANIZAREA

Populația

Constituirea unor comunități umane este determinată în primul rând de condițiile geografice: surse de apă, sol propice pentru agricultură, materiale de construcție (lemn, piatră), climă favorabilă, păduri, resurse minerale în subsol. Dacă este și o zonă cu rute comerciale, cu atât mai bine pentru comunitate. Astfel de locuri sunt căutate aproape instinctiv de către oameni. Din aceste puncte de vedere, valea Bârzavei a oferit oamenilor condițiile necesare pentru a deveni o așezare asedentară. Odată îndeplinite aceste condiții, numărul membrilor care constituie o comunitate determină și gradul ei de dezvoltare, evoluția în general. Pe lângă aceste condiții, populația urmează o anumită evoluție și în funcție de procesul de construcție privind casele, imobilele de folosință comună în general, instituțiile, iar dacă evoluția este mai intensă și ascendentă, atunci se merge inerent spre urbanizare.

O astfel de evoluție a avut localitatea Reșița. Transformarea Reșiței de la o localitate rurală mică și neînsemnată într-un municipiu mare și un foarte puternic centru industrial este o transformare cu adevărat remarcabilă, mai ales că s-a realizat în timp relativ scurt. De fapt, este rezultatul muncii asidue și eficiente a mai multor generații de reșițeni și al unei experiențe profesionale acumulate permanent de toate categoriile de muncitori în decursul a două veacuri de existență.

Din punct de vedere demografic, Reșița are o caracteristică aparte: în acest oraș au trăit și muncit un dublu amestec de populație – pe de o parte oameni veniți din toate regiunile țării, dar mai ales din Oltenia, pe de altă parte oameni de etnii, naționalități și religii diferite, veniți tot în Reșița, pentru un singur motiv: era de lucru ! Din a doua categorie sunt cei care au fost colonizați pe parcursul secolelor: germani, șvabi, austrieci (din regiunile Stiria și Carintia), cehi, slovaci, boemi, italieni, francezi, chiar și spanioli, sârbi, croați, maghiari. Toți au trăit și muncit împreună, unii au ajuns să devină specialiști în domeniu, recunoscuți în țară și plecați în diferite locuri pentru a construi acolo alte fabrici (la Hunedoara, Craiova, Galați etc.). Despre unii se știe că au venit masiv la Reșița. Așa au fost oltenii, care la începutul secolului XVIII se așează destul de compact în nord estul localității, pe atunci un sat. Ei vor produce mai ales mangal, combustibil necesar pentru cuptoarele de la Bocșa (fondate încă din 1719).

Mai este ceva de menționat, absolut remarcabil: niciodată nu sunt cunoscute evenimente cu caracter șovin între acești locuitori ai Reșiței.

Dimpotrivă, au fost în unele momente ale istoriei, de aceeași baricadă, exemple fiind de la revoluția din 1848 până la evenimentele din decembrie 1989.

Pentru municipiul de pe Bârzava, există date relativ exacte privind numărul de locuitori și evoluția în timp. Din păcate datele despre numărul de locuitori, clasificarea pe etnii și categorii religioase diferă de la o sursă la alta. De aceea, noi le-am oferit pe toate care le-am găsit și ni s-au părut credibile. De asemenea, sunt diferențe și în datele privind numărul de case la un moment dat la Reșița sau uneori lipsesc total unele informații despre anumite etnii. Mai facem precizarea că până la anul 1891 vorbim de două localități, adică Reșița Română, vechea localitate, cea inițială și Reșița Montană, cea care a apărut mai târziu. Ori, această precizare, socotim importantă, nu apare în toate documentele ci mai degrabă lasă să se subînțeleagă că ar fi vorba despre o singură localitate.

Primele informații cu privire la numărul de locuitori ai Reșiței datează din secolul XVIII. Împrejurările și evenimentele politico-militare ale vremii ne aduc și primele date despre locuitorii acestei localități. Astfel, războiul dintre Imperiul Otoman și cel Habsburgic, unul dintre multele conflicte austro-turce s-a terminat cu pacea de la Passarowitz (1718). Potrivit acestui tratat, Banatul trece sub dominație austriacă, iar Reșița și Bocșa apar tot mai des în documentele vremii. În aceste împrejurări și pentru Reșița se va face un recensământ și apoi, includerea localității pe o hartă din 1717, cu numele de *Retsiza*. Mai apare mențiunea că localitatea avea atunci un număr de 62 de case și făcea parte din plasa Vârșeț, județul Timiș.²⁷⁶ Chiar dacă nu sunt menționați locuitorii Reșiței ca număr, se poate face o estimare destul de apropiată de cifrele reale, în sensul că, dacă avem numărul de case, respectiv 62, se poate aprecia o medie de 3-4 persoane de casă, astfel că numărul locuitorilor ar fi aproximativ de 192-248.

O sursă face totuși mențiunea numărului de locuitori, dar dacă este dat numărul rotunjit, probabil că este estimativ. Astfel, în 1717 sunt dați 250 de locuitori pentru Reșița Română.²⁷⁷

Dacă localitatea rurală Reșița era mare sau mică pentru acel timp, se poate observa dintr-o succintă comparație între mărimea Reșiței de atunci și celelalte sate din împrejurimile sale. Astfel, Doman avea 27 de case, Cuptoare 14, Țerova doar 23, Moniom 18, Bocșa Română cu 82, Câlnic 82, Vasiova 36, Târnova 76 și centrul de plasă, adică Vârșețul, avea doar 70 de case.²⁷⁸ După o asemenea comparație, se poate constata că, la 1717 Reșița era una dintre localitățile mari din zonă. Dar, în apropierea ei era o localitate cu adevărat mare: Carașova cu 400 de case.²⁷⁹

²⁷⁶ Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története*, (vol. 1–4), vol. II-2, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881–1885.p. 142; Ernő Speidel, *op. cit.*, p. 99.

²⁷⁷ Sandor Mihalik, *Resicza jelene es multja*, Tipografia Resiczbaya Hungaria (A. Wiesz), Reșița, 1896; vezi și I. Zahiu, D. Mareș, T. Cocârlă, *op. cit.*, p. 20.

²⁷⁸ Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története*, (vol. 1–4), vol. II-2, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881–1885.p. 142; Ernő Speidl, *op. cit.*, p. 99.

²⁷⁹ *Ibidem*.

Pînă în a doua jumătate din secolul XVIII nu mai avem informații, deși este de bănuț că cineva a mai consemnat date despre numărul de locuitori și case de la Reșița. Abia la 1769 mai apare o informație: „În timpul acela 1769, aceasta a existat sub numirea de „Reșița”, numai Reșița-română de azi, o comună mică, cu 64 de case”.²⁸⁰

Primii locuitori pe teritoriul Reșiței montane, au fost cele 20-30 de familii de tăietori de lemne și cărbunari, care, începând cu anul 1757 au asigurat mangalul necesar uzinelor din Bocșa. Ei erau români din Oltenia, așa numiții „bufani” sau „țărani”. Nume de familie precum Jianu, Pocrean, Baltezan, Tismănaru etc. purtate de acești imigranți se vor păstra la unele familii pînă în prezent la Reșița.²⁸¹

Informații din mai multe surse apar începând cu anul 1771, acel reper cu adevărat istoric al Reșiței, adică anul cînd s-au pus în funcțiune primele furnale. Astfel, se dă informația că la 1771 în Reșița erau 300 de locuitori în 40-50 de case.²⁸² O altă sursă scrie că: „Toate aceste așezări omeneste (n.n. cele din jurul Reșiței) aveau un număr foarte restrîns de locuitori, cu foarte puține case. Chiar Reșița (Română n.n.) la anul 1771 nu avea decît 45 de case”.²⁸³

Venirea multor lucrători pentru noua uzină și faptul că se vor stabili la Reșița va spori automat numărul de locuitori. Vor rămîne în serviciul uzinei mai ales muncitorii calificați. Astfel, pe o hartă a Reșiței întocmită după șase luni de la darea în funcțiune a instalațiilor industriale (1771), este o însemnare cu data de 3 ianuarie 1772, din care rezultă că la vremea respectivă populația localității cuprindea un număr de 126 de familii.²⁸⁴ Dacă este să comparăm doar cifra cu un an în urmă (40-50 de case) creșterea este semnificativă. Dar mai este o altă sursă ce indică faptul că în 1772 erau la Reșița 141 de familii.²⁸⁵

Dar forța de muncă, în special cea calificată nu era suficientă pentru noua uzină. De aceea, forța de muncă suplimentară a fost asigurată de către muncitorii transferați de la Bocșa în prima etapă, apoi sunt aduși noii coloniști din Austria superioară, Steiermark, Aussee și Saszkammergut. Acest proces de colonizare cu populații străine va continua multe decenii în perioada următoare. Reșița a continuat să fie colonizată cu germani. Astfel, în anul 1776 au fost colonizați la Reșița alte 71 de familii de muncitori germani catolici, din Carintia, Austria superioară, Stiria și Steiermark. Aceste familii au fost aduse de către Direcțiunea Minieră din Oravița, pe cheltuiala statului.²⁸⁶

La 1793 sosesc alte 300 familii din Austria superioară, multe așezate la Văliug. La acestea se mai adaugă între 1793-1798 numeroase familii din Oltenia

²⁸⁰ Gh. Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în „Fruncea”, Reșița, 1936.

²⁸¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.62.

²⁸² Sandor Mihalik, *op. cit.*, p. 53.

²⁸³ Coriolan Cocora, *op. cit.*, p. 10.

²⁸⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.44.

²⁸⁵ F. V. Fabian, *op. cit.*, p. 22.

²⁸⁶ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 70.

așezate tot în Reșița Montană.²⁸⁷ Și mai importante au fost colonizările din 1846, atunci când a început reconstrucția uzinelor: în 1846 vin 200 de familii de slovaci din Ungaria de nord (din județele Lipto și Szepes). După 1848 mai sunt aduse 100 de familii de coloniști din Boemia și Moravia,²⁸⁸ apoi în anul 1850 mai vin 100 de familii de cehi din Boemia și Moravia.²⁸⁹ Colonizarea intensivă continuă, astfel că în 1860 sosesc numeroase familii din Slovacia.²⁹⁰

O altă sursă oferă date statistice despre populație între 1771-1856:

- în 1771 erau 45 de case și 300 de locuitori, toți germani și romano-catolici;
- în 1779, cele 58 de case numărau 490 de locuitori, dintre care 425 de germani catolici și 65 de români ortodocși;
- la 1789 în Reșița erau 69 de case, cu 610 locuitori (492 de germani și 118 români);
- în 1848, casele ajunseseră la 189, iar locuitorii la 1.098; cei 773 de germani erau acum urmați de 190 de slovaci și de 135 de români; cu excepția românilor ortodocși, toți ceilalți locuitori erau catolici (903);
- în 1849 erau 368 de case, locuite de 2.772 de oameni: 2.389 de germani, 193 de români și 190 de slovaci. 2.519 erau catolici, 193 ortodocși și 60 lutherani.;
- în 1850, cele 402 case numărau 2.872 de locuitori: 2.383 de germani, 193 de români, 190 de slovaci și 100 de cehi; toți erau catolici, cu excepția românilor și a celor 60 de lutherani;
- în 1856 erau 538 de case și 3.242 de locuitori: 2.800 germani, 270 români, 172 slovaci, 100 cehi. 2.880 erau romano-catolici, 240 ortodocși, 86 lutherani, 30 greco-catolici și 6 calvini;
- în 1858 erau 549 de case și 4.650 de locuitori, dintre care: 3.244 germani, 840 români, 370 cehi, 172 slovaci și 24 unguri; după religie, ei erau împărțiți astfel: 3.702 romano-catolici, 770 ortodocși, 92 lutherani, 70 greco-catolici și 16 calvini.²⁹¹

Aceste creșteri masive de populație s-au înregistrat în mare parte din două motive: colonizarea intensă cu populații străine făcută de autorități dar și de migrația multor locuitori din satele învecinate. În acest fel populația Reșiței a început să crească. Evoluția se poate urmări între anii 1771-1854 după datele statistice de mai jos:

²⁸⁷ S. Belu, A. Ieremia, *Două secole de siderurgie la Reșița*, Intreprinderea poligrafică Cluj, 1971, p. 20.

²⁸⁸ *Ibidem*.

²⁸⁹ Sandor Mihalik, *op. cit.*, p. 53.

²⁹⁰ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 20.

²⁹¹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 44; vezi și Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (3)*, Scris la: 08.11.2012, PrintEmail.

Anul	Nr. Locuitori	Nr. case
1771	300	40-50
1779	490	-
1815	600	-
1846	700	-
1848	1.098	189
1849	2.772	-
1854	2.842	- ²⁹²

Diferența de date privind numărul de locuitori la un moment dat este destul de semnificativă, de aceea oferim toate sursele la care am avut acces. De exemplu, într-o Monografie a Reșiței, de doar 10 pagini, datată din 1943 la comanda Prefecturii probabil, avem următoarele date (inclusiv numărul de case) între 1771 -1940:

- În anul 1771 are 112 case cu 750 de locuitori;
- În anul 1848 are 382 case cu 2.093 de locuitori;
- În anul 1856 are 757 case cu 4.349 de locuitori;
- În anul 1881 are 1.178 case cu 9.369 locuitori;
- În anul 1891 are 1.396 case 12.819 cu locuitori;
- În anul 1910 sunt 17.384 locuitori;
- În anul 1920 sunt 17.159 locuitori;
- În anul 1930 erau 20.085 locuitori;
- În anul 1940 erau 24.540 locuitori.²⁹³

După altă sursă avem date suplimentare privind evoluția numărului de locuitori la Reșița. Astfel, în 1856 numărul locuitorilor din Reșița a ajuns la 3.242, și doi ani mai târziu, adică în anul 1858, vor fi 4.650.²⁹⁴

După alte surse, populația germană a Reșiței a evoluat după cum urmează: 490 de locuitori în 1779, 600 în 1815, 700 în 1846, iar apoi, prin includerea la numărătoare și a românilor (oltenilor), la un total de 1.098 de locuitori în 1848, 2.772 în 1849 și 2.842 în 1854.²⁹⁵

Din datele statistice se poate observa o sporire lentă a numărului de locuitori între 1779 și 1846, atunci când erau luați în calcul numai germanii. Alta era situația când creșterea se accelerează în anii următori, respectiv atunci când vor fi numărați și românii și o să fie efectuate noi colonizări, determinate de creșterea capacităților uzinei datorită nevoii sporite de muncitori. La aceste realități se mai adaugă și numeroasele pierderi umane din localitate cauzate de luptele din 1848, plus epidemia de holeră care le-a urmat. Astfel, populația Reșiței avea să crească spectaculos într-un singur an, de la 1.098 de locuitori în 1848 la

²⁹² Sandor Mihalik , *op. cit.*, p. 53, 161.

²⁹³ Caransebeș, Fond Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, dosar 17/1943, filele 2-10.

²⁹⁴ F. V. Fabian, *op. cit.*, p. 43.

²⁹⁵ M. Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 6, Scris la: 13.03.2013, PrintEmail

2.772 în 1849, fiind colonizate atunci, între altele, un număr de 100 de familii originare din Boemia și Moravia, pentru care au fost ridicate noi locuințe pe o stradă aflată în fața tunelului („Erbstollen”).²⁹⁶

Noua așezare Reșița Montană, se mărește rapid odată cu extinderea uzinelor, astfel că de la 40 de case câte erau în anul 1771, aceasta ajunge în 1848 la 189 de case. La fel se extinde și Reșița Română, de la confluența Văii Doamnei cu Bârzava. Aceasta ajunge de la 62 de case în 1771, la 193 în 1848. La amândouă aceste așezări numărul de case se va micșora în urma distrugerilor suferite la evenimentele revoluționare din 1848.²⁹⁷

După altă sursă, (Josef Windhager²⁹⁸ - *Gründung und Gestaltung Reschitza's*) destul de recent descoperită de către istoricul Mircea Rusnac, situația numărului de case, locuitori ai Reșiței, precum și statistica din punct de vedere confesional este aceasta:

- În 1771 erau 45 de case și 300 de locuitori, toți germani și romano-catolici;
- În 1779, cele 58 de case numărau 490 de locuitori, dintre care 425 de germani catolici și 65 de români ortodocși;
- În 1789 erau 69 de case, cu 610 locuitori (492 de germani și 118 români);
- În 1848, casele ajunseseră la 189, iar locuitorii la 1.098. Cei 773 de germani erau acum urmați de 190 de slovaci și de 135 de români. Cu excepția românilor ortodocși, toți ceilalți locuitori erau catolici, respectiv 903;
- În 1849 erau 368 de case, locuite de 2.772 de oameni: 2.389 de germani, 193 de români și 190 de slovaci; 2.519 erau catolici, 193 ortodocși și 60 lutherani;
- După încă un an, adică în 1850, cele 402 case adăposteau în ele 2.872 de locuitori: 2.383 de germani, 193 de români, 190 de slovaci și 100 de cehi; toți erau catolici, cu excepția românilor și a celor 60 de lutherani;
- În 1856 erau 538 de case și 3.242 de locuitori: 2.800 germani, 270 români, 172 slovaci, 100 cehi. Din punct de vedere confesional 2.880 erau romano-catolici, 240 ortodocși, 86 lutherani, 30 greco-catolici și 6 calvini;
- În sfârșit, în 1858 erau 549 de case și 4.650 de locuitori, dintre care: 3.244 germani, 840 români, 370 cehi, 172 slovaci și 24 unguri; după religie, ei erau: 3.702 romano-catolici, 770 ortodocși, 92 lutherani, 70 greco-catolici și 16 calvini.²⁹⁹

²⁹⁶ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 77.

²⁹⁷ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 19.

²⁹⁸ Autorul, Josef Windhager, este fostul șef al Ocolului silvic de la Văliug în perioada interbelică.

²⁹⁹ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (2)*, în Banatera, p. 3, postat în data de 07.11.2012; Josef Windhager, *op. cit.*, p.44.

În acei ani, Reșița Montană se dezvoltă neîncetat și numărul de locuitori creștea proporțional cu ascensiunea economică. Situația din punct de vedere statistic era aceasta:

- În 1871 Reșița avusese 801 case și 6.302 locuitori; - în 1881 numărul lor creștea la 935 și respectiv 7.919;
- În 1891 ajungeau la 1.095 de case și 10.164 locuitori;
- Numărul de case creștea la 1.228 în 1920 și la 2.665 în 1939.

În paralel și Reșița Română înregistra o creștere, dar ceva mai lentă, însă continuă:

- În 1771 avea 62 de case și 460 de locuitori;
- În 1848, 193 case și 995 de locuitori;
- În 1856 erau 219 case și 1.107 locuitori;
- În 1891 datele indică 301 case și 2.955 de locuitori.³⁰⁰

Continuând statistica privitoare la evoluția populației în Reșița în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai este informația că în anul 1779 erau numărate aici 197 de familii germane, totalizând aproximativ 490 de locuitori.³⁰¹ Pe lângă aceste familii, continuau să locuiască în Reșița Montană cele aproximativ 30 de familii de olteni, care fuseseră colonizate încă din 1757. Mircea Rusnac face o estimare, considerăm pertinentă, privind numărul de locuitori: „Încercând să deducem numărul real al locuitorilor, vom arăta din nou, ca și pentru anul 1771, că oltenii nu au fost luați în calcul când s-a precizat totalul populației. Astfel, dacă raportăm cei 490 de locuitori la cele 197 de familii germane, revin o medie de 2,49 locuitori/familie. Aplicând același coeficient și familiilor oltenești, ar rezulta un total de 75 de locuitori olteni și un total al populației Reșiței de 565 de locuitori, dintre care 13,3% olteni și 86,7% germani”.³⁰²

Nu avem informații despre numărul locuitorilor pe fiecare an și nici pe cele două localități la început, respectiv Reșița Română și Reșița Montană, dar pentru început urmărim evoluția populației pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Astfel, în anul 1846, Reșița are aspectul unui oraș industrial, iar numărul muncitorilor trece de 1.000 oameni,³⁰³ pentru ca pînă la sfîrșitul secolului XVIII populația număra 126 de familii, iar în anul 1871 ajunge la 6.303 locuitori.³⁰⁴ Secolul XIX continuă trendul ascendent în ceea ce privește creșterea populației. Astfel, la Reșița Montană, în anul 1891 numărul de case ajunge la 1.095, adică un spor de 906 case față de anul 1848. Ca extindere geografică asta însemna că localitatea s-a întins pe malul drept pînă în Stavila. În comparație, Reșița Română

³⁰⁰ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (2)*, în Banatera, p. 3, postat în data de 07.11.2012; Josef Windhager, *op. cit.*, p.50.

³⁰¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 62.

³⁰² Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855) – 1*, în Print Email, 22. Februarie, 2013, p.3.

³⁰³ Gh. Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în „Fruncea”, Reșița, 1936.

³⁰⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 18.

s-a extins mai lent, astfel că, în același an 1891, numărul de case era doar de 301, adică un spor de numai 108 case raportat la numărul din 1848.³⁰⁵

Ca număr de locuitori evoluția este aceasta: în anul 1771 ambele așezări totalizau 750 de locuitori, în 1848 se ajunge la 2.093 locuitori repartizați aproape egal în cele două așezări. În perioada care urmează până la 1891 numărul locuitorilor crește repede ajungându-se la 12.819 locuitori. Și de data aceasta ponderea cea mai mare era în Reșița Montană unde trăiau 10.164 locuitori.³⁰⁶

O altă sursă ne oferă informații doar pentru o perioadă mai scurtă, respectiv 1849-1910. Așa de exemplu, în 1849 erau 2772 locuitori, în 1865 crește numărul la 7000, în 1900 sunt deja 14.935 locuitori iar în anul 1910 s-a ajuns la o populație de 17.384 locuitori.³⁰⁷

Din altă sursă (dar singura care oferă datele în paralel pentru cele două localități, respectiv Reșița Română și Reșița Montană) avem alte date referitoare la numărul locuitorilor până la sfârșitul secolului XIX, respectiv anul 1891:³⁰⁸

Anul	Reșița Română	Reșița Montană	Total
1771	300	-----	300
1779	cca. 500	490	cca. 990
1815	cca. 700	600	cca. 1.300
1846	cca. 900	700	cca. 1.600
1848	995	1.098	2.093
1849	1005	2.772	3.777
1856	1.107	3.242	4.349
1858	1.201	4.650	5.851
1871	cca. 1.300	6.302	cca. 7.602
1881	1.450	7.919	9.369
1891	2.655	10.164	12.819

Chiar dacă unele dintre cifrele de mai sus sunt estimate cu aproximație și prin rotunjire, totuși ele sunt suficient de semnificative ca să se poată trage niște concluzii. Astfel, în primul se constată că până în anul 1846 Reșița Română avea mai mulți locuitori decât cea Montană. Apoi, începând din anul 1848 Reșița Montană depășește vechea localitate reșițeană și acest fapt se menține constant până la 1891, la sfârșitul secolului XIX. Nu numai atât, diferența este tot mai mare ca număr de locuitori între cele două localități surori, ajungând ca în 1891 să fie de aproape 5 ori în favoarea Reșiței Montane. Explicația este simplă: amploarea

³⁰⁵ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 19.

³⁰⁶ *Ibidem.*

³⁰⁷ *Magyar statisztikai közlemenyek* (Comunicări statistice maghiare), vol. 46, Budapesta, 1913, p. 352; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 61.

³⁰⁸ Ion Frigură-Iliasă, *Pagini din istoria serviciilor de gospodărie comunală și locativă din Reșița (1948-1998)*, Editura Timpul, Reșița, 1998, p. 15.

dezvoltării uzinelor, acestea fiind amplasate în Reșița Montană, plus fluxul de imigranți - coloniști aduși în Reșița Montană. Se mai poate constata din cifrele oferite că, în ambele localități numărul locuitorilor a crescut permanent, chiar dacă nu într-un ritm foarte mare.

O altă sursă ne oferă date numai despre populația Reșiței Montane în perioada S.T.E.G.-ului:

Anul	Nr. locuitori
1856	3.242
1858	4.650
1871	6.302
1881	7.919
1891	10.164
1900	14.624
1910	18.264. ³⁰⁹

La sfârșitul secolului XIX germanii erau majoritari la Reșița. Iată statistica în anul 1891:

Naționalitatea	Reșița Montană	Reșița Română	Total
Germani	6.344	1.081	7.425
Români	1.419	1.163	2.582
Slovaci	895	36	931
Unguri	715	153	868
Ruteni	27	-	27
Sârbi	22	4	26
Francezi	6	-	6
Croați	3	3	6
Diversi (cehi, italieni, bulgari, țigani etc.)	733	215	848
Total	10.164	2.655	12.819

310

O statistică interesantă ne dă date semnificative despre situația populației din punct de vedere al ocupațiilor. Iată datele între 1858 – 1910 după structura profesională:

³⁰⁹ Sandor Mihalik, *op. cit.*, p. 53-57; vezi și Rudolf Graf, *op. cit.*, p. 244.

³¹⁰ Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 247-248.

Anul 1858:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
57	1681/ copii 80	621/ copii 30	-	725/ copii 45	300 -	30/ copii 5
Anul 1877:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
193	5.016	1.412	1.227	1.695	682	-
Anul 1881:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
50 plus 16 la Viena	4964	1535/ copii 207	-	3429/ copii 236	-	-
Anul 1888:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
61	4.969/ copii 242	2.055	-	1.714/ copii 106	1.200/ copii 80	
Anul 1892:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
49	6.453/ copii 509	2.417/ copii 419	-	2.557/ copii 90	1479	
Anul 1896:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
84	5864	2653/ copii 408	-	-	2458/ copii 248	
Anul 1900:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
215 plus 46 la Viena și Budapesta	16.384	5.512	3.790	1.682	1.602	
Anul 1905:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
177 plus 5 la Viena și Budapesta	16.559	5.103	3.982	3.307	2.054	2.113
Anul 1910:						
Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
241 plus 53 la Viena și Budapesta.	17.488 ³¹¹	4.472	4.816	4.240	2.500	1.460

³¹¹ *Ibidem*, p. 250-253.

În acei ani de sfârșit de secol XIX, Reșița Montană se dezvoltă neîncetat. În 1871 avusesse 801 case și 6.302 locuitori. În 1881 numărul lor creștea la 935 și respectiv 7.919. În 1891 ajungeau la 1.095 și 10.164. Numărul de case creștea la 1.228 în 1920 și la 2.665 în 1939. Reșița Română înregistra și ea o creștere, ceva mai lentă, însă continuă: în 1771 avea 62 de case și 460 de locuitori; în 1848, 193 case și 995 de locuitori; în 1856, 219 case și 1.107 locuitori; în 1891, 301 case și 2.955 de locuitori.³¹²

O altă sursă ne prezintă structura populației din Reșița pe categorii sociale în anul 1891 astfel:

Categorii sociale	Populație ocupată	%din totalul populației ocupate
Patroni (inclusiv meseriași)	244	5,6%
Intelectuali și funcționari	208	4,7%
Ajutoare în cadrul familiei	145	3,3%
Calfe	201	4,6%
Muncitori	2.979	67,8%
Țărani agricultori	206	44,7%
Zilieri, argați	409	9,3%
Total	4.302. ³¹³	

Sunt perioade când creșterea numărului de locuitori este semnificativă. Acest fapt este legat pentru întreaga istorie a Reșiței de dezvoltarea uzinei, respectiv de creșterea numărului de muncitori. Indiferent unde lucrau aceștia, în uzine sau la mine, ei locuiau în Reșița. Numărul muncitorilor la uzinele din Reșița a evoluat astfel:

- în 1852: la mine, topitorii și fabrica de mașini erau 1.351 de muncitori;
- în 1873 numărul acestora era de 5.387;
- în 1889 erau 9.364 muncitori.³¹⁴

Numărul populației din Reșița arată că, de fapt a crescut mai ales numărul muncitorilor din localitate. Așa de exemplu, în 1849 erau 2.772 locuitori, în 1865 crește numărul la 7.000, în 1900 sunt deja 14.935 locuitori.³¹⁵ Acest spor de populație se bazează în esență pe creșterea numărului de muncitori la Reșița astfel: în 1852 erau în minele și topitoriile din Reșița 637 muncitori, iar în 1871 se ajunge la 4.081.³¹⁶

³¹² Josef Windhager, *op. cit.*, p.50.

³¹³ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 24; vezi și Sandor Mihalik, *op. cit.*

³¹⁴ L. Vajda, *Formarea muncitorimii salariate în industria minieră și metalurgică din Transilvania între 1848-1867*, în „Acta Musei Napocensis”, Cluj-Napoca, 1968, pp. 227-236; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 60.

³¹⁵ *Magyar statisztikai közlemenyek* (Comunicări statistice maghiare), vol. 46, Budapesta, 1913, p. 352; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 61.

³¹⁶ *Ibidem*.

Alte surse oferă informații mai detaliate despre creșterea numărului de locuitori proveniți din imigranți străini. De exemplu, la Reșița au fost aduși muncitori italieni pentru executarea lucrărilor din piatră și francezi la laminoare, iar în anul 1857, au fost aduse 72 de familii de muncitori slovaci din regiunea Rokitan.³¹⁷ Muncitorii francezi locuiau pe o stradă numită „Franzosen Gasse” (strada francezilor), în timp ce cei slovaci au fost așezați în majoritatea lor în case pe trei rânduri pe dealul din spatele furnalelor. Acestea există și în prezent dar sunt locuite de „noii bănățeni”.³¹⁸ În anul 1866 populația din Reșița Germană era de 3.242 locuitori care trăiau în 538 de case, iar în anul 1877 erau deja 6.302 locuitori în 801 locuințe.³¹⁹

Întreg secolul XX va însemna pentru Reșița o adevărată explozie demografică, cu mici excepții în anumite perioade, mai ales spre finalul veacului. Creșterea populației este în cea mai mare parte a deceniilor, ascendentă. Din 1910, când Reșița avea 10.000 locuitori, până în anul 1936 se ajunge la 21.000, creșterea fiind semnificativă.³²⁰ După alte surse, mai exacte considerăm noi, saltul creșterii populației nu mai este atât de spectaculos după anul 1891. Pentru anul 1920 numărul locuitorilor este de 17.384 locuitori,³²¹ sporul fiind relativ mic comparativ cu perioadele precedente.

Așa cum am precizat la începutul capitolului, există o multitudine de surse referitoare la populația Reșiței în decursul timpului. Le-am inclus pe majoritatea dintre ele pentru că oferă statistici detaliate din mai multe puncte de vedere. Una dintre acestea este redată în continuare. Astfel, dacă în 1771, Reșița avea o populație de de circa 750 de locuitori, din care 300 în Reșița Montană și 450 în Reșița Română. Dezvoltarea uzinelor în anii care au urmat a atras după sine și o creștere a populației mai ales în Reșița Montană. Este semnificativă evoluția demografică a Reșiței împărțită în mai multe etape. Această evoluție este descrisă cu date de o altă sursă astfel:

- 1) Perioada cuprinsă între anii 1771 și 1848 este cea în care uzinele influențează sensibil dezvoltarea celor două localități, populația lor ajungând în anul 1848 la peste 2.000 de locuitori. Creșterea populației are loc însă într-un ritm destul de lent, ritmul mediu de creștere fiind în această perioadă doar de 1,7% la Reșița Montană și de 1,0% în Reșița Română.
- 2) A doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o creștere mai rapidă a populației. Între anii 1848-1856, deci în numai 8 ani, populația Reșiței Montane a crescut de aproape trei ori. Între 1848-1891

³¹⁷ Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 241; Sandor Mihalik, *op. cit.*, p. 178.

³¹⁸ Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 241.

³¹⁹ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 243; vezi și Josef Wessely, *General Statistik der Banater Domane nach dem Stande von 1855-1858, 1877*, p. 56-57.

³²⁰ Gh. Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în „Fruncea”, Reșița, 1936.

³²¹ *Magyar statisztikai közlemenyek* (Comunicări statistice maghiare), vol. 46, Budapesta, 1913, p. 352.

ritmul de creștere mediu a populației este de 5,3% în Reșița Montană și de 2,3% în Reșița Română.³²²

- 3) În etapa a treia care durează de la începutul secolului XX până în anii celui de-al doilea război mondial se continuă această creștere demografică, paralel cu dezvoltarea uzinelor. Deși ritmul mediu de creștere al populației în această etapă scade cu 1,4%, creșterea absolută a populației este destul de mare, fiind de peste 12.000 persoane;
- 4) Etapa după al doilea război mondial se caracterizează prin dezvoltarea cea mai puternică pe care acest oraș a întâlnit-o. La începutul anului 1971, populația municipiului Reșița era de aproape trei ori mai mare ca în anul 1948. Din 1968 Reșița devine oficial municipiu cuprinzând și localitățile Călnic, Cuptoare, Doman, Moniom și Secul. În această perioadă de avânt din toate punctele de vedere, ritmul de creștere al populației este de 4,5%, iar un procent de creștere a numărului populației reprezintă la începutul perioadei cca. 250 de locuitori și cca. 660 de locuitori la sfârșitul acesteia. Între 1948-1971 locuitorii Reșiței au crescut ca număr cu aproape 44.000 persoane.³²³

Evoluția populației din Reșița între anii 1717-1971 redată și pe cele două localități când erau sub cele două denumiri, Reșița Română și Reșița Montană este aceasta:

Anul	Reșița Montană	Reșița Română	Total
1717	-	250	250
1771	300	450	750
1779	490	cca. 500	cca. 990
1846	700	cca. 900	cca. 1.600
1848	1.098	995	2.093
1856	3.242	1.107	4.349
1858	4.650	1.201	5.851
1871	6.302	cca.1.300	cca 7.602
1881	7.919	1.450	9.369
1891	10.164	2.655	12.819
1910	-	-	17.384
1930	-	-	19.868
1941	-	-	25.062
1948	-	-	24.862
1956	-	-	41.234
1966	-	-	56.653
1971	-	-	68.860. ³²⁴

³²² Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 19.

³²³ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 20.

³²⁴ Mihalik Sandor, *op. cit.*; vezi și pentru anii 1910-1966: recensămintele populației din anii respectivi; vezi și pentru anul 1971: datele Direcției județene de statistică Caraș-Severin; vezi și Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 20.

Pentru anul 1815 este cunoscut faptul că totalul locuitorilor germani ai Reșiței se ridica la cifra aproximativă de 600.³²⁵ Calculând, ca și pentru anul 1779, un indice de 2,5 locuitori pentru fiecare familie, ar rezulta un număr de 240 de familii germane care populau în acel moment localitatea. Față de cele 197 de familii din 1779, coeficientul firesc de creștere era de 21,8%. Calculând același indice și pentru cele 30 de familii oltenești din 1779, ar rezulta acum un număr de 37 de familii. Cu același raport de 2,5 locuitori/familie, numărul locuitorilor de proveniență oltenească s-ar ridica la 93, iar totalul populației Reșiței ar fi de 693 de locuitori în anul 1815. Dintre aceștia, oltenii reprezentau un procentaj de 13,4%, iar germanii unul de 86,6%.³²⁶

Populația aproape se dublase față de anul de început, astfel încât și suprafața localității a trebuit să crească în mod corespunzător. Primele locuințe, situate pe actuala stradă Paul Iorgovici, au fost completate cu altele noi, pe aceeași stradă, unde mai întâi au fost instalate cele 71 de familii germane aduse în 1776.³²⁷

Datele referitoare la populație până în anul 1900, respectiv anii 1849, 1865 (când erau aproximativ 7000 locuitori și în 1900 deja 12.151 locuitori) sunt oferite de statisticile oficiale maghiare,³²⁸ iar pentru anul 1910 avem cifra de 17.384 locuitori pentru localitatea Reșița.³²⁹

Mai este o informație referitoare la anul 1838 cu privire la populația Reșiței în acel timp. De exemplu, într-un tabel al recensământului populației de la 1838 reiese numărul târgușoarelor, comunelor, caselor și familiilor fiecărei plăși în parte, la fel și numărul de locuitori. Astfel, în comitatul Caraș la categoria tâgușor apar localitățile Reșița Română cu 1716 locuitori și Reșița Germană cu 1422 locuitori.³³⁰

Mai avem o informație legată de populația evreiască în această perioadă. Astfel, comunitatea Bisericii Evreiești din Reșița avea în anul 1924 un număr de 129 membri.³³¹

La recensământul din anul 1930 numărul locuitorilor era de 20.085 și crește lent în deceniul următor. După alte surse, potrivit recensământului din anul 1930, Reșița avea o populație de 19.868 locuitori. Din punct de vedere etnic aceștia erau repartizați astfel:

³²⁵ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 62

³²⁶ Mircea Rusnac - *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 5, Scris la: 08.03.2013, PrintEmail

³²⁷ *Ibidem.*

³²⁸ Comunicările statistice maghiare, vol. 46, Budapesta 1913, p. 352.

³²⁹ *Adevărul*, 12 iunie 1914

³³⁰ Emeric Lay, *Situația economică în preajma revoluției de la 1848 în comitatul Caraș*, în „Studii și comunicări, Etnografie – Istorie”, vol. 2, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie locală, Caransebeș, 1977, p. 452; vezi și Elek Fenyés, *Magyarország leirása*, partea a II-a, Pesta, 1847, pp. 330-332.

³³¹ Fond Primăria Reșița, Dosar 8/1938 - Acte legate de evrei, Fila 55.

Germani – 10.637 reprezentând 53,5%;
Români – 5.851 reprezentând 29,4%;
Maghiari – 2.127 reprezentând 10,7%;
Cehi și slovaci – 381 locuitori;
Evrei – 300;
Țigani – 257.

Din punct de vedere confesional populația orașului era alcătuită din:

Romano-catolici – 12.352 reprezentând 62,1%;
Ortodocși – 5.439 reprezentând 27,3%;
Greco-catolici – 633 reprezentând 3,1%;
Reformați – 531 reprezentând 2,6%;
Lutherani – 431;
Mozaici – 348.³³²

După alte surse recensământul pe anul 1930 și alți ani până în 2001, după structura etnică arăta astfel:

Anul 1930: 19.868 locuitori, din care:

Români – 5.851;
Germani – 10.637;
Maghiari – 2.127;
Sârbi – 36;
Croatii – 36;
Slovaci – 191;
Cehi – 191;
Alte etnii - 797.

Pentru ucrainieni și romi nu este cunoscut numărul.

Pentru anul 1935 recensământul arăta că Reșița avea 20.085 de locuitori, dar după structura etnică nu erau oferite datele. Avem doar datele referitoare la populația evreiască în anul în care se înăsprește legislația antisemită, respectiv 1938. În acel an, conform documentelor din arhivă, în februarie 1938 erau în Reșița 122 de familii de evrei înscrise în registrul de cetățenie.³³³

Pentru anul 1941, populația comunei urbane Reșița era următoarea:

Totalul locuitorilor era de 24.449; din aceștia, după criteriul *etnic* erau:

Români – 9546;
Germani – 12.191;
Unguri – 1498;
Evrei – 263;

După *cetățenie* situația era aceasta:

Români – 24.120;
Evrei – 263;

³³² Joseph Erwin Țigla, *Reșița Montană*, în „Konig”, Waldermar; vezi și Joseph Erwin Țigla, *Biserici Romano-Catolice din Arhidiaconatul Montan*, ed. a II-a, Reșița: ColorPrint Reșița, 2004, p. 110.

³³³ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 8/1938 - Acte legate de evrei, Fila 5.

Unguri – 4;

Alții – 53;

După criteriul *religiei* situația era aceasta:

Ortodocși – 9297;

Catolici – 12.821;

Mozaici – 263;

Alții – 2068;

Numărul de gospodării la Reșița era de 7356, capii de familie erau 8148, iar numărul contribuabililor era de 2800.³³⁴

Pentru anul 1948 numărul de locuitori era de 24.895.

Pentru anul 1956 numărul locuitorilor era de 41.234.

Pentru anul 1977 statistica indica un număr de 84.786 locuitori pentru Reșița.

Pentru anul 1966 statistica după recensământ indica 55.752 locuitori (după alte surse erau 56.653 locuitori) pentru Reșița. După criteriul etnic structura populației era astfel:

Români – 39.760;

Germani – 9.846;

Maghiari – 4.008;

Sârbi – 289;

Croați – 289;

Cehi – 712;

Slovaci – 239;

Alte etnii – 610. Pentru ucrainieni și romi nu sunt date statistice.³³⁵

De la anul 1891 structura populației din punct de vedere social nu are modificări esențiale pentru că această structură se menține și în anul 1930. Potrivit rezultatelor recensământul populației din anul 1930, structura pe categorii sociale a populației active se prezintă astfel:

Categoriile sociale	Total	Procent
Proprietari și patroni	799	9,2%
Salariați, ucenici, practicanți	6.445	74%
Ajutoare în cadrul familiei	201	2,3%
Servitori	403	55,3%
Liberi profesioniști	22	0,9%
Alții	777	8,9%. ³³⁶

Portivit unor alte surse, respectiv instituții oficiale de stat care se ocupă cu statisticile demografice, situația la nivelul Reșiței este următoarea:

³³⁴ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 11/1941, fila 147.

³³⁵ Pagina Primăriei Municipiului Reșița. Accesată în 5 ianuarie 2014.

³³⁶ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 24; vezi și *Recensământul populației din 1930*.

- populația Reșiței la recensămintele din anul 1930 (29 decembrie) – 19.868;
- în 25 ianuarie 1948 – 24.894;
- în 21 februarie 1956 – 41.234;
- în 15 martie 1966 – 63.302;
- în 1 iulie 1973 – 72.493.³³⁷

Referitor la statistica privind populația orașelor după perioada stabilirii în localitatea în care domiciliază, la recensământul din 1966, în municipiul Reșița era următoarea situație:

- totalul populației este de 63.302 locuitori; din aceștia, persoane născute și care domiciliază în Reșița- 21.314;
- persoane care s-au născut în altă localitate dar domiciliază în Reșița – 41.988;
- persoane stabilite înainte de anul 1920 – 1169;
- între anii 1920-1929 – 1.494 persoane;
- între 1930-1939 – 2.630 persoane;
- între 1940-1944 – 1.732 de persoane;
- între 1945-1949 erau 3.869 de persoane;
- între 1950-1954 erau 5.727 persoane;
- între 1955-1959 erau 7.141 persoane;
- între 1960-1964 erau 11.860 persoane;
- între 1965-1966 erau 4.243 persoane și numărul persoanelor care nu au declarat anul stabilirii în Reșița era în 1966 de 2.123.³³⁸

Josef Windhager, în cunoscutul său articol³³⁹ (publicat de istoricul Mircea Rusnac)³⁴⁰ prezenta o listă a celor mai vechi nume de locuitori din Reșița. Acestea existau și înainte de revoluția din 1848, când, din nefericire, toate evidențele au fost incendiate. La unele persoane a fost menționat anul nașterii, care uneori este anterior cu câteva decenii anului 1848, iar în două cazuri chiar anului 1800. Redăm în continuare lista numelor germane, urmate de cele ale primilor români sosiți de la Bocșa și apoi de cele ale oltenilor așezați în 1837-1838 în cartierul Stavila.

Germanii sunt aceștia: Albrecht (1825), Apek, Babiak, Brodnyansky, Becker, Bohrer, Baumann (1825), Burgermann, Biernstill, Bayer (1824), Balint, Bann, Bartl (1828), Biegler (1815), Bradler (1814), Binus (1828), Braun (1819), Baum (1812), Briklmayer (1818), Chlepko, Cservenka (1822), Csehalek, Dewald (1802), Demetrovits (1817), Diematsek (1825), Drexler (1819), Drechsler (1811),

³³⁷ Direcția centrală de statistică, Comisia națională de demografie – Anuarul demografic al R.S.R., 1974, 34.

³³⁸ Direcția centrală de statistică, Comisia națională de demografie – Anuarul demografic al R.S.R., 1974, p. 480-481.

³³⁹ Josef Windhager, *Gründung und Gestaltung Reschitza's*, în *Reschitzaer Zeitung*, numerele 11-18, ianuarie, 1940, Reșița.

³⁴⁰ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței*, (3), Scris la: 08.11.2012, PrintEmail

Ebler, Engleitner (1818), Fischer (1814), Ferenschitz, Frank, Faber (1802), Fargasch (1813), Friedrich (1800), Farkasch (1818), Gartner, Gottesgraber (1800), Gottschalk, Gassenheimer, Grill, Getzi, Getiny (1805), Herbst (1814), Hrabach, Hoflinger, Hanz (1812), Hahn (1829), Haupt (1815), Huber (1810), Hüttl (1822), Hollschwandner (1819), Horwath (1811), Hribanek, Hohn, Herglotz (1806), Juraschitz (1814), Johannovsky, Janik, Intze, Joska (1825), Jerinai (1828), Jenoe (1818), Kelm, Karcson, Krischer, Kakutya, Kunz (1820), Kumher (1816), Kling, Kehl (1826), Kellner (1821), Koch, Kiefer (1818), Kiritza (1828), Kirchler (1811), Klemens (1809), Keinrich (1825), Langhardt, Lachstädter, Ladansky, Leiritz, Lang (1818), Leschnovsky, Littway (1814), Lenhart (1826), Lepatsek (1804), Müller, Meigarth (1810), Miko, Moller (1811), Meisel, Matuschka, Metzler (1817), Moischko, Mack (1808), Metwetzky (1823), Mischek (1821), Nemetz (1812), Nemesch (1817), Nowotny (1812), Nowak (1825), Ott, Peter (1816), Penze (1818), Paulus (1828), Paulowits, Pasko, Petrovits, Polfner (1808), Partelly, Polak (1810), Petz (1816), Panek (1810), Reith, Ruhmann (1793), Reichardt, Rombauer (1818), Reindl (1828), Richter (1824), Rührkraut (1822), Roob, Rosen (1824), Rettenbacher, Redl (1828), Ringeisen, Riedl (1827), Rudolf (1817), Sarge, Schwartz, Schneider (1811), Schmidt (1810), Schropp (1810), Siegl, Schedl (1816), Scheibl, Schimeg, Schiefer, Seichenstein, Schwarz, Schmalzried (1824), Stemle (1815), Schubala, Schier, Strobl (1806), Schäffer, Schimpf (1795), Stolp (1828), Soltis, Svetly, Schicht, Skertitsch (1819), Stadlmann (1818), Schlepar (1823), Schiessler (1818), Seuser (1813), Stitz (1810), Törtl (1819), Tolicsek, Toth (1812), Ungar (1803), Ulrich (1823), Urschel, Uschek, Veith, Villach, Wallner (1810), Wanted, Wolf, Wilhelm (1818), Werbovsky (1819), Williger, Windberger, Wartha, Weidinger, Weidek, Zimmermann (1807), Zsemlye (1814), Zwanzleitner, Ziegler (1813).³⁴¹

Români proveniți din Bocșa sunt: Adam, Apostolescu, Baiaş, Boulescu (1830), Bălănescu, Baltezan (1801), Dobrescu (1826), Iova, Isvonar (1830), Crenician, Craiovan (1823), Costian (1817), Cristoi (1814), Crenian, Muntean (1811), Marişescu, Pocrean (1811), Petrovici (1818), Popescu (1803), Tismonar (1824), Jian (1818).³⁴²

Olteni veniți în 1837-1838 în cartierul Stavila au următoarele nume: Baiaş, Balica, Brebenar, Dura, Dobrescu, Dinijan, Iepuran, Muntean, Moise, Marta, Pateşan, Perian, Jurchiță, Tulburean, Tismonar.³⁴³

După 1945, odată cu finalul războiului, creșterea populației din Reșița este semnificativă. Astfel, în 1956 erau 41.514 locuitori, în 1969 populația ajunge la 66.660 locuitori, Reșița ajungând să fie al 21-lea municipiu din țară între cele 70 care aveau peste 20.000 de locuitori.³⁴⁴ Se poate preciza fără îndoială că această

³⁴¹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 65-71; vezi și Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței*, (3), Scris la: 08.11.2012, PrintEmail.

³⁴² Josef Windhager, *op. cit.*, p. 71-72.

³⁴³ *Ibidem*.

³⁴⁴ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 20.

situație se datora și decretului din 1966 care interzicea avorturile dacă o femeie nu avea patru copii.

Dar în cea mai mare parte, creșterea populației Reșiței se datora în continuare dezvoltării industriale. Aceasta continua să exercite permanent o atracție pentru forța de muncă din afara localității. Cei care veneau la Reșița pentru a rămâne erau nu numai din județul Caraș-Severin dar și din alte județe din țară. Situația statistică dovedește edificator acest fapt: din numărul total de locuitori ai Reșiței în anul 1966, doar 30% erau născuți la Reșița, 37% proveneau din alte localități din Banat, iar restul de 33% erau născuți în alte zone ale țării. Ca perspectivă pentru forța de muncă necesară Reșiței, situația era una favorabilă pentru că, din punct de vedere al vârstei, Reșița era considerată o localitate cu populație tânără. Aceasta pentru că 50% dintre locuitori erau până la 29 de ani, deci forța de muncă era asigurată pentru cel puțin o generație.³⁴⁵

După alte surse, situația creșterii populației și evoluția acesteia în general, pe unii ani, este aceasta:

Anul	Nr. locuitori
1910.....	18.264
1930.....	20.674
1941.....	25.932
1948.....	25.701
1956.....	41.234
1966.....	56.683
1970.....	67.980. ³⁴⁶

Datele identificate în D.J.A.N Caransebeș privind populația Reșița sunt destul de contradictorii, deși sunt oferite de Primărie sau de primar în diverse adrese oficiale pe care le-a trimis. Astfel, o adresă din partea Primăriei, trimisă în data de 5 martie 1936 se specifica faptul că „Reșița are 24.000 de locuitori....”³⁴⁷

Aceeași primărie, doar doi ani mai târziu dă un număr mai mic de locuitori, respectiv 22.080, într-o decizie care privea un demers pentru reînființarea Gimnaziului de băieți din Reșița.³⁴⁸

Referitor la comunitatea evreiască din Reșița, numărul membrilor acesteia este de estimat doar, pentru că se dau numai numărul de familii: în februarie 1938 erau în Reșița 122 de familii de evrei înscrise în registrul de cetățenie,³⁴⁹ iar în anul 1924 Comunitatea Bisericii Evreiești din Reșița avea un număr de 129 membri.³⁵⁰

³⁴⁵ *Ibidem.*

³⁴⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.18.

³⁴⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 16/1936, fila nr. 30.

³⁴⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1938; Probleme de învățământ, fila nr.40.

³⁴⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 8/1938 - Acte legate de evrei, Fila nr. 5 și următoarele.

³⁵⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 8/1938 - Acte legate de evrei, Fila nr. 55.

Într-o altă adresă a Primăriei, din 18 decembrie 1941 se menționa că „orașul Reșița are 31.000 locuitori...”.³⁵¹

Conform datelor statistice oficiale, respectiv cele date de Primărie, situația natalității la Reșița în ianuarie anul 1941 era următoarea:

Născuți vii- 376;

Născuți morți – 23;

Morți – 320;

Căsătorii – 262;

Divorțuri – 34.³⁵²

Într-o altă adresă oficială a Primăriei din 18 august anul 1942 către Guvernământul Basarabiei se scrie că orașul Reșița „numără peste 26.000 de locuitori, muncitori industriali și funcționari publici...”.³⁵³ Dacă în anul 1942 sunt mai puțini locuitori decât anul precedent, o explicație ar fi faptul că era timp de război, altfel Primăria poate fi suspectată că nu cunoștea datele exacte ori le dădea greșit în mod intenționat. Totuși avem o situație care arată să se ținea evidența celor decedați pe front. De exemplu, adresa nr. 1925/1942 a Primăriei Orașului Reșița conținea cei 6 decedați:

1. Cudriț Gheorghe – 22 ani, necăsătorit, fără copii;
2. Baiașu Nicolae – 22 de ani, necăsătorit;
3. Iust Carol – 22 de ani, necăsătorit;
4. Kaiser Vilhelm – 22 ani, necăsătorit;
5. Cipu Coriolan – 26 de ani, căsătorit, fără copii;
6. Padyera Augustin – 27 de ani, căsătorit, fără copii.³⁵⁴

În același timp se ținea evidența și cu reșițenii care solicitau să fie trimiși definitiv în Germania. Astfel, conform Tabelului Primăriei Orașului Reșița, cu nr. 13.039/1942 din data de 18 octombrie 1942, sunt cuprinse 36 de persoane (muncitori, ucenici și casnice).³⁵⁵

O altă sursă indică alte cifre referitoare la numărul locuitorilor din Reșița, dar diferențele nu sunt foarte mari. În plus, această statistică merge cu datele până în anul 1989. Redăm în continuare aceste date:

Anul	Nr. locuitori
1910.....	17.384;
1920.....	17.159;
1930.....	19.868;
1941.....	25.062;
1948.....	24.862;

³⁵¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1941: probleme de comerț, fila nr. 1.

³⁵² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, Fila 7.

³⁵³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1942; Ordine, circulare, probleme de aprovizionare, fila nr. 23.

³⁵⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 17/1942; Evidența cetățenilor din Reșița decedați pe front și înregistrați la Oficiul stării civile, Fila nr. 1.

³⁵⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 18/1942;

1956..... 41.234;
 1966..... 56.653;
 1970..... 67.980;
 1971..... 68.860;
 1980..... 94.040;
 1985..... 104.362;
 1989..... 110.260;³⁵⁶

Dacă luăm prin comparație nivelul suprafeței Plasei Reșița și numărul ei de locuitori remarcăm faptul că Reșița ocupă de departe locul cel mai important cu numărul ei de locuitori pentru că în anul 1943 Plasa Reșița are o suprafață de 123.505 jugăre cu 23 de sate și o populație de 28.136 de suflete.³⁵⁷

S-a trimis un tabel de către Primăria Reșița (adresa cu nr. 5593/26 iulie 1944) către Prefectură cu Situația mișcării populației din orașul Reșița. Acesta este semnificativ deoarece cuprinde niște date inedite:

Anul	Născuți vii	Morți, inclusiv cei sub 1 an	Morți sub 1 an	Căsătorii	Divorțuri
1919	388	413	71	265	19
1920	398	365	72	248	18
1921	449	322	75	183	16
1922	403	375	97	190	24
1923	366	339	64	181	15
1924	352	342	68	150	20
1925	306	313	54	184	14
1926	317	375	63	170	16
1927	335	350	61	173	17
1928	354	347	73	212	12
1929	379	352	63	196	10
1930	344	290	47	157	10
1931	333	326	47	169	11
1932	277	301	42	108	11
1933	230	249	31	145	9
1934	228	251	29	161	15
1935	249	279	34	229	32
1936	268	276	26	217	23
1937	309	352	50	195	15
1938	296	363	52	243	29
1939	324	326	31	248	22
1940	330	376	31	292	40

³⁵⁶ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 15.

³⁵⁷ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 21/1943; Monografia plășii Reșița; Fila 3.

1941	376	320	40	262	34
1942	346	405	43	245	37
1943	333	394	26	195	20
1944	143	154	13	69	11

Datele pentru anul 1944 sunt până la 31 iunie 1944.³⁵⁸

Referitor la numărul locuitorilor Reșiței în anul 1944 este dată o cifră rotundă de către Primărie, respectiv 30.000. Informația este trimisă cu ocazia unui raport referitor la evacuarea populației din Reșița.³⁵⁹

În anul 1947 Prefectura județului Caraș cere primăriei orașului Reșița să alcătuiască un fel de monografie a localității. În aceasta este trecută și o situație a populației la nivelul anului 1945. Aceasta arată astfel:

„Art. 2: Numărul locuitorilor din oraș conform recensământului din anul 1945: 28.408.

Numărul locuitorilor pe naționalități:

- Români – 13.386;
- Germani – 11.704;
- Unguri – 1.943;
- Țigani – 348;
- Sârbi, croați, sloveni – 204;
- Cehi, slovaci – 517;
- Bulgari, crașoveni – 164;
- Evrei – 100;
- Italiani – 92;
- Ruși – 22;
- Polonezi – 20;
- Greci – 3;
- Francezi – 3;
- Turci – 1;
- Elvețieni – 1.

Numărul locuitorilor după confesiuni:

- Ortodocși români – 12.140;
- Uniți – 1.246;
- Romano – catolici – 13.350;
- Evangheliști – 653;
- Reformați – 520;
- Baptiști – 126;
- Mozaici – 100;

³⁵⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1944; Ordine, circulare, adrese, probleme administrative, fila 90.

³⁵⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1944; Raport privind evacuarea populației din Reșița și în alte localități

Țigani și altele – 273.

Numărul locuitorilor pe profesii:

Muncitori uzinali – 15.114;

Agricultori – 309;

Industriași – 280;

Comercianți – 140;

Funcționari – 1.200;

Liberi profesioniști – 98.

Numărul locuitorilor pe familii:

Familii - .8522;

Numărul locuitorilor știutori de carte: 28.000.³⁶⁰

O altă statistică ne indică evoluția demografică a Reșiței între 1948-1973, conform recensământului în date absolute. Această situație arată astfel:

- în 25 ianuarie 1948 erau 24.895 locuitori în Reșița;
- în 21 februarie 1956 numărul se ridica la 41.234;
- în 15 martie 1966 Reșița avea 63.302 locuitori;
- în 1 iulie 1973 populația municipiului Reșița avea 72.493 de locuitori.³⁶¹

Această spectaculoasă creștere s-a datorat în principal următoarelor cauze: creșterea continuă a capacităților de producție a uzinelor din Reșița, migrarea continuă a populației rurale spre Reșița și legiferarea decretului de interzicere a avorturilor din 1966.

Este semnificativ faptul că este prezentată situația populației și după sporul natural. Acesta, prezentat în mod sintetic, de la intrarea în funcțiune a uzinelor în anul 1771 și până în anul 1971, deci pe parcursul a două secole, se prezintă astfel:

Creșterea numărului de locuitori din Reșița între anii 1771/1971:

Etape de dezvoltare	Spor absolut de persoane	Creșterea procentuală	Ritmul mediu de creștere
1771-1848	1.343	179,1%	1,3%
1848-1891	10.726	512,5%	4,3%
1891-1941	12.243	95,5%	1,4%
1948/1971	43.998	74,8%	4,5%. ³⁶²

Așadar, în cei 200 de ani de existență a uzinelor, populația orașului Reșița a crescut de aproape 92 de ori; creșterea medie de la an la an fiind de 2,3 %, ceea ce corespunde unui spor mediu anual de peste 340 persoane. Creșterea însemnată a populației din Reșița s-a realizat atât ca urmare a sporului natural al populației, cât și pe seama mișcării migratorii, respectiv prin atragerea în Reșița a

³⁶⁰ Caransebeș, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1948; Fila 5: Adresa cu nr. 6195/15 octombrie 1947 din partea Prefecturii județului Caraș către Primăria orașului Reșița.

³⁶¹ Cf. Anuarul demografic al Republicii Socialiste România pe anul 1974, editat de Direcția Centrală de Statistică și de Comisia Națională de Demografie, București, 1974.

³⁶² Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 21.

unui număr însemnat de persoane din alte localități ale țării.³⁶³ Între anii 1950-1970 creșterea populației din Reșița a fost determinată de următorii factori: sporul natural și sporul migrator. Redăm câteva exemple mai semnificative:

- în anul 1950 sporul natural a fost de 203 persoane;

- în 1960 sporul total a fost de 133 persoane, cel natural de 241 persoane, iar cel migrator -108 persoane;

- în 1965 a fost de 937 persoane sporul total, cel natural de 164, iar cel migrator 773 persoane, cu un procent de 82,5%;

- în anul 1970 sporul total a fost de 1703, cel natural de 428 și cel migrator de 12.275, cu un procent față de sporul total de 74,9%.³⁶⁴ În perioada anilor 1959-1970, sporul natural reprezintă 40,9% din sporul total al populației din Reșița. Mișcarea naturală a populației în Reșița se prezintă la un nivel mai scăzut decât media pe țară atât ca natalitate, mortalitate, cât și ca spor natural; astfel dacă pe țară în 1969 la 1000 de locuitori reveneau 23,3 născuți vii, 10,1 decedați și un spor natural de 13,2 persoane, la Reșița reveneau 16,7 născuți vii, 9,0 decedați și un spor natural de 7,7 persoane.³⁶⁵ Din acest punct de vedere, Reșița este în urma municipiului București, Cluj, Iași, Hunedoara, dar înaintea municipiului Timișoara.

Un rol la fel de important la creșterea numerică a populației din Reșița l-a avut mișcarea migratorie a persoanelor. În perioada 1959-1970, mai mult de jumătate din sporul total al populației (59,1%) s-a realizat prin sporul migrator.³⁶⁶ Autorii Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă au alcătuit un tabelul interesant cu privire la sporul populației și care poate fi comentat astfel: din 1959 până în anul 1966 natalitatea a scăzut permanent, dar și mortalitatea aproape în paralel; în 1967 se constată o creștere spectaculoasă a sporului natural pentru că natalitatea a crescut de la sub 10% la aproape 30%, în vreme ce mortalitatea s-a încadrat între 7-9%.³⁶⁷ Mișcarea migratorie a populației spre Reșița, reprezintă consecința directă a dezvoltării sistematice și în ritm rapid a uzinelor, dezvoltarea care necesită un volum tot mai mare de brațe de muncă, pe care creșterea naturală a populației din Reșița nu l-a putut acoperi decât parțial. În ultimii zece ani se constată cu regularitate că în Reșița își stabilesc anual domiciliul aproximativ 1.500 de persoane, spre sfârșitul perioadei manifestându-se o pronunțată tendință de creștere. În anul 1970 spre exemplu, s-au stabilit în Reșița un număr de 2.193 de persoane.³⁶⁸

Ca urmare a acestui fenomen, la recensământul populației din 15 martie 1966, din totalul populației de 56.653 locuitori ai Reșiței, numai 16.931 respectiv 29,9% sunt născuți în Reșița. Restul populației de peste 70% este născută în alte

³⁶³ *Ibidem.*

³⁶⁴ *Ibidem.*

³⁶⁵ *Ibidem.*

³⁶⁶ *Ibidem*, p.22.

³⁶⁷ *Ibidem.*

³⁶⁸ *Ibidem.*

localități din țară. Din aceștia, numai 8% în localitățile din jurul Reșiței și 25% în celelalte localități din Banat. Din unele cercetări efectuate a reieșit că majoritatea persoanelor care se stabilesc în Reșița provin din județele Caraș-Severin (44,5%), Timiș (17,1%), Mehedinți (8,0%), Dolj (3,2%), Olt, Gorj, Bihor și din alte județe.³⁶⁹

Fenomenul migrator este și invers. În ultimii 10 ani numărul persoanelor plecate anual din Reșița oscilează în jur de 800 persoane. În perioada anilor 1959-1970 numărul persoanelor plecate din Reșița se ridică la circa 11.000, în majoritate oameni calificați. Analizată sintetic, situația este aceasta: sporul migrator raportat la sosiri și plecări din Reșița este în favoarea celor veniți în Reșița. Dacă în anul 1961 au sosit în Reșița aproape 900 de persoane, în 1970 sunt aproape 3.000 de noi veniți; cei plecați sunt aproape 700 în 1961 și aproape 900 în 1970.³⁷⁰

Acest fenomen se datorează în primul rând faptului că Reșița, prin experiența acumulată, reprezintă o adevărată școală de formare a muncitorilor, tehnicienilor și cadrelor de conducere pentru o serie de întreprinderi din țară. Trebuie menționat în acest sens în mod deosebit, contribuția pe care și-au adus-o muncitorii și tehnicienii reșițeni la dezvoltarea combinatului de la Hunedoara, la construirea combinatului siderurgic de la Galați, precum și altor întreprinderi importante din țară.

Din cei 68.860 locuitori pe care-i avea Reșița la 1 ianuarie 1971, 35.891 erau bărbați și 32.969 femei. Această structură este puternic influențată de profilul economic al orașului determinat de industria siderurgică și industria constructoare de mașini.³⁷¹ În perspectivă, folosirea forței de muncă a femeilor era legată de dezvoltarea industriei ușoare și alimentare și a sectorului de prestări servicii. În cursul istoriei, la Reșița s-au așezat populații străine care au conviețuit pașnic cu românii. Structura populației pe categorii sociale caracterizează relațiile de producție existente la un moment dat, determinate de nivelul de dezvoltare al forțelor de producție.

Creșterea populației a fost semnificativă mai ales după anul 1948 datorită dezvoltării industriei în oraș. Mai trebuie remarcat faptul că în anul 1985 este pentru prima dată când Reșița depășește pragul de 100.000 locuitori, pentru ca să atingă apogeul în 1989, respectiv cei 104.362 locuitori recenzați, după altă sursă erau 110.260 locuitori.³⁷² Fără a fi considerați pesimiști, dar, credem că această cifră nu va mai fi atinsă în viitorul apropiat.

Ca urmare a creșterii populației se modifică și altă situație, aceea a densității locuitorilor pe suprafața locuibilă din Reșița. Astfel, s-a mărit și densitatea locuitorilor pe km pătrat în acest mod: dacă în anul 1948 densitatea

³⁶⁹ *Ibidem.*

³⁷⁰ *Ibidem*, p. 23.

³⁷¹ *Ibidem.*

³⁷² Ion Frigură-Iliasă, *op.cit.*, p. 15

era de 235,07 locuitori pe km pătrat, în anul 1970 a ajuns la aproximativ 625 locuitori pe km pătrat.

La data de 1 ianuarie 1971, populația înregistrată în municipiul Reșița se ridică la 68.860 locuitori. Cu acest număr de locuitori Reșița devine unul din cele mai importante orașe ale României. Cu acest reper, după mărime, din cele 236 de orașe ale României, existente la data de 1 ianuarie 1970, Reșița ocupă locul 21.³⁷³

Ca și în întreaga țară, anterior anului 1945, la Reșița s-a adâncit procesul de diferențiere socială, acesta fiind direct proporțional cu intensificarea exploatarei. Acest proces a cuprins atât populația românească, cât și populația germană, maghiară, sârbească. Astfel, înainte de 1945, aproape 80% din populația activă lucra la patroni dar, după această dată, structura se schimbă radical datorită schimbării regimului politic. La fel se schimbă și structura pe categorii sociale. De exemplu, la recensământul din 1966 situația era aceasta:

Categoriile sociale	Populația activă	Populația inactivă	Total	Procent
muncitori	20.444	22.987	43.431	76,7%
Intelectuali și funcționari	6.838	4.559	11.397	20,1%
țărani cooperatori	6	452	458	0,8%
țărani individuali	113	213	326	0,6%
meseriași cooperatori	369	281	650	1,1%
meseriași particulari	38	67	105	0,2%
alte categorii	2	75	77	0,1%
nedeclarați	10	199	209	0,4%. ³⁷⁴

Față de structura pe categorii sociale din perioada 1891-1930, noua realitate politică, după 1960 în special, este foarte diferită. Pe grupe de vârstă, populația municipiului Reșița la data de 1 ianuarie 1971 se repartizează astfel:

Grupa de vârstă	Nr. persoane	% față de total
0 – 14 ani	14.047	20,4%
15 – 39 ani	31.126	45,2%
40 – 59 ani	10.310	23,7%
60 – 84 ani	7.161	10,4%
Peste 84	207	0,3%. ³⁷⁵

Repartizarea pe grupe de vârstă a populației reprezintă un aspect deosebit de important pentru dezvoltarea unei localități întrucât populația

³⁷³ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 19.

³⁷⁴ *Ibidem*, p.25.

³⁷⁵ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.* p. 25; Recensământul 1966.

cuprinsă în limitele vârstei de muncă constituie sursa de bază în asigurarea economiei localității cu brațe de muncă.

În anul 1970 populația în vârstă aptă de muncă din municipiul Reșița a asigurat resursele de muncă necesare în proporție de 92%, restul de 8% fiind acoperit pe alte căi, în special prin mișcarea zilnică a forței de muncă.³⁷⁶ Potrivit studiilor statistice, resursa de muncă din Reșița în anul 1970 era de 53.513 persoane, din care 29.989 bărbați și 23.524 femei.³⁷⁷ La întreprinderile și instituțiile din Reșița lucrează în 1971 aproximativ 8.700 de salariați care domiciliază în alte localități. Dintre acestea aproape 5.000 de persoane provin din localități aparținând administrativ de municipiul Reșița, iar circa 3.700 din afara acestor localități. Din totalul acestora, 92% domiciliază în localitățile județului Caraș—Severin, iar restul în județul Timiș. Pentru efectuarea deplasării la Reșița cca. 70% dintre navetiști utilizează trenul, 29% utilizează autobuzul, iar 1% vin cu mijloacele proprii.³⁷⁸

Autorul britanic David Turnok de la Universitatea din Leicester, Departamentul de Geografie, a scris un articol în revista „GeoJournal” din 29 ianuarie 1993³⁷⁹ despre populația Reșiței. Potrivit acestui autor, populația Reșiței era aceasta pe anii următori:

1910 – 17.400

1930 – 19.900

1956 – 63.300

1977 – 84.800

1985 – 104.600

cu un spor anual de creștere de 5,9%.³⁸⁰

Din numărul total al populației municipiului Reșița circa jumătate lucrează în cadrul întreprinderilor sau instituțiilor din Reșița. În anul 1891 proporția persoanelor ocupate față de întreaga populație era de 34,0%. Cele 4.392 de persoane ocupate erau încadrate pe ramuri astfel:

Ramura/subramura	Populație ocupată	% față de total
Agricultură	366	8,3
Silvicultură	33	0,8
Industria extractivă	1.156	26,3
Industria prelucrătoare	2.717	61,9
Comerț	120	2,7. ³⁸¹

³⁷⁶ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 26.

³⁷⁷ *Ibidem*; Sursa: Direcția județeană de statistică.

³⁷⁸ V. Ardelean, A. Ardelean, *Considerații de geografie economică asupra industriei grele a municipiului Reșița*.

³⁷⁹ David Turnok, *The Reșița Industrial Complex: Perspectives in Historical Geography*, editura Kluwer Academic Publishers, 29.I. 1993, Leicester, England, p. 2.

³⁸⁰ *Ibidem*.

³⁸¹ Ion Zahiu, D. Mareș, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 26; Sandor Mihalik, *op. cit.*

Aceste cifre atestă faptul că Reșița a avut întotdeauna o populație legată de industria grea. Această trăsătură s-a păstrat și s-a amplificat după 1945. Tabelul prezentat în continuare arată populația ocupată pe ramuri ale economiei naționale în anii 1930, 1956, 1966 și 1970 în orașul Reșița:

Ramura economică	1930		1956		1966		1970	
	nr. pers.	% din total	nr. pers.	% din total	nr. pers.	% din total	nr. pers.	% din total
Industrie	6.077	69,8%	15.51	64,6%	17.08	61,4%	23.61	67,3%
Construcții	110	1,3%	3.582	14,9%	4.095	14,7%	33.21	9,2%
Agricultură/ Silvicultură	429	4,9%	541	2,3%	266	1,0%	398	1,1%
Transport/ Telecomunicații	162	1,8%	461	1,9%	642	2,3%	1.118	3,2%
Comerț/locuințe	498	55,7%	1.532	6,4%	1.749	6,3%	1.784	5,1%
Servicii total			550	2,3%	1.460	5,3%	1.922	55,5%
Învățământ/ Cultură	1.435	16,5%	579	2,4%	930	3,3%	928	2,6%
Sănătate			548	2,3%	776	2,8%	1.102	3,3%
Administrație			347	1,4%	277	1,1%	635	1,8%
Alte ramuri			348	1,5%	540	1,9%	319	0,9%.

382

Structura pe ramuri a populației ocupate reflectă orientarea preocupărilor locuitorilor din Reșița spre dezvoltarea tuturor laturilor vieții economice și social-culturale. În același timp această structură reflectă profilul de bază al economiei municipiului Reșița. În cadrul acestuia, se detașează net industria reșițeană în cadrul căreia se diferențiază cele două subramuri, industria metalurgiei feroase și industria constructoare de mașini. În aceste două subramuri sunt ocupați aproape 90% din totalul de salariați din industria orașului.

În ceea ce privește populația neocupată a municipiului Reșița, aceasta se compunea în anul 1970 din cca. 14.500 persoane în afara limitelor vârstei de muncă, cca 4.700 elevi și studenți, cca 13.700 personal casnic. Cele 13.700 persoane, 2700 bărbați și 11.000 femei, constituie o însemnată rezervă de muncă de care poate dispune activitatea economică și social-culturală a Reșiței. Având în vedere că în majoritate aceste resurse sunt formate din femei, ele pot fi atrase în procesul muncii, aducându-și contribuția la dezvoltarea și mai puternică a Reșiței.³⁸³

³⁸² Recensămintele din anii respectivi; Ion Zahiu, D. Mares, T. Cocîrlă, *op. cit.*, p. 27.

³⁸³ *Ibidem.*

Ca populație, județul Caraș-Severin avea în ianuarie 1977 un număr de 385.577 locuitori, în 1979 erau 392117 locuitori, dar ca densitate este una dintre cele mai scăzute din țară, respectiv 46,1 locuitori pe km². Excepție făcea însă zona Reșiței unde erau între 200-500 locuitori pe km².³⁸⁴ La 1 iulie 1979 municipiul Reșița avea deja 90.698 locuitori.³⁸⁵

Apar modificări semnificative și în ceea privește raportul muncitorilor și locuitorilor în general și în ceea privește repartizarea pe sexe. Începând cu anul 1941 se constată o predominare a sexului masculin, la început cu cca. 1000 locuitori, apoi cifrele se echilibrează relativ în anul 1948, pentru ca în anii următori să depășească numărul femeilor cu cca. 3000 de locuitori. Faptul se explică datorită existenței predominante a industriei grele, (siderurgice și constructoare de mașini), în care lucrau cu predilecție bărbații, în raport cu industria ușoară, loc de muncă predominant ocupat de femei. Situația pe sexe la începutul anului 1970 era următoarea: dintr-un total de 67.980 de locuitori, 35.476 erau bărbați, iar femeile erau în număr de 32.504.³⁸⁶

Dacă vreme de aproape un secol populația germană a fost majoritară sau egală cu cea românească, în secolul XX situația se schimbă în mod radical.

De exemplu, pe naționalități situația era următoarea la 1 iulie 1970:

Români	49.965	73,5 %	
Germani	11.149	16,4 %	
Maghiari	4.419	6,5 %	
Sârbi, croați, sloveni	612	0,9 %	
Alte naționalități	1.835	2,7 %.	³⁸⁷

Schimbări spectaculoase sunt și în domeniul repartizării forței de muncă în uzinele reșițene. Acestea se datorează în mare parte structurii economice a orașului de pe malurile Bârzavei. De exemplu, în anul 1969, la o populație de 67.670 de locuitori, numărul de salariați era de 36.780, adică 53,5 %, dintre care 27.992, adică 41,3 %, erau muncitori. Pe diferite ramuri situația era următoarea:

Ramura	total	%	din care	%
	salariați		muncitori	
Industrie	23.881	65 %	19.918	71,2 %
Construcții	3.726	10 %	3.133	11,2 %
Agricultură de stat	146	0,4 %	18	0,05 %
Silvicultură	67	0,2 %	14	0,05 %
Transporturi	799	2,2 %	671	22,4 %
Telecomunicații	228	0,7 %	160	0,5 %
Circulația mărfurilor (comerț	2.328	6,4 %	2.001	7,2 %

³⁸⁴ Grigore Posea, colectiv, *op. cit.*, p. 346.

³⁸⁵ *Ibidem*, p. 347.

³⁸⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 19.

³⁸⁷ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 19.

etc)

Gospodărie comunală	2.223	6,1 %	1.759	6,3 %
Învățământ, cultură, artă	1.187	3,0 %	124	0,4 %
Ocotirea sănătății	1.062	2,9 %	107	0,4 %
Instituții financiare	251	0,7 %	9	0,02 %
Administrație	510	1,4 %	22	0,08 %
Alte ramuri	372	1,0 %	56	0,2 %. ³⁸⁸

Avem și o altă situație statistică privind evoluția demografică a Reșiței între 1948-1973, conform recensământului în date absolute și care arăta astfel:

- în 25 ianuarie 1948 erau 24.895 locuitori în Reșița;

- în 21 februarie 1956 numărul se ridică la 41.234; în 15 martie 1966

Reșița avea 63.302 locuitori; în 1 iulie 1973 populația municipiului Reșița avea 72.493 de locuitori.³⁸⁹

Numărul locuitorilor Reșiței, chiar dacă era în permanentă creștere, totuși nu putea asigura în totalitate forța de muncă necesară marilor uzine. Aceasta pentru că dezvoltarea industrială depășea ca ritm sporul populației. De aceea, folosirea forței de muncă din județ și din județele învecinate a fost o soluție. Erau cunoscuții navetiști care luau Reșița ca un adevărat asalt în fiecare dimineață de zile lucrătoare și nu numai.

Din cei care veneau zilnic să lucreze la Reșița, 92% locuiau în localitățile aparținătoare județului Caraș – Severin, iar 8% veneau din localități ce aparțin județului Timiș. Marea majoritate foloseau trenul pentru transport, liniile cele mai aglomerate fiind Gătaia –Reșița și Poarta –Caransebeș - Reșița. Muncitorii care soseau de la Carașova și Văliug foloseau transportul auto. Un număr mic (1%) foloseau mașinile personale, motocicletă sau bicicletă. Numărul cel mai mare de navetiști provenea din Târnova, Ezeriș, Brebu și Carașova.³⁹⁰

După anul 1990, populația municipiului Reșița a avut o evoluție care era destul de greu de anticipat. Evoluția economică pe o linie permanent descendentă a avut consecințe drastice asupra numărului populației orașului. Cifrele sunt elocvente în acest sens.

Pentru anul 1992 datele aratau că în Reșița erau 95.216 locuitori. (după alte surse erau 96.918 locuitori). După structura etnică situația era aceasta:

Români – 79.518;

Germani – 5.045;

Maghiari – 4.009;

Sârbi – 936;

Croați – 296;

³⁸⁸ *Ibidem.*

³⁸⁹ Nicolae Cătană și Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 118; *Anuarul demografic al Republicii Socialiste România pe anul 1974*, editat de Direcția Centrală de Statistică și de Comisia Națională de Demografie, București, 1974.

³⁹⁰ V. Ardeleanu, A. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 306.

Slovaci –167;

Cehi – 205;

Alte etnii – 2.340. Nu sunt date pentru ucrainieni și romi.

Din altă sursă avem alte date după 1989, în plus și din alți ani:

Anul Nr. locuitori

1991 109.401;

1992 96.918;

1993 97.029;

1994 95.557;

1995 94.982;

1996 94.552;

1997 94.351.³⁹¹

Din această statistică se poate remarca evoluția descendentă a populației din Reșița, în sensul că din anul 1991 scade permanent, cea mai drastică scădere fiind doar într-un singur an, din 1991 până în 1992, când populația Reșiței scade brusc cu aproape 14.000 locuitori.

Atunci când, în anul 1998, societatea comercială Prescom aniversa 50 de ani de activitate, se putea considera într-un fel că această activitate a fost o paralelă a procesului de urbanizare a Reșiței, în sensul că și populația s-a mărit de la 25.000 de locuitori (în anul 1948), la aproape 100.000 pentru anul 1998.³⁹²

Pentru anul 2002 situația după recensământ arăta că în Reșița erau 84.026 locuitori. După structura etnică situația era aceasta:

Români – 74.584;

Germani – 2.696;

Maghiari – 3.034;

Sârbi – 580;

Croați – 535;

Slovaci –102;

Cehi – 140;

Alte etnii – 2.355.

Nu sunt date pentru ucrainieni și romi.

Este și o altă sursă care prezintă numărul de locuitori, rotunjit în mare parte și care se referă la schimbarea drastică a proporției numărului dintre români și germani în favoarea românilor. Dacă la începutul celui de-al doilea război mondial în Reșița jumătate din populație era de origine germană, după aceea componența etnică s-a schimbat permanent în favoarea românilor, astfel că în 2002 erau 74.500 români, 3000 unguri, 2700 de germani, 1700 de țigani, 600 de sârbi, 550 de croați și 40 de evrei.³⁹³

³⁹¹ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 15.

³⁹² *Ibidem.*

³⁹³ Dan D. Farcaș, *Hoinărind prin Reșița pierdută*, ediția a III-a, Editura TIM, Reșița, 2010, p. 123.

În anul 2003 Reșița avea 92.175 locuitori. Din aceștia 37.526 reprezintă populația ocupată. După unele informații, populația ocupată este repartizată pe domenii de activitate după cum urmează:

- industrie..... 46,08%
- agricultură..... 0,66%
- comerț 10,70%
- învățământ..... 5,06%
- sănătate și asistență socială..... 10,97%
- construcții 6,26%
- administrație..... 3,51%
- alte ramuri 16,76%.³⁹⁴

Dacă, potrivit recensământului efectuat în anul 2002, Reșița avea 84.026 locuitori,³⁹⁵ scăderea numărului de locuitori este deja vizibilă numai după 2 ani, respectiv în anul 2004, când Reșița are o populație de 83.985 locuitori. La același an componența etnică a locuitorilor Reșiței este următoarea:

- Români – 81,64%;
- Maghiari – 2,11%;
- Germani – 1,71%;
- Romi – 1,42%;
- Alte etnii – 1,53%;
- Etnii necunoscute – 11,56%.

Din punct de vedere confesional este următoarea situație:

- Ortodocși – 76,42%;
- Romano-catolici – 5,41%;
- Penticostali - 2,01%;
- Baptiști – 1,65%;
- Alte religii – 2,79%;
- Religie necunoscută – 11,69%.³⁹⁶

Pentru anul 2011 situația după recensământ arăta că în Reșița erau 65.509 locuitori. După structura etnică situația era aceasta:

- Români – 60.947;
- Germani – 1.096;
- Maghiari – 1.541;
- Ucrainieni – 714;
- Romi – 228;
- Alte etnii – 698. Nu sunt date pentru sârbi, croați, slovaci și cehi.³⁹⁷

³⁹⁴ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.37.

³⁹⁵ Recensământul populației și al locuințelor 2002- populația unităților administrative pe etnii. Kulturális Innovációs Alapítvány (KIA.hu - Fundația Culturală pentru Inovație). Accesat la 6 august 2013.

³⁹⁶ <http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/08/TS6.pdf>

³⁹⁷ <http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/08/TS6.pdf>.

Dacă privim retrospectiv de la înființarea uzinelor până la începutul mileniului trei, populația orașului Reșița a urmat o traiectorie proporțională cu evoluția industrială. Iată exemplele:

- în 1771 erau circa 750 de locuitori;
- în 1848 localitatea număra 2772;
- în 1910 Reșița ajunge la 18.000 locuitori;
- în 1956 numărul locuitorilor crește la 42.000;
- decembrie 1989 este anul cu maximum de locuitori în Reșița, respectiv peste 110.000; Reșița intra astfel, în grupul orașelor cu peste 100.000 locuitori.
- în 2003 mai erau în Reșița 84.000 locuitori;

Dacă în 1956 Reșița era, la nivel național, pe locul 17 în ceea ce privește numărul de locuitori, a ajuns în 2002 pe locul 29.³⁹⁸

Evoluția negativă, (după altă sursă), respectiv scăderea numărului de locuitori în Reșița continuă, astfel că, la recensământul populației din anul 2011 Reșița mai avea doar 73.282. Și la acest recensământ populația românească este net majoritară, în comparație cu celelalte minorități cunoscute, respectiv maghiarii, germanii și romii. Din punct de vedere procentual situația este aceasta:

Români – 81,65%;

Maghiari – 2,12%;

Germani – 1,71%;

Romi – 1,42%;

Etnie necunoscută – 11,57%.³⁹⁹

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor din Reșița sunt ortodocși, dar conviețuiesc cu aceștia și alte religii, fără ca să fi existat vreodată conflicte de natură religioasă sau etnică. Situația din punct de vedere confesional este aceasta:

Ortodocși – 76,43%;

Romano-catolici – 5,41%;

Penticostali – 2,02%;

Baptiști – 1,65%;

Religii necunoscute - 11,69%.⁴⁰⁰

Situația populației municipiului Reșița în 2011 pe grupe de vârstă se prezintă astfel: Totalul este de 92.818 locuitori după domiciliu; Din aceștia, pe sexe situația este aceasta: 44.939 bărbați și 47.879 femei;

³⁹⁸ Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *op. cit.*, p.25.

³⁹⁹ Rezultatele finale ale Recensământului din 2011: „Tab. 8. Populația stabilă după etnie – județe, municipii, orașe, comune”. Institutul Național de Statistică din România. iulie 2013. Accesat la 5 august 2013.

⁴⁰⁰ Rezultatele finale ale Recensământului din 2011: „Tab13. Populația stabilă după religie – județe, municipii, orașe, comune”, Institutul Național de Statistică din România, iulie 2013. Accesat la 5 august 2013.

Pe grupe de vârstă până la 19 ani, situația este aceasta:

Grupa de vârstă	Nr . locuitori
De la 0 - 4 ani	3.795;
De la 5 – 9 ani	4.147;
De la 10 – 14 ani	3.951;
De la 15 – 19 ani	4.372.

Rezultă că restul de adulți sunt în total 76.553 locuitori. Conform datelor ultimului recensământ, pentru mai 2015 numărul de locuitori ai municipiului Reșița este de 73.282, dar. trebuie să facem o precizare: numărul locuitorilor după domiciliu nu este același cu unele surse statistice.⁴⁰¹

Evoluția populației Reșiței între 1717- 1997 este oferită și dintr-o altă sursă. Redăm această situație (deși unele date s-au mai repetat și din alți autori):

Anul	Reșița Română	Reșița Montană	Total
1717	300	----	300
1771	450	300	750
1779	cca 500	490	cca 990
1815	cca 700	600	cca 1300
1846	cca 900	700	cca 1600
1848	995	1098	2093
1849	1005	2772	3777
1856	1107	3242	4349
1858	1201	4650	5851
1871	cca 1300	6302	7602
1881	1450	7919	9369
1891	2655	10.164	12.819
1910			17.384
1920			17.159
1930			19.868
1941			25.062
1948			24.862
1956			41.234
1966			56.653
1970			67.980
1971			68.860
1980			94.040
1985			104.362
1989			110.260
1991			109.401
1992			96.918
1993			97.029
1994			95.557
1995			94.982
1996			94.552
1997			94.351. ⁴⁰²

⁴⁰¹ Informații de la Primăria Municipiului Reșița.

⁴⁰² Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 15.

Datele referitoare la populație până în anul 1900, respectiv anii 1849, 1865 (când erau aproximativ 7.000 locuitori și în 1900 12.151 locuitori) sunt din altă sursă.⁴⁰³ La fel și pentru anul 1910 (când erau 17.384 locuitori).⁴⁰⁴

În perspectivă nu sunt motive de optimism privind creșterea numărului de locuitori ai Reșiței. Sunt cel puțin câțiva factori care favorizează această situație: natalitatea în scădere permanentă, tendința de emigrare în statele UE, refuzul tinerilor căsătoriți de a avea copii la începutul căsniciei etc. Din păcate toate acestea sunt influențate direct de starea economică, deoarece este cunoscut faptul că, oamenii fac copii atunci când o duc bine din punct de vedere economic.

În octombrie 2019 municipiul Reșița avea 84.954 locuitori (inclusiv satele aparținătoare).⁴⁰⁵

⁴⁰³ *Comunicările statistice maghiare*, vol. 46, Budapesta 1913, p. 352.

⁴⁰⁴ *Adevărul*, 12 iunie 1914.

⁴⁰⁵ Informație oferită de Dorinel Hotnogu, consilier personal primar Ioan Popa.

Urbanizarea

Se cunoaște că prima așezare a Reșiței era de tip rural, dat fiind mărimea și ocupațiile locuitorilor ei. Chiar și după ce Reșița își dezvoltă o industrie legată de matalurgie va avea în mod oficial tot statutul de comună rurală destul de mult timp după aceea.

Din 1891 se vorbește de o singură localitate și apoi deabia în anul 1925, din decembrie, se trece oficial de la denumirea de comună rurală la aceea de orașul Reșița, adică o localitate urbană.⁴⁰⁶

Acest proces destul de lung de urbanizare, este de fapt trecerea la un alt nivel de civilizație, pentru că, realmente, reflectă un anumit grad și de dezvoltare și intrinsec de civilizație. Nu întâmplător latinescul *civitas* (ca denumire a unui oraș) este sinonim cu civilizația însăși.

Toate terenurile pe care se aflau construcțiile industriale aparțineau uzinelor și erau denumite terenuri erariale sau camerale. Mai mult, chiar și terenurile pe care fuseseră ridicate locuințele muncitorilor din Reșița Montană erau tot în proprietatea uzinelor. În acest fel, uzinele își exercitau dreptul de patronat asupra lor. Acest drept însemna de fapt că nimeni nu putea să locuiască acolo fără acceptul conducerii uzinelor.

Toți cei care doreau să se așeze în Reșița Montană, trebuiau să îndeplinească toate condițiile puse de uzine, iar îndeplinirea lor era urmărită foarte strict. De exemplu, primeau drept de a se așeza acei muncitori de care uzina avea în permanență nevoie. Aceștia se bucurau de anumite facilități pentru a se așeza în localitate. Ei primeau un loc de casă cu o grădină pentru zarzavat și în plus un ajutor în materiale pentru construirea caselor. Deși noua casă era în proprietatea muncitorului respectiv, totuși acesta nu o putea vinde fără acordul conducerii uzinelor, și atunci numai la un alt muncitor al lor. De aceea, toți proprietarii caselor erau obligați la început să semneze un document tip contract, prin care se angajau să respecte toate aceste condiții.⁴⁰⁷

Din documentele vremii reiese destul de limpede că locuitorii Reșiței, în mare majoritate, nu aveau locuințe spațioase și confortabile. Ei se adaptau, în funcție de posibilitățile materiale, la amenajarea unei locuințe care să le ofere strictul necesar unui trai aproape normal. Dar, multe erau chiar insalubre, pentru că lipsa spațiului, a igienei minime, frigul, igrasia, existența mlaștinilor multă vreme în jurul Reșiței, (datorită lipsei de atenție din partea autorităților locale) erau o cauză principală a mortalității și bolilor în general. De asemenea, politica dusă de patronii uzinelor era îndreptată spre a lega cât mai mult muncitorii de uzine prin sistemul de închiriere a locuințelor și nu de aspectul acestora. Or, de

⁴⁰⁶ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 26.

⁴⁰⁷ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 75-76; Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 14; vezi și Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 6, Scris la: 13.03.2013, PrintEmail

multe ori, aceste locuințe erau subînchiriate, de aici fiind și spațiul redus în raport cu numărul de membri care locuiau într-o casă.

O altă cauză care influența în mod negativ existența locuitorilor Reșiței era obiceiul de a crește animale domestice nu numai pe lângă casă, dar chiar și în case, mai ales pe timpul iernilor lungi și geroase. Aceasta crea pe lângă un disconfort puternic și o sursă premanentă de boli pentru oameni.

La 1 septembrie 1859, Reșița a fost declarată colonie, astfel încheindu-și statutul de localitate rurală.⁴⁰⁸

În anul 1815, vechile case din lemn au fost demolate și înlocuite cu altele, din cărămidă nearsă, ocazie cu care străzile au fost și ele mai strict regularizate.⁴⁰⁹

Pe măsură ce s-a înaintat în timp, Reșița începe să aibă în unele zone un aspect urban civilizată prin apariția unor case mai mari, mai confortabile, prin introducerea unor facilități comune sau individuale care sunt specifice unei reale urbanizări.

Un serviciu greco-catolic și un cimitir funcționau încă din 1837. Biserica ortodoxă din Reșița Română data din 1780. Cimitirul ortodox a fost folosit în perioada 1430-1880, fiind părăsit ulterior. Cimitirul romano-catolic s-a aflat până în 1872 între canal și Strada Rândul I. În 1906 a fost strămutat pe locul actual. Primăria a fost construită în 1896, iar biserica evanghelică și o școală în 1910. În 1924-1925 a fost ridicată o nouă școală în curtea acestei biserici, cu predare în limba germană. Reformații participau între 1872-1890 la slujbele evanghelicilor, iar din 1890 au avut și ei o biserică și din 1893 o școală. Morții acestor două confesiuni protestante erau îngropați în cimitirul catolic. Românii ortodocși aveau un cimitir propriu, iar cei sosiți mai târziu l-au avut pe cel din cartierul Stavila. În cimitirul românesc se afla o veche piatră funerară, a cărei inscripție preciza că un bătrân de 79 de ani a murit în anul 1339 (deci se născuse în 1260). Piatra respectivă provenea din dealul Budinic. Se știe faptul că în anii 1338-1339 în Banat fusese foamete și o epidemie de ciumă, deci este probabil să fi fost vorba de o victimă a acelor nenorociri.⁴¹⁰

Din perioada interbelică avem câteva descrieri ale Reșiței, dar care se leagă în mod inerent, de uzinele de aici. Iată una dintre aceste descrieri ale urbei de pe Bârzava de altă dată: *„azi Reșița este un oraș mare, frumos, cu o populație de peste 20.000 de suflete, români, germani, slovaci, cehi, maghiari etc. Orașul are o așezare foarte pitorească în lungul Văii Bârzavei, care a condiționat și întreaga dezvoltare urbanistică a localității. Pornind de la vechea Reșița Română, situată la intrarea văii, orașul se îngustează tot mai mult, întinzându-se în lungime pe o distanță de cca 4,5 km în albia dealurilor din cele două părți. Cu toate acestea, orașul nu e destrămat, ci prezintă un aspect de complex edilitar strâns și ordonat.*

⁴⁰⁸ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 44.

⁴⁰⁹ Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 5, Scris la: 08.03.2013, PrintEmail.

⁴¹⁰ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 47-49.

Străzile sunt îngrijite, cele principale suficient de largi, o piață centrală vastă, edificii frumoase, multe impunătoare chiar... Continuarea comunei în susul Văii Bârzavei s-a numit Reșița Montană, fomată la început din colonia muncitorească din jurul vechilor furnale și uzine și dezvoltându-se cu timpul în comună urbană. Recent, cele două comune au fost contopite într-un singur oraș, sub denumirea de Reșița. În realitate, de multă vreme încă cele două comune formează un complex urban unitar. De fapt, orașul s-a născut și s-a dezvoltat ca o anexă a acestor uriașe întreprinderi. Și azi încă viața orașului este în strânsă legătură cu aceea a uzinelor. Aproape majoritatea populației trăiește de pe urma acestor uzine. De aceea, fluctuațiunile stării economice interne a U.D.R.-ului influențează totdeauna în mod direct și evoluția orașului”.⁴¹¹

Mai târziu, prin anul 1962, este o altă descriere a Reșiței într-o ipostază totalmente industrială: „Banatul, „Țara Reșiței”, unde muncitorii harnici toarnă în forme noi viața lor viitoare. Țara furnalelor cu flăcări de iad, care înmoaie piatra de fier. Țara uzinelor, din care iubirea de pace și progres varsă an de an, ca dintr-un corn al belșugului, tot mai multe șine de căi ferate, grinzi de poduri și turbine, pentru a prinde în jug și a înhăma la treabă folositoare căderile apelor. Ateliere nesfârșite produc aici mașini de tot felul, slujind munca omului din alte meleaguri. Muncă civilizatoare, muncă aducătoare de belșug. Pompe, prăjini de foraj, sonde întregi, locomotive, generatoare de curent electric, și, în fine, atâtea minunății, care ies din clădirile noi, izbucnite ca peste noapte, în linii elegante, spațioase, pline de lumină și de geamuri, în care își privește chipul atât de bucurosoarele”.⁴¹²

Din mai multe puncte de vedere, după anul 1970 orașul își schimbă în mare parte înfățișarea. Cu toate că niciodată nu s-a putut desprinde de acel melanj permanent între zonele industriale și cele de locuit pentru că așa a fost de la începuturile sale, și când afirmăm asta facem referire directă la Reșița Montană. O altă descriere a Reșiței industriale la nivelul anului 1970 avem din partea unui alt autor: „Istoria Reșiței este strâns legată de istoria uzinelor. Pentru acest motiv, orașul vechi este împletit aproape organic, de-a lungul Văii Bârzavei, cu construcțiile uzinale. O înclăștare dramatică, reciproc sufocantă între halele ce au crescut mereu și pașnicile adăposturi ale familiilor de muncitori”.⁴¹³

Deși suntem în 2015, pentru mulți reșițeni încă, orașul lor este împărțit în două: „Reșița de sus” sau Orașul vechi” (Muncitoresc, Valea Domanului, Lunca Pomostului, Moroasa, Driglovăț, Stavila, Minda și Lend) și „Reșița de jos” (cartierele Calea Timișoarei și Lunca Bârzavei). Referitor la această dispunere a orașului se face o altă descriere de către un alt iubitor al Reșiței natale: „orașul nu a avut nicodată rol de răscruce, fiind mai degrabă filiform, urmând valea largă a

⁴¹¹ E. Grădinaru și I. Stoia – Udrea, *Ghidul Banatului*, Editura Revistei Vrerea, Timișoara, 1936, pp. 254-256.

⁴¹² Virgil Birou, *op. cit.*, p. 6-7.

⁴¹³ Z. Oarcea, *Munții Semenicului și Aninei*, Editura Stadion, București, 1970.

*Bârzavei pe vreo 15 km, dar ocupând și câteva văi laterale. Din cauza aceasta principalii termeni de orientare au fost (și cred că au și rămas) „în sus” și „în jos”, ținând cont de de sensul curgerii râului”.*⁴¹⁴

Extinderea vetrelor de sat a dus la dispariția numelor topice, cum este exemplul Reșiței. Pe locurile cartierelor sale se întindea chiar și până după cel deal doilea război mondial așa numitele *țarina și izlazul* Reșiței Române, locuită de agricultori, crescători de vite și căruțași. Câteva nume topice au supraviețuit însă ca nume de cartiere sau străzi: Moroasa, Driglovăț, Lunca Pomostului, Mociur, Govîndar, Baciovăț, Budinic, Butovăț.⁴¹⁵

Oricum ar fi fost Reșița judecată sau apreciată sub aspectul ei urbanistic, de la „cetatea de foc”, „orașul cu fum” până la „orașul cu poeți”, cert este că au fost destui care au îndrăgit-o și au descris-o cu pana sensibilă a omului de litere. Iată un alt exemplu, un citat din scriitorul Ion Spălățelu: „*Reșița este azi un centru metalurgic complex în care fierul intră sub formă de minereu brut și iese sub forma celor mai perfecte și complicate mașini. Ea poartă cu fruntea sus dincolo de hotarele Banatului și ale țării mândria noastră de oameni ... Reșița este o succesiune de grandori prezente peste tot, nu numai aici unde s-a statornicit de aproape două veacuri ci și aiurea. O întâlnești la Ilva în celebrele viaducte a căror osatură metalică îi aparține; în București unde cel mai minunat edificiu – Casa Scânteii – își poartă fruntea sus datorită metalului ei, o întâlnești pretutindeni...*”⁴¹⁶

Peste toate aceste descrieri frumoase și cu destulă undă nostalgică, se suprapune realitatea cotidiană de care nu se putea face abstracție nici o singură zi din viața reșițenilor. Asta însemna casa de locuit și principalele utilități (apa curentă, canalizare, căldură, iluminat casnic și public etc). De acestea se ocupa o societate specializată și profilată care, a început efectiv să-și desfășoare activitatea sub egida primăriei deabia din anul 1948.

Până la acea dată, de diferitele utilități pentru locuitorii orașului se ocupau firme diferite și nu întotdeauna interesate de cetățeni, ci doar de profiturile proprii. Dacă luăm în ordine cronologică nu ca timp ci ca importanță a utilităților, pe primul loc stau locuințele.

Cei care veneau în Reșița pentru a rămâne definitiv sau măcar pentru o vreme, închiriau o locuință sau în cel mai rău caz o simplă cameră. Apoi încercau să-și construiască o casă cât de mică, dar casă. Această situație era specifică mai ales până la mijlocul secolului XX. Până atunci însă, noii veniți trebuiau să se descurce cum puteau.

În anul 1940 se dă de la Primărie aprobarea pentru un act de împrumutire cu pământ pentru construcții de case. Astfel, pe Tabloul Primăriei

⁴¹⁴ D. Farcaș, *op. cit.*, p. 13.

⁴¹⁵ Vasile Ioniță, *op. cit.*, p. 46.

⁴¹⁶ Marius Bizerea, *op. cit.*, p. 15-16.

Oraşului Reşiţa nr. 7047/1940, din 25 octombrie 1940 cu împrăştierea din Reşiţa cu loturi de case, sunt trecute 213 persoane, pe diferite străzi.⁴¹⁷

Cu toate acestea, chiar şi în prima jumătate a secolului al XX-lea, reşiţenii îşi construiau case mai mici din mai multe motive: lipsa mijloacelor materiale, costurile ridicate, inclusiv de proiectare. Astfel, autorităţile locale încearcă să-i ajute printr-o adresă oficială. O astfel de adresă nr. 1904/5 martie 1942 către Ministerul Propagandei Naţionale, Direcţia O.N.T. Serviciul staţiunilor, Bucureşti, menţionează că pentru cei „24.000 locuitori, care îşi câştigă existenţa foarte greu este o lipsă foarte mare de locuinţe ieftine”. De aceea oamenii îşi fac case mici, de 100-150 m pătraţi şi numai parter. Au mari greutăţi cu plata planurilor de construcţie, de aceea, se solicită (din partea Primăriei Reşiţa) să nu se mai ceară astfel de planuri pentru că oamenii nu le pot plăti.⁴¹⁸

Erau şi case mai mari, mai confortabile, dar pentru o parte infimă dintre locuitorii Reşiţei, mai ales cei care aveau funcţii de conducere la U.D.R. sau erau comercianţi cu afaceri mai mari.

Până la mijlocul secolului XIX organizarea şi controlul asupra spaţiului locativ al Reşiţei nu era o preocupare directă a autorităţilor locale. Odată însă cu preluarea activităţii industriale a Reşiţei de către S.T.E.G. s-a venit şi cu o serie de drepturi suverane ale acesteia, privilegii de administraţie, colonizare cu populaţii străine, patronarea bisericii. Acestea însemnau de fapt că S.T.E.G. dispunea aproape direct de viaţa muncitorilor nu numai în activitatea de muncă dar şi în viaţa privată, cea care ţinea şi de gospodărirea propriu-zisă. De aici veneau şi măsurile punitive, în sensul că cei care nu se supuneau legislaţiei şi dispoziţiilor S.T.E.G.-ului erau pedepsiţi mergându-se până la expulzare de pe domeniile S.T.E.G.⁴¹⁹

La început de secol XX, respectiv în 1912, străzile principale ale Reşiţei au fost pavate cu macadam, iar în 1930 cu granit. În 1934 strada principală a fost asfaltată până la palatul Scheuchenstein, existent din 1909.⁴²⁰ În 1896 au fost instalate la capetele podurilor şi pe străzi 90 de felinare cu petrol lampant, de a căror aprindere şi stingere se ocupa Maigart. Din 15 noiembrie 1911, străzile au fost luminate cu gaz, iar din 1926 cu curent electric. Până în 1900, aproape în fiecare curte se afla câte o fântână cu apă potabilă.⁴²¹

Piaţa se afla în faţa viitoarei Case Muncitoreşti, având o suprafaţă de 4.000 mp. Acolo strada a fost asfaltată în 1935. Din 1937, la Casa Muncitorească erau vizionate spectacole de teatru şi cinematograf. Din 1909 exista

⁴¹⁷ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar nr. 12/1940; Instrucţiuni pentru vânzarea loturilor de case, Fişa 1.

⁴¹⁸ SJANCS, Fond Primăria oraşului Reşiţa, Dosar 16/1936, fişa 30.

⁴¹⁹ *Adevărul*, 12 iunie 1914.

⁴²⁰ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 45.

⁴²¹ *Ibidem*, p. 45-46.

cinematograful Apollo, iar din 1928 Culturalul. La terasa-restaurant Horwath, publicul stătea la umbra nucilor, ascultând jazz în zilele călduroase de vară.⁴²²

Treptat, se îmbunătățește situația drumurilor din Reșița, adică se lungesc și se modernizează. Astfel, în 1941 situația drumurilor din comuna Reșița era următoarea:

Drumuri naționale – 4 km, un pod și un podet;

Drumuri județene – 13 km, un pod , un podet;

Drumuri comunale – 25 km, 5 podețe.

Pentru ele s-au făcut lucrări de întreținere în valoare de 3.360.000 lei din bugetul local în anul 1941/1942.⁴²³

În prima jumătate a secolului al XX-lea, după ce cele două așezări rurale se unesc într-una cu statutul de oraș, orașul se dezvoltă pe vechiul drum spre Târnova, pe malul drept spre Văliug și în aval în zona Lunca Pomostului. O creștere explozivă a populației se produce după anul 1952, de aceea se va face o schiță de sistematizare în anul 1955. Până la această dată, numai între 1948 – 1956 numărul de locuitori ai Reșiței s-a dublat, de la 24.862 până la 41.834. Era o criză acută de spațiu pentru construcția locuințelor. De aceea, în anul 1959 încep lucrările de construcție a locuințelor din zona Moroasa I. De remarcat că 67% din fondurile necesare erau asigurate de către întreprinderile reșițene.⁴²⁴ Până la sfârșitul anului 1960 s-au construit primele 7 blocuri în Moroasa I. Se obține apoi aprobarea de la autoritățile superioare regionale din Timișoara pentru construirea unui complex de locuințe și spații comerciale în zona Căminului 23 August, actualul bloc 800.

Casa Muncitorească a fost construită de către muncitorii de la cele două mari uzine reșițene după planurile arhitectului șef al Budapestei, Max Müller, reșițean de origine. A început construcția în anul 1929 și a fost inaugurată oficial în 1934. În același an fasciștii au încercat un atentat asupra clădirii, dar au intervenit muncitorii și au salvat Casa Muncitorească. În 1936 a fost inaugurată sala de spectacole (teatru și film), considerată la vremea respectivă una dintre cele mai frumoase din Banat. A avea 888 locuri pentru spectatori, număr simbolic, deoarece reprezintă orele de lucru, orele de odihnă și orele de timp liber, dar și cele trei schimburi pentru muncitorimea reșițeană. În sală erau fotolii rabatabile, mochetă pe jos, iar pereții erau placați cu oglinzi înalte. În acea sală au fost date spectacole memorabile. La demisolul din spate al clădirii era amenajată o sală de gimnastică. În aceasta s-au pregătit gimnaștii Dan Alexandru și Francisc Drăghici pentru olimpiada de la Berlin din anul 1936.

Destinația acestui edificiu de cultură era clară: pentru sindicatul metalurgiștilor și sindicatul constructorilor, pentru Partidul Social Democrat, pentru Tineretul Muncitoresc Socialist, pentru secția de femei a P.S.D.R., pentru

⁴²² *Ibidem*, p. 47.

⁴²³ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 11/1941; fila 149.

⁴²⁴ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p. 47.

Prietenii Copiilor și pentru muncitorii sportivi de la C.S.M. Informația este oferită de Georg Hromadka, cel care a fost administrator al Casei Muncitorești și președinte al T.M.S. Reșița. Directorul Casei Muncitorești a fost Iosif Mustețiu (1898-1983), președinte al organizației județene P.S.D.R. până în anul 1948.

De fapt, Casa Muncitorească era nu numai un simbol al Reșiței dar și al social -democrației, unde era și sediul. În noaptea de 15 august 2002, clădirea a fost mistuită de un incendiu care a distrus-o.⁴²⁵

Pentru acoperirea necesarului de locuințe din Reșița, Comitetul Provizoriu al orașului Reșița, secția Secretariat, prin adresa cu nr. 14.163/1950 dă următoarea Deciziune:

Art. 1; se înființează pe data de 1 iulie 1950 Intreprinderea de locuințe și localuri Reșița;

Art. 2; obiectul și scopul acestei întreprinderi este administrarea și întreținerea imobilelor naționalizate din Reșița.⁴²⁶

Tot în anul 1950 s-a înființat la Reșița Serviciul de ecarisaj.⁴²⁷

Casa de cultură a fost construită între anii 1951-1961. Sala de spectacole are o capacitate de 700 locuri.

Creșterea permanentă a populației orașului a determinat și începutul lucrărilor de sistematizare, mai exact la începutul deceniului VI. Despre o adevărată concepție urbanistică se poate vorbi însă din anul 1961. Era absolut necesară această inițiativă pentru că orașul era un adevărat mozaic, în care cartierele de locuințe erau sufocate de platformele industriale, iar acestea la rândul lor erau dispersate datorită întrepătrunderii cu orașul propriu-zis. Dintre toate construcțiile civile, cu caracter cultural mai ales, cele mai reprezentative sunt fără îndoială marile cartiere de locuințe: Lunca Pomostului (3.074 de apartamente), complexul școlar de construcții de mașini, cel cu profil de siderurgie, Liceul nr. 2, Institutul de Subingineri, tipografia, o bogată rețea comercială, cartierul Moroasa (737 apartamente) și Lunca Bârzavei (6.036 apartamente) care este ca un adevărat orașel de sine stătător. Distinct în cadrul acestui cartier este micro-orașul tineretului, constituit din 15 cămine pentru tinerii nefamiliști. Tot în această perioadă apar și liceele industriale care trebuia să asigure muncitorii calificați pentru uzinele reșițene: Liceul industrial de construcții de mașini, Liceul de construcții civile și industriale, Liceul economic, dar și școli generale, grădinițe, Spitalul județean cu 700 de paturi, cinematograful panoramic Dacia, cu 634 de locuri, palatul telefoanelor, Gara de Nord, complexul sportiv din Lunca Bârzavei.⁴²⁸

Bârzava înseamnă pentru Reșița mult mai mult decât un simplu râu care o traversează. Fără ea marile uzine nu ar fi putut să lucreze și nici să se dezvolte.

⁴²⁵ Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *op. cit.*

⁴²⁶ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 32/1950; fila 17.

⁴²⁷ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 32/1950; fila 30.

⁴²⁸ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 118.

Dar, înainte de aceasta, de multe ori cursul ei aducea și necazuri pentru oraș și locuitorii lui, pe lângă faptul că mlaștinile din zonă aduceau boli. În anul 1962 dezvoltarea și sistematizarea orașului era stopată de râul Bîrzava, care avea o albie șerpuită și nestabilă, împărțind orașul în două terase. De aceea s-a început proiectul pentru mutarea și regularizarea Bîrzavei. Proiectarea noului cartier presupunea imperios acest lucru. În plus, Bîrzava era poluată cu reziduuri industriale, apele uzate menajere și cel mai grav, gudroanele și fenolii distileriei. Asta în condițiile în care pânza freatică era la numai 1-2 metri adâncime. În zona unde se preconiza viitorul cartier Lunca Bîrzavei, râul nu putea prelua viiturile, astfel că cea mai mare parte a zonei era inundabilă în mod frecvent. Inițial au fost propuse trei variante de regularizare și mutare a Bîrzavei, în final a rămas cea actuală, aceasta fiind aprobată de către Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor prin avizul nr. 544 din 26.04.1962.⁴²⁹ Proiectul cuprindea lucrări de regularizare a Bîrzavei pe o lungime de 2.908 m, lățimea fundului albiei varia între 20-24 metri. Lucrarea a început în anul 1963 și s-a terminat în 1967. În total au fost executate lucrări pe o distanță de 9,9 km.⁴³⁰

După ce s-au realizat aceste lucrări, „Consiliul de Miniștri dă dispoziția nr. 19 din 11 februarie 1963 privind aprobarea proiectului de ansamblu pentru construirea primelor blocuri de locuințe și magazine din Microraioul I din cartierul Lunca Bîrzavei”.⁴³¹ Articolul 1 al acestei dispoziții avea următorul conținut:

„Se aprobă proiectul de ansamblu pentru construirea în Microraioul I din cartierul Lunca Bîrzavei din orașul Reșița a 37 de blocuri de locuințe indicate în planurile anexă cu numerele 1-37 cuprinzând 3.168 de apartamente în suprafață locuibilă de 80.230 metri pătrați, spații comerciale amenajate în clădiri independente în suprafață construită de 7.000 metri pătrați și lucrări exterioare de folosință generală aferente lor”. Valoarea lucrărilor era estimată la 164.600.000 lei.⁴³² În toamna anului 1963 au fost mutați primii locatari în primul bloc, deși acesta nu era finisat (nu avea gaz metan și apă potabilă), pentru că în zona Lunca Pomostului au ars câteva baraci și oamenii de acolo au primit locuințe în noul cartier. La momentul acela nu era Gara de Nord, nici podul peste Bîrzava, doar un podeț de 1 metru. Accesul auto se făcea ocolind prin Călnic pe un drum modernizat. În noul cartier Lunca Bîrzavei trebuiau să fie mai multe microraiioane, iar populația municipiului Reșița să ajungă în 1995 la 70.000 de locuitori (cifra va fi depășită până în 1989).

Toate nevoile elementare ale locuitorilor Reșiței începeau cu locuința, dar erau cei doi factori importanți de care depindea aproape totul. Acești doi factori, populația și activitatea industrială au determinat în mod direct și activitatea

⁴²⁹ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.49.

⁴³⁰ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 36.

⁴³¹ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p. 50.

⁴³² *Ibidem*, p.53

serviciilor pentru a contribui la bunăstarea materială a celor care trăiau și munciau la Reșița, deoarece nevoile sociale erau în permanentă creștere. Între altele și nevoia crescândă de apă potabilă pentru populație dar și pentru consumul industrial. Astfel, prin adresa nr. 452 din 28 februarie 1941 a Serviciului Apelor și Regia a X-a Timișoara, aceasta își exprimă acordul cu folosirea a 500 l pe secundă de apă de către U.D.R. pentru alimentarea generatoarelor de aburi Velox de la centrala termo electrică „Grebla”, precum și cu folosirea a 400 l/secundă pentru distilera „Margina”.⁴³³

Problema alimentării cu apă rămânea însă stringentă, deși paradoxal, Reșița avea atât de aproape muntele Semenic cu toate sursele sale de apă. Prima încercare de abordare reală a alimentării cu apă este în anul 1942. Atunci, printr-o adresă a Primăriei Orașului Reșița, (cu nr. 13656/1942 din 2 noiembrie 1942), către Prefectura Județului Caraș se menționa că populația orașului suferă de lipsa apei potabile din iunie până în februarie în fiecare an. De aceea, se solicită aprobarea unui proiect de 20.000.000 lei pentru a remedia această situație.⁴³⁴

Lungimea rețelei de distribuție a apei potabile era de 20 km în 1948, canalizarea de 8 km, iar numărul de salariați a ajuns la 135, din care 75 muncitori și 56 personal tehnico-administrativ.

Transportul în comun era asigurat de două vehicule care deserveau un traseu în lungime de 5,2 km realizând un parcurs de 100.000 km în anul 1948. Din anul 1950 începe ridicarea unui cartier nou în Lunca Pomostului. Sediul I.C.R. a fost stabilit încă din 1948 pe strada Fântânilor nr. 1. Numele ei vine de la faptul că pe acea stradă au existat 5 puțuri de apă potabilă cu un diametru de 5 metri fiecare. În 1953 fântânile au fost desființate.⁴³⁵

În anul 1954 este avizat proiectul pentru „Alimentarea cu apă a orașului Reșița”. Pe baza acestui proiect s-au executat 5 rezervoare de 150 mc, un rezervor de 750 mc și traversarea râului Bârzava cu o conductă de oțel cu diametrul de 250 mm la uzina Grebla. Uzina de apă potabilă a fost pusă în funcțiune în anul 1957. Uzina a funcționat inițial cu apă de la Sodol și Grebla care era filtrată și distribuită în oraș.⁴³⁶

Problema străzilor care erau în întuneric în timpul nopții s-a rezolvat în anul 1922 când a fost introdus iluminatul public cu gaz în Reșița.⁴³⁷ Astfel, orașul de pe Bârzava era printre puținele din țară care beneficiau de așa ceva.

În anul 1998 societatea comercială Prescom aniversa 50 de ani de activitate. Se poate considera într-un fel că această activitate a fost o paralelă a procesului de urbanizare a Reșiței, în sensul că populația s-a mărit de la 25.000 de locuitori la aproape 100.000. Această societate s-a ocupat cu ceea ce este mai

⁴³³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 13/1941; Probleme sanitare, Fila 3.

⁴³⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 23/1942; Situația imobilelor, Fila nr. 1.

⁴³⁵ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 18.

⁴³⁶ *Ibidem*, p. 20.

⁴³⁷ *Ibidem*, p. 19.

puțin vizibil pentru locuitorii reșițeni, dar efectul este cel care, în final, pare fiesc oricui: apă la robinet, canalizare fluentă, încălzire centralizată, alimentare cu gaz, colectarea gunoaielor, transportul în comun etc.

Reșița, așa cum era ea așezată pe ambele maluri ale Bârzavei nu mai putea face față nevoii mereu crescânde de spațiu locativ, respectiv de locuințe. De aceea a fost necesară extinderea orașului atât pe orizontală cât și pe verticală. Extinderea pe orizontală era posibilă doar prin noi construcții, mai ales locuințe în partea de jos a orașului. De aceea, din anul 1950 începe ridicarea unui cartier nou în Lunca Pomostului.

Având în vedere faptul că foarte puțini locuitori beneficiau de apă caldă în locuințe, pentru a îmbunătăți condițiile igienico-sanitare s-a luat o măsură binevenită. Astfel, în anul 1955 Consiliul Popular al orașului Reșița a aprobat demolarea unor barăci și construirea unei băi comunale pe vechiul amplasament. Construcția avea semiparter și etaj cu 36 cabine și dușuri, 12 cabine cu căzi și 2 bazine cu apă rece, 4 grupuri sociale cu 16 WC-uri, 72 de dușuri comune, 1 sală cu abur și 1 sală cu aer cald. În anul 1956 s-a construit și o spălătorie și curățătorie chimică.⁴³⁸ În anul 1961 s-a amenajat cantina – restaurant de la parterul Blocului 800.⁴³⁹ Acesta va avea din 1981 propria gospodărie anexă pentru aprovizionare, mai ales cu carne.⁴⁴⁰

Din anul 1948 încep construcțiile de locuințe pentru muncitori. Apar marile cartiere de locuințe: Moroasa, Lunca Pomostului, Lunca Bârzavei. În aprilie 1970 erau în evidență 16.989 de apartamente din care 7670 erau proprietate particulară. Fondul locativ de stat cuprindea 9.319 apartamente concentrate în 861 de imobile, totalizând o suprafață de 550.000 mp, ceea ce reprezintă 5,6 mp pe cap de locuitor. Se preconiza construirea a 12.000 de apartamente în Lunca Bârzavei și o populație de 40.000 de locuitori.⁴⁴¹

Între 1950-1989 au fost construite 5.230 de apartamente și între 1990-1997 PRESCOM a vândut 18.617 apartamente.⁴⁴² De fapt, construirea de noi apartamente a fost o preocupare constantă a autorităților din Reșița, mai ales după 1948. Deși erau adesea criticate, chiar hulite (pentru că erau asemănătoare și destul de mici), locuințele reșițene tip apartament de bloc rămâneau totuși, un spațiu locuibil dotat cu utilitățile elementare: apă curentă, canalizare, căldură, gaz, energie electrică, colectare de gunoi. Cei mai în vârstă dintre reșițeni își amintesc de condițiile în care se lucra, adică în trei schimburi, inclusiv sâmbăta, indiferent de anotimp, pentru construirea de apartamente. Conform unei statistici, pertinente considerăm, numărul de apartamente construite și date în folosință în Reșița arată astfel:

⁴³⁸ *Ibidem*, p. 266-267.

⁴³⁹ *Ibidem*, p. 269.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p.271.

⁴⁴¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 242.

⁴⁴² Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 220.

Anul	Nr. apartamente
- 1973	806;
- 1974	552;
- 1975	1.028;
- 1976	1.040;
- 1977	850;
- 1978	760;
- 1979	1.372;
- 1980	1.390;
- 1981	1.073;
- 1982	997;
- 1983	714;
- 1984	719;
- 1985	555;
- 1986	628;
- 1987	372;
- 1988	361;
- 1989	361;
- 1990	199;
- 1991	181;
- 1992	67;
- 1993	58;
- 1994	49;
- 1995	86;
- 1996	9;
- 1997	14. ⁴⁴³

În 4 mai 1952 se inaugurează magazinul „Universal”, considerat o construcție arhitectonică interesantă pentru acea vreme.⁴⁴⁴

În 1961 se finalizează lucrările la „Blocul 800” destinat muncitorilor nefamiliști din Reșița. În același an 1961 s-a amenajat și cantina – restaurant de la parterul Blocului 800.⁴⁴⁵

În 1963 încep lucrările la proiectul de construcție a locuințelor din cartierul Lunca Bîrzavei, Micro 1.⁴⁴⁶ Între 1963 – 1998 I.C.R., indiferent ce denumiri a avut pe parcursul timpului, a executat o multitudine de lucrări publice care au transformat orașul într-unul cu aspect modern și cu acces facil la utilitățile publice. Astfel, o lucrare foarte importantă pentru Reșița a fost rectificarea albiei râului Bîrzava. Acesta a început în anul 1963 și s-a terminat în 1967. În total au fost executate lucrări pe o distanță de 9,9 km.⁴⁴⁷

⁴⁴³ *Ibidem*, p. 303-308.

⁴⁴⁴ Gheorghe Jurma, Erwin Iosef Țigla, *op. cit.*, p. 80.

⁴⁴⁵ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 269, 271.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, p. 32.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, p. 36.

După 1990 trecerea la perioada de tranziție spre economia de piață a dus la oarecare instabilitate și reorganizare organizatorică, nu totdeauna benefică. În acest sens se schimbă și denumirea în *Regia autonomă Județeană de gospodărire comunală și locativă Caraș-Severin* în iulie 1990. Apoi, un an mai târziu, iulie 1991 se înființează ca subunitate cu denumirea de PRESCOM . exploatarea Reșița. Mai târziu, Consiliul local al municipiului Reșița, hotărăște în iulie 1993 înființarea R.A. PRESCOM Reșița.⁴⁴⁸ Acesta avea atribuții multiple, cele mai importante fiind:

- captarea, tratarea și distribuția apei potabile;
- colectarea, transportul și epurarea apelor uzate;
- producerea, transportul și distribuția energiei termice și apă caldă;
- colectarea gunoaielor;
- pompe funebre;
- administrare, întreținere și vânzare fond locativ;
- transportul public;
- întreținerea drumurilor și parcurilor.⁴⁴⁹

În aprilie 1998 Consiliul Local al municipiului Reșița a înființat Societatea comercială PRESCOM S.A. Reșița care avea vechile atribuții menționate mai sus.⁴⁵⁰

După locuință, următoarea necesitate ca importanță este aprovizionarea cu apă potabilă și canalizarea. La început a fost apa, acel element vital pentru oameni, și considerat nu întâmplător de filosofii greci antici unul din elementele de bază alături de pământ, aer și foc, iar pentru locuitorii Romei antice ca însăși emblemă a civilizației. Pentru Reșița necesitățile referitoare la consumul apei erau legate atât de consumul pentru populație cât și cel industrial. Bârzava și de cele 5 fântâni aflate chiar pe strada cu același nume au deservit inițial aceste nevoi. Apoi au apărut primele rețele de distribuție și canalizare, urmate de primele centrale termice la blocuri, transportul urban etc.

Deși Reșița este la poalele Semenicului, munte din care pleacă izvorul Bârzavei și a altor râuri mai mici sau mai mari, deși s-au făcut amenajări hidrotehnice, respectiv baraje, totuși aprovizionarea cu apă potabilă a rămas o problemă pentru autoritățile reșițene. Rezolvarea acesteia a fost abordată încă din timpul celui de-al doilea război mondial. Astfel, adresa Primăriei Orașului Reșița cu nr. 13656 din 2 noiembrie 1942 către Prefectura Județului Caraș, menționa că populația orașului suferă de lipsa apei potabile din iunie până în februarie în fiecare an. De aceea, se solicită aprobarea unui proiect de 20.000.000 lei pentru a remedia această situație.⁴⁵¹

O cauză pentru care nu s-a realizat acest proiect poate fi atribuită stării de război în care se afla România la acea vreme. După război însă, mai ales începând

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p. 58.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, p. 59-60.

⁴⁵⁰ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁵¹ Caransebeș, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 23/1942; Situația imobilelor, Fila nr. 1.

cu anul 1947, de această problemă se ocupă o societate care se va specializa pe acest domeniu, și nu numai.

O sinteză a lucrărilor efectuate în domeniul alimentării cu apă a municipiului Reșița între 1947-1956 arată astfel:

- Anul 1947: încep lucrările de reamenajare a izvoarelor Ruja și Sodol; lungimea rețelei de distribuție era de 14 km cu 195 de branșamente de apă și 14 cișmele publice; a început furnizarea apei potabile în cartierul Stavila.
- 1948: rețeaua de distribuție ajunge la 25 km cu 255 de branșamente și 21 de cișmele publice.
- 1950: încep lucrările la rețeaua de distribuție, canalizare și energie termică în cartierul Lunca Pomostului.
- 1956: se finalizează lucrările la barajul Secu și se umple lacul.⁴⁵²
- Mai concret, în anul 1950 Ministerul Afacerilor Interne, Departamentul Gospodărie Locală, prin adresa nr. 33.549/22 mai 1950, trimite Comitetului Provizoriu al județului Caraș o înștiințare prin care face cunoscut faptul că s-a acordat un avans rambursabil de 7.500.000 lei pentru următoarele lucrări:

1. Proiect alimentare cu apă la întreprinderile Edilitare Reșița...1.000.000lei;

2. Lucrări pentru alimentare cu apă la întreprinderile Edilitare Reșița...5.000.000 lei;

3. Terminarea stațiilor de transformatori la întreprinderile Edilitare Reșița...1.500.000 lei;⁴⁵³

Deoarece în anul 1953 fântânile de pe strada cu același nume au fost desființate,⁴⁵⁴ în anul 1954 este avizat proiectul pentru „Alimentarea cu apă a orașului Reșița”. Pe baza acestui proiect s-au executat 5 rezervoare de 150 mc, un rezervor de 750 mc și traversarea râului Bârzava cu o conductă de oțel cu diametrul de 250 mm la uzina Grebla. Uzina de apă potabilă a fost pusă în funcțiune în anul 1957. Uzina a funcționat inițial cu apă de la Sodol și Grebla care era filtrată și distribuită în oraș.⁴⁵⁵ Lungimea rețelei de distribuție a apei potabile era de 20 km în 1948, canalizarea de 8 km, iar numărul de salariați a ajuns la 135, din care 75 muncitori și 56 personal tehnico-administrativ.⁴⁵⁶

⁴⁵² Ion Frigură – Iliasa, Mihaela Frigură-Iliasa, *Sistemul centralizat de alimentare cu apă potabilă și canalizare din municipiul Reșița. Evoluție și soluții tehnice*, Editura Orizonturi universitare, Timișoara, 2006, p. 191-192.

⁴⁵³ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; S.G.C.I.L.Dosar 23/1950; Proiect alimentare cu apă de către Intreprinderile Edilitare Reșița;Fila 2.

⁴⁵⁴ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 18.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p. 18.

Consumul de apă potabilă și industrială a crescut permanent ajungând în anul 1970 să fie 13.295 de abonați și o rețea de distribuție de 94,5 km. Rețeaua de canalizare a crescut între 1965-1968 de la 30 la 43,1 km.⁴⁵⁷

În aprilie 1998 Consiliul Local al municipiului Reșița a înființat Societatea comercială PRESCOM S.A. Reșița. Între atribuțiile sale, una esențială era aprovizionarea cu apă potabilă a municipiului Reșița. Astfel, capacitatea de captare venea din trei surse:

- Baraj Secu: 600 l/s
- Baraj Văliug: 900 l/s
- Izvoare Sodol: 10 l/s.⁴⁵⁸

Din baraje, apa brută ajunge la Reșița gravitațional prin conducte de beton armat de mari dimensiuni. De menționat faptul că PRESCOM distribuie apa și pentru Doman, Secu și zona Șura.

Capacitatea de producție a apei potabile în uzina de apă era de 910 l/s și erau deserviți 82.595 locuitori print-o rețea de distribuție ce măsoară 145 km și 9.676 branșamente. Din această activitate s-au obținut venituri în valoare de 14.535.348 mii lei. Activitatea de canalizare și epurare a apelor uzate s-a făcut printr-o rețea de 166 km pentru ape menajere și 106 km pentru ape pluviale.⁴⁵⁹ Activitatea de distribuție a apei calde menajere și a energiei termice pentru încălzire se asigură prin canale termice în lungime de 58 km de la 4 centrale termice pe gaz și 52 de puncte termice.⁴⁶⁰ Până să se ajungă la această situație s-a trecut prin multiple etape de dezvoltare și modernizare continuă prin executarea unor ample lucrări până în anul 1989. Aceste etape sunt tratate în detaliu de Ion Frigură-Iliasa în lucrarea menționată la bibliografie.

Strict istoric, primele prestări de servicii la Reșița au fost cele legate de distribuție apă potabilă, pompe funebre și administrarea cimitirelor. Dar mai târziu, odată cu dezvoltarea orașului și mai ales creșterea numărului de locuitori, serviciile s-a diversificat: alimentarea cu energie electrică, gaze naturale, turism, canalizare, edificii publice, spații verzi etc.

Până la denumirea de PRESCOM au fost altele (I.C.R., I.G.O.R., C.I.L.G.O.R., I.J.C.C.L.), dar sfera de activitate a fost aceeași. Dezvoltarea acestei societăți a fost legată direct de creșterea populației orașului Reșița, cu predilecție după cele două războaie mondiale, precum și de dezvoltarea industrială.

Cu o populație mereu în creștere și cu spațiu de teren limitat, autoritățile, respectiv administrația locală, a trebuit să precizeze cât mai clar modul cum se folosesc cimitirele. O problemă în veacul al XIX-lea era faptul că cimitirul românesc nu era împrejmuț, și prin urmare nu putea fi nici păzit, nici îngrijit. De aceea, într-un raport din 1854 al postului de jandarmi nr. 9 Reșița, se preciza

⁴⁵⁷ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 240.

⁴⁵⁸ Ion Frigură-Iliasa, *op. cit.*, p. 68.

⁴⁵⁹ *Ibidem*, p. 69.

⁴⁶⁰ *Ibidem*, p. 70.

faptul că cimitirul românesc din Reșița nu este împrejmuit și se cerea luarea de măsuri pentru a-l împrejmui.⁴⁶¹ În anul 1941 în oraș erau 6 cimitire, din care 1 comunal, 3 ortodoxe, 1 romano-catolic și unul evreiesc.⁴⁶²

În ceea ce privește taxele, în regulamentul cimitirului comunal, din octombrie 1940 se menționează taxa anuală pentru morminte împărțite pe 7 grupe și în două categorii: îngrădite și neîngrădite. Astfel, cele neîngrădite din categoriile V-VII sunt gratis, restul între 50-300 lei; cele îngrădite între 100 – 600 lei pe an.⁴⁶³

În anul 1930 Asociația pentru ajutor de înmormântare Reșița a cumpărat pentru sediul ei imobilul din strada Iorgovici nr. 52. În 1949 acest imobil a fost naționalizat și a trecut în administrarea I.G.O.R. și folosit ca sediu pentru administrarea cimitirelor și pompelor funebre. În anul 1971 Consiliul popular Reșița aprobă primul regulament de organizare și funcționare a cimitirelor din Reșița, (cele 8 cimitire).⁴⁶⁴

Pentru construirea de locuințe sau cămine pentru angajații U.D.R. au fost sporadice acțiuni. Amintim pe cea din anul 1939. Astfel, printr-o adresă a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale nr. 18756/17.01.1939 trimisă de către Primarul Reșiței se scria: „Reșița, cu una dintre cele mai însemnate și dezvoltate industrii, are un număr de 550 ucenici, din care 450 angajați numai de către U.D.R. Pentru a le veni în ajutor acum 4 ani s-au înființat un cămin de 60 de locuri. Acest imobil care, pe lângă că este impropriu, nu poate deservi nici pe departe interesele meseriașilor ucenici existenți în acea localitate. Pentru aceste motive am hotărât ca, chiar în campania viitoare de lucru să construim un cămin pentru cel puțin 250 locuri și care să întrunească toate condițiunile necesare unei asemenea instituțiuni”.⁴⁶⁵

Și Reșița a beneficiat de „Legea pentru organizarea exploatării comunale” care reglementa într-un anumit mod desfășurarea activităților de gospodărire comunală și locativă. După 1948, I.C.R. (Intreprinderea Comunală Reșița) s-a dezvoltat continuu, astfel că deja în 1948 producția ei a fost de 39.576 mii lei. Acest volum de producție a fost realizat mai ales prin distribuirea energiei electrice, respectiv de 1858 mii kwh energie electrică pentru industrie, iluminatul public și consumul casnic. Peste aceasta s-a mai livrat și 382 Gcal energie termică pentru populație și agenții economici. S-a mai livrat 234.000 metri cubi de apă potabilă. Veniturile au mai fost și din chiria aferentă din partea unui număr de 2.638 de apartamente și prin transportul unui număr de 546.000 călători.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ Caransebeș, Fond Comisariatul de Plasă Reșița; Dosar 99/1854, 11 martie; Fila nr. 1.

⁴⁶² Caransebeș, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, fila 7.

⁴⁶³ Caransebeș, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1940; Procese verbale ale Consiliului Comunal, pagina 20.

⁴⁶⁴ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 278.

⁴⁶⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 8/1939; Probleme sanitare, Fila 5.

⁴⁶⁶ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 18.

Deși localitatea Reșița nu a avut probleme deosebite cu câinii vagabonzi, totuși a fost luată inițiativa de a rezolva această problemă într-un mod cât mai eficient. În condițiile în care pe atunci (deceniile trecute) nu erau organizații pentru apărarea și protejarea animalelor, găsirea câinilor vagabonzi se rezolva destul de repede. Activitatea de hingerit și ecarisaj a început oficial în anul 1950. Câinii vagabonzi erau prinși și ținuți 24 de ore. Dacă nu erau revendicați contra unei sume de bani, erau ori sacrificați la haldina de gunoi, ori întâi se făcea ecarisaj și apoi pieile erau date la întreprinderile specializate.⁴⁶⁷

La un oraș ca Reșița, cu locuitorii săi și munca lor în marile uzine, era necesară introducerea gazului metan, deși acesta era la o distanță apreciabilă de locul de captare a acestuia. Dar în final acest lucru s-a reușit, astfel că în anul 1959 se execută lucrările pentru introducerea gazului metan la Reșița.⁴⁶⁸

Din 1968, prin Legea nr. 2 privind organizarea administrativă a teritoriului, orașul Reșița a fost ridicat la rangul de municipiu reședință de județ. Era o recunoaștere a dezvoltării sale și a importanței nu numai la nivel de județ ci și pe plan național.

În această perioadă Reșița industrială era descrisă astfel de scriitorul Ion Spălățelu: „*Reșița este azi un centru metalurgic complex în care fierul intră sub formă de minereu brut și iese sub forma celor mai perfecte și complicate mașini. Ea poartă cu fruntea sus dincolo de hotarele Banatului și ale țării mândria noastră de oameni.... Reșița este o succesiune de grandori prezente peste tot, nu numai aici unde s-a statornicit de aproape două veacuri ci și aiurea. O întâlnești la Ilva în celebrele viaducte a căror osatură metalică îi aparține; în București unde cel mai minunat edificiu – Casa Scânteii – își poartă fruntea sus datorită metalului ei, o întâlnești pretutindeni...*”⁴⁶⁹

Transportul în comun era de mare necesitate pentru cel puțin două motive: distanța mare a orașului datorită dispunerii sale și numărului mare de muncitori care se deplasau zilnic la uzine. La început transportul în comun a fost asigurat de două vehicule care deserveau un traseu în lungime de 5,2 km realizând un parcurs de 100.000 km în anul 1948. Sediul I.C.R. a fost stabilit încă din 1948 pe strada Fântânilor nr. 1.⁴⁷⁰ Apoi, I.C.R. s-a implicat și în construirea unor lucrări, edificii de utilitate publică. Astfel, în luna octombrie 1954 s-au finalizat lucrările la Teatrul Muncitoresc Reșița, respectiv montarea unui post de transformare a energiei electrice de înaltă și joasă tensiune. La fel s-a implicat I.C.R. și în construcția utilităților pentru complexul sportiv de pe Valea Domanului. Acesta a fost dat în folosință în anul 1955.⁴⁷¹

⁴⁶⁷ *Ibidem*, p. 282.

⁴⁶⁸ *Ibidem*, p. 30.

⁴⁶⁹ Marius Bizerea, *op. cit.*, p. 15-16.

⁴⁷⁰ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 19.

⁴⁷¹ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 22.

Creșterea populației municipiului după 1966 a determinat autoritățile să ia în calcul îmbunătățirea transportului în comun. Aceasta cu atât mai mult cu cât 45% din populația municipiului locuia în cartierul Lunca Bârzavei, iar marile uzine, respectiv C.S.R. și U.C.M.R. erau în partea de sus a orașului, fapt care îi obliga pe foarte mulți muncitori să facă zilnic naveta dintr-o parte în alta a orașului.

Transportul în comun s-a dezvoltat foarte mult. Astfel, în anul 1953 erau la dispoziția populației un număr de 17 autobuze (cu 3.417.382 călători pe an), în 1970 numărul a crescut la 81 autobuze cu 28.013.036 călători pe an. Rețeaua de transport în comun a fost extinsă și în zona preorășenească: Câlnic, (1960) Doman,(1966), Moniom (1960), Soceni, Cuptoare, Secu (1967), Țerova. Numai numărul de trasee s-a mărit de la 10 la 13 și lungimea liniei cu 12 km. La sfârșitul anului 1967 erau 37 km de străzi cu îmbrăcăminte definitivă, din care 11 km asfalțați și 26 pavați cu calupuri de piatră.⁴⁷²

Dar propunerea cea mai eficientă părea a fi introducerea tramvaiului. Orașul era așezat în principal pe malurile Bârzavei pe o lungime de 17 km și era de fapt o singură arteră principală care trebuia să deservească peste 80% din traficul local de persoane sau de tranzit.

La volumul mare de călători reșiteni care mergeau spre locurile de muncă, era nevoie de găsirea unei alternative la transportul în comun de tip auto. Din câteva variante, în final s-a optat pentru introducerea tramvaiului la Reșița. Această problemă a fost studiată în anii 1972, 1976 și 1979. Autoritățile locale au analizat o propunere venită din partea Institutului Politehnic „Traian Vuia” din Timișoara de a realiza în consolă pe malul Bârzavei o ramă experimentală utilizând în acționarea tramvaiului motorul liniar care reprezenta în acel moment o noutate tehnică. S-a renunțat la această propunere. Dar în anii 1983-1985 transportul în comun din Reșița se desfășura în condiții foarte dificile, mai ales la orele de vârf. Era în calcul și troleibuzul dar s-a preferat varianta tramvaiului în anul 1984 când s-a realizat proiectul tehnic.

Lucrările au început în 25 septembrie 1987.⁴⁷³ Problemele cele mai mari au fost la realizarea terasamentului peste podurile din Lunca Bârzavei și în centrul civic. Primul tronson Renk-Intim s-a pus în funcție în 20 august 1988 și ultimul în 1989.⁴⁷⁴ Lungimea traseului deservit de tramvaie era de 17,5 km. Numărul călătorilor transportați lunar cu tramvaiul era de aproximativ 350.000. În 1994 a fost oprită funcționarea tramvaiului, apoi în 1995 s-a reluat după ce s-au efectuat reparații pentru sigurața circulației. În 1996 s-au primit 6 garnituri (primite ca donație) de producție germană și care au fost introduse în circulație în anul ianuarie 1997. În acel an au fost transportați un număr de 7583 mii călători.⁴⁷⁵ Cu

⁴⁷² Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*

⁴⁷³ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 179.

⁴⁷⁴ *Ibidem*, p. 183.

⁴⁷⁵ *Ibidem*, p. 184.

toate acestea, la transportul în comun cu tramvaiul s-a renunțat în anul 2012. Au rămas doar șinele și stâlpii pentru rețeaua electrică.

Activitatea de transport urban de persoane avea 33 de autobuze și 12 tramvaie. Acestea circulau pe 17 trasee (autobuzele) și un traseu tramvaiele. Lungimea totală a traseelor era de 269 km pentru autobuze și și 17,5 km pentru tramvaie.⁴⁷⁶ Pentru fluidizarea circulației și transportului un rol important a avut finalizarea lucrărilor la „Pasajul denivelat” peste Bârzava și calea ferată inclusiv artera rutieră Doman în anul 1981.⁴⁷⁷

Pe măsură ce orașul se dezvolta, circulația rutieră devenea tot mai dificilă din cauza „gâtuirii” acesteia atunci când se ajungea în centru și trebuia traversată Bârzava. De aceea a fost necesară rezolvarea acestei probleme. Astfel, pentru fluidizarea circulației și transportului un rol important a avut finalizarea lucrărilor la „Pasajul denivelat” peste Bârzava și calea ferată inclusiv artera rutieră Doman în anul 1981.⁴⁷⁸

Această construcție a fost bine concepută ca să se armonizeze cu ansamblul centrului civic. Așa cum erau indicațiile centrale din acel timp, fiecare municipiu reședință de județ trebuia să aibe un centru civic care să fie și practic pentru edificiile cu caracter administrativ, politic, dar și cultural și turistic. În această idee, sistematizarea centrului civic din Reșița a început în luna iulie 1983 conform adresei nr. 3434 din 20 iulie 1983 al C.P.J. – Caraș-Severin, Comitetul executiv.⁴⁷⁹

În executarea lucrărilor pentru acest centru civic se ridica însă o problemă: exact unde trebuia să fie construită piața se găsea o biserică. În locul variantei demolării acesteia pur și simplu sau a reconstruirii în alt loc, s-a optat pentru varianta mutării, sau mai exact a translației ei pe alt amplasament. Deplasarea bisericii ortodoxe s-a făcut după varianta de a o duce pe o pantă de 3% la distanța de 55 metri pe 5 linii de rulare cu o distanță de 82 metri. Durata deplasării a fost de 20 de ore cu o viteză medie de 2,8 metri pe oră. Ipoteza demolării și refacerii bisericii ar fi costat mult mai mult.⁴⁸⁰

Din alte surse, această operațiune s-a efectuat astfel: o problemă care trebuia rezolvată se referea la translația (mutarea) bisericii ortodoxe la o distanță de 53 metri de locul unde era construită. Autorul proiectului de de translație era dr. Inginer Eugen Lordăchescu. Într-un interviu pentru ziarul Flamura (nr. 3533 din 1985), șeful proiectului dădea detalii cum se va face translația și asigura că această mutare se va face în deplină siguranță pentru biserică. Noul amplasament va fi cu 1,10 metri mai sus față de cota inițială. Deplasarea bisericii de 2.100 tone se va face „prin tragere cu trolii electrice, comandate de la un pupitru de

⁴⁷⁶ *Ibidem*, p. 71.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, p. 169.

⁴⁷⁸ *Ibidem*.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, p. 203.

⁴⁸⁰ *Ibidem*, p. 213-214.

comandă, cu o viteză de cca 1,8-2,2 metri pe oră. Construcția se va deplasa pe 34 de boghiuri pe o cale de rulare alcătuită din șine de cale ferată și se estima că deplasarea să dureze cam 36 de ore”.⁴⁸¹ Operația de translatare a bisericii a început „vineri 11 octombrie 1985 la ora 9 și 12 minute ...și s-a terminat a doua zi la ora 23”.⁴⁸²

Realizarea centrului civic al Reșiței s-a realizat în cadrul unui proiect național, care prevedea ca fiecare municipiu centru de județ să aibă un centru civic reprezentativ. Pentru Reșița a fost ultimul mare obiectiv al epocii respective. În afară de procesul de modernizare și urbanizare al orașului, proiectul urmărea descongestionarea traficului rutier, iar în centrul propriu-zis eliminarea circulației în totalitate. Proiectul a presupus ample lucrări de ocolire, respectiv construirea a două poduri. În plus, trebuiau eliminate porțiunile de umplutură ale terenului din viitoarea piață. Deși piața din centrul civic era destinată doar pietonilor, trebuia avută în vedere și prezența, în cazuri de criză sau calamități, a unor utilaje grele. De aceea, grosimea plăcii de beton s-a realizat de 25 centimetri grosime. A fost acoperit cu o placă rezistentă de beton inclusiv pârâul Doman. Au fost ocolite viitoarele porțiuni prevăzute pentru amenajarea spațiilor verzi cu plante și arbuști ornamentali. Cele 60.000 de dale de mozaic au fost realizate și de elevii Liceului industrial de construcții nr. 3 Reșița. În prezent acestea au fost înlocuite cu altele. Inițial trebuia ca să fie un ansamblu statuar în fața Sălii polivalente, apoi s-a ajuns la soluția unei fântâni arteziene de mari dimensiuni.

Sistematizarea și dezvoltarea urbanistică a Reșiței se va face pe baza schiței de sistematizare I.S.A.R.T., ediția 1971. Aceasta prevedea în esență amenajarea centrului civic (Doman-Reșița), zona centrală Piața 1 Decembrie 1918 și soluționarea circulației cu artera inelară Doman. Așa au apărut clădirile Nera (dat în folosință în 1975), sediul administrativ al județului Caraș-Severin, hotelul Semenic, Sala Polivalentă, Institutul Județean de Proiectări și blocurile din jur. În cadrul centrului civic două construcții ocupă locuri importante: Hotelul Semenic care a fost finalizat în anul 1971 și Sala Polivalentă care a fost construită în anul 1980 și are 1700 de locuri. Pentru toate acestea s-au făcut ample și profesionale lucrări tehnice de proiectare.⁴⁸³ Suprafața totală a pieței este de aproximativ 20.000 metri pătrați, din care suprafața spațiilor verzi 4290 metri pătrați. În anul 2005 Centrul Civic a fost complet reabilitat la comanda Primăriei Municipiului Reșița. S-au mai adăugat corpuri de iluminat pentru piață și clădirile laterale. Sistematizarea centrului civic din Reșița a început în luna iulie 1983 conform adresei nr. 3434 din 20 iulie 1983 al C.P.J. –C.S., Comitetul executiv.⁴⁸⁴

⁴⁸¹ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.88. Pentru detalii tehnice referitoare la această operațiune de translatare vezi lucrarea: Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.87-118.

⁴⁸² Ghe. Jurma, *Prima tranlație la Reșița*, Flamura, 15 octombrie 1985.

⁴⁸³ Pentru detalii vezi lucrarea: Doina Frigură Iliasă, *Întâmplări adevărate din Reșița, între trecut și viitor*, Editura Neutrino, Reșița, 2008, pp. 57-72.

⁴⁸⁴ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 203.

Pentru proiectul numit „Pasajul denivelat peste căile ferate și râul Bârzava, inclusiv artera inelară și accesele carosabile în zona centrul Doman din municipiul Reșița” s-a apelat din nou la I.S.A.R.T. (Institutul de Studii și Proiectare pentru Sistematizare, Arhitectură și Tipizare) din București. Era foarte important pentru rezolvarea circulației în zona centrală. Acest pasaj trebuia să aibă maxim 204 metri lungime și trecea peste calea ferată și Bârzava. Lucrările la acest pasaj s-au terminat în anul 1981.

Pentru construirea fântânii, Mircea Popa (multă vreme primarul Reșiței) a negociat cu sculptorul Constantin Lucaci, pentru ca acea fântână să aibă și aspectul unui ansamblu statuar în situațiile când nu funcționa. Apoi, piesele fântânii trebuiau să aibă simbolistica industrială a orașului și mai ales a muncii. Piesele reprezentau prin forma lor, un furnal, un butuc de turbină Kaplan, două rotoare de turbină Francisc, batardouri utilizate la construcția centralelor hidroelectrice.

Pentru aprobarea proiectului, s-a evitat cererea către Consiliul de Miniștri (unde ar fi fost respins în mod sigur) și s-a cerut din partea Comitetului Național de Artă și Cultură, care îl cunoștea pe sculptorul Constantin Lucaci. Fântâna nu se numea fântână, ci „obelisc dedicat muncii”. Executarea pieselor s-a realizat relativ în secret la U.C.M.R. cu îngăduința directorului de atunci, Bitang. Executarea ca atare a întregului ansamblu, inclusiv toate mecanismele subterane care nu se văd, a necesitat un mare efort din partea unui grup de specialiști (peste 30 de muncitori, maiștri, ingineri etc), toți supravegheați îndeaproape de sculptorul Constantin Lucaci, care a locuit la Reșița pe perioada execuției fântânii. Deși s-au întâmpinat multe greutăți, totuși lucrarea a fost terminată la termenul prevăzut, astfel că, la 23 august 1984, în uralele multor reșițeni prezenți, fântâna a început să funcționeze oficial. Foarte repede după acel moment, a fost adoptat ca un adevărat simbol al orașului.⁴⁸⁵

Prin realizarea acestei fântâni, fostul primar Mircea Popa și-a legat din nou numele de un alt edificiu pe lângă multe altele din Reșița (bazinul de înot, pasajul ce leagă orașul de cartierul Călnic etc).

După 1990, trecerea la perioada de tranziție spre economia de piață a dus la oarecare instabilitate și reorganizare organizatorică, dar din păcate nu totdeauna benefică. În acest sens se schimbă și denumirea în Regia autonomă Județeană de gospodărire comunală și locativă Caraș-Severin în iulie 1990. Apoi, un an mai târziu, iulie 1991 se înființează ca subunitate cu denumirea de PRESCOM - exploatarea Reșița. Mai târziu, Consiliul local al municipiului Reșița, hotărăște în iulie 1993, înființarea R.A. PRESCOM Reșița.⁴⁸⁶ Acesta avea atribuții multiple, cele mai importante fiind:

- captarea, tratarea și distribuția apei potabile;
- colectarea, transportul și epurarea apelor uzate;

⁴⁸⁵ Mircea Popa, *Viață și memorii*, vol. I, Editura TIM, Reșița, 2008, pp. 247-256.

⁴⁸⁶ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 58.

- producerea, transportul și distribuția energiei termice și apă caldă;
- colectarea gunoaielor;
- pompe funebre;
- administrare, întreținere și vânzare fond locativ;
- transportul public;
- întreținerea drumurilor și parcurilor.⁴⁸⁷

În aprilie 1998 Consiliul Local al municipiului Reșița a înființat Societatea comercială PRESCOM S.A. Reșița care avea vechile atribuții menționate mai sus.⁴⁸⁸ Între acestea, o mare atenție este acordată transportul în comun. Astfel, activitatea de transport urban de persoane avea la dispoziție un număr de 33 de autobuze și 12 tramvaie. Acestea circulau pe 17 trasee (autobuzele) și un traseu tramvaiele. Lungimea totală a traseelor era de 269 km pentru autobuze și 17,5 km pentru tramvaie.⁴⁸⁹

Pentru activitatea sa eficientă și de o importanță *sine qua non*, societatea care asigura toate utilitățile pentru reșițeni a fost evidențiată de mai multe ori, inclusiv la nivel național. Dăm un singur exemplu: în 26 martie 1983 I.J.G.C.L. Caraș-Severin a primit steagul de unitate fruntașă pe țară și Ordinul Muncii pentru locul I ocupat pe țară în întrecerea socialistă.⁴⁹⁰ Privind retrospectiv, mai puțină importanță are ce fel de întrecere era, rămâne remarcabil faptul că s-au asigurat reșițenilor un grad de confort și civilizație mai bune, lucruri pe care le meritau din plin. Este meritorie munca desfășurată pe parcursul a peste cinci decenii în slujba locuitorilor Reșiței. În anul 1998 echipa managerială de la S.C. Prescom era formată din inginerii Mutașcu Gheorghe, Frigură Ion Iliasă, Petrilă Nicolae și economistul Grozăvescu Elena.⁴⁹¹ Mai rămâne ceva de remarcat: inițiativa creatoare a inginerului Frigură Ion Iliasă de a publica în două volume toate detaliile întregii activității a întreprinderii în care a lucrat atâția ani.

Dacă Reșița nu mai este puternicul centru industrial de altă dată, măcar pentru nostalgia celor care au muncit și au clădit Reșița industrială, redăm un pasaj care descrie cum era percepută Reșița: „În Căraș, Reșița este omniprezentă. Ea începe prin gările în care ajungi din urmă trenuri cu fier vechi și cu locomotiva în aceeași direcție ca și tine. Ea este acolo, unde întâlnești lungi convoiuri de platforme, încărcate cu legături de fier rotund, pătrat și profilat, acolo, unde vagoane nenumărate duc mașini acoperite cu pânză impermeabilă, pluguri, grinzi de posduri, arbori de vapor, bandaje de roți și osii de vagoane, var și cărbuni stropiți cu var. Acolo, unde pe lângă drum încep să apară tot mai des căsuțe cu

⁴⁸⁷ *Ibidem*, p. 59-60.

⁴⁸⁸ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁸⁹ *Ibidem*, p. 71.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, p. 288.

⁴⁹¹ *Ibidem*, p. 314.

*aspect oficios, cantoane zugrăvite în galben, cuptoare de var, terenuri îngrădite cu sârmă și curți cu hale și cu ferotină”.*⁴⁹²

Reșița nu a însemnat doar muncă la marile uzine, ci și petrecerea timpului liber, atâta cât era el. Multe decenii, plimbările lungi pe strada principală, vizionarea unor filme la cinematografele din Reșița sau o cină la unul dintre restaurantele orașului erau printre cele mai apreciate distracții. Foștii reșițeni care acum nu mai locuiesc în acest oraș, dar și actuali locuitori ai Reșiței, nu au uitat acele timpuri. Este laudabil că au pus uneori pe hârtie amintirea acelor locuri, vremuri, și mai ales oameni. Redăm în următoarele pasaje câteva dintre aceste nostalgice amintiri.

În perioada interbelică vis-à-vis de Casa Muncitorească era restaurantul „Horvath” rebotezat apoi „Mureșul”, cu cea mai frecventată grădină de vară din oraș. De la Casa Muncitorească în jos, aproximativ un kilometru era locul de promenadă în zilele de duminică și alte sărbători cunoscut sub numele de „Corso”.⁴⁹³ Mai sus, la ieșirea din Reșița dinspre Stavila era „Grădina - bufet Marginea”.

Pentru că puțini muncitori aveau la ei ceasuri, se folosea sirena pentru a-i atenționa cât este ora. De exemplu, sirena suna lung, aproximativ un minut la orele 6, 14 și 22 ca să fie atenționați că mai este o oră până la intrarea în schimb, iar la orele 7, 15 și 23 suna mai scurt, dar foarte tare în ambele situații și se auzea până în împrejurimi.⁴⁹⁴

Primăria din Reșița s-a construit în anul 1896. Pe această clădire s-au arborat în anul 1945 patru steaguri ale celor patru mari puteri victorioase în al doilea război mondial: U.R.S.S., S.U.A., Anglia și Franța.

Eu îmi amintesc ca elev, că erau următoarele cinematografe în Reșița: Casa muncitorească, Apolo (Victoria), Cultural, 23 August (în clădirea actualei universități) și unul Arta, cam în dreptul uzinei laminoare în spatele liceului „Bastilia”.

Îmi mai amintesc că acolo unde s-a construit apoi laminorul Bluming erau două străzi paralele, Aurel Vlaicu și Vasile Alecsandri. La mijlocul lor era o străduță foarte îngustă, (cam de 2 m lățime) pe care nu puteau circula decât pietonii și pe care locuia un brutar care cocea pâinea adusă crudă, aluat.

Vis - à - vis de magazinul Universal era o librărie, cea mai importantă din oraș, „Librăria noastră” nr. 1 și o mare policlinică (dată în folosință în anul 1954). În fața Palatului Cultural era o piață agroalimentară, iar în alte ocazii acolo stăteau companiile de circ care veneau în oraș.

În fața liceului „Tietz” („Bastilia”) era hotelul Oltenia. Acolo unde era Cazinoul din Reșița, se va deschide după 1945 restaurantul Reșița.

⁴⁹² Virgil Birou, *op. cit.*, p. 42.

⁴⁹³ Dan Farcaș, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁹⁴ *Ibidem*, p. 24.

Din dreptul magazinului Universal era o stradă la dreapta, Victoria, care avea un restaurant tip tavernă pe stânga iar la capătul ei era gara „Reșița Uzine” mai târziu numită halta Flacăra. Calea ferată urma paralel Bârzava, iar pe cealaltă parte a ei era o străduță îngustă, doar cu un rând de case. Aceasta era una din cele mai vechi străzi din oraș, încă din 1772 conform unei hărți.⁴⁹⁵ Pe această străduță preferam să mă întorc de la școală, respectiv Școala Medie nr. 2 (actualul Colegiu Național „Traian Lalescu”).

Paralel cu Casa de cultură este parcul rezultat de pe urma demolărilor de case de acolo. Din ele a mai rămas doar casa cunoscută sub numele de vila Koch. În parc, artistul Hans Stendl a conceput un monument dedicat germanilor deportați în U.R.S.S. între anii 1945-1950. Monumentul a fost ridicat în anul 1995.⁴⁹⁶ Palatul Cultural (cinema Cultural, acum Teatrul de Vest) a fost inaugurat în 1929.

În fața vilei Koch poate fi văzută gura de vărsare în Bârzava a „canalului topitoriei” (Schmelzgraben), săpat în anii 1767-1771. Acesta a avut un rol important pentru uzină pentru că, timp de multe decenii a pus în mișcare roțile hidraulice ale instalațiilor industriale ale Reșiței. Acest canal este acum acoperit pe întregul său parcurs de peste 3 km, singura porțiune vizibilă a sa fiind gura de vărsare din acest loc. El este practic cea mai veche construcție existentă azi în Reșița Montană.⁴⁹⁷ Revenind pe strada principală din această zonă (Str. Libertății), întâlnim fosta biserică greco-catolică (actualmente sediul Protopopiatului ortodox), datând din anul 1908. În spatele ei, pe Dealul Crucii, se află vechile cimitire nr. 4 și nr. 5, unul creștin, iar celălalt evreiesc. Și tot pe Str. Libertății, la nr. 21, este clădirea fostei Administrații Comunale a Reșiței Române („Gemeindehaus”), construită în anul 1896. Pe Str. Golului, pe malul Bârzavei, se află două vechi locuințe românești, construite de frații Blăjița în anii 1902-1903, conform inscripțiilor lor. Aceste case sunt printre puținele care au mai rezistat până astăzi din vechea Reșița Română. Pe Str. Traian Lalescu, la nr. 11 întâlnim clădirea impresionantă a fostei Școli siderurgice, azi sediul O.C.O.T. Pe partea cealaltă a străzii, la numerele 16 și 18, sunt marile case ale familiei Neff, prima găzduind în trecut o tipografie și o librărie, iar cealaltă o baie publică. Pe aceeași stradă, la nr. 22, era vechea Poștă, datând din 1912, ulterior cunoscută ca „Bar Melody” (acum sediul Inspectoratului Teritorial de Muncă).⁴⁹⁸

Pe aceeași veche „Hauptstrasse” a Reșiței Montane, la nr. 26, o mare clădire cu etaj reprezenta locuința „oficialilor” U.D.R.-ului, a conducătorilor uzinei din vremurile sale bune. La nr. 28 era chiar vila directorului superior al uzinei (Müller), ambele fiind ridicate la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pe partea cealaltă a

⁴⁹⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁴⁹⁶ *Ibidem*, p. 37.

⁴⁹⁷ Mircea Rusnac, *Ghidul monumentelor istorice ale Reșiței*, pe www.monumenteiasi.ro/pagina.php?v=ghid_resita, p. 2.

⁴⁹⁸ *Ibidem*, p. 3.

străzii, marea clădire a Universalului vechi, așezată în prelungirea unui mic parc („Spitzpark”), a fost primul magazin de mare importanță al orașului.

Pe aceeași parte a străzii, la nr. 25, era Cazinoul german, construit în 1862, una dintre cele mai vechi clădiri ale Reșiței (azi sediul Direcției Muncii). Peste drum se află biserica romano-catolică „Maria Schnee”, existentă acolo practic din momentul apariției localității Reșița Montană (1771), însă refăcută în forma actuală după incendiul care a distrus-o în 1848. În curtea ei se află statuia Sfântului Ioan Nepomuk, iar alături este o parte a vechii Școli M.A.D.O.S.Z., în cea mai mare măsură demolată. La poalele acestei cruci este un întreg ansamblu urbanistic, format din case muncitorești ridicate în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea pe versanții dealului. Se remarcă în special străzile denumite Rândul I, Rândul II, Rândul III și Rândul IV, dispuse în trepte la diverse înălțimi pe Dealurile Mare și al Ceretului. La fel, o mare vechime au și casele cu nr. 1, 3, 5, 7, 9, 11 și 13 de pe Str. Terovei („ansamblul celor șapte case”), care sunt probabil cele mai bătrâne clădiri de locuit existente astăzi în Reșița, fiind construite încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.⁴⁹⁹

Așa cum am redat în pasajele anterioare, același autor, istoricul Mircea Rusnac ne plimbă cu ochii minții, dar și cu nostalgie, prin orașul de pe Bârzava. De data aceasta pe dealul care străjuiește marea uzină U.C.M.R.: „În incinta Uzinei Constructoare de Mașini, se remarcă Direcțiunea uzinală și cele două vile, provenind de la începutul secolului trecut, Vila veche (din 1928, arhitect Duiliu Marcu) și Vila roșie (actuala policlinică uzinală), ambele foste locuințe ale directorilor, înconjurate de un foarte frumos parc. Între fosta Fabrică de locomotive și Hala de tratament termic se află pe Bârzava cel mai vechi pod metalic din Reșița, construit în 1889 și plasat în poziție oblică față de cursul râului. Și tot în incinta U.C.M.R., mai jos pe Bârzava, în dreptul actualei Hale Diesel, se află clădirea administrativă a fostei Fabrici de poduri (1898), actuala „Registratură”, cea mai veche clădire existentă astăzi în această uzină. Iar la intrarea în U.C.M.R. dinspre Strada Golului se găsește clădirea vechii Școli de ucenici (actualmente sediul Serviciului Personal al uzinei). Ea a fost ridicată de către Societatea U.D.R. în anii 1928-1929 pe un teren mlăștinos, care mai întâi a trebuit să fie desecat, apoi s-au instalat numeroși piloni în pământ, pe care urma a fi înălțată clădirea școlii. Este demn de menționat faptul că, deși clădirea are două niveluri, totuși adâncimea pilonilor pe care este amplasată depășește înălțimea ei”.⁵⁰⁰

Zona din Piața Republicii este descrisă astfel: „Piața Republicii, vechiul centru al Reșiței, este deschisă de catedrala ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului”, a cărei construire s-a finalizat în anul 1938. Pe aceeași parte, la nr. 35, este casa Mărz, iar vizavi, la nr. 38, casa Markovski, cu datare din secolul al XIX-lea. Momentul culminant al istoriei acesteia din urmă a avut loc la 1 noiembrie 1918, când de la balconul ei miile de muncitori adunați în piață au fost încunoștințați asupra proclamării „Republicii Bănățene”, fapt salutat de către ei, potrivit lui Victor Brătfălean, „cu cel mai mare entuziasm”. În aceeași piață, la nr.

⁴⁹⁹ *Ibidem.*

⁵⁰⁰ *Ibidem*, p. 4.

1944, s-a aflat în perioada 1936-2002 emblematicul edificiu al Casei Muncitorești, ridicată prin contribuția benevolă a muncitorilor de la U.D.R. și distrusă de un misterios incendiu, ai cărui făptuitori nu au fost niciodată descoperiți. Ea era unul dintre principalele simboluri ale Reșiței..... În anii 1941 și 1942, în marea sală a Casei Muncitorești a concertat, cu mult succes, orchestra de cameră a Filarmonicii din Berlin, sub conducerea lui Hans von Benda. În urma incendiului din noaptea de 14-15 august 2002, acum acolo nu se mai află decât un loc viran. Imediat alături se află clădirea care în trecut adăpostea cunoscuta cofetărie a lui Stefan Niederkorn. În partea cealaltă a pieței este și fosta alimentară „Munca”, ridicată și ea în perioada interbelică, tot pe banii muncitorilor și pentru nevoile acestora”.⁵⁰¹

Plimbarea aproape virtuală prin Reșița de altă dată continuă cu același „ghid” documentat (istoricul Mircea Rusnac) pe strada Castanilor: „La începutul ei se afla marea terasă a restaurantului Horvath (rebotezat după naționalizare „Mureșul”), unde venea toată lumea bună a orașului. Lângă ea, la nr. 1, era brutăria lui Josef Gehl. La nr. 11 se afla sediul Societății Reșițene de Lectură („Reschitzaer Allgemeine Leseverein”), înființată în 1881, iar la nr. 15 era redacția lui „Reschitzaer Zeitung”, care a apărut între 1887 și 1944, fiind cea mai longevivă publicație din istoria orașului. La nr. 45 al aceleiași străzi era sediul publicației românești din perioada interbelică „Glasul Muncitorului Român”. Pe partea stângă, la nr. 12 era Cazinoul român, iar la nr. 72 se află școala de beton („Eisenbetonbauschule”), înființată în 1907 și funcțională și azi, acesta fiind unul dintre rarele monumente ale Reșiței care au avut parte de o restaurare semnificativă. În spatele acestei școli a fost deschis, în 3 iulie 1871, la un secol de la înființarea uzinelor, marele parc „Josefin” (astăzi „Ion Crișan”), loc de recreere și de distracție pentru multe generații de reșițeni. În anii 1882-1883 el a fost amenajat ca un parc propriu-zis de către inspectorul silvic Robert Novacsek, care a plantat acolo toate speciile de arbori aflate pe teritoriul de atunci al St. E. G. În anii 1894-1898 a fost reorganizat.”⁵⁰²

După 1960, profesorul Ion Crișan de la Liceul de piatră l-a transformat parțial în grădină zoologică, așa cum a rămas până astăzi. În capătul Străzii Castanilor se află sediul Inspectoratului pentru Situații de Urgență, fostul sediu al pompierilor reșițeni. Prima formațiune de pompieri a existat aici din anul 1879, iar în perioada interbelică ei erau conduși de funcționarul U.D.R. Franz Strobl, de maestrul hornar Johann Schuster și de maestrul lăcătuș Wenzel Zyma. În anii 1930-1934, U.D.R.-ul dotase propriul corp de pompieri, bine organizați și echipați, cu trei autopompe pentru incendiu și două pompe mai mici, de rezervă”.⁵⁰³

Pentru cei care nu cunosc cartierul Lend (Länd), sau care își mai amintesc de el de de mult, autorul Mircea Rusnac face o scurtă, dar, documentată incursiune: „Traversând Bârzava, intrăm în cartierul Länd (forma austriacă a

⁵⁰¹ *Ibidem*, p. 5.

⁵⁰² *Ibidem*.

⁵⁰³ *Ibidem*, p. 6.

germanului „Land”, aici având înțelesul „la țară”). Pe partea dreaptă a șoselei, pe malul unui lac artificial, se află Centrala hidroelectrică Grebla, din 1903-1904, cea mai veche din oraș, și care funcționează și astăzi. Ea deține în continuare aceleași turbine Pelton cu care a fost dotată de la început. Locul este denumit „grebla” deoarece acolo se afla încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea o instalație denumită astfel, cu ajutorul căreia erau reținuți buștenii tăiați în amonte și care erau plutăriți pe Bârzava pentru aprovizionarea uzinelor cu combustibil. Castelul de apă aferent acestei centrale care deservește Combinatul Siderurgic este situat deasupra, pe dealul Ranchina, de unde legătura este făcută cu ajutorul a trei conducte forțate cu un diametru de 900 mm și o lungime de 600 m. Tot în cartierul Länd, pe Str. Cireșului nr. 75, este fostul azil de bătrâni (apoi Școala generală nr. 4), care datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Înaintea ieșirii din oraș, pe partea stângă, se află, acum în părăsire, vechiul ștrand al Reșiței. El a fost amenajat în 1929 de către membrii Asociației turistice reșițene („Prietenii naturii”), prin muncă voluntară, în pitoreasca și împădurita vale a Bârzavei. A fost timp de multe decenii un centru de recreere de primă importanță pentru reșițeni. Printre conducătorii respectivei asociații și deci cei mai activi participanți la amenajarea acestui ștrand s-au numărat atunci Adalbert Rotter, Stefan Haudek, Julius Scheda, Anton Strobl și frații Otto și Stefan Ringeisen.⁵⁰⁴

Unele clădiri construite la Reșița au o anume istorioară care s-a păstrat peste timp în amintirea reșițenilor mai în vârstă. Astfel, se știe că Hotelul Semenic era proiectat cu mai multe etaje dar au fost oprite lucrările la nivelul actual ca să nu fie mai înalt decât clădirile politică-administrative din fața lui. La fel a fost cu magazinul Nera. S-a știut că Ceaușescu va da ordin să nu se mai înceapă lucrările pentru astfel de clădiri din lipsă de fonduri, de aceea, în noaptea dinaintea acestui ordin s-a lucrat non stop ca să se facă groapa pentru fundații, pentru ca apoi, să se poată raporta că lucrarea fusese începută.

Pe locul actualei universități era un stadion, pe care se mai țineau și diferite festivități. În Lunca Pomostului, din 1942 s-au construit case individuale de tip duplex, adică aveau un etaj și două apartamente, cu o grădină în spatele lor. Restul locului era ocupat de barăci, acestea mai aveau și renumele de „baracamente”.⁵⁰⁵ Pe locul actualei Moroasa era o unitate militară de artilerie. După aceea, locul hangarului pentru tunuri a fost transformat într-o sală de sport.

Referitor la transportul în comun, în anul 1973 lungimea traseelor de autobuze totaliza 120 km, fiind de 17,1 ori mai mare decât în anul 1955, în timp ce parcursul util al autobuzelor se ridica la 5,6 milioane vehicule/km, numărul total al călătorilor transportați fiind de 34,7 milioane, de aproape șapte ori mai mare ca în anul 1955.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ *Ibidem*, p. 6-7.

⁵⁰⁵ Dan Farcaș, *op. cit.*, p. 40.

⁵⁰⁶ *Ibidem*, p. 128.

În anul 1976 transportul în comun se realiza pe următoarele trasee:

1. Mociur – Marginea;
  1. Mociur – Minda;
  2. Lunca Bârzavei – Piața Republicii;
  2. Micro III – Poarta 1;
  3. I.M.R. – Piața Republicii;
  4. Moroasa – Lend;
  5. Moroasa – Marginea;
  6. Lunca Bârzavei – Bulevardul Muncii – Piața Republicii;
- Traseele care legau Reșița de localitățile componente erau:
8. Stadion – Doman;
  9. Mociur – Moniom;
  10. Mociur – Țerova;
  11. Piața Republicii – Cuptoare;
  7. Aglomerator – Marginea;
  12. Micro III – I.M.R.

Pe traseul nr. 2 era cel mai mare flux de călători.⁵⁰⁷

Sub aspect urbanistic, Reșița a cunoscut de asemenea, importante realizări: cartiere întregi de locuințe în lunca Pomostului, pe Moroasa și Lunca Bârzavei. La Reșița funcționează un teatru, numit la început "George Augustin Petculescu" în Casa de Cultură a Sindicatelor un cinematograful *Dacia*, situat în orașul nou, cinematograful "Cultural" fiind desființat, clădirea a fost trecută din patrimoniul Consiliului Local în patrimoniu privat, ea fiind retrocedată proprietarilor. Fiind monument istoric, imobilul este restaurat în perioada (2007-2010) și a devenit sediul Teatrului „G. A. Petculescu”. În trecut a existat și un al treilea cinematograful "Casa Muncitorească", clădire în care a funcționat clubul muncitoresc înainte de perioada comunistă, dar după 1989 autoritățile au închiriat o parte a clădiri (holul de acces) unei societăți comerciale care a organizat discotecă.⁵⁰⁸

Municipiul are în 2008 o suprafață totală de 19.834 ha, din care intravilan 1902 ha. Suprafața agricolă totală este de 7695 ha din care: 1074 ha arabil, 137 ha livadă și 6484 ha pășuni și fânețe.

Pentru înfrumusețarea orașului s-au alocat sume mari, de exemplu numai în anul 1960 valoarea a fost de 20.798.000 lei. S-a mărit foarte mult suprafața spațiilor verzi, de la 316.000 mp în anul 1965 la 926.000 mp în anul 1970.⁵⁰⁹ Lungimea drumurilor în anul 2008 pentru municipiul Reșița este de 120 km, din

⁵⁰⁷ SJANCS, Fondul Consiliul local al municipiului Reșița; Dosar 6/1976; Plan de organizare a circulației, Fila 13.

⁵⁰⁸ Pagina oficială a Primăriei Reșița.

⁵⁰⁹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 243.

care străzi modernizate 97 km și care însumează o suprafață totală de cca 712.000 mp.⁵¹⁰

La nivelul lunii aprilie 2015 municipiul Reșița are un număr de apartamente și case de 37.637. Suprafața locuibilă - teren intravilan și extravilan cu/de construcții: 10.830.616,50 mp. Primăria administrează prin instituțiile specializate următoarele:

- Rețeaua de canalizare – 112 km;
- Rețeaua de apă potabilă – 158 km;
- Rețeaua de gaz - 212 km;
- Suprafața de trotuare – 243.261 m pătrați;
- Lungimea străzilor / 120 km.⁵¹¹

- Suprafața intravilan este de 1994 ha, iar cea locuibilă la nivelul anului 2008 - 1217866 mp;

Din 1977 municipiul Reșița a cunoscut o dezvoltare urbanistică impresionantă. Fostul primar Mircea Popa a condus lucrările pentru construirea pasajului dintre Câlnic și Câlnic.⁵¹² Toată configurația actuală a rețelei stradale și pietonale din Reșița este cea care s-a realizat cu mult efort și tot atâta entuziasm între anii 1977-1984. O contribuție însemnată la aceste realizări a avut și viitorul primar Mircea Popa.⁵¹³

Între anii 1977-1984 s-au realizat următoarele obiective cu caracter social-economic:

- Școlile generale nr. 2, 7, 8, 9, 10 și 11;
- Liceul de muzică și sala de concerte;
- Grupul școlar de construcții din Govândari;
- Extinderea Liceului de matematică-fizică;
- Grădinițele cu program prelungit din Micro I, II și III;
- Muzeul județean de istorie;
- Palatul pionierilor;
- Ateneul tineretului;
- Cinematograful Dacia;
- Cinematograful de vară.⁵¹⁴

Din punct de vedere al peisajului, cine este de peste 85 de ani și este reșițean, remarcă reale schimbări, unele în bine, altele nu. Pădurile bătrâne nu mai înconjoară orașul, apele care străbat orașul nu mai curg pe unde vor pentru că au fost redirijate, în schimb Bârzava este relativ curată. Cel mai vizibil exemplu este al Bârzavei, care nu mai curge pe lângă dealul la poalele căruia este în prezent Colegiul Național „Mircea Eliade”, chiar și unele dealuri au fost tăiate pentru a face loc carierelor. Intrarea în oraș dinspre Caransebeș nu se mai face

⁵¹⁰ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p. 37.

⁵¹¹ Informație de la Primăria municipiului Reșița.

⁵¹² Mircea Ioan Popa, *op. cit.*, vol. I, p. 221.

⁵¹³ *Ibidem*, p. 231.

⁵¹⁴ *Ibidem*, p. 236.

prin Țerova, pe lângă Dealul Crucii, ci prin nou construitul cartier Lunca Bârzavei sau Govândari; cu toate acestea Reșița mai este încă înconjurată de dealuri înverzite și cu păduri.

S-au mai pierdut multe din tradițiile, transformate în timp, în adevărate ritualuri ce proveneau din structura socială a orașului, adică predominant muncitorească. De exemplu, acum nu mai vezi în dimineața zilei de 1 Mai casele împodobite cu ramuri verzi, iar fanfara uzinei nu mai trece cântând pe strada principală; nu se mai aud sirenele uzinelor la anumite ore.

Periodic orașul și-a mai schimbat înfățișarea pe parcursul timpului, dar, în mare parte înfățișarea a rămas acel mozaic, un fel de melanj specific între zonele industriale și cele de locuit. De aceea, orașul este descris astfel: *„Istoria Reșiței este strâns legată de istoria uzinelor. Pentru acest motiv, orașul vechi este împletit aproape organic, de-a lungul Văii Bârzavei, cu construcțiile uzinale. O înclăștare dramatică, reciproc sufocantă între halele ce au crescut mereu și pașnicile adăposturi ale familiilor de muncitori”*.⁵¹⁵

Dar, ar trebui să se ia aminte la ceea ce un autor citat în pasajele anterioare - făcea o previziune la care, autoritățile administrative, oamenii politici, cei de afaceri din prezent - să fie atenți pentru că, ar putea să devină prea actuală la nivelul anului 2015 și viitorul apropiat : *„Dacă dintr-o cauză oarecare uriașele uzine și-ar înceta existența, Reșița în câțiva ani numai ar redeveni un simplu sat fără importanță”*.⁵¹⁶

⁵¹⁵ Z. Oarcea, *op. cit.*

⁵¹⁶ E. Grădinaru și I. Stoia – Udrea, *op. cit.*, p. 254-256.

IV. ADMINISTRAȚIA

De la primele așezări umane un loc important l-a avut organizarea acestora, respectiv administrația. Modul cum au reușit să se administreze, ce formule de conducere au aplicat și acceptat, legislația adoptată, toate au contat foarte mult în evoluția așezării respective. Nu în ultimul rând oamenii care au fost la conducere, indiferent sub ce formă, au pus adesea amprenta pe dezvoltarea localității respective. De la aceste reguli nescrise nu a făcut excepție nici Reșița, de la mica așezare rurală cât era la începuturile ei, până la municipiul foarte dezvoltat și cu peste 100.000 de locuitori de la sfârșitul secolului XX.

Pentru o administrare cât mai eficientă este nevoie de câteva instituții. În primul rând este Primăria, cu tot ce aparține de ea, de la oameni până la alte unități economice, administrative, culturale etc. Primăria și conducătorii ei (primarul, viceprimarii, secretarul, contabilul) gestionează treburile urbei pe multiple planuri. În primul rând este nevoie de un spirit totalmente gospodăresc, umanist, civic și, nu în ultimul rând, voință și pricepere. Pentru realizarea obiectivelor propuse mai ales de cetățenii care l-au ales, primarul are obligații deosebite.

În majoritatea perioadelor cu primari în fruntea localității, aceștia au fost aleși prin votul direct al cetățenilor. În perioada comunistă primarii erau numiți de către organele de partid și nici nu se numeau așa. Potrivit legilor electorale de după 1990, pentru primari nu este limitat numărul de mandate la care au dreptul.

Până în anul 2001 nu era o lege care să cuprindă obligațiile și drepturile primarilor, chiar dacă erau aleși de membrii comunității. Această lege a apărut târziu, adică cea cu numărul 215 din anul 2001 și are la articolul nr. 66 următoarele specificații:

„Primarul asigură respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, a prevederilor Constituției, precum și punerea în aplicare a legilor, a decretelor Președintelui României, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, a hotărârilor consiliului local; dispune măsurile necesare și acordă sprijin pentru aplicarea ordinelor și instrucțiunilor cu caracter normativ ale miniștrilor, ale celorlalți conducători ai autorităților administrației publice centrale, ale prefectului, precum și a hotărârilor consiliului județean, în condițiile legii.”

Pentru Reșița avem date referitoare la primari din anul 1818. Cât privește denumirea lor, aceasta a fost diferită în timp:

- *chinez* (de la vechea denumire feudală cneaz) așa cum apare în documente primarul de la 1818-1821, respectiv Adam Vida;

- *jude* sau *antiste* comunal (între anii 1861- 1892) pentru primarii Petru Doagă, Dimitrie Pocrean, Ștefan Vlad, Ioan Albu și Grigore Bălănescu;

- *secretar* sau *președinte* al Sfatului Popular sau al Comitetului Executiv (depinde cum era titulatura instituției în acea vreme), în perioada de după al doilea război mondial.

- Din anul 1959 până în martie 1968 președintele Sfatului popular de subordonare regională avea dubla funcție de *președinte* de raion și oraș.

- Din 1990 este denumirea de primar.

Potrivit documentelor care le-am avut la dispoziție, lista cu primarii Reșiței din 1818 până în prezent este aceasta:

Perioada mandatului	Nume și Prenume	Observații
1818 - 1821	Adam Vida (chinez)	pentru localitatea camerală Reșița Română
1824 - 1825	Iovan Doagă	pentru localitatea camerală Reșița Română
1828 - 1829	Ogrin Miclea	pentru localitatea camerală Reșița Română
1833 - 1834	Ion Barbu	pentru localitatea camerală Reșița Română
1835 - 1836	Ogrin Apădian	pentru localitatea camerală Reșița Română
1836 - 1837	Ion Dragalina	pentru localitatea camerală Reșița Română
1837 - 1838	Mihai Enașcu	pentru localitatea camerală Reșița Română
1838 - 1841	Ion Dragalina	pentru localitatea camerală Reșița Română
1841 - 1845	Mihai Enașcu	pentru localitatea camerală Reșița Română
1845 - 1846	Petru Scrobală	pentru localitatea camerală Reșița Română
1846 - 1847	Petru Vida	pentru localitatea camerală Reșița Română
1847 - 1850	Vichentie Albu	pentru localitatea camerală Reșița Română
1850 - 1852	Gheorghe Sabău	pentru localitatea camerală Reșița Română
1853 - 1855	Ion Ștefan	pentru localitatea camerală Reșița Română
1857 - 1859	Jurj Zimbran	pentru localitatea camerală Reșița Română
1861 - 1864	Petru Doagă	pentru localitatea camerală Reșița Română
1865 - 1868	Dimitrie Pocrean	pentru localitatea camerală Reșița Română
1869 - 1873	Ștefan Vlad	pentru localitatea camerală Reșița Română
1873 - 1874	Ioan Albu	pentru localitatea camerală Reșița Română
1876 - 1881	Petru Doagă	pentru localitatea camerală Reșița Română
1881 - 1892	Grigore Bălănescu	pentru localitatea camerală Reșița Română
1919 - 1924	Grigore Procrean	pentru localitatea camerală Reșița Română
1924 - 1935	Eugen Creineanu	pentru localitatea camerală Reșița Română Adjunct de primar este Petre Barnău și secretar este Ion Zipfel
1936 - 1936	Ciprian Foiăș	pentru localitatea camerală Reșița Română
1938 - 1940	Blaiovan Ion	pentru localitatea camerală Reșița Română
1940 - 1943	Petru Barnău	ministerul Afacerilor Interne Sfat Popular Reșița Secretar – Matei Ignat
1943 - 1944	Mureșan Axentie	Ministerul Afacerilor Interne Sfat Popular Reșița Adjunct primar – Iendl Robert și secretar – Matei Ignat.
1948 - 1950	Cristoi Constantin	Ministerul Afacerilor Interne Sfat Popular Reșița Secretar – Balașiu Gheorghe
1950 - 1953	Cristoi Constantin	Ministerul Afacerilor Interne Sfat Popular Reșița Secretar - Lupșan Petru.
1953 – 1955	Damian Francisc	președinte – Comitetul Executiv Sfat Popular Reșița Secretar – Kiraly Iolanda

1956 – 1959	Muntean Cornel	președinte – Comitetul Executiv Sfat Popular Reșița Secretar – Pădure Gheorghe
1959 – 1961	Stoianovici Cornel	Vicepreședinte – Wist Ernest; secretar – Loga Ignea președinte – Comitetul Executiv Sfat Popular Reșița Vicepreședinte – Wambach Iosif; Vicepreședinte – Smanioto Laurențiu
1961 -1964	Bușui Nicolae	Secretar - Maldeț Ion. președinte – Comitetul Executiv Sfat Popular Reșița; Vicepreședinte – Fișteag Pavel; Vicepreședinte – Pescaru Ion; Vicepreședinte – Weis Iosif; Secretar – Maldeț Ion.
1965 – 1966	Bușui Nicolae,	președinte – Comitetul Executiv Sfat Popular Reșița; Vicepreședinte –Munteanu Augustin; Vicepreședinte – Grubisici Mihai; Vicepreședinte – Suciu Lazăr; Secretar – Maldeț Ion.
1967 – 1968	Avram Gheorghe	președinte – Comitetul Executiv Sfat Popular Reșița; Vicepreședinte –Munteanu Augustin; Vicepreședinte – Grubisici Mihai; Vicepreședinte – Suciu Lazăr; Secretar – Maldeț Ion.
1968 – 1972	Sfercocia Ion	președinte Consiliul Popular al municipiului Reșița – Comitetul Executiv; prim-vicepreședinte – Avram Gheorghe vicepreședinte – Dumitru Victor secretar – Goian Nicolae.
1973	Sfercocia Ion	președinte Consiliul Popular al municipiului Reșița – Comitetul Executiv; Prim-vicepreședinte – Maldeț Ion; Vicepreședinte – Dumitru Victor; Secretar – Pădure Gheorghe.
1974	Lascu Aurel	președinte Consiliul Popular al municipiului Reșița– Comitetul Executiv; Prim-vicepreședinte – Maldeț Ion; Secretar – Pădure Georghe.
1975 – 1976	Lascu Aurel	președinte Consiliul Popular al municipiului Reșița – Comitetul Executiv; Prim-vicepreședinte – Murariu Octavian;
1977 – 1984	Lascu Aurel	președinte (și primar) Consiliul Popular al municipiului Reșița – Comitetul Executiv; Prim vicepreședinte – Popa Mircea Ioan; Secretar – Pădure Gheorghe.
1985 – 1988	Văduva Ion	președinte (și primar) Consiliul Popular al municipiului Reșița – Comitetul Executiv; Prim vicepreședinte – Sîrbu Gheorghe; Secretar – Pădure Gheorghe.
1989	Rusu Constantin	președinte (și primar) Consiliul Popular al municipiului Reșița – Comitetul Executiv; Prim vicepreședinte – Brediceanu Tatiana; Secretar – Pădure Gheorghe.

1990 -1990	Barbu Enache	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar – Georgescu Ioan; Viceprimar - Mihăilă Constantin; Secretar – Popescu Maria.
1991 - 1991	Antonescu Șerban	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar – Mihăilă Constantin; Viceprimar – Marchiș Gheorghe; Secretar – Popescu Maria.
1992 - 1996	Popa Mircea Ioan	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar Marchiș Gheorghe; Secretar – Popescu Maria.
1997 - 2000	Popa Mircea Ioan	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar Marchiș Gheorghe; Viceprimar – Sîrbu Gheorghe; Secretar – Popescu Maria.
2001 - 2004	Popa Mircea Ioan	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar-Purec Ioan Simion; Viceprimar - Pîrvulescu Dumitru Tilică; Secretar – Popescu Maria.
2004 - 2008	Spătaru Liviu	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar – Pădureanu Tiberiu; Viceprimar – Hotnogu Dorinel; Secretar - Popescu Maria și Bucur Lucian.
2008 - 2012	Stepanescu Mihai	Primăria municipiului Reșița; Viceprimar – Pădurean Tineriu (până în 31.03.2009); Viceprimar – Simescu Sorin (din 31.03.2009); Viceprimar – Panfil Cristian; Secretar – Bucur Lucian.
2012-2016	Stepanescu Mihai	Primăria municipiului Reșița. ⁵¹⁷ Viceprimar – Crina Ion Viceprimar – Voina Lucian Sorin (din 18.12.2014) Secretar – Bucur Lucian
2016- prezent	Popa Ioan	Consilier primar – Țunaș Tania Primăria municipiului Reșița; Dacica Adrian Laurențiu – PNL; Duruț Gabriel Dumitru – PSD; Paul Vasile Ovidiu – Partidul Verde. Secretar – Bucur Lucian Consilieri primar: - Hotnogu Dorinel; - Borteș Nicolae; - Dumitru Dumitru; - Babicin Dariana. ⁵¹⁸

⁵¹⁷ Pagina oficială a Primăriei Municipiului Reșița.

⁵¹⁸ Informație oferită de Dorinel Hotnogu, consilier personal primar Ioan Popa.

Din această listă se pot face următoarele remarci: sunt câțiva primari care au îndeplinit această funcție de două ori, chiar dacă mandatele nu au fost complete:

Petru Doagă – 1861-1864 și 1876-1881;

Eugen Creineanu - 1924 -1935 (deci cel puțin două mandate);

Cristoi Constantin – 1948 – 1950 și 1950 -1953;

Bușui Nicolae – 1961-1964 și 1965 – 1966;

Sfercocia Ion – 1968-1972 și 1973;

Lascu Aurel – 1974, 1975 -1976 și 1977-1984;

Stepanescu Mihai – 2008-2012 și 2012-2016;

Până în prezent recordul de mandate și de timp în fruntea primăriei din Reșița aparține lui Popa Mircea Ioan. Acesta a fost primar în trei mandate consecutiv între anii 1992-1996, 1997-2000 și 2001-2004, plus viceprimar (prim vicepreședinte între 1977-1984). Meritul acestui primar a fost cu atât mai mare cu cât a candidat de fiecare dată ca independent, nefiind susținut de niciun partid politic.

În unele perioade au fost pe post de viceprimar două sau trei persoane.

De asemenea, conform documentelor de arhivă, pentru anul 1941, la administrația comunală apare ca primar Mureșan Axente, de 63 de ani, cu studii superioare comerciale și bacalaureat; profesia de bază era inspector general la UDR; face parte din FRN ca președinte al organizației Reșița; este numit primar prin decizia 1812/28 ianuarie 1941; iar ca ajutor de primar este Lendl Robert, de 34 de ani, etnic german.⁵¹⁹ În primăria din Reșița erau 12 funcționari (8 români și 4 germani și unguri).⁵²⁰

La 1 noiembrie 1859 odata cu prima alegere a reprezentanților comunali, Reșița va avea alt statut pentru că devine comuna de sine-stătătoare.

Despre clădirile propriu-zise ale primăriei avem date din secolul al XIX-lea. Astfel Reșița Montană avea o primărie din 1885, iar Reșița Română din 1898.⁵²¹

Dacă la început erau două localități Reșița, cea Română și cea Montană sau Germană, după aceea (din anul 1859) se vorbește de una singură, cu denumirea de Reșița. În documentele de arhivă, denumirea ca statut civic a localității apare multă vreme, respectiv și în secolul XX, cu aceea de comună rurală apoi urbană, dar tot comună. Apoi, atunci când face parte din diverse organizări administrative (județ, plasă, raion) nu totdeauna era centrul respectivei unități administrative.

După alte surse, (*Monografia* redactată la comada Prefecturii, de Primăria orașului Reșița în octombrie 1947) scrie că „din punct de vedere administrativ Reșița Română a avut autonomie, (în raport cu Reșița Montană n.n.), fiecare

⁵¹⁹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 11/1941, fila 147.

⁵²⁰ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 11/1941, fila 148.

⁵²¹ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței*, partea a III-a, p. 62.

funcționând separat până în anul 1910 când au fost unificate sub o singură administrație numindu-se comuna rurală Reșița”

Apoi, „la data de 24 decembrie 1925 comuna rurală Reșița a fost declarată comună urbană cu numele de Reșița”, menționează același document.⁵²²

Apar însă modificări administrativ – teritoriale. De exemplu, conform legii pentru unificarea administrativă din 13 iunie și respectiv 21 decembrie 1925, la 1 ianuarie 1926 ia ființă județul Caraș prin despărțirea de fostul județ Caraș Severin a plaselor Reșița, Bocșa, Oravița, Bozovici și Răcăjdia, dar centrul de reședință va fi la Oravița.⁵²³

Reșița, prin decretul regal nr. 3840 din 21 decembrie 1925 este declarată comună urbană/oraș.⁵²⁴ Destul de multă vreme de la această data, Reșița este cel mai des numită comună urbană decât oraș.

Pentru primar și oamenii care îl ajutau efectiv la conducerea localității erau multiple probleme care trebuiau rezolvate cât mai eficient. Aceste probleme erau prioritare și în funcție de vremurile care erau în acel moment, mai ales cu caracter politic. Una însă apare frecvent în atenția edililor localității: bugetul, respectiv cum se constituie și cum se folosește, care sunt cheltuielile cele mai importante. Pentru constituirea unui buget trebuia în primul rând să se stabilească taxele colectate sub diverse forme, apoi prioritățile pentru cheltuieli.

De exemplu, din Bugetul general al administrațiunei comunale pe anul financiar 1925 aflăm câteva date. Astfel, pe anul 1923: cheltuieli 1.801.098 lei și 31 de bani și tot atâtea venituri.⁵²⁵ Pentru anul 1931 veniturile au fost de 21.778.154 lei și cheltuielile tot atâtea.⁵²⁶ Pentru anul 1925 veniturile erau de 3.759.520 lei iar cheltuielile de 3.759.520 lei. Rezulta un excedent - 0.⁵²⁷ Veniturile proveneau printre altele, din următoarele surse:

- din chiria caselor se încasează în data de 26 aprilie 1925 suma de 13.866 lei conform recipisei nr. 136;⁵²⁸
- din cinematograf la 9 mai 1925 se încasează suma de 3.000 lei conform recipisei nr. 169 și la 12 decembrie se obține suma de 1.666 lei și 70 de bani conform recipisei nr. 414;⁵²⁹

⁵²² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1948, fila 5.

⁵²³ SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, Dosar 115, anii 1926-1949, fila 1.

⁵²⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 1.

⁵²⁵ SJANCS, Fond Județul Caraș-Severin, plasa Reșița, comuna Reșița; Dosar 2/1925; Bugetul general al administrațiunei comunale pe anul financiar 1925, fila 8.

⁵²⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 5/1931, Probleme financiare pe anul 1931, fila 23.

⁵²⁷ SJANCS, Fond Județul Caraș-Severin, plasa Reșița, comuna Reșița; Dosar 2/1925; Bugetul general al administrațiunei comunale pe anul financiar 1925, fila 7.

⁵²⁸ SJANCS, Registrul de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 5.

⁵²⁹ SJANCS, Registrul de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 9.

- din taxa pe alambicuri este suma de 1.600 lei în data de 30 mai 1925, conform recipisei nr. 201;⁵³⁰
- din taxa pentru extracte după actele de naștere în 19 decembrie 1925 este suma de 300 lei după recipisa 440;⁵³¹
- din taxa pentru actele de căsătorie în 19 decembrie 1925 se obține suma de 180 lei conform recipisei 440;⁵³²
- din taxa pe câini este suma de 735 lei din 24 iunie 1925 conform recipisei nr. 224;⁵³³
- taxa pe târg este de 4.000 lei din data de 20 mai conform recipisei nr. 190.⁵³⁴

Pentru anul 1927 primăria stabilește taxele pentru firme pentru a-și rotunji bugetul de venituri. Se mergea până la detalii pentru a nu se pierde prilejul de a obține venituri. Astfel, conform procesului verbal din data de 22 februarie 1927 se stabilesc unele taxe astfel:

- art. 14- pentru fiecare servitor care poartă livrea simplă – 400 lei, pentru livrea cu fireturi – 800 lei pe an;

- art. 15 – pentru trăsură sau brișcă de speculă, pe arcuri deschisă sau închisă, cu 1 cal (trăsură) și brișcă (1-2 cai) 200 lei; pentru trăsuri cu 2 cai, deschisă sau închisă – 400 lei pe an;

- art. 16 – pentru un automobil de piață și speculă – 4.000 lei pe an;

- art. 17 – pentru căruță 200 lei;

- art. 19 – pentru un camion public cu tracțiune animală sau mașină până la 1000 kg se plătește 1.000 lei pe an; de la 1.000-2.000 kg se plătește 2.000 lei; peste 3.000 kg se plătește 4.000 lei;⁵³⁵

Alte articole prevedeau obținerea veniturilor din alte taxe:

- art. 32 - pentru un câine de folosință (pază și vânătoare) taxa este de 30 lei pe an, iar pentru un câine de lux se plătește 500 lei;

- art. 33 – pentru vite vagaboande duse în oborul comunal taxele sunt astfel: 10 lei pe zi pentru vite mari și 5 lei pentru vite mici.⁵³⁶

⁵³⁰ SJANCS, Registru de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 13.

⁵³¹ SJANCS, Registru de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 16.

⁵³² SJANCS, Registru de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 18.

⁵³³ SJANCS, Registru de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 25.

⁵³⁴ SJANCS, Registru de partizi pentru venituri pe anul financiar 1925; Dosar 3/1925, plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 33.

⁵³⁵ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1927, Dosar: Procese verbale ale consiliului comunal pe 1927, fila 21.

⁵³⁶ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1927, Dosar: Procese verbale ale consiliului comunal pe 1927, fila 22.

Cazanele pentru fabricarea rachiului erau taxate astfel: conform procesului verbal din 27 iulie 1927 la articolul 4 se stabilește taxa de 200 lei pe an de fiecare cazan pentru fabricat rachi.⁵³⁷

Imobilele erau taxate în funcție de tipul construcției astfel: la articolul 42 se stabilește pentru fiecare proprietar de case de lemn taxa este de 100 lei pe an, pe casele de cărămidă taxa este de 150 lei, pentru fiecare casă cu etaj este taxa de 400 lei pe an, iar casa cu 2 etaje este taxată cu 800 lei. Pentru fiecare locuitor al Reșiței cu vârsta între 18-60 de ani taxa este de 150 de lei pe an.⁵³⁸

Pe lângă imobilele aparținătoare locuitorilor, în anul 1928 vatra orașului Reșița se întinde pe teritoriul edificat și locurile virane aparținătoare orașului compuse din grădini și curți în suprafață de 517 iugăre și 671 stânjeni (conform procesului verbal din data de 21 aprilie 1928).⁵³⁹

Consiliul Comunal al orașului Reșița aprobă în data de 27 octombrie 1928 regulamentul întocmit de delegația permanentă privitor la exercitarea profesiei de punere în circulație a automobilelor/autotaxi, autobuze pe teritoriul orașului Reșița.⁵⁴⁰

Ministerul de Interne, direcțiunea comunală cu nr. 00482 din 16 ianuarie 1930, comunică faptul că nu aprobă proiectul de regulament și că trebuie refăcut și pus în concordanță cu legea circulației pe drumurile publice, publicată în Monitorul Oficial nr. 236/22 octombrie 1929.⁵⁴¹ Regulamentul acesta va fi refăcut în 77 de articole și aprobat în 10 martie 1932.⁵⁴²

În anul 1929 primăria taxează și mijloacele de transport pentru venituri la bugetul local. Astfel, prin Procesul verbal nr. 171/1929, la articolul 58 se stabilește conform legii drumurilor, taxele pentru mijloacele de transport astfel:

- Autotaxi: 10.000 lei pe an;
- Autobus: 15.000 lei;
- Autocamion: 10.000 lei;
- Automobil de lux până la 25 PH: 2.000 lei; între 25-40 PH: 3.000 lei; între 40-60 PH: 4.000 lei; de 60 PH: 5.000 lei;
- Pentru căruță crașovană: 3.000 lei;
- Pentru căruța plugarilor: 200 lei;
- Pentru căruța speditorului: 10.000 lei.⁵⁴³

⁵³⁷ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1927, Dosar: Procese verbale ale consiliului comunal pe 1927, filele 28-29.

⁵³⁸ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1927, Dosar: Procese verbale ale consiliului comunal pe 1927, fila 33.

⁵³⁹ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1928; Dosar Procese verbale ale Consiliului comunal pe anul 1928, fila nr. 22.

⁵⁴⁰ SJANCS, Fond Prefectura Jud. Caraș, Dosar 129/1929-1932, fila 2.

⁵⁴¹ SJANCS, Fond Prefectura Jud. Caraș, Dosar 129/1929-1932, fila 3.

⁵⁴² SJANCS, Fond Prefectura Jud. Caraș, Dosar 129/1929-1932, fila 3-4.

⁵⁴³ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1929; Dosar cu Procesele verbale ale Consiliului comunal pe anul 1929, fila 274.

Surse importante la bugetul local proveneau de la uzinele reșițene, deși nu totdeauna erau bune de plată în sensul că nu plăteau la timp. Un astfel de caz avem legat de Fabrica de distilerie a lemnului. De exemplu, Ministerul Lucrărilor publice și al comunicațiilor – Direcțiunea apelor, prin adresa nr. 15.350/4 mai 1932 obligă Industria distileriei lemnului din Reșița să plătească taxa anuală de 5 lei de fiecare cal putere instalat pentru a răci motoarele de 350 CP și pentru alimentarea cu apă a cazanelor de 625 CP, în total suma anuală de 4.875 lei cu începere de la 1 ianuarie 1925 penentru că lua apă din Bârzava.⁵⁴⁴ (Deci se cerea retroactiv !).

Datorită dimensiunilor sale și profitului foarte mare, U.D.R era cel mai mare contributor prin taxele la bugetul local. Dar, și acesta nu era un bun platnic. De aceea, uneori se ajungea la un fel de compromis între Primărie și marea uzină reșițeană. Astfel, în Jurnalul nr. 321 în ședința din din 18 februarie 1937 cu nr. Referat 3138/1937 se decide:

Art. 1 – autorizează Comisia interimară a orașului Reșița de a încheia tranzacția cu Societatea U.D.R. prin care U.D.R. se obligă să construiască un pod metalic sudat peste Bârzava în Reșița Română în valoare de 3.180.000 lei în contul debitului pe care îl avea față de orașul Reșița pentru plata impozitelor pe clădiri pe anii 1926-1929 și 1931.⁵⁴⁵

Avem și exemple pe ce anume se cheltuiau aceste venituri ale primăriei. Iată câteva dintre acestea:

- în 30 ianuarie 1925 s-a plătit pentru salarii la angajații primăriei suma de 49.865 lei;⁵⁴⁶
- în 18 septembrie 1925 pentru aceeași angajați suma de 47.020 lei;⁵⁴⁷
- sporuri de călătorie pentru angajați în interesul serviciului; de exemplu, prin ordinul de plată nr. 459/775, M. Braun a primit ca „spese de călătorie” suma de 324 lei;⁵⁴⁸
- notarii au primit pentru cheltuieli de iluminat și încălzire suma de 5250 lei prin ordinul de plată 85/152 din 28 februarie 1925;⁵⁴⁹
- pentru cheltuielile pentru localul de percepție s-au primit 1.050 lei în 30 aprilie 1925 prin ordinul de plată 199/356;⁵⁵⁰

⁵⁴⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1932, Dosar nr. 3/1932: Ordine și circulare, probleme administrative, fila 38.

⁵⁴⁵ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 3/1937 Ordine și circulare, fila 10.

⁵⁴⁶ SJANCS, Registru de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 5.

⁵⁴⁷ SJANCS, Registru de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 7.

⁵⁴⁸ SJANCS, Registru de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 13.

⁵⁴⁹ SJANCS, Registru de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 39.

⁵⁵⁰ SJANCS, Registru de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 41.

- pentru imprimate și registre s-a plătit suma de 2240 lei conform ordin de plată 142/256 din data de 20 martie 1925;⁵⁵¹
- pentru abonamente ziare și reviste s-a plătit suma de 358 lei în data de 10 aprilie 1925 conform ordinului de plată 171/304;⁵⁵²
- pentru „publicațiuni” (publicații n.n.), în data de 24 iunie 1925 se plătește suma de 219 lei conform ordin de plată nr. 298/528;⁵⁵³
- pentru întreținerea telefonului, în 7 martie 1925, se plătește suma de 123 lei conform ordinului de plată 107/185;⁵⁵⁴
- cheltuielile cu hainele servitorilor sunt plătite cu suma de 4.150 lei în data de 30 mai 1925 prin ordinul de plată nr. 253/465;⁵⁵⁵
- „pentru contribuțiune comitetelor școlare” în data de 20 martie 1925 se plătește suma de 98.863 lei conform ordinului de plată nr. 141/255; în această sumă intrau cheltuielile pentru iluminat și lemne;⁵⁵⁶
- pentru spital s-a plătit suma de 2.938 lei și 75 de bani în data de 16 martie 1925 conform ordinului de plată nr. 118/207;⁵⁵⁷
- pentru ajutorarea săracilor și bătrânilor s-a plătit în data de 16 aprilie 1925 suma de 4.439 lei conform, ordinului de plată 176/309;⁵⁵⁸
- pentru îngrijirea copiilor găsiți, se plătește în data de 9 martie 1925 suma de 422 lei și 35 de bani conform ordinului de plată 227/411;⁵⁵⁹
- pentru înmormântarea săracilor se cheltuie suma de 326 lei în 30 mai 1925 conform ordinului de plată 250/462;⁵⁶⁰
- pentru salubritatea publică se alocă suma de 825 lei în 20 martie conform ordinului de plată 120/220;⁵⁶¹

⁵⁵¹ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 47.

⁵⁵² SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 59.

⁵⁵³ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 61.

⁵⁵⁴ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 67.

⁵⁵⁵ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 69.

⁵⁵⁶ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 79.

⁵⁵⁷ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 119.

⁵⁵⁸ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 141.

⁵⁵⁹ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 149.

⁵⁶⁰ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 151.

⁵⁶¹ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 157.

- se cumpără animale de prăsilă la data de 10 aprilie 1925 cu 1.362 de lei conform ordinului de plată 168/301;⁵⁶²
- pentru hrana vitelor de prăsilă este suma de 6.504 lei în data de 26 aprilie 1925 conform ordinului de plată 192/340;⁵⁶³
- pentru serbări naționale și diferite recepții este suma de 14.396 lei în 22 mai 1925 conform ordinului de plată 241/440;⁵⁶⁴
- pentru biblioteca populară este suma de 5.000 lei în 19 august 1925 cu ordinul de plată nr. 660/1095;⁵⁶⁵

Comparativ cu alți funcționari publici, angajații primăriei erau destul de bine plătiți, aceasta luând ca reper și nivelul prețurilor la anul 1925. De exemplu, salariul lunar pentru primar era de 2.250 lei, pentru subprimar 1.150 lei, salariul juraților era de 3.600 lei, pentru tutorul comunal 600 lei și casier 1.050 lei.⁵⁶⁶

Mai târziu apar alte sume, mai mari, pentru principalii salariați ai primăriei (nu cunoaștem pe ce criterii se întocmea salarizarea). Astfel, leafa angajaților din primărie la data de 7 mai 1931 (pentru luna aprilie 1931) este următoarea:

- Primarul (Eugen Creineanu): 13.091 lei, din care plătește 10% pentru pensie - 2618 lei; (nu cunoaștem cum se calcula procentul, dar după sumă, credem că nu este corect calculat n.n.);

- Subprimarul: 8.104 lei, din care 1.620 lei pentru pensie;

- Secretarul general: 13.184 lei din care 2.636 lei pentru pensie.⁵⁶⁷ După aceste sume se poate observa, în mod surprinzător, că secretarul general este plătit mai bine ca primarul !

Cum se făcea calculul salariului unui primar nu este cunoscut, dar cine îi stabilea salariul în anumite perioade s-a găsit informația. Astfel, Prefectul județului Caraș, prin adresa nr. 21152/1938 din 8 decembrie 1938, decide că primarul Reșiței are salariul de 10.000 lei, plus spesele de deplasări.⁵⁶⁸

Modul de salarizare al primarului era diferit în diverse perioade. De aceea, sumele sunt și ele diferite. În schimb apar o serie de facilități pe lângă retribuiția propriu-zisă. Astfel, primarul locotenent colonel Paraschivescu are o leafă după buget de 15.650 lei; mai primește 425 lei pentru chirie, 100 lei ajutor familial, în

⁵⁶² SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 163.

⁵⁶³ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 165.

⁵⁶⁴ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 175.

⁵⁶⁵ SJANCS, Registrul de partizi pentru cheltuieli pe anul financiar 1925; Dosar 4/1925, Plasa Reșița, comuna rurală Reșița, fila 187.

⁵⁶⁶ SJANCS, Fond Județul Caraș-Severin, plasa Reșița, comuna Reșița; Dosar 2/1925; Bugetul general al administrației comunale pe anul financiar 1925, fila nr. 8.

⁵⁶⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 5/1931, Probleme financiare pe anul 1931, fila 1.

⁵⁶⁸ SJANCS, Fond 48, Primăria Reșița, Dosar nr. 6/1939; Ordine și circulare, probleme financiare, fila 75.

total 16.170 lei pe luna septembrie 1938.⁵⁶⁹ O altă informație o avem din același an: în octombrie 1938, primarul Blajovan Ioan are o leafă după buget de 2.088 lei, pentru chirie 56 lei, deci un total de 2.144 lei. Din aceștia, se luau 8% impozit, adică 172 de lei, plus alt impozit de 2% - 43 lei, o suprataxă de 72 de lei, drum 7 lei, total rămas de plată 1.850 lei.⁵⁷⁰

În afara salariilor funcționarii mai beneficiau de alte facilități care, în fond, erau tot bani. De exemplu, în anul 1932 funcționarii publici comunali din Primăria Reșița aveau dreptul la autorizație de călătorie pe C.F.R. cu 50% reducere.⁵⁷¹

În afara acestor cheltuieli care sunt la capitolul – curente, mare parte din ele, unele evenimente dramatice precum primul război mondial sau al doilea conflict mondial care aduc după sine și acele cheltuieli pentru primărie față de cei care au avut pierderi majore, respectiv în vieți omenești. Astfel, s-au alcătuit Tabele care cuprind persoanele orfane sau văduve de război cu drept de pensie după cei morți sau dispăruți în primul Război mondial. Acestea erau emise de către Cercul de recrutare Lugoj, iar sumele erau cuprinse între 25-100 lei lunar. Pe tabele apar 173 de persoane.⁵⁷² Rubricile acestor tabele cuprindeau următoarele informații: de exemplu la poziția nr. 165: Gerber Francisc, orfan după Gerber Anton, soldat din regimentul nr. 8 Honvezi, primește suma de 25 lei.⁵⁷³

Primăria din Reșița, în perioada interbelică, finanța în mare parte cheltuielile pe care le aveau școlile. De exemplu, în Procesul Verbal din data de 30 septembrie 1931, în ședința Consiliului comunal se menționează faptul că se asigură creditul necesar pentru menținerea Gimnaziului de fete și băieți pentru anul 1931 astfel:

- pentru Gimnaziul de băieți – 136.576 lei;

- pentru gimnaziul de fete – 81.402 lei;

Pentru anul 1932 sumele sunt repartizate de către Primărie astfel:

- pentru gimnaziul de băieți: 309.728 lei;

- pentru Gimnaziul de fete: 258.676 lei.⁵⁷⁴

Nu cunoaștem pe ce criterii se alcătuiau bugetele pentru școli.

Întrucât primăria nu avea propriile resurse pentru alimentarea cu energie pentru iluminatul public, trebuia să facă un contract cu o firmă producătoare. Astfel, în Procesul verbal din 25 mai 1931 se prevedea că Fabrica de gaz (înființată în anul 1910) are obligația prin contract să asigure iluminatul public în Reșița cu

⁵⁶⁹ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 4/1938 Probleme financiare; State de plată, fila 1.

⁵⁷⁰ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 4/1938 Probleme financiare; State de plată, fila 2.

⁵⁷¹ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 1/1932, Dosar nr. 3/1932: Ordine și circulare, probleme administrative, fila 40.

⁵⁷² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1920, fila 1.

⁵⁷³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, nr. Dosar /1920, fila 8.

⁵⁷⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1931; Dosar: Procese verbale în Consiliile comunale pe anul 1931, fila 6.

160 de lămpi.⁵⁷⁵ Aceasta însă nu totdeauna se achita de sarcinile prevăzute prin contract, deși Primăria plătește cca. 800 lei anual pe fiecare lampă.⁵⁷⁶

Nu numai problemele strict economice cădeau în sarcina primăriei ci și altele de natură administrativă. De exemplu, Consiliul comunal primește o Lista nominală cu cei 72 de membri ai Reuniunii de Cântări „Saengerbund” din Reșița care cer permis de trecere a frontierei româno-sârbă pe 5 zile; trecerea este pe la Stamora Moravița în data de 5-10 septembrie 1931.⁵⁷⁷ Li se aprobă trecerea.

Reșița a devenit, datorită forței sale economice în primul rând, nu numai unul dintre cele mai puternice centre urbane din România, dar și dintre cele mai cunoscute. De aceea, i se face o propunere oficială, aceea de a intra în Uniunea orașelor din România. Primăria Reșiței acceptă, conform Procesului Verbal din 5 martie 1931 care menționa că Orașul Reșița este de acord ca să intre în Uniunea orașelor din România și se obligă la plata cotizației cu suma de 5.000 lei și aceasta să fie inclusă în bugetul pe 1931.⁵⁷⁸

Între alte servicii pe care le oferea primăria Reșiței în perioada interbelică este și aceea de a le asigura siguranța pe timp de noapte. Acest fapt s-a făcut prin contract cu diverse firme. De existența uneia dintre ele aflăm dintr-un document. Astfel, prin Adresa din data de 19 octombrie 1932 a firmei de pază „Paza de noapte Carașul” se solicită ajutorul bănesc din partea primăriei orașului Reșița. Semnează directorul tehnic al firmei – Carol Marossy.⁵⁷⁹ Pentru o mai bună pază în timpul nopții era nevoie și de un iluminat public corespunzător. Din acest motiv, dar și din altul, este o adresă din data de 6 noiembrie 1933 a muncitorilor de la P.S.D. ca iluminatul public pe timp de noapte să nu se stingă la ora 6 ci la 6,30 pentru că muncitorii care vin din Câlnic și Land III nu văd bine drumul.⁵⁸⁰

O altă inițiativă în acest sens vine din partea Comisiei Interimare a orașului Reșița. Conform procesului verbal al ședinței din data de 25 aprilie 1936, (șefii acestei comisiei erau dr. Ciprian Foaș ca președinte și Petru Iacob vicepreședinte), se decide instalarea unei lămpi de iluminat public pe strada Avram-Ciorei și Micu Klein.⁵⁸¹ Pentru a se asigura „iluminăția publică” pe anul bugetar 1934-1935 se alocă suma de 314.000 lei, la capitolul I, art. 13.⁵⁸²

⁵⁷⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1931; Dosar: Procese verbale în Consiliile comunale pe anul 1931, filele 63-65.

⁵⁷⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1931; Dosar: Procese verbale în Consiliile comunale pe anul 1931, filele 67.

⁵⁷⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1931, Dosar nr. 3-10, Ordine și circulare pentru probleme de administrație, fila nr. 30.

⁵⁷⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1932, Dosar nr. 3/1932: Ordine și circulare, probleme administrative, fila 5.

⁵⁷⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1932, Dosar nr. 3/1932: Ordine și circulare, probleme administrative, fila 30.

⁵⁸⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1933 Probleme economice, fila 26.

⁵⁸¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 16/1936, fila 34.

⁵⁸² SJANCS, Fond 74 Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, Dosar nr. 63/1934, fila 20:

O adresă a primăriei către Prefect în care anunță ce impozit plătește U.D.R. pentru valoarea locativă a fabricilor sale ne arată care sunt sumele:

- 1925 – 125.742 lei;
- 1926 – 991.720;
- 1927 – 1.302.336 lei;
- 1928 – 1.467.760 lei;
- 1929 - 5.699.436 lei.⁵⁸³

Atât primăria (din motive economice și electorale) cât și poliția (din motive de siguranță) voiau o evidență clară a persoanelor care veneau în oraș și rămâneau peste noapte. Aceste cerințe au fost transmise oficial cu Adresa Ministerului de Intene nr. 7979/27 iulie 1933 prin Prefectura Județului Caraș către Primăria Reșița și care solicită „să se aducă la cunoștința publicului din Reșița prin bătați de tobă că este strict interzis oricărui proprietar de case să închirieze camere mobilate sau paturi cu chirie, cu luna, cu săptămâna sau cu ziua persoanelor străine sau chiar la rude fără autorizația prealabilă a Comisariatului de poliție”. Cine nu respecta această restricție era dat în judecată sau plătea o amendă de la 500 la 3.000 lei.⁵⁸⁴

În cadrul proceselor electorale primăria avea rol important deoarece trebuia să stabilească, între altele, listele electorale. În al doilea rând, tot Primăria stabilea cine nu putea fi inclus pe aceste liste. Astfel, Primăria Reșiței publică în 28 iunie 1935 cine poate fi și cine nu, înscris pe listele electorale. Iată condițiile:

1. să fie cetățeni români;
2. să aibă 21 de ani împliniți;
3. să aibă domiciliu de cel puțin 6 luni în Reșița.

Nu pot fi înscrși: faliții, interzișii și condamnații.⁵⁸⁵

Pentru anul financiar 1939/1940, veniturile sunt de 3.245.500 lei; cheltuielile: 1.906.200 lei.⁵⁸⁶ Prin urmare, era un excedent financiar consistent pentru bugetul primăriei.

Dacă funcționarii primăriei greșeau, sancțiunile veneau din partea prefecturii. De obicei sancțiunile constau în pierderea unui anume procent din salariu. Avem un astfel de exemplu din anul 1939. Astfel, Prefectul jud. Caraș decide, prin adresa 3782/1939 din 7 martie 1939, că secretarul general al primăriei, Ioan Zipfl, este sancționat cu pierderea salariului pe 10 zile pentru „advocatură clandestină”.⁵⁸⁷

În perioada interbelică funcționarii primăriei aveau uniforme. S-a păstrat un tabel cu toți funcționarii care își fac uniforme de vară, iarnă și de ceremonii, în frunte cu primarul, în ianuarie 1939.⁵⁸⁸

⁵⁸³ SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, Dosar nr. 69/1934, fila 1.

⁵⁸⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1933 Probleme economice, fila 5.

⁵⁸⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 5/1935; Probleme financiare, fila 1.

⁵⁸⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1939: Bugetul financiar 1939-1940.

⁵⁸⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative, fila 42.

⁵⁸⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative, fila 55.

Nu cunoaștem dacă și alte orașe aveau un Regulament de organizare și funcționare⁵⁸⁹ așa cum avea orașul Reșița, respectiv Primăria, în anul 1933. De asemenea nu reiese din documentul de arhivă dacă acest regulament era conceput de Primărie sau era impus de organele administrative superioare, respectiv prefectura sau vreun minister. Important este că acesta exista și este semnificativ faptul cum a fost conceput. Îl redăm în continuare:

Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Primăriei orașului Reșița.

Articolul 1: Reșița, prin decretul regal nr. 3840 din 21 decembrie 1925 este declarată comună urbană/oraș;

Articolul 2: numele oficial este de Reșița;

Articolul 3: sunt socotiți membri ai comunei urbane Reșița:

- a) Toți cei înscriși în listele electorale comunale, soțiile și copiii minori;
- b) Cei neînscriși, dar care pot dovedi că au fost – sunt recunoscuți membri ai comunei urbane;
- c) Cei așezați de un an în comună și fac cerere pentru a fi membri ai Comunei.

Cetățenii se pot muta în altă localitate, dar să aunțe primăria.⁵⁹⁰

Toți membrii comunei vor primi de la Primăria Orașului Reșița „un carnet de identitate în care sunt trecute domiciliul și semnalamentele”. Articolul 8: întinderea orașului Reșița este de 14.538 iugăre și 336 stânjeni, orașul posedă 2.586 case și 20.085 locuitori.

Articolul 11: organul deliberativ al orașului Reșița este Consiliul comunal. Organele sale executorii sunt:

1. Primarul;
2. Ajutorul de primar;
3. Delegația consiliului comunal;
4. Secretarul;
5. Serviciile comunale.

Articolul 12: Consiliul comunal este compus din membrii de drept și membrii aleși. Numărul consilierilor este conform legii proporțional cu numărul de locuitori și din 10 în 10 ani se verifică numărul locuitorilor pentru a se vedea dacă trebuie schimbată componența Consiliului comunal.⁵⁹¹

Membrii de drept sunt:

- 1 reprezentant din partea școlilor;
- 1 reprezentant de la biserica națională;
- 1 reprezentant din partea industriașilor și comercianților;

Articolul 34: bugetul se votează cu prezența a 2/3 din totalul membrilor consiliului; la ședințe poate participa și prefectul, dar medicul participă obligatoriu la ședințe.⁵⁹²

⁵⁸⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1933 Probleme economice, filele 45, 33-68

⁵⁹⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 1.

⁵⁹¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 2.

⁵⁹² SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 33.

Consiliul comunal decide în toate problemele legate de străzi, circulație, școli, igienă socială și alimentară, epidemii, creșterea vitelor, iluminat, sistematizare, protecția peisajelor, monumentele de artă, aprovizionarea populației cu articole de primă necesitate.⁵⁹³

Articolul 17: Primarul se alege de către consiliul comunal de către minim 2/3 din totalul voturilor. Dacă nici unul din candidați nu întrunește majoritatea necesară, Ministerul de Interne va numi ca primar pe unul dintre primii trei candidați care au cele mai multe voturi, sau unul dintre consilieri. În caz de concediu sau alte situații, primarul este înlocuit de ajutorul de primar. Acesta este ales ca și primarul. Nu pot fi primari membrii cultelor și funcționarii statului.⁵⁹⁴

Primarul orașului Reșița nu poate exercita profesii liberale în timpul mandatului său.

Articolul 17: salariul de bază al primarului este de 1750 lei, iar al ajutorului de primar – 850 lei; ca spese de reprezentare și călătorie primarul primește 8000 lei în afara călătoriilor la București.

Articolul 18: atribuțiile primarului: împreună cu consiliul comunal este organul executor al administrației comunale. El este șeful administrației comunale. Semnul distinctiv al primarului este o cingătoare cu culorile naționale la ceremoniile oficiale și celebrarea căsătoriilor. Primarul reprezintă comuna în justiție și este și șeful poliției comunale.⁵⁹⁵

Primarul prezidează licitațiile publice și Consiliul comunal și dă ordonanțe afișate pe ușa primăriei;⁵⁹⁶

Serviciul administrativ ține evidența registrelor de naționalități și listele electorale.⁵⁹⁷

Oficiul stării civile formează dosarele pentru pensiile invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, eliberează extrasele din registrele de stare civilă.⁵⁹⁸

Serviciul financiar face bugetele, conduce contabilitatea, supraveghează gestiunea financiară.⁵⁹⁹

Biroul statistic și cadastral adună datele pentru recensămintele animalelor, vehiculelor, conduce cadastrul comnei.⁶⁰⁰

Serviciul tehnic se compune din serviciul tehnic propriu-zis, grădiniaria, apeductul și fabrica de gheață. Se ocupă de construcții, întreținerea drumurilor comunale și pădurilor, planul de sistematizare, izlazul, pădurea.⁶⁰¹

⁵⁹³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 39.

⁵⁹⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 43-44.

⁵⁹⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 44.

⁵⁹⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 47.

⁵⁹⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 48.

⁵⁹⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 49.

⁵⁹⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 53.

⁶⁰⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 56.

⁶⁰¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 60.

Picherul oraşului (trebuie să fie absolvent de şcoală tehnică superioară) supraveghează construirea şi întreţinerea drumurilor.⁶⁰²

Este semnificativ faptul în ce măsură Primăria se implica în aprovizionarea populaţiei, indiferent dacă avea sau nu ordine în acest sens, ori iniţiativele veneau de la Consiliul comunal. De exemplu, Primăria din Reşiţa se conformează ordinului de Consiliu de Miniştri din data de 7 iulie 1934 prin care primăriile nu vor fixa preţurile la făină şi pâine decât cu autorizaţia expresă a Ministerului Industriei şi Comerţului.⁶⁰³

Reglementările privind aprovizionarea populaţiei cu alimentele de bază se schimbă în funcţie de evenimentele de natură politică. Astfel, din anul 1940 şi apoi odată cu intrarea României în al doilea război mondial restricţiile apar şi la nivelul oraşului Reşiţa. Se mai adugă şi faptul că politica antisemită îşi face simţită prezenţa şi la Reşiţa. Aceasta cu atât mai mult cu cât prezenţa evreilor era vizibilă ca proprietari de magazine. Potrivit documentelor de arhivă, în octombrie 1940 în Reşiţa erau 39 de comercianţi evrei care deţineau magazine cu specific de băcănie, textile, încălţămintă, bijuterii, sticlărie, pielărie etc.⁶⁰⁴

Plecând de la această realitate economică, cu specific de comerţ, Prefectura judeţului Caraş, dă ordonanţa nr. 15/1942 referitoare la aprovizionarea populaţiei evreieşti.⁶⁰⁵ Potrivit acesteia, aprovizionarea evreilor din Reşiţa se face numai de primării prin comunităţile respective după numărul de persoane din familie potrivit următoarelor articole:

art. 1: evreei nu au voie să cumpere nimic de la ţărani; dacă nu respectă, ei merg în Transnistria, iar ţăranii în lagăr;

art.2 – nu se pot caza ţăranii peste noapte la evrei.⁶⁰⁶

Pentru ca populaţia din Reşiţa să nu sufere de foame din cauza lipsei de alimente de bază, primăria a luat măsuri de aprovizionare în paralel cu restricţionarea consumului, cu detalii foarte bine precizate.

Astfel, în data de 26 august 1942 se aduc 10 vagoane de orz din Basarabia (din recolta anului 1942) de către comerciantul Petru Iacob pentru adaus de 30% la făina de grâu şi pentru porci, pentru că în zonă nu mai era porumb.⁶⁰⁷ Consumul de grâu este raţionalizat potrivit cu Ordonanţa nr. 2 a primarului Reşiţei cu nr. 249/1942, 13 ianuarie. Aceasta este motivată de ordinului telegrafic nr. 7.598 din 2 ianuarie 1942 şi se referă la raţionalizarea consumului de grâu.⁶⁰⁸ Se fixa consumul potrivit următoarelor articole:

⁶⁰² SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, inventar 48; Dosar 3/1933; Probleme economice, fila 65.

⁶⁰³ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar 3/1934 Ordine şi circulare. Probleme agricole pe anul 1934, fila 1.

⁶⁰⁴ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar 16/1936, fila 33.

⁶⁰⁵ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar 16/1936, fila 2.

⁶⁰⁶ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar 16/1936, fila 2.

⁶⁰⁷ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar 16/1936, fila 6.

⁶⁰⁸ SJANCS, Fond Primăria Reşiţa, Dosar 16/1936, fila 32.

Art.1- din 12 ianuarie 1942 rația de pâine pe zi este de 300 gr. pentru copii, adulți și bătrâni și 600 gr. pentru lucrătorii din fabrici, mine, industria grea, iar pentru agricultori 400 gr;

Art. 2- din 7 zile ale săptămânii, se mănâncă pâine numai 5 zile (sâmbătă, duminică, luni, marți și miercuri, iar joi și vineri, mămăligă. Agricultorii care au făină de grâu, mănâncă pâine numai sâmbătă, duminică, luni, marți, iar miercuri, joi și vineri mănâncă mămăligă;

Art. 3 - distribuția de pâine este pe bază de cartelă.

Art. 5 – restaurantele vor servi pâine clienților 100 grame porția în zilele cu pâine și restul zilelor mămăligă sau mălai;

Art. 6 – se interzice fabricarea și vânzarea de prăjituri în cofetării și restaurante în zilele de luni, marți, miercuri și joi, iar vineri; sâmbătă și duminică se poate servi.

Cine nu respectă aceste articole e băgat la legea sabotajului.⁶⁰⁹

Realitatea legată de aprovizionarea orașului Reșița pleca de la constatarea că localitatea era încă, catalogată ca cea mai scumpă din Banat, plus starea de război. În Procesul verbal din 18 decembrie 1941 cu privire la serviciul de aprovizionare din Reșița se specifică: „orașul Reșița are 31.000 locuitori, din care 7000 aprovizionați de uzinele Reșița, iar restul de 24.000 cad în sarcina Primăriei. Aprovizionarea se face astfel:

- de două ori pe săptămână se dă carne câte 250 grame pe cap de locuitor;

- pâinea o dă prefectura cu greutatea și prețul reglementate;

- U.D.R. dă câte 16 kg de făină pe lună pentru fiecare muncitor, plus 6 kg de copil, și 10 kg dacă sunt mai mulți copii;

- zahărul lipsește de două luni, dar la U.D.R. se dă, de aceea sunt nemulțumiți ceilalți reșițeni;

- uleiul nu a fost dat pe lunile octombrie, noiembrie și decembrie, dar se vor primi 6.000 kg;

- sarea și petrolul sunt în cantități suficiente;

- săpunul nu este; lapte este, dar e scump;

- untul nu este, deși la Brebu este o fabrică de unt; de aceea se cere o cotă de 30% din producția de acolo;

- lemne sunt pentru că le dă U.D.R.-ul;

- fier nu este deloc.⁶¹⁰

Chiar dacă era stare de război, Primăria găsea totuși resurse ca să sprijine material pe cei aflați în situații dificile. Astfel, prin Procesul Verbal nr. 2/1941, se decide să se acorde ajutor unor funcționari din primărie pentru că Reșița este cel mai scump oraș din Banat la alimente și îmbrăcăminte.⁶¹¹ De asemenea, Primăria, potrivit Procesului verbal nr. 1/1941, plătește suma de 6.000 lei pentru chiria sălii

⁶⁰⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 16/1936, fila 32.

⁶¹⁰ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar nr. 9/1941: probleme de comerț, fila 1.

⁶¹¹ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar nr. 17/1941; Probleme financiare, fila 43.

închiriate de către Școala primară nr. 2 Reșița.⁶¹² Se mai acordă un ajutor și în scopuri culturale. Prin Procesul verbal nr. 42/1941: se dă o subvenție de 3.000 lei pentru Ilie Ghinoiu ca să-și tipărească ziarul „Nădejdea”.⁶¹³

Primăria reușea să obțină fonduri bănești și în timp de război pentru că știa să stabilească taxele pe toate serviciile. Redăm câteva exemple: Prin procesul verbal nr. 46/1941, din 2 septembrie 1941 sunt stabilite taxele pentru folosirea pieței din Reșița după cum urmează:

- pentru 1 curcan sau găscă -5 lei;
- pentru 1 rață sau găină - 2 lei;
- pentru 1 cal, vacă, bou, taur – 20 lei;
- pentru 1 oaie, capră, vițel sub 30 kg – 6 lei;
- pentru 1 junică sub 1 an, măgar, porc peste 30 kg – 10 lei;
- pentru 1 miel, purcel – 4 lei;
- pentru 1 coș cu fructe – 4 lei;
- pentru o căruță cu 2 cai – 40 lei.⁶¹⁴

Conform Procesului verbal nr. 10/1941, cu privire la taxele pentru servicii funerare, acestea sunt împărțite și taxate astfel:

- pentru înmormântare de lux – 3.000 lei;
- pentru clasa a I-a -1.000 lei;
- pentru clasa a II-a -500 lei;
- pentru clasa a III-a: 50 de lei.⁶¹⁵

Relațiile dintre Prefectură și Primărie erau în mod clar de subordonare ierarhică. Primarul avea multă independență în luarea deciziilor locale, dar fișa postului i-o făcea prefectul. La fel și pentru viceprimar. Exemplificăm cele mai semnificative date ce trebuiau să intre într-o astfel de fișă alcătuită de Prefectura județului Caraș, plasa Reșița:

- Mureșan Axente, primar, 63 de ani, grad de cultură: Școala superioară de comerț, cu bacalaureat, profesiunea principală – inspector general la U.D.R., înscris în Frontul Renașterii Naționale, președintele organizației Reșița; numit prin decizia nr. 1812/28 ianuarie 1941;

- Iendl Robert, ajutor de primar, 34 ani, grad de cultură: Politehnica din Oldenburg, inginer, înscris în Partidul german din România.⁶¹⁶

Pentru anul financiar 1941/1942, evaluarea bugetară „capitolul 1, art. 38 se menționa că din chirii și exploatari proprietăți clădite se obțineau 80.000 lei.⁶¹⁷

O altă sursă de venit venea din comerțul care se făcea în târguri. Primăria a stabilit că târgurile și oboarele din Reșița în anul 1941 au program de

⁶¹² SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 291/1941,; Probleme financiare, fila 45.

⁶¹³ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar nr. 4/1941; Procesele verbale de la ședințe ordinare, fila 22.

⁶¹⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 4/1941; Procesele verbale de la ședințe ordinare, fila 19.

⁶¹⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 4/1941; Procesele verbale de la ședințe ordinare, fila 33.

⁶¹⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, fila 1.

⁶¹⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 23/1941; Veniturile pe anul financiar 1941/1942, filala 51

funcționare în zilele de marți și vineri după cum urmează: oborul are program vinerea înainte de Florii, Sfântul Ilie, Sfânta cruce, ultima vineri din octombrie; veniturile aduse la Primărie sunt în valoare de 3 milioane de lei.⁶¹⁸

Cu toate că primăria obține în mod constant venituri, totuși starea de război crea dificultăți. De aceea, autoritățile, respectiv Prefectura și Primăria luau măsuri pentru atenuarea lipsei de alimente, în special. Astfel, prin Adresa Primăriei orașului Reșița cu nr. 303 b/1942 din 20 octombrie 1942 către Prefectura județului Caraș, se anunță că până la data de 20 octombrie 1942 numărul cartelelor pentru alimente eliberate de Primărie a ajuns la numărul 7.426, și din acest motiv cere ca să-i fie atribuite cantitatea necesară de alimente pentru 7.500 de persoane.⁶¹⁹

Tot în sensul economiei de alimente se dă și Adresa Primăriei Reșiței cu nr. 647/1942, din 29 octombrie 1942 către toate ziarele să publice că brutăriile trebuie să facă pâine cu 50% cartofi, iar la vite în loc de 1 kg de porumb să li se dea 2 kg de cartofi.⁶²⁰ La fel este și adresa Preturii plasei Reșița către Primăria Reșița cu nr. 3325/1942 din 23 noiembrie 1942 prin care scrie că se aprobă rația de pâine pentru elevii interni de la școlile normale, secundare, industriale, comerciale în cantitate de 400 grame pe zi de elev.⁶²¹

Măsurile și prevederile luate de primărie în perioada participării României la război converg spre aceeași idee: economisirea de resurse. Astfel, Prefectura județului Caraș trimite Primăriei o adresă prin care cere să nu se mai consume alcool în zilele de salariu: „toate localurile de desfacere a băuturilor spirituoase, cârciumi, bodegi etc, din jurul fabricilor se vor închide sâmbăta la ora 18 și nici nu au voie să vândă pe credit.”⁶²²

O altă hotărâre vine cu Decizia nr. 11286 din 12 septembrie 1942 a Prefecturii județului Caraș prin care Spitalului din Reșița i se repartizează cantitatea de 727 kg grâu pentru pâine pentru 157 de bolnavi, iar Fabricii Societatea Margina care avea 222 muncitori (cu 316 membri de familie) și 35 de funcționari cantitatea de 1.557 kg de grâu.⁶²³

Cum cele mai mari probleme erau legate de aprovizionarea cu grâu, preocuparea principală a Primăriei era legată de acest fapt. De exemplu, prin adresa P.O.R. nr. 9487/18 august 1942 către Guvernământul Basarabiei, Chișinău, se solicită ca să se aprobe autorizație de ieșire din Basarabia pentru 20 de vagoane cu porumb pentru orașul Reșița, „care, de două luni, nu are pâine și numără peste 26.000 de locuitori, muncitori industriali și funcționari publici pentru că Reșița este o regiune muntoasă neproductivă de cereale”.⁶²⁴

⁶¹⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, fila 6.

⁶¹⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1942; Ordine și circulare, probleme administrative, fila 14.

⁶²⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1942; Ordine și circulare, probleme administrative, fila 41.

⁶²¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1942; Ordine și circulare, probleme administrative, fila 43.

⁶²² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 6/1942; Acte cu populația din Basarabia și Bucovina, fila 3.

⁶²³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 7/1942; Acte ale Comisiilor, fila 19.

⁶²⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1942; Ordine, circulare, probleme de aprovizionare, fila 23.

Pe măsură ce războiul se prelungea, aprovizionarea devenea tot mai dificilă, iar numărul celor care trebuiau ajutați se mărea. Tabelul întocmit de Primărie în data de 2 februarie 1943 în care sunt menționate numărul de persoane care erau aprovizionate de către Primărie, se constată că acestea au ajuns la 9.527. Toate aceste persoane erau aprovizionate cu următoarele produse:

- Făină: 38.278 kg;
- Zahăr: 5.775 kg;
- Ulei: 3.036 litri. Toate cantitățile erau pentru o lună.⁶²⁵

În anul 1944 populația a început să înțeleagă, deși nu era în mod direct implicată în desfășurarea războiului, că acesta va fi pierdut. Era tot mai mare pericolul ca Reșița să fie bombardată sau ocupată. De aceea, tendințele de evacuare din partea locuitorilor au fost întâmpinate de Primărie cu măsurile considerate adecvate. Astfel prin adresa Primăriei Orașului Reșița nr. 2372 din 11 aprilie 1944 către prefect se cerea aprobarea pentru evacuarea benevolă a populației din Reșița în comunele Docnecea, Soceni, Ticfaniul Mare, Ticfaniul Mic, Cacova, Forotic, Răcăjdia, Steierdorf și Maidan pentru că, comunele disponibile din plasa Reșița nu au capacitatea necesară pentru cazarea celor care sunt evacuați benevol. Orașul are azi 30.000 locuitori și numărul celor care se evacuează benevol –femei, copii, trece de 12.000.⁶²⁶

Preocuparea pentru colectarea de fonduri pentru bugetul local rămânea însă constantă. Astfel, este de exemplificat Procesul verbal din data de 30 ianuarie 1945 prin care Primăria stabilește taxele pentru hornari:

- 30 de lei pentru curățat un coș de casă o singură dată pe an;
- 100 lei pentru arderea unui coș o singură dată pe an;
- 430 de lei pentru curățat și ardere un coș o singură dată pe an.⁶²⁷

După terminarea războiului, situația aprovizionării nu s-a îmbunătățit brusc. Uneori s-au luat măsuri care par neobișnuite pentru a se face economii și colectare de taxe. De exemplu, prin adresa nr. 8312/30 decembrie 1946 a Primăriei Reșița către Serviciul zootehnic și sanitar – veterinar Reșița, se specificau următoarele: pentru că este lipsă de alimente și mulți oameni țin pe lângă casă câini mai mulți decât este necesar, aceștia consumând hrană, se cere aplicarea cu strictețe a impozitelor pentru câini, iar pentru cei vagabonzi, uciderea lor cu pilule toxice și apoi duși la serviciul de ecarisaj.⁶²⁸

În 1973 pe lângă Consiliul Popular Reșița funcționa o secție de horticultură, la care lucrau 25 de muncitori, majoritatea femei. Această secție avea sediul în Valea Țerovei. Mai era și o seră de flori la km 8 pe DN 58 între Reșița și Soceni.⁶²⁹

După 1990 primarii vor fi aleși din nou prin votul direct al cetățenilor.

⁶²⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.4/1943; probleme de comerț, fila 22.

⁶²⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1944; Raport privind evacuarea populației din Reșița și în alte localități, fila nr. 3.

⁶²⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1945; Procese verbale, fila 6.

⁶²⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1946, fila 10.

⁶²⁹ Mircea Ioan Popa, *op.cit.*, vol. I, p. 215.

În anul 1992 au candidat 10 oameni la primăria Reșiței pentru funcția de primar.

Erau primele alegeri democratice după 1989. Participarea la vot a fost de 60,45%. După primul tur pe primul loc este Mircea Popa cu 47,22%; al doilea loc este ocupat de Radu Rogin cu 26,96%. Turul doi este pe data de 23 februarie 1992 și rezultatul este acesta:

- primul loc este ocupat de Mircea Popa cu 70,40% cu 25.316 voturi deși era candidat independent;

- pe locul al doilea este Radu Rogin cu 27,20% și cu 9794 voturi.⁶³⁰

Componența Consiliului local al primăriei municipiului Reșița este următoarea (din punct de vedere al formațiunilor politice la vremea aceea):

1. Convenția Democrată – 9 consilieri;
  2. F.S.N. (Frontul salvării naționale) – 6;
  3. Forumul Democratic al germanilor – 3;
  4. Mișcarea ecologică – 1;
  5. Partidul democrat Agrar – 1;
  6. Partidul România Mare – 1;
- Uniunea Stângii democratice – 1;
Partidul Unității Naționale a Românilor – 1;
Consilieri independenți - 2.⁶³¹

Pentru a doua candidatură era nevoie de 750 de susținători, dar Mircea Popa a adunat 2243 de semnături. Primul tur de alegeri s-a invalidat deoarece nu s-au prezentat la vot minim 50% din reșițeni. În al doilea tur ținut la 16 iunie 1996 s-au prezentat 14 candidați, dintre aceștia doar Mircea Popa fiind independent. Cu toate acestea a câștigat detașat alegerile cu 23.765 voturi reprezentând 70,4%, față de al doilea loc (Caragea Alexandru cu doar 4.549 voturi).⁶³²

S-a continuat dezvoltarea edilitară a orașului, s-a acordat o atenție mai mare spațiilor verzi și celor de joacă pentru copii. De asemenea au fost sprijinite bisericile, fapt pentru care patriarhul Teoctist al României a acordat primarului Mircea Popa înalta distincție pentru mireni „Crucea Patriarhală”.⁶³³

În ceea ce privește gestionarea problemei câinilor vagabonzi primarul Reșiței a primit nota cea mai mare la nivel național,⁶³⁴ respectiv 7,93.⁶³⁵

La alegerile din 4 iunie 2000 s-au prezentat 22 de candidați „unul singur fiind independent, Mircea Popa. Cu toate acestea la primul tur a obținut 50,7% din voturi, dar nu au fost jumătate plus unul dintre alegători prezenți. Așa că în turul doi Mircea Popa a ieșit pentru a treia oară primar cu 16.176 voturi, pe locul doi fiind Ecaterina Ușurel cu 2.504 voturi.”⁶³⁶

⁶³⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 63-64.

⁶³¹ *Ibidem*, p. 77.

⁶³² *Ibidem*, p. 104.

⁶³³ *Ibidem*, p. 124.

⁶³⁴ După sondajul făcut de ziarul „Cotidianul” din București.

⁶³⁵ Mircea Ioan Popa, *op. cit.*, vol. II, p. 133.

⁶³⁶ *Ibidem*, p. 142-143.

În Consiliul municipal au intrat:

- P.D.S.R. (Partidul democrației sociale din România) cu 8 consilieri;
- România Mare – 5 consilieri;
- Partidul Democrat – 5;
- Alianța pentru România – 5.

Din punct de vedere al profesiilor (5 medici, 6 ingineri, 2 economiști etc) și al stilului de lucru, Mircea Popa consideră că acest consiliul local a fost cel mai competent din cele trei mandate ale sale.⁶³⁷

Inginerul Mihai Stepanescu a câștigat alegerile din 2008 ca independent cu un procent de 77,7%; în 2012 a câștigat din nou cu procentul de 67,7%. În mai 2015 salariul mediu lunar al primarului este de 3200 lei.⁶³⁸

În ce privește bugetele pe anii 2014-2015 situația este aceasta:

Prin Hotărârea nr. 3 din 2 februarie 2015 s-a aprobat Bugetul de venituri și cheltuieli al Consiliului Local al Municipiului Reșița pe anul 2015, (la art. 1).

La art. 4 este lista obiectivelor de investiții pe 2015 din bugetul local;

La art. 5: se aprobă Programul de lucrări edilitar gospodărești.

La capitolul **Venituri** situația este următoarea:

- bugetul prevăzut pe anul 2014 a fost de 207213.97 lei și s-a realizat 185551.80 lei;

- propus pe anul 2015 este de 115892.52 lei.

Aceste venituri se vor obține din impozite pe venit, profit și câștiguri din capital perosane fizice, salarii, taxe de proprietate, taxe fiscale etc

Veniturile secțiunii de dezvoltare pe 2014 au fost de 76300.83 (propușe) și realizate 60902.89. Pentru anul 2015 este propunerea de 10403.37 lei.

Totalul bugetului de **cheltuieli** a fost în 2014 de 185551.05 iar pe anul 2015 este prevăzut la suma de 116587.44 lei.

De exemplu pentru cheltuieli social-culturale și învățământ se propune suma de 37986.56 lei față de 52722.05 pe anul 2014. Pentru cheltuielile de dezvoltare pe 2015 este suma de 20159.24 lei. Alte cheltuieli prevăzute pe anul 2015 la:

- lucrări edilitar – gospodărești, întreținere și reparații patrimoniu, iluminat public, dezapezire – total suma de 8594.430 lei;

- reabilitări străzi, alei cu asfalt, beton sau piatră cubică – suma de 1169.000 lei;

- reabilitări parcări – suma de 565.000 lei;

- gestionare câini – suma de 400.000 lei;

- investiții și achiziții – suma de 718.206 lei;

- obiective investiții pentru serviciul public pe 2015 suma totală de 4901.535 din care de la bugetul local 4375.289 lei.⁶³⁹

⁶³⁷ *Ibidem*, p. 146.

⁶³⁸ Informație de la Primăria municipiului Reșița.

⁶³⁹ Informații oferite de Primăria Municipiului Reșița.

În aprilie 2015 Componența Consiliului Local este următoarea:

Nr. crt.	Numele și prenumele	Apartenență politică
1.	AMARIEI CONSTANTIN	– INDEPENDENT
2.	BĂLEAN MARIUS MIHAI	– P.S.D.
3.	LUPȘA VALENTIN CRISTIAN	– P.S.D.
4.	VOINA LUCIAN SORIN	– P.P.D.D.
5.	BORCHESCU ELENA	– P.S.D.
6.	CRINA IOAN	– P.S.D.
7.	DURUȚ GABRIEL DUMITRU	– P.S.D.
8.	HAMAT CODRUȚA	– P.N.L.
9.	MARȘALIC JARO NORBERT	– P.N.L.
10.	MARTA REMUS	– P.D.L.
11.	MIHĂILĂ COSTEL	– PARTIDUL VERDE
12.	MONE MARIANA MAGDALENA	– P.S.D.
13.	NĂSTUREL GHEORGHE	– P.D.L.
14.	PANFIL CRISTIAN	– P.N.L.
15.	PREDA MARIA	– P.S.D.
16.	PASCU FLORIAN	– U.N.P.R.
17.	TURĂU ION DORIN	– U.N.P.R.
18.	SABO MIREL	– P.S.D.
19.	STRĂIN EFREM	– P.S.D.
20.	STIOPOANE PETRU	– P.S.D.
21.	ȚURCAȘ FLORIN	– P.S.D.

Componența Consiliului Local și partidele din care provin consilierii în iunie 2016 este următoarea:

Partidul Național Liberal:

1. DACICA ADRIAN LAURENȚIU
2. BORZA ALEXANDRU
3. CHIOSA MĂDĂLINA MIRUNA
4. SINCULEȚ EMANUEL SILVIU
5. POPESCU HADRIAN CONSTANTIN
6. BOROBAR ION AURICĂ
7. LOLEA VIOREL – înlocuit cu MATICHESCU BOGDAN NICOLAE în 2016
8. FLOREA DĂNUȚ
9. PEIA LUCIA ELENA CARMEN

Partidul Social Democrat:

1. CRINA IOAN – înlocuit cu DINU GABRIEL în 2016
DINU GABRIEL – înlocuit cu BORU MIHAIL ILIUȚĂ în 2017
2. CHISĂLIȚĂ IOAN NARCIS – înlocuit cu MATEI ION în 2017
3. DURUȚ GABRIEL DUMITRU

4. VOIN SIMONA
5. LUPȘA VALENTIN CRISTIAN – înlocuit cu NOROCEL MIRABELA VOICHIȚA în 2017
6. SABO MIREL
7. FERARU MARIAN FLORIN
8. CHIVARI SILVIA MIHAELA
9. IONESCU FLORIN ȘTEFAN

Partidul Verde:

1. PAUL VASILE OVIDIU – înlocuit cu POTOCEAN NADIA în 2017
2. PÎRVĂNESCU ION

Partidul Mișcarea Populară:

1. MUTU VIOREL.⁶⁴⁰

Acest Consiliu Local precum și cel din mandatul anterior al primarului Mihai Stepanescu, împreună cu primarul au reușit o serie importantă de investiții și realizări, deși resursele au fost insuficiente.

Exemplifică în continuare aceste date din perioada mandatului primarului Mihai Stepanescu:

1) Măsura ISPA nr. 2005/RO/16/P/PE/003, „Îmbunătățirea alimentării cu apă potabilă, canalizare și epurare ape uzate în județul Caraș-Severin” Municipiul Reșița (Obs: Măsura ISPA a fost un program european implementat de S.C. Aquacaraș pentru întregul județ. În Municipiul Reșița s-a desfășurat cea mai mare parte a acestuia, constând în modernizarea stației de epurare a apelor menajere, a stației de tratare a apei potabile și reabilitarea și extinderea rețelelor de apă și canalizare);

2) Reabilitare Zonă Industrială Valea Țerovei;

3) Pod peste râul Bârzava la intrarea în Moniom, la intersecția cu DN 58B – Reșița;

4) Locuințe pentru chiriașii evacuați din casele naționalizate (3 blocuri pe Calea Caransebeșului);

5) Blocuri de locuințe sociale pe Calea Caransebeșului (3 blocuri);

6) Centrale termice școli;

7) Modernizare Grădina Zoologică „Profesor Ion. Crișan”;

8) Reabilitare carosabil, amenajare locuri de parcare și piste pentru bicicliști, B-dul Republicii, Municipiul Reșița;

9) Reabilitare carosabil, amenajare locuri de parcare și trotuare Zona Oraș Vechi, Mun. Reșița;

⁶⁴⁰ Informație oferită de Dorinel Hotnogu, consilier personal primar Ioan Popa.

10) Reabilitare carosabil, amenajare locuri de parcare, refaceri trotuare în Zona Triaj-Luncă-Moroasa, în Municipiul Reșița;

11) Amenajare locuri de parcare și piste pentru bicicliști - zona străzi principale cartier Lunca Bârzavei, Municipiul Reșița;

12) Refacere de drum pavat din piatră cubică, refacere podețe, refacere zid de sprijin din piatră – Str. Butovăț;

13) Alimentare cu apă pentru localitatea Doman, componentă a municipiului Reșița;

14) Alimentare cu apă pentru localitățile Moniom, Secu și Cuptoare din Municipiul Reșița (lucrările vor începe la sfârșitul lunii aprilie);

15) Legătura rutieră între Calea Timișorii și Unitatea Militară în municipiul Reșița, Jud. Caraș-Severin (lucrările vor începe în cursul anului 2015);

16) Sală de educație fizică școlară la Liceul Diaconovici Tietz;

17) Sală de sport școlară cu nivel de practică sportivă competițională locală, cu teren de handbal și 150 locuri la Liceul Teoretic Traian Vuia.⁶⁴¹

Alte investiții realizate în aceeași perioadă:

1. „AMARO TRAIU, AMARO DROM” - PROIECT INTEGRAT, COMUNITATEA DE ROMI DIN CÂLNIC (REABILITARE 1200 M STR. BISTRA + CAMPANIE SERVICII SOCIALE)

Program de finanțare: Fondul Român de Dezvoltare Socială, Banca Mondiala

Valoare totală proiect: 127.351 Euro(420.258,3 lei)

Valoare grant: 102.402 Euro

Contribuția Mun. Reșița: 24.949Euro

Obiectivele componentei de mică infrastructură:

a) Îmbunătățirea accesului la serviciile publice și private prin reabilitarea drumului de acces (800 m) spre/dinspre comunitate

b) Optimizarea condițiilor de locuit prin reabilitarea sectoarelor de stradă ce deservește comunitatea (400 m).

Obiectivele componentei de servicii sociale comunitare: Conștientizarea la nivelul membrilor comunității (147 persoane) asupra importanței respectării și aplicării normelor de igienă, metodelor de prevenire , contracepție, planning familial și a beneficiilor aduse de traiul într-un mediu natural sănătos, într-un interval de 6 luni.

Proiect finalizat.

2. EXTINDERE SPAȚII DE STUDIU ȘI REABILITARE CORP DE ȘCOALĂ EXISTENT LA COLEGIUL ECONOMIC AL BANATULUI MONTAN

Program de finanțare: Programul Operațional Regional, Axa 3, DMI – 3.4.

Valoare totală proiect: 10.764.405,39 Lei

Contribuția Mun. Reșița: 288.789,80 Lei

⁶⁴¹ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

Obiectivul general al proiectului Extindere spații de studiu și reabilitare corp de școală existent la Colegiul Economic al Banatului Montan îl constituie îmbunătățirea calității procesului de învățământ, eficientizarea modalității de organizare al actului educațional și creșterea gradului de implicare a populației școlare prin crearea de condiții optime în cadrul Colegiului Economic al Banatului Montan.

Proiect finalizat.⁶⁴²

3. MODERNIZARE / REABILITARE CLĂDIRI PENTRU ÎNFIINȚAREA UNUI „CENTRU DE SERVICII DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ PENTRU PERSOANE VÂRSTNICE”

Program de finanțare: Programul Operațional Regional, Axa 3, DMI – 3.2.

Valoare totală proiect: 3.252.470,19 Lei

Contribuția Mun. Reșița: 54.707,70 lei

Obiectivul general al proiectului îl constituie dezvoltarea capacității sistemului reșițean de asistență socială pentru a răspunde nevoilor cetățenilor prin îmbunătățirea calității serviciilor sociale oferite persoanelor vârstnice, prin modernizarea/reabilitarea clădirii cunoscute sub denumirea de „Baia Comunală” pentru înființarea unui Centru social pentru Persoane Vârstnice.

Obiectivele specifice ale proiectului sunt modernizarea/reabilitarea clădirii „Baia Comunală” și dotarea cu echipamente specifice a acesteia.

Proiect finalizat.

4. MODERNIZARE/REABILITARE CLĂDIRI PENTRU ÎNFIINȚAREA CENTRULUI DE ZI ABC

Program de finanțare: Programul Operațional Regional 2007-2013, Axa 3, DMI 3.2.

Valoare totală proiect: 2 632 013,44 lei

Contribuția Mun. Reșița: 44.235,52 lei

Obiectivul general al proiectului „Modernizare/Reabilitare clădire pentru înființarea Centrului de Zi ABC” îl constituie creșterea calității vieții persoanelor care fac parte din categoria socială vulnerabilă identificată (copii proveniți din familii cu probleme sociale) prin îmbunătățirea calității infrastructurii destinată serviciilor sociale în Municipiul Reșița, precum și ridicarea acestor servicii la standarde europene, cu implicații pozitive asupra gradului de dezvoltare fizică și psihică a individului și al comunității în ansamblu.

Proiect finalizat.⁶⁴³

5. FLOOD PREVENTION – FOR BETTER LIFE QUALITY. (PREVENIREA INUNDAȚIILOR-PENTRU O CALITATE MAI BUNĂ A VIEȚII)

Program de finanțare - Programul IPA-Cooperare Transfrontalieră România Serbia

Valoare totală proiect: 1.041.429,00 euro (4.717.770. lei)

Contribuția Mun. Reșița: 12.702,36 euro

⁶⁴² Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

⁶⁴³ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

Obiectivul general al proiectului îl reprezintă îmbunătățirea calității vieții în regiunea transfrontalieră și regiunea Dunării prin creșterea nivelului de gestionare a situațiilor de urgență și de pregătire în Reșița și Kikinda, precum și creșterea capacităților tehnice și umane ale persoanelor implicate în domeniul situațiilor de urgență.

Proiect aflat în implementare.⁶⁴⁴

6. REABILITARE BLOCURI „PROGRAM OPERAȚIONAL REGIONAL PENTRU DOMENIUL MAJOR DE INTERVENȚIE 1.2-SPRIJINIREA INVESTIȚIILOR ÎN EFICIENȚA ENERGETICĂ A BLOCURILOR DE LOCUINȚE”, STR. I.L.CARAGIALE NR.18,19,20, MUNICIPIUL REȘIȚA

Program de finanțare: Program Operațional Regional, Domeniul Major De Intervenție 1.2-Sprijinirea Investițiilor în Eficiența Energetică a blocurilor de locuințe

Valoare totală proiect: 1.873.014,97 lei (416.086,85 euro)

Contribuția Mun. Reșița: 420.160 lei

Obiectivul general al proiectului constă în reducerea costurilor beneficiarilor cu încălzirea și îmbunătățirea condițiilor de viață a acestora prin creșterea performanței energetice a clădirilor, dar și utilizarea eficientă a consumului de energie prin reducerea emisiilor poluante generate de producerea, transportul și consumul de energie. Îmbunătățirea eficienței energetice a blocurilor de locuințe din Municipiul Reșița a fost estimat că va determina o reducere a consumului de energie pentru încălzire și limitarea emisiilor de gaze cu efect de seră, realizându-se o economie anuală de energie pentru încălzire de peste 40%.

Proiect aflat în implementare.

7. ACOPERIȘ TIP ȘARPANTĂ CU MANSARDĂ LA SALA DE SPORT – LA COLEGIUL ECONOMIC AL BANATULUI MONTAN

Program de finanțare: Programul Operațional Regional, Axa 3, DMI – 3.4.

Valoare totală proiect: 2 276 965 lei

Obiectivul general al proiectului îl reprezintă îmbunătățirea calității infrastructurii de educație (Sala de sport) a Colegiului Economic al Banatului Montan Reșița pentru asigurarea unui proces educațional la standarde europene și a participării populației școlare la procesul educațional.

Proiect aflat în implementare.⁶⁴⁵

Alte realizări în perioada mandatelor primarului Mihai Stepanescu sunt:

1. ECONOMY INTEGRATION FOR EUROPEAN PROSPERITY

Program de finanțare: Phare CBC Cooperare Transfrontalieră România-Serbia

Valoare totală proiect:106.800 Euro

Valoarea grant: 94.800 Euro

⁶⁴⁴ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

⁶⁴⁵ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

Partener: Primăria Vrsac

Contributia Mun. Reșița: 12.000 Euro

Obiectivul acestui proiect integrat constă în dezvoltarea parteneriatului în afaceri și creșterea nivelului schimburilor comerciale pe piața integrată a municipiilor Vrșac și Reșița

Proiect finalizat.

2. ÎMBUNĂTĂȚIREA CALITĂȚII ȘI A TIMPULUI DE FURNIZARE A SERVICIILOR DE CĂTRE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI REȘIȚA PRIN IMPLEMENTAREA INFORMATICĂ A GHIȘEI UNIC CU REGISTRATURA ELECTRONICĂ ȘI GESTIUNE DOCUMENTE

Program de finanțare: PO-DCA, DMI 2.2., Operațiunea – Sprijinirea inițiativelor de reducere a duratei de livrare a serviciilor publice

Valoare proiect: 273.436 RON fără TVA.

Contribuția Mun. Reșița: 5.469 lei

Obiectiv general – Să contribuie la creșterea eficienței și eficacității administrației publice în beneficiul socio-economic al societății locale reșițene.

Scop – Implementarea, în următoarele 12 luni, a unor măsuri organizatorice și sisteme informatice care să ducă la creșterea calității și eficienței, pentru serviciile publice furnizate de PRIMĂRIA MUNICIPIULUI REȘIȚA

Proiect finalizat.⁶⁴⁶

3. BARRABARRIPEN - UN MODEL INTER-REGIONAL DE INCLUZIUNE DESTINAT FEMEILOR ROME

Program de finanțare: Programul operațional sectorial dezvoltarea resurselor umane, domeniul major 6.2 Împreună pe piața muncii

Valoarea totală a proiectului: 5.351.091,55 lei Contribuția solicitantului: 107.021,83 lei

Contribuția Mun. Reșița: 21.405,83 lei

Valoarea eligibilă a proiectului: 5.351.091,55 lei

PARTENERI: MUNICIPIUL TIMIȘOARA, MUNICIPIUL DROBETA TURNU SEVERIN, MUNICIPIUL TÂRGU JIU, AGENȚIA METROPOLITANĂ PENTRU DEZVOLTARE DURABILĂ BRAȘOV, UNIVERSITATEA EFTIMIE MURGU, REȘIȚA, UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA, AGENȚIA JUDEȚEANĂ DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ, CARAȘ-SEVERIN, ASOCIAȚIA PARUDIMOS

OBIECTIV GENERAL: Promovarea unei societăți inclusive care să faciliteze accesul și integrarea pe piața muncii a femeilor de etnie roma

Obiectiv specific: Dezvoltarea și implementarea unui model interregional inclusiv, de calificare-recalificare, încadrare în muncă și sprijin social pentru femeile rome inactive profesional

Proiect finalizat.

4. COMMON ACTIONS, COMMON VALUES – REȘIȚA AND KIKINDA, TOGETHERFOR THE FUTURE

⁶⁴⁶ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

Program de finanțare - Programul IPA-Cooperare Transfrontaliera România Serbia

Valoare totală proiect: 425 911,00 euro (1.932.740,50 lei)

Contribuția Mun. Reșița:

Obiectivul general al proiectului constă în realizarea unei dezvoltări socio-economice durabile și echilibrate a Municipiului Reșița și a orșului Kikinda, pe baza unei dezvoltări comune a turismului transfrontalier, creșterea numărului de turiști prin promovarea potențialului turistic al celor două orașe.

Proiect finalizat.⁶⁴⁷

5. GEMS OF THE ROMANIAN AND SERBIAN FOLKLORIC THESAURUS-PRESERVATION AND PROMOTION OF CULTURAL TRADITIONS IN REȘIȚA, LUGOJ AND VELIKO GRADISTE – („NESTEMATE ALE TEZAURULUI FOLCLORIC ROMÂN ȘI SÂRBESC- PĂSTRAREA ȘI PROMOVAREA TRADIȚIILOR CULTURALE ÎN REȘIȚA, LUGOJ ȘI VELIKO GRADIȘTE”)

Program de finanțare Programul IPA - Cooperare Transfrontaliera România - Serbia

Valoare totală proiect: 325.206,40 euro (1.416.077,50 lei) din care 85% fonduri IPA, 13% cofinanțare acordată partenerilor români de Guvernul României, 2% cofinanțare parteneri români 15% cofinanțare partener sârb.

Obiectivul general al proiectului comun depus de Municipiul Reșița în parteneriat cu Municipiul Lugoj și Municipiul Veliko Gradiste - Republica Serbia, are ca scop dezvoltarea relațiilor culturale și sociale durabile în zona de frontieră româno - sârbă.

Proiect finalizat.⁶⁴⁸

6.SUNT CETĂȚEAN AL MUNICIPIULUI REȘIȚA

Program de finanțare: Programul Tineret în acțiune – Acțiunea 5 – Cooperarea europeană în domeniul tineretului.

Valoare totală proiect: 59.486,98 lei (13 950 euro)

Obiectivul general al proiectului îl reprezintă dezvoltarea cunoștințelor tinerilor pentru o cetățenie democratică activă.

Proiect finalizat.

Alte activități desfășurate:

- având în vedere perioada de programare 2014-2020 pentru Instrumentele Structurale ale Uniunii Europene, care reprezintă principala sursă de fonduri nerambursabile pe care o au la dispoziție comunitățile locale din România, Municipiul Reșița a inițiat și demarat procedurile necesare pentru înființarea Asociației de Dezvoltare Intercomunitară Zona Metropolitană Reșița, unde au fost cooptate următoarele comune: Ocna de Fier, Dognecea, Goruia, Târnova, Văliug, Brebu Nou, Lupac , Carașova și orașul Bocșa.

⁶⁴⁷ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

⁶⁴⁸ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

- întocmirea Strategiei De Dezvoltare Locală 2014-2020 prin contractarea firmei de consultanță SC BEST TECHNOLOGY SRL, organizarea de workshop-uri pe diferite domenii, completarea unor chestionare, transmiterea invitațiilor către diferite instituții publice pentru participarea la workshop-uri, participarea grupului de lucru la workshop-uri conform Dispoziției nr. 2196/14.11.2013 ;
- primirea delegațiilor oficiale din Franța, Excelența sa Dl. Philippe Gustin, Ambasadorul Franței în România, domnul Consul General Rolf Maruhn – Consulatul Republicii Federale Germania la Timișoara, Excelența sa Domnul Werner Hans Lauk – Ambasadorul Germaniei în România;
- primirea delegațiilor oficiale din orașele: Caen-Franța, Vrgorac-Croația, Veliko- Gradiste, Kikinda-Serbia , orașul Pesaro –Italia
- protocol de colaborare semnat între Primăria Reșița și Primăria Kikinda (Republica Serbia);
- protocol de colaborare semnat între Primăria Reșița și Primăria Pojarevac (Republica Serbia);
- protocol de colaborare semnat între Primăria Reșița și Primăria Baskil (Turcia);
- protocol de colaborare semnat în luna noiembrie 2012 între Primăria Reșița și Primăria Caen (Franța)
- protocol de colaborare semnat în luna ianuarie 2014 între Primăria Reșița și Primăria Vrsac (Serbia).⁶⁴⁹

1. Ajutoare pentru sinistrații din Republica Serbia și Bosnia-Herțegovina.

Având în vedere situația sinistraților din Republica Serbia și Bosnia - Herțegovina, care s-au confruntat cu cele mai grave inundații din ultimii 120 de ani, Primăria Municipiului Reșița a efectuat trei transporturi cu ajutoare umanitare în Republica Serbia și un transport în Bosnia – Herțegovina transportul de ajutoare umanitare a constat în produse de dezinsecție și dezinfecție, precum și produse de igienă personală destinate persoanelor imobilizate ce au fost aduse din orașul Obrenovac și internate în cadrul Centrului de Gerontologie din orașul Pancevo, Republica Serbia; a fost efectuat un transport de ajutoare umanitare, care a constat în apă, alimente și alte produse de strictă necesitate, în comuna Vrsac, din Republica Serbia; a fost efectuat un transport de ajutoare umanitare, care a constat în alimente, produse de igienă personală, dezinsecție și dezinfecție, în localitatea Veliko Gradište, din Republica Serbia; a fost efectuat un transport de ajutoare umanitare, care a constat în apă, alimente și alte produse de strictă necesitate, în orașul Bihac, din Bosnia - Herțegovina.

Totodată, Primăria Reșița și Uniunea Sârbilor din România a organizat în data de 17 iunie 2014, spectacolul umanitar „Ajută Serbia!”, pentru ajutorarea financiară a persoanelor care au avut de suferit în urma inundațiilor.

⁶⁴⁹ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

De asemenea la Bazinul Olimpic de Înot și la sediul Serviciului Voluntar pentru Situații de Urgență au fost amenajate două puncte de colectare a donațiilor din partea cetățenilor municipiului Reșița.

2. Produse donație a Municipiul Reșița pentru Ambasada României la Praga.

În fiecare an, Ambasada României la Praga participă la Festivalul de Crăciun organizat de corpul diplomatic acreditat în R. Cehă, cel mai important eveniment organizat anual de misiunile diplomatice din capitala cehă, începând cu anul 2000. În anul 2014, cea de-a XV-a ediție a evenimentului a avut loc la data de 16 noiembrie. În cadrul manifestării (care are, în esență, un caracter umanitar), fiecare ambasadă a oferit spre vânzare produse fabricate în țara pe care o reprezintă, iar fondurile obținute din vânzări au fost donate unei organizații neguvernamentale patronate de Prima Doamnă a Republicii Ceha, Ivana Zemanova, fiind ulterior folosite pentru susținerea unor orfelinate ceha.

Având în vedere solicitarea Ambasadei României la Praga privind sprijinul în vederea obținerii, prin sponsorizare, a unor produse fabricate în România ce ar putea fi valorificate de Ambasadă cu prilejul evenimentului prezentat mai sus (cozonaci, dulcețuri, murături conservate, băuturi alcoolice îmbuteliate), cosmetice, dar și unele produse textile sau de artizanat, s-au transmis către sediul ambasadei produse alimentare și de artizanat.⁶⁵⁰

3. Organizarea acțiunii „*Primar pentru o zi/Consiliul Local al Tinerilor*” în cadrul Săptămânii Europene pentru Democrație Locală, ediția 2014 pe tema Democrația participativă: împărtășire, experiențe, propuneri, decizii

Proiectele pentru Democrație participativă susțin participarea activă a tinerilor la viața democratică, dezvoltă dialogul între autoritățile publice și tineri, facilitează înțelegerea procesului legislativ în rândul tinerilor, promovează concepte și tehnici inovative de implicare și participare, creează structuri și strategii în domeniul politicilor de tineret, promovează cetățenia europeană activă și conștientizarea de către tineri a rolului lor major în conturarea viitorului Europei.

Acțiunea „*Primar pentru o zi/Consiliul Local al tinerilor*” la Reșița a constat în selectarea unui grup de tineri cu vârste între 14-18 ani pentru a petrece câteva ore la sediul Primăriei Reșița. Tinerii din Reșița au avut ocazia să vadă cum este în postura de primar sau de consilier local.⁶⁵¹

Pentru a participa și a putea deține funcția de primar pentru o zi, participanții, cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani, au redactat un eseu în limbile română și franceză pe tema „*Primar pentru o zi/Consiliul Local al tinerilor*”, prilej de a-și pune în valoare creativitatea și dorința de implicare în viața comunității.

Totodată, autorii celor mai bune două eseuri au participat, în perioada 13 – 16 noiembrie 2014, alături de un cadru didactic, la cea de-a VI-a ediție a săptămânii „CAEN INTERNAȚIONAL”, desfășurată în Caen, Franța.

⁶⁵⁰ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

⁶⁵¹ Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

4. Municipiul Reșița a participat la un studiu de cercetare în cadrul implementării Programului Tineri în Europa – Un program de prevenire a consumului de droguri 2014 prin aplicarea chestionarelor în școli în rândul tinerilor de clasa X-a

„Tineri în Europa – Un program de prevenire a consumului de droguri“ este considerat în momentul de față unul dintre cele mai ample proiecte de promovare a unui stil de viață sănătos, care vizează consumul de substanță înregistrat în rândul tinerilor din Europa. Acest program internațional, care are la bază informații și dovezi fundamentate științific, a fost inițiat în anul 2006, pornind de la Modelul islandez de prevenție primară și de atunci a fost implementat în cooperare cu mari orașe europene. Având o abordare holistică, extrem de amplă, scopul său este acela de a contribui la scăderea consumului de substanțe în rândul tinerilor.⁶⁵²

Proiecte pentru care, în prezent, se derulează etapele premergătoare lucrărilor efective sunt acestea:

1) Reabilitare drum de interes local spre zona turistică Secu din municipiul Reșița;

2) Canalizare menajeră în localitatea Doman, componentă a Municipiului Reșița, Județul Caraș – Severin;

3) Canalizare menajeră în localitățile Secu, Cuptoare și Moniom din Municipiul Reșița, Județul Caraș Severin;

4) Reabilitare și Modernizare Cinematograf Dacia în Municipiul Reșița;

5) Reabilitare și Modernizare Stadion “Mircea Chivu” în Municipiul Reșița;

6) Blocuri de locuințe pentru tineri destinate închirierii – Zona Calea Caransebeșului (IPHR) Etapa III - Reșița

7) Amenajare locuri noi de parcare în municipiul Reșița;

8) Amenajarea torenților de pe raza municipiului Reșița.

9) Modernizare drum de acces și străzi în Poiana Golului.⁶⁵³

Toate aceste realizări sunt rezultatul muncii celor din Primăria municipiului Reșița, de la primar până la ultimul dintre funcționari, mai exact cei 130 de angajați ai primăriei la nivelul anului 2015, luna mai.

SITUAȚIA PROIECTELOR CU FINANȚARE DIN PROGRAMUL OPERAȚIONAL REGIONAL 2014 - 2020 LA NIVEL DE MUNICIPIU

1. REȘIȚA AP 3.1.A

Creșterea eficienței energetice pentru blocurile de locuințe bl. A2, A3, A4 de pe str. Horea și bl. 15 de pe str. G.A. Petculescu, Municipiul Reșița

Valoare totală: 4,329,129.38

Valoare nerambursabilă: 2,306,393.84 Stadiu: IMPLEMENTARE

⁶⁵² Informații oferite de Primăria municipiului Reșița.

⁶⁵³ Informații oferite de Primăria Municipiului Reșița.

2. REȘIȚA AP 3.1.A

Creșterea eficienței energetice pentru blocurile de locuințe str. Horea, bl. A6, A7 și Piața 1 Decembrie 1918, bl.25

Valoare totală: 2,866,846.19

Valoare nerambursabilă: 1,571,589.31 IMPLEMENTARE

3. REȘIȚA AP 3.1.A

Creșterea eficienței energetice pentru blocurile de locuințe nr. 20 de pe Bulevardul Republicii și nr. 1 de pe Aleea Domogled, Municipiul Reșița

Valoare totală: 4,194,727.19

Valoare nerambursabilă: 2,360,606.85 IMPLEMENTARE

4. REȘIȚA AP 3.1.A

Creșterea eficienței energetice pentru blocurile de locuințe-Centru Reșița, Etapa 3, Componenta Bloc 36, P-ța 1 Decembrie 1918

Valoare totală: 1,108,501.62

Valoare nerambursabilă: 626,183.46 IMPLEMENTARE

5. REȘIȚA AP 3.1.A SUERD

Creșterea eficienței energetice pentru blocurile de locuință - centrul Reșița, etapa 3, componența bloc nr. A5, str. Horea

Valoare totală: 1,077,494.30

Valoare nerambursabilă: 572,304.29 PRECONTRACTARE

6. REȘIȚA AP 3.1.A SUERD

Creșterea eficienței energetice pentru blocurile de locuință – IL Caragiale, BL. 1-2, BL. 3-4, BL. 5-6

Valoare totală: 4,245,066.71

Valoare nerambursabilă: 2,547,040.03 PRECONTRACTARE

7. REȘIȚA AP 3.1.A SUERD

Creșterea eficienței energetice pentru blocul de locuințe nr. 27 de pe Bulevardul Republicii, Municipiul Reșița

Valoare totală: 3,034,707.69

Valoare nerambursabilă: 1,751,473.58 PRECONTRACTARE

8. REȘIȚA AP 3.1.B

Reabilitare energetică și instalare sisteme de încălzire care utilizează energie regenerabilă, inclusiv înlocuirea sau completarea sistemelor clasice de încălzire – beneficiar: Colegiul Economic al Banatului Montan Reșița

Valoare totală: 3,297,791.94

Valoare nerambursabilă: 2,200,731.48 IMPLEMENTARE

9. REȘIȚA AP 3.1.B

Reabilitarea energetică a Colegiului Național Mircea Eliade Reșița

Valoare totală: 3,362,742.59

Valoare nerambursabilă: 2,400,270.50 IMPLEMENTARE

10. REȘIȚA AP 3.1.B

Reabilitarea energetică a Colegiului Național Traian Lalescu, Reșița

Valoare totală: 8,348,227.55

Valoare nerambursabilă: 6,288,987.46 IMPLEMENTARE

11. REȘIȚA AP 3.1.B

Reabilitarea energetică a Liceului Teoretic „Traian Vuia”, Reșița

Valoare totală: 8,004,116.54

Valoare nerambursabilă: 6,652,818.88 IMPLEMENTARE

12. REȘIȚA AP 3.1.B

Reabilitarea energetică a Liceului Teologic Baptist Reșița

Valoare totală: 3,984,336.81

Valoare nerambursabilă: 2,706,435.12 IMPLEMENTARE

13. REȘIȚA AP 3.1.B SUERD

Reabilitarea energetică a Colegiului Național Diaconovici-Tietz Reșița

Valoare totală: 5,661,058.78

Valoare nerambursabilă: 4,705,053.96 PRECONTRACTARE

14. REȘIȚA AP 3.1.B SUERD

Reabilitarea energetică a Liceului de Arte Sabin Păuța, Reșița

Valoare totală: 6,142,588.08

Valoare nerambursabilă: 5,431,994.01 REZERVĂ

15. REȘIȚA AP 3.1.C

Modernizarea sistemului de iluminat public aferent parcurilor publice și arterelor principale ale municipiului Reșița (40 de străzi și parcuri: P-ța 1 Decembrie 1918, Parcul Copilului (Extindere)

Valoare totală: 20,395,339.27

Valoare nerambursabilă: 19,987,432.50 REZERVĂ

16. REȘIȚA AP 4.1/1

Înnoirea parcului de material rulant al operatorului de transport, inclusiv implementarea Sistemului automat de taxare, a Sistemului de Management al Flotei și crearea Sistemului de Informare Dinamică a Călătorilor în stații și în vehicule

Valoare totală: 91,694,356.72

Valoare nerambursabilă: 82,970,911.16 REZERVĂ

17. REȘIȚA AP 4.1/1

Modernizarea transportului public electric și amenajarea infrastructurii de transport nemotorizat în municipiul Reșița – faza 1

Valoare totală: 94,846,694.01

Valoare nerambursabilă: 89,658,234.49 IMPLEMENTARE

18. REȘIȚA AP 4.1/1

Modernizarea transportului public electric și amenajarea infrastructurii de transport nemotorizat în municipiul Reșița – faza 2

Valoare totală: 94,707,278.62

Valoare nerambursabilă: 89,658,240.00 CONTRACTARE

19. REȘIȚA AP 4.1/2

Proiect complex de revitalizare a zonei centrale a Reșiței

Valoare totală: 52,550,538.74

Valoare nerambursabilă: 48,335,529.58 IMPLEMENTARE

20 REȘIȚA AP 4.3/1

„Amenajare spațiu de agrement urban, inclusiv străzi și utilități, precum și interconectarea zonei marginalizate Mociur cu cartierele Centru și Govândari printr-o promenadă, pista de biciclete, reabilitarea și crearea de noi facilități de acces pietonal”

Valoare totală: 22,819,085.17

Valoare nerambursabilă: 5,830,276.26 CONTRACTARE

21. REȘIȚA AP 4.4

Reabilitarea și modernizarea grădinițelor și creșelor din Municipiul Reșița Grădinița cu Program Prelungit „Dumbrava Minunată” Reșița

Valoare totală: 4,385,588.41

Valoare nerambursabilă: 4,297,876.58 IMPLEMENTARE

22. REȘIȚA AP 4.4

Reabilitarea și modernizarea grădinițelor și creșelor din Municipiul Reșița Grădinița cu Program Prelungit „Floarea Soarelui” Reșița

Valoare totală: 3,534,827.95

Valoare nerambursabilă: 3,464,131.39 IMPLEMENTARE

23. REȘIȚA AP 4.4 Reabilitarea și modernizarea grădinițelor și creșelor din Municipiul Reșița Grădinița cu Program Prelungit „Palatul Fermecat” Reșița

Valoare totală: 6.406.704.,08

Valoare nerambursabilă: 4,808,287.28 REZERVĂ

24. REȘIȚA AP 4.4

Reabilitarea și modernizarea grădinițelor și creșelor din Municipiul Reșița Grădinița cu Program Prelungit nr.2, Reșița

Valoare totală: 1,569,087.17

Valoare nerambursabilă: 912,919.59 REZERVĂ

25. REȘIȚA AP 4.4

Reabilitarea și modernizarea grădinițelor și creșelor din Municipiul Reșița Grădinița cu Program Normal nr. 3 Reșița

Valoare totală: 1,220,813.18

Valoare nerambursabilă: 632,021.26 REZERVĂ

26. REȘIȚA AP 4.5

Reabilitarea infrastructurii școlare Municipiul Reșița - Colegiul Tehnic Reșița

Valoare totală: 13,157,382.27

Valoare nerambursabilă: 5,758,617.25 CONTRACTARE

27. REȘIȚA AP 10
 Reabilitarea Școlii Gimnaziale „Mihai Peia” Reșița
 Valoare totală: 6,637,212.89
 Valoare nerambursabilă: 6,504,468.63 REZERVĂ
28. REȘIȚA AP 10
 Reabilitarea Școlii Gimnaziale nr. 7 Reșița
 Valoare totală: 11,897,883.47
 Valoare nerambursabilă: 11,659,925.78 REZERVĂ
29. REȘIȚA AP 10
 Reabilitarea Școlii Gimnaziale nr. 8 Reșița
 Valoare totală: 13,727,870.44
 Valoare nerambursabilă: 13,453,313.04 REZERVĂ
30. REȘIȚA AP 10
 Reabilitarea Școlii Gimnaziale nr. 2 Reșița
 Valoare totală: 5,293,317.24
 Valoare nerambursabilă: 5,187,450.89 REZERVĂ
31. REȘIȚA AP 10
 Reabilitarea Școlii Gimnaziale nr. 9 Reșița
 Valoare totală: 8,283,499.54
 Valoare nerambursabilă: 8,117,829.54 REZERVĂ

Tabel proiecte în derulare 2019, 10.31

1 Amenajare platforme subterane de colectare deșeuri menajere în Municipiul Reșița; Responsabil Proiect: Chera Ileana Stadiu: recepționat Termen:- 5 amplasamente; Perioada Proiect: 26-Mar-18 / 26-Mar-19; Stadiu SF/DALI; Stadiu PT 365/604; Stadiu execuție: Finalizat; Proiectare/Execuție: Finalizat Până la 18.09.2019 - Sunt realizate 2 platforme subterane pe str. Gurghiului; Proiectant/Executant: SC Euriteh SRL Oradea Frandos Raluca – 0725057137 Contract: 21739/12.03.2018 Valoare fără TVA: 1,169,100.00 lei Belu Mihai 0744 613 192

2 Legătura rutieră între artera principală a Reșiței și parcul industrial și zona de regenerare urbană Mociur, în vederea extinderii transportului în comun – 2 poduri (SF) Responsabil Proiect: Petrucescu Ioan Stadiu: Proiect aprobat HCL 218 pt finanțare FDI Perioada Proiect: 24-Apr-18/16-Aug-18 Stadiu SF/DALI 114/575 Stadiu execuție: Finalizat; Proiectare / Execuție: Referat și CS pentru PT trimis la achiziții Proiectant/Executant: SC Aldor SRL Timișoara Bota Adrian 0723 334 179 Contract: 36349 /24.04.2018 Valoare fără TVA: 134,350.00 lei

3. Amenajare promenade și piste de biciclete pe ambele maluri ale râului Bârzava (SF) Responsabil Proiect: Iuhasz Andrei Stadiu: Proiect aprobat HCL 218 pt finanțare FDI Perioada Proiect: 24-Apr-18/15-Aug-18 Stadiu: 113 575 Stadiu: SF

revizuit predat Proiectant/Executant: SC APECC SRL Timișoara Contract: 36348/24.04.2018 Valoare fără TVA: 131,905.00 lei

4. Reabilitare străzi în cartierul Moroasa - Municipiul Reșița (SF) Responsabil Proiect: Petrucescu Ioan Stadiu: Proiect aprobat HCL 218 pt. finanțare FDI Perioada Proiect: 28-Dec-17/15-Nov-18 Stadiu SF/DALI 322/692 Stadiu execuție: Finalizat Proiectant/Executant: SC MNS Cons Grup Reșița Balu Radu-0740085234 Contract: 62586 /28.12.2017 Valoare fără TVA: 75,500.00 lei

5. Modernizare Străzi în Terova, Calnic, Doman Responsabil Proiect: Lotoroșanu Augustina Stadiu SF/DALI Proiect aprobat HCL 218 pt finanțare FDI Stadiu execuție: Finalizat.

6. Bretea de legătură în Microraioul 1, cu extinderea acceselor spre B-dul Muncii și amenajarea parcarilor și a spațiilor verzi (Topo, Geo, SF și PT) Responsabil Proiect: Dalea Cezar Stadiu: Proiect aprobat HCL 219 pt. finanțare FDI Perioada Proiect: 5-Dec-18/18-Jul-19 Stadiu SF/DALI 225/350 Stadiu execuție PT: Finalizat predat 30.10.2019 Proiectant/Executant: SC MNS Cons Grup Reșița Balu Radu- 0740085234 Contract: 97584 /05.12.2018 Valoare fără TVA: 129,000.00 lei

7. Legătură rutieră între DN58 și Valea Țerovei (DALI și PT) Responsabil Proiect: Dalea Cezar Stadiu: Proiect aprobat HCL 219 pt finanțare FDI Perioada Proiect: 4-Jun-19/4-Sep-19 Stadiu SF/DALI 92/169 Stadiu execuție:Finalizat Proiectant/Executant: ARDRUM SRL Ardeleanu Vasile 0721 426 415 Contract: 42803/22.05.2019 Valoare fără TVA: 130,000.00 lei

8. Extinderea Complexului Municipal de Sport și Sănătate Ioan Shuster, cu centru SPA, parcare și amenajare spații verzi – Reșița (SF și PT) Responsabil Proiect: Chera Ileana Stadiu: PT predat; Perioada Proiect: 11-Jun-18/28-Feb-19 Stadiu SF/DALI 262/527 Stadiu execuție: Finalizat Proiectant/Executant: SC Colonna proiect SRL Oradea Letea Dorin-0721214277 Contract: 48843/11.06.2018 Valoare fără TVA: 132.000 lei din care SF 72.000 lei fără TVA

9. Podul peste râul Bârzava pe str Fântânilor (Geo, Exp.T și SF) Responsabil Proiect: Lotoroșanu Augustina Stadiu: S-a semnat contractul pentru proiectare. Perioada Proiect: S-a dat ordinul de începere cu data de 08.11.2018/4-Oct-18 / 30-May-19 Stadiu SF/DALI 238/412 Responsabil Proiect: În curs SC APECC SRL Timișoara Contract: 79309/04.10.2018 Valoare fără TVA: 126,000.00 lei

10. Reabilitare străzi Rândul II și III (DALI și PT) Responsabil Proiect: Cenan Mihai Stadiu: Achiziție DALI + PT în curs Valoare fără TVA: 160,000.00 lei

11. Reabilitare străzi Rândul I, Ciocârliei, Semenicultui, Siretului, Avram Iancu și Ceretului (DALI și PT) Responsabil Proiect: Cenan Mihai Stadiu: Achiziție DALI + PT in curs Valoare fără TVA: 160,000.00 lei

12. Amenajare domeniul schiabil în Zona Semenic, conform parteneriatului cu CJCS și Primăria Văliug, din cadrul programului Schi în România (SF) Responsabil Proiect: Lotoroșanu Augustina Stadiu: Depus pt HG schimb terenuri, este încă la mediu; Perioada Proiect: 15-Jan-18/15-Sep-18 Stadiu SF/DALI

243/674 Proiectant /Executant: INCDT București Contract: 762732 /28.12.2018
Valoare fără TVA: 97,000.00 lei

13. Reabilitare strada Cpt. Smaranda Ion (DALI și PT) Responsabil Proiect: Petruescu Ioan Stadiu: Se scoate din nou la Achiz. DALI + PT Valoare fără TVA: 34,000.00 lei

14. Stații reîncărcare electrică 5 buc Responsabil Proiect: Ciocarlan Benone Stadiu: Proiect depus la AFM în 14.01.2018 Perioada Proiect: 30-Nov-18/31-Dec-18 Stadiu SF/DALI 31/355 Stadiu:Finalizat Proiectant /Executant: AGRO PROIECT ENGINEERING Andi Ostroveanu 0724 054103 Valoare fără TVA: 33,613.40 lei

15. SF - Extindere rețele de gaze naturale și branșamente în cartierele Moniom, Doman și Cuptoare Responsabil Proiect: Lazics Florin Stadiu: Achiz. finalizata SF Perioada Proiect: 120 zile - 26-Sep-19/25-Jan-20 Stadiu SF/DALI 121/55 Proiectare/Execuție: În curs - MARPRO INSTAL SRL Valoare fără TVA: 125,735.00 lei

16. PT+Exec Amenajare terenuri de sport în Parcul Copilului, Parcul tricolorului și str. Retezat Responsabil Proiect: Lazics Florin Stadiu: Contract semnat. Perioada Proiect: 30 zile PT, 90 zile exec. 29-Oct-19/23-Feb-20 Stadiu SF/DALI 117/22 Proiectare/Execuție: ATLAS SPORT SRL Contract: 2660/17.07.2019 Valoare fără TVA: 449,689.00 lei

17. DALI + PT Reabilitare Al. Cazna, Al. Felix , Al. Buzias si Al. Herculane Responsabil Proiect: Lazics Florin Stadiu: Achiz. Finalizata DALI Perioada Proiect: 80 zile Proiectare/Execuție: VITAMIN ARCHITECTS Valoare fără TVA:125,000.00 lei

18. DALI + PT legătura rutieră N. Bălcescu - Bielefeld Responsabil Proiect: Lazics Florin Stadiu: Contract semnat DALI + PT Perioada Proiect: 120 ZILE 14-Oct-19/14-Feb-20 Stadiu SF/DALI 123/37 în curs Proiectare/Execuție: VITAMIN ARCHITECTS Contract: 74205/29.09.2019 Valoare fără TVA: 46,000.00 lei

19. „Reabilitarea străzilor: Războieni, Călugăreni, Colonia Scânteii, Fagilor și Ponor Responsabil Proiect: Tina Lotorosanu Stadiu: Semnare contract DALI + PT Proiectare/Execuție: SC APECC SRL Timișoara; Valoare fără TVA: 120,000.00 lei

20. Locuințe pentru medici - SF și PUD Responsabil Proiect: Tina Lotorosanu Stadiu: SF predat. PUD în curs de aprobare la URBANISM Proiectare/Execuție: Abraxas SRL.⁶⁵⁴

Asistența socială

În municipiul Reșița, Primăria asigură sprijin, respectiv asistență, socială pentru familii sau persoane care au nevoie de așa ceva.

Cu privire la beneficiarii de venit minim garantat, alocație pentru susținerea familiei, ajutoare de urgență acordate de la bugetul local, precum și

⁶⁵⁴ Informație oferită de Dorinel Hotnogu, consilier personal primar Ioan Popa și Ciocarlan Benone, Consilier Primăria Municipiului Reșița, Direcția Investiții și Mobilitate Urbană, Biroul Investiții.

ajutoare pentru încălzirea locuinței, conform legii 416/2001 cu modificările ulterioare, situația în noiembrie 2019 era aceasta:

La data de 15 .11.2019 figurează în evidența Direcției de Asistență Socială - un număr de 83 familii beneficiare de venit minim garantat cu un număr de 202 persoane.

- 38 persoane singure
- Familii cu 2 persoane – 19
- Familii cu 3 persoane – 7
- Familii cu 4 persoane – 7
- Familii cu 5 persoane – 5
- Familii cu peste 5 persoane – 7

Cele 202 persoane beneficiare de venit minim garantat sunt formate din următoarele categorii:

- 115 copii cu vârsta sub 18 ani;
- 87 persoane majore din care:
  - 22 persoane apte de muncă
  - 30 persoane care au împlinit vârstă de pensionare;
  - 4 persoane sunt în incapacitate de muncă fizică sau psihică dovedită cu acte;
  - 31 persoane asigură îngrijirea copiilor cu vârsta sub 7 ani;

Potrivit art.6 alin(2) din Legea nr.416/2001 privind venitul minim garantat, cu modificările și completările ulterioare, pentru sumele acordate ca ajutor social, conform prevederilor prezentei legi, una dintre persoanele majore apte de muncă din familia beneficiară are obligația de a presta lunar, la solicitarea primarului, acțiuni sau lucrări de interes local, fără a se putea depăși regimul normal de lucru și cu respectarea normelor de securitate și igienă a muncii.

Pentru ajutorul social aferent lunii noiembrie 2019 au fost repartizate pentru efectuarea de acțiuni și lucrări de interes local un număr de 19 persoane.

Orele de muncă prevăzute se calculează proportional cu cuantumul ajutorului social de care beneficiază familia sau persoana singură, cu un program orar corespunzător salariului de baza minim brut pe țară garantat în plată, raportat la durata medie lunară a timpului de muncă, conform următoarei formule prevăzute în Normele metodologice de aplicare a prevederilor Legii nr. 416/2001, cu modificările și completările ulterioare, în care 170 reprezintă numărul mediu de ore aferente salariului de baza minim brut pe țară garantat în plată:

$$\text{Numărul de ore} = \frac{169,333 * \text{cuantumul ajutorului social}}{2080}$$

Astfel, la nivelul Resitei, numărul de zile de muncă în folosul comunității conform legii variază între 2 și 12, în funcție de cuantumul ajutorului social, respectiv între 16 și 96 ore lunare. Norma de lucru pe zi este de 8 ore.

În consecință, numărul total de ore de acțiuni și lucrări de interes local pentru cele 19 persoane programate la muncă pentru luna noiembrie 2019 este de 352 de ore, reprezentând o medie de 19 ore/persoană.

Stabilirea cuantumului și plata ajutorului social

Cuantumul ajutorului social se stabilește ca diferență între nivelurile prevăzute la art. 4 din lege, transformate în lei, și venitul net lunar al familiei sau persoanei singure, rezultat din fișa de calcul. Dacă din calculul în lei rezultă fracțiuni în bani, acestea se rotunjesc la un leu în favoarea beneficiarului.

Cuantumul ajutorului social acordat de la începutul anului 2019 este de 218539 lei.

Menționăm faptul că fondurile necesare pentru plata ajutorului social, precum și pentru plata contribuției de asigurări sociale de sănătate se suportă din bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice.⁶⁵⁵

<i>Dosare noi preluate de la 01.01.2019</i>	<i>26 familii/persoane singure</i>
<i>Drepturi suspendate de la 01.01.2019</i>	<i>14 familii/persoane singure</i>
<i>Drepturi incetate de la 01.01.2019</i>	<i>32 familii/persoane singure</i>

Un oraș care se respectă și își respectă locuitorii acordă diferite distincții pentru unii cetățeni, indiferent dacă sunt locuitori ai Reșiței sau nu. Pentru municipalitatea reșițeană s-a pus această problemă deabia după 1990. Din primăvara anului 1993 Consiliul local a decis să acorde titlul de Cetățean de Onoare al municipiului Reșița pentru unii dintre cei care i-a considerat că merită această distincție. Astfel, primul titlu acordat a fost din data de 15 aprilie 1993, conform Hotărârii nr. 28 a Consiliului local. De remarcat este faptul că primii 16 de deținători ai acestui titlu sunt cetățeni străini (inclusiv cu domiciliul în străinătate). Apoi, sunt unii deținători ai acestui titlu cărora li s-a acordat distincția post mortem. Țările din care provin cetățenii străini sunt: Austria, Franța, Germania, Norvegia, Olanda, Serbia și SUA. La data de 25 februarie 2014 figurau un număr de 155 de cetățeni de onoare. Ei proveneau din domenii diferite, dar caracteristica esențială și comună este contribuția meritorie la dezvoltarea și prestigiul orașului în diverse domenii.

⁶⁵⁵ Informații oferite de Roșian Lidia Cosmina, director executiv și de la Iliescu Adina, inspector de la Direcția de Asistență Socială a Consiliului Local al Municipiului Reșița.

Până la începutul anului 2013 Cetățenii de onoare beneficiau de anumite drepturi (reduceri de 50% la impozitele pe proprietăți, transport gratuit pe tramvai, loc de veci gratuit), dar sunt și la dispoziția Primăriei pentru consultări de specialitate și diverse evenimente. De la 1 ianuarie 2013 cetățenii de onoare nu mai puteau circula gratuit cu transportul în comun, dar au rămas celelalte drepturi.

Redăm mai jos lista Cetățenilor de onoare ai municipiului Reșița, cu mențiunile referitoare la nume, țara unde își au domiciliul, meritele pentru care s-a acordat titlul, numărul și data hotărârii Consiliului local când au fost atribuite.

Cetățenii de onoare

Nr. crt.	Nume și prenume	Domiciliul	Meritele pentru care a fost acordat titlul	Hotărârea C.L. prin care a fost acordat titlul
1.	Wolfgang Veniger	Olanda	Contribuție deosebită pt. dezvoltarea relațiilor de întraajutorare și prietenie cu Municipiul Reșița	28/15.04.1993
2.	Diny Veniger	Olanda	" "	" "
3.	Rolf Trolle Andersen	Norvegia	" "	" "
4.	Odd Wiregh	Norvegia	" "	" "
5.	Schiling Kurt	Germania	" "	" "
6.	Ferenschutz Anton	Germania	" "	" "
7.	Schatschneider Frity	Germania	" "	" "
8.	Jean Marie Girault	Franța	" "	" "
9.	Christiane Allaire	Franța	" "	" "
10.	Jurgen Kohler	Austria	" "	" "
11.	Hermann Petz	Austria	" "	" "
12.	Dr. Wulfing Rajkovics	Austria	" "	37/29.04.1993
13.	Dr. Heinz Herzog	Austria	" "	" "
14.	Karl Haas	Austria	" "	" "
15.	Hermann Stammberger	Germania	" "	" "
16.	Arno Aspelmeier	Germania	" "	" "
17.	Vastag Francisc	România	Merite deosebite aduse la creșterea prestigiului sportului românesc	39/20.05.1993

18.	Prof. dr. Ciprian Foiaș	S.U.A.	Merite deosebite aduse la creșterea prestigiului internațional al științei românești	45/2605.1994
19.	Paul Spriet	Franța	Contribuții deosebite aduse la dezvoltarea relațiilor de întraajutorare și prietenie cu Municipiul Reșița	86/27.10.1994
20.	dr. Wolfgang Clement	Germania	Pentru merite deosebite în dezvoltarea relațiilor de prietenie între Reșița și Bielefeld-Germania	94/17.11.1994
21.	Holger Gerdes	Germania	„ „	„ „
22.	Mario Novak	Germania	„ „	„ „
23.	Sabin Păuța	S.U.A.	Pentru contribuția și recunoașterea internațională în propovăduirea muzicii românești	55/29.06.1997
24.	Iosif Mustețiu	Post mortem	Pentru merite deosebite în obținerea drepturilor și libertăților muncitorilor reșițeni	15/31.01.2000
25.	Prof. Mag. Rupert Dirnberger	Austria	Pentru merite deosebite în promovarea parteneriatului între municipiul Reșița și Gratz	29/28.02.2000
26.	Constantin Lucaci	România	Pentru întreaga activitate artistică și pentru contribuția la afirmarea Reșiței pe plan național	61/29.05.2000
27.	Doru Popovici	România	Pentru merite deosebite în promovarea muzicii și culturii românești și contribuția la afirmarea Reșiței pe plan național	62/29.05.2000
28.	Prof. univ. Dr. Mircea Martin	România	Pentru merite deosebite în promovarea literaturii și culturii românești în afirmarea Reșiței pe plan național	63/29.05.2000
29.	Ion Stendl	România	Pentru întreaga activitate artistică și contribuția la afirmarea Reșiței pe plan național	64/29.05.2000

30.	Georg Hromadka	Post mortem	Pentru merite deosebite în obținerea drepturilor și libertăților muncitorilor reșițeni	45/26.03.2002
31.	Ion Românu	„ „	Pentru activitatea desfășurată în vederea punerii bazelor învățământului muzical la Reșița	81/27.05.2003
32.	Eftimie Gherman	„ „	Pentru activitate deosebită ca militant social democrat de excepție	146/26.08.2003
33.	Toma George Maiorescu	România	Pentru o bogată activitate literară și publicistică	171/30.09.2003
34.	Bîrbora Constantin	Post Mortem	Erou al revoluției din decembrie 1989	83/28.10.1993.
35.	Ivan Marius	„ „	„ „	„ „
36.	Lupea Ion Daniel	„ „	„ „	„ „
37.	Mihai Dănuț	„ „	„ „	„ „
38.	Motorgeanu Florinel	„ „	„ „	„ „
39.	Mircea Ioan	„ „	„ „	„ „
40.	Pop Telecan	„ „	„ „	„ „
41.	Pongracz Norbert Alexandru	„ „	„ „	„ „
42.	Ruvineanțu Remus Lazăr	„ „	„ „	„ „
43.	Răuț Mihai Ovidiu	„ „	„ „	„ „
44.	Smaranda Ion	„ „	„ „	„ „
45.	Tamaș Radu Simion	„ „	„ „	„ „
46.	Tălpeanu Mircea	„ „	„ „	„ „
47.	Adam Livia	„ „	„ „	104/16.12.1993
48.	Brînză Constantin	„ „	„ „	„ „
49.	Popa Valerian	„ „	„ „	„ „
50.	Presznovszka Adam Ion	„ „	„ „	„ „
51.	Alexander Tietz	„ „	Pentru o bogată activitate literară și Publicistică	16/24.02.2004

52.	Paul Lackner	„ „	Pentru o bogată activitate spirituală, culturală și muzicală în cadrul etniei germane din Banatul Montan	17/24.02.2004
53.	Brian Francis Patrick Murphy	Canada	Pentru bunele relații de prietenie și colaborare și diligențele depuse în scopul înfrățirii orașului Reșița și Moncton din Canada	57/27.04.2004
54.	Prof. univ. Dr. Reihold Reiman	Austria	Pentru contribuția remarcabilă în perpetuarea tradițiilor și obiceiurilor populare ale etniei germane din Banatul Montan	129/28.09.2004
55.	Daniel Popescu	România	Pentru rezultate deosebite obținute la concursul de gimnastică pe echipe susținut la Olimpiada de la Atena 2004	130/28.09.2004
56.	Răzvan Șelariu	România	Pentru rezultate deosebite obținute la concursul de gimnastică pe echipe susținut la Olimpiada de la Atena 2004	131/28.09.2004
57.	Chichere Ion	Post Mortem	În semn de omagiu și recunoștință pentru Activitatea literară de promovare a valorilor spirituale reșițene la nivel local și național	163/26.10.2004
58.	Daniel Horia Faur	România	Pentru contribuția deosebită adusă la dezvoltarea municipiului Reșița	1933/30.11.2004
59.	Prof. Dan Grecu	România	Pentru rezultate deosebite obținute în gimnastica masculină	15/25.01.2005
60.	Megelea Gheorghe	România	Pentru merite deosebite în domeniul Sportului	16/25.01.2005
61.	Gunter Kohler	Germania	Pentru ajutorul acordat în revigorarea transportului cu tramvaiul	28/22.02.2005

62.	Stoican Alexandru	Post mortem	În semn de omagiu pentru contribuția adusă la dezvoltarea municipiului Reșița	232/30.08.2005
63.	Fiat Gheorghe	România	Pentru rezultatele obținute ca sportiv și antrenor emerit în domeniul sportului la nivel național și internațional	241/27.09.2005
64.	Cojocariu Iulian	România	Pentru rezultatele obținute în domeniul Vitalis artelor plastice la nivel național și internațional	242/27.09.2005
65.	Florin Piersic	România	Pentru merite deosebite în domeniul artei teatrale și cinematografice	339/21.12.2005
66.	Nicoleta Voica	România	Pentru merite deosebite în promovarea Tradițiilor populare bănățene	33/21.02.2006
67.	Luminița Dobrescu	România	Pentru rezultate deosebite obținute în sportul de performanță	34/21.02.2006
68.	Ioan Schuster	România	Pentru contribuția deosebită adusă la recunoașterea școlii de înot reșițene pe plan național și internațional	40/28.03.2006
69.	Cristian Chivu	România	Pentru rezultate deosebite care au dus la recunoașterea școlii de fotbal reșițene pe plan național și internațional	174/13.07.2006
70.	Prot. Vasile Petrica	România	Pentru contribuția marcantă la viața spirituală și mișcarea ecumenică desfășurată la nivelul municipiului Reșița	298/28.11.2006
71.	Marian Ilie Ștefănescu	România	„ „	299/28.11.2006
72.	Botond Carol Makay	România	„ „	300/28.11.2006
73.	Pal Iosif Csaba	România	„ „	301/28.11.2006
74.	Racoceanu Viorel	Post Mortem	În semn de recunoștință și omagiu pentru contribuția deosebită adusă la dezvoltarea municipiului Reșița	314/28.11.2006

75.	Popa Mircea Ioan	România	Pentru contribuția adusă la dezvoltarea municipiului Reșița	315/28.11.2006
76.	Vela Ion	România	Pentru contribuția marcantă adusă la dezvoltarea învățământului superior din municipiul Reșița	316/28.11.2006
77.	Dan D. Farcaș	România	Pentru contribuția marcantă adusă la Dezvoltarea culturii din municipiul Reșița	328/19.12.2006
78.	Mihuț Mihai	România	Pentru contribuția marcantă la viața spirituală și mișcarea ecumenică desfășurată la nivelul municipiului Reșița	355/19.12.2006
79.	Marius Tobă	România	Pentru realizări deosebite obținute de-a lungul întregii cariere sportive	29/27.02.2007
80.	Șerbescu Ion	România	Pentru contribuții deosebite aduse la dezvoltarea sportului în municipiul Reșița	68/27.03.2007
81.	Aihan Omer	România	Pentru contribuții deosebite aduse la dezvoltarea sportului în municipiul Reșița	120/29.05.2007
82.	Iliasă Petru – Ioan	Post mortem	Pentru contribuție deosebită adusă în domeniul culturii și asistenței sociale	121/29.05.2007
83.	Doru Morariu	România	Pentru contribuții aduse la dezvoltarea culturii muzicale în municipiul Reșița	159/26.06.2007
84.	Dimitri Grama	Danemarca	Pentru contribuții deosebite în domeniul medical internațional și al culturii din municipiul Reșița	160/26.06.2007
85.	Dumitru Fărcaș	România	Pentru merite deosebite în promovarea tradițiilor și a muzicii populare românești	182/10.07.2007
86.	Mănescu Tiberiu Ștefan	România	Pentru contribuția adusă la dezvoltarea învățământului superior din municipiul Reșița	271/30.10.2007
87.	Barna Iosif	România	Pentru merite deosebite ca urmare a desfășurării a 50 de ani de activitate didactică	318/14.12.2007

88.	Erwin Josef Țigla	România	Pentru merite deosebite în păstrarea și promovarea culturii minorității germane din Romania	12/29.01.2008
89.	Meilă Mircea	România	Pentru merite deosebite în domeniul medical	51/25.03.2008
90.	Balmuș Neculai	România	Recunoștință pentru anii petrecuți în slujba țării	104/21.04.2008
91.	Juncan Iulian Remus	România	„ „	105/21.04.2008
92.	Junea Serafin Emil	România	„ „	106/21.04.2008
93.	Wener Stockl	Germania	Pentru merite deosebite în domeniul sportiv	268/17.09.2008
94.	Anton Scheuchenstein	Post mortem	Pentru contribuția adusă la dezvoltarea municipiului Reșița	225/21.07.2008
95.	Radu Paul	România	Pentru contribuție marcantă adusă activității religioase în bisericile pentecostale din Reșița	226/21.07.2009
96.	Petru Berbentea	România	Pentru contribuție marcantă adusă comunității religioase ortodoxe din Reșița	227/21.07.2009
97.	Ghimboasă Pavel	România	Pentru contribuție marcantă adusă activității didactice	435/15.12.2009
98.	Octavian Chisăliță Doclin	România	Pentru contribuție adusă comunității locale în domeniul culturii. Deosebită	436/15.12. 2009
99.	Gheorghe Jurma	România	„ „	437/15.12.2009
100.	Nicolae Sîrbu	România	„ „	438/15.12.2009
101.	Prof. dr.Magiar Nicolae	România	Pentru contribuție marcantă adusă comunității reșițene	439/15.12.2009
102.	Anton Stelian	România	Titlu onorific pentru recunoașterea meritelor persoanelor care au organizat și condus în Decembrie 1989 Revoluția de la Reșița	440/15.12.2009
103.	Baciuna Nicolae	România	„ „	„ „
104.	Bica Pavel	România	„ „	„ „
105.	Borcean Gheorghe	România	„ „	„ „
106.	Bujancă Gheorghe	România	„ „	„ „

107.	Capet Ioan	România	” ”	” ”
108.	Chichere Ionel Liviu	România	” ”	” ”
109.	Cucu Ion	România	” ”	” ”
110.	Dănilă Dumitru	România	” ”	” ”
111.	Feraru Ion	România	” ”	” ”
112.	Frățiță Petru Sorin	România	” ”	” ”
113.	Fulgeanu Gheorghe	România	” ”	” ”
114.	Grigore Manuel	România	” ”	” ”
115.	Hosu Andrei	România	” ”	” ”
116.	Istrate Ion Emilian	România	” ”	” ”
117.	Jenar Gheorghe	România	” ”	” ”
118.	Kurta Casimir	România	” ”	” ”
119.	Lache Toader	România	” ”	” ”
120.	Manciu Gheorghe	România	” ”	” ”
121.	Mărșăvină Ana	România	” ”	” ”
122.	Mingesz Hugo	România	” ”	” ”
123.	Minoiu Sorin Gheorghe	România	” ”	” ”
124.	Moza Nicolae	România	” ”	” ”
125.	Năsturel Gheorghe	România	” ”	” ”
126.	Nicola Georgel	România	” ”	” ”
127.	Perescu Ioan	România	” ”	” ”
128.	Petrescu Cristian Liviu	România	” ”	” ”
129.	Pisek Ștefan	Post mortem	” ”	” ”
130.	Sorca Traian Gogu	” ”	” ”	” ”
131.	Stoica Cornel	” ”	” ”	” ”
132.	Struță Irinel	” ”	” ”	” ”
133.	Șerban Daniel	” ”	” ”	” ”
134.	Tătaru Gheorghe	” ”	” ”	” ”
135.	Vădrariu Petru	” ”	” ”	” ”
136.	Vlădulescu Dumitru Nicolae	” ”	” ”	” ”
137.	Șerban Florin	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul cinematografiei	99/31.03.2010
138.	Lupulovici Vasa	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii	208/22.06.2010
139.	Raichici Liubița	România	” ”	209/22.06.2010

140.	Perianu Dan	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii tehnice și industriale	210/22.06.2010
141.	Werner Hirschvogel	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul Sportului	211/22.06.2010
142.	Steven Ausnit	SUA	Pentru contribuție marcantă adusă țării de către tatăl său în domeniul industriei în perioada interbelică	352/28.09.2010
143.	Traian Lalescu	Post mortem	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii	464/20.12.2010
144.	Rolf Bossert	Post mortem	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii și literaturii	35/10.02.2011
145.	Părăianu Eremia	România	Pentru contribuție marcantă adusă comunității în domeniul sportului	112/19.04.2011
146.	Radmila Milentievici	Serbia	Pentru întreada activitate umanitară și sprijinul acordat comunității sârbe din municipiul Reșița	134/19.04.2011
147.	Streza Laurențiu	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii și religiei	249/26.07.2011
148.	Mic Lucian	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii și religiei	250/26.07.2011
149.	Valeriu Traian Frențiu	Post mortem	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii și literaturii	271/24.08.2011
150.	Sfera Ion	Serbia Vârșeț	Pentru contribuție marcantă în domeniul sanitar și cultural	419/15.12.2011
151.	Flavius Koczi	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul sportului și gimnasticii	90/27.04.2012
152.	Ștefan Popa Popa's	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul culturii – caricaturist	94/27.04.2012
153.	Carla Negrea Troner	România	România Pentru contribuție marcantă în domeniul sportului	214/30.10.2012
154.	Ovidiu Miculescu	România	Pentru contribuție marcantă în domeniul mass media	47/13.02.2013
155.	Fiștea Pavel	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul asistenței sociale	56/25.02.2014 ⁶⁵⁶

156.	Zahner Andrei	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale, construcție inginerescă „Podul peste oraș”	98/2015
157.	Buică Cristian	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul muzicii	129/2015
158.	Marinescu Adrian	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul militar	174/2015
159.	Măzăran Iosif Corneliu	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul sportului	205/2015
160.	Zsizsik Maria Rozalia	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul sportului	206/2015
161.	Mihăiescu Ioana	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul arhitecturii	236/2015
162.	Mircea Cavadia	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul culturii (post mortem)	237/2015
163.	Alexandru Dimitrie Bitang	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul activității industriale (post mortem)	270/2015
164.	Hora Lucian	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul sportului	271/2015
165.	Pătruică Ilie	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul sportului	304/2015
166.	Josef Gersteneget	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul muzicii (post mortem)	80/2017
167.	Volker Wollmann	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul muzicii (post mortem)	81/2017
168.	Vuc Alina Emilia	România	Pentru contribuția marcantă adusă comunității locale în domeniul sportului	246/2019

657

⁶⁵⁷ Informație oferită de Dorinel Hotnogu, consilier personal primar Ioan Popa.

Deși aparține direct de Ministrul Justiției, totuși Judecătoria din Reșița poate fi considerată ca parte a administrației locale. Oricum, nevoia de justiție s-a manifestat din totdeauna în comunitățile de toate categoriile.

Prin Legea pentru organizarea judecătorească din 01.09.1890 (cu modificările din 1891, 1892 și 1896) se statuează că "justiția se dă de: judecătoriile comunale și de ocol; tribunalele de județ, curțile de apel; curțile cu jurați; Curtea de Casație."

Prin Legea nr. 5/1952 modificată în 1958 pentru organizarea judecătorească au fost înființate tribunale populare de raion, oraș și raion orășenesc, astfel că la Reșița a funcționat Tribunalul Popular Raional Reșița, până la împărțirea administrativ-teritorială în județe, în anul 1968.

Prin Legea 21/24.06.1968 de aprobare a Decretului nr.135/1968 se înființează Judecătoria Reșița, o dată cu Tribunalul Caraș-Severin. A funcționat în clădirea de pe strada Libertății din Reșița, în care în prezent se află sediul Registrului Comerțului de pe lângă Tribunalul Caraș-Severin. Sediul s-a mutat în 1976 pe strada Horea, nr.2-4, în aceeași clădire cu Tribunalul Caraș-Severin, unde se află și astăzi.

Judecătoria Reșița funcționează în baza Legii nr.304/2004 pentru organizarea judecătorească, deservind populația din municipiu și 17 comune ale nordului județului, fiind, din acest punct de vedere, a doua ca mărime din raza teritorială a Tribunalului Caraș-Severin. Funcționează în clădirea de pe strada Horea, nr.2-4, la parter și demisol, cu un efectiv de 8 judecători și personal auxiliar. Dispune de două săli de ședințe, și de mai multe birouri destinate desfășurării activității judecătorilor și personalului auxiliar de specialitate.⁶⁵⁸

⁶⁵⁸ Informații de pe pagina oficială.

V. ECONOMIA

Pentru orice comunitate, indiferent cât este mărimea ei, domeniul economic este cel care o ține în viață. Nivelul de prosperitate sau de sărăcie depinde întotdeauna de nivelul economiei într-o anumită perioadă din istoria unei așezări. Este adevărat că de multe ori sistemul economic, tipul de relații economice sunt influențate de sistemul politic, dar în esență tot economia se impune în final, pentru că, prin intermediul activităților economice, oamenii își asigură produsele materiale de care au nevoie pentru viața cotidiană. Tot atât de adevărat este și faptul că resursele naturale determină într-un grad hotărâtor și dezvoltarea economică.

Pe parcursul istoriei sale, Reșița a avut parte de toate condițiile necesare pentru o dezvoltare economică aproape permanentă. De fapt, în cea mai mare parte a istoriei sale, Reșița își confundă adesea propria istorie cu propria sa dezvoltare economică. Asta pentru că, prea mult timp Reșița a fost, spre mândria ei, o localitate al cărei nume era sinonim cu industria însăși. Din aceste motive, capitolul care tratează despre economie este cel mai consistent din această lucrare.

Ținând seama de condițiile geografice și de resursele din zonă se poate spune cu certitudine că ocupațiile economice au fost prezente odată cu locuitorii din Reșița de pe valea Bârzavei în general. De aceea, la începuturi, practicarea agriculturii și creșterea animalelor a fost preocuparea de bază pentru cei care au populat această zonă de pe valea Bârzavei superioare.

Existența unei vieți economice normale pentru acele vremuri poate fi confirmată și de cererile de natură economică impuse de cuceritorii acestor ținuturi, respectiv de unguri, austrieci, turci. Dacă s-au cerut și s-au plătit sume de bani de către localnici înseamnă că acești bani s-au obținut din comerț; dacă se făcea comerț înseamnă că aveau cu ce, prin urmare produceau ceva care putea fi comercializat. Asta însemna că nu exista o economie de tip autarhic, ci una relativ deschisă în raporturile cu vecinii.

Descoperirea și folosirea resurselor subsolului a fost probabil făcută de către localnici, dar într-o foarte mică măsură. Interesul străinilor (austriecii în special) pentru bogatele resurse din zonă a avut efecte, în mod paradoxal, și pozitive pe lângă cele negative, în sensul că, străinii cuceritori nu se puteau folosi de aceste resurse, nu le puteau lua decât printr-o dezvoltare adecvată a infrastructurii (drumuri, insatalații industriale, servicii minime, urbanizare etc).

Din momentul în care au fost descoperite, bogățiile minerale din Banat a fost o grijă permanentă pentru habsburgii în scopul exploatării și valorificării lor. Acest fapt se remarcă și din organizarea administrativă. Astfel, după anexarea Banatului în urma păcii de la Passarovitz (1718), regiunea minieră a fost organizată în patru districte sau „oficii montanistice” (processus metallici).

Acestea erau: Oravița, Dognecea, Moldova și Sasca. Reșița făcea parte din Dognecea și era, în a doua jumătate a secolului XVIII cea mai importantă localitate minieră și metalurgică din regiune. Toate exploatarea miniere din Banat erau conduse și supravegheate de către „Consiliul superior al minelor” cu sediul la Timișoara.⁶⁵⁹

Spre deosebire de turci, în perioada ocupației Banatului de către ei, când nu a fost o preocupare sistematică și eficientă pentru activitatea minieră, ei fiind interesați doar de plata bănească, după 1740 austriecii i-au dat o mare importanță și au luat măsuri concrete. Nu întâmplător a rămas expresia „jugul turcesc de lemn” și jugul de fier austriac”. Acest fapt l-a remarcat și abatele Francesco Grisellini care, în urma călătoriei sale între 1774-1777 prin Banat, consemna: „Sub domnia turcilor aceștia au întreprins o mulțime de lucrări dar cu puțin câștig, deoarece nu aveau nici o prevedere și nici o experiență în modul manipulației. Abia sub sceptrul austriac începură în mod regulat exploatarea de mine și dezvoltarea lucrărilor, mai cu seamă după anul 1740; căci curtea imperială regală spre a stimula pe particulari de a se interesa și organiza în societăți de exploatare nu le-a deschis acestora numai mijloacele și calea, ci s-a obligat a suporta și cheltuielile cu deschiderea galeriilor principale și construirea clădirilor necesare de manipulație și locuințe pentru slujbași”.⁶⁶⁰

Actele legislative introduse de habsburgi arată din nou importanța acordată de regimul austriac mineritului din Banat. Astfel, este semnificativ de clar și decretul din 17 decembrie 1717, prin care a fost reglementată situația politică și juridică a noii provincii în raporturile cu Habsburgii. O anexă a acestui decret se ocupă de ținutul montanistic în mod special, și implicit de minerit: „Vom lua sub deosebită noastră apărare toate minele care se vor exploata precum și pe toți cetățenii care se vor ocupa și vor lucra în aceste mine, le vom acorda toate privilegiile și le vom acorda toate scutițiile posibile și nu vom neglija, ca suveran al țării și ca proprietar universal...în interesul protejării și înfloririi acestei categorii obștești, de a ordona comisariatelor noastre administrative... că noi nu ne reținem altceva de la minele ce se vor deschide decât urbanele (anumite impozite pe care le plăteau orășenii) și preemția (dreptul statului de prim cumpărător) din bunurile exploatare”.⁶⁶¹

Explorările pentru detectarea zăcămintelor de minerale au început din prima jumătate a secolului al XVIII –lea. Astfel, la 16 august 1726, căpitanul de mine Markus Fulda raporta despre descoperirea zăcămintelor de minereu de fier de la Doman și Tâlva Țapulului (între Călnic și Lupac), ultima fiind la o distanță de

⁶⁵⁹ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 28.

⁶⁶⁰ Francesco Grisellini, *Istoria Banatului Timișorean*, Traducere de N. Bolocan, București, 1926, pp. 267-268; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁶¹ Dumitru P. Ștefan (Ștefan Pascu), *Din luptele muncitorimii în trecut. Lupta muncitorilor mineri din Banat la 1773*, în Studii și Cercetări de istorie medie, 1951, I an. II, p. 31-32; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 29.

două ore de mers de la Bocșa. În 1757, consilierul Delius, care a funcționat între anii 1756-1770 ca asesor de mină la Oravița, a căutat pentru prima dată zăcăminte de minereu și în jurul Reșiței.⁶⁶²

Despre o economie cu caracter industrial propriu-zis la Reșița se poate vorbi doar în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Este binecunoscut momentul de început al furnalelor de la Reșița, respectiv al uzinei. Dar, trebuie să subliniem în mod deosebit faptul că, din punct de vedere cronologic, istoric, alte mari și recunoscute uzine metalurgice europene s-au înființat în secolul următor, deci după cele de la Reșița: uzinele Krupp din Essen existau din 1811; uzina metalurgică de la Vitkovice (Boemia) a fost pusă în funcțiune în 1829; uzina M.A.N. din Germania datează din 1834, la fel ca și Sulzer din Elveția; cea de la Donawitz (Austria) din 1836; Baumeister și Wain din Danemarca din 1843; uzinele Škoda din Pilsen (Cehia) s-au înființat în 1859-1860. Nici în Anglia, prima țară a revoluției industriale, nu sunt multe întreprinderi care să poată revendica o asemenea tradiție.⁶⁶³

Așadar, indiferent care ar fi fost evoluția uzinelor de la Reșița, important rămâne acest fapt de întâietate față de celelalte uzine europene specificate.

Se cunoaște faptul că instalațiile industriale de la Bocșa funcționau înainte de 1771, dar eficiența acestora era tot mai mică la momentul respectiv datorită unor factori naturali în primul rând și care nu puteau fi surmontați. De exemplu, râul Bârzava, de care depindea direct funcționarea uzinei, avea un debit diferit, respectiv inferior față de cel care era la Reșița. Astfel, la Bocșa, Bârzava are un debit mai mic (vara era secetă și iarna îngheț) și o cădere a volumului de apă la fel de mică față de Reșița. Ori, debitul Bârzavei era absolut necesar pentru punerea în funcțiune a roților hidraulice mai mari care trebuiau să acționeze așa numitele „suflaiurilor” ale furnalelor. Alte argumente erau legate de abundența pădurilor din jurul Reșiței și faptul că erau în apropiere bogatele zăcăminte de minereu de fier: Ocna de Fier, Dognecea, Delinești, Târnova, Slamina (Doman), Ogașul Popii (Reșița), Tîlva Țapulului (între Cîlnic și Lupac).⁶⁶⁴

Pe lângă aceste resurse importante, mai erau în apropiere și altele, la fel de indispensabile precum zăcămintele de cărbuni minerali de la Anina, Doman, Secu și Cozla; calcarul era adus de la Colțani, Dealul Mare și Valea Domanului; argila refractară de la Anina; dolomita de la Armeniș; cuarțul de la Tîrnova și Budinic; minereurile de crom de la Orșova etc.⁶⁶⁵

Mai trebuie adăugat un element deloc neglijabil: existența mâinii de lucru în număr suficient, plus faptul că aceasta era relativ ieftină pentru acel timp.

⁶⁶² Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 63, 66.

⁶⁶³ Rudolf Gräf, *Două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în Banatica, Reșița, 8, 1985, p. 258.

⁶⁶⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 53.

⁶⁶⁵ Alfons Siersch, *Taschenbuch über Einrichtung und Betrieb der Werke Reschitz und Anina 1890*, Verlag der priv. österr. Ungar. Staats Eisenbahn – Gesellschaft, Viena, 1891, p. 1-2, 4-7.

După mențiunile din documentele vremurilor, râul Bârzava a fost atât de important pentru industria reșițeană încât se poate afirma fără dubii că fără Bârzava, Reșița industrială nu ar fi existat, cel puțin în primele secole, respectiv XVIII-XIX. Asta pentru că râul Bârzava era folosit cel puțin în dublu scop: în primul rând pentru alimentarea cu apă a agregatelor hidraulice, apoi pentru transportul lemnului către uzine.

Luând în calcul condițiile expuse mai sus, Direcțiunea minieră de la Oravița, a decis un proiect pentru construirea unei noi uzine metalurgice la Reșița, la 20 km în amonte pe Bârzava. Această propunere s-a concretizat prin raportul din 3 septembrie 1768, sub semnătura consilierilor Christoph Traugott Delius și Franz Xavier Wöginger.⁶⁶⁶

Foarte probabil că acest raport a fost găsit suficient de convingător deoarece Curtea imperială l-a aprobat. Pe baza aprobării acestui raport la 31 octombrie 1768, Direcțiunea Minieră din Oravița a însărcinat Oficiul montanistic de la Bocșa să stabilească amplasamentul exact și în același timp să întocmească devizul pentru executarea lucrărilor propriu-zise.⁶⁶⁷

În asemenea condiții s-a constituit o comisie care a întocmit planul uzinelor, preliminarul cheltuielilor și programul de realizare al noii uzine. Comisia era formată din următorii membrii: consilierii Delius și Wöginger, inginerul Karl Alexander Steinlein de la Oficiul cadastral de la Timișoara și din maistrul minier Redange de la Dognecea. După aprobarea sa de către Camera Imperială de la Viena, la 25 octombrie 1769 contele Karl Clary von Altringen, guvernatorul Banatului, dispune începerea lucrărilor la Reșița.⁶⁶⁸

Pentru ca aceste lucrări să poată demara realmente, era nevoie de un proiect. Acest proiect (de fapt proiect având în vedere amploarea lucrărilor) de construcție au fost executate de către maistrul superior (Obergermaister) minier Franz Müller von Reichenstein împreună cu maistrul minier din Dognecea, Joseph Desiderius Redange. Ei sunt cei care au propus amenajarea stabilimentelor pe malul drept al râului Bârzava.⁶⁶⁹

Aceeași echipă a coordonat și executarea lucrărilor. În ceea ce privește execuția canalului de aducțiune a apei, pentru aceasta a fost însărcinat al doilea asesor al Direcției de la Oravița, Christoph Traugott Delius, care, de altfel, începuse săparea canalului deja în 1767, înainte ca proiectul de construcție al noilor topitorii să fie aprobat.⁶⁷⁰

⁶⁶⁶ Mihalik Sandor, *op. cit.*, p. 104; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 116.

⁶⁶⁷ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 116; vezi și Dan Perianu, *op. cit.*, p. 32.

⁶⁶⁸ Dan Perianu, *op. cit.*, p. 34; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 117.

⁶⁶⁹ *Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. k. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza. 1859. mss.*, p. 7; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 117.

⁶⁷⁰ *Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. k. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza. 1859. mss.*, p. 7; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 117.

Despre proiectele de construcție a lucrărilor avem din fericire multe informații. Astfel, construcția propriu-zisă a început la 1 noiembrie 1769, lucrările de zidărie fiind conduse de maestrul zidar Martin Klesko de la Biserica Albă. Pentru aceasta el primea un salariu lunar de 45 florini. Lucrările de lemnărie și dulgherie au fost conduse de către maestrul dulgher Peter Korb din Oravița. Acesta era remunerat cu suma de 1 florin și 30 de creițari pe zi.⁶⁷¹

În primăvara anului 1770, după ce a fost clarificată problema amplasamentelor viitoarei uzine și a planurilor propriu-zise, s-a început construirea uzinelor. Pentru lucrările de construcție au fost utilizați în total 207-224 muncitori, din care 17-21 zidari, 18-23 dulgheri și 172-180 zilieri, precum și 48 de cărăuși.

După alte date cifrele celor care au participat la construirea uzinelor sunt puțin diferite: 21 de zidari și 23 de dulgheri calificați, la care se adaugă și 228 de țărani români din satele din jur. Aceștia nu erau plătiți deoarece efectuau lucrul în cadrul robotei.⁶⁷² Acești țărani făceau muncile necalificate și activitățile de cărăușie. Muncitorii calificați au fost aduși din regiunea Oravița, Sasca, Biserica Albă, în timp ce muncitorii zilieri și cărăușii au fost recrutați dintre iobagii satelor învecinate. De prezența acestora la lucru răspundeau „chinejii” (primarii), conducătorii administrativi ai satelor, pe baza dispozițiilor primite de la Camera imperială. În cursul lunilor de vară ritmul de muncă a scăzut pentru că iobagii nu au putut fi reținuți la aceste lucrări în timpul perioadei de munci agricole. Pe de altă parte, muncitorii calificați aduși din alte regiuni s-au îmbolnăvit de „friguri” provocate de țințării din mocirlele numeroase care existau pe aceste terenuri.⁶⁷³

La construcția unui furnal lucrau 13 zidari și 2 băieți, dintre aceștia patru fiind afectați în săptămâna respectivă de diferite boli. Ei izbutiseră totuși să termine de ridicat zidul de sprijin superior al furnalului și să ridice în întregime și să tencuiască zidurile laterale ale canalului de scurgere de la camera de angrenaje, ca și zidul de fronton inferior. Un număr de 15 dulgheri pregăteau și fasonau lemnul necesar acoperișului forjei. În total, în acel moment participau la lucrări un număr de 172 de oameni, dintre care: 42 la zidărie, 16 la mortar, var și săpat, 20 la săparea fundamentului pentru forjă, 30 la canalul de apă al forjei și 64 la canalul de scurgere.⁶⁷⁴

Pentru transportul materialelor necesare erau folosite un număr de 48 de căruțe. În 15 septembrie fusese repus în funcțiune și cuptorul de var. Fuseseră fabricate 70.000 de bucăți de cărămidă, producția urmând a continua până la

⁶⁷¹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 5.

⁶⁷² *Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza.* 1859. mss., p. 7; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 117.

⁶⁷³ Sandor Mihalik, *op. cit.*, p. 108-109; vezi și Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*

⁶⁷⁴ Rudolf Gräf, *Doa două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în *Banatica, Reșița*, 8, 1985, p.263.

100.000, care urmau a fi arse toate împreună. De asemenea, fuseseră aduse 4.100 de bucăți de șindrilă. Maistrul zidar Klesko s-a îmbolnăvit din 4 septembrie, iar maistrul dulgher Korb plecase de cinci zile din cauza neplătirii diurnei. Momentul era dificil, deoarece acum trebuia amplasat fundamentul forjei și trebuia începută zidăria. De aceea, pentru supravegherea muncitorilor fusese angajat la 13 septembrie bocșanul Klimek.⁶⁷⁵

Documentele vremii ne mai spun că salariul lunar al maistrului zidar Martin Klesko era de 45 de florini, iar remunerația pentru o zi de lucru a maistrului dulgher Peter Korb era de 1 florin și 30 de creițari.⁶⁷⁶ În același timp, muncitorii zidari, originari din zonele Oravița și Sasca, erau retribuiți cu 36 de creițari pe zi, sumă „deloc de invidiat pentru acele vremuri și pentru situația dată.”⁶⁷⁷

Cu toate acestea, chiar și cu munca neretribuită a țăranilor iobagi, preliminarul de cheltuieli întocmit la 12 ianuarie 1770, cuprinzând suma de 37.809 florini și 28,5 creițari, a fost în cele din urmă cu mult depășit de valoarea construcției, lucru care poate fi dedus din faptul că numai pentru lucrările de tâmplărie și dulgherie s-a cheltuit în final suma de 6.864 de florini și 7 creițari.⁶⁷⁸

În orice caz, se poate spune că începând mai ales din primăvara anului 1770 se lucra în mod susținut la ridicarea simultană a două furnale înalte, a trei fierării pentru drugi de fier și a uneia pentru unelte, toate urmând a fi dotate cu cuptoare proprii de încălzire, și a unui atelier de poleit. Ceva mai târziu s-a trecut și la construirea unui depozit de cherestea și a unor șoproane pentru depozitarea mangelului și a pieselor gata fabricate.⁶⁷⁹

Din păcate, unul dintre părinții industriei reșițene (Delius) nu a rămas în regiune până la finalizarea construcțiilor, deoarece, recunoscându-i-se capacitatea și meritele, a fost mutat din această regiune în septembrie 1770 ca profesor de tehnica exploatarea miniere și de topografie la Academia de științe montanistice și silvice de la Schemnitz (azi localitatea Banská Stiavnica, în Slovacia). De aceea nici nu va participa la inaugurarea furnalelor în iulie 1771.⁶⁸⁰

La Reșița, lui i se datorează în exclusivitate proiectarea și executarea canalului de aducțiune a apei din Bărzava pentru nevoile instalațiilor industriale acționate prin roți hidraulice. Acest canal face parte intrinsecă din istoria Reșiței, fiind denumit „ierugă” de locuitorii români și „Schmelzgraben” („Canalul topitoriei”) de către cei germani. El avea o lungime totală de 1.723 de stânjeni (3.267,5 metri).⁶⁸¹

⁶⁷⁵ Rudolf Gräf, *Două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în Banatica, Reșița, 8, 1985, p.263-264.

⁶⁷⁶ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului montan*, Reșița, 1997, p.117.

⁶⁷⁷ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 19

⁶⁷⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p.68-69.

⁶⁷⁹ Gheorghe Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în Buletinul U.D.R., vol. I, nr. 2, Reșița, decembrie 1930, p.67; vezi și Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 11.

⁶⁸⁰ Volker Wollmann, *Dezvoltarea tehnicii miniere din munții cărășeni în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în Banatica, Reșița, 1, 1971, p. 200.

⁶⁸¹ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 55.

După 1950, canalul lui Delius a fost acoperit cu plăci betonate, astfel încât el nu mai poate fi văzut astăzi de locuitori, cu excepția gurii de vărsare în Bârzava. El este cea mai veche lucrare din oraș. Acest canal își ia apele din Bârzava în dreptul stăvilărilor de pe strada Digului din zona Stavila, iar gura de vărsare se află imediat lângă sediul Casei corpului didactic (fostă Vila Koch). Această gură de vărsare a apelor canalului înapoi în Bârzava se vede de pe partea cealaltă a râului, din dreptul blocului „Romarta”. Este singurul lucru vizibil astăzi din acest canal care se confundă cu însăși istoria Reșiței. După construirea sa, grădinile de flori ale caselor muncitorești foloseau din plin apa acestui canal, care trecea prin imediata lor vecinătate.⁶⁸²

La 29 ianuarie 1771 Direcțiunea Minieră din Oravița l-a trimis pe Redange la Reșița pentru a le face o ultimă inspecție, cum se spera atunci. Raportul pe care îl va întocmi acesta nu va fi însă foarte încurajator. El era întărit de un raport către aceeași Direcțiune emis la 15 februarie, prin care era anunțată apariția unor infiltrații de apă la rezervorul de apă al unui ciocan de la forjă.⁶⁸³ În plus, chiar în timpul inspecției lui Redange la Reșița s-a prăbușit și o parte a zidului rezervorului. Pentru acest motiv, constructorul lui, maistrul Klesko, a fost arestat și obligat să reconstruiască zidul pe propria cheltuială.⁶⁸⁴ Prin urmare, au mai apărut o serie de întârzieri neprevăzute. Totuși, cu aceste mici excepții, Redange aprecia în raportul său că starea în care se aflau noile construcții era bună.⁶⁸⁵

Nici celălalt maistru care conducea lucrările, dulgherul Peter Korb, nu era „ușă de biserică”. Un document din 1775 ne informează că, întors la Oravița, acesta, care în momentul respectiv ajunsese topitor-șef, a fost condamnat și el la șase ore de arest, deoarece bătuse un muncitor în timpul schimbului. Totodată, el era avertizat „să procedeze mai măsurat cu oamenii în timpul lucrului, în caz contrar fiind sancționat cu o pedeapsă mai aspră.”⁶⁸⁶

La 26 iunie 1771, Clary, președintele administrației Banatului, convoca o adunare la Reșița, în vederea trasării definitive a terenului care urma să aparțină uzinelor, aceasta reprezentând, după cum s-a văzut, o problemă destul de serioasă.⁶⁸⁷

Și astfel se ajungea la momentul culminant, cel al inaugurării noului centru industrial Reșița. La 3 iulie 1771, călugărul franciscan Michael Grozdich de la mănăstirea Carașova săvârșea slujba prin care erau sfințite cele două furnale,

⁶⁸² Rudolf Gräf, *Amenajări hidrotehnice din județul Caraș-Severin în sec. XVIII-XX*, în „Banatica”, Reșița, 8, 1985, p. 293-294.

⁶⁸³ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 10.399.

⁶⁸⁴ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 228.123; vezi și Rudolf Gräf, *Două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în Banatica, Reșița, 8, 1985, p.257.

⁶⁸⁵ Gheorghe Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în Buletinul U.D.R., vol. I, nr. 2, Reșița, decembrie 1930, p. 68.

⁶⁸⁶ Costin Feneșan, *Asistența socială și lupta minerilor din Banat în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea*, în „Banatica, Reșița, 3, 1975, p. 169.

⁶⁸⁷ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 11.395.

care erau botezate cu acest prilej „Franciscus” și „Josephus”.⁶⁸⁸ Denumirile le erau date, desigur, în cinstea principalilor conducători ai lucrărilor, Franz Müller von Reichenstein și Joseph Desiderius Redange, care ambii asistau la ceremonie. Pe fiecare dintre cele două furnale a fost montată câte o placă din fier turnată, având următoarea inscripție în limba latină: *Iussu Augustae Theresiae currante Millerio atque Redangio exsurexerat furnus iste* (La ordinul augustei Tereza, sub îngrijirea lui Müller și Redange s-a ridicat acest furnal).⁶⁸⁹

Tot atunci, funcționarul administrativ Engelbert Scheuchenstein și controlorul Joseph Lammer redactau pentru Direcțiunea din Oravița un entuziast proces verbal, în care evenimentul era eternizat prin următoarele cuvinte: „Prin prezența suntem în situația de a anunța cu deplină bucurie și supușenie cum că în prezența domnilor asesori ai Direcției, von Müller și Redange, ambele cuptoare înalte de la Reșița au fost pornite la 3 iulie, dându-li-se la sfințire numele de Franciscus și Josephus. Sub oblăduirea lui Dumnezeu, acestea funcționează constant atât de bine, cum doar ți-o poți dori și, în ciuda multelor și marilor ape care se constată aici, nu s-a întâmplat și nu se observă nici urmă de avariere.”⁶⁹⁰

La trei luni după acest eveniment, respectiv la 8 octombrie 1771, a fost aprins focul și la patru fierării, trei dintre ele pentru drugii de fier și una pentru unelte, firecare având propriul cuptor de încălzire. Pe lângă cele două furnale și patru forje, la Reșița mai existau în această perioadă de început și un depozit de cărbuni, o hală de amestecare. La aceste construcții cu strict caracter industrial au mai apărut și diferite construcții legate de activitatea industrială: câteva locuințe, o cârciumă, o brutărie, o fierărie, un han pentru cărăuși. Investiția aprobată pentru construirea uzinelor de la Reșița a fost de 37.809 florini și 28 și jumătate de creițari.⁶⁹¹

Pe măsură ce se derula activitatea de construire a uzinei, erau întocmite rapoarte săptămânale privind mersul lucrărilor, trimise la Direcțiunea Minieră din Oravița. Din păcate, nu s-a păstrat până astăzi decât un singur astfel de raport, pentru săptămâna 10-15 septembrie 1770, dar din conținutul lui aflăm informații extrem de prețioase despre modul în care se construia noul centru industrial. Raportul care s-a păstrat a fost întocmit de către topograful minier J. Hierchenröder și de către conducătorul de lucrări Lorenz Rudolph.⁶⁹²

El cuprindea totodată și câteva aprecieri ale lui Wöginger din 24 septembrie. Acesta hotărâ trimiterea chiar de a doua zi a încă opt zidari la Reșița, care urmau a fi remunerați zilnic cu câte 36 de creițari. Ei urmau a fi dotați și cu

⁶⁸⁸ Gheorghe Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în Buletinul U.D.R., vol. I, nr. 2, Reșița, decembrie 1930, p. 68.

⁶⁸⁹ *Ibidem.*

⁶⁹⁰ Victor Brătfălean, *op. cit.*, p.20.

⁶⁹¹ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 9.

⁶⁹² Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 28.152.

pături și haine.⁶⁹³ Raportul propriu-zis preciza că erau în curs prospectări de minereu de fier în zona Reșiței, găsindu-se către apus „bulgări rotunzi de minereu de fier”, care deja erau dați în exploatare. În total, la aceste prospecțiuni luau parte opt oameni.⁶⁹⁴

Câteva luni mai târziu, la 8 octombrie 1771, a fost aprins focul și la cele patru fierării, dintre care trei erau pentru drugi de fier și una pentru unelte, fiecare având propriul ei cuptor de încălzire.⁶⁹⁵

Pe lângă acestea, mai existau încă 21 de clădiri, între care: mai multe locuințe, o cârciumă, o brutărie, o fierărie și hanul cărăușilor.⁶⁹⁶ În apropierea clădirilor industriale s-au pus bazele unei noi localități pentru viitorii muncitori. Această localitate și-a luat numele de la vechiul sat Reșița, aflat în vecinătate, dar, pentru a putea fi diferențiată de acesta, a fost denumită inițial Eisenwerk-Reschitza (Reșița Uzinală), iar mai apoi Montan-Reschitza (Reșița Montană), în timp ce Reșița veche devenea Reșița Română.⁶⁹⁷ Noile instalații industriale și localitatea care se înfiripa în jurul lor au fost consemnate pe câteva hărți extrem de prețioase. Istoricul Mircea Rusnac a studiat atent aceste hărți întocmite la 21 august 1771 și la 3 ianuarie 1772, și a consemnat observațiile sale pertinente.

Astfel, din prima hartă rezultă că „pe malul stâng al canalului se aflau furnalele, tot în locul în care se află și astăzi. În aval de ele erau forja de bare și forja de scule. Lângă forja de bare, spre sud, erau depozitul de cărbuni și halele de amestecare. La rășarit de uzină se aflau amplasate cuptoarele de ars cărămizi, iar spre apus cuptoarele de var. Între canal și Bârzava se poziționa strada principală a localității, pe care se aflau, pe lângă primele locuințe construite, cârciuma și brutăria, în vecinătatea furnalelor, către est. Chiar în dreptul furnalelor, strada se bifurca, o parte trecând prin uzină, pe lângă depozitul de cărbuni și halele de amestecare, pomenite mai sus, iar cealaltă parte mergea pe lângă Bârzava în jos, având fierăria pe dreapta și hanul cărăușilor pe stânga.”⁶⁹⁸

Primele locuințe se aflau în dreptul actualei străzi Paul Iorgovici, de la biserica romano-catolică în sus. Strada fusese construită în acel loc pentru că, conform aceleiași hărți, în acea vreme Bârzava curgea chiar prin spatele caselor, întregul teren de până la dealurile din partea opusă furnalelor fiind acoperit de alte brațe și mlaștini ale râului.⁶⁹⁹

⁶⁹³ Rudolf Gräf, *Două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în „Banatica”, Reșița, 8, 1985, p.263.

⁶⁹⁴ *Ibidem*.

⁶⁹⁵ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului montan*, Reșița, 1997, p. 117.

⁶⁹⁶ Gheorghe Cimponeriu, *Din istoricul Reșiței*, în Buletinul U.D.R., vol. I, nr. 2, Reșița, decembrie 1930, p. 62.

⁶⁹⁷ *Ibidem*, p.68-69.

⁶⁹⁸ Mircea Rusnac, *Căutări prin ceața trecutului; Începuturile Reșiței*. postat în 5 februarie 2011.

⁶⁹⁹ Silviu Bordan, George C. Bogdan, op. cit., vol. II, fig. 21.

Cea de-a doua hartă consultată preciza că „valea în care fusese ridicată uzina a fost denumită „Valea Clary”. Pe această hartă apăreau și mai precis conturate brațele formate atunci de Bârzava. Tot de acolo se mai putea constata că țiglăria era plasată aproximativ pe locul zonei actuale cu același nume din cartierul Stavila, iar cuptoarele de var erau la poalele Dealului Crucii, în apropierea oțelăriei de astăzi (și unde înainte chiar existase o stradă denumită Vărărie). Hanul era pe locul viitorului hotel Pannonia, ulterior Oltenia, aproximativ în apropiere de Liceul de piatră, acum înlocuit de hala Blooming.”⁷⁰⁰ Conform acestor hărți, se poate trage concluzia că primele locuințe ale orașului se situau pe actuala stradă Paul Iorgovici, pe partea opusă uzinei, în porțiunea cuprinsă între furnale și catedrala ortodoxă.

Despre metalurgia de la Reșița, Francesco Grisellini, cel care a vizitat și uzinele de la Reșița, scrie în următorii termeni: „este cea care dă agriculturii și artelor, uneltele ei atât pentru necesitate cât și pentru lux, care dă poporului arme pentru apărarea patriei, comerțului însă aurul și argintul, aceste două metale prețioase, ca în mod atât de îndemânatic și conform naturii lor sunt atât de demne, că pot determina valoarea lucrurilor, dând un mijloc general de schimb, care, de la un pol la altul mai putură întreține o comunitate printre numeroasele familii ale societății omenești”.⁷⁰¹

Tot de la marele învățat italian ne-a rămas și o celebră și valoroasă descriere a procesului de producție a oțelului. Acesta era considerat de bună calitate și trecea prin mai multe faze de prelucrare până să ajungă bun pentru fabricarea diferitelor unelte sau componente industriale. Francesco Grisellini descrie amănunțit acest proces: „...la cuptorul cel mare din Reșița, cu acest minereu este ocupat un număr mare de lucrători. Fierul îndată ce iese din primul lucru din munții din care este extras, se transportă la cuptorul cel mare de la Reșița, pe care asemenea l-am vizitat, continuându-mi drumul peste Biniș și Bocșa. Pentru a grăbi topirea se adugă și calcar, care împiedică, ca sulfurul să nu se desfacă atât de repede de minereu. Cuptoarele de topit sunt zidite din piatră cioplită și căptușite pe dinăuntru cu lut refractar care rezistă focului. Fierul ce iese din prima topire care se numește Flossen, spre a fi transformat în oțel, se bate cu ciocanele în dungă, apoi se așează pe o vatră specială a cărei cămin trebuie să fie scund și așa fel zidit ca focul să poată fi cât mai concentrat. Toată arta pentru fabricarea oțelului constă în reglarea focului, în instalațiunea suflătoare, în precauțiunea cu care la timpul potrivit se aruncă drugilor înroșiți zgura trebuincioasă, a scoate drugii la timp potrivit din foc și a-i băga la apă, în care asemenea se obișnuiește a se pune zgură. Eu însumi am văzut toată această operațiune, precum și o altă operațiune mult mai grea, prin care fierul după prima topire se întinde subțiriindu-se prin baterea cu ciocanele, făcându-se în mod iscusit

⁷⁰⁰ Mircea Rusnac, *Căutări prin ceața trecutului; Începuturile Reșiței*. postat în 5 februarie 2011; vezi și Silviu Bordan, George C. Bogdan, op. cit., vol. II, fig.15-16.

⁷⁰¹ Francesco Grisellini, *Istoria Banatului Timișorean*, Traducere de N. Bolocan, București, 1926, p. 284.

propriu de prelucrare pentru orice întrebuințare. Am mai văzut aici fabricându-se obuze și bombe de diferite calibre, granate, tunuri, obuziere, mortiere, sobe de fier, căldări, topoare și alte unelte”.⁷⁰²

De asemenea, tot Grisellini ne dă și un nume printre marii beneficiari ai producției de la uzinele din Reșița. Astfel, se amintește despre consilierul imperial Johan Michael von Brandenburg care a beneficiat de o bună parte din veniturile aduse de minele de fier de la Ocna de Fier și Reșița.⁷⁰³

Muncitorii străini erau aduși pentru că erau specializați și pentru că printre localnici nu era personal calificat.⁷⁰⁴

Primii lucrători străini specializați au fost aduși în timpul guvernatorului Mercy. Aceștia au fost meșteșugari italieni care apoi se vor stabili la Reșița.⁷⁰⁵ Din 1772 vin lucrători și din Boemia și Hanovra, specializați la cuptoare și turnătorii. Odată veniți le era interzisă plecarea decât cu aprobarea autorităților austriece.⁷⁰⁶

Investiția făcută de habsburgi în uzinele de la Reșița s-a dovedit foarte curând inspirată, astfel că, deja în prima jumătate de an de activitate, adică până la sfârșitul anului 1771, ele au înregistrat un câștig de 4.721 de florini. Cu acest profit de debut, Reșița a devenit din acel moment printre cele mai importante uzine metalurgice ale Banatului.⁷⁰⁷

În primii cinci ani, uzinele din Reșița au fost subordonate încă, din punct de vedere al conducerii și al controlului, Oficiului minier din Bocșa. Din acest motiv, uzinele reșițene nu erau suficient de cunoscute chiar de autorități. Astfel, la 1 octombrie 1774, revizorul Johann Jakob Ehrler de la Administrația imperială a Banatului întocmea un raport cuprinzător cu informații foarte valoroase despre Banatul acelor ani. Dar la acea dată însă, el nu avea cunoștințe despre existența unor instalații industriale la Reșița, astfel că Reșița era menționată doar ca un centru minier de extragere a minereului de fier, cu referire probabilă la mina de la Ogașul Popii, care a funcționat pentru puțin timp.⁷⁰⁸

Jakob Ehrler, propunea, „spre binele țării, cumpărarea de către stat a minereurilor în orașul montanistic cel mai apropiat.” De asemenea, mai propunea extinderea exploatărilor miniere prin creșterea personalului și recurgerea la noi colonizări în acest scop.⁷⁰⁹

⁷⁰² Francesco Grisellini, *Istoria Banatului Timișorean*, Traducere de N. Bolocan, București, 1926, p. 283.

⁷⁰³ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Editura Facla, Timișoara, 1984, p. 144

⁷⁰⁴ Bujor Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în secolul XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, tom VII, Cluj, 1964, pp. 209-210.

⁷⁰⁵ Francesco Grisellini, *Istoria Banatului Timișorean*, Traducere de N. Bolocan, București, 1926, p. 157-158.

⁷⁰⁶ Bujor Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în secolul XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, tom VII, Cluj, 1964, p.210.

⁷⁰⁷ Rudolf Gräf, *Două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în „Banatica”, Reșița, 8, 1985, p. 258.

⁷⁰⁸ Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*, Timișoara, 1982, p. 96, 150; vezi și Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 1, Scris la: 22.02.2013, PrintEmail.

⁷⁰⁹ *Ibidem*, p. 96.

În lista localităților din Banat pe care el o publica, Reșița (Reschiza) era menționată în cercul Carașova din districtul Vârșeț, având, după cum aminteam, doar o mină de fier.⁷¹⁰

Cel care va constata la fața locului existența Reșiței industriale va fi un alt explorator din acel timp al Banatului, savantul venețian Francesco Grisellini.

În celebra lui lucrare, tradusă de mai mulți autori, el preciza că munții Reșiței aveau însemnate zăcăminte de minereu de fier.⁷¹¹ Bogăția minereurilor din zona Reșiței era descrisă aproape metaforic. Astfel, el spunea că „minereul zace în grămezi și bulgări” și că „de aceea, poate fi scos la suprafață cu ușurință și în mari cantități.”⁷¹²

În luna aprilie 1775, într-o scurtă oprire, Grisellini a vizitat instalațiile industriale nou construite la Reșița.⁷¹³ În acel moment, conform descrierii sale, nu era în funcțiune decât un singur furnal, unde „lucrează un mare număr de muncitori.”⁷¹⁴ Când vorbea însă de modul de construcție al furnalelor, Grisellini folosește pluralul: „furnalele înalte sunt zidite din piatră cioplită și căptușite în interior cu argilă refractară.”⁷¹⁵

În ce privește produsele uzinei reșițene, Francesco Grisellini menționa cu acest prilej că la Reșița se produceau atât ghiulele, bombe, grenade și obuziere, cât și obiecte mai pașnice, precum sobe de încălzit, căldări, securi și alte unelte.⁷¹⁶

Importanța economică a Reșiței a crescut rapid și remarcabil, astfel că, din 1776, uzinele de aici au fost scoase de sub conducerea Oficiului din Bocșa, și primesc un Oficiu propriu. Acesta se va afla în subordinea nemijlocită a Direcțiunii Miniere din Oravița. Conducerea acestui nou Oficiu, numit „Verwesamt”, se compunea din următoarele funcții: un conducător al uzinelor și al atelierelor (ciocanelor), denumit „Verweser und Controlor”, fiind totodată și șef silvic („Waldschaffer”), și un șef de uzină și formărie („Hütten - und Formereyschaffer”), cu personalul necesar tehnic și de birou. Socotelile financiare și gestiunea erau raportate, ca și în cazul celorlalte uzine, direct Curții din Viena, la „Hof-Rechnen-Kammer”, curtea de conturi aulică (imperială), care dădea descărcarea prin decret semnat de împărat.⁷¹⁷

⁷¹⁰ *Ibidem*, p.150.

⁷¹¹ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984, p. 281.

⁷¹² Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984, p.287.

⁷¹³ Mircea Rusnac, *Datarea vizitei lui Francesco Grisellini la Reșița*, în vol.Societate și civilizație în Banatul istoric, Timișoara, 2003, p. 361-365.

⁷¹⁴ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984, p.287

⁷¹⁵ *Ibidem*, p.288

⁷¹⁶ *Ibidem*.

⁷¹⁷ Gheorghe Cimponeriu , *op. cit.*, p. 69; vezi și Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855) – 1*, Scris la: 22.02.2013, PrintEmail.

Din fericire s-au păstrat documente care ne dau informații și despre primii conducători ai uzinei de la Reșița. Astfel, primul conducător al uzinelor a fost tot Bernhard Abt, urmat apoi de Ludwig Edelbluth. Sigiliul Oficiului din Reșița avea inscripția: „Kais: König: Reschitzaer Eisenamts Sigil”, având ca emblemă în mijloc vulturul cu două capete, stema Casei de Habsburg. Mai târziu, acestui oficiu i-a fost atașată și o secțiune de jurisdicție montanistică, ai cărei funcționari erau denumiți „protocoliști”. Acesta avea la rândul lui un sigiliu propriu, cu inscripția: „K. K. Reschitzaer Berggerichts Substitutions Sigil”.⁷¹⁸

La început, din punct de vedere administrativ, uzinele din Reșița au fost subordonate celor din Bocșa, dar deja în 1776 ele devin un oficiu montanistic de sine stătător (Verwesamt), dependent doar de direcțiunea de la Oravița. Primul conducător al uzinelor de la Reșița a fost Bernhard Abt, urmat apoi de Ludwig Edelbluth. Amândoi au îndeplinit în același timp funcția de șef al furnalelor ca și al forjelor, ei avându-l ca subordonat pe șeful ocolului silvic. Conducerea superioară o avea direcțiunea de la Oravița. Din acest moment, uzina de la Reșița avea un sigiliu cu înscrisul „Kais. Konigl. Reschitzaer Eisenwerks-Sigil”.⁷¹⁹

Deoarece lemnul folosit din pădurile din jurul Reșiței avea o importanță capitală, până în anul 1781 a fost reglementată și problema foarte importantă a pădurilor. Acest lucru s-a efectuat cu prima reformă agrară prin se introducea un fel de regulament urbarial, numit „Urbarium Banaticum”, prin care s-a decretat și început în toate comunele inclusiv Reșița Română, măsurarea hotarelor și împărțirea pământurilor cultivate și a pădurilor.

Astfel, la suprafețele de pădure primite în anul 1769 (de pe care se puteau produce anual 8000 de stânjeni de cărbuni de lemn și lemne de cărbune), statul mai adaugă o donație uzinelor la 15 iulie 1781, respectiv pădurile din Munții Semenicului. În urma acestui act, uzinele reșițene au intrat în posesia a 50.000 jugăre de pământ dintre care 19.000 erau păduri.⁷²⁰ Este un fond forestier impresionant și care va fi folosit intensiv.

Dotarea uzinei în 1771 era din cele două furnale și patru forje, care produceau obuze, bombe, grenade, tunuri, obuziere, mortiere, sobe de fier, căldări, topoare și alte unelte etc.⁷²¹ Fonta de primă fuziune produsă în cele două furnale era utilizată parțial la turnarea de piese, în solul topitoriei, iar restul după transformarea ei în fier și oțel în cuptoare speciale de afinare, se forja în piese și unelte.⁷²² Cuptoarele de afinare și-au început activitatea la 8 octombrie 1771.⁷²³ O hartă a uzinelor și a localității Reșița la 1772 se află la Muzeul Banatului Montan.

⁷¹⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 69.

⁷¹⁹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 6.

⁷²⁰ *Ibidem*, p. 7.

⁷²¹ Francesco Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, traducere de Nicolae Bolocan, Tipografiile Române Unite, București, 1926, p. 283.

⁷²² Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 54.

⁷²³ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 13.

Începutul activității uzinelor de la Reșița a însemnat și startul pentru un proces permanent de dezvoltare, paralel cu unul de modernizare. În ceea ce privește producția uzinei sunt informații care pornesc de la anul 1778. Astfel, în acel an funcționau două furnale și cinci ateliere de fierărie care au produs pe perioada a 11 luni, 155 tone de fontă (2776 centenari vienezi/măji). Patru cuptoare de afinare (Frischfeuer) cu ciocanele lor, au produs în 105 zile lucrătoare (837 de schimburi) 160 tone (3225 de centenari vienezi/măji și 93 de fuși) de fier în bare groase. Un cuptor de încălzire de tip boem în care se încălzea fierul brut pentru ciocanele de la linia fină au executat în 213 schimburi, 2363 măji și 10 fuși fier laminat și fier pentru forje.⁷²⁴

În anul 1778 continuau să funcționeze cele două furnale inaugurate în anul 1771, împreună cu cinci cuptoare. Într-o perioadă de 11 luni, furnalele au produs în acel an un total de 2.726 de maje vieneze și 64 de pfunzi de fontă, revenind 8-9 maje pentru 24 de ore de lucru. În patru cuptoare s-au produs, într-un total de 1.857 de zile de lucru, 3.223 de maje și 93 de pfunzi de fier forjat în bare groase. La cuptorul special (de tip boem) s-au produs, în 213 zile, 814 maje și 80 de pfunzi de fier laminat. La cele două ciocane de laminat, în 444 de zile de lucru s-au produs 2.363 de maje și 10 pfunzi de fier de scule. În medie pentru o zi completă de lucru, cuptoarele produceau 8 maje și 84 de pfunzi, cuptorul special 3 maje și 82 de pfunzi, iar ciocanele – 5 maje și 32 de pfunzi de fier de scule.⁷²⁵

Totuși, încă în acea vreme se înregistrau pierderi importante la topirea minereului, din cauza faptului că procedeele folosite erau destul de rudimentare în epocă. În 1778, cele patru cuptoare de afinare de la Reșița înregistrau pierderi de 30-36%, iar cuptorul de afinare boem chiar o pierdere de 50%.⁷²⁶

Însă, deja din această perioadă, produsele uzinelor reșițene ajunseseră să fie atât de căutate, încât ele nu mai erau suficiente nici măcar pentru alimentarea întregii regiuni a Banatului. În 1780, comenzile către uzină continuau să sporească, fiind nevoie urgentă de o mărire a instalațiilor.⁷²⁷

În acești ani, continua prospectarea zăcămintelor de cărbuni în întregul Banat montan. La distanțe mai mici sau mai mari de Reșița, acestea vor începe să fie reperate, unul câte unul: la Doman în 1780, la Secu în 1788, la Anina în 1790, la Mehadia în 1791-1792 și la Sichevița în 1796. Ultimele două, tocmai datorită distanței mari față de Reșița, nu vor fi însă exploatare decât mult mai târziu.⁷²⁸ Deoarece nu se cunoștea tehnologia cocsificării cărbunelui, aceste zăcămintele nu au putut fi utilizate în procesul de producție. De aceea, mulți ani de acum încolo, uzinele reșițene vor lucra tot pe baza cărbunelui fabricat din lemn. Dar pădurile se vor epuiza într-un timp relativ scurt (între 2-8 ani). În plus, pentru transportarea

⁷²⁴ Ion Păsărică, *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniile din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, 1935, p. 10; vezi și *Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza*. 1859. mss., p. 7; Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 119.

⁷²⁵ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73; vezi și Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 2, Scris la: 25.02.2013, PrintEmail.

⁷²⁶ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 55.

⁷²⁷ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 12.

⁷²⁸ Costin Feneșan, Rudolf Gräf, Vasile M. Zaberca, Ion Popa, *op. cit.*, p. 12-13.

cărbunilor din lemn, uzina întâmpina de asemenea mari dificultăți, ea fiind nevoită să întrețină pentru căraușia necesară de la Dognecea, Bocșa și Reșița nu mai puțin decât un număr de 605 cai. Dar, nici măcar acest număr nu era suficient, astfel încât uzina mai era nevoită să încheie contracte de transport și cu locuitorii din Reșița Română.⁷²⁹

Pe moment, autoritățile au găsit soluția de a mări suprafețele de pădure pentru defrișare. În consecință, prin dispoziția Camerei imperiale din 21 iunie 1780, uzinele reșițene au primit pentru exploatare noi suprafețe de teren. Au fost cedate atunci teritoriile mărginite la sud-est de domeniul Regimentului grăniceresc româno-bănățean, la nord-est de moșia particulară de la Delinești, la nord și vest de teritoriul comunelor camerale urbariale Târnova, Țerova, Reșița Română, Doman, Cuptoare și Carașova. Toate aceste teritorii totalizau o suprafață de 22.716 iugăre și 275 de clafteri pătrați. Dintre aceștia, 19.040 de iugăre și 875 de clafteri pătrați erau reprezentate de păduri, 3.415 iugăre erau câmpii, pășuni și terenuri cu clădiri, iar 260 de iugăre și 1.000 de clafteri pătrați erau terenuri neproductive.⁷³⁰

În plus, la 15 iulie 1781, Direcțiunea Minieră a propus Curtții vieneze ca uzinelor reșițene să le fie predat întregul masiv Semenic, cu toate pădurile acestuia. Pădurile predate acum, împreună cu cele cedate mai devreme, atingeau o suprafață totală de aproximativ 50.000 de iugăre. Pentru transport urma să fie folosită Bârzava. Aprobându-se și această propunere, au fost imediat aduși specialiști din nordul Ungariei pentru amenajarea albiei râului în scopul plutăritului.⁷³¹

Dacă pădurile din jurul Reșiței ofereau suficient lemn pentru necesitățile uzinei, chiar pe termen lung, în schimb era o dificultate reală transportul lemnului cu ajutorul carelor de la locurile de tăiere din munți. De aceea, în anul 1783 s-a trecut la amenajarea Bârzavei în vederea plutăritului. Cheltuielile s-au ridicat la 11.000 florini și 30 de creițari. Plutăritul a început deja în anul 1785 și a fost practicat până în anul 1803.⁷³²

Uzinele de la Reșița au continuat să lucreze, iar adaptările sau modificările la furnale și alte instalații s-au făcut pe parcurs. Astfel, în 1782 a fost dezafectat un furnal construit în 1771, dar a fost construit altul nou.

Încă de la sfârșitul veacului XVIII, autoritățile miniere din zonă au început să ducă o politică de pregătire a cadrelor de specialiști. Era o politică ce va da rezultate pozitive în perspectivă. Astfel, în ultimii ani ai deceniului VIII din veacul XVIII, direcțiunile miniere districtuale aveau dreptul de a propune anual bursieri pentru Academia montanică de la Schemnitz. Aceștia, după încheierea perioadei de studii, se întorceau de obicei la districtele miniere de unde fuseseră

⁷²⁹ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73.

⁷³⁰ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 61.

⁷³¹ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 73.

⁷³² Rudolf Gräf, *Amenajări hidrotehnice din județul Caraș-Severin în secolele XVIII-XX*, în „Banatica”, 8, Reșița, 1985, p. 287.

trimiși. Mai mult de atât, unii dintre ei vor ajunge mai târziu în funcții de conducere în cadrul minelor și topitoriilor din Banat. În cazul uzinelor din Reșița, asemenea foști bursieri vor ocupa posturi de răspundere în acei ani. Iată câteva exemple: Joseph Lischka și Franz Pöschl în 1781-1782 sau Samuel Schaarschmidt în 1786. Aceeași calitate a avut-o și viitorul director general al Tezaurariatului de la Oravița, începând din 1797, Prokop Lhotka von Zmislow, cu care Reșița va avea destule tangențe.⁷³³

Primul director, Bernhard Abt, a avut un rol important, în calitate de „Probierer”, la descoperirea în 1796 a zăcămintului de cărbuni de la Sichevița. Cu acea ocazie el a a întocmit un raport de cinci pagini în acest sens.⁷³⁴ Văduva sa mai trăia la 19 iunie 1815, când dulgherul Friedrich Hübner de la uzinele din Reșița își cerea înapoi de la aceasta desenele pe care i le dăduse soțului ei.⁷³⁵

Atunci când s-a ajuns la concluzia că soluția de viitor pentru transportul lemnului din munți este plutăritul pe Bârzava, s-a trecut la amenajarea acestuia. Cu acea ocazie, în anii 1783-1784 au fost construite pe acest râu un număr de cinci stăvilare pentru plutărit. Cele principale erau la Crivaia (instalarea căruia costase 8.000 de florini) și la Izvorul Mare (4.000 de florini), iar cele secundare erau la Izvorul Mic (3.000 de florini), Gozna (6.000 de florini) și Ceresna (4.500 de florini), totalizând o cheltuială de 25.500 de florini. Tot în acei ani au mai fost confecționate din lemn și grătarele de reținere de la Reșița (4.000 de florini), la Călnic pentru Dognecea (4.000 de florini) și la Bocșa (5.000 de florini), prețul total al acestora fiind de 13.000 de florini. Aceste lucrări complexe pentru amenajarea râului Bârzava au fost conduse de către Franz Loidl, numit maestru silvic la Reșița.⁷³⁶

În consecință, în perioada 1785-1803 au fost plutăriți 179.682 de clafteri cubi de bușteni, dintre care 51.137 pentru Reșița, 57.414 pentru Dognecea și 71.131 pentru Bocșa. Cheltuiala pe care Erariul a suportat-o pentru aceasta a atins suma de 612.770 de florini, revenind în medie pentru fiecare clafter cub câte 3 florini și 27 de creițari.⁷³⁷

Totuși, în anul 1803 se va renunța la plutărit din următoarele motive: reducerea suprafețelor păduroase de pe valea Bârzavei, creșterea necesarului de combustibil lemnos la uzina din Reșița, productivitatea mică a minelor de la Dognecea și refacerea pădurilor din vecinătatea Bocșei și Dognecei. În acel moment s-a trecut la experimentarea pe timp de un an a producerii mangalului chiar în zonele de tăiere a pădurilor.⁷³⁸

⁷³³ Volker Wollmann, *op. cit.*, p. 201.

⁷³⁴ Costin Feneșan, Rudolf Gräf, Vasile M. Zaberca, Ion Popa, *op. cit.*, p. 42.

⁷³⁵ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 28.135

⁷³⁶ Rudolf Gräf, *Amenajări hidrotehnice din județul Caraș-Severin în sec. XVIII-XX*, în Banatica, Reșița, 8, 1985, p. 285

⁷³⁷ *Ibidem*, p. 287

⁷³⁸ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 38-39.

Arderea mangalului în locurile de tăiere din păduri și transportul lui cu ajutorul mijloacelor de tracțiune animală s-a practicat apoi o nouă lungă perioadă, din 1803 până în 1865. Paralel însă după 1803, va crește foarte mult și prețul transportului mangalului cu ajutorul mijloacelor de tracțiune. Astfel, în 1804, măsura de mangal (1,414 litri) costa 24 de creițari, iar în 1815 ea va ajunge la 1 florin și 27 de creițari.⁷³⁹ Din acest motiv, în acel an autoritățile au repus în discuție chestiunea plutăritului pe Bârzava. Deși calculele efectuate acum acreditau ideea că plutăritul ar fi fost mai ieftin, totuși ea nu a mai fost pusă în practică.⁷⁴⁰

În cadrul procesului de producție al uzinelor de la Reșița, un loc important îl aveau mijloacele de transport. De aceea, una dintre cele mai dificile probleme pentru conducerea uzinelor de la Reșița a fost aceea a transportului pentru materii prime, materiale auxiliare și mai ales cu mangal. Pădurile seculare din apropierea Reșiței s-au epuizat rapid datorită exploatării intensive astfel că și distanța de locurile de recoltare se mărea permanent. În aceste condiții transportul era tot mai dificil. Cei 605 cai închiriați încă din anul 1781 pentru transportul de lemn și mangal nu erau suficienți.⁷⁴¹

La început caii erau echipați cu un samar în care intrau 2 saci a câte 2,7-3,3 hectolitri de mangal, în greutate de 60-70 kg. Acești cai erau utilizați 50 de ore pe săptămână și parcurgeau în medie 3,8 km pe oră. Pe măsură ce se construiau drumuri, caii au fost înlocuiți cu care trase de boi.

Pentru remedierea situației uzina a primit pădurile de pe versantul de vest al Semenicului pentru ca lemnele să fie transportate prin plutire. Astfel, râul Bârzava a fost amenajat începând cu anul 1783, iar din anul 1785 s-a început efectiv transportul lemnului prin plutire pe Bârzava și s-au mai construit trei greble pentru scoaterea lemnului la Reșița Bocșa și Câlnic. Transportul prin plutire a fost abandonat în anul 1803.⁷⁴²

Transportul cu căruțele era scump, de aceea conducerea uzinelor a intervenit la Camera imperială și aceasta a obligat comunele „urbariale” învecinate să pună la dispoziție pe timp de 25 de ani un număr de 1556 țărani cărași, în cadrul obligațiilor de „robotă”. Comunele din care proveneau acești țărani cărași erau: Reșița Română, Țerova, Doman, Cuptoare, Târnova, Soceni, Delinești, Apadia, Valeadeni, Brebu și Zorlențul Mare. În acest fel, începând cu 1812, trei pătrimi din locuitorii satelor de mai sus au fost constrânși să-și îndeplinească obligațiile feudale de „robotă” pentru încărcare-descărcare și transportul mangalului, minereurilor de fier și a fontei în interesul uzinelor din Reșița.⁷⁴³

⁷³⁹ Rudolf Gräf, *Amenajări hidrotehnice din județul Caraș-Severin în sec. XVIII-XX*, în „Banatica”, Reșița, 8, 1985, p. 287

⁷⁴⁰ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 37-52 ; vezi și Rudolf Gräf, *Amenajări hidrotehnice din județul Caraș-Severin în sec. XVIII-XX*, în Banatica, Reșița, 8, 1985, p. 287.

⁷⁴¹ Sandor Mihalik, *op. cit.*, p.121.

⁷⁴² *Ibidem*, p.121-1214, 127.

⁷⁴³ *Ibidem*, p. 130.

În 1804, la Reșița existau două furnale, dintre care unul avea înălțimea de 22 de picioare, două ateliere, un atelier de fier pentru scule și o forjă de cuie. Minereul de fier necesar era adus de la Ocna de Fier și Dognecea, asupra acestor mine fiind întocmit un raport amănunțit în anul 1805.⁷⁴⁴

După ce s-a renunțat la plutărit, se puneau din nou modalitatea de transport a lemnului către uzină. Problema aceasta era pe cât de stringentă pe atât de gravă. Din acest motiv s-a preferat revenirea la munca de robotă a țărănilor români din jurul Reșiței, adică muncă gratuită. În aceste condiții, fiecare comună din jurul Reșiței a fost obligată să pună la dispoziția uzinei un număr fix de lucrători. Repartizarea s-a făcut astfel în 1812:

- Reșița Română contribuia cu 115 persoane;
- Țerova cu 60 ;
- Doman și Cuptoare împreună cu 99 ;
- Târnova cu 209 ;
- Soceni cu 126 ;
- Delinești cu 107 ;
- Apadia cu 70 ;
- Valeadeni cu 76 ;
- Brebu cu 213 ;
- Zorlențu Mare cu 421.⁷⁴⁵

Trebuie subliniat faptul că acești muncitori nu erau retribuiți, ei lucrând în contul robotei pe care o datorau statului.

Producția Reșiței era în 1814, la cele două furnale, de 19.980 de maje și 50 de pfunzi de fontă (1.118,9 tone) și de 6.331 de maje și 6 pfunzi de fier forjat cu ciocanele de laminat (354,53 de tone).⁷⁴⁶ Cheltuielile de producție erau la fontă de 1 florin și 7,75 de creițari pentru o majă și de 3 florini și 33 de creițari la fierul forjat pentru o majă.⁷⁴⁷ La mica uzină de la Văliug, producția era de 1.803 maje și 2 pfunzi.⁷⁴⁸

În acel moment, cheltuielile totale ale uzinelor erau repartizate astfel: pentru birouri, 1.340 de florini și 9,5 creițari; pentru clădiri noi, 4.377 de florini și 1,5 creițari; pentru repararea clădirilor, 11.286 de florini și 19,75 creițari; pentru salarii, 12.071 de florini și 25,5 creițari; pentru chirii, 72 de florini; pentru pensii și ajutoare, 2.111 florini și 43 de creițari; diferite cheltuieli, 11.596 de florini și 17,5 creițari; pentru transport de fier, 2.300 de florini. Rezulta un total de cheltuieli de 45.154 de florini și 56,5 creițari.⁷⁴⁹

⁷⁴⁴ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 74. 73 ; vezi și Mircea Eusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 4, Scris la: 05.03.2013, PrintEmail

⁷⁴⁵ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p.73.

⁷⁴⁶ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 74; vezi și Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 56.

⁷⁴⁷ *Ibidem*, p. 74

⁷⁴⁸ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 13.

⁷⁴⁹ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 64; vezi și Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în *Banatica, Reșița*, 9, 1987, p. 403.

Producția de fontă a furnalelor s-a mărit atât de mult încât depășea capacitatea de producție a cuptoarelor de la Reșița. De aceea, o cantitate de 9.451 de maje și 50 de pfunzi a fost trimisă spre prelucrare la alte ciocane din regiune, și anume: 5.984 de maje și 50 de pfunzi la Bocșa, 1.851 de maje la Ciclova și 1.616 maje la Rusca Montană.⁷⁵⁰ Uzinele produceau atunci piese din tuci, turnate direct de la furnale, bare forjate din fier, cercuri pentru roți de căruțe, cuie, scule, unelte precum sape, târnăcoape sau lopeți, și diverse alte semifabricate și produse pentru uz gospodăresc. Vânzarea acestor produse era limitată la teritoriul Banatului și se efectua prin intermediul unor negustori de specialitate. Aceștia erau: Johann Gottfried Feldinger, Josef Pausenberger și Franz Reiter la Timișoara, Josef Prandel și Daniel Miloșevici la Vârșeț, Anton Blaschuty și Ferdinand Martin Schöffler la Biserica Albă, Carl Andrenyi la Arad și văduva Antonia Eckhardt la Lugoj.⁷⁵¹

Odată cu izbucnirea războaielor cu Franța napoleoniană, Curtea de la Viena a acordat o atenție sporită Banatului și bogățiilor sale deoarece acestea reprezentau interes strategic din punct de vedere material. În aceste condiții, uzinele reșițene s-au bucurat și ele de un interes tot mai mare. Astfel, erau inspectate anual de către autoritățile montanistice superioare. Cu ocazia acestor vizite, se redactau așa numitele „protocoale”. Așa au fost cele din 11 mai 1813, 2 noiembrie 1814 și 23 iunie 1815. Din păcate s-a păstrat doar ultimul. Se poate constata seriozitatea și acuratețea redactării sale nu numai prin faptul că este consistent, respectiv 111 pagini, dar ne oferă informații foarte importante pentru industria reșițeană a vremii.⁷⁵²

Acest prețios document a fost publicat de către istoricul Rudolf Gräf. La început se precizează cine a participat la ședința în care a fost adoptat protocolul. Cei care au luat parte au fost următorii: directorul Tezaurariatului transilvănean și al Direcției Miniere Bănățene, Prokop Lhotka von Zmislow, asesorul Direcției Miniere și administratorul șef al topitoriilor, Leopold Seymann; asesorul Direcției Miniere și contabilul Michael Fritsko; administratorul topitoriilor și al ciocanelor din Reșița (Eisenhütten und Hammerverweser), Franz Johannes Plasch, urmașul lui Pachmann în această funcție; controlorul (Verwesamts Controlor) Michael Mialovich; șeful ocolului silvic (Waldschaffer), Franz Xavier Loidl; șeful topitoriei și al turnătoriei din Reșița (Hütten und Hammerschaffer), Gottlieb Weland; șeful ciocanului de la Văliug (Franzdorfer Hammerschaffer), Joseph Lucas; și brigadierul silvic (Waldbereiter) Adam Otter.⁷⁵³

Se poate constata că problemele abordate cu acest prilej au atins cele mai variate chestiuni. Între acestea au fost: modul în care au fost îndeplinite protocoalele din 1813 și 1814, exploatarea minereului de fier, activitatea furnalelor, transportul minereului, activitatea forjei, forja de cuie, concasorul

⁷⁵⁰ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 56.

⁷⁵¹ *Ibidem.*

⁷⁵² Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371; Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în *Banatica, Reșița*, 9, 1987, p. 399.

⁷⁵³ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 1.

pentru zgură, sistemul forestier și cărbunăritul, situația depozitului de minereu de fier, starea casieriei, magazia, Lada frățească, casieriele bisericilor catolice din Reșița și Văliug și a celei ortodoxe din Văliug (cea din Reșița încă nu fusese construită), verificarea celor care primeau ajutoare, repararea clădirilor, funcționarii, chestiunile polițienești și diverse cereri adresate.⁷⁵⁴

Protocolul mai menționa faptul că minereul de fier era extras de la Ocna de Fier, dar cantitatea necesară era permanent în creștere după 1771. Din acest motiv, exploatarea fusese mult sărăcită. De aceea se impunea extinderea galeriilor pe adâncimi mai mari, dedesuptul celor vechi. Aceasta pentru că necesarul pentru funcționarea neîntreruptă a celor două furnale de la Reșița era de 64.000 de maje de minereu anual.⁷⁵⁵ Această cantitate se considera că putea fi atinsă și prin exploatarea zăcămintului de la Rusca Montană. În plus, în zona Reșiței fusese descoperit minereu de fier la Râul Alb și erau în curs de prospectare dealurile Carașovei.⁷⁵⁶

Până la exploatarea propriu-zisă a acestor minereuri, baza aprovizionării o constituia tot minereul extras de la Ocna de Fier. Acesta era transportat la Reșița de către un așa numit „arendator” cu două căruțe cu cai și cu patru care cu boi. El era ajutat și de „supuși camerali”, pe care uneori îi utiliza în interesul său. Tot acești supușii camerali (țăranii români) efectuau și transporturile de mangal, la prețul de 1 florin și 27 de creițari măsura.⁷⁵⁷

La Reșița erau și în acel moment doar cele două furnale înalte. Primul funcționase neîntrerupt timp de 141 de schimburi, între 26 august 1814 și 13 ianuarie 1815, iar al doilea timp de 222 de schimburi, între 16 aprilie și 23 decembrie 1814.⁷⁵⁸ Primul a fost oprit pentru a fi reparat și a fost apoi repus în funcțiune în perioada inspectării uzinei de către comisia amintită. În 1814, el a produs 9.939 de maje și 50 de pfunzi de fontă, la un preț de 1 florin și 7,75 creițari maja. Acest furnal înregistra mari pierderi de metal, deoarece se produceau mai multe piese turnate de dimensiuni mici decât cele de dimensiuni mari. Cel de-al doilea a fost și el reparat și repus în funcțiune la 20 mai 1815.⁷⁵⁹

În 1814, producția de bare de fontă a fost de 10.041 de maje, însă atât barele de fontă albă, cât și cele de fontă cenușie, aveau o grosime considerată prea mare.⁷⁶⁰

Turnătoria producea în special sobe, dar și acestea erau de o calitate inferioară. Erau turnate foarte gros, cu pierderi mari de metal, datorate în special îmbinării defectuoase a părților componente ale pieselor. Și nisipul folosit era de calitate slabă, motiv invocat de Weland, șeful atelierului. Acestuia i se cerea să economisească mai mult metal la turnarea pieselor, care să fie făcută cu mai multă precizie și să aibă un alt aspect. Totodată, era trimis la Lipova pentru a

⁷⁵⁴ Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în „Banatica”, Reșița, 9, 1987, p.400.

⁷⁵⁵ *Ibidem*.

⁷⁵⁶ Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în „Banatica”, Reșița, 9, 1987, p.401; vezi și Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 19-24.

⁷⁵⁷ *Ibidem*.

⁷⁵⁸ *Ibidem*.

⁷⁵⁹ *Ibidem*.

⁷⁶⁰ *Ibidem*, p. 402; vezi și Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 25-28.

verifica finețea nisipului de acolo. Cele patru ciocane cu vetre de afinare ale forjei, care prelucrau barele de fontă realizate la furnale, produseseză 4.290 de maje de fier forjat în anul 1814, la prețul de 3 florini și 34 de creițari maja.⁷⁶¹ Dar și calitatea acestor bare de fier forjat era inferioară celor produse la alte uzine metalurgice din Banat.

Forja numărul 2 era scoasă din funcție în acel moment, ea necesitând reparații serioase. Deși fusese lansată ideea de a muta sau chiar de a desființa ciocanul pentru unelte, comisia a decis menținerea acestuia în stare de funcționare, separându-l însă de furnal și de turnătorie. Această decizie era motivată de faptul că în ultimii șapte ani, ciocanul pentru unelte a adus un venit de 7.815 florini și 1,5 creițari și că el era, totodată, singurul de acest fel din Banat, iar desființarea sa ar avea ca urmare achiziționarea unor produse similare cu cele fabricate aici din alte regiuni și cu mari cheltuieli.⁷⁶² Situația era cu atât mai supărătoare, cu cât în acel moment desfacerea fierului forjat se dovedea a fi foarte favorabilă.⁷⁶³

Forja de cuie producea, cu ajutorul a 16 muncitori, 20 de categorii de cuie. Însă și clădirea atelierului acestei forje era în 1815 într-o stare avansată de ruină.⁷⁶⁴

Cele șase concasoare pentru zgură au produs în anul 1814 un total de 1.297 de maje de zgură mărunțită și spălată. Era prevăzută mărirea întregii instalații cu încă trei sau șase concasoare și se recomanda depistarea bucăților de fier aflate în zgură.⁷⁶⁵

Tot în 1815 au fost ridicate noi locuințe pentru funcționarii și muncitorii uzinelor.⁷⁶⁶ În același an a fost scos din uz unul dintre furnale, deoarece ajunsese în stare de ruină. Se mai aflau în exploatare în acel moment: ciocanele de la patru cuptoare de încălzit, pentru întinderea și forjarea fierului, ciocanul de unelte, care se folosea și pentru producerea de șine, și forja de cuie amintită, cu două cuptoare.⁷⁶⁷

Pe domeniile alocate uzinei se aflau în acel moment următoarele cantități de lemne: 540.000 de stânjeni pe teritoriul uzinei, 300.000 de stânjeni în pădurile aparținând statului și 100.000 de stânjeni în pădurile militărești, în total 940.000 de stânjeni.⁷⁶⁸

Pentru a se putea face față comenzilor primite, în 1816 au fost construite un al treilea furnal și două șoproane: unul pentru cărbuni și unul pentru

⁷⁶¹ Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în *Banatica*, Reșița, 9, 1987, p. 402; vezi și Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p.28-30.

⁷⁶² *Ibidem*.

⁷⁶³ Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p. 30-33.

⁷⁶⁴ Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în „*Banatica*”, Reșița, 9, 1987, p. 403; vezi și Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p.35-36.

⁷⁶⁵ Rudolf Gräf, *Informații documentare despre uzinele din Reșița. 1814-1815*, în *Banatica*, Reșița, 9, 1987, p. 403; vezi și Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, ms, nr. inv. 9.371, p.36-37.

⁷⁶⁶ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 75.

⁷⁶⁷ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 13.

⁷⁶⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 75.

minereuri. Aceste lucrări de mărire a capacităților au costat 32.255 de florini și 23 de creițari.⁷⁶⁹ Uzinele reșițene au încercat să folosească din nou la prelucrarea și topirea minereului, din anul 1816, și cărbunii de pământ. Atunci s-au făcut câteva încercări de folosire a cocsului, dar rezultatele dorite întârziu să apară. A trebuit deci să se renunțe la acest combustibil și să se revină la procedeul clasic al cărbunilor din lemn.⁷⁷⁰

În 1819-1820, deoarece greutățile aprovizionării cu mangal deveniseră tot mai mari, s-a încercat topirea minereurilor cu ajutorul cocsului preparat din cărbunii extrași la Doman și la Secu, dar rezultatele nu au fost cele dorite. A trebuit să se revină la utilizarea mangalului, cărbunii de pământ fiind folosiți numai pentru încălzirea clădirilor.⁷⁷¹ Trebuie menționat că, în acest timp, uzinele siderurgice de la Gleiwitz, din Silezia, izbutiseră să utilizeze cocsul încă din anul 1810.⁷⁷²

Imediat după înființarea uzinelor, Erariul a încurajat căutarea de zăcăminte de cărbune mineral, găsitorilor fiindu-le permisă exploatarea acestora pe o perioadă cuprinsă între unu și trei ani. În acest fel, extracția de huilă de la Doman și de la Secu a fost efectuată de către particulari, care aveau obligația de a plăti Erariului, ca proprietar al solului și al subsolului, câte doi creițari pentru fiecare măsură de cărbune extrasă. În 1821 existau în preajma Reșiței trei asociații ale concesionarilor privați: „Josephi” a lui Georg Herglotz, „Theresia” a lui Josef Farkas și S. Arjoca, și „Vinerea Mare” a lui Mihai Grinceanu.⁷⁷³ Ele se situau în Valea Secu și în munții Râul Alb.

În 1830, deși uzinele din Reșița continuau să fie profitabile, totuși statul austriac le-a oferit spre vânzare unor particulari, însă nu a putut găsi un client dispus să le cumpere. Deși din 1770 apăruse motorul cu aburi în întreprinderile europene, la Reșița toate mecanismele erau acționate prin roți hidraulice. De asemenea, alte uzine începuseră să aplice încă din 1810 cocsificarea cărbunelui de pământ, dar la Reșița se lucrează cu mangal. Statul austriac, proprietarul uzinelor de la Reșița, din lipsă de clienți dispuși să le cumpere în starea în care se afla, trebuia să investească sume importante în modernizarea lor. Abia însă în 1841 au fost construite un mic atelier mecanic și un atelier pentru fabricat pile,⁷⁷⁴ iar în 1845 Curtea din Viena a hotărât să investească pentru mărirea și modernizarea uzinelor.

Deși războaiele cu Napoleon s-au terminat, necesitățile pentru produsele uzinelor de la Reșița nu numai că s-au menținut, dar au crescut. Din acest motiv, pentru a se putea face față comenzilor primite, în 1816 au fost construite un al

⁷⁶⁹ *Ibidem*, p.14.

⁷⁷⁰ *Ibidem*, p. 75.

⁷⁷¹ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 14.

⁷⁷² Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 49.

⁷⁷³ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al St.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 153.

⁷⁷⁴ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 56.

treilea furnal și două șoproane: unul pentru cărbuni și unul pentru minereuri. Aceste lucrări de mărire a capacităților au costat 32.255 de florini și 23 de creițari.⁷⁷⁵

Din 1846 Curtea din Viena a început lucrările de modernizare a uzinelor din anul 1846. Astfel, au fost construite instalații noi și s-a mărit capacitatea de producție a uzinei. Au fost răscumpărate de la particulari o mare parte din minele de cărbuni, care au fost preluate în exploatare proprie. Pe malul drept al Bârzavei, peste drum de furnale, au fost ridicate noi clădiri, pe o suprafață de 12.200 de stânjeni pătrați, unde au fost plasate cazanele cu aburi, forja, laminoarele și diferite ateliere. Laminoarele erau acționate de trei cazane cu aburi de 100, de 45 și de 16 cai putere. În aceeași clădire au mai fost instalate patru ciocane cu aburi, cel mai mare având 5.320 de kg, altele două câte 1.680 de kg și unul de 560 de kg. La sectorul ajustaj au fost montate trei circulare, o foarfecă de plăci, patru mașini de burghiat și diverse instalații mai mici. Clădirea în care se aflau acestea a fost denumită „Kübeck-Hütte”. Pentru producerea a 100 de kg de fier trebuiau să fie consumați 400 de kg de cărbuni de pământ. Uzina veche a fost dotată cu două cuptoare cu foc reflectat și alte două cuptoare cu cupolă.⁷⁷⁶

E remarcat faptul că au fost introduse mașinile cu aburi cu care au fost dotate atelierele reșițene și că acestea au fost fabricate chiar în uzină. Erau primele mașini cu aburi fabricate în Ungaria din acea vreme și, totodată, de pe teritoriul actual al României. În felul acesta Reșița deține astfel prioritatea realizării primelor produse din acest tip în ambele țări, atât în Ungaria, cât și în România.⁷⁷⁷

Turnătoria era plasată, împreună cu clădirile aferente, tot în locul în care se află astăzi. Aici erau plasate atelierele de ajustaj și cazangeria. Până la 1850 erau două topitoarii, iar după aceea erau trei. Lângă ele se aflau cuptoarele reverber și camera de uscat. Mai era o topitorie mai mică de metal, o formărie, o turnătorie cupolă și un atelier de forjă, atelierul de ajustaj și tâmplăria de modele, cazanele cu aburi și șoproanele de cărbuni. Ciocanele nu aveau denumiri speciale, ci erau numerotate de la 1 la 4 și amplasate de-a lungul canalului, care și acum servea la funcționarea mașinilor hidraulice cu care lucrau acestea, ele fiind în funcție încă din anul 1771.⁷⁷⁸

Tot în 1846 a fost pusă în funcțiune și o cale ferată uzinală cu ecartament îngust și cu tracțiune cabalină, care făcea legătura între laminoare și partea veche

⁷⁷⁵ Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 5, Scris la: 08.03.2013, PrintEmail.

⁷⁷⁶ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 75; vezi și M. Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 6, Scris la: 13.03.2013, PrintEmail.

⁷⁷⁷ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al St.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 125.

⁷⁷⁸ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 75.

a uzinei, traversând strada principală a localității.⁷⁷⁹ Având o lungime de 610 metri, aceasta a fost prima cale ferată construită pe actualul teritoriu al României.

La începutul anului 1849 au fost repuse în funcțiune uzinele distruse parțial de evenimentele violente din 1848. Unele instalații au fost refăcute parțial sau integral, altele au fost nou construite, astfel că în primăvara anului 1850, uzina era din nou în plină activitate. Totalul cuptoarelor de încălzire, forjare și pudlare era acum de 36. Apoi au fost instalate două linii de laminare cu două mașini cu aburi, precum și două ciocane cu aburi cu opt cuptoare de forjă și pudlare. Inițial, planurile de reconstrucție au fost inspirate după modelul uzinelor metalurgice franceze de la Decazeville, însă în cele din urmă ele vor fi cu mult întrecute, atât în privința capacității mașinilor, cât și a solidității clădirilor construite. În 1851 a fost laminată cea dintâi șină de cale ferată pentru linia Oravița-Baziaș, care era în construcție în acel moment.⁷⁸⁰

Un moment important în evoluția producției de armament din uzinele reșițene a fost la 26 iulie 1852. Atunci a început instalarea unui nou atelier de tunuri (care se remarcaseră în 1848) și obuze, care avea șase cuptoare, o formărie, o magazie de modele și o sală de încercare, precum și un atelier de sfredelit cu zece mașini, dintre care două erau pentru tunuri de calibru mic. Cheltuiala cu ridicarea acestei noi instalații a fost de 59.837 de florini și 14 creițari.⁷⁸¹ În această unitate au fost fabricate până în 1855 un număr de 26 de tunuri de 12 pfunzi și 20 de tunuri de 18 pfunzi. Producerea tunurilor era făcută sub conducerea unui ofițer de artilerie. Ea a continuat până în 1859, când toate mașinile și instalațiile au fost demontate și trimise la arsenalul din Viena.⁷⁸² Aceasta însemna o nouă recunoaștere a priorității Reșiței într-un domeniu extrem de complex și de perfecționat în epocă.

Din 1853 au început și lucrările pentru săparea tunelului „Franz Joseph”, care urma să lege Reșița de minele de cărbuni din Doman. (144) El va fi terminat în 1863, având o lungime totală de 2.256 de metri.) Galeria era dotată cu o linie de cale ferată, pe care era folosită până în 1874 o garnitură de vagoane cu tracțiune cabalină. Din 1874, pe această linie au circulat două locomotive cu aburi, care vor fi înlocuite la rândul lor, în 1897, cu două locomotive electrice.⁷⁸³

Drumurile reprezentau o altă problemă pentru patronatul uzinelor reșițene pe lângă transportul în general. Starea drumurilor afecta în mod direct aprovizionarea uzinelor cu materia primă necesară. Astfel, Raportul Direcției montanistice atrăgea atenția privind daunele pe care le va avea de suferit oțelăria din cauza nelivrării la timp a cărbunelui ca urmare a deteriorării drumului dintre

⁷⁷⁹ *Ibidem*, p. 50.

⁷⁸⁰ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 16.

⁷⁸¹ *Ibidem*, p.16-17.

⁷⁸² Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 76-77.

⁷⁸³ Rudo Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 55.

Lupac și Reșița.⁷⁸⁴ Drumurile, unele dintre ele deveneau aproape impracticabile în sezonul ploios.

Un document de arhivă ne arată că în anul 1854 erau folosiți în uzinele reșițene și soldații. Este vorba despre un Raport al oțelăriei din Reșița cu privire la soldații aflați în permisie și care nu mai pot lucra în cadrul fabricii.⁷⁸⁵

De asemenea, aflăm că Administrația oțelăriei din Reșița dă în arendă dreptul de tăiere al animalelor și pășunilor aferente din Văliug. Prețul este de 10% din câștiguri.⁷⁸⁶

Până în anul 1855, directorul uzinei a fost Martin Mostisch. În momentul predării sale către S.T.E.G., în 1855, uzina din Reșița dispunea de trei furnale, o turnătorie cu două cubilouri, o turnătorie cu un cuptor cu reverberație, o nouă linie de laminare și pudlaj, două forje de material mărunț, o fabrică de mașini, o forjă de cazane și o strungărie. Fabrica de mașini producea atât mașini cu aburi, cât și cazane cu aburi, instalații pentru mori și gateri, poduri de fier și structuri metalice pentru șarpante.⁷⁸⁷ Tot atunci mai existau și concesionari minieri particulari, care exploatau cărbunele din Valea Secu și din munții Râul Alb. În Valea Secu dețineau în concesiune perimetre miniere Tereza Tismonar și Georg Herglotz, iar în munții Râul Alb dețineau Georg Wallner și același Georg Herglotz.⁷⁸⁸ S.T.E.G. va prelua și aceste exploatări.

Cu ocazia reconstrucției uzinelor, în anul 1846, s-a construit o linie ferată internă, cu tracțiune animală, între topitorie și laminare pentru transportul zgurei sudate și a fontei. Această linie cu o lungime de 327 clafteri, avea șine cu o greutate de 6 funți pe 1 picior.⁷⁸⁹

În anul 1853 s-a început construirea unei galerii subterane principale între Reșița și Doman pentru transportul pe calea ferată a cărbunilor extrași din mina de la Doman.⁷⁹⁰

Problema transportului a fost rezolvată deabia după preluarea uzinelor de către S.T.E.G. care a construit căi ferate cu locomotive cu abur și reamenajarea modernă a plutitului pe apă a lemnelor.

La început producția uzinelor de la Reșița avea ca piață de desfacere zona Banatului în general, și se efectua prin intermediul unor negustori de specialitate. Aceștia erau la Timișoara, Vârșeț, Biserica Albă Arad, Lugoj. Apoi, la doar două decenii de la punerea sa în funcțiune în 1793, uzina de la Reșița împreună cu cea

⁷⁸⁴ SJANCS, Fond Comisariatul de Plasă Reșița; Dosar 118/1854, 15 martie; fila 1.

⁷⁸⁵ SJANCS, Fond Comisariatul de Plasă Reșița; Dosar 179/1854, 27 martie, fila 1.

⁷⁸⁶ SJANCS, Fond Comisariatul de plasă Reșița, Dosar 240/12 aprilie 1854; fila 1.

⁷⁸⁷ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 154-155.

⁷⁸⁸ *Ibidem*, p. 127.

⁷⁸⁹ Übergabsprotocoll des Reschitzauer Eisenwerkes von seite der K.K. Österr. Staatsverwaltung an die K. K. österr. Staatseisenbahn gesellschaft von 14 Iuli 1855, p. 41.

⁷⁹⁰ Sandor Mihalik, *op. cit.*, p. 158.

de la Bocșa, a livrat regatului Neapolului 20.000 ghiulele de tun de 24 și 36 de funți.⁷⁹¹

Micile așezări din jurul Reșiței deserveau industrial nevoile Reșiței. Așa a fost cazul și cu Văliugul. Până în anul 1803, datorită nevoilor crescânde de produse de fier, ca și din motive care vizau reducerea pe cât posibil a transportului mangalului la Reșița (în 1803 a fost oprit plutăritul pe Bârzava), și au fost construite la Văliug (Franzdorf)⁷⁹² sau două cuptoare de afinare cu ciocanele (forjele) aferente. Tot aici a fost construit un ferăstrău de cherestea.⁷⁹³ Toate instalațiile de aici erau subordonate din punct de vedere administrativ uzinelor din Reșița.

Începutul secolului XIX înseamnă pentru uzinele de la Reșița încă un pas spre dezvoltare. Astfel, în anul 1804 la Reșița erau în funcțiune 2 furnale, 4 ciocaner de întins, 1 ciocan pentru unelte aflate în topitorie și o forjă de cuie. Necesarul de minereu de fier era acoperit doar de mina de la Ocna de Fier, iar cărbunile era adus de la Secul și Doman.⁷⁹⁴

Abia pentru anul 1814 avem informații referitoare la producția instalațiilor industriale reșițene. Astfel, la furnale s-au produs 19.980 de măji și 50 de funți de fontă, forjele au livrat 4527 măji și 104 funți de fier forjat.⁷⁹⁵ Deoarece producția de fontă a depășit posibilitățile de prelucrare ale Reșiței, cantități importante de fontă au fost trimise pentru prelucrare la Bocșa și la Rusca.

Produsele care se făceau la Reșița erau: piese de tuci, turnate în forme direct în furnal, bare forjate de fier, cercuri pentru roți de căruțe, cuie, scule, unelte de săpat (sape, târnăcoape, lopeți etc), alte unelte pentru uz gospodăresc. Desfacerea acestora era relativ limitată la început pentru teritoriul Banatului și se efectua prin intermediul unor negustori specializați din Timișoara (Johan G. Feldinger, Iosef Pausenberger, Franz Reiter), din Vârșeț, Biserica Albă, Arad și Lugoj. În anul 1815 în atelierul de cuie se produceau cu 16 muncitori 20 de tipuri de cuie. În 1841 s-au construit două ateliere, unul mecanic și altul pentru fabricat pile.⁷⁹⁶

În anul 1815 la Reșița erau în funcțiune 2 furnale, dintre care unul produce fontă de afânare. Funcționa de asemenea o turnătorie care livra în special sobe. Din punct de vedere calitativ acestea nu corespundeau total pentru

⁷⁹¹ *Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza.* 1859. mss., p. 8; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 119.

⁷⁹² Văliug sau Franzdorf este o colonie înființată în anul 1793 din tăietori de lemne aduși special din Steiermark din Austria. Vezi și SJANCS - Colecția de documente S.T.E.G. , nr. 21, 1859, *Ortsgeschichte Franzdorf*, p. 1-3; Johann Pallanik, *Geschichte der Pfarre Ferenczfalva (1793-1918)*, f.a., f.1

⁷⁹³ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 120; vezi și Mihalik Sandor, *op. cit.*, p. 127.

⁷⁹⁴ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 120; vezi și Ion Păsărică, *op. cit.*, p.11.

⁷⁹⁵ Ion Păsărică, *op. cit.*, p.11.

⁷⁹⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 56.

că erau prea groase și grele și imperfect turnate. În forja (Frischfeuer) care prelucra fonta (Roh-Wasch und Flosseisen) se produceau bare forjate de fier, în alt atelier unelte de săpat (sape, târnăcoape, lopeți etc) roți de căruțe, diverse semifabricate și alte produse de uz gospodăresc. Alt atelier producea cuie. Surplusul de fontă de la Reșița era prelucrat la ciocanul de la Văliug.⁷⁹⁷

Pe măsură ce trecea timpul, începe să se constate un decalaj tehnologic între uzinele de la Reșița și cele din centrul și vestul Europei. Astfel, în vreme ce în Europa tehnologiile pentru prelucrarea fierului au avansat, la Reșița se mai folosea metoda afânării în cuptoare cu vatră și forjare. Această metodă avea un mare dezavantaj în sensul că presupunea un mare consum de lemne, productivitate mai redusă și pierdere mai mare de fier, mai ales dacă se urmărea obținerea unui oțel de calitate superioară. În același timp, dacă în uzinele vest europene se introducea folosirea motoarelor cu aburi, pentru Reșița forța principală de energie a rămas în continuare cea hidraulică.⁷⁹⁸

Deoarece în uzinele metalurgice din centrul și vestul european se folosea deja cocsul, în anii 1819-1820 s-a încercat și la Reșița folosirea cărbunilor minerali de la Doman și Secu la vetrele de afinare ca și cocsificarea acestor cărbuni dar experimentul nu a reușit. Datorită instalațiilor învechite paralel cu prețul de cost prea ridicat față de cel al pieței, uzinele de la Reșița nu au mai reușit să-și vândă produsele. Acest fapt a determinat Camera Imperială să le scoată la vânzare, dar nu a fost găsit un cumpărător.⁷⁹⁹

În această situație, singura soluție pentru supraviețuirea uzinelor cât și pentru valorificarea fructuoasă a resurselor subsolului, a fost investiția, respectiv modernizarea și extinderea uzinelor. Curtea de la Viena a luat această hotărâre în anul 1845, când a fost întocmit planul care prevedea reconstrucția și modernizarea topitoriei, inclusiv a furnalelor înalte, construirea unui atelier de fabricare a fierului prin pudlare și laminare, ca și a unui atelier mecanic pentru prelucrări la rece și a unei cazangerii.⁸⁰⁰

Ion Păsărică susține că modernizarea uzinei reșițene a început încă din 1840.⁸⁰¹ El arată că între anii 1840-1845 a fost modernizată turnătoria, construindu-se și un atelier de pile,⁸⁰² un atelier mecanic, o uzină de laminare formată din 14 cuptoare de pudlaj pentru plăci, 11 cicatrizatoare pentru formă, un cuptor de încălzit, două cuptoare pentru plăci, patru cuptoare pentru fier de forjă, patru ciocane cu aburi, trei fierăstraie circulare, o foarfecă pentru plăci, patru mașini cu bughiu, o mașină de șleifuit și o pompă de apă. Mașinile erau puse

⁷⁹⁷ A.M.I.R., nr. Inv. 1044/14021, Protocoll, Reschitz am 23 ten Juny 815., mss. p.1, 13-18; vezi și Rudolf Gräf – *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 120;

⁷⁹⁸ Rudolf Gräf, *op. cit.*, p. 121.

⁷⁹⁹ *Ibidem*.

⁸⁰⁰ Mihalik Sandor, *op. cit.*, p. 124.

⁸⁰¹ Ion Păsărică, *op. cit.*, p.12

⁸⁰² *Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitz. 1859. mss., p. 9.*

în funcțiune de trei mașini cu aburi de 100,45 și respectiv 16 CP. În acest timp, laminoarele au produs, săptămânal, 336 tone de laminate. În anul 1846, specialiștii reșițeni au reușit să utilizeze cărbunii minerali de al Doman și Secu la cuptoarele cu flacăra.⁸⁰³

Lucrările de modernizare au continuat în anul 1846 la topitorie, care, la acea dată era formată din trei furnale înalte, o turnătorie, un atelier de forme, o cameră de uscat, un șopron pentru cărbuni, două cuptoare cupolă și două cuptoare cu flacăra. Uzinele mai aveau în componența lor o forgerie de cazane, o topitorie mică de metale cu o turnătorie cu cubilou și o forgerie, o clădire de mașini cu magazie și un atelier de modele. Toate acestea se aflau la vest de topitorie, în timp ce pe malul drept al canalului desprins din Bârzava și construit deja de Dellius se aflau cazanele cu aburi și șoproanele de cărbuni. În aval de furnale, pe malul canalului a cărui apă pune în funcțiune turbinele hidraulice, se aflau patru fierării care produceau fier pentru unelte, cuie, lanțuri etc.⁸⁰⁴

O problemă care revenea periodic pentru conducerea uzinelor se lega de transportul materialelor, atât materiile prime cât și produse finite. Dacă până atunci acest transport de făcea cu animalele de povară (boi sau cai), volumul mereu crescut de materiale la uzinele din Reșița nu mai putera fi satisfăcut cu care cu boi. Este motivul pentru care, între anii 1845-1846 administrația a luat decizia ca să se treacă la construirea unei căi ferate chiar dacă pe aceasta transportul se făcea cu tracțiune animală. Nevoia cea mai mare era legată în special de transportul fontei și a zgurii. Așa s-a ajuns să fie construită linia ferată cu șină de tip Vignole în lungime de 610 m și care pleca din zona furnalelor.⁸⁰⁵

Deși erau în plin proces de modernizare, uzinele din Reșița au fost grav afectate de evenimentele revoluționare de la 1848. Cetățenii Reșiței, deși aveau o gardă revoluționară bine instruită, nu au putut opune rezistență atacului regimentului de graniță românesc de la Caransebeș. La 24 decembrie 1848, începe atacul și Reșița este cucerită. Administrația uzinelor de la Reșița a fost schimbată de guvernul de la Budapesta, noii șefi ai uzinelor fiind Slavy Jozsef și Graenzenstein Augustin.

Atacul din 24 decembrie 1848, efectuat de grănicerii români asupra Reșiței, a avut urmări grave: orașul a fost incendiat și pe lângă cele 143 de case, a mai ars o fierărie, două magazine, clădirea administrației, și cel mai grav, toate arhivele, registrele bisericești și casa parohială romano-catolică.⁸⁰⁶

În anul 1849 a început refacerea uzinelor. Cu această ocazie a fost construit un al treilea furnal cu o înălțime de 12 m, care a fost pus în funcțiune în anul 1850. Ceva mai târziu au fost repuse în funcțiune și celelalte două furnale cu

⁸⁰³ Mihalik Sandor, *op. cit.*, p. 134.

⁸⁰⁴ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 24.

⁸⁰⁵ Dan Gh. Perianu, *Istoria locomotivelor și a căilor ferate din Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 26.

⁸⁰⁶ Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, p. 221-222; vezi și Josef Windhager, *op. cit.*, p. 24.

ajutorul a trei mașini noi de suflat aer. În aceeași perioadă au fost repuse două cuptoare cu flacără, două cuptoare cupolă pentru retopirea fierului brut și un cuptor creuzet pentru topirea metalului folosit la turnătorie. Au fost mărite și modernizate cazanele cu aburi, atelierelor de mașini, cazangeria și tâmplăria de modele, de asemenea lamonoarele și fierăria nr. 3. Acest sector era înzestrat cu o mașină cu aburi de 24 CP.⁸⁰⁷

Au fost extinse, de asemenea, pudlajul, și laminoarele, care erau amplasate în mai multe clădiri. Ele aveau următoarele dotări:

- 14 cuptoare de pudlare;
- 11 cuptoare de încălzire pentru sudură, în vederea prelucrării ulterioare prin forjare și laminare;
- două cuptoare, pentru recoacere, de tablă;
- un cuptor pentru încălzirea șinelor;
- 4 cuptoare de forjă, 10 cazane de aburi de tipuri diferite;
- O mașină cu aburi de 100 CP, executată la Reșița, care lucra la presiune înaltă fără expansiune.⁸⁰⁸
- Două linii de laminare pentru șine, respectiv tablă, prima șină de cale ferată pentru linia Oravița-Baziaș a fost laminată în anul 1851;
- Două mașini cu aburi de 45 CP (fabricație Seraing – Belgia);
- Două linii de laminare dintre care una pentru semifabricate și cealaltă pentru șină de mină;
- Două foarfece pentru deabitare la rece a laminatelor;
- O mașină cu aburi de 16 CP (fabricată la Reșița) pentru acționarea celorlalte utilaje anexe (foarfeci, fierăstraie, pompe etc);
- Patru ciocane cu aburi.⁸⁰⁹

Uzinele mai dispuneau și de două ateliere prelucrătoare, unul de prelucrare mecanice și unul de fabricat tunuri. Inginerul Ion Păsărică afirmă că bunul renume pe care și l-au făcut tunurile fabricate la Reșița în timpul revoluției de la 1848, ar fi determinat Curtea de la Viena să reia fabricarea tunurilor în anul 1852. Acest atelier cuprindea: sectorul de forme, sectorul de cuptoare cu flacără, cuptoarele de uscare și depozitele de modele și atelierul de prelucrare tunuri care era dotat cu următoarele mașini:

- Două mașini cu aburi orizontale de 20 CP, fabricate la Reșița;
- 10 mașini speciale de găurit tunuri pentru diferite calibre;
- O mașină specială pentru prelucrarea concomitentă a celor două fusuri de fixare;
- Un strung cu vârf;
- Două cuptoare de încălzire.⁸¹⁰

⁸⁰⁷ Ion Păsărică, *op. cit.*, p.14; vezi și Rudolf Graf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 123.

⁸⁰⁸ Rudolf Graf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 123.

⁸⁰⁹ *Ibidem*, p. 124.

Atelierul de fabricat tunuri a funcționat la Reșița până în anul 1859. Demonstrându-și calitățile (mai ales în revoluția de la 1848), tunurile au fost apreciate de austrieci astfel că la 1859 atelierul fost preluat de către arsenalul armatei austriece de la Viena. Până la acest moment, la Reșița au fost fabricate 46 de tunuri, dintre care 26 pentru proiectile de 12 fuști și 20 de tunuri pentru proiectile de 20 fuști. Atelierul de tunuri a fost condus de către un ofițer de artilerie austriac.⁸¹¹

Este absolut remarcabil faptul că mașinile cu aburi din dotarea uzinelor reșițene au fost fabricate la Reșița. Aceasta cu atât mai mult cu cât ele erau primele mașini cu aburi fabricate în Ungaria secolului XIX și în România, de aceea această realizare se înscrie ca o adevărată performanță prin faptul că Reșița deține o prioritate a acestor produse în două țări, România și Ungaria.

Toate modernizările efectuate după anul 1846 au costat Curtea de la Viena aproape 60.000 de florini. Suma era cu atât mai mare cu cât cheltuielile militare au continuat să fie mari și după 1848-1849. Aceasta pentru că în deceniile următoare Austria a continuat să ducă războaie dar s-a și angajat în modernizarea infrastructurii imperiului, mai ales în construirea de căi ferate. Datorită nevoii sporite de bani, Viena a folosit cadrul legal creat de Legea concesiunii căilor ferate din 14 septembrie 1854 și a vândut uzinele reșițene către S.T.E.G.⁸¹²

Prin reprezentanții S.T.E.G., baronul Sina George, Baronul Eskeles Daniel, Pereire Isac și prințul Galliera Rafael, S.T.E.G. a încheiat cu guvernul austriac, în data de 1 ianuarie 1855, un contract conform căruia a obținut:

1. Concesiunea terminării unor căi ferate începute și construirea și exploatarea altora noi, între care și linia Czegled-Seghedin-Timișoara; Timișoara - lasenova pentru joncțiunea cu linia Lișava-Baziaș, Lișava-Oravița-Baziaș. Concesiunea era acordată pe 90 de ani pentru suma de 170 de milioane de franci aur.

2. Cumpărarea unor mine și domenii din Austria, Ungaria și din Banat , între care și uzinele de fier din Reșița și ciocanul din Văliug, plus domeniile de terenuri și păduri; minele și domeniile din Banat au costat 11.123.045 florinți și 89 de creițari, cu mult sub valoarea reală.⁸¹³

Aceste calcule reies și din profiturile obținute de S.T.E.G. încă din primul an de exploatare: în 1856 un beneficiu de 7.576.499, 50 florinți, iar în 1870, anul când s-au terminat investițiile, beneficiul era de 22.118.048,73 florinți.⁸¹⁴

⁸¹⁰ *Ibidem*.

⁸¹¹ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 14-15.

⁸¹² *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 Band I Die Wirtschaftliche Entwicklung, herausgegeben von Alois Brusatti*, Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1973, p. 282; vezi și Rudolf Graf – *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 125.

⁸¹³ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 68.

⁸¹⁴ *Ibidem*, p. 67.

Protocolul care consemna condițiile vânzării uzinelor reșițene a început să fie consemnat la 14 iulie 1855 și a fost încheiat și semnat la Oravița la 1 octombrie 1855.⁸¹⁵

Acțiunea de predare - primire s-a desfășurat sub președinția secretarului ministerial cezaro-crăiesc din ministerul de finanțe Johann Carl Hocheder, asistat de „conțopistul ministerial”, Ferdinand Berghoffer în calitate de protocolist și predător adjunct. Predarea s-a făcut din partea erariului cezaro-crăiesc de către directorul Direcției Miniere Bănățene, Friedrich Reitz, S.T.E.G. - Societatea privilegiată cezaro-crăiască austriacă de căi ferate ale statului, fiind reprezentată de către Carl Dubocq, „subdirectiorul” și șeful minelor și al domeniilor.⁸¹⁶

În anul 1882 în urma unei convenții cu guvernul maghiar, S.T.E.G. va avea sediu și la Budapesta și își întregeste denumirea în „Privilegirte österreichisch-ungarische Staats-Eisenbahn-Gesellschaft”.⁸¹⁷

S.T.E.G. a preluat întregul teren al uzinelor, care a fost acordat acestora la 21 iunie 1780.⁸¹⁸ În total, terenul aparținând uzinelor Reșița se întindea pe o suprafață de 22.716 iugăre și 275 de stânjeni pătrați, dintre care 3415 iugăre de fânețe, pășuni și localități, 19.040 iugăre și 875 de stânjeni pătrați de păduri și 260 iugăre și 1000 de stânjeni pătrați de terenuri neproductive.⁸¹⁹ În terenul amintit se aflau două localități industriale, Reșița Germană și Văliug, numit pe atunci Franzdorf.

În momentul preluării, în zona Reșița existau concesionari minieri particulari, care exploatau cărbunele din Valea Secul și din Munții Râul Alb. Astfel, în Valea Secul aveau în concesiune perimetre miniere Theresia Tismonar și Georg Herglotz, în timp ce în Munții Râul Alb, concesionarii erau Georg Wallner și Georg Herglotz.⁸²⁰ La momentul preluării de către S.T.E.G. uzinele din Reșița aveau mai multe secții, (detalii foarte multe despre acestea se află în lucrarea istoricului Rudolf Gräf). Acestea erau următoarele:

Topitoria - era formată din clădirea cuptoarelor înalte în care se aflau trei cuptoare având o înălțime de 36 de picioare. Două furnale se aflau în stare de funcționare. În clădire se mai aflau două forje manuale pentru întreținere și reparații. Lângă clădirea principală a cuptoarelor înalte se aflau și două clădiri anexe. La vest de clădirea principală se afla turnătoria de cuptoare cu flacăra.

⁸¹⁵ A.M.I.R., nr. 472/9783/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 1 și p. 99; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 125.

⁸¹⁶ A.M.I.R., nr. 472/9793/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 1; vezi și Rudolf Graf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 125.

⁸¹⁷ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 68.

⁸¹⁸ A.M.I.R., nr. 472/9793/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 2; vezi și vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 127.

⁸¹⁹ A.M.I.R., nr. 472/9793/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 3; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 129.

⁸²⁰ A.M.I.R., nr. 472/9793/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 14-15; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 127.

Turnătoria avea două cuptoare cu flacără deservite de un coș de 78 de picioare. La est de furnale se afla turnătoria de metale și lângă aceasta un atelier de formare oentru poiese artisanale (Poterie-Guß).⁸²¹ Spre est se afla turnătoria de fontă, care cuprindea două cubilouri și spațiul de formare corespunzător. În spatele furnalelor, legate de acest printr-un pod de lemn, care trecea peste canalul de derivație a râului Bârzava, era amplasată clădirea suflantelor în care se aflau trei suflante acționate de mașini cu aburi verticale, de 24 CP fabricate la Reșița. Aburul era sigurat de patru cazane, care erau alimentate cu apă cu ajutorul unei pompe cu aburi de 24 CP. Magazia cu cărbuni cu o capacitate de 8000 de măsuri de cărbuni de lemn se afla în spatele clădirii suflantelor. La est de atelierul mecanic, în apropiere de canalul cu apă se afla instalația de concasare pentru calcar și zgură.⁸²²

Forjele - se aflau amplasate la vest de topitorii, de-a lungul canalului de apă care era și principala sursă de energie. Ele cuprindeau trei clădiri și patru barăci pentru depozitarea cărbunilor. Prima forjă clădită din cărămizi arse și acoperită cu șindrilă, cuprindea pe lângă utilajele de forță, un atelier de batere a pilelor. În interior se aflau, două cuptoare de încălzit lanțuri și un ciocan dublu cu tije. În atelierul de pile se aflau, un cuptor de recoacere, un cuptor de călire și o mașină de bătut pile. La est, într-o clădire separată era amplasată o suflantă cu un cilindru. Ciocanul propriu-zis, suflanta și mașina de bătut pile erau acționate de trei roți de apă cu admisie superioară, tirajul cuptoarelor fiind asigurat de două coșuri.

Cea de a doua topitorie, construită din piatră brută, cuprindea două cuptoare de afinare închise, trei cuptoare de încălzire, un cuptor de recoacere, patru suflante din lemn, un ciocan dublu cu batiu din lemn și un ciocan triplu cu batiu metalic, o foarfecă manuală și două pietre de șleifuit. Utilajele era acționate de o roată hidraulică cu admisie superioară și de două roți hidraulice cu admisie inferioară. Exista aici, alături de depozitul de cărbuni și un mic atelier de dulgherie.

A treia topitorie cuprindea trei cuptoare de încălzire, patru cuptoare pentru forjarea cuielor, un ciocan dublu cu batiu din lemn, patru suflante simple și o foarfecă.⁸²³

Pudlajul și laminoarele.

În clădirea principală se aflau 14 cuptoare de pudlaj complet armate și îmbrăcate în plăci de fier, 11 cuptoare de încălzire pentru sudură, două cuptoare pentru recoacerea tablelor, un cuptor pentru încălzirea șinelor. În clădirea anexă funcționau patru cuptoare de forjă și trei cazane cu aburi. Laminoarele erau

⁸²¹ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 128.

⁸²² A.M.I.R., nr. 472/9793/, *Protocol, Reschitza, 1855*, p. 24-26; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 128.

⁸²³ A.M.I.R., nr. 472/9793/, *Protocol, Reschitza, 1855*, p. 25-27, 37; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 130.

dotate cu două mașini cu aburi de 45 CP de la uzinele Seraing din Belgia, mașini care puneau în mișcare câte două linii de laminare, două pompe de alimentare a cazanelor și două foarfeci pentru tăierea în stare rece a diferitelor materiale feroase. Mai exista aici o mașină cu aburi de 16 CP, care punea în funcțiune un ventilator pentru cuptoarele de forjat, o mașină de împins șinele în stare rece, trei fierăstraie pentru tăiat capetele șinelor, o foarfecă de tablă, o mașină de găurit, o foarfecă de pârhie, 21 de mașini de găurit șine și o pompă. Se aflau în funcțiune și patru ciocane cu aburi și trei pompe cu aburi, toate fabricate la Reșița.⁸²⁴

Atelierele de construcții de mașini.

Acestea erau formate din două sectoare distincte așa cum fuseseră ele organizate în urma lucrărilor de modernizare declanșate deja în anul 1846, și anume: sectorul de ateliere amplasat în cadrul topitoriei și atelierul de turnat și prelucrat tunuri aflate în apropierea atelierelor de pudlaj și laminare. Primul sector era format din două clădiri cu etaj,, aflate în apropierea topitoriei, casa cazane,lor și forja. Atelierul era dotat cu: o mașină cu aburi de 16 CP, două cazane cu aburi, șapte strunguri plane, trei raboteze, dpuă mașini de frezat, o mașină radială de găurit, șapte mașini de găurit, o mașină de ștanțat găuri, o mașină de filetat, opt cuptoare de forjă și un ventilator.⁸²⁵

Atelierul de turnat și cel de prelucrat tunuri erau amplasate paralel și în fața atelierelor de pudlaj și laminare. Atelierul de turnat tunuri era format din: sectorul de formare, o magazie de modele, un birou și un spațiu de control-recepție. Atelierul de turnat tunuri propriu-zis, se afla în vestul clădiri principale. Perpendicular față de acesta se afla clădirea pentru turnătorii cu cuptoare cu flacăra. În același mod era construită și clădirea de prelucrare a tunurilor. Cele două ateliere erau dotate cu șase cuptoare cu flacăra, șase gropi de turnare, o macara rotitoare pentru sarcini de șase tone, două camere de uscarea, un cazan cu aburi, două mașini cu aburi de 20 CP executate la Reșița, zece mașini speciale de găurit, o mașină pentru prelucrarea concomitentă a celor două fusuri de fixare și a găurii de aprindere, un strung cu vârfuri pentru confecționarea barelor de găurit, două cuptoare de forjă, un ventilator și moară pentru nisip și formare.⁸²⁶

Aceasta era situația uzinelor la momentul predării lor către S.T.E.G. Era de fapt situația rezultată ca urmare a acțiunilor de modernizare a uzinelor declanșată în anul 1846. Deja în anul 1856 a început modernizarea unei mari părți a uzinelor, respectiv a atelierelor de pudlaj, a laminoarelor, a topitoriei, a

⁸²⁴ A.M.I.R., nr. 472/9793/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 38-40; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 131.

⁸²⁵ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 131.

⁸²⁶ A.M.I.R., nr. 472/9793/, Protocoll, Reschitza, 1855, p. 28-29, 41-44, 89; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 132.

turnătoriei, ca și construcția unei cazangerii noi. Aceste prime lucrări au fost terminate în anul 1858.⁸²⁷

În procesul de modernizare pot fi distinse două etape: prima, între anii 1856-1886, când uzinele au continuat să rămână în perimetrul vechi, pe malul drept al Bârzavei, și cea de a doua cuprinsă între anii 1886-1891 când pe malul stâng al Bârzavei au fost construite fabrica de poduri, forja și fabrica de mașini.⁸²⁸ Prima etapă de modernizare, care a durat până la 1858, s-a desfășurat pe baza unui program stabilit de direcțiunea de la Viena.

Astfel, în sectorul furnalelor înalte, în anul 1880 a fost construit un al patrulea furnal folosind cocsul, având o înălțime de 20 m și 280 m cubi. Faptul a devenit posibil după ce a fost rezolvată problema transportului minereurilor de fier pe calea ferată (1878), și după ce în anul 1864 s-a reușit cocsificarea cărbunelui de la Doman și Secu. Până în acest moment, s-a mers pe ideea construirii de furnale cu mangal în apropierea resurselor de minereu, așa cum s-a întâmplat în 1857-1858, la Dognecea și în 1869 la Bocșa. În urma acestor modificări, în anul 1890, toate cele patru furnale produceau zilnic în medie 110 tone de fontă cenușie la un consum de 1060 kg de cocs, respectiv 44 hl mangal pe tonă de fontă produsă. Suflantele furnalelor însumau o energie de 300 CP.⁸²⁹

Aprovizionarea uzinelor cu materii prime și combustibil se făcea pe liniile ferate industriale. Minereurile de fier erau aduse de la Ocna de Fier (Eisenstein), cărbunii de lemn de la bocșele din apropierea Reșiței (și în prezent un cartier al Reșiței se numește Länd) iar calcarul necesar ca fondant era adus de la Cariera din Dealu Crucii de la Reșița cu ajutorul unui funicular de tip Obach.⁸³⁰

Nu trece mult timp și, în 1893, sunt demolate cele trei furnale cu mangal. Ele au fost înlocuite cu două furnale cu mangal noi, înalte de 17 m și cu o capacitate de 140 m cubi. Noile furnale aveau o producție zilnică de 80-90 tone de fontă. Pe ansamblul celor trei furnale în funcțiune, producția zilnică a crescut la 140 de tone față de 120 cât erau înainte, ceea ce înseamnă o creștere de 20%. Totodată, au fost înlocuite vechile suflante cu una nouă orizontală de 800 CP. Ultima mare modernizare înaintea primului război mondial a fost în anul 1910, când a fost pus în funcțiune cel de-al patrulea furnal, de construcție americană, cu o capacitate de producție de aproximativ 250 tone pe zi. Noul furnal funcționa cu

⁸²⁷ Daten für eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. k. Militärgrenze nach gegebener Instruction. Eisenwerk Reschitza. 1859. mss., p. 10; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 132.

⁸²⁸ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 132.

⁸²⁹ *Ibidem*.

⁸³⁰ *Beschreibung der Ungarischen Domänen der priv. öster, ungar, Staats Eisenbahn Gesellschaft*, Budapest, 1896, p. 30-31; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 133.

cocs. Acesta a făcut ca producția furnalelor de la Reșița să crească la circa 110.000 tone pe an.⁸³¹

Tot în această perioadă a fost pusă în funcțiune o instalație modernă de aglomerat minereuri, sistem Allis-Chalmers.⁸³² La sfârșitul primului război mondial, la Reșița, funcționau două furnale înalte de 19,6 și 22,8 m, cu o capacitate zilnică de 130, respectiv, 180 tone de fontă. Ele erau deservite de mașini cu aburi și mașini electrice cu o putere totală de 3900 CP.⁸³³

Revoluția industrială din Europa centrală, manifestată mai ales prin răspândirea mașinilor cu aburi, prin extinderea căilor ferate și lărgirea pieței a dus la o creștere tot mai mare de produse metalurgice. În cazul acestora, fonta reprezenta produsul de bază de la care pornea apoi orice proces tehnologic în vederea fabricării diferitelor produse.

În general însă, se vor vedea efectele investițiilor făcute de S.T.E.G., în primul rând prin creșterea producției mai ales. Producția de fontă, oțel și laminate între anii 1855-1919 este aceasta:

Producția de fontă între 1855-1919:

Anul	Producție (în tone)
1855.....	6809 tone
1870.....	22.000 tone
1875.....	24.500 tone
1880.....	24.000 tone
1885.....	46.500 tone
1890.....	44.470 tone
1895.....	41.500 tone
1900.....	55.800 tone
1910.....	69.500 tone
1913.....	114.150 tone
1915.....	91.850 tone
1919.....	12.425 tone.

⁸³⁴

Producția de oțel între 1868 - 1895:

Anul	Producția
1868.....	286 tone
1876.....	22.048 tone
1885.....	36.400 tone
1895.....	24.000 tone.

⁸³⁵

⁸³¹ Carl Dery, *Ungarisches Montan-Handbuch, siebenter Jhargang*, 1910, Wien, p. 13; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 133; Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 18.

⁸³² Carl Dery, *op. cit.*, p. 13; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 133; Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 18.

⁸³³ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 133.

⁸³⁴ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. , 1855 – 1920, din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 134; vezi și S. Bordan, G. Bogdan, *op. cit.*, p. 72.

Piese turnate din fontă	Anul	Producția în tone
	1855.....	397 tone
	1870.....	2900 tone
	1880.....	2300 tone
	1890.....	4600 tone
	1900.....	5300 tone
	1913.....	7950 tone.

⁸³⁶

Pentru perioada de până la anul 1900 sunt incluse în tabel și cifrele de producție de la Dognecea și Bocșa. Astfel, se poate remarca o creștere de 84,5 ori a producției de fontă în numai 64 de ani. Anii de vârf au fost 1913 și 1915, când creșterea mare a producției a fost asigurată de construirea celui de-al patrulea furnal cu cocs, în anul 1910. Toată fonta produsă de furnalele de la Reșița era folosită în totalitate numai de uzina reșițeană pentru fabricarea fierului și a oțelului pudlat, a oțelului de fuziune și a pieselor turnate.⁸³⁷

Cocseria a cunoscut și ea transformări radicale. De la primele încercări nereușite de a folosi cărbunii minerali la furnale în anii 1819-1820,⁸³⁸ până la primele reușite în folosirea cocsului la furnalele înalte în anul 1856 la Steierdorf,⁸³⁹ și apoi la punerea în funcțiune a primelor cuptoare de cocsificare la Reșița în anul 1864, a trecut aproape jumătate de secol. Greutatea cu care s-a impus folosirea cocsului în industria siderurgică nu este un caz izolat. Fenomenul s-a produs și în Europa de vest, cu toate că procedeul producerii fontei de cocs a fost cunoscut deja din secolul XVII.⁸⁴⁰

La înființarea ei în anul 1864, cocseria de la Reșița avea 20 de cuptoare de tip Gobiet, producția de cocs crescând datorită folosirii cărbunilor de la Secu și Doman, de la 620 de chintale în anul 1864 la 69.672 (3483 kg) de chintale în anul

⁸³⁵ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. , 1855 – 1920, din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.138; vezi și *Graficul întocmit de S.T.E.G. pt expoziția de la Budapesta 1885, pentru anii 1865-1895* (tabela XI).

⁸³⁶ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. , 1855 – 1920, din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 140; vezi și I. Păsărică, *op. cit.*, p. 81-82.

⁸³⁷ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

⁸³⁸ Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militaergrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza. 1859. mss., p. 8; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

⁸³⁹ Daten fur eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes...vol. III, Bergort Steierdorf, manuscris litografiat S.T.E.G. , 1859, p. 89; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

⁸⁴⁰ Fernand Braudel, *Gramatica civilizațiilor*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1994, p. 81; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

1874.⁸⁴¹ Un an mai târziu, adică în anul 1875, cocseria a fost extinsă la 40 de cuptoare care au avut o capacitate de 10.000 tone de cocs pe an.⁸⁴²

Până în anul 1890, cocseria a ajuns să fie dotată cu 55 de cuptoare de cocsificare, sistem Gobiet modificat cu o capacitate de de producție de 30.000 tone pe an. Aceste cuptoare erau deservite de două mașini cu aburi de câte 10 CP. Mai exista aici, o separație și o spălătorie de cărbuni. În anul 1890 a fost construită o fabrică de bricheți. Aceasta era dotată cu o mașină cu aburi de 70 CP, fabrica având o capacitate de producție de 60 de tone pe un schimb de 10 ore. Anul 1890 a consemnat o producție de 26.484 tone de cocs bulgări, 1335 tone cocs mărunț, 72.009 tone cărbuni separați, 36.067 tone cărbuni spălați și 6049 tone de bricheți.⁸⁴³

Oțelăriile

Cu toate că față de procedeele din secolul XVIII (afinare prin vetre), fabricarea fierului și oțelului prin pudlare au reprezentat un progres, creșterea extraordinară a cererii prin acest procedeu nu a mai putut fi satisfăcută. Prin urmare, efortul cercetătorilor din acest domeniu a vizat soluții noi pentru fabricarea oțelului lichid pe scară industrială. Problema a fost rezolvată în anul 1855 de Henri Bessemer care a inaugurat epoca fabricării oțelului prin fuziune. Primele convertizoare Bessemer, (de 7-8 tone fiecare), au fost sonstruite și monatare la Reșița în anul 1868, instalația fiind completată cu cu alte două convertizoare identice în anul 1875. Se poate compara diferența de producție între celelalte procedee în raport cu sistemul Bessemer. Astfel, prin procedeul cu cuptoare prin afinare în 24 de ore se obțineau 500 kg, prin cuptoare cu pudlare se obțineau 3000 kg, în vreme ce prin procedeul Bessemer, în același interval de timp, respectiv 24 de ore, producția era de 10.000 kg. Mai târziu cuptoarele Martin produceau 15.000 kg.⁸⁴⁴ Detalii suplimentare privind procedeul Bessemer se pot afla în lucrarea de mai sus citată la note.

Fonta prelucrată la convertizoarele Bessemer era adusă în stare solidă de la furnalele înalte de la Dognecea și Bocșa. După ce era retopită într-un cubilou era prelucrată în convertizoare. Din 124-134 kg de fontă se obțineau 100 kg de lingou Bessemer. Era folosită și fontă lichidă de la furnalele reșițene.⁸⁴⁵

⁸⁴¹ Silviu Bordan, George Bogdan – *200 ani de construcții de mașini la Reșița, 1771-1971*, vol I, Reșița, 1971, Tipar - Intreprinderea Poligrafică Cluj, p. 73; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

⁸⁴² *Die Berg und Hüttenwrke dann Domänen und Forste der k. K. Osterr. Staats-Eisenbahn-Gesellschaft, im Krassoer Comitae Ungarns*, Ed. S.T.E.G. , Viena, 1876, p. 24; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

⁸⁴³ *Beschreibung der Ungarischen Domänen der privilegierten österreichischen-ungarischen Staats-Eisenbahn-Gesellschaft*, Budapest, 1896, p. 49-50; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 135.

⁸⁴⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 73; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 136.

⁸⁴⁵ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 74; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 136.

Bateria de suflantă care asigură aerul de oxidare era pusă în funcțiune de două mașini cu aburi de 1200, respectiv 600 CP. Din punct de vedere statistic, uzina de la Reșița a fost cea de a patra de pe continent care a folosit procedeul Bessemer.⁸⁴⁶ Nu după multă vreme la uzinele din Reșița a fost introdus un alt procedeu revoluționar în industria siderurgică, procedeul Siemens-Martin. Acest procedeu a fost experimentat în anul 1865 în Franța de către Emil și Pierre Martin, care au folosit cuptorul lui Friedrich Siemens, cel care a inventat încălzirea regenerativă, care a permis atingerea unor temperaturi foarte înalte. Acest procedeu s-a răspândit rapid deoarece permitea folosirea și a fierului vechi pe lângă fontă.

La Reșița au fost construite mai întâi două cuptoare Martin de 8 tone, pentru ca în anii 1881-1882 să fie ridicate alte două cuptoare de același fel. Începând cu anul 1886, au fost folosite vetrele bazice la cuptoarele Siemens-Martin, fapt care a avut ca efect reducerea duratei șarjelor și a reparațiilor pe vetre, precum și obținerea unor oțeluri de calitate superioară. Nevoile tot mai mari de oțel au determinat conducerea societății să reconstruiască oțelăria. Într-o primă etapă, în anii 1896-1897, a fost construită o hală metalică cu dimensiunile de 175/20,5 m, afectată doar producției de oțel. Erau în funcțiune trei convertizoare Bessemer și trei cuptoare Martin, care, un an mai târziu, produceau 171.416 tone de oțel.⁸⁴⁷

Cea de a doua etapă de modernizare a avut loc în anul 1910, când toate cuptoarele existente au fost înlocuite cu cuptoare Martin de câte 30-33 tone, la care a fost adăugat un melanjor de 250 de tone, ceea ce a permis o producție de 102.000 tone de oțel. Deja în anul 1889, fusese construită lângă oțelărie o instalație de producere a oțelurilor speciale în creuzete cu o capacitate de producție de 700-1000 tone de oțeluri speciale pe an, destinate fabricării de semifabricate pentru piesele care cerea un grad mai mare de precizie, ce urmau să fie folosite în industria minieră, la fabricarea locomotivelor și la lucrările de întreținere.⁸⁴⁸

Nevoia de oțeluri speciale necesare fabricației de armament (țevi de tunuri, scuturi, proiectile), a determinat conducerea societății să înlocuiască cuptorul cu creuzete, cu un cuptor electric basculant cu o capacitate de 7-8,5 tone. Producția de oțel (în tone) între anii 1868-1919 o prezentăm în continuare (majoritatea datelor completează pe cele menționate anterior):

Anul	Total tone
1868.....	268

⁸⁴⁶ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 136.

⁸⁴⁷ Carl Dery, *Ungarisches Montan-Handbuch, vierter Jhrgang*, 1996, Wien, p. 6; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 137.

⁸⁴⁸ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 137.

1870.....	3.629
1875.....	13.203
1876.....	22.188
1880.....	20.050
1885.....	44.400
1888.....	50.000
1890.....	69.600
1900.....	78.922
1910.....	102,879
1913.....	122.056
1915.....	111.280
1919.....	32.270. ⁸⁴⁹

Trebuie menționat faptul că în această statistică, până la anul 1875 oțelul era produs doar prin tehnologia Bessemer, după acest an se introduce și metoda cuptoarelor Siemens-Martin.

Turnătoriile - au avut o dezvoltare mai lentă decât celelalte sectoare ale uzinei de la Reșița. Multă vreme turnătoriile de fontă, de metale neferoase și apoi de oțel erau amplasate în sectorul topitoriei și funcționau împreună cu furnalele și oțelăriile. După transferarea la Viena a fabricației de tunuri, în anul 1859, turnătoria de fontă a fost divizată în două: turnătoria de cubilouri, care a rămas în clădirea furnalelor și turnătoria cu cuptoare cu flacăra, amplasată în clădirea fostei fabrici de țevi de tun. În anul 1889 când a fost construită oțelăria cu cuptoare cu creuzete, a fost transferată și turnarea pieselor din oțel special elaborat la aceste cuptoare. După numai câțiva ani, în anul 1894, în anexa oțelăriei speciale cu cuptoare cu creuzete a fost construit un atelier nou pentru turnarea pieselor de oțel Martin, capabil să producă anual 3-4000 tone de piese turnate. Producția totală a oțelăriei se ridică la 12.000 tone de oțel.⁸⁵⁰

La sfârșitul secolului XIX a avut loc extinderea și unificarea turnătoriilor care au ajuns să ocupe o suprafață de 5300 m pătrați (fără oțelăria specială). Aceste permanente modernizări au permis o creștere continuă a producției turnătoriilor de la Reșița și Anina. Acestora li s-au mai adăugat tâmplăria de modele cu 1400 m pătrați și sectorul de curățire a pieselor turnate cu 1100 m pătrați.⁸⁵¹ Statistica producției turnătoriilor de fontă și oțel între 1855-1913 arată astfel:

Anul	Total tone
1855.....	397
1860.....	1.959
1865.....	1.600
1870.....	2.900
1875.....	2.534

⁸⁴⁹ *Ibidem*, p. 138.

⁸⁵⁰ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 76; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 139.

⁸⁵¹ *Ibidem*.

1880.....	2.300
1885.....	2.900
1890.....	5.030
1895.....	5.600
1900.....	10.029
1910.....	12.730
1913.....	15.364. ⁸⁵²

Producția de piese turnate din fontă și din oțel a crescut în perioada S.T.E.G. de 159,5 ori, cele mai mari cantități de piese turnate fiind obținute tot în perioada anilor 1910-1913.⁸⁵³

Forja

După 1855, forjele vechi, acționate hidraulic, au rămas în funcțiune la Reșița, producând anual 350-400 tone, (sau 6-7000 de centenari);⁸⁵⁴ consumul de cărbune mineral era de 120-200 de funți pe centenarul de piesă forjată la o pierdere de metal prin ardere de 10-15%).⁸⁵⁵

Piesele forjate erau pentru propriile ateliere de construcții de mașini, unelte agricole, unelte de uz gospodăresc (lopeți, sape, vătraie, topoare, scripete etc), piese forjate pentru vagoane, apoi crampoane, nituri, cuie și alte piese pentru lucrările de investiție în regie proprie, produse de o forjă de unelte, respectiv o forjă de cuie.⁸⁵⁶

Sectorul forjei a fost mutat pe malul stâng al Bârzavei și modernizat între anii 1886 și 1891. Au fost construite trei ateliere mari și moderne. Acestea erau:

1. un atelier pentru fabricarea podurilor, construcțiilor metalice și ramificațiilor de cale ferată;
2. un atelier de prelucrare mecanică pentru fabricația roților montate și a altor mașini și piese mecanice;
3. forjă.

Forja construită între anii 1889-1891 era formată dintr-o hală de 80/25 m și o anexă spre vest,⁸⁵⁷ aflate pe locul unde mai târziu va fi secția de tratamente termice. Forja era dotată cu o mașină cu aburi de 50 CP, o presă cu fricțiune, o presă hidraulică, o presă pentru sudură în V, trei mașini de găurit, două foarfece, cinci ciocane cu aburi, rapide, de 100-250 kgf, un ciocan de 500 kgf și patru ciocane cu aburi cu o greurate a berbecului de 1890-2000-3500 și 5000 Kgf, nouă

⁸⁵² Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 140.

⁸⁵³ *Ibidem*.

⁸⁵⁴ *Ibidem*.

⁸⁵⁵ Daten für eine ethnographisch-topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militärgrenze nach gegeben Instruction. Eisenwerk Reschitza. 1859. mss., p. 79.

⁸⁵⁶ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 140.

⁸⁵⁷ Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 29.

cuptoare de încălzire și recoacere, 38 de diferite forje manuale și macaralele necesare. Două cazane Mac Nicol furnizau aburul necesar. În această perioadă, forja producea osii, roți cu spițe, tampoane, cârlige de tracțiune, aparate de legare și diverse piese forjate pentru ramificații, plăci turnante, mașini cu aburi etc.⁸⁵⁸

Forja a mai fost extinsă și modernizată între anii 1897-1905 și 1910-1912 fiind ridicată o hală de prese și instalându-se noi prese hidraulice, prese cu fricțiune, gazogene și cuptoare de recoacere cu gaz.

În timpul primului război mondial, forja a mai cunoscut o extindere cu 10 m lungime, fiind utilată și cu o presă de 1200 t și un cuptor Siemens folosit la încălzirea și întinderea lingourilor destinate fabricației țevilor de tun. Presa mai sus amintită putea forja țevi de tun până la calibrul de 150 mm.⁸⁵⁹

Laminoarele

După preluarea uzinelor de către S.T.E.G., a continuat acțiunea de modernizare a laminoarelor. La 1855, funcționau doar două linii de laminare pentru șine și pentru table. Numărul acestora a crescut până în anul 1859 la șapte linii de laminare și anume:

1. Linia de laminare a lupelilor pentru prelucrarea semifabricatelor scoase din cuptoarele de pudlaj și forjate în prealabil la ciocanele cu aburi;
2. Linia mijlocie, care producea semifabricate dublu laminate (Corroje) și fier comercial;
3. Linia fină, care producea fier rotund și pătrat de diferite dimensiuni;
4. Linia de tablă subțire, care producea tablă până la 1 m lățime și 5 m lungime;
5. Linia de tablă groasă producea tablă lată de 1,5 m și 450 kg;
6. Linia grea producea profile grele dublu T și diverse produse grele laminate;
7. Linia pentru laminarea șinelor: Ea producea șine de cale ferată, bandaje, profile T și corniere grele.⁸⁶⁰

Nivelul tehnic al laminoarelor reșițene era destul de scăzut, de aceea S.T.E.G. a urmărit cu prioritate dezvoltarea și dotarea tehnică a laminoarelor reșițene. Pe de altă parte, restrângerea fabricației de fier pudlat și dezvoltarea

⁸⁵⁸ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 141; vezi și Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 29; Beschreibung der Ungarischen Domänen der privilegierten österreichischen-ungarischen Staats-Eisenbahn-Gesellschaft, Budapest, 1896, p. 41.

⁸⁵⁹ Carl Dery, *Ungarisches Montan-Handbuch*, 1910, Wien, 1910, p. 97; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 141; Ion Păsărică, *op. cit.*, p. 29.

⁸⁶⁰ *Die Berg und Hüttenwrke dann Domänen und Forste der k. K. Osterr. Staats-Eisenbahn-Gesellschaft, im Krassoer Comitete Ungarns*, Wien, 1876, p. 28; Vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 142.

fabricației de oțel de fuziune după procedeele Bessemer și Siemens-Martin au făcut necesară modernizarea laminoarelor. Prima etapă în procesul de modernizare a avut loc în anul 1870, când vechii clădiri a laminorului i s-a adăugat una nouă de 55/26 m în care a fost instalat laminorul și forja de bandaje, ciocanul acesteia, de 17,5 tone (sistem Tyres) a devenit unul dintre simbolurile orașului.⁸⁶¹ Modernizarea laminoarelor a făcut din Reșița primul și cel mai mare furnizor de bandaje feroviare din estul Europei.

A urmat, între anii 1875-1876, construirea unui nou laminor pentru fabricarea șinelor de oțel de fuziune. Acesta, acționat de o mașină cu aburi de 1300 CP, executa șine de diferite greutateți și profile până la 9 m lungime. Vechiul atelier de pudlaj și de laminare a mai fost reconstruit odată între anii 1888-1890, când a fost adaptat la producția de profile mici și mijlocii. După două decenii însă, în anul 1910, conducerea uzinelor reșițene a renunțat în mod definitiv la procedeul de laminare a fierului pudlat.

În aceeași perioadă, a fost construit un nou laminor de tablă. Acesta se întindea pe o suprafață de 8500 m pătrați și era format dintr-un laminor de tablă fină, unul de tablă groasă și platbandă și unul pentru profile. Laminorul de tablă groasă producea tablă până la 3 m lățime, iar cel de platbandă de 1,2 m lățime. Amândouă erau acționate de o mașină cu aburi de 3000 CP.⁸⁶² În aceste secții de laminoare lucrau 1.182 de bărbați și 2 femei. Aceștia produceau, sub conducerea șefului atelierului Georg Schmidt și a maestrului laminor Ladislau Szabo, 206.050 centenari de șine, 42.320 centenari de Tyres, 46.740 centenari de tablă și 152.430 centenari de diverse produse din fier și oțel.⁸⁶³

Mașinile cu aburi existente la laminoare (cu excepția ciocanelor cu aburi) însumau o putere de 7502 CP, aburul necesar fiind asigurat de 47 de cazane cu o suprafață totală de încălzire de 3052 m pătrați.⁸⁶⁴

Laminoarele de la Reșița cunosc o ultimă mare modernizare în perioada S.T.E.G., în anii 1909-1910. Cu această ocazie s-a renunțat la mașinile cu aburi care au fost înlocuite cu motoare electrice. Linia grea și liniile de tablă au fost dotate cu două convertizoare de tip „Ilgnier” formate din două generatoare de curent continuu cu o putere maximă de 4050 kW și un motor sincron trifazic de 5200 V, 2000 CP.⁸⁶⁵

⁸⁶¹ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 142.

⁸⁶² *Beschreibung der sudungarischen Domänen der priv. Österr. –ung. Staats-Eisenbahn-Gesellschaft*, 1896, p. 46-47; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 143.

⁸⁶³ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 332; vezi și Carl Dery, *op. cit.*

⁸⁶⁴ Carl Dery, *Ungarisches Montan-Handbuch*, 1910, Wien, 1910, p. 48; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 143.

⁸⁶⁵ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 143.

După această ultimă modernizare, dotarea laminoarelor de la Reșița era formată din:

1. Linia grea care producea șine de cale ferată, profile de la 130-400 mm, fier rotund și pătrat de la 80 la 165;
2. Linia de tablă groasă care producea table de la 5 la 45 mm;
3. Linia universală producea fier lat de la 160 la 600 mm;
4. Linia mijlocie producea fier comercial, cornier de 40-100 mm, șină de mină, profile până la 130 mm, fier rotund și pătrat până la 70 mm;
5. Linia fină producea fier cornier până la 35 mm, fier rotund și pătrat până la 40 mm.⁸⁶⁶ Dinamica producției laminoarelor între anii 1855-1919 în tone și procente raportat la anul 1855 este următoarea:

Anul	Total tone	Procentul
1855	5.193	100%
1860	3.569	69%
1865	7.610	146%
1870	10.100	196%
1875	14.895	286%
1880	18.400	355%
1885	36.700	701%
1890	39.615	765%
1895	48.300	940%
1900	44.902	870%
1910	67.450	1.300%
1913	116.500	2.250%
1915	114.980	2.230%
1919	40.120	775%. ⁸⁶⁷

Creșterile accentuate de producție s-au datorat și în acest caz, investițiilor făcute. Cele mai mari producții au fost obținute tot în anii 1913-1915. Se observă o scădere a producției între anii 1855-1861 din cauza construcției laminoarelor după preluarea uzinei. Pe de altă parte, în 1919, asistăm la o scădere vertiginoasă a producției datorată perturbărilor provocate de anii primului război mondial.⁸⁶⁸

Fabrica de poduri și cazane.

Pentru S.T.E.G., construcția de poduri, echipamente feroviare și structuri metalice a reprezentat o necesitate prin care venea în întâmpinarea nevoii de dezvoltare a infrastructurii feroviare într-n secol în care transportul feroviar a avut o adevărată explozie. De aceea, fabrica de poduri și cazane a ajuns între anii 1886-1888 pe malul stâng al Bârzavei, unde a fost reconstruită, reutilată și adaptată nevoilor tot mai diverse ale S.T.E.G. Ea a fost mutată în mod succesiv din hale mai mici, din apropierea furnalelor în aceea a pudlajului și modelăriei. În acestea se

⁸⁶⁶ *Ibidem*, p.144.

⁸⁶⁷ *Ibidem*.

⁸⁶⁸ *Ibidem*, p. 145.

executau cazane, rezervoare de apă, schimbătoare de cale, rampe și platforme metalice și podețe.⁸⁶⁹ Au fost necesare aceste schimbări deoarece S.T.E.G. a obținut concesiunile pentru executarea mai multor linii ferate din Imperiul Austro-Ungar și din alte țări, precum România, după ce s-a renunțat la celebra afacere Strussberg.

A fost ridicată o clădire de 18,5 m lățime și 200 m lungime, care, la început a fost dotată cu 62 de mașini unelte diferite, cu 18 forje manuale, un ventilator, cuptoare de încălzit nituri, un cuptor de recoacere, deservit de două macarale de 800 kg. Proiectantul halei a fost inginerul Joseph Spät. În mod succesiv fabrica de cazane și poduri a fost extinsă și utilată cu noi instalații și mașini moderne. De aceea, acest atelier sau secție, a contribuit în mod decisiv la răspândirea faimei uzinelor de la Reșița. Foarte multe poduri metalice feroviare și rutiere construite la Reșița mai rezistă încă din Austria până la Marea Neagră.

În urma procesului de modernizare și dezvoltare în general, producția uzinelor de la Reșița a crescut. După datele din arhive, în a doua jumătate a secolului XIX situația se prezintă astfel:

Producția furnalelor:

-1870 – 14.304 tone fontă;

- 1877 - 13.903 t;

- 1878 – 12.404 t;

- 1879 – 12.872 t;

- 1880 – 14.070 t;

- 1881 – 23.034 t.⁸⁷⁰

În ceea ce privește producția turnătoriei de la Reșița aceasta era în anii 1876 de 3.220 tone, iar în 1877 de 2582 tone.⁸⁷¹

Referitor la producția de laminate aceasta era în anul 1878 de 15.549 tone, în 1879 de 16.519 t, în 1889 de 14.075 t, și în 1881 de 21.316 t.⁸⁷²

Producția de oțel era în anul 1876 de 22.188 tone, în 1877 de 21.010 t, în 1878 de 16.070 t și în 1879 de 19.669 tone.⁸⁷³

⁸⁶⁹ *Ibidem.*

⁸⁷⁰ SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G., nr. 45/1878, K.K. Priv. Osterr, Staatseisenbahngesellschaft. Dreiundzwanzigste General-Versammlung zu Wien am 17 Mai 1878, Betriebsjahr, 1878, Wien, 1879, p. 30; Beschreibyng..., p. 93-97; Beschreibung..., 1891, p. 53-56; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.98.

⁸⁷¹ SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G., nr. 47/1880, K.K. Priv. Osterr, Staatseisenbahngesellschaft, Funfundzwanzigste General-Versammlung zu Wien.... Betriebsjahr, 1879, Wien, 1881, p. 100; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.99.

⁸⁷² SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G. , nr. 47/1880, p. 101; nr. 49/1882, p. 103; din 1878, p. 99; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.100.

Funcționarea uzinei de la Anina a fost considerată prea costisitoare având în vedere costul transportului de minereu de fier până acolo. De aceea s-a luat decizia construirii unei căi ferate între Reșița și Anina. Cum guvernul maghiar nu a aprobat această lucrare, s-a decis ca să se mute uzina de la Anina la Reșița deoarece era mai ieftin transportul cărbunelui de la Anina la Reșița decât a minereului de fier de la Reșița la Anina.⁸⁷⁴

Primele poduri feroviare provenite din fabrica de la Reșița au fost de fapt toate podurile construite în anul 1870 pe linia Stadlau-Brunn/Brno din Austria și Cehia. De asemenea, podul peste Tisa la Seghedin (inaugurat în anul 1882 și proiectat de Gustave Eiffel) a fost construit tot la Reșița. Este surprinzător și foarte semnificativ cât de multe poduri au fost construite la Reșița pentru calea ferată și diverse drumuri rutiere. De aceea le transcriem în continuare:

Podurile construite la Reșița între anii 1870-1922-1930

1. 1870 – Toate podurile de pe linia ferată Stadlau-Brunn (Austria-Cehia);
2. 1871 – Toate podurile de pe linia Ziska și Anna – Praga (Cehia);
3. 1875 – Toate podurile de pe linia Timișoara-Caransebeș;
4. 1876 – Toate podurile de pe linia Caransebeș-Orșova;
5. 1879 – Toate podurile de pe linia Câmpina-Sinaia;
6. 1880 – Stadlau peste brațul Dunării (Austria);
7. 1882 – Toate podurile de pe linia Cotzen-Litomrii (Austria);
8. 1882 – Toate podurile de pe linia Cotzen-Litomsl (Cehia);
9. 1883 – Trencsen (Cehoslovacia);
10. 1884 – Caca (Cehoslovacia);
11. 1885 – Parcs peste Drava (Ungaria);
12. 1885 – Tisnov (Cehoslovacia);
13. 1887 – Toate podurile de pe linia Brno-Kyjov (Cehoslovacia);
14. 1888 – Vahom (Cehoslovacia);
15. 1889 – Reșița peste Bârzava. Se află lângă fosta fabrică de locomotive și se circulă pe el și în prezent;
16. 1891 – Toate podurile de pe linia Bratislava – Szombathely (Cehoslovacia și Ungaria);
17. 1893 – Veliki - Becskerek-Pancevo (și pentru șosele), (Iugoslavia);
18. 1895 – Ujpest peste Dunăre (Ungaria);
19. 1896 – Toate podurile de pe linia Sfântu Gheorghe-Miercurea Ciuc;
20. 1898 – Caraș;

⁸⁷³ SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G. , nr. 45/1878, p. 98; nr. 47/1880, p. 100; vezi și Rudolf Grăf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.100.

⁸⁷⁴ SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G. , nr. 45/1878, p. 98; nr. 47/1880, p. 100; vezi și Rudolf Grăf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.101.

21. 1898 – Eipel de pe linia Garamkövesd Szob-Hronska (Cehoslovacia-Ungaria);
22. 1890 – Garam;
23. 1906 – Toate podurile de pe linia Sombor-Staria Becej (Iugoslavia);
24. 1908 – Budatin-Arva-Porad- (Cehoslovacia);
25. 1908 – Toate podurile de pe linia Reșița-Bocșa;
26. 1908 – Nositz peste Vag (Cehoslovacia);
27. 1910 – Toate podurile de pe linia Pecs-Bataszek (Ungaria);
28. 1911 – Glob pe linia Timișoara- Orșova;
29. 1911 – Cerna pe linia Caransebeș-Orșova;
30. 1911 – Belareca Mică pe linia Caransebeș – Orșova;
31. 1911 – Toate podurile de pe linia Kosice-Bohumin (Cehoslovacia);
32. 1911 – Sohar peste Vag (Cehoslovacia);
33. 1912 – Toate podurile de pe linia Prividza (Cehoslovacia);
34. 1912 – Belareca Mare de pe linia Timișoara-Orșova;
35. 1913 – Șangu peste Timiș;
36. 1913 – Caransebeș pe linia Timișoara-Orșova;
37. 1915 – Maglay din Bosnia peste Bosna;
38. 1916 – peste râul Bukovsky pe linia Novi-Bihac (Iugoslavia);
39. 1916 – Peste râul Codovica pe linia Novi-Bihac (Iugoslavia);
40. 1916 – Peste râul Sana pe linia Novi-Bihac;
41. 1916 – Peste râul Una pe linia Novi-Bihac;
42. 1916 – Beograd peste râul Sava;
43. 1916 – Beograd peste râul Sava;
44. 1920 - Refacerea podului Borcea;
45. 1921 – Reșița peste Bârzava;
46. 1922 – Pitești peste Argeș;
47. 1922 – Lotru peste Olt;
48. 1922 – Valea largă pe linia Câmpina-Sinaia. P.146-148
49. 1923 – Cosmești peste Siret pe linia Mărășești-Tecuci;
50. 1924 – Putna – Seaca pe linia Buzău – Mărășești;
51. 1924 – Călinderu peste Olt;
52. 1924 –Comarnic pe linia Câmpina – Sinaia;
53. 1924 – peste Jijia pe linia Iași-Vasile Lupu;
54. 1924 – Dragostina pe linia Iași-Vasile Lupu;
55. 1924 – peste Bahlui pe linia Iași-Ungheni;
56. 1924 – Bădeni pe linia Râmnicu Vâlcea-Râul Vadului;
57. 1925 – peste Prut la Cernăuți;
58. 1926 – peste râul Prahova pe linia Ploiești Predeal;
59. 1926 – peste Prut pe linia Galați-Reni;
60. 1926 – peste Olt pe linia Pitești – Vârciorova;
61. 1926 – peste Șușița pe linia Tecuci-Mărășești;

62. 1926 – peste Ialomița pe linia Ciulnița-Slobozia;
63. 1927 – peste Mureș pe linia Arad – Teiuș;
64. 1927 – peste râul Someș pe linia Predeal-Oradea Mare;
65. 1927 – peste Breaza pe linia Ploiești-Predeal;
66. 1927 – peste Jalpug pe linia Reni-Basarabeasca;
67. 1927 – Vadul Siret pe linia Ițcani – Grigore Ghica Vodă;
68. 1927 – Onești pe linia Adjud-Târgu Ocna;
69. 1928 – Colentina pe linia București-Oltenița;
70. 1928 – Țigănești peste Ialomița;
71. 1929 – Manu pe linia Piatra Olt – Râmnicu-Vâlcea;
72. 1929 – Timiș pe linia Orșova;
73. 1929 – peste Timiș pe linia Brașov - Sfântu Gheorghe;
74. 1929 – peste Apa Neagră pe linia Brașov-Sfântu Gheorghe;
75. 1929 – Suceava pe linia Dornești-Brodina;
76. 1929 – peste Prahova la Conciu pe linia Ploiești-Predeal;
77. 1929 – peste Bârlad, pe linia Bârlad-Iași;
78. 1929 – peste Nistru pe linia Lujeni-Schi-Zalescichi;
79. 1930 – Bârlad pe linia Tecuci - Bârlad;
80. 1930 – Domașnea I pe linia Orșova - Caransebeș;
81. 1930 – pasaj inferior pe linia Sibiu-Turnu Roșu;
82. 1930 – Domașnea II pe linia Orșova-Caransebeș; p. 332-333.

Podurile construite pentru șosele.

83. 1882 – peste Tisa la Seghedin;
84. 1890 – peste Bega la Chizătău;
85. 1890 – Ogradiana (Iugoslavia);
86. 1891 – peste Tisa la Ujlak;
87. 1892 – în arc peste Bega la Timișoara. Este al doilea pod construit la Reșița din oțel turnat;
88. 1892 – Beclean pe Someș;
89. 1892 – Győr peste Raba (Ungaria);
90. 1893 – Győr peste Raba (Ungaria);
91. 1894- Győr, pod basculant peste Raba (Ungaria);
92. 1895 – Băile Herculane peste Cerna;
93. 1895 – Orșova peste Cerna;
94. 1896 – Aranyos lângă Tokai (Cehoslovacia);
95. 1896 – Görbe lângă Tokai (Cehoslovacia);
96. 1895 – peste Tisa (Cehoslovacia);
97. 1897 – Dealu Mare peste Mureș;
98. 1901 – Cernele și Obedeia;
99. 1902 – Caransebeș peste Timiș;
100. 1902 – Lugoj peste Timiș;
101. 1903 – Veliki – Beckerek, poduri basculante peste Bega;
102. 1906 – Brod peste Drina (Iugoslavia);

103. 1906 – Zenta peste Tisa (iugoslavia);
104. 1907 – Ierņuțel peste Mureș;
105. 1907 – Petroșani peste Jiu;
106. 1909 – între Arad – Aradul Nou;
107. 1910 – Oradea Mare peste Criș;
108. 1911 – Essik peste Drava;
109. 1915 – Bijejiina peste Dansnicza (iugoslavia); p. 149.
110. 1928 – Țigănești peste Ialomița;
111. 1930 – Reni peste Prut;

Lista cu apeductele construite la Reșița în perioada S.T.E.G.:
Văliug, Cuptoare, Secul, Râu Alb, Stîrnic, Văran, Curmătura.⁸⁷⁵

Fabrica de mașini și roți montate.

Fabrica de mașini și roți montate a fost inițial un atelier de prelucrări mecanice amplasat la vest de furnalele înalte, transformat apoi într-un atelier destinat producției de roți montate entru vagoane și locomotive ca și a osiilor și a stelelelor. Atelierul a fost unicul din Ungaria acelor vremuri. El era utilat cu 26 de mașini unelte și avea o capacitate de producție de 45.000 roți montate pe an, aici executându-se și crampoane, trifoane, nituri, eclise, bride, plăci de strângere și șuruburi de cale ferată. În acest atelier între anii 1882-1884 au fost fabricate primele trei locomotive din Reșița, dar și din Ungaria de atunci și România de astăzi. Ele au servit linia Secu-Reșița-Bocșa-Ocna de Fier, ca și liniile de transport intern. Tot după un proiect al lui John Haswell realizat în 1873 la Viena, a fost construită și prima locomotivă de tip industrial la Reșița. Era o locomotivă de tip „Orient” cu tender separat din care au fost realizate două exemplare în 1884 și în 1890 și alte două până în 1898. Până în anul 1919, la Reșița au mai fost construite două locomotive industriale de tip 123, proiectate tot la Viena, destinate în special oțelăriei din Reșița. Între 1872 și 1919, la Reșița, au fost construite în total 9 locomotive, dintre care șapte până în anul 1898. Toate au primit numele de „Reșița”, „Bocșan” și „Hungaria” și au fost construite după modelul locomotivei „Szecul” construită la Viena și adusă la Reșița.⁸⁷⁶

Prin transferarea fabricațiilor crampanelor, buloanelor, niturilor etc, de la Reșița în vechiul atelier de ajustare a șinelor de la Anina, a fost creat spațiul pentru extinderea fabricii de mașini. Extinderea propriu-zisă a avut loc între anii 1889-1891, când, pe malul stâng al Bârzavei, a fost construită o nouă hală, lungă de 140 m și lată de 16,5 m, la care se mai adăugau două spații paralele cu hala principală, cu o lățime de 8 m. Cele 97 de mașini unelte erau puse în funcțiune de o mașină cu aburi de 120 CP. În noua hală se produceau mașini cu aburi de toate tipurile și mărimile, apoi aproximativ 4000 de perechi de roți, osii, stele, crampoane, etc. Această extindere și modernizare a făcut ca, încă din anul 1891,

⁸⁷⁵ Rudolf Grăf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 149.

⁸⁷⁶ *Ibidem*, p. 333.

în fabrica de mașini și unelte și în cea de poduri și cazane, care la acel moment formau o singură secție, să lucreze 760 de oameni.⁸⁷⁷

Cele două secții au produs în anul 1892 o cantitate de 87.000 de centenari de marfă. Secțiile erau conduse de șeful Josef Willinger, inginerul Josef Renocz, inginerul Victor Faber, inginerul Anton Heinrich și contabilul Eduard Grill.⁸⁷⁸

Fabrica de mașini și roți montate a mai fost extinsă în anii 1903-1904 și mai importantă a fost extinderea din 1910 când lateral a fost adăugat atelierul de tratamente termice. În timpul primului război mondial, fabrica a fost adaptată la ajustarea și montarea afetelor de tun și la fabricarea proiectilelor. S-a ajuns la o producție medie lunară de 38 afete pentru tunuri și obuziere de 8 și 10 cm calibru, 35 tone proiectile diferite (între 8 și 30,5 cm) și 173 tone de diferite materiale (vehicule rutiere militare, chiar și blindaje pentru automobile, piese componente pentru linii decovil, cadre metalice pentru șei etc).⁸⁷⁹

Între anii 1916-1917 a fost construită fabrica de roți montate pentru vagoane și locomotive. Prin aceasta se urmărea degrevarea fabricii de mașini în vederea fabricației de armament și creșterea producției de roți montate.⁸⁸⁰

Construcția de mașini sintetizează producția marfă a ramurii metalurgice. Ea a cunoscut în perioada S.T.E.G. o dezvoltare mai accentuată decât în alte sectoare. În perioada dintre 1855 și 1915 – anul realizărilor maxime ale S.T.E.G. - producția din sectorul construcțiilor de mașini a crescut aproape de 100 de ori. Redăm în continuare producția exprimată în tone în sectorul construcții de mașini:

Anul	Roți montate	Poduri și construcții metalice	Piese pentru material rulant și linii
1865	50	-----	200 piese
1870	20	100 poduri și c-ții metalice	1700 piese material rulant
1875	1350	150 „ „ „	1260 „ „ „
1880	250	150 „ „ „	1400 „ „ „
1885	1200	2000 „ „ „	2500 „ „ „
1890	3750	1250 „ „ „	2200 „ „ „
1895	2950	2700 „ „ „	fără informații
1910	4464	3960 „ „ „	6036 „ „ „
1915	9072	3360 „ „ „	1600 „ „ „
1919	2400	2400 „ „ „	2580 „ „ „ ⁸⁸¹

⁸⁷⁷ *Ibidem*, p. 150.

⁸⁷⁸ Rudolf Grăf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 333; vezi și Carl Dery, *op. cit.*, p. 53.

⁸⁷⁹ Rudolf Grăf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 151; vezi și Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 92.

⁸⁸⁰ Rudolf Grăf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 151; vezi și Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 80.

Din punct de vedere administrativ, în anul 1870 S.T.E.G. a reorganizat cele 72 de localități achiziționate. Astfel au fost înființate zece oficii administrative, printre care și Reșița.⁸⁸²

Uzinele de la Reșița au devenit odată cu preluarea întregului complex montanistic din Banat de către S.T.E.G., cel mai important centru industrial din Banatul de sud, dar și din Ungaria. Practic, începând cu deceniul opt al secolului XIX, rolul vechilor centre industriale ale industriei metalelor neferoase din Banat devine nesemnificativ, locul lor fiind luat de centrele de exploatare a cărbunelui și a fierului și de cele de prelucrarea a fierului. Astfel că activitatea minieră și metalurgică a Banatului montanistic se reduce la Reșița și împrejurimi (Anina, Doman, Secul, Dognecea și Bocșa, Reșița fiind localitatea care devine sinonimă cu S.T.E.G.⁸⁸³

Minele de cărbuni de la Doman și Secul au aparținut la început din punct de vedere administrativ de Reșița. Administrația austriacă a permis concesionarea extracției pentru particulari. La 1821, la Reșița erau următoarele asociații de concesionari privați: „Joseph” a lui Georg Herglotz, „Theresia” a lui Joseph Farkas și S. Arjoca și „Vinerea Mare” a lui Mihai Grinceanu. La un moment dat, pentru transportul mai ieftin al cărbunelui s-a făcut o galerie de la Reșița la Doman cu o lungime de 2256 m. Din 1864 și până în 1874 în galerie a fost folosită o cale ferată cu tracțiune cabalină. Începând din anul 1874 pe linia Doman-Reșița au circulat două locomotive cu aburi, înlocuite apoi cu două locomotive electrice.⁸⁸⁴

După preluarea din 1855, S.T.E.G. a reorganizat toate domeniile sale în 10 oficii și 19 districte de activitate, care coordonau activitatea din cele 72 localități și Având 397.940 de iugăre de pământ. În cadrul acestora, Reșița avea ca sectoare de activitate Reșița și Văliug (Franzdorf) cu 20 de comune și un total de 10.960 de iugăre.⁸⁸⁵

De administrația Reșiței aparțineau la 1877 următoarele comune: Țărova, Doman, Comora, Câlnic, Lupac, Reșița Română, Reșița germană, Ocna de Fier, Soceni, Târnova, Brebu (parțial), Valeadenii (parțial), Bocșa Germană (parțial).

⁸⁸¹ Graficul de producție întocmit de S.T.E.G. pentru expoziția de la Budapesta (1885), pentru anii 1855-1869; D.J.A.N. Caraș-Severin, fond S.T.E.G., nr. inventar 18/1913-1914; *Cinquante neuvième assemblée Générale ordinaire tenue a Vienne, le 5 Mai 1914, exercice 1913*, Ed. S.T.E.G., Viena, 1914, p. XIV, pentru anii 1900 și 1913; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 152.

⁸⁸² SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G., nr.3/1855; vezi și Josef Wessely, *op. cit.*, p. 5.

⁸⁸³ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 153.

⁸⁸⁴ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 155; vezi și Ion Păsărică, *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniile din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, ediția a III-a, 1936, p. 59-60.

⁸⁸⁵ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 199; vezi și Josef Wessely, *op. cit.*, p. 4.

Acestea totalizau o suprafață de terenuri de 5766,2 hectare și 9887,3 hectare de păduri.⁸⁸⁶

De-a lungul timpului organizarea administrativă a domeniilor S.T.E.G. a cunoscut câteva schimbări semnificative. Astfel, numărul administrațiilor sau oficiilor administrative a fost redus la trei apoi mai târziu chiar la două. În cadrul acestora, cel de la Reșița este menționat pe primul loc în anul 1892. Acesta se numea Administrația Superioară Reșița (Oberverwaltung) sub conducerea administratorului superior Georg Schenda și avându-l pe Franz Krecsy secretar administrativ și al domeniilor. Celelalte două erau la Anina și Oravița. Din anul 1895 nu mai există decât două „administrații”, respectiv cel de la Reșița și cel de la Oravița, condusă fiecare de către un administrator superior (Oberverwalter) care avea la dispoziție personalul tehnic și administrativ necesar.⁸⁸⁷

Din punct de vedere administrativ și politic, Domeniile S.T.E.G. se aflau în subordinea (ierarhică) administrației țării de la Timișoara, autorităților cercuale de la Lugoj și în continuare celor districtuale de la Lugoj, Bocșa, Oravița și Făget. După reînființarea comitatelor ungurești, domeniile bănățene ale S.T.E.G. se aflau în comitatul Caraș, împărțit la rândul său în districte de scaun. Între acestea se număra și Reșița.⁸⁸⁸

Drumurile care legau Reșița de alte localități erau acestea:

1. De la Călnic peste Reșița Română, Reșița Germană, Cuptoare, până la granița dintre Văliug și Gărâna;
2. De la Reșița Română peste Comoara până la Soceni;
3. De la Reșița Română peste Carașova până la Anina și Steierdorf.⁸⁸⁹

Între 1878-1900 la Reșița erau 7,7 km de cale ferată la suprafață, 29,9 km în subteran și 484 de vagoneti.⁸⁹⁰

Între căile ferate importante din Banatul montan este și cea dintre Reșița și Ocna de Fier. Aceasta avea o lungime de 34,136 km și a fost inaugurată în 12 iulie 1873. Această linie avea ecartament îngust și era continuată de la Reșița la Secul pe o distanță de 12,3 km. La 19 noiembrie 1892, partea dintre Reșița și Bocșa a fost combinată cu o linie de ecartament normal și dată în funcțiune

⁸⁸⁶ *Ibidem*, p. 201.

⁸⁸⁷ SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G., Dosar nr. 3/1855, Josef Wessely - *General Statistik der Banater Domäne nach dem Stande von 1855-1858*, f. 44; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 206.

⁸⁸⁸ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 208.

⁸⁸⁹ *Ibidem*, p. 231.

⁸⁹⁰ SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G., nr. 45-1878, K. k. priv. österr. Stssts-Eisenbahngesellschaft. Dreiundzwanzigste General-Versammlung zu Wien am 17. Mai 1878, Betriebsjahr, 1878, Wien, 1890, p. 101; vezi și Wilhelm Slovik, *Kurzer Umriss der Geschichte von Steierdorf-Anina*, Hermanstadt, 1940, p. 14; Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 232.

pentru transportul public.⁸⁹¹ Ultima linie ferată importantă a fost cea dintre Reșița-Oravița (peste Berzovia). Aceasta a fost construită între 28 noiembrie 1908 și 10 februarie 1909.⁸⁹²

Uzinele din Reșița aveau o importanță deosebită pentru S.T.E.G. deoarece ele furnizau metalul pentru toate lucrările executate în imperiu. De aceea, au început investițiile imediat după preluarea lor și s-au aplicat procedeele cele mai moderne din acel timp. Exemplele cele mai semnificative sunt acestea:

1868 –s-a introdus metoda Bessemer;

1870 – noul laminor pentru fabricarea bandajelor fără cusătură pentru fabricarea roților de vagoane și locomotive;

1872 - s-au fabricat primele locomotive; tot în anul 1872 uzinele S.T.E.G. de la Reșița produc pentru căile ferate europene: 16 macarale, 18 rezervoare pentru castelele de apă, 110 plăci pentru întoarcerea locomotivelor, 514 inimi de încrucișare pentru macaze, 793 de tampoane. În 1872, uzina produce prima locomotivă, denumită „Reșița 2” cu ecartament de 948 mm, proiectată de John Haswell - directorul fabricii de locomotive S.T.E.G. din Viena, locomotivă destinată transporturilor interne uzinale.⁸⁹³

În anii 1871-1872, la Reșița au fost construite primele locomotive de pe teritoriul Ungariei de atunci. Este vorba de trei locomotive pentru liniile uzinale și de altele două mai mici pentru Erbstollen (tunelul Reșița-Doman).⁸⁹⁴ Autorii lor au fost inginerul Karl Heinrich și asistenții Ludwig Müll, J. Reischl, Karl Schwarz, Konrad Kunze, Josef Willinger, Emerich Skertich, Anton Stemle, Oswald Böss, Stefan Kretschmar, Josef Bohrer, Ferdinand Ringeisen, Robert Juretschka, R. Rudolf și J. Wischniak. La 3 septembrie 1872, mecanicul Johann Pittner a condus pentru prima oară locomotiva pe linia uzinală Reșița-Bocșa.⁸⁹⁵

1876 - noul laminor pentru fabricarea șinelor de oțel de fuziune;

1876 - procedeul Siemens-Martin pentru fabricarea oțelurilor de fuziune;

1887-1891 au fost construite noi ateliere pentru fabricarea cazanelor, podurilor și construcțiilor metalice, pentru construcții de mașini și o nouă forjă;

Uzinele din Reșița au ajuns să fie cunoscute în Europa cu produsele lor, astfel că au participat la expozițiile internaționale de la Londra (1862), Paris (1867) și Viena (1873) și la cele naționale de la Timișoara (1896) și Budapesta (1885).⁸⁹⁶

⁸⁹¹ Ivan T. Berend, Gyorgy Ranki - *Ungarns wirtschaftlich Entwicklung 1849-1918*, în *Die Habsburgermonarchie, Band I, Die wirtschaftlich Entwicklung*, sub redacția lui Alois Brusatti, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1973, p. 11; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 237.

⁸⁹² Felix Milleker, *Die Banater Eisenbahnen. Ihre Entstehung und Entwicklung 1847-1917*, Bela Crkva, 1927, p. 27; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 238.

⁸⁹³ informatiiresita

⁸⁹⁴ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 34.

⁸⁹⁵ *Ibidem*, p 35

⁸⁹⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 70.

Încă din a doua jumătate a veacului XIX, Reșița începe să se înscrie din punct de vedere industrial și în producția de locomotive. Necesitatea venea în primul rând din nevoile interne, datorită măririi permanente a producției și a liniilor de comunicație.

Astfel, rețeaua de căi ferate proprii a uzinelor din Reșița a crescut de la 15,3 km în anul 1872, la 43,5 în 1935,⁸⁹⁷ iar în anul 1908 s-a construit chiar și o gară proprie a uzinelor. Aceasta s-a numit gara Fabrică și a existat până în anul 1974. În anul 1881 mai exista la Reșița, pe lângă linia ferată cu tracțiune cu aburi și cea cu tracțiune hipo în lungime de 5,2 km, iar rețeaua de cale ferată minieră avea la Reșița 41, 8 km.⁸⁹⁸

După 1870 la S.T.E.G. revine aceeași problemă legată de transport. De data aceasta societatea se confruntă cu dificultatea legată de transportul materiilor prime de la Bocșa și Ocna de Fier pentru aprovizionarea furnalelor de la Reșița. De aceea, s-a realizat construirea unei linii ferate industriale dintre Reșița-Bocșa-Ocna de Fier cu o lungime de 31,3 km. Aceasta a fost dată în folosință în anul 1873 la 12 iunie. De la început pe această linie s-a folosit tracțiunea cu aburi cu primele locomotive fabricate la Reșița. La acea dată lungimea liniilor ferate uzinale de la Reșița avea 15 km.⁸⁹⁹

În anul 1870 societatea S.T.E.G. a considerat că Reșița a ajuns la suficientă maturitate tehnică necesară ca să-și poată construi locomotive pentru dotarea căilor ferate proprii ale exploatărilor metalurgice miniere și forestiere din Vale Bârzavei. Lipsa totuși ceva pentru demararea acestui proces industrial complex: experiența. De aceea, în anul 1871 a fost adusă la Reșița o locomotivă cu aburi. Aceasta circula pe o linie cu ecartament îngust (948 mm) între Reșița și Secul. De aceea a fost botezată cu numele de „Szekul”. A circulat prima oară la data de 26 noiembrie 1871 înlocuind astfel tracțiunea cu cai.⁹⁰⁰

Modalitatea de aducere a acestei locomotive de la Viena până la Reșița a fost o adevărată aventură. Documentele au descris traseul astfel: până la Baziaș a fost adusă pe Dunăre cu vaporul; apoi pe calea ferată până la Oravița, iar de acolo este adusă pe drum pe o platformă până la Reșița prin Secășeni și Dognecea. Platforma care era încărcată cu o asemenea greutate a fost trasă de 36 perechi de boi aparținând țăranilor din Câlnic.

Folosindu-se de modelul acestei locomotive, s-au construit apoi primele trei locomotive la Reșița. Acestea aveau numele de *Resicza*, *Bogsan* și *Hungaria*. Acestea au fost socotite între anii 1872-1873. Trebuie remarcat faptul că erau primele fabricate în spațiul sud-est european. Ele au deservit liniile uzinale între Reșița-Secu și Ocna de Fier. Ele au fost proiectate de același inginer John Haswell

⁸⁹⁷ Felix Millecker, *Căile ferate bănățene-construirea și realizarea lor:1847-1917*, Biserica Albă 1927, p. 15

⁸⁹⁸ Dan Gh. Perianu, *Istoria locomotivelor și a căilor ferate din Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 57

⁸⁹⁹ *Ibidem*, p. 49.

⁹⁰⁰ *Ibidem*, p. 70.

(acesta conducea uzinele de locomotive din Viena) și care a fost prezent la momentul inaugural. Caracteristicile tehnice ale acestor locomotive sunt următoarele:

- locomotivă tip tender cu două osii cuplate care se puteau înscrie în curbe cu raza de maxim 45 de metri

- o forță de tracțiune de 1125 kg;
- puterea de 45 CP la viteza de 11 kmh;
- doi cilindri cu diametrul de 237 mm și cursa pistonului de 316 mm;
- diametrul roților motoare de 711 mm;
- lungimea de 4,48 m;
- greutatea de serviciu de 11,5 tone.⁹⁰¹

Locomotiva cu numele de *Resicza* a fost recuperată de la uzinele de la Câmpia Turzii în anul 1961 și apoi pusă la actualul muzeu din Reșița în anul 1972.

S-au păstrat într-o lucrare (redescoperită de istoricul Mircea Rusnac) cele mai vechi locomotive produse la Reșița, împreună cu altele produse la fabrica S.T.E.G.-ului de la Viena, și care au fost folosite pe liniile dinspre mina Secul și Trustul Minier Banatul din Anina. Acestea au circulat pe cale ferată cu ecartament îngust din a doua jumătate a secolului XIX până la mijlocul veacului XX. Iată lista acestora împreună cu principalele caracteristici pe care le-au avut:

MINA SECUL

- U.D.R. 1, SZEKUL, S.T.E.G., 1/1871, 950 mm;
- U.D.R. 2, RESICZA, Reșița, 2/1872, 950 mm;
- U.D.R. 3, BOGSAN, Reșița, ?/1872, 950 mm;
- U.D.R. 4, HUNGARIA, Reșița, ?/1872, 950 mm;
- U.D.R. 5, ADOLF, ?, 700 mm;
- U.D.R. 6, ALFRED, ?, 700 mm;
- U.D.R. 7, TRIBUS, Reșița, 6/1875, locomotivă minieră, 700 mm;
- U.D.R. 8, BANYAN-RESICZA, Reșița, 7/1875, locomotivă minieră, 700 mm;
- U.D.R. 9, ORIENT, S.T.E.G., 1267/1873, 950 mm;
- U.D.R. 15, S.T.E.G., 2402/1894, 950 mm;
- U.D.R. 20, S.T.E.G., 3220/1906, 950 mm;
- U.D.R. 21, S.T.E.G., 3221/1906, 950 mm;
- U.D.R. 22, VASKO, S.T.E.G., 3505/1908, 950 mm, C.F.S. Anina 18;
- U.D.R. 23, GALAMB, S.T.E.G., 3786/1911, 950 mm, C.F.S. Anina 5.

TRUSTUL MINIER BANATUL, ANINA

- ANINA I, S.T.E.G., 1848/1885, 1435 mm;
- ANINA II, S.T.E.G., 2088/1889, 1435 mm;
- ANINA III, S.T.E.G., 3717/1910, locomotivă-macara, 1435 mm;
- ANINA 3, Reșița, 1260/1956, Anina 1970 (casată);
- TMB ANINA 5, Reșița, ?/1953, Anina 1970 (casată);
- L.M. ANINA 6, Reșița, ?/1953, Anina 1970 (casată).⁹⁰²

⁹⁰¹ *ibidem*.

Activitatea economică la Reșița nu se rezuma doar la industrie, pentru că, aceasta nu aducea și mâncare pe masă. Trebuia ca cineva să facă și agricultură, să crească vite, să aibă și alte ocupații, pentru că nu toți aveau suficienți bani pentru ca să se aprovizioneze numai din comerț. În plus nu era o piață atât de dezvoltată ca să poată asigura alimentele și alte bunuri pentru toți locuitorii Reșiței.

De exemplu, în 1871 activau în Reșița, morarii Josef Stadlmann și Johann Juracsek, brutarii P. Barthen, A. Brech, A. Heger, Ignaz Klein, J. Rétká, K. Schmidt, Fr. Stadlmann, Vasile Jian etc.⁹⁰³ În acei ani, germanii formau populația majoritară a Reșiței. Ei proveneau în principal din regiunile Stiria, Austria Superioară și Carintia, continuându-și și în noul loc viața obișnuită de până atunci. Casele lor aveau grădini în care se cultivau legume și pomi fructiferi și se creșteau animale. Până către 1900, aproape fiecare gospodărie reșițeană deținea câte o vacă pentru lapte.⁹⁰⁴

La Reșița au funcționat mult timp doar trei furnale din cauza dificultăților de transport. Din 1880, după ce s-a rezolvat transportul pe calea ferată și reușita cocsificării cărbunilor, s-a construit al patrulea furnal cu cocs, de 20 m înălțime și 280 m cubi, pe lângă celelalte trei care funcționau cu mangal, de 13,3 m înălțime și 47 m cubi capacitate fiecare. Toate patru aveau o producție zilnică de cca. 110 tone de fontă cenușie, cu un consum de 1.060 kg de cocs și 44 hl de mangal pe tonă produsă. Cele patru furnale erau deservite de două suflante performante care puteau încălzi aerul până la 600 grade Celsius.⁹⁰⁵

Pentru aprovizionarea uzinelor, majoritatea materiilor prime pentru furnale veneau pe căile ferate industriale de la Ocna de Fier (magnetită și hematită cu conținut de fier până la 60%, minereu de fier și mangan de la Târnova și Delinești (mangan 5-30%) și fier (5-20%). Calcarul provenea din Dealul Crucii și era adus pe un funicular tip Obach. Mărunțirea minereurilor și calcarului se făcea cu două concasoare de tip Black, antrenate de o locomotivă de 25 CP.⁹⁰⁶

Trebuie remarcat faptul că uzina de la Reșița a fost printre primele din lume care a fabricat feromanganul în furnalele înalte, acest feromangan fiind foarte necesar pentru oțelurile moi. De altfel, acest nou produs a și a fost expus pentru prima dată în lume la expoziția internațională de la Viena în anul 1873.⁹⁰⁷

Procesul de producție intensiv care se practica la Reșița impunea și un permanent proces de reconstrucție al componentelor uzinelor. Astfel, în 1893 au fost demolate cele trei furnale vechi cu mangal și construite alte două noi, de 17 m înălțime și cu o capacitate de 80-90 tone zilnic de fontă. Astfel, producția totală

⁹⁰² Roland Beier, Hans Hufnagel, *Wälder und Dampf. Bilder aus vergangenen Tagen der C.F.F.*, vol. II, Gablitz, 1993, p. 93.

⁹⁰³ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 36.

⁹⁰⁴ *Ibidem*, p. 40.

⁹⁰⁵ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 71.

⁹⁰⁶ *Ibidem*, p. 72.

⁹⁰⁷ Helson Cyriaque, *La sidérurgie en France et à l'étranger*, vol. 1, Editura E. Bernard et. Comp, Paris, 1894, p. 358; vezi și A. Rău, S. Tudorică, *Metalurgia oțelului*, Ed. Tehnică, București, 1956, p. 77.

a furnalelor a crescut de la 110 t la 140 tone fontă zilnic. Furnalele erau deservite de o suflantă nouă de 800 cp.⁹⁰⁸

Dezvoltarea industrială, modernizarea și dotările uzinelor de la Reșița s-au dezvoltat permanent, mai ales din a doua jumătate a secolului XIX și până la începutul veacului următor, respectiv XX. Avem și alte surse referitoare la acest proces. Astfel, Reșița a depășit criza de supraproducție din anii 1873-1874 și a instalat două cuptoare Siemens – Martin în 1876 și încă două în anii 1881-1882, astfel că oțelul produs după noile procedee a ajuns la o producție de 58.910 tone în anul 1890. De asemenea, laminoarele au ajuns la producția de 39.615 tone în același an 1890.⁹⁰⁹ Fabrica de mașini înființată în anul 1846 a fost reconstruită și modernizată în întregime în anul 1896. Ea dispunea de 67 de strunguri diferite și alte alte mașini moderne pentru acea perioadă. Forța mașinilor cu aburi era de 240 cp și numărul muncitorilor era de 760.⁹¹⁰

La început de secol XX producția s-a mărit prin construirea a încă 8 cuptoare Martin, din care 4, fiecare având o capacitate de 30 de tone în 24 ore. Tot în această perioadă s-au executat mari amenajări hidraulice în scopul obținerii energiei electrice ieftine. Astfel, s-a construit un canal pentru a capta apele Bârzavei în anii 1903-1904 și un baraj în 1908-1909 la Văliug. Hidrocentrala avea trei turbine cu o putere instalată de 4500 kw energie electrică.⁹¹¹

În anul 1905 dotările tehnice ale uzinei de la Reșița erau impresionante: 21 de locomotive, 699 vagoane, 3271 vagonete, 2,8 km cale ferată electrificată, forța mașinilor cu aburi și electrice depășea 20.000 cp, 5 furnale înalte, 13 laminoare, o fabrică de brichete, una de mașini etc. Cu asemenea dotări s-a ajuns ca producția de fontă să crească de la 75.660 tone în anul 1890 la 140.000 tone în 1913, iar cea de oțel de la 58.910 tone în 1890 la 145.570 tone în 1913.⁹¹²

La început de secol XX regiunea din Balcani a ajuns să fie denumită „butoiul cu praf de pușcă” al Europei. Deși nimeni nu bănuia cât de curând acest „butoi” va exploda, totuși, marile puteri au început să facă pregătiri de război. De la acest proces nu a lipsit imperiul austro-ungar. De aceea, în vederea adaptării uzinelor din Reșița la fabricarea armamentului, începând cu anul 1905 până aproape de primul război mondial s-au făcut investiții importante, astfel că pe timpul conflictului, Reșița a devenit un important arsenal pentru Austro-Ungaria.

Capacitatea de producție a energiei electrice pentru uzine dar și pentru Reșița în general se mărește în anul 1904. Atunci, centrala hidroelectrică de la Grebla a fost echipată cu 3 turbine Pelton de 1900 kw, 2 Pelton de 120 kw și un grup Pelton de 26 kw.

⁹⁰⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.72.

⁹⁰⁹ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 54.

⁹¹⁰ *Ibidem*, p. 55.

⁹¹¹ Ion Păsărică, *Descrierea domeniilor din Banat a societății privilegiate de stat austro-ungare de căi ferate*, Budapesta, 1891; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 56.

⁹¹² S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 58.

În 1910 este construit un nou furnal de tip american cu o capacitate de 250 mc, astfel că producția anuală de fontă a furnalelor de la Reșița ajunge la 110.000 tone. Odată cu pornirea acestui mare furnal la începutul lunii mai 1910 a fost oprite furnalele de la Anina. Pentru că nu sunt documente, se presupune că acest furnal funcționa cu cocs.⁹¹³

La sfârșitul primului război mondial erau în funcțiune la Reșița două furnale înalte cu cocs. Ele aveau o înălțime de 19,6 și 22,8 m, un volum de 320 și 470 mc și o capacitate de producție zilnică de 130, respectiv 250 de tone. Aerul de insuflare era dat de un turbocompresor cu 7 etaje și o capacitate de 1000 mc pe minut și antrenat de un electromotor de 2.300 cp. Pe lângă acesta, mai erau 6 alte mașini de suflat aer cu presiune.⁹¹⁴

La sfârșitul secolului XIX producția de fontă era tot mai mare, dar erau la fel de mari dificultățile de producere a mangalului din cauza tăierii pădurilor și a transportului. De aceea s-a trecut la fabricarea cocsului. După mai multe încercări nereușite, se ajunge ca în anul 1874 să se producă și cocs de mai bună calitate. În 1875 cocseria avea 40 de cuptoare cu o capacitate de 10.000 tone pe an. În 1890 cocseria avea 55 de cuptoare pentru cocs și se dă în funcțiune și o fabrică de bricheți. Pentru 100 de kg de bricheți (de 0,8 kg bucata) se foloseau 86,8% de cărbuni, 7,8% deșeuri și 5,4 % smoală.⁹¹⁵

Procedeul de fabricare a oțelului Bessemer a fost introdus la Reșița relativ repede de la descoperirea acestuia în 1855. Astfel, în anul 1868 s-au construit două convertizoare Bessemer și în 1875 încă două. În 1876 se introduce la Reșița procedeul Martin. Acesta permitea folosirea fierului vechi ca materie primă. Uzinele din Reșița și-au adus o importantă contribuție la îmbunătățirea procedurii prin baterea vetrei, astfel că se micșora timpul unei șarje și s-a mărit mult calitatea oțelurilor fabricate.⁹¹⁶

În 1889 s-a construit o instalație pentru producția oțelurilor speciale în creuzete, aceasta fiind apoi înlocuită în apropiere de primul război mondial cu un cuptor electric basculant cu o capacitate de 7-8,5 tone.⁹¹⁷

La începutul și în timpul primului război mondial S.T.E.G. a reconstruit oțelăria de la Reșița cu 4 cuptoare Siemens-Martin cu o capacitate de 30-33 tone fiecare. În acest fel producția a crescut la 150.000 tone anual și s-a renunțat definitiv la procedeul Bessemer.⁹¹⁸

În 1859 erau două forje care produceau diferite piese pentru uz intern dar și gospodăresc: lopeți, sape, vătraie, topoare, scripete etc. Un loc special ocupa forja pentru cuie (1 milion de bucăți pe an) și crampoane pentru fixarea șinelor.

⁹¹³ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.72.

⁹¹⁴ *Ibidem*.

⁹¹⁵ *Ibidem*, p. 73.

⁹¹⁶ A. Rău, S. Tudorică, *op. cit.*, p. 118.

⁹¹⁷ Ștefan Burileanu, *op. cit.*, p.22.

⁹¹⁸ *Ibidem*, p. 21.

Apoi se fabricau osii, roți cu spițe, tampoane, cârlige de tracțiune, aparate de legare etc.⁹¹⁹

După preluarea uzinelor de către S.T.E.G. s-au continuat lucrările de investiții la laminoare. Astfel, în 1859 când au fost terminate, laminoarele aveau zeci de utilaje (cuptoare, cazane etc și 7 linii de laminare de diverse dimensiuni și pentru diferite produse (lamine, șine, tablă etc). În 1875-1876 s-a construit un nou laminor pentru șinele de oțel și în 1888-1890 vechiul atelier de pudlaj și laminate a fost reconstruit și modernizat. Mașinile cu abur ale laminoarelor totalizau (fără ciocanele cu abur) 7502 cp, iar aburul necesar era asigurat de 47 de cazane cu o suprafață de încălzire totală de 3052 m pătrați.⁹²⁰

În 1909-1910 întreaga secție de laminoare a fost modernizată în vederea producției pentru război. La fel se va proceda în perioada următoare și cu alte sectoare: cazangeria, fabrica de poduri, de mașini și roți montate, sectoarele auxiliare etc.

Pentru a se utiliza gazele de la furnale, s-a construit în 1905 o centrală termoelectrică cu 4 mașini cu gaz care producea curent electri trifazic de 5.500 V 115 A și 20,8 perioade, apoi în 1913 se construiește o centrală cu abur, cu un grup turbogenerator A.E.G. de 2500 kW, 5.500 V, 340 A și 20,8 perioade.⁹²¹

Una dintre problemele cele mai dificile, moștenite de fapt din deceniile precedente, care s-au pus societății S.T.E.G. odată cu preluarea uzinelor din Reșița a fost a transporturilor minereurilor și a combustibilului necesar. În urma desființării iobăgiei ca urmare a revoluției de la 1848, țăranii din comunele învecinate nu mai puteau fi obligați să efectueze, în condițiile oneroase de până atunci, transporturile pentru uzină. Singurul mijloc economic de constrângere care a mai rămas S.T.E.G.-ului era refuzul de a închiria terenuri agricole și pășunatul celor care nu acceptau prin contract să presteze cărașie. În aceste condiții, transportul cu căruțele a devenit insuficient și costisitor, fapt care a obligat societatea S.T.E.G. să studieze alte mijloace pentru rezolvarea acestei probleme.

Astfel, pentru rezolvarea aprovizionării cu mangal, s-a reamenajat transportul cu plutitul lemnului pe râul Bârzava, iar pentru transportul minereurilor, a cărbunilor minerali și a produselor uzinei s-a trecut la construirea de căi ferate.

În noile condiții, a fost necesară abandonarea arderii mangalului la locul de tăiere din pădure. Pregătirea mangalului s-a concentrat pe malul râului Bârzava, în apropierea Reșiței (pe locul denumit Land), iar lemnele necesare erau transportate din pădurile de la poalele muntelui Semenic, prin plutire.

⁹¹⁹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 76-77.

⁹²⁰ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 78.

⁹²¹ Ion Pășărică, *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniile din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, 1935, p. 69-71.

Amenajarea râului Bârzava și a afluenților lui, în vederea plutirii, s-a făcut în anii 1864-1869.⁹²²

Primele plutiri au început efectiv în anul 1865, iar traseul pentru plutire, în lungime totală de 38,8 km, pornea din locul numit „Klause” (baraj, stavilă) la 7 km spre sud de Văliug, și se termina la intrarea râului Bârzava în Reșița în sectorul numit „Länd”. De la punctul de plecare, aflat la o cotă de 714 m, până la Reșița, era o diferență de nivel de 458 m. Plutirea se făcea la un nivel al apei de 0,5-0,6 m și cu o viteză de 1,085 m pe secundă. Pentru a se asigura permanent un debit pentru plutire s-a construit un baraj din lemne de brad cioplite și umplute cu piatră. Barajul avea 11,5 m înălțime, 76 m lungime, o grosime de 26 m și o capacitate de acumulare de 140.000 mc de apă. Sezonul de plutire dura de la mijlocul lunii martie până în luna august.⁹²³

Lemnele din zona Crivaia au fost aduse aproape de Bârzava pe o cale ferată cu ecartament de 1,15 m prin cădere liberă cu vagonete (de 7 mc fiecare), iar acestea erau trase înapoi de cai. După epuizarea pădurii din zonă s-a renunțat la acest sistem de transport în 1872. Între 1892-1893 S.T.E.G. a construit un funicular pentru transportul lemnului din Semenice cu o lungime de 5.576 m și o cădere de nivel de 500 m. Instalația de pregătire a mangalului era la Land și se producea anual 800.000 hl de mangal. Arderea acestuia se făcea toamna și iarna.⁹²⁴

Pentru transportul cărbunilor minerali de la Doman s-a construit între anii 1853-1864 o galerie subterană cu cale ferată. Lungimea liniei era de 2.770 m cu ecartament de 700 mm. Trenurile aveau câte 40-50 de vagoane speciale cu o încărcătură de 600 kg de vagonet. Până în 1876 trenul era tras de cai, apoi de două locomotive miniere cu o putere de 6-8 CP. Între Land și furnale s-a construit în anul 1865 o linie ferată cu tracțiune animală. Între 1868-1870 s-a construit între Reșița și Secu o cale ferată industrială de 12,3 km, la început tot cu tracțiune animală, apoi din 1872 cu o locomotivă. În 1871 s-a construit calea ferată industrială Reșița-Bocșa-Ocna de Fier cu o lungime de 31,3 km. În data de 3 septembrie 1873 s-a dat în funcțiune.⁹²⁵

Pe rutele Reșița-Bocșa-Ocna de Fier și Reșița-Secu s-au transportat în 1889 mărfuri în cantitate de 7.181.043 tone/km și în 1895 se ajunge la 9.629.080 t/km. Intenția S.T.E.G.-ului de a construi o cale ferată directă între Anina și Reșița pentru a scurta rutele ocolitoare, s-a izbit de opoziția MAV (Căile ferate ungare) care ar fi avut pierderi mari de trafic.⁹²⁶ În anii 1857-1858, cu ocazia introducerii cărții funduare, societatea S.T.E.G. a încercat să înregistreze pe numele ei dreptul de proprietate asupra caselor construite de muncitori pe terenurile societății.

⁹²² *Ibidem*, p. 82.

⁹²³ *Ibidem*, p. 82.

⁹²⁴ *Ibidem*.

⁹²⁵ *Ibidem*.

⁹²⁶ *Ibidem*, p. 83.

Această acțiune de depozitare a provocat mari nemulțumiri și în urma revoltei muncitorilor, în anul 1858, autoritățile din Timișoara le-au dat câștig de cauză.⁹²⁷

Cu toate condițiile foarte grele de muncă și viață, muncitorii uzinelor Reșița au lucrat foarte bine și producția a crescut permanent. Astfel, dacă în 1855 se produceau 6.809 de fontă în anul 1875 erau 24.500, iar în anul 1900 producția era de 55.800 tone. Datorită cererii mari, în preajma izbucnirii războiului s-a ajuns la producția maximă în această perioadă, respectiv de 114.150 tone, pentru ca în 1919 să revină la 12.425 tone.

Producția de oțel a sporit de asemenea, de la 3.629 tone în anul 1870 la 122.056 tone în 1913. Evoluția pe parcurs a fost aceasta: în 1880 20.050 tone, în 1890 au fost produse 69.600 tone, în 1900 78.922 tone și în 1913 cea mai mare producție, respectiv de 122.056 tone, pentru ca în anul 1919 să fie doar de 32.270 tone.⁹²⁸

Oțelurile produse erau utilizate ca semifabricate în cadrul uzinei, la secțiile laminoare, forjă și turnătorii. În secția laminoare producția a fost aceasta: în anul 1855 era de 5.193 tone, în 1875 erau produse 14.895 tone, în anul 1900 s-au scos din laminoare 67.450 tone, în anul 1913 cea mai mare producție, respectiv 116.500 tone de laminate, pentru ca în anul 1919 să se revină la 40.120 tone laminate.⁹²⁹

Producția s-a orientat și spre cererea de pe piață, astfel că cele mai căutate produse, cel puțin în anumite perioade au fost: în 1855 șine de cale ferată- 4.282 tone și laminate comerciale și scule - 863 tone; în 1875 se schimbă raportul, astfel că cel mai mult s-au cerut laminate comerciale și scule, respectiv 3.476 tone și table- 1422 tone; în anul 1890 se produc conform cererii de pe piață laminate comerciale și scule – 2.267, 6 tone, iar pe poziția a doua, profilele, de 908 tone.⁹³⁰

Producția pieselor turnate de fontă și oțel rezultă de asemenea din cererea pieței și a posibilităților de producție astfel: în anul 1855 sunt produse 397 tone piese de fontă, în 1870 se produc 2.900 tone, 4.600 tone în 1890, iar în anul 1913 ies piese turnate din fontă în cantitate de 7.950 tone.⁹³¹

Construcția de mașini, cea care sintetizează producția de marfă a ramurii metalurgice, a cunoscut în această perioadă o dezvoltare mai accentuată decât celelalte ramuri. De exemplu, producția pe anul 1915, cea maximă a S.T.E.G.-ului, a fost de aproape 100 de ori mai mare ca în 1855:

În 1855 s-au produs 247 tone de mașini, iar în 1875 au fost produse mașini în cantitate de 5.400 tone, din care 1350 roți montate. În 1900 se produc

⁹²⁷ Mihalik Sandor, *op. cit.*, p. 181-183.

⁹²⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 89.

⁹²⁹ *Ibidem*, p. 90.

⁹³⁰ *Ibidem*.

⁹³¹ *Ibidem*.

13.818 tone, iar în 1915 sunt produse 24.264 tone, din care roți montate 9.072 tone. În 1919 se revine la producția de 10.224 tone.⁹³²

La Reșița se produceau șine de cale ferată, roți montate, crampoane pentru șine, mașini cu abur, cazane de abur, locomotive, poduri, tunuri, afete de tun, material rulant, ferăstraie, mașini pentru industria minieră, bandaje, osii, sobe din tuci, macarale, plăci turnate, tablă. Numai în perioada 1872-1919 s-au fabricat la Reșița 9 locomotive noi, de diverse tipuri, din care 7 bucăți pînă în anul 1898.⁹³³

Podurile executate de S.T.E.G. între 1870-1919 au fost pentru Banat, Austria, Ungaria, Cehia, Serbia, Transilvania. În total s-au livrat peste 50 de poduri de cale ferată, (cel mai lung fiind de 101 m peste Belareka Mare pe linia Timișoara-Orșova), 27 poduri pentru șosele, (cel mai lung la Iernuțel peste Mureș, de 66 m), plus apeductele de la Văliug, Cuptoare, Secu, Râul Alb, Stârnici, Văran, Curmătura. Unele piese pentru poduri au fost o adevărată performanță tehnică și au fost premiate peste hotare. De asemenea, Reșița a exportat piese turnate pentru vapoare în Anglia, Italia și Rusia.⁹³⁴

După unirea Banatului cu România, în mod firesc, toate domeniile, minele și uzinele S.T.E.G. au intrat în componența statului român, fapt recunoscut și pe plan internațional, mai ales prin tratatele de la Paris și Trianon. În momentul preluării complexului industrial S.T.E.G. de către U.D.R., acesta era cel mai mare complex de industrie grea din România Mare.

Raportul Consiliului de administrației al S.T.E.G. din 12 august 1920 arată că „în mod natural statul român a căutat să naționalizeze această cea mai mare și mai importantă industrie în teritoriul său statal”.⁹³⁵

Asceasta cu atât mai mult cu cât, România, un stat agrar, nu dispunea de de o industrie de fier, depinzând în totalitate de importuri și nu dispunea nici de industrie de armament.⁹³⁶

Deja în lunile august-decembrie 1918, din însărcinarea ministerului de război român, generalul Ștefan Burileanu, directorul superior din Ministerul de Război și profesor de metalurgie la Școala de poduri și șosele a vizitat regiunea industrială din Banatul montan și din Transilvania. În urma acestor vizite, generalul Burileanu a propus transformarea uzinelor și domeniilor S.T.E.G. din

⁹³² *Ibidem*, p. 91.

⁹³³ Popescu Agripa, *Locomotivele din punct de vedere constructiv*, Societatea Politehnică din Romania-Semecentenarul 1881-1931, Istoricul dezvoltării tehnicei în România, vol. II, București, 1931.

⁹³⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 94.

⁹³⁵ Privilegirte österreichische Staats-Eisenbahngesellschaft Ausserordentliche General-Versammlung zu Wien, am 12 August 1920, Berischt und Beschluß, Wien, 1920, p. VII; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.295.

⁹³⁶ Privilegirte österreichische Staats-Eisenbahngesellschaft Ausserordentliche General-Versammlung zu Wien, am 12 August 1920, Berischt und Beschluß, Wien, 1920, p. VII; vezi și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.295.

Banat într-o societate anonimă nouă cu sediul social în România, având la bază capitalul S.T.E.G. care să fie completat cu capital românesc. Astfel că, la 31 decembrie 1919, între autoritățile române și S.T.E.G. s-a încheiat un prim protocol se intenții privind transformarea uzinelor și domeniilor S.T.E.G. din Banat într-o societate anonimă. Totodată s-a hotărât și înființarea unei fabrici de locomotive care să repare și să producă locomotive ca și colaborarea în vederea reparării și producției de armament.⁹³⁷

La 13 februarie 1920, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 290, S.T.E.G. era autorizată să înființeze o nouă societate anonimă română pe acțiuni. Acest fapt a declanșat o luptă crâncenă pentru acapararea noii societăți de către reprezentanții celor mai importante partide politice din România. Decizia de înființare a noii societăți anonime a fost luată în timpul guvernării generalului Alexandru Averescu, la 8 iunie 1920, în Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 2455, prin care Ministerul Comerțului și Industriei a autorizat ca „împreună cu alte persoane sau societăți să constituie o societate românească pe acțiuni pentru exploatarea domeniilor, minelor și uzinelor din Reșița, proprietate a societății austro-ungare privilegiate, a căilor ferate ale statului, precum și a minelor și uzinelor statului de la Hunedoara și Cugir.”⁹³⁸

Noua societate a fost înregistrată la Registrul Comerțului din București sub nr. 338/1920. La 10 iunie 1920, la sediul Ministerului și Comerțului din București s-a ținut prima ședință a Consiliului de administrație al noii societăți. Aici, s-a hotărât ca societatea S.T.E.G. să-și aducă drept aport întregul ei avut mobil și imobil din județul Caraș-severin, de asemenea, toate sarcinile și obligațiile față de funcționarii din societate conform contractelor și regulamentelor de servicii în vigoare. În schimb, primea la purtător 148.400 de acțiuni în valoare de 500 lei fiecare, considerat ca achitate și eliberate de obligații. A fost dat publicității „procesul de fundațiune” și a fost ales primul consiliu de administrație al noii societăți. Credem că nu este lipsit de interes acest prim consiliu de administrație: președinte-prințul Barbu Știrbei, dr. Valeriu Frențiu (episcop greco-catolic din Lugoj), prințul Mihai Cantacuzino, Dimitrie Ghica Comănești, Duiliu Zamfirescu, Victor Bonțescu, Ioan Bombă, prințul Constantin Caragea, Șerban Fassian, dr. Ing. Adalbert Veith (fost director al minelor, uzinelor și domeniilor bănățene din ultima perioadă S.T.E.G., A.G. Germinu, Gustave Perreire, dr. Georg Guenther (președintele căilor ferate austriece), Anton Weiler, Victor Levy, Avram Imbroane, Jean Hottinguer, Constantin Sturza și stan Vudrighin.⁹³⁹ Noua societate a fost denumită „Uzinele de Fier și Domeniile Reșița” (U.D.R.), iar în franceză avea numele de „Acieries et Domaines de Reșița Societe Anonyme”. Numai în județul Caraș-Severin, ca urmare a aportului în natură,

⁹³⁷ Rudolf Grăf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.296.

⁹³⁸ *Ibidem*.

⁹³⁹ *Ibidem*, p.297.

U.D.R. a devenit proprietara unui patrimoniu compus din următoarele mine, uzine, fabrici, domenii și concesiuni:

1. Uzinele metalurgice și constructoare de mașini de la Reșița și Anina;
2. Fabrica de mașini agricole Bocșa;
3. Minele de fier de la Ocna de Fier și Dognecea;
4. Minele de cărbuni de la Steierdorf, Doman și Secul;
5. Minele de cupru și aur de la Oravița, Sasca și Ciclova;
6. Concesiunea minelor de fier și mangan de la Delinești, a minelor de fier de la Armeniș, a minelor de lignit de la Caransebeș, Armeniș și Bozovici;
7. Domenii cu o suprafață de 95.863 ha dintre care 88.248 ha de pădure (suprafață rămasă după reforma agrară din anul 1921);
8. Fabricile de cherestea de la Anina, Bocșa, Văliug și Zăvoi, viile de la Moldova Nouă, Ramna, Tirol, iazurile de la Văliug și Anina precum și participări la alte 16 societăți.⁹⁴⁰

Întreaga societate avea un capital de 125.000.000 lei, împărțit în 250.000 acțiuni a 500 lei. În schimb, societatea S.T.E.G. primea la purtător, ca valoare și preț al aportului său social, 148.000 acțiuni a 500 lei bucate, adică un total de 74.200.000 lei. Restul de 50 milioane urmau să fie vândute cu un adaus de 100% cumpărătorilor români. Deoarece capitalul fusese fixat la 125.000.000 lei, dintre care numai 75.000.000 au fost emiși la constituire, în luna octombrie 1920 societatea a trebuit să mai facă o emisiune de 100.000 acțiuni de 500 lei, adică în total de 50.000.000 lei.⁹⁴¹

Primii directori ai U.D.R. au fost inginerii Alexandru Popp și Ștefan Epure.⁹⁴²

În raportul său din data de 12 august 1920, președintele Adunării generale a acționarilor S.T.E.G., Dr. Rudolf Sieghart, a arătat în fața acționarilor că societatea renunță la minele, uzinele și domeniile ei din Banat „nu chiar în mod benevol și că în alte condiții nici nu s-ar fi gândit să facă modificări”.⁹⁴³

Conform bilanțului din anul 1919, valoarea uzinelor și domeniilor ungare ale S.T.E.G. inclusiv provizii, efecte și altele se ridica la aproximativ 228.000.000 coroane. Obligațiile uzinelor și domeniilor erau de aproximativ 85.000.000 coroane, din care 40.000.000 erau datorii față de banca societății „Boden-Credit Anstalt”. Valoarea scriptică a uzinelor, minelor și domeniilor era deci de 143.000.000 coroane. Din totalul celor 125.000.000 milioane lei cu care se forma coua societate U.D.R., S.T.E.G. rămânea în prima fază cu 75.000.000 lei, adică 60%. Președintele Dr. Rudolf Sieghart era conștient că ar fi putut obține condiții mult mai favorabile în alte condiții ale tranzacției. Așa însă, existând pericolul să piardă de tot uzinele, minele și domeniile din Banat, nu avea altă posibilitate decât

⁹⁴⁰ *Ibidem.*

⁹⁴¹ Privilegirte österreichische Staats-Eisenbahngesellschaft Ausserordentliche General-Versammlung zu Wien, am 12 August 1920, Bericht und Beschluß, Wien, 1920, p. VII, VIII.

⁹⁴² SJANCS, Fond U.D.R., inv. 1141, Dosar 2/1940; fila 2.

⁹⁴³ Privilegirte österreichische Staats-Eisenbahngesellschaft Ausserordentliche General-Versammlung zu Wien, am 12 August 1920, Bericht und Beschluß, Wien, 1920, p. X, XII.

aceea de a trata cu consorțiul format din principalele bănci românești aflate sub egida statului român. Din acest consorțiu au făcut parte următoarele bănci din România: Marmorosch Banck, Banca Chrissoveloni, Banca de Scont a României, Banca Comercială Română, Banca Generală a Țării Românești din București, Banca Albina din Sibiu, Temeswarer Bank și Handel A.G. din Timișoara. Adunarea Generală a acționarilor S.T.E.G., din 12 august 1920, a aprobat în unanimitate preluarea de către UDR a minelor, uzinelor și domeniilor bănățene ale S.T.E.G.⁹⁴⁴

În perioada S.T.E.G.-ului, paralel cu ridicarea nivelului calitativ și diversificarea producției, aceasta a crescut semnificativ și din punct de vedere cantitativ: din 1855 până în 1919 producția industriei constructoare de mașini a crescut de 41 de ori. Deși după primul război mondial a scăzut procentul contribuției uzinelor de la Reșița în întregul economiei naționale, totuși aceasta rămâne semnificativă, mai ales în producția de oțel: dacă în anul 1924 contribuția era de 100% în anul 1937, rămâne la 77%.⁹⁴⁵

Legea privitoare la funcționarea U.D.R., promulgată prin decretul regal nr. 2455 din 14 iunie 1923, pune capăt situației de provizorat a U.D.R. și introduce unele modificări esențiale în modul de funcționare al societății. Legea aprobă statutele societății, prevede ca 60% din capital să fie deținut de români. Consiliul de administrație urma să aibă între 7-28 de membri, dintre care patru să fie numiți de către Ministerul de Industrie și Comerț. Din rândul membrilor consiliului de administrație se alegeau anual președintele și cei doi vicepreședinți. Membrii consiliului de administrație, cei ai comitetului de direcție, președintele consiliului și directorul general trebuia să fie cetățeni români.⁹⁴⁶

S.T.E.G. a pierdut treptat din pozițiile în cadrul U.D.R., la început în favoarea părții românești, apoi în favoarea firmei „Vickers Limited London” căreia i-a cedat o parte din acțiuni, astfel că partea românească a ajuns să fie majoritară a acțiunilor.⁹⁴⁷

Trebuie remarcat faptul că U.D.R. a păstrat în mare parte cadrul organizatoric al S.T.E.G., la fel și cadrele conducătoare și corpul tehnic, ingineresc și muncitorii. În asemenea condiții, U.D.R. a cunoscut în perioada interbelică una dintre cele mai bune etape din istoria sa, fiind de departe cea mai mare societate industrială din România. Pe lângă ce a produs până atunci în mod tradițional, s-au mai adăugat produse noi precum utilajul petrolier. De asemenea, de la Reșița au plecat cadre și utilaje care au dus la procesul de industrializare al României în deceniile următoare.

⁹⁴⁴ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p.298.

⁹⁴⁵ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, op. cit., p. 28; vezi și Colectiv - *Contribuții la problema materiilor prime în România*, vol. IV, Partea I, București, 1941, p. 212.

⁹⁴⁶ Ion Păsărică, *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniile din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, ediția a III-a, 1936, p. 63.

⁹⁴⁷ Privilegierte österreichisch-ungarische Staats-Eisenbahn-Gesellschaft Sechshundsechzigste ordentliche General-Versammlung zu Wien, am 9 Juli 1923, Bericht – Beschlüsse - Rechnungsabschluss, Betriebsjahre 1920, 1921, 1922, Wien, 1923, P. XII.

Astfel, între anii 1920-1932 producția de fontă a crescut permanent, cu excepția a trei ani (1922, 1927, 1930, 1932) de la 14.074 tone în 1920 la 53.857 tone în 1929; între 1933-1944 producția cea mai mare a fost în anii 1942-100.184 tone și 1943 – 106.168 tone.⁹⁴⁸

Producția de cocs bulgăr a crescut între anii 1934-1939 de la 3111.725 de tone în 1934 la 81.876 tone în 1939. Din 1940 a început să scadă până în anul 1944 când ajunge la 72.625 tone.⁹⁴⁹

Producția de oțel S.M. a crescut de la 30.882 tone în anul 1920 la 126.899 tone în 1930. Apoi în anii crizei economice a scăzut, pentru ca din 1934 să crească din nou de la 128.704 tone la 228.289 tone în anul 1943. Producția de oțel electric a pornit de la 331 tone în anul 1922 și a ajuns la 1.520 tone în anul 1931, apoi după criză a pornit de la 889 tone în anul 1934 la 6.253 tone în anul 1942.⁹⁵⁰

Producția de laminate are în anul 1920 o producție de 41.249 tone și ajunge în anul 1928 la 126.866 tone. După criză se pleacă de la o producție de 108.414 tone laminate în anul 1934 și ajunge la 204.299 tone în anul 1943.⁹⁵¹

Turnătoriile au asigurat o producție de piese turnate astfel: în anul 1920 sunt 2.600 tone de piese turnate și în 1938 un total de 13.334 tone. Forjele au dat producții anuale între 5.690 tone piese presate și forjate în anul 1939 și 12.971 tone în anul 1943.⁹⁵²

Fabrica de poduri și construcții metalice a dat produse între anii 1926 – 1944 de la 821 de tone în anul 1926 la 8.125 tone în anul 1939. Între 1920-1933 U.D.R. a executat 48 de poduri de cale ferată și 14 poduri pentru șosele. Fabrica de poduri din Reșița s-a dovedit nu numai foarte rentabilă pentru Reșița dar și foarte utilă pentru România, mai ales după război. Cam în aceeași parametri de producție s-au încadrat și fabricile de roți montate și cea de mașini.

Un loc aparte îl va ocupa fabrica de locomotive din Reșița. Conform tratatelor de preluare a S.T.E.G., U.D.R. va construi între 1921-1922 o fabrică de locomotive cuprinzând o cazangerie și o hală de montaj.

Începând cu anul 1920, la Uzinele și Domeniile din Reșița și la Uzinele „Nicolae Malaxa” din București începe proiectarea și construcția următoarelor tipuri de locomotive:

- seria 230 pentru trenuri de călători (1932-1936)
- seria 142 pentru trenuri grele de călători (1937-1940)
- seria 50 pentru trenuri de marfă (1926-1936)
- seria 150 pentru trenuri grele de marfă (1947-1960)
- seria 131 pentru trenuri de călători pe linii secundare (1939-1942)
- seria 151 prototipuri pentru trenuri grele (1938-1939).⁹⁵³

⁹⁴⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 99.

⁹⁴⁹ *Ibidem*, p. 100.

⁹⁵⁰ *Ibidem*

⁹⁵¹ *Ibidem*.

⁹⁵² *Ibidem*, p. 101.

⁹⁵³ informatiiresita

În perioada 1919-1944 s-au executat la Fabrica de mașini și la Fabrica de locomotive un număr de 1.042 reparații de locomotive, iar începând din anul 1925 s-au produs 566 locomotive noi, din care 52 de cale ferată îngustă (industriale și forestiere). Pentru cale ferată normală au fost fabricate următoarele tipuri de locomotive:

- tip 50.100 – 266 bucăți între anii 1932-1935;
- tip 230.100 – 19 bucăți între anii 1936-1937;
- 142.000 – 36 bucăți între anii 1937-1939;
- 131.000- 67 bucăți între anii 1939-1943;
- 40.000 – 5 bucăți în 1930.⁹⁵⁴

În anul 1926 se produce la Reșița locomotiva cu abur 50.243 "Regele Ferdinand", prima locomotivă construită în România în perioada interbelică. Datorită succesului în construcția de locomotive la Reșița și Malaxa, începând cu anul 1930, în România nu s-a mai importat nici o locomotivă.⁹⁵⁵

Între anii 1926-1960, în România s-au construit 1207 locomotive cu abur, reprezentând 10 tipuri pentru cale normală și trei tipuri pentru cale îngustă. Din acestea s-au fabricat 797 la „Uzinele Reșița” și 410 la „Uzinele Malaxa” din București. Locomotiva cu numărul 1000 a fost inaugurată în septembrie 1955, ea fiind din seria 150.000.

În anul 1957 s-a luat decizia la nivelul guvernului României de a se realiza locomotive Diesel cu transmisie electrică. Reșiței îi revenea sarcina de a fabrica motoarele și boghiurile. Primul motor Diesel a fost terminat la 13 decembrie în anul 1960.

Producția a demarat în forță, astfel că deja în primul deceniu de funcționare se realizaseră peste 1000 de motoare Diesel pentru locomotive, majoritatea pentru CFR dar și pentru Polonia, Bulgaria, China, Cehoslovacia, SUA, Costa Rica, Mozambic, Irak, Venezuela și alte țări.⁹⁵⁶ Erau fabricate după licență elvețiană. Din 1971 se vor fabrica și după licență americană. În total au fost fabricate 4799 de motoare Diesel electrice pentru locomotive.⁹⁵⁷

În anul 1960, producția de locomotive cu abur s-a sistat, industria românească profilându-se pe producția de locomotive diesel și electrice. Locomotivele cu abur au funcționat în exploatarea C.F.R. până în anul 1980. În perioada 1980-1998, locomotivele cu abur au fost casate în proporție de 98%.⁹⁵⁸

Locomotivele fabricate la Reșița circulau și pe calea ferată Caransebeș-Câlnic care a fost dată în folosință în anul 1938 atât pentru transportul de călători cât și pentru mărfuri.

⁹⁵⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.106.

⁹⁵⁵ informatiiesita

⁹⁵⁶ Dan Gh. Perianu, *Istoria locomotivelor și a căilor ferate din Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 136.

⁹⁵⁷ *Ibidem*, p. 177.

⁹⁵⁸ informatiiesita

Aceste locomotive erau destinate atât tracțiunii de marfă cât și călători. Se remarcă în mod special locomotivele Tender tip „D” 40.000 destinate trenurilor de marfă pe linia ferată Oravița-Anina unde sunt condiții deosebite de circulație datorită traseului deosebit de dificil. De asemenea este remarcată locomotiva de tip „E” 50.000 care, prin metodele moderne de fabricație era una dintre cele mai bune din Europa aceluși timp.

În total, uzinele din Reșița au fabricat integral un număr de 1461 locomotive dintre care primele 9 în perioada S.T.E.G. și majoritatea covârșitoare între anii 1925-1964.⁹⁵⁹

Cu o asemenea tradiție în construcția de locomotive, cineva a avut o inițiativă extraordinară: un muzeu în aer liber cu locomotivele produse la Reșița. Cel care a avut această inspirată idee este inginerul Mircea Popa (fost director al mării întreprinderi de construcții din Reșița și cel mai longeviv primar al municipiului). A fost secondat îndeaproape de inginerul Dan Perianu. Prin acest demers, Reșița a ajuns să aibă unicul astfel de muzeu din România și printre puținele din Europa.

Inaugurat în anul 1972, la o fericită aniversare, muzeul cuprinde 16 locomotive. Acestea sunt următoarele (în ordinea anului de fabricație):

1. 1872 – Locomotiva nr. 1 Resicza (ecartament 948 mm);
2. 1909 – Locomotiva forestieră CFF - 704.209;
3. 1921 – Locomotiva CFR de ecartament normal seria 50.025;
4. 1925 – Locomotiva Tender cu ecartament îngust (700 mm) nr. 704.402;
5. 1930 – Locomotiva CFR de ecartament normal seria - 50.378;
6. 1933 – locomotiva CFR de ecartament normal - 230.163;
7. 1939 – Locomotiva CFR de ecartament normal seria - 142.072;
8. 1940 – Locomotiva CFR de ecartament normal - 131.003;
9. 1944- Locomotiva forestieră CFF - 704.404;
10. 1952 – Locomotiva tender uzinală CFU 29;
11. 1952 – Locomotiva CFR de ecartament îngust - 764.103;
12. 1954 – Locomotiva tender uzinală CFU 14;
13. 1955 – Locomotiva CFR de ecartament normal - 150.038;
14. 1956 – Locomotiva forestieră CFF – 764.493;
15. 1958 – Locomotiva CRR de ecartament îngust – 764.001;
16. 1960 – Locomotiva tender uzinală CFU – 28.⁹⁶⁰

Din punct de vedere al proprietăților de terenuri, U.D.R. avea o avere imensă. Pe baza legii reformei agrare din anul 1921 s-au expropriat din moșia U.D.R. 399 iugăre și 1140 stânjeni pătrați pentru care s-a dat ca preț de expropriere 160.058 lei și 87 bani. Restul, adică drepturi de apă, vamă și altele,

⁹⁵⁹ Dan Gh. Perianu, *Istoria locomotivelor și a căilor ferate din Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 94.

⁹⁶⁰ *Ibidem*, p. 177.

fără plată. Se recunosc U.D.R. drepturile de exploatare a subsolului, respectiv cărbunii și minereurile. Astea prin Hotărârea nr., 354/1922 a Comisiei Județene de expropriere și împrumut, Oravița, 15 decembrie 1922.⁹⁶¹

Cu toate aceste exproprieri, U.D.R. mai avea în perioada interbelică 153 case (imobile) plus terenuri de case, păduri și alte terenuri.⁹⁶² Numai în comuna Reșița Română U.D.R. mai avea ca terenuri în 1922 următoarele:

- arătură – 17 iugăre, 1532 stânjeni;
- grădini – 1199 stânjerni;
- fâneață – 47 iugăre, 696 stânjeni;
- pășune – 37 iugăre, 51 stânjeni;
- pădure – 1021 iugăre, 248 stânjeni;
- locuri de casă – 39 iugăre, 1441 stânjeni;
- teren neproductiv – 100 iugăre, 1176 stânjeni.⁹⁶³

Pădurile ca proprietate a U.D.R. aveau o suprafață imensă, mai ales dacă ținem seama de adevăratul jaf care s-a produs prin defrișările masive începând cu 1771 pentru nevoile uzinei. Conform documentelor de arhivă aflăm suprafețele de păduri dar și alte terenuri deținute de U.D.R. în anii 1927-1928.

De exemplu, Amenajamentul pădurilor din „Reșița-de Sus”, proprietate a U.D.R., de pe terenurile Reșița Montană, Târnova, Cuptoare și Secul cuprinde următoarele terenuri:

- Pădurile sunt în suprafață de 6.987, 82 ha;
  - Case și grădini – 23,49 ha;
  - Fânețe – 428, 78 ha;
  - Pășune – 5,83 ha;
  - Luminișuri – 21,45 ha;
  - Terenuri neproductive – 140,62 ha.
- Total – 7.607, 99 ha.⁹⁶⁴

Amenajamentul pădurilor din „Reșița - de Jos”, proprietate a U.D.R., de pe terenurile Reșița Română, Doman, Clocotici, Moniom, Câlnic, Lupac și Bocșa Montană în suprafață totală de 3.268,37 ha cuprinde:

- Pădure – 3.079,72 ha;
- Case și grădini – 18,79 ha;
- Fânețe – 100,17 ha;
- Pășune – 28,52 ha;
- Luminișuri – 14,30 ha;
- Terenuri neproductive – 26,87 ha.⁹⁶⁵

⁹⁶¹ SJANCS, Fond U.D.R., Inv. 231, Dosar 63, fila 54.

⁹⁶² SJANCS, Fond U.D.R., Inv. 231, Dosar 63; filele 4-17.

⁹⁶³ SJANCS, Fond U.D.R., Inv. 231, Dosar 63, fila 56.

⁹⁶⁴ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 6/1928.

⁹⁶⁵ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 4/1927.

Producția de mașini în tone era următoarea: în anul 1920 este de 3.500 tone, în anul 1930 se ajunge la 18.750 tone. După criza economică începe de la 14.900 tone în anul 1934 la 28.955 tone în anul 1943.⁹⁶⁶

În documentele de arhivă, pe parcursul a 17 file sunt înșirate toate cele 400 de poduri și podețe metalice construite de U.D.R. cu toate schițele tehnice și datele de construcție. Este o adevărată oglindă a performanțelor tehnice ale uzinelor de la Reșița, iar pentru cei interesați de detalii ingineresti un adevărat tezaur tehnic.⁹⁶⁷

Uzinele din Reșița vor avea permanent o pondere însemnată în economia României. Astfel, în anul 1927 Reșița are o pondere de 69,7% din producția de fontă a țării, la oțel este de 90,1%, iar la producția de laminate de 65%, la locomotive este 100%, la fel are monopolul și la poduri și construcții metalice, ramificații de cale ferată, roți montate, vagoane și mașini electrice.⁹⁶⁸

Această pondere foarte mare în economia națională se păstrează și în perioada următoare. Astfel, în 1939, Reșița dădea 100% producția de cocs, 75% fontă, 80% oțel, 70% fier comercial, 50% locomotive, 100% șine de cale ferată, bandaje, roți montate, osii, vagoane.⁹⁶⁹

Participările cu acțiuni ale U.D.R. la diferite întreprinderi din țară și din străinătate (Iugoslavia și Bulgaria) vor crește cu peste 390 milioane de lei. Astfel U.D.R. ajunge să aibă participații la 38 de întreprinderi. Se fac apoi convenții cu întreprinderi din țară și străinătate privind producția pe anumite sortimente de produse. În acest fel, U.D.R. își asigură un adevărat monopol pentru desfacerea produselor sale, mai ales laminatele. În urma acestor convenții U.D.R. are profituri uriașe, mai ales în perioada 1920-1934. De exemplu, în anul 1920 profitul total era de 28.491.737 lei, în 1926 este de 240.373.311 lei, în anul 1928 este de 261.737.302 lei, în 1939 este de 404.557.499 lei, iar în anul 1943 ajunge la 505.577.915 lei.⁹⁷⁰

În perioada crizei economice U.D.R. a recurs la împrumuturi externe. De exemplu, între 1929-1932, U.D.R. a contractat împrumuturi externe cu garanții în ipotecă pe comunele din domeniul societății.

Un loc aparte în producția uzinelor reșițene l-a avut construcția de utilaj petrolier. Astfel, după ce UDR s-a constituit în societate pe acțiuni în 1920, s-a constatat că era nevoie să se racordeze la economia României, respectiv la industria petrolieră cel puțin dintr-un motiv: în acea perioadă petrolul era cel mai important produs la exportul României, având în acel moment 60 de rafinării.

⁹⁶⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 108.

⁹⁶⁷ SJANCS, Fond UDR, inv. 1450, 1890-1944; filele 1-17.

⁹⁶⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p.108.

⁹⁶⁹ *Ibidem*, p. 109.

⁹⁷⁰ *Ibidem*, p.116.

În acest context economic, anul 1920 s-au constituit în societate pe acțiuni UDR și a început să producă și utilaj petrolier, acesta fiind necesar la exploatarea țițeiului din România. Producția de utilaj petrolier a început în anul 1924 în cadrul fabricii de mașini. Era o recunoaștere a valorii acestui adevărat colos industrial de pe valea Bârzavei. Fabricarea utilajului petrolier la Reșița s-a făcut la nivel de performanță, fapt recunoscut și pe plan extern, astfel că două societăți străine au încheiat contracte în 1935 cu UDR pentru livrarea de utilaj petrolier.⁹⁷¹

Cu toate că în anul 1938 se face un protocol între UDR și Malaxa privind împărțirea producției, totuși producția de utilaj petrolier performant crește permanent. Astfel, în anul 1935 s-au livrat 47 tone de utilaj, iar în 1944 un total de 2000 tone.⁹⁷²

Economia Reșiței nu însemna doar o industrie metalurgică. De exemplu, producția de panificație avea mare trecere printre locuitorii de pe Bârzava. Consumul de pâine era mare și zilnic, de aceea au fost și mulți întreprinzători în acest domeniu. Astfel, un Tablou despre brutăriile din Reșița la data de 24 august 1935 ne indică faptul că erau în total 21 de brutării. În acest tablou este menționată și situația cu cantitatea de făină întrebuințată zilnic. Situația era aceasta:

Nr.	Numele brutarului	Strada	Cantitatea de făină pe zi
1	Gluck Anton	Principesa Elisabeta	100 kg
2	Cugler Francisc	Carmen Silva	90 kg
3	Gionovici Ioana	Carmen Silva	250 kg
4	Miloș Petru	Carmen Silva	60 kg
5	Kasai Petru	Gen. Dragalina	50 kg
6	Spieler Nina	Gen. Dragalina	250 kg
7	Drexler Ion	Gen. Dragalina	60 kg
8	Gâju Ștefan	Dorobanților	100 kg
9	Grundorat Edgar	Dorobanților	85 kg
10	Weber Petru	Călărașilor	50 kg
11	Drexler Carol	Unirii	150 kg
12	Hubert Cristian	Unirii	60 kg
13	Andrei Ion	M. Viteazul	90 kg
14	Weitzen Alexandru	M. Viteazul	260 kg
15	Biro Ion	Canalului	50 kg
16	Umling August	Canalului	50 kg
17	Frații Bayer	Regina Maria	250 kg

⁹⁷¹ Coriolan Suru – *Construcția de utilaj petrolier la Reșița între 1924-1954*, Banatica, nr. 10, 1990, p. 421.

⁹⁷² *Ibidem*, p. 425.

18	Stelea Dănilă	Libertății	75 kg
19	Geischeimer Iacob	Iliasa	90 kg
20	Bola Nicolae	Doman	80 kg
21	Fischer Dezideriu	Dealul Crucii	60 kg. ⁹⁷³

Din cele 23 de brutării existente în data de 6 septembrie 1935 cea mai mică capacitate de producție o avea Geischeimer Iacob cu 100 kg și cea mai mare Weitzen Alexandru de pe strada Mihai Viteazul cu 1.000 kg pe zi. Vindeau între 35 -175 kg de pâine pe zi.⁹⁷⁴

În anul 1939, prin adresa nr. 111/1939 din 20 februarie 1939, Oficiului Zootehnic și Veterinar al plasei orașului Reșița îl avertizează pe primar că abatorul este într-o stare jalnică, un loc de infecție: piața de carne și cea cu comerțul cu lapte sunt la fel.⁹⁷⁵

Se ajunge la această situație după ce doar cu 6 ani în urmă s-a dat aprobare pentru un abator nou. Este Adresa nr. 575/1933 din 10 noiembrie 1933 a Oficiului Zootehnic și Sanitar Veterinar al plasei și orașului Reșița către Primăria comunei urbane Reșița pentru construirea unui abator modern, deoarece cel actual este „primitiv și lipsit de apă și toate aranjamentele necesare”.⁹⁷⁶

Din același an 1939 avem un Tablou cu mărfurile existente în prăvălii și prețurile lor la data de 19 octombrie 1939 pe kilogram:

Făină – 1 kg – între 8,50-10,47 lei în funcție de calitate;

Făină de porumb -1 kg – 6,38 lei;

Pâine – 9,49 lei;

Orez – între 35,40-40 lei în funcție de calitate;

Cafea – între 173-229 lei;

Ceai – 447-630 lei;

Zahăr – 32-34 lei;

Ciocolată menaj – între 121-182 lei;

Oțet – 25,57 lei;

Săpun – între 32,69 – 37,70;

Brânzeturi – 42,60 lei;

Paste făinoase – 28,77 lei;

Fasole – 13,65 lei;

Unt- 82,50 lei;

Ulei vegetal – 58,90 lei;

Unsoare de căruță – 14,50 lei;

Ceapă – 3 lei;

Cartofi – 3 lei;

⁹⁷³ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 4/1935 Probleme de comerț; fila 11.

⁹⁷⁴ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 4/1935; Probleme de comerț, 1935; fila 14.

⁹⁷⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 2/1939, Probleme administrative; fila 25.

⁹⁷⁶ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 32/1933-1934; Fila 2.

Petrol – 1 litru – 4 lei.⁹⁷⁷

În paralel sunt și prețurile pe care le praticau magazinele U.D.R.-ului. Astfel, o adresă a U.D.R. nr. 50578/10 ianuarie 1939, referitor la prețurile de desfacere pe luna ianuarie 1939 (în consumurile concesionate) menționează:

Griș – 8, 95 lei /kg;
Făină de patiserie – 8, 95;
Făină de pâine – 8;
Făină de porumb – 5, 10;
Tărâțe mărunte – 4, 10; tărâțe – 3, 50;
Porumb – 4, 55;
Ovăz – 5, 25;
Fasole albă – 13, 40;
Untură de porc – 43;
Slănină afumată – 43;
Zahăr tos – 32;
Zahăr praf – 33;
Zahăr cubic – 34;
Petrol lampant – 3, 85 litrul.⁹⁷⁸

Consumurile muncitorești la U.D.R. concesionar exclusiv S.A. pentru desfacere mărfuri sunt acestea:

Există în total 86 sortimente de alimente; 46 articole casnice; 38 de săpunuri, perii, creme de ghețe, cosmetice; 13 sortimente de băuturi; 6 tipuri de saci goi.

Exemplificăm prețurile la unele dintre ele:

Cartofi – 3, 35 lei/kg;
Linte – 15;
Alune prăjite – 195;
Brânză trapist – 64;
Cafea boabe – între 168-215 lei/kg;
Ceai – între 150-460 lei/kg;
Ciocolată – 70-145;
Coniac - - 0, 7 l – 120 lei;
Rom – 135/l;
Țuică tare – 49/l.⁹⁷⁹

Comparativ cu venitul funcționarilor și subfuncționarilor prețurile sunt foarte accesibile. De exemplu, la U.D.R. norma de salarizare prevedea pentru un funcționar cu 30-32 de ani cotizație, la clasa IV/3 ajunge la un salariu maxim de

⁹⁷⁷ SJANCS Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 6/1939; Ordine și circulare, probleme financiare; filele 96-97.

⁹⁷⁸ SJANCS, Fond U.D.R., Direcția minelor, dosar 22/1939, fila 1.

⁹⁷⁹ SJANCS, Fond U.D.R., Direcția minelor, dosar 22/1939, fila 10.

128.000 lei. Un subfuncționar cu aceeași ani de cotizatie la clasa XV/3 ajunge la 42.999 lei.⁹⁸⁰

Ca o concluzie retrospectivă se poate spune că în perioada interbelică uzinele de la Reșița s-au modernizat și astfel s-au ridicat din punct de vedere tehnologic la nivelul european de atunci. Exemplificăm câteva dintre realizările tehnice care au dus la această stare:

- Secția de laminoare funcționa cu 8 trenuri de laminare acționate cu motoare cu curent electric continuu;
- În 1926 secția de turnătorie a fost dotată cu noi cubilouri și cu compresor de aer comprimat;
- În 1927 s-au instalat noi linii de macarale și pârimele mașini pneumatice de formare;
- În 1929 s-au instalat mașini pentru pregătirea nisipului;
- În 1937 s-a instalat turnătoria de metale cu 14 cuptoare de creuzete;
- În 1939 s-a pus în funcțiune o mașină de curățat cu apă;
- În 1940 un aparat electric pentru încălzit maselele pieselor grele;

Astfel capacitatea turnătoriei a ajuns la 18.000 tone piese turnate.⁹⁸¹

O dezvoltare importantă a cunoscut și secția construcțiilor de mașini. Cele mai importante realizări au fost următoarele:

- Modernizarea fabricii de mașini electrice (1919);
- Lărgirea fabricii de poduri;
- Dotarea fabricii de locomotive cu 142 de mașini și instalații puse în funcțiune până în anul 1928, astfel că s-a ajuns la o producție anuală de 80-100 locomotive.⁹⁸²

Producția U.D.R. domina industria românească de la procente importante până la 100%. Chiar dacă producția pe diverse sortimente varia în funcție de anii de producție, totuși rămânea foarte importantă în economia românească pe ansamblu.

Exemplificăm pe unii dintre anii din perioada interbelică, respectiv între 1921 -1944:

La fontă în tone:

Anul	Producția
1921	18.850
1925	43.702
1926	45.478
1933	încetat activitate
1935	48.986
1938	84.600
1940	87.800

⁹⁸⁰ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 1/1939-1947, nr. inv. 1014, fila 53.

⁹⁸¹ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 83.

⁹⁸² *Ibidem.*

1944 50.000 (până în luna august).⁹⁸³

La oțel producția în tone în perioada 1924-1944:

Anul	Producția
------	-----------

1924	86.932
------	--------

1928	144.117
------	---------

1930	128.419
------	---------

1935	157.409
------	---------

1938	206.500
------	---------

1940	210.600
------	---------

1943	234.600
------	---------

1944	127.000. ⁹⁸⁴
------	-------------------------

Producția de laminate între 1924-1944 în tone:

Anul	Producția
------	-----------

1924	71.664
------	--------

1927	112.404
------	---------

1928	126.866
------	---------

1933	79.504
------	--------

1938	158.180
------	---------

1943	189.351
------	---------

1944	113.144 (pentru primele 9 luni). ⁹⁸⁵
------	---

Dezvoltarea uzinelor de la Reșița în perioada interbelică este ilustrată și de alte date statistice:

- Capitalul social a ajuns la 825.000.000 lei (la sfârșitul perioadei);
- Capitalul investit ajunge la 2.571.000.000 lei;
- Forța motrice totală folosită este de peste 62.716 HP;
- Numărul muncitorilor a ajuns la peste 16.000;
- Producția anuală în 1936 a ajuns la 1.733.000.000 lei;
- Producția anuală în 1937 este de 2.133.015.622 lei.⁹⁸⁶

Forța economică a U.D.R. în perioada interbelică a crescut continuu și datorită faptului că această societate a încheiat înțelegeri cu caracter monopolist cu societăți industriale atât din România cât și cu altele din străinătate (Cehoslovacia, Serbia, Austria, Ungaria).

De remarcat faptul că U.D.R a obținut constant profit, chiar și în perioada crizei economice. Iată câteva exemple:

Anul	Capitalul social	Profitul
1924	250 milioane	67.708.608 lei;
1925	„ „	103.950.685 lei;
1932	-----	28.814.437 lei;

⁹⁸³ *Ibidem*, p. 85.

⁹⁸⁴ *Ibidem*.

⁹⁸⁵ *Ibidem*.

⁹⁸⁶ Enciclopedia României, vol. III, p. 864; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 86.

1939	100 milioane	188.700.771 lei;
1943	-----	305.051.778 lei. ⁹⁸⁷

Dezvoltarea U.D.R. și mai ales marile profituri s-au datorat și comenzilor de produse, mai ales din partea statului (exemplu: poduri și mai ales armament). La un moment dat U.D.R. nu mai putea face față comenzilor de armament și a împărțit aceste comenzi și cu alte fabrici. Diferența dintre salariul plătit și profit era foarte mare. Astfel, la fiecare sută de lei plătită ca salariu unui muncitor, profitul era de 390 lei.⁹⁸⁸

La 1 septembrie 1939 Germania atacă Polonia și începe al doilea război mondial. În același an 1939, odată cu ocuparea Cehoslovaciei de către Germania, concernul german „Herman Goring Werke” a luat cele 177.600 de acțiuni ale U.D.R. deținute în Cehoslovacia.⁹⁸⁹

Intrarea României în al doilea război mondial alături de Germania și ceilalți aliați ai ei a dus la apariția unei legislații suplimentare, inclusiv referitoare la evrei. Asta se aplica inclusiv pe plan local, dar desigur cu acordul, ordinele sau sugestia autorităților centrale.

De exemplu, Prefectura județului Caraș, dă ordonanța nr. 15/1942 referitoare la aprovizionarea populației evreiești. În aceasta se menționează că aprovizionarea se face numai de primării prin comunitățile respective după numărul de persoane din familie potrivit următoarelor articole:

art. 1: evreii nu au voie să cumpere nimic de la țărani; dacă nu respectă această dispoziție, merg în Transnistria, iar țăranii în lagăr;

art.2 – nu se pot caza țăranii peste noapte la evrei.⁹⁹⁰

În afara acestei legislații, era sub control strict aprovizionarea populației cu alimente și produse de necesitate în general. Astfel, s-a alcătuit un Tabel cu articolele declarate de necesitate generală în octombrie 1941. Acestea erau: ouăle, peștele, făina, pâinea, sarea, orezul, carnea, carnea conservată și fabricate din carne, grăsimile animale, păsările vii sau tăiate, preparate din lapte.⁹⁹¹

Firmele din oraș aveau obligația să dea listele cu prețuri pentru produsele care le comercializau precum și cu stocurile care le aveau în magazine. De exemplu, în data de 3 iunie 1940, comerciantul Adalbert Fuchs avea următoarele prețuri (este pus prețul final, după adaus comercial):

Brânză de oaie – 50 lei/kg;

Făină nr. 0 – 14,50 lei/kg;

Făină nr. 4 – 13,50 lei/kg;

Pâine din făină nr. 4 – 12,50 lei/kg;

Orez japonez – 68 lei/kg;

⁹⁸⁷ Monitorul Oficial, partea a II-a, 1920-1943; vezi și S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 88.

⁹⁸⁸ N. N. Constantinescu, V. Axeniuc, *Capitalul monopolist în România*, Editura Politică, București, 1962, p. 263.

⁹⁸⁹ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 79.

⁹⁹⁰ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 16/1936; Fila 2:

⁹⁹¹ SJANCS, Fond, Primăria orașului Reșița, Dosar 9/1941: probleme de comerț; filele 17-19.

Ceai – 800 lei/kg;
Zahăr tos – 32 lei /kg;
Zahăr cubic – 34 lei/kg;
Zahăr praf – 33 lei/kg;
Mazăre – 28 kg/lei;
Cartofi – 7 lei/kg;
Lămâie – 6 lei/kg;
Portocale – 48 lei/kg;
Cafea – 72l lei/kg;
Cafea cicoare – 60 lei/kg;
Ciocolată menaj – 226 lei/kg;
Cacao – 242 lei/kg;
Petrol lampant – 5 lei/litru;
Săpun cheia – 7,50 lei bucata;
Săpun de rufe – 14 lei/kg;
Unsoare pentrru căruțe – 20 lei/kg;
Sare – 3,60 lei/kg;
Oțet – 36 lei/litru.⁹⁹²

Date interesante aflăm dintr-un document de arhivă din iunie anul 1940. Este vorba despre o Dare de seamă pentru activitatea pe anul 1939 la U.D.R.

Astfel, Darea de seamă s-a ținut în data de 30 iunie 1940, prezentată de C.A., apoi raportul cenzorilor la a dunarea generală ordinară a acționarilor.⁹⁹³

Membrii Consiliului de Administrație sunt:

1. Ernest Urdărianu – președinte;
2. Ing. Alex Periețeanu-vicepreședinte;
3. Ing. Nicolae Malaxa – administrator delegat;
4. Ion Rosetti –Bălănescu - administrator delegat;
5. Gh. Ath. Gheorghiu – director general.

Pe lângă membrii C.A. mai sunt administratorii numiți de Ministerul Economiei Naționale:

1. Octav Furlugeanu
2. General Ioanichie Filimon
3. Dr. Titus Popovici
4. General Romulus Scasoreanu

Comisarul guvernului: Nicolae Ottescu.⁹⁹⁴

Ordinea de zi pentru Adunarea ordinară, convocată pentru 30 iunie 1940, orele 11 în Palatul Camerei de Comerț din București, strada Burssei nr. 4, a fost aceasta:

1. Raportul C.A. și cenzorilor pe anul 1939;
2. Aprobarea bilanțului, contului de profit și pierderi, distribuirea beneficiului;

⁹⁹² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 14/1941; Liste de prețuri pentru diverse produse; fila 16.

⁹⁹³ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al U.D.R. pe anul 1939; fila 2.

⁹⁹⁴ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al U.D.R. pe anul 1939; fila 3.

3. Descărcarea C.A. și cenzorilor;
4. Fixarea onorariilor cenzorilor;
5. Ratificarea cooptărilor de noi membri în C.A.: I.Rosetti Bălănescu și Victor Bădulescu;

6. Alegerea a 6 membri în C.A. pe locurile vacante;
7. Alegerea a 5 cenzori și 5 cenzori supleanți.⁹⁹⁵

A fost prezentat rolul U.D.R. în industria metalurgică din România la nivelul anului 1939. Astfel, U.D.R. participă cu următoarea producție în procente:

- 100% - cocs pentru furnale înalte;
- 100% - șine, bandaje, osii, roți de vagoane și locomotive;
- 80% - oțel;
- 75% - fontă;
- 70% - fier comercial;
- 50% - locomotive pentru C.F.R.⁹⁹⁶

Investițiile U.D.R. pe 1939 (prezentate în darea de seamă) au fost de 241.833.958 lei; capitalul social la 31 decembrie 1939 era de 3.174.314.258 lei.⁹⁹⁷

Strict contabil și economic, situația prezentată în darea de seamă arată următoarele date:

- Valoarea vânzărilor pe anul 1939 - 2.935.705.982 lei față de 2.827.024.022 lei în anul 1938;

- Impozitele plătite au fost în valoare de 393.104.891 lei în 1939, față de 336.420.142 lei în 1938;

- U.D.R. a plătit impozite în perioada 1920-1939 în valoare de 5,5 miliarde de lei;

- Salariile au fost în 1938 – 802.508.166 lei iar în 1939 de 835.094.912 lei.⁹⁹⁸

- Beneficiul pe anul 1939 este de 188.700.771 lei;

- După ce se repartizează acest beneficiu mai rămâne un excedent pentru anul 1940 de 63.029.032 lei;

- Dividendele pentru acționari sunt 10,50%.⁹⁹⁹

Societatea U.D.R. a realizat aceste venituri foarte mari, inclusiv beneficii, cu toate pierderile imense cauzate de Max Auschnit.¹⁰⁰⁰ În Darea de seamă este făcut sintetic bilanțul acestor pierderi cauzate atât U.D.R. –ului cât și statului român.¹⁰⁰¹

Max Auschnit se afla la momentul acela în penitenciarul Văcărești. A făcut cerere de eliberare, dar Curtea de apel București, secția a III-a , cu procesul verbal nr. 4991/8 mai 1940 dă decizia penală nr. 1291 prin care i se respinge lui Max Auschnit cererea de eliberare din penitenciarul de la Văcărești.¹⁰⁰² Max Auschnit fost condamnat pentru furturi imense în dauna U.D.R. și a statului; dosarul lui are

⁹⁹⁵ 1.SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al UDR pe anul 1939, fila 4.

⁹⁹⁶ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al UDR pe anul 1939; fila 5.

⁹⁹⁷ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al UDR pe anul 1939;Fila 7.

⁹⁹⁸ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al U.D.R. pe anul 1939; Fila 8.

⁹⁹⁹ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Darea de seamă a C.A. al U.D.R. pe anul 1939; Fila 9.

¹⁰⁰⁰ Numele este scris diferit în funcție de sursă: Aușnit, Auschnit.

¹⁰⁰¹ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, filele 6-7.

¹⁰⁰² SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, Fila 15

108 pagini.¹⁰⁰³ Numai în anul 1940, documentele cu privire la procesul lui Max Auschnitt sunt cuprinse într-un dosar care are 636 pagini.¹⁰⁰⁴

Deși România avea un tratat economic cu Germania, totuși producea armament, mai ales la uzinele din Reșița. În procesul verbal nr. 5/martie 1940, se constată defecțiuni tehnice la tunuri și armament în general.¹⁰⁰⁵

Reșița nu a dus lipsă de combustibil lichid nici în timpul războiului. O adresă a Ministerului Economiei Naționale, Direcțiunea petrolului, nr. 93960/23 Octombrie 1941, preciza la art. 1: se aprobă funcționarea depozitului de benzină și petrol tip stațiune pe strada Principesa Margareta nr. 46, Reșița, ca proprietate a Societății „Distribuția”. Depozitul are 2 rezervoare subterane de câte 2.500 litri fiecare.¹⁰⁰⁶

Deși era stare de război, din documentele de arhivă nu reiese că populația Reșiței ar fi avut de suferit din cauza lipsei de alimente. Cu excepția cerealelor, locuitorii Reșiței beneficiau de un relief (terenuri arabile, pășuni, fânețe etc) în împrejurimi care îi ajuta să obțină hrană.

S-au păstrat din documente diverse situații care ne ajută să facem o imagine cât mai întregă a realităților economice din anul 1941, de exemplu. Astfel, situația izlazurilor din Reșița în anul 1941 era următoarea:

O suprafață totală de 448 arii, compusă din:

Dealul Fețe - unde pășunează 28 de vite;

Dealul Cioara – 31 de vite;

Dealul Crucii – 15 vite;

Dealul Drigloveț – 67 vite; pentru fiecare cap de vită se plătea o taxă de 400 lei pe an.¹⁰⁰⁷

O sursă de hrană o constituia și vânătoarea. Terenul de vânătoare avea 130 de hectare și era arendat clubului „Cerbul” din Reșița pe o perioadă de 5 ani cu suma de 300 lei anual.

Unitățile economice din Reșița la nivelul anului 1941 erau acestea:

1. U.D.R. cu 8000 de salariați zilnic, din care 4.000 calificați și 4.000 necalificați;
2. Fabrica de distilerie a lemnului „Margina”;
3. Fabrica de articole pacalit, galalit și celuloid – proprietar Rogovici Feher Ioan din Reșița; are 86 de lucrători zilnic, din care 6 calificați și 80 necalificați;
4. 4 mori pe apă cu pietre;
5. 43 de băcării, 19 cârciumi, 18 restaurante, 24 de măcelării și 20 de brutării;
6. Banca Raiffeisen, înființată în anul 1932, cu 196 de membri și capital social în valoare de 1.335.991 lei; președintele băncii este Schweg Adalbert;
7. Cooperativa „Progresul meseriașilor”, înființată în anul 1939;
8. Cooperativa „Reșița”;

¹⁰⁰³ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539, Dosar 3/1939, filele 15 -54.

¹⁰⁰⁴ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 4/1940.

¹⁰⁰⁵ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 1141, Dosar 2/1940; Rezolvare chestiuni tehnice, fila 2.

¹⁰⁰⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 19/1941; Probleme tehnice; fila 9.

¹⁰⁰⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare; fila 3.

9. Cooperativa „Munca”, înființată în anul 1930;
10. Spitalul Casei Centrale și asigurărilor sociale – cu 16 paturi, director dr. Nicolae Belu și între medici este și dr. Ciprian Foiăș;
11. Dispensarul medical;
12. Baia comunală.¹⁰⁰⁸

Situația terenurilor la Reșița în anul 1941 se prezenta astfel:

Teren arabil – 265 ha;

Fânețe – 793 ha;

Pășuni – 845 ha;

Pomi fructiferi – 228 ha;

Păduri – 5821 ha;

Vatra satului – 68 ha;

Drumuri – 13 ha;

Teren degradat – 236;

Total 8267 hectare.

Suprafețele care se însămânțau erau în următoarele suprafețe:

Grâu – 1 hectar;

Orz – 1 hectar;

Ovăz – 1 hectar;

Porumb – 196 hectare;

Floarea soarelui – 2 hectare;

Diferite – 62 ha.¹⁰⁰⁹

Zootehnia avea următoare situație:

Armăsari – 1;

Cai – 207;

Iepe – 25;

Mînji – 2;

Tauri - -3;

Boi – 16;

Vaci – 206;

Viței – 93;

Berbeci – 143;

Oi – 1019;

Țapi – 8;

Capre – 210;

Vieri – 1;

Porci – 649;

Scroafe – 241;

Asini – 6;

Găini – 8.586;

Rațe – 1.353;

Gâște – 870;

Curcani – 145.¹⁰¹⁰

¹⁰⁰⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare; Fila 6.

¹⁰⁰⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare; fila 7.

¹⁰¹⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare; fila 7.

Pentru curățirea izlazului Reșiței s-a repartizat suma de 1 milion de lei.¹⁰¹¹

Situația izlazurilor de la Reșița în 1941 era aceasta:

Total izlaz comunal – 448 ha; cele 7 trupuri sunt:

Dealul Feții – 44 ha, cu 28 de vite și taxa de 400 lei/cap de vită;

Cioara – 6 ha, cu 4 vite și taxa de 400 lei/cap de vită;

Dealul Feții – 10 ha cu 20 de vite și 400 lei/cap de vită;

Cioara - 19 ha cu 27 de vite și taxa de 400 lei/cap de vită;

Dealul Crucii – 37 ha cu 15 vite și 600 lei/cap de vită;

Lipsca (nelizibil) Driglovăț – 130 ha cu 36 de vite și taxa de 600 lei/cap de vită;

Driglovăț – 102 ha cu 31 de vite și taxa de 200 lei/cap de vită.

Terenul de vânătoare are 130 de hectare și este arendat Clubului de vânătoare „Cerbul” din Reșița pe o perioadă de 5 ani cu suma de 300 lei pe an.¹⁰¹²

În anul 1941 la Reșița erau 4 mori pe apă și măcinat pe pietre:

a. Moara UDR cu vamă în măciniș 10%;

b. Moara lui Lațcu Ion, cu producție în 24 de ore de 500 kg;

c. Moara lui Pagu Ion, cu producție în 24 de ore de 500 kg;

d. Moara lui Petru Ienciu, cu producție în 24 de ore de 1000 kg.

În Reșița erau 4 cazane de fabricat țuică, 43 de băcănii, 19 cârciumi, 18 restaurante, 24 de măcelării și 20 de brutării.

Târgurile și oboarele comunale se țineau marțea și vinerea. Târgurile de vinerea era înainte de Florii, Sfântul Ilie, Sfânta Cruce și ultima vineri din octombrie.¹⁰¹³

În anul 1941 U.D.R. avea 11 cantoane silvice la: Podul Secul, Crsitalevăț, Copos, Culmea Cireșului, Cozia, Râul Alb de sus, Ranchina, Râul Alb, Stârnici, Lișcovul Mare și Sălăștiuța.¹⁰¹⁴

În timpul celui de-al doilea război mondial, U.D.R. trimitea periodic primăriei situația cu materialele care sunt pe stoc. Așa este adresa U.D.R. nr. 92.292 din 6 decembrie 1941 către Primărie, prin care informează de produsele metalurgice care le are pe stoc la momentul respectiv:

Aluminiu – 73,609 tone;

Cositor – 14,208 tone;

Cupru – 47,276 tone;

Nichel – 6,739 tone;

Fier – 9000 tone;

Motoare și mașini – 139,738 tone;

Părți de mașini – 13.000 tone.¹⁰¹⁵

¹⁰¹¹ SJANCS, Fond U.D.R., inv. 539. Dosar 2/1936-1945; corespondențe, rapoarte etc; fila 46.

¹⁰¹² SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 11/1941, fila 150.

¹⁰¹³ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 11/1941, fila 165.

¹⁰¹⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare; fila 153.

¹⁰¹⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1941: probleme de comerț; fila 13.

Anul 1942 a fost cu mai mare penurie la alimentele de bază, începând cu cerealele. Avem un exemplu cum încercau unii comercianți să asigure aprovizionarea. Astfel, în data de 26 august 1942 se aduc 10 vagoane de orz din Basarabia (din recolta anului 1942) de către comerciantul Petru Iacob pentru adaus de 30% la făina de grâu și pentru porci, pentru că în zonă nu mai era porumb.¹⁰¹⁶

Încă de la înființarea sa, U.D.R. a urmărit exclusiv profitul cât mai mare și, în majoritatea cazurilor, fără a ține seama de condițiile de muncă ale salariaților. Astfel, în anul 1920, profitul net declarat de U.D.R. a fost de 26,5 milioane lei, pentru ca în anul 1943, în plin război să se ridice la cifra de 300 milioane lei.¹⁰¹⁷

Aflăm din documente de arhivă unele dintre prevederile Statutelor U.D.R. Astfel, redăm unele mențiuni din Statutele votate de Adunarea generală extraordinară a acționarilor de la U.D.R. în ședința din 12 decembrie 1944 și aprobate de Consiliul de Miniștri prin Jurnalul nr. 902/14 decembrie 1944.¹⁰¹⁸ Acestea sunt:

- art. 1. Firma socială este Uzinele de Fier și Domeniile Reșița, societate anonimă: Sediul este în București și cu sedii secundare în Reșița, Bocșa, Anina și Oravița. Durata societății – nelimitată.

- art.2: societatea are ca scop:

a) exploatarea uzinelor de fier și oțel, a minelor, domeniilor și pădurilor situate în județul Caraș-Severin;

b) exploatarea oricăror stabilimente și întreprinderi metalurgice, mecanice, miniere și forestiere;

- art. 3: capitalul social este de 5 miliarde de lei împărțit în 10 milioane de acțiuni cu valoare nominală de 500 lei fiecare.

- art. 9: în adunarea generală extraordinară votul se face pe față, adică la vedere.¹⁰¹⁹

Cu toate dificultățile inerente unui început într-un nou regim politic, dinamica producției uzinelor din Reșița între 1945-1948 în procente arată creșteri semnificative:

La fontă:

Anul 1945   anul 1948

40,3%   203,6%

La oțel:

47,2%   158%

La produse laminate:

51,4%   144,9%.¹⁰²⁰

La 11 iunie 1948 uzinele trec în proprietatea statului român și cu acea ocazie se fac separările de mine, partea forestieră etc. și se trece la specializarea uzinelor pe sectoare prin transferarea producției la alte întreprinderi din țară. U.D.R. este dezmembrată, adică este despărțită siderurgia de construcțiile de mașini. Întreprinderile devin mai mulți ani în așa numitele „Sovrom-uri”, adică,

¹⁰¹⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 16/1936, Fila 6:

¹⁰¹⁷ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 23.

¹⁰¹⁸ SJANCS, Fond U.D.R., Direcția Minelor, Dosar 35, 1944, fila 1.

¹⁰¹⁹ SJANCS, Fond U.D.R., Direcția Minelor, Dosar 35, 1944, fila 3, 7.

¹⁰²⁰ Din I. Zahiu, D. Mareș, T. Cocârlă, *op. cit.*, p. 124.

producția este controlată de comisarii sovietici de la Reșița, pentru a se livra produse metalurgice Rusiei Sovietice în contul datoriilor de război. Cu toate că furnalele și oțelăria au fost mărite considerabil, totuși ponderea industrială a Reșiței în economia României scade constant. De exemplu:

- în anii 1920, Reșița dădea 80% din producția metalurgică feroasă a țării; în 1948 ajunge la 33%, iar în 1983 scade la 9,8%;
- în construcția de mașini Reșița asigura 12% în 1948, iar în 1983 este doar de 2,9%;¹⁰²¹

Uzina de construcții de mașini și construcții metalice era din secolul XIX cea mai mare din sud-estul Europei și cea mai competitivă. Aceasta ca și celelate sectoare ale uzinelor de la Reșița vor avea parte de o mare reorganizare și restructurare pe baze noi și moderne. Dezvoltarea capacităților de producție în anii 1948-1960.

Acestea sunt cele mai importante:

- sistemul hidroenergetic Bârzava superioară;
- începe producția de turbo agregate;
- în 1956 - noua turnătorie de oțel;
- 1957-1959 - noua turnătorie de fontă;
- 1960 - primele boghiuri;

Între 1961-1970:

- 1965-1967 se construiește noul laborator central al uzinei;
- 1970 se face noul atelier de impregnare în vid pentru barele și bobinele mașinilor electrice mari.¹⁰²²

În februarie 1947, U.D.R. primește următoarele terenuri prin comisia de aplicare a reformei agrare (din anul 1945):

- Valea Țerovei – 11,82 ha;
- Poiana Fața – 2, 59 ha;
- Poiana Ranchina – 6,91 ha;
- Poienile Bănăduc și Chemenic – 44,31 ha;
- Poiana Golului – 7,72 ha;
- Poiana Lend II – 5,75 ha.¹⁰²³

S-a păstrat un document de arhivă referitor la situația U.D.R. imediat după naționalizarea din iunie 1948. Conform acestuia, Fișa de evidență sinoptică pentru Uzinele de Fier și Domeniile Reșița-Întreprindere naționalizată menționa:

La U.D.R. – I.N. (adică U.D.R. - întreprindere naționalizată) în anul 1948 erau următoarele subunități: Centrala electrică, Utilajul mecanic, Utilajul electric, Căile Ferate Uzinale, Fabrica de produse refractare, Depozitul de fier vechi, Fabrica de oxigen, Cocseria, Furnalele înalte, Oțelăria SM, Oțelăria specială, Laminoarele, Fabrica de bandaje, Turnătoria, Forjeria, Fabrica nouă de mașini,

¹⁰²¹ Gheorghe Jurma, Erwin Iosif Țigla, *op. cit.*

¹⁰²² Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 136.

¹⁰²³ SJANCS, Fond U.D.R., Inv. 231, Dosar 63, filele 31-32.

Fabrica veche de mașini, Fabrica de motoare electrice, Sculeria, Fabrica de poduri și schimbătoare, Fabrica de locomotive, Fabrica de roți montate, Complex furnal nr. 1, Apa de răcire pentru uzină, Canalizarea Erugei, Barajul Țigărie, Depozitul de minereu Mociur, Magazia de uleiuri,¹⁰²⁴ Cazan de aburi la forjă, 10 grupuri de sudură electrică, Fabrica de șamotă, Atelier de țevi. Mai erau planificate următoarele lucrări pentru: 18 locuințe în Lunca Pomostului, 114 locuințe ușoare în Dealul Crucii, Căminul de ucenici – Lunca Pomostului,¹⁰²⁵ Fabrica de celuloză.¹⁰²⁶ În anul 1950 s-au făcut mari investiții în uzinele din Reșița și alte construcții cu caracter social.

Chiar și după naționalizare, locuitorii Reșiței se mai ocupau și cu agricultura, creșterea animalelor și pomicultura. O adresă cu nr. 264/29 ianuarie 1949 a Primăriei Reșița – Serviciul agricol către Ocolul Agricol-Reșița oferă datele referitoare la pomii fructiferi existenți la acea dată:

Meri - 970;

Peri – 442;

Gutui – 110;

Caiși – 71;

Pruni – 13.628;

Cireși – 1190;

Vișini – 73;

Piersici – 79;

Nuci – 439;

Diversi – 100. Totalul este de 17.102 pomi fructiferi pe raza Reșiței.¹⁰²⁷

Prin adresa cu nr. 6195/15 octombrie 1947 din partea Prefecturii județului Caraș se cere Primăriei orașului Reșița să redacteze un fel de monografie care să cuprindă următoarele informații: date istorice, confesionale, economice, despre locuitori, îndeletnicirile, manifestările culturale, naționale-poetice, date statistice, precum și numărul locuitorilor pe naționalități, confesiuni, profesii, știutori de carte și pe familii; din punct de vedere al economiei se cereau date referitoare la teritoriul comunei Reșița, teritoriul pe categorii de culturi, perspectiva producției, bogăția de animale, exploatarea bunurilor, incoveniențe;

Primăria Reșița trimite datele prin adresa nr. 4812/20 octombrie 1947 către Pretura județului Caraș – Oravița astfel:

Primăria orașului Reșița

20 octombrie 1947

confidențial

Către Prefectura județului Caraș

Cabinet - Oravița

¹⁰²⁴ SJANCS, Fond Centru județean de planificare Caraș, Dosar nr. 6, 1948, fila 12.

¹⁰²⁵ SJANCS, Fond Centru județean de planificare Caraș, Dosar nr. 6, 1948, fila 13.

¹⁰²⁶ SJANCS, Fond Centru județean de planificare Caraș, Dosar nr. 6, 1948, fila 14.

¹⁰²⁷ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 9/1949; probleme agricole; fila 14.

La ordinul dumneavoastră nr. 6.195 din 15 octombrie 1947, Cabinet confidențial, avem onoarea a vă raporta următoarele date:

Teritoriul comunei: 14.539 jugăre;

Suprafața intravilană – 134;

Suprafața grădinilor – 397;

Teren arabil – 357;

Fânețe naturale –1481;

Plantații cu pomi fructiferi – 240;;

Izlaz comunal – 1468;

Teren neproductiv – 587;

Păduri proprietate U.D.R. – 10.115.

Planul de cultură pe anul 1946/1947:

20 ha cu grâu repartizat pe gospodării 45;

2 ha cu secară repartizat pe 10 gospodării;

10 hectare cu orz repartizat de 38 de gospodării.

Intensificarea producției agricole nu poate fi discutată din cauza lipsei pământului arabil în vatra comunei.

Stocul animalelor domestice existent:

1. Vite, vaci, boi și tauri – 260;

2. Cai – 160;

3. Porci- 1500;

4. Oi- 900;

5. Capre -400.

Locuitorii îmbrățișează cu foarte multă dragoste creșterea vitelor pe care le întrebuințează la lucrarea pământului și alte diferite lucrări în gospodării. Tot prin această îndeletnicire își formază capitaluri necesare pentru îmbogățirea gospodăriei și acoperirea cheltuielilor de întreținere a familiei.¹⁰²⁸

În anul 1949 Comitetul provizoriu al orașului Reșița a redactat un „Tablou despre instituțiile, întreprinderile și atelierile existente (la data de 7 iulie 1949) în orașul nostru” și care dintre ele au fost naționalizate.

Acestea sunt clasificate astfel:

Denumirea instituției	Strada și numărul
1. Comitetul provizoriu al orașului	7 Noiembrie – 8;
2. Comitetul provizoriu al Plasei Reșița.....	6 Martie—28;
3. Oficiul P.T.T.....	6 Martie – 22;
4. Societatea de Telefoane.....	7 Noiembrie – 1;
5. Judecătoria Mixtă Populară.....	Jdanov – 52;
6. Circ. Spec. de Miliție.....	7 Noembrie – 32-34;
7. Dir. Securității	7 Noiembrie – 9;
8. Compania de Pompieri.....	6 Martie – 48;
9. Spitalul.....	Spitalului;
10. Întreprinderile Edilitare.....	Jdanov;
11. Liceul Siderurgic.....	6 Martie – 11;
12. Școala Primară nr. 1 și Liceul Mixt	M. Vitezul – 34;

¹⁰²⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 1/1948, fila 5.

13. Școala Primară nr. 2, ciclul 2..... Piața Republicii-17;
14. Școala Primară nr. 2 ciclul 1..... General Dragalina- 80;
15. Școala Primară nr. 3 .....Jdanov;
16. Școala Primară nr. 4 ..... 6 Martie – 50.

Întreprinderi naționalizate

1. Brutăria comunală ..... General Dragalina – 101;
2. Fabrica de sifoane și ghiață ..... 7 Noiembrie – 1;
3. Fabrica de celuloid ..... 6 Martie- 19;

Întreprinderi particulare

1. Cooperativa Munca Alimentară..... General Dragalina - 1;
2. Cooperativa Munca Alimentară..... Mihai Viteazul;
3. Cooperativa Munca Fierărie ..... Piața Republicii – 26;
4. Comlemn ..... Piața Republicii – 48;
5. Comcar ..... Mihai Vitezul – 20;
6. Competrol..... 7 Noiembrie – 46;
7. Aprozar..... Filimon Sîrbu;
8. Progresul meseriașilor..... 6 Martie – 18;
9. D.A.C..... Călnicului – 34;
10. C.A.M..... 7 Noiembrie – 19;
11. Magazinul de stat Bega ..... 7 Noiembrie – 1;
12. Magazinul de stat Alimentara.....Jdanov;
13. Magazinul de stat Liber ..... 6 Martie – 19;
14. Magazinul de stat Încălțăminte ..... 7 Noiembrie – 12;
15. Restaurantul de stat nr. 1..... Împăratul Traian;
16. Restaurantul de stat nr,2 ..... Golului – 2;
17. Restaurantul de stat nr. 3..... General Dragalina;

Ateliere naționalizate:

1. Metaltras ..... Filimon Sîrbu;
2. C.I.C. .... 7 Noiembrie;
3. C.I.M.E.C. .... Kirov.¹⁰²⁹

Atelierele particulare au rămas mult mai puține în urma actului de naționalizare din 11 iunie 1948. La anul 1949 în Reșița mai era acestea:

1. Bartha Adalbert ..... 7 Noiembrie;
2. Opeltz ..... Rândul III.¹⁰³⁰

Încă din perioada interbelică se punea problema modernizării abatorului, dacă nu chiar a unui abator nou. Prin Decizia Comitetului Provizoriu al orașului Reșița, nr. 8776/1950 se hotărăște:

Art. 1: se înființează cu data de 1 ianuarie 1950 Serviciul Abatorului Comunal de interes local cu sediul în strada Fântânilor, orașul Reșița, județul Caraș;

În afară de acest articol mai este unul care prevedea întreținerea Fabricii de ghiață și distribuirea ei.¹⁰³¹

¹⁰²⁹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Secția gospodărie comunală. Dosar 33/1949; Corespondență cu primăriile; fila 47.

¹⁰³⁰ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Secția gospodărie comunală. Dosar 33/1949; Corespondență cu primăriile; fila 48.

Tabelul cu întreprinderile naționalizate intrate în patrimoniul Comunei Reșița, prin efectul legal nr. 119/1948 cuprinde următoarele:

1. Brutăria Drexler Ioan – se transformă în Brutăria comunală cu obiect al muncii fabricarea pâinii pentru cantine și muncitori, pe strada G/ral Dragalina, nr 90, cu un capital de 4.300 lei;

2. Fabrica de gheață, sifon, depozit și hala de bere Scheuschenstein Anton se transformă în Fabrica Berzava, cu obiect de muncă Fabrica de gheață, sifon, bere și vânzarea lor în strada 7 noiembrie nr. 1, cu capital de 41.301 lei.¹⁰³²

Primăria Reșița avea și câteva servicii cu caracter economic organizate în cuprinsul comunei sale. La data de 21 mai 1949 acestea erau:

1. Serviciul slăubritate – 42 persoane încadrate;

2. Serviciul hornăritului – 12;

3. Grădina de zarzavat – 17;

4. Cântăritul public 2.¹⁰³³

La categoria întreprinderi economice administrate de comuna Reșița, la data de 21 mai 1949, este una singură: Restaurantul Comunal nr. 1.¹⁰³⁴

Într-un memoriu justificativ din partea secției de Gospodărie și Industrie locală se menționează comasarea și amenajarea brutăriilor din Reșița ca fiind prevăzută în planul de investiții pe anul 1950, la poziția 51 cu suma de 3.000.000 lei.¹⁰³⁵

Prin Deciziunea nr. 11.039/3 iunie 1950 a Comitetului Provizoriu al orașului Reșița, secția Gospodărie și Industrii locale se înființează Întreprinderea „Cariera de piatră comunală”, de interes local la locul numit „Dosul Ponorului”. Acesta are ca obiect exploatarea și valorificarea produselor (de piatră n.n.).¹⁰³⁶

Noul „Magazin Universal” (în fața Autogării din prezent) din Reșița a fost inaugurat la 1 mai 1952.

Mai erau planificate următoarele lucrări pentru: 18 locuințe în Lunca Pomostului, 114 locuințe ușoare în Dealul Crucii, Căminul de ucenici – Lunca Pomostului,¹⁰³⁷ Fabrica de celuloid.¹⁰³⁸ În anul 1950 s-au făcut mari investiții în uzinele din Reșița și alte construcții cu caracter social.

În perioada imediat următoare sfârșitului celui de-al doilea război mondial, producția U.D.R. a scăzut. O cauză este și sabotajul care s-a făcut la ordin în multe situații. Exemplificăm câteva repere de producție:

Anul	Produsul	Producția în tone
1943	cocs	79.158

¹⁰³¹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; S.G.I.L.; Dosar 55/1950; Decizia de înființare a serviciului de abator comunal din Reșița; Fila 4.

¹⁰³² SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, Dosar 33/1949, fila 98.

¹⁰³³ SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, Dosar 33/1949, fila 94.

¹⁰³⁴ SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, Dosar 33/1949, fila 95.

¹⁰³⁵ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 22/1950; fila 2.

¹⁰³⁶ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 32/1950; fila 2.

¹⁰³⁷ SJANCS, Fond Centru județean de planificare Caraș, nr. 6, 1948, fila 13.

¹⁰³⁸ SJANCS, Fond Centru județean de planificare Caraș, nr. 6, 1948, fila 14.

1945	cocs	48.759
1943	fontă	106.168
1945	fontă	34.304
1943	oțel	222.352
1945	oțel	77.898
1943	lamine	204.199
1945	lamine	72.719. ¹⁰³⁹

Situația se va remedia mai ales după iunie 1948 când are loc actul de naționalizare și mai ales datorită investițiilor masive. De exemplu, raportat la anul 1951, în 1955 s-au făcut investiții în procent de 327,2%, iar în anul 1961 a ajuns procentul la 1009,4 %.¹⁰⁴⁰

Paralel în această perioadă a crescut numărul de muncitori și ingineri, dar a scăzut al personalului tehnic administrativ și funcționarilor în general. Reșița și județul Caraș Severin nu puteau asigura întreaga forță de muncă necesară. De aceea veneau muncitori din județele învecinate. O statistică arată procentul ocupat astfel:

Județul Caraș-Severin asigura 72,3 %;

Județul Timiș – 8,5%;

Județul Arad – 2,1%;

Județul Mehedinți – 12,6%;

Alte județe – 4,5%.¹⁰⁴¹

Trebuie remarcat faptul că forța de muncă folosită în această perioadă era tânără, respectiv între 18-35 de ani, aceasta constituind un procent de 84%. Acest fapt însemna două lucruri pozitive: tinerii aveau de lucru și în al doilea rând se puteau specializa în timp.¹⁰⁴²

După 1959 oțelăriile din Reșița au ajuns să fabrice oțeluri speciale aliate cu Cr, Mn, Ti, Cr-Mn-Mo, Cr-Mn-V pentru poduri, vapoare, turle, sonde etc.¹⁰⁴³

În perioada 1950-1970 producția siderurgică de la Reșița a crescut de 5 ori, iar producția globală a anului 1938 (cel mai bun din perioada interbelică) se realiza în două luni. Ritmul mediu anual de creștere a producției a fost de 20,12%.¹⁰⁴⁴

Începând cu anul 1948 dezvoltarea economiei reșițene, a industriei în special, a fost deosebită, în unele sectoare putem spune chiar spectaculoasă.

După război, respectiv în anul 1948, uzura fondurilor fixe (clădiri, construcții speciale, mașini de forță, utilaje, aparate de măsură și control, mijloace de transport, unelte și accesorii) a ajuns la o un procent ridicat, respectiv o medie

¹⁰³⁹ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 116.

¹⁰⁴⁰ *Ibidem*, p. 118.

¹⁰⁴¹ *Ibidem*, p. 178.

¹⁰⁴² *Ibidem*, p. 179.

¹⁰⁴³ *Ibidem*, p. 130.

¹⁰⁴⁴ *Ibidem*, p. 202.

de 71,2%.¹⁰⁴⁵ Cu toate acestea, U.D.R. ocupa (în anul 1947) un ridicat procent în capacitatea de producție a României: 43,1% la fontă, 56,4% la oțel Siemens – Martin, 41,1% la cocs. Paralel cu propria productivitate, procentele cresc semnificativ. Astfel, față de august 1944, în august 1945 producția a crescut la furnale cu 170%, cu 130% la oțelărie, cu 160% în turnători, cu 140% la laminoare, cu 190% la fabrica de poduri și cu 150% la producția de locomotive.

Contribuția substanțială a industriei reșițene la refacerea economică a țării după război s-a concretizat și prin asimilarea unor produse noi precum locomotiva cu aburi 0-5-0 și producerea în premieră în România a unei turbine hidraulice de 100 kW pentru microcentrala din Moldova Nouă.¹⁰⁴⁶

După realizarea naționalizării în 11 iunie 1948, producția a crescut, astfel că la finele anului 1948 era atins deja procentul de 81,9% din producția record a anului 1938, Reșița dădea în 1948 o producție de 104,6 mii tone de fontă albă și 199,9 mii tone de oțel Siemens-Martin.¹⁰⁴⁷

În deceniul 1951-1960 s-au lărgit capacitățile de producție: s-a construit centrala electrică de la „7 Noimebrie”, începe construcția marelui complex industrial din zona Mociur, reconstrucția oțelăriilor Siemens-Martin (în anul 1958), noile furnale de 700 mc, barajul de la Secul, cariera de calcar de pe Valea Domanului, fabrica de motoare Diesel (1958-1960), se mărește capacitatea turnătoriilor, apare fabrica de utilaj greu, de mașini electrice, tratamente termice, noua forjă din Mociur. În deceniul următor (1961-1970) investițiile au crescut considerabil. Astfel, pentru perioada 1961-1965, investițiile în siderurgie au crescut cu 241%, în construcții de mașini cu 221%, iar între 1966-1970 cu 98,9% în siderurgie și cu 248% în construcții de mașini.¹⁰⁴⁸

Până în anul 1962 sectorul siderurgic și de construcții de mașini formau la Reșița, un singur colos industrial: Combinatul metalurgic Reșița. Necesitatea unei profilări mai precise, noile sarcini de producție au determinat înființarea a două întreprinderi distincte: Combinatul Siderurgic Reșița și Uzina de Construcții de Mașini Reșița. Se începe modernizarea sectorului de laminoare precum și transportul feroviar intern. În anul 1970 producția de laminate finite din oțeluri aliate a crescut față de 1965, cu 96,5%.¹⁰⁴⁹

Contribuția Uzinelor de la Reșița este decisivă în procesul de dezvoltare a bazei energetice a României. Astfel, între anii 1949-1950 începe fabricația de hidro și apoi turboagregate de puteri mici (3MW), pentru ca apoi, în anii 1970 să se ajungă la turbinele de 178 MW pentru Porțile de Fier. Sunt asimilate noi tipuri de produse performante. Numai între 1966-1970 apar în seria de producție motorul Diesel de 1250 CP, boghiurile pentru locomotiva Diesel Hidraulică și pentru locomotivele electrice de 4100 și 5100 deKw, turboagregatele de 12 și 50

¹⁰⁴⁵ I. Zahiu, D. Mareș, T. Cocârlă, *op. cit.*, p. 128.

¹⁰⁴⁶ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p.55.

¹⁰⁴⁷ *Ibidem*, p.60.

¹⁰⁴⁸ I. Zahiu, D. Mareș, T. Cocârlă, *op. cit.*, p. 141.

¹⁰⁴⁹ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 60, 73.

MW, electropompe de 50 și 100 mc pe minut, 15 tipuri de motoare electrice cu puteri de la 500 la 6000 KW.¹⁰⁵⁰

Între 1971-1975 s-au înzestrat cu utilaje perfecționate laminoarele de la C.S.R., s-au înnoit și amplificat capacitățile de producție la turnătoriile de la I.C.M.R, începe construcția laminorului degrosisor, iar în anul 1973 s-a pus piatra de temelie pentru Uzina de reductoare RENK și secția de motoare navale.¹⁰⁵¹

În 16 mai 1972 s-a ianugurat oficial și cu o mare festivitate Sistemul Hidroenergetic și de Navigație de la Porțile de Fier. Sărbătorirea acestui adevărat eveniment s-a făcut împreună cu partea iugoslavă, participând președintele Iugoslaviei, Iosif Broz Tito și Nicolae Ceaușescu, președintele României. Cu această ocazie au fost decorați și muncitori români de la Reșița de către președintele Iugoslaviei. Intre aceștia a fost și Mircea Ioan Popa care a primit Ordinul „Steagul iugoslav cu steaua de aur”. Mircea Popa a mai primit în 1971 și cea mai înaltă distincție românească „Erou al Muncii Socialiste”.¹⁰⁵²

În ianuarie 1984 la I.C.M.R. se realizează pentru prima dată un motor de 20.000 cp pentru echiparea navelor maritime.¹⁰⁵³

Toate marile realizări tehnice – industriale au în primul rând o muncă de cecetare prețioasă. Aceasta nu se vede decât în produsul final, iar cercetătorii sunt trecuți adesea în anonim. Înainte de a se vedea colosul industrial care impresionează, este munca la planșetă a inginerului și tehnicianului din sala de cercetare. Reșița a avut parte de asemenea oameni la cele mai înalte cote. În afară de corpul care funcționa în cele două mari uzine reșițene, între anii 1966-1991 a mai funcționat și Institutul de cercetare și proiectare pentru echipamente hidroenergetice (I.C.P.E.H.) cu rezultate de excepție. Colectivul de acolo a fost promotorul unor proiecte de mare valoare pentru U.C.M.R. și industria românească în general. Din toate produsele care au dus faima acestei uzine, a mai rămas doar componenta hidro, și asta datorită rezultatelor deosebite ale celor care au trudit la acest institut.

Un adevărat moment de glorie pentru acest institut a fost anul 1970. Atunci s-au montat agregatele la marea hidrocentrală de la Porțile de Fier. Acestea erau produse la Reșița, pe baza proiectului de la I.C.P.E.H. De remarcat în mod deosebit este faptul că turbinele aveau diametrul rotor de 9,5 m, asta însemnând că erau cele mai mari din lume la acea dată!¹⁰⁵⁴

După 1989, industria reșițeană urmează calea dezastrului economic național și cele două furnale de 700 metri cubi (construite la începutul anilor 60) sunt oprite în 1991; era o premieră tristă pentru Reșița ca, după 221 de ani de foc nestins (deși între 1931-1933 furnalele au fost oprite în timpul crizei economice) să se ajungă la acest moment. Mai mult de atât, în 4 decembrie 2004 la ora 18,33, unul din cele două furnale (nr. 1) este demolat prin implozie, iar celălalt, probabil, menținut pe post de muzeu.

¹⁰⁵⁰ *Ibidem*, p.74.

¹⁰⁵¹ *Ibidem*, p. 81.

¹⁰⁵² Mircea Ioan Popa, *Viață și memorii*, vol. I-II, Editura TIM, Reșița, 2008, vol. I, p. 184.

¹⁰⁵³ Gheorghe Jurma, Erwin Iosef Țigla, *op. cit.*, p. 203.

¹⁰⁵⁴ Iacob Voia, *O cometă în industria reșițeană – Institutul de cercetare și proiectare pentru echipamente hidroenergetice 1966-1991*, Editura Politehnica, Timișoara, 2011.

Din 2005 vine un investitor privat T.M.K. din Rusia. Iată cum după 60 de ani rușii revin la Reșița, de data aceasta așteptați ca niște salvatori de cei care au reușit într-un timp atât de scurt să demoleze munca de două secole a generații de reșițeni. Cealaltă mare uzină reșițeană, U.C.M.R., în 2003 a fost privatizată de o societate din Elveția (INET AG). În mai 2015 U.C. M. Reșița S.A. avea 1309 angajați care produceau echipamente hidro-energetice pentru piață internă și internațională.

În 2008 în municipiul Reșița erau 2356 societăți comerciale, majoritatea cu capital privat. În municipiu existau 20.106 mijloace de transport cu tracțiune mecanică și 175 cu tracțiune animală.¹⁰⁵⁵

În aprilie 2015 în Reșița sunt 10 bănci și 2502 agenți economici care dețin bunuri impozabile.¹⁰⁵⁶

Funicularul de calcar, impresionanta construcție metalică realizată în anii 60 pentru a proteja pietonii care treceau pe sub liniile funicularului, a fost cumpărată cu suma de 150.000 de dolari de la T.M.K. Omul de afaceri care a cumpărat funicularul face Primăriei oferta de vânzare tot la prețul la care a cumpărat. O dezbateră publică, pe tema menținerii sau demolării obiectivului Funicular de calcar, a fost organizată de Primăria municipiului Reșița, luni, 19 ianuarie 2015. Cetățenii și-au exprimat opinia electronic prin e-mail sau în scris la Centrul de Informare din corpul 1 al Primăriei. Intenția municipalității este de a include funicularul într-un plan de modernizare și reabilitare a centrului civic, printr-un proiect integrat, finanțat din fonduri europene.

Din cele 12.134 de răspunsuri la chestionare, majoritatea răspunsurilor, adică 90,32%, au fost pentru păstrarea acestuia ca obiectiv de interes local. 92, 44% dintre cei care au răspuns chestionarelor consideră funicularul un simbol al Reșiței, iar un procent de 82,91% consideră necesară menținerea acestui funicular. Includerea acestuia într-un plan de dezvoltare a zonei a interesat 90,59 % din cei care au răspuns chestionarului în format electronic.

Din punct de vedere economic, cu toate marile greșeli, specifice de altfel așa numitei „perioade de tranziție”, credem că Reșița mai are încă suficient potențial pentru a reveni acolo unde îi este locul după peste două secole de tradiție industrială.

¹⁰⁵⁵ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.37.

¹⁰⁵⁶ Informație oferită de Primăria municipiului Reșița.

VI. VIAȚA SOCIALĂ

Oamenii sunt cei care dau viață locurilor. Nu întâmplător este expresia că omul sfințește locul. Dar, oamenii fac acest lucru cu atât mai bine cu cât viața lor este mai bună, cu cât nivelul de trai este mai ridicat. Asta depinde însă de un complex de factori, care, din păcate, uneori se schimbă odată cu vremurile, mai ales cele de ordin politic. Așa s-a întâmplat și cu locuitorii Reșiței. Ei aveau nevoie de condiții de muncă bune, hrană suficientă, asistență medicală competentă și de asigurări sociale gratuite. Toate acestea concură la nivelul unei populații din punct de vedere social, dar depinde doar într-un procent scăzut de voința populației. Restul este în mare parte treaba autorităților. De aceea, locuitorii Reșiței au încercat prin mai multe mijloace să se apere de abuzuri, de conjuncturi economice și politice prin asocieri de diverse tipuri, dar în esență cu caracter social-economic. Cel mai important aspect pentru muncitori și locuitori în general era raportul dintre venituri și prețuri, începând cu alimentele și terminând cu cheltuielile legate de locuință și întreținerea acestora.

Prima formă organizată a muncitorilor și recunoscută oficial și de către autorități a fost „Lada Frăției”. Aceasta însă nu a apărut la inițiativa directă a muncitorilor ci la cea a autorităților. Astfel, „Lada frăției sau frățească” (Bruderlade), era o asociație cu caracter de ajutor reciproc din punct de vedere social-economic. A luat ființă la Reșița în mod oficial, adică pe baza decretului Curții imperiale din 27 iunie 1772. Aceste „lăzi” aveau deja o adevărată tradiție în toate zonele miniere din secolele XV-XVI. Acestea se introduc în Banat după ocuparea provinciei de către austrieci. Scopul era ajutorarea membrilor în caz de boală, accidente, bătrânețe precum și ajutorarea urmașilor acestora.

La Reșița, fiecare muncitor era obligat să cotizeze la regiunea minieră („Procesus Metalici”), începând de la vârsta de 15 ani, cu sume de 3, 4 sau chiar 6 creișari din fiecare florin câștigat. Dreptul la pensie nu exista decât după cel puțin 40 de ani de muncă. Dacă un muncitor pleca mai devreme din uzină, el își pierdea acest drept. În caz de incapacitate de muncă, sprijinul financiar pe care urma să îl primească pensionarul era calculat după numărul de ani în care acesta plătiese cotizația la Lada frățească.¹⁰⁵⁷

Conform Decretului cameral din 27 iunie 1772, era fixat cuantumul pensiilor care urmau a fi primite de diferitele categorii de muncitori. Astfel, maiștrii topitori urmau să primească, în caz de limită de vârstă sau de incapacitate de muncă, 6 florini pe lună. Maiștrii formatori, furnaliștii și forjorii primeau câte 5 florini, iar ajutoarele câte 4 florini și o jumătate de măsură de grâu pe lună. Văduvele maiștrilor topitori primeau 3 florini, iar cele ale maiștrilor formatori, furnaliști sau forjori câte 2 florini și o jumătate de măsură de grâu. Văduvele fără

¹⁰⁵⁷ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 27.

copii ale muncitorilor primeau o singură dată un ajutor de 15 florini. Dacă ele puteau munci și aveau copii, primeau lunar câte 1 florin și o jumătate de măsură de grâu, iar pentru fiecare copil le erau plătiți câte 15 creițari pe lună, până când aceștia împlineau vârsta de 14 ani. Văduvele în vârstă de peste 50 de ani și care nu mai puteau munci primeau lunar câte 1 florin și 30 de creițari, precum și o jumătate de măsură de grâu. Aceste drepturi de urmaș erau acordate văduvelor numai în cazul în care soții lor lucraseră în uzină o perioadă de cel puțin 6 ani.¹⁰⁵⁸

În 1785, acest regulament de sprijin avea să primească o formă mult mai rigidă. Acum dreptul la pensie era acordat după minimum 8 ani de muncă în uzină. După o perioadă de muncă cuprinsă între 8 și 20 de ani vechime, muncitorii primeau câte 1 florin și 40 de creițari pe lună și o jumătate de măsură de grâu valorând 42 de creițari. La o vechime de 21-30 de ani, primeau o pensie lunară de 2 florini și o jumătate de măsură de grâu. Între 31-40 de ani primeau 2 florini și 20 de creițari și o jumătate de măsură de grâu. La peste 41 de ani munciți, primeau 2 florini și 40 de creițari și o jumătate de măsură de grâu. Văduvele primeau jumătate din drepturile convenite soților lor. Copiilor le erau plătiți câte 15 creițari lunar, băieților până la vârsta de 14 ani, iar fetelor până la vârsta de 12 ani.¹⁰⁵⁹

Din acel moment, Erariul vienez, sub impulsul împăratului reformator Iosif al II-lea, îi obliga pe proprietarii și pe concesionarii minelor și uzinelor metalurgice din zona montanistică băănățeană să suporte jumătate din sumele care erau alocate pentru Lada frăției.¹⁰⁶⁰

Din anul 1808, orfanilor de ambii părinți le erau plătiți câte 30 de creițari pe lună. Dacă erau în plus și handicapați, primeau câte 45 de creițari.¹⁰⁶¹

În cazul în care un muncitor deceda înaintea împlinirii minimului de 8 ani vechime, văduvei sale îi era plătită o compensație unică, de maxim un sfert din salariul anual al celui decedat. Dacă un muncitor cu o vechime de peste 8 ani rămânea în incapacitate de muncă, el urma să primească o despăgubire echivalentă unui salariu anual.¹⁰⁶²

Uzina avea dreptul de a stabili prețurile alimentelor și nu puteau vinde pe piața liberă decât aceia care aveau o permisiune specială din partea acesteia.¹⁰⁶³

Din 1854, o lege nouă va stipula ca Lada frățescă să fie preluată de către Oficiile montanistice, respectiv de către întreprinzătorii particulari.¹⁰⁶⁴ Încă din primii ani de activitate, muncitorii și funcționarii înființaseră o fanfară uzinală. Primele sărbători muncitorești erau legate de zilele feluriților sfinți protectori ai diverselor

¹⁰⁵⁸ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 27-28; vezi și Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855) – 2*, Scris la: 25.02.2013, PrintEmail

¹⁰⁵⁹ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 28.

¹⁰⁶⁰ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 45.

¹⁰⁶¹ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 28.

¹⁰⁶² *Ibidem*.

¹⁰⁶³ *Ibidem*, p.30.

¹⁰⁶⁴ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 54.

specializări. Astfel, furnaliștii îl sărbătoreau pe Sfântul Florian (4 mai), constructorii pe Sfântul Rochus (16 august), dulgherii pe Sfântul Iosif (19 martie), iar minierii pe Sfânta Barbara (4 decembrie).¹⁰⁶⁵

După o funcționare de mai bine de un deceniu, în anul 1785 s-au reorganizat „Lăzile frăției”. Acestea funcționau după un regulament alcătuit în mare parte de patronat și avizat de acesta, este adevărat și în colaborare parțială cu muncitorii, mai ales cu liderii acestora. Acest regulament prevedea reglementări clare referitoare la statutul muncitorilor, categoriile de lucrători, obligațiile lor precum și avantajele. Exemplificăm în continuare dintre prevederile acestui regulament din 1875:

- puteau deveni membri ai „Lăzii” în primul rând toți muncitorii care erau permanenți (mineri, metalurgi, forjari, cărbunari, tăietori de lemne, plăieși și învățători); de remarcat că erau incluși între aceștia și învățătorii;

- erau îndreptățiți la ajutoare din partea Lăzii aceia care au contribuit cel puțin 8 ani la cotizație. Mărimea ajutorului era în funcție de durata cotizației și cazul de boală sau incapacitate de muncă ori bătrânețe. Situația era însă diferită pentru muncitorii germani față de cei români. Astfel, un muncitor german avea:

Durata cotizației	ajutorul lunar
8- 20 ani	2,5 florinți și ½ mätzen ¹⁰⁶⁶ grâu;
21-30	3 florinți și ½ mätzen grâu;
31-40	3,5 florinți și ½ mätzen grâu;
Peste 40 ani	4 florinți și ½ mätzen grâu.

Pentru muncitorii români situația era următoarea:

Durata cotizației	ajutorul lunar
8-20 ani	1 florint și ½ mätzen de porumb;
21-30	1,5 florinți și ½ mätzen de porumb;
31-40	2 florinți și ½ mätzen de porumb;
Peste 40	2,5 florinți și ½ mätzen de porumb. ¹⁰⁶⁷

Cifrele arată clar o discriminare etnică, respectiv între muncitorii români și germani.

În ceea ce privește obligațiile membrilor „Lăzii Frăției” acestea erau:

- membrii „Lăzii Frăției”, aveau obligația de a vărsa permanent o cotizație de 3 creițari din fiecare florint câștigat;

- Lada frăției avea obligația de a plăti salariul medicului, al moașei și locuința pentru aceștia, salariul celui de al doilea învățător, al paznicului de noapte, al contabilului, reparațiile locuinței medicului și al dispensarului medical, iluminatul și încălzirea spitalului, material de birou etc.

¹⁰⁶⁵ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 29.

¹⁰⁶⁶ Unități de măsură austriece: 1 mätzen = 0,615 hectolitri, 1 oca = 1,27 kg, 1 florint = 60 creițari = 1 gulden = 2,469 franci francezi.

¹⁰⁶⁷ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 65.

- resursele financiare proveneau din cotizații dar și din cele două cuxe (cote părți din teritoriul minier concesionat) și 100 de florinți de la Camera imperială pentru medicamente. Fiecare teritoriu minier concesionat avea minim 2.744 clafteri pătrați.¹⁰⁶⁸

În cazuri deosebite, muncitorii care se accidentau nu din vina lor și nu aveau 8 ani de cotizație primeau un ajutor de la Ladă. Învățătorii și forjarii de cupru primeau un ajutor de 3-8 florinți lunar. Văduvele primeau ajutorul numai dacă aveau peste 50 de ani sau copii minori până la vârsta de 12 ani. Văduvele primeau un ajutor între 1-1,5 florinți și ½ mătzen de grâu cele germane, iar româncele primeau 30 de creițari și ½ mătzen de porumb. Orfanii de ambii părinți primeau un ajutor de 15 creițari lunar până la 12 ani.¹⁰⁶⁹

Muncitorii reșițeni erau diferențiați în acea perioadă în două categorii: muncitori permanenți (germani) și muncitori temporari (români). Cei dintâi au primit în mod gratuit loc de casă și de asemenea lemnele necesare construirii caselor. Impozitele pe care urmau să le plătească pe casă corespundeau categoriei de impozitare celei mai de jos. Au primit lemne de foc, cei căsătoriți câte doi stânjeni, iar cei necăsătoriți câte unul. Copiii lor urmau școala de asemenea în mod gratuit, la fel cum primeau și rechizitele necesare. Alimentele lor erau primite la prețuri avantajoase și aveau dreptul de a ține gratuit o vacă și un vițel la pășunat. Muncitorii permanenți erau retribuiți bine și făceau parte din Lada frățească. Datoria lor în schimb era să promoveze prin toate mijloacele interesele uzinei și să își trimită copiii să lucreze în fabrică de la vârsta de 12 ani. Femeile aveau în grijă toate muncile casnice necesare.¹⁰⁷⁰

Muncitorii temporari nu aveau însă niciun fel de privilegii și nici nu puteau face parte din Lada frățească. Erau primiți ca muncitori orice adulți care demonstrau că puteau munci. La fel, erau primiți copiii încă de la vârsta de 12 ani, dacă dovedeau că urmaseră școala și dacă își demonstrau credința creștină. Muncitorii din fabrică și minerii care lucrau în condiții periculoase primeau ajutor în caz de boală sau de accident, precum și asistență medicală gratuită. Cei ajunși în incapacitate de muncă și urmașii celor decedați în accidente primeau o rentă (pensie).¹⁰⁷¹

Din anul 1808, orfanilor de ambii părinți le erau plătiți câte 30 de creițari pe lună. Dacă erau în plus și handicapați, primeau câte 45 de creițari. În cazul în care un muncitor deceda înaintea împlinirii minimului de 8 ani vechime, văduvei sale îi era plătită o compensație unică, de maxim un sfert din salariul anual al celui decedat. Dacă un muncitor cu o vechime de peste 8 ani rămânea în incapacitate de muncă, el urma să primească o despăgubire echivalentă unui salariu anual. Uzina avea dreptul de a stabili prețurile alimentelor și nu puteau vinde pe piața liberă decât aceia care aveau o permisiune specială din partea acesteia.¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁸ *Ibidem.*

¹⁰⁶⁹ *Ibidem.*

¹⁰⁷⁰ Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p. 26.

¹⁰⁷¹ *Ibidem*, p. 27.

¹⁰⁷² *Ibidem*, p. 28, 30.

Din 1854, o lege nouă va stipula ca Lada frățească să fie preluată de către Oficiile montanistice, respectiv de către întreprinzătorii particulari.¹⁰⁷³

Situațiile dificile de muncă precum și indiferența patronilor pentru condițiile de muncă și viață în general referitoare la muncitori crează dificultăți și pentru „Lada Frăției”. Astfel, începând cu anul 1785, „lăzile frăției” nu mai puteau face față cheltuielilor din cauza numărului mare de accidente și îmbolnăviri. De aceea, Camera imperială a obligat pe proprietarii minelor și uzinelor să contribuie cu jumătate din cheltuielile necesare pentru medicamentele și ajutoarele de boală necesare pentru muncitorii proprii.

Discriminarea pe bază de naționalitate se făcea, cu toate că, muncitorii români contribuiau cu aceeași sumă ca și cei germani. Deabia după 1857 s-a ajuns la o oarecare egalitate în acest sens. Atunci cotizația crescuse la 4 creșteri din fiecare florint câștigat. În schimb cuantumul ajutoarelor a scăzut, deși prețurile au urcat.¹⁰⁷⁴

Sporul de muncitori necesari dezvoltării industriale s-a efectuat în special prin colonizarea din alte regiuni industriale ale fostului imperiu austro-ungar, deoarece populația băștinașă, formată în mare majoritate din țărani, nu a putut fi atrasă decât în mică măsură la muncile industriale, din cauza densității reduse și a calificării insuficiente.

Cu toate acestea, mai multe documente confirmă că, atunci când mâna de lucru țărănească a fost utilizată în industrie, reușește să se adapteze ușor, dovedind o abilitate deosebită. Deși Francesco Griselini a făcut adesea aprecieri nefavorabile asupra românilor din Banat, totuși scria: „La exploatarea miniere ale celor patru administrații de mine din Banat, precum și la Ciclova și Bocșa, pe lângă lucrătorii germani se găsesc și destui valahi (adică țărani români n.n.), cărora nu le lipsesc nici destonicia, nici experiența”.¹⁰⁷⁵

Pe de o parte este semnificativ și chiar măgulitor faptul că autori străini apreciază muncitorii români, asta în lipsa documentelor românești. Pe de altă parte, dacă acest lucru îl fac autorii străini, înseamnă că s-a remarcat aportul muncitorilor români la munca din uzinele Reșiței. Astfel, păreri elogioase la adresa muncitorilor români din Reșița găsim și la alți autori. Unul dintre aceștia este istoricul Leonard Böhm. El scoate în evidență că „valahii existenți în număr mare printre muncitorii din Reșița, se remarcă printr-o îndemănare și inteligență deosebită, reușind să-și însușească într-un timp foarte scurt noile meserii”.¹⁰⁷⁶ Există și un alt document austriac care subliniază că românii sunt foarte utili și deosebit de disciplinați („besonders ordnungsliebend”).¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷³ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 54.

¹⁰⁷⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 65.

¹⁰⁷⁵ Francesco Griselini, *Istoria Banatului Timișan*, traducere de Nicolae Bolocan, Tipografiile Române Unite, București, 1926, p. 171.

¹⁰⁷⁶ Leonard Böhm, *Geschichte des Temescher Banats*, vol. II, Editura Otto Wigand, Leipzig, 1861, p.123.

¹⁰⁷⁷ *Daten für ethnographisch - topographische Beschreibung des serbisch-banater Landesgebietes mit der anstoßenden k. K. Militärgrenze nach gegeben Instruction*. Eisenwerk Reschitza. 1859. mss., vol. V, 1859, p. 95.

Până la mijlocul veacului XIX, respectiv revoluția de la 1848, Curtea imperială practica o diferențiere la salarizarea muncitorilor în funcție de naționalitate. De exemplu, înainte de anul 1846, salariul zilnic al unui muncitor necalificat german era de 18-21 de creițari, în timp ce al unui muncitor necalificat român era de 15-18 creițari.¹⁰⁷⁸

Durata muncii în uzină era determinată strict de către legislația minieră precum și de dispozițiile Camerei imperiale. Cât privește nivelul retribuției, respectiv al salariilor, acesta era stabilit prin așa numitele „regulative”, întocmite periodic de către conducerea uzinelor și apoi aprobate de către autoritățile superioare.¹⁰⁷⁹ Muncitorii nu aveau niciun cuvânt de spus referitor la aceste prevederi.

În anul 1854, salarizarea pe categorii de muncitori pentru un schimb de 12 ore era următoarea:

- furnalist, 21-48 de creițari;
- turnător-formator, 24-36 de creițari;
- lăcătuș-forjor, 24-58 de creițari;
- forjor la ciocane, 20-36 de creițari;
- muncitori la cuptoarele cu flacăra, 36-48 de creițari;
- muncitori la cubilouri, 24-33 de creițari;
- muncitori la pudlaj, 40 de creițari – 1 florin și 20 de creițari;
- laminatori, 30 de creițari – 1 florin și 20 de creițari;
- muncitori la atelierul mecanic și cazangerie, 28 de creițari – 1 florin și 15 creițari;
- zidari și tâmplari, 40 de creițari – 1 florin;
- muncitori necalificați, 12-30 de creițari;
- cărăuși cu doi cai proprii pe zi (în intern), 1 florin și 43 de creițari;
- cărăuși cu doi cai proprii (în extern), 1 florin și 55 de creițari.¹⁰⁸⁰

Din păcate, cei care redactau regulamentele, inclusiv cele referitoare la salarizare, luau în calcul strict individual muncitorul, adică necesitățile doar ale lui. Astfel, Regulativul de salarizare se calcula avându-se în vedere necesitățile de alimentație și îmbrăcăminte, fără a ține cont de ceilalți membri ai familiei și de condițiile de cazare. În acest fel, patronul căuta să obțină forță de muncă la cel mai ieftin nivel, obligând indirect la angajarea copiilor și femeilor muncitorilor. Cele de mai jos rezultă în mod evident din examinarea unui asemenea regulativ de salarizare întocmit pentru muncitorii tăietori de lemne și cărbunari din regiunea Bocșa, în anul 1855, calculat pe baza necesităților lunare a unui muncitor, valorificate cu prețul pieței. Prin analogie, credem destul de exactă, se poate spune că aceleași prețuri se practicau și la Reșița dat fiind aceeași patroni. Iată exemplele:

¹⁰⁷⁸ Silviu Bordan, George C. Bogdan, *op. cit.*, p. 64.

¹⁰⁷⁹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 63; *Ubergabsprotocoll des Reschitzaer Eisenwerkes von seite der K.K. osterr. Staatsverwaltung an die K. K. Osterr. Staatseisenbahn gesellschaft von 14 Iuli 1855*, p. 73.

¹⁰⁸⁰ Dan Perianu, *Istoria uzinelor din Reșița: 1771-1996*, Editura Timpul, Reșița, 1996, p. 43.

Pentru alimente:

1,5 mătzen de porumb	a 2 florinți și 24 creițari	3 fl. 36 creițari.
1,5 oca slănină	a 40 de creițari	1 fl.
1,5 oca brânză	a 30 de creițari	0 fl, 45 de creițari.
4 oca sare	a 10 creițari	0 fl, 40 creițari.
4 oca pește	a 18 creițari	1 fl., 12 creițari.

Total 7 florinți și 13 creițari.

Pentru îmbrăcăminte (calculat pe un an)

2 cămăși	a 2 florinți	4 florinți
2 izmene	a 2 florinți	4 florinți
12 perechi de opinci	a 1 florint	12 florinți
1 pereche pantaloni și curea	a 3 florinți	3 florinți
1 vestă (laibăr)	a 2 florinți	2 florinți
1 șubă (durata pe 2 ani)	a 6 florinți	3 florinți
1 pătură (durata pe 3 ani)	a 8 florinți	2 florinți și 4 creițari
1 cojoc fără mâneci (laibăr)	a 3 florinți	3 florinți
1 haină (durata pe 2 ani)	a 8 florinți	4 florinți
1 pălărie clăbăț	a 1 florint și 36 creițari	1 florint și 36 de creițari
2 perechi de obiele	a 2 florinți și 24 de creițari	4 florinți și 48 de creițari.

Total 43 florinți și 62 de creițari.¹⁰⁸¹

Dacă facem o mică socoteală, cota lunară a cheltuielilor de îmbrăcăminte a revenit la 3 florinți și 31 de creițari, deci necesitățile lunare pentru alimentație și îmbrăcăminte au totalizat 10 florinți și 44 creițari. Leafa zilnică rezultată din 22 de schimburi pe lună era de 29 și 6/22 creițari. Totuși salariul s-a stabilit la 24 de creițari, sumă mai mică decât era rezultată din calcul, ca măsură de prevedere față de o eventuală reducere a prețurilor pieții în perioada următoare.¹⁰⁸²

În momentul predării uzinelor din Reșița către S.T.E.G., durata minimală a zilei de muncă era fixată la 12 ore, iar salarizarea pe schimbul de 12 ore era calculată în felul următor:

Locul de muncă	Suma plătită
Furnale înalte	21-40 creițari
Formarii turnătoriilor	24-36
Idem pentru ucenici	10-16
Lăcătuș forjar	24-58
Forjar la ciocane	20-36
Idem pentru ucenic	10
Muncitori la cuptoarele cu flacăra de la turnătorie	36-48

¹⁰⁸¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 63.

¹⁰⁸² *Ibidem.*

Muncitori la cubilouri	24-33
Cuptoarele de pudraj și sudaj	49 cr. -1 fl, 20 cr.
Forjarii de la ciocanele cu abur	36 cr. - 1 fl, 20 cr.
Laminatorii	30 cr. – 1 florint 20 cr.
Idem ucenici	12-24 cr.
Muncitori la atelierul mecanic și cazangerie	28 cr. -1 fl., 15 cr.
Idem ucenici	15-24
Tineret	8-12
Zidari și tâmplari	40-1 fl.
Idem ucenici	27 cr.
Zilieri	12-30
Idem tineri sau fete	10 cr
Copii	6-9
Cărăuși cu 2 cai proprii pe zi în uzină	1 fl, 55 cr.
Idem transport în exterior	1 fl. 55 cr. ¹⁰⁸³

Unul dintre aspectele cele mai grave era folosirea forței de muncă necalificată cu copiii, pentru că altfel nu li se poate spune celor care aveau doar 12 ani. Astfel, limita minimă de vîrstă pentru angajare era de 12 ani împliniți. Patronii făceau distincție clară între diferitele categorii de muncitori, împărțindu-i după tot felul de criterii pentru a-i diferenția și la salarizare, desigur. De exemplu, existau două categorii de muncitori: cei constanți, care erau în același timp și membri ai „Lăzii frăției” și cei ocazionali, care erau angajați de la caz la caz și erau concediați fără previz la terminarea lucrărilor respective. Muncitorii constanți erau în cea mai mare parte coloniști, care, conform contractelor de muncă erau obligați să lucreze în uzină de la 15-55 ani împliniți. Acei coloniști care părăseau munca trebuiau să părăsească și localitatea. Ceilalți muncitori constanți nu puteau părăsi lucrul fără un preaviz de 14 zile.¹⁰⁸⁴

Așadar, se observă utilizarea pe scară largă a copiilor și femeilor în uzină și mai cu seamă diferențierea accentuată în salarizarea acestora. Ba mai mult, până la revoluția de la 1848, Casa de Habsburg, credincioasă devizei sale „Divide et impera” (Desparte și stăpânește n.n.) a practicat diferențierea în salarizarea muncitorilor după naționalitate. Astfel, conform documentelor, înainte de anul 1846 salariul zilnic al unui muncitor necalificat german era de 18-21 creițari pe zi, în timp ce al unui muncitor necalificat român era de 15-18 creițari.¹⁰⁸⁵

¹⁰⁸³ *Übergabsprotocoll des Reschitzaer Eisenwerkes von seite der K.K. osterr. Staatsverwaltung an die K. K. Osterr. Staatseisenbahn gesellschaft von 14 Iuli 1855*, p. 73-77; vezi și Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 64.

¹⁰⁸⁴ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 64; vezi și *Übergabsprotocoll des Reschitzaer Eisenwerkes von seite der K.K. osterr. Staatsverwaltung an die K. K. Osterr. Staatseisenbahn gesellschaft von 14 Iuli 1855*, p. 78-79.

¹⁰⁸⁵ Josef Wessely, *General Statistik der Banater Domane nach dem Stande von 1855-1858*, p. 40; vezi și Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 64.

După preluarea uzinelor de la Reșița de către societatea S.T.E.G., aceasta a căutat în mod sistematic să-și asigure profitul cât mai mare prin următoarele procedee: un număr suficient de muncitori și o salarizare la limita de jos. De exemplu, pentru asigurarea forței de muncă necesară dezvoltării uzinelor din Reșița, a fost continuată politica de colonizări cu populații străine, acest lucru realizându-se pe sectoare și specializări. Astfel, pentru construcțiile din piatră au fost aduși muncitori italieni, iar pentru secția laminoare muncitori din Franța. În plus, în anul 1857 au mai fost aduse încă 72 de familii de muncitori din Cehia, regiunea Rokițan.¹⁰⁸⁶

Pentru a-i ademeni să vină și mai ales să rămână, muncitorii veniți din străinătate și din jurul Reșiței beneficiau la început de niște avantaje: lot de casă contra cost și bani împrumut, dar legați prin contract de uzine. De aceea, pe măsură ce se dezvolta uzina, creștea și numărul de muncitori. Astfel, în anul 1859 erau în uzinele metalurgice 1.059 muncitori și alți angajați, din care: 355 în sectorul topitorii (furnale, turnătorii și forje); 413 în sectorul pudlaj și laminoare; 311 în fabrica de mașini și cazangerie. În anii 1877-1879 erau utilizați aci 1145-1523 muncitori metalurgi și 484-701 muncitori uzinali.¹⁰⁸⁷

Referitor la relațiile angajaților cu societatea și cum erau asigurările sociale avem multe detalii din lucrarea istoricului Rudolf Gräf. Astfel, relațiile dintre angajați și patronat erau reglementate parțial de „Legea minelor” din 23 mai 1854 și de „Regulamentul meseriilor și servitorilor”. Angajarea muncitorilor era condiționată de starea fizică, poziția politică și apartenența religioasă. Era interzisă angajarea copiilor sub 12 ani. Cei care erau peste 12 ani puteau fi angajați dacă dovedeau că participă la cursurile școlii elementare și la cele de pregătire în domeniul religie creștine. Muncitorii adulți trebuiau să aibă cărți de muncă, iar dacă aparțineau altui stat să aibă pașapoarte, iar servitorii cărți de servitori sau cărți de călătorie.¹⁰⁸⁸

Între 1858-1896, din punct de vedere al ocupațiilor, situația angajaților la Reșița era aceasta:

Anul	Funcționari/ Servitori	Muncitori	Mineri	Silvici	Metalurgi	De fabrică	Alte categorii
1858	57	1681/80 ¹⁰⁸⁹	621/30	--	725/45	300	35/5
1877	193	5016	1412	1227	1695	682	--
1879	322	4800	1411	1382	1523	484	--
1881	59	4964	1535	--	3429	--	--
1888	61	4969/424	2055	--	1714	1200	--
1892	49	6453/509	2417/419	--	2557/190	--	--
1896	84	5864	2653/408	--	2458/240	--	-- ¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁶ Sandor Mihalik, *op. cit.*, p.178.

¹⁰⁸⁷ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 84.

¹⁰⁸⁸ Rudolf Gräf, *Domeniul băcănean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 258.

¹⁰⁸⁹ A doua cifră reprezintă numărul copiilor.

Din momentul în care un muncitor începea activitatea, relațiile sale cu patronatul puteau fi întrerupte doar în următoarele trei situații:

1. Muncitorii constanți, care nu aveau domiciliul stabil pe domeniul S.T.E.G. dar nu contribuiau la „Bruderlade” (Lada Frăției), puteau părăsi serviciul după o perioadă de 14 zile din momentul în care își dădeau demisia și după ce își făceau lichidarea.

2. Muncitorii constanți, membri ai „Bruderlade”, dar nelocalnici, „după ce și-au dat demisia, conform reglementărilor, după ce au mai lucrat 14 zile de la înaintarea demisiei și după ce și-au făcut lichidare în mod disciplinat”.

3. În cazul comiterii de fapte penale, de nesubordonare sau a altor acțiuni de indisciplină, după repetarea acestora de trei ori, muncitorii respectivi erau concediați.

S.T.E.G. avea pretenția ca un muncitor, cu domiciliu stabil într-o colonie muncitorească, atâta vreme cât rămâne în cadrul acestei colonii să fie obligat să muncească într-unul din stabilimentele sale industriale, între cel de-al 15 –lea și al 55-lea an al vieții sale. Astfel, că în momentul în care își părăsea slujba să fie obligat să părăsească și colonia muncitorească.¹⁰⁹¹

Muncitorii erau împărțiți în două mari categorii: cei permanenți sau constanți și cei flotanți. Ambele categorii beneficiau de unele avantaje din partea S.T.E.G.-ului care au fost impuse de foștii proprietari, adică statul austriac. Aceste facilități se refereau la următoarele aspecte:

- pentru terenurile de casă și de grădină aflate în folosință nu plăteau impozite, acestea fiind achitate de către S.T.E.G.;
- erau scutiți de taxa pentru pășunat pentru o vacă și un vițel;
- dreptul la învățământ era gratuit;
- cheltuielile pentru învățământul elementar din localitățile industriale era suportat de S.T.E.G.; acesta întreținea un învățător, locuința sa și o școală.¹⁰⁹²

După 1760 s-a înființat și la Reșița „Lada frăției a uzinei de fier din Reșița”. Din aceasta făceau parte și muncitorii din Doman, Secul și Văliug. În primii ani din perioada S.T.E.G. asigurarea muncitorilor pentru cazurile de boală, bătrânețe, deces, accident, invaliditate și pensie s-a făcut prin intermediul „Lăzii frăției”.¹⁰⁹³ Muncitorii contribuiau cu 4 creșteri la fondul pentru „Lada Frăției”, iar în caz de nevoie primeau despăgubiri financiare în funcție de anii muncii. Pentru cei pensionați și decedați jumătate din pensie era dată urmașilor, respectiv soțiilor

¹⁰⁹⁰ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 250-253.

¹⁰⁹¹ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 259; vezi și Gheorghe Ruja, *Situația muncitorimii miniere și metalurgiste în Banatul Montanistic la mijlocul veacului al XIX –lea*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975, p. 211.

¹⁰⁹² Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 260; vezi și *Protocoll...Reschitza 1855*, p. 4.

¹⁰⁹³ *Ibidem*.

atâta timp cât nu se recăsătoreau, iar copiilor le revenea o sumă pentru educație până la 12 ani pentru fete și până la 14 pentru băieți.¹⁰⁹⁴

Coloniștii care veneau la Reșița plăteau pentru primele șase luni o chirie de 15 creițari pe lună, apoi câte 1 florin și 30 de creițari lunar.¹⁰⁹⁵

Institutul pentru pensii asigura pensiile muncitorilor astfel:

- după 10 de muncă 30% din salariul mediu pe ultimii trei ani;
- pentru fiecare an muncit în plus se mai dădea 2% dar nu se putea depăși 70%;
- pentru caz de boală se oferea 50% din salariu dacă se trecea de 2 zile de boală;

- pentru deces era un ajutor de înmormântare de 25 de florini, dar dacă decesul era în timpul serviciului despăgubirea era de 50 de florini;

- pensionarii aveau dreptul la 15 florini ajutor de înmormântare.¹⁰⁹⁶ Toate aceste ajutoare se distribuiau prin intermediul unui „comitet local” care exista și la Reșița.

Una dintre realizările S.T.E.G.- ului în domeniul protecției sociale era ajutorul pentru construirea caselor, pe de o parte, cât și construirea de case pentru muncitorii colonizați. În plus, cu timpul, muncitorii aveau posibilitatea să-și răscumpere locuințele primite inițial. Așa s-a ajuns ca în anul 1883, la Reșița, S.T.E.G. avea 136 de case colonie și de muncitori cu 464 locuințe.¹⁰⁹⁷ Până la sfârșitul anului 1883 au fost vândute muncitorilor în rate lunare de 8 până la 12 florini și cu o dobândă de 5% pentru sumele împrumutate, 63 de case în valoare de 74.232 florini. Împrumuturile acordate de societate muncitorilor ei pentru cumpărarea de locuințe s-au ridicat până în anul 1883 la suma de 298.093 florini, deci au avut acces la aceste împrumuturi aproximativ 500 de familii. Terenul de construcție era obținut de către muncitori în schimbul unor sume nominale moderate.¹⁰⁹⁸

Muncitorimea din Reșița, fiind o masă compactă de oameni, a avut posibilitatea mai ușor să formeze asociații de diverse tipuri. Aceste asociații au fost premergătoare sindicatelor. Astfel, la Reșița a fost înființată în anul 1861 „Societatea de întraajutorare a muncitorilor din Reșița”. Sub diverse forme, aceasta a existat până la mijlocul secolului XX. Se numea „Totenverein” (Asociația de întraajutorare în caz de deces). Aceasta mai există și în 2015.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁴ *Ibidem*, p. 262.

¹⁰⁹⁵ *Ibidem*, p.263.

¹⁰⁹⁶ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 267. Vezi și General Statistik....1877, p. 6-8.

¹⁰⁹⁷ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 272; vezi și Beschreibung....1885, p. 34

¹⁰⁹⁸ *Ibidem*, p. 345.

¹⁰⁹⁹ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 278; vezi și Victor Brătfălean, *25 Jahre Arbeiterbewegung in Reschitza 1903-1928*, Reșița, 1929, p. 23.

În anul 1875 a luat ființă la Reșița o filială a „Asociației muncitorilor invalizi de la Budapesta”. Filiala a devenit de sine stătătoare și după dizolvarea ei de către guvernul de la Budapesta, și a funcționat până în anul 1924 când a fost încorporată la Totenverein.¹¹⁰⁰

Referitor la nivelul câștigurilor muncitorilor și angajaților societății S.T.E.G. la uzinele Reșița au rămas în documente date statistice. Potrivit acestora era următoarea situație privind câștigul mediu lunar (adică schimburi de 12 ore pe zi) al muncitorilor de la laminoare, în perioada 1862-1891:

Anul	câștigul brut	câștigul net
1862	26 florinți	21 florinți
1864	26	20
1866	28	21
1867	28	19
1869	31	22
1872	35	21
1873	39	25
1875	32	20
1876	33	22
1879	29	16
1882	35	24
1887	31	18
1890	33	22. ¹¹⁰¹

Cât privește câștigurile medii zilnice la alte meserii, adică zilieri cărăuși (12-14 ore pe zi) erau următoarele:

	Anii 1861-1877	Anii 1873-1883
Zidari	2 florinți	1,50 florinți
Tâmplari	1,50	1,30
Zilieri bărbați	1	0,98
Zilier tânăr sau femeie	0,50	0,50
Zilier copii	0,35	0,40
Cărăuș cu 2 cai	3	3
Cărăuș cu 4 cai	4	4
Cărăuș cu 2 boi	2	2
Cărăuș cu 4 boi	3	3. ¹¹⁰²

Salariile funcționarilor și subfuncționarilor pe categorii de salarizare au fost, în anul 1878, următoarele:

¹¹⁰⁰ *Ibidem.*

¹¹⁰¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 86.

¹¹⁰² *Ibidem.*

Categoria de salarizare	Funcționari	Subfuncționari
I	3.500 fl.	1000 fl.
II	2.400 fl.	800 fl.
III	1.600 fl.	650 fl.
IV	1.100 fl.	600 fl.
V	800 fl.	525 fl.
VI	550 fl.	500 fl.
VII	--	400 fl.
VIII	--	400 fl.
IX	--	350 fl.
X	--	335 fl.
XI	--	320 fl.
XII	--	310 fl.
XIII	--	270 fl. ¹¹⁰³

În categoria funcționarilor erau cuprinse organe de conducere, tehnice și administrative cu pregătire medie și superioară, în categoria subfuncționarilor, organe tehnice și administrative fără pregătire sau pregătire inferioară.

Pentru a putea compara puterea de cumpărare, adică raportul prețuri-salarizare, exemplificăm o listă cu prețurile pentru câteva produse agricole și silvice de primă necesitate. Acestea erau:

Produsul	anii 1867-1877	anii 1873-1883
Grâu	6,50 fl./hl	7,39 fl/hl
Secară	4,87 fl/hl	--
Ovăz	3,25 fl/hl	3,33 fl/hl
Porumb	4,87 fl/hl	4,23 fl/hl
Fân	3,57 fl/100 kg	3,64 fl/100 kg
Carne de vită	0,33 fl/kg	0,42 fl/kg
Lemne de foc		
în pădure	1,04 fl/mc	2 fl/mc
Lemne în depozit	2,49 fl/mc	3,12 fl/mc
Cartofi	2,60-3,58 fl/hl	2,60-3,58 fl/hl. ¹¹⁰⁴

Cele mai mari probleme pentru muncitorii din toate sectoarele erau legate de condițiile de muncă, considerate unanim de către muncitori ca fiind total nesatisfăcătoare. În primul rând era vorba de protecția muncii. Aceasta nu intra în preocupările patronilor, interesați doar de profit cât mai mare. Această nepăsare a generat numeroase accidente de muncă. În perioada 1860-1864 au fost 1.783 de răniri la locul de muncă din cauza accidentelor, dintr-un număr total de 11.756 membri ai „Lăzii frăției”, deci un procent de 15,2%. În anul 1868 au fost 463 de răniri din cauza accidentelor, la un număr de 2.797 membri, deci un procentaj de 16,6%. Din păcate, frecvente erau și accidentele colective, așa cum a

¹¹⁰³ *Ibidem.*

¹¹⁰⁴ *Ibidem.*

fost cel de la oțelăria Bessemer în iarna anului 1869, din cauza căruia oțelăria a fost închisă timp de aproape trei luni.¹¹⁰⁵

În acea perioadă (1871-1872), serviciul la uzină dura câte 12 ore sau mai mult pe zi, cu o jumătate de oră pauză pentru micul dejun și o oră pauză pentru prânz, consumându-se mâncare adusă de acasă.¹¹⁰⁶

Odată cu preluarea domeniilor, minelor și uzinelor, S.T.E.G. a preluat și patrimoniul asociațiilor „Bruderlade” cu toate obligațiile respective. Dar, noul patron le-a unificat într-un „Institut S.T.E.G. de pensii și ajutor pentru servitori și muncitori”.¹¹⁰⁷ Evident că acest institut era controlat de conducerea societății.

Preluarea activității industriale a Reșiței de către S.T.E.G. a însemnat și o serie de drepturi suverane ale acesteia, privilegiile de administrație, colonizare cu populații străine, patronarea bisericii. Acestea însemnau de fapt că S.T.E.G. dispunea aproape direct de viața muncitorilor nu numai în activitatea de muncă dar și în viața privată, cea care ținea și de gospodărirea propriu-zisă. De aici veneau și măsurile punitive în sensul că, cei care nu se supuneau legislației și dispozițiilor S.T.E.G. erau pedepsiți până la expulzare de pe domeniile S.T.E.G.¹¹⁰⁸

Odată cu intrarea uzinelor de la Reșița în proprietatea S.T.E.G., situația, respectiv condițiile de muncă ale muncitorilor se agravează mai mult. De exemplu, ziua de muncă era de 16-18 ore de muncă. Deabia în anul 1872 se reglementează ziua de muncă la 16 ore pe zi, iar repausul duminical va legiferat deabia în anul 1891. La aceste condiții grele se adaugă lipsa de securitate a muncii, șoimajul ridicat, folosirea în mine sau la alte munci grele munca femeilor și a copiilor între 10-12 ani, politica de discriminare națională.¹¹⁰⁹

Deși sporadice, au fost și inițiative benefice pentru muncitori din partea patronilor. Astfel, Societatea S.T.E.G. s-a preocupat și de asigurarea condițiilor sociale ale muncitorilor. De exemplu, în anul 1863, societatea a clădit un spital în Reșița cu două saloane și 24 de paturi deservite de un medic, mai erau și 4 băi pentru muncitori. La una dintre acestea avea acces orice cetățean, ea având un specific de „serviciu public”. La un moment dat, societatea S.T.E.G. administra chiar și o suprafață de cimitir, localizată în actuala zonă a cimitirului 2-3.¹¹¹⁰

În afară de „Lada Frăției”, la Reșița a mai funcționat și altă asociație de ajutor a muncitorilor. De exemplu, a mai fost și *Asociația de ajutor a muncitorimii*. Aceasta a funcționat până în anul 1924. Ea avea în anul 1903 un număr impresionant de membri, respectiv 17.723. Aceștia erau împărțiți în două categorii: muncitori permanenți și muncitori auxiliari și sezonieri. Cei care făceau parte din prima categorie plăteau 6% din salariile lor drept contribuție și

¹¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 87.

¹¹⁰⁶ Josef Windhager, *op. cit.*

¹¹⁰⁷ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 87.

¹¹⁰⁸ Ziarul „Adevărul”, 12 iunie 1914; Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 17.

¹¹⁰⁹ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 22.

¹¹¹⁰ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 17.

beneficiau de ajutor în caz de boală, iar în caz de deces, urmașii lor direcți beneficiau de pensie din partea asociației. Cei care făceau parte din a doua categorie, din anul 1861 plăteau 2% din salariu drept contribuție și beneficiau de toate drepturile celor din prima categorie cu excepția pensiei de urmaș direct. Pe lângă această organizație a mai existat la Reșița începând din anul 1875 filiala *Casei generale a muncitorilor* (aceasta fiind o organizație centrală care avea atunci 388 de muncitori).¹¹¹¹

Muncitorii reșițeni erau diferențiați în acea perioadă în două categorii: muncitori permanenți (germani) și muncitori temporari (români). De fapt era o discriminare și pe bază etnică. Cei dintâi au primit în mod gratuit loc de casă și de asemenea lemnele necesare construirii caselor. Impozitele pe care urmau să le plătească pe casă corespundeau categoriei de impozitare celei mai de jos.

Muncitorii temporari nu aveau însă niciun fel de privilegii și nici nu puteau face parte din Lada frățască. Erau primiți ca muncitori orice adulți care demonstrau că puteau munci. La fel, erau primiți copiii încă de la vârsta de 12 ani, dacă dovedeau că urmaseră școala și dacă își demonstrau credința creștină.¹¹¹²

Problemele muncitorilor, mai ales cele de natură social-economică se amplificau pe măsură ce se mărea numărul muncitorilor, odată cu dezvoltarea uzinelor. Uzinele aveau nevoie aproape permanent de tot mai mulți muncitori. Astfel, numărul muncitorilor la uzinele din Reșița a evoluat astfel începând cu 1852: la mine, topitorii și fabrica de mașini erau 1351 de muncitori;

- în 1873 erau 5387;

- în 1889 erau 9364 muncitori.¹¹¹³

Numărul populației din Reșița arată că, de fapt a crescut mai ales prin numărul muncitorilor din localitate. Acest spor de populație se baza în esență pe creșterea numărului de muncitori la Reșița astfel: în 1852 erau în minele și topitoriile din Reșița 637 muncitori, iar în 1871 se ajunge la 4.081.¹¹¹⁴

Acești muncitori lucrau în condiții foarte grele, începând cu durata zilei de muncă. Astfel, până în anul 1872 nu era nici o lege referitoare la numărul de ore de muncă pe zi, singura precizare se referă la mențiunea că ziua nu putea depăși 16 ore. Ca și în alte părți, și la Reșița ziua de muncă în a doua jumătate a secolului XIX era de 12 ore. Din acest timp, o jumătate de oră era rezervată pentru gustare și o oră pentru prânz.¹¹¹⁵

Pe lângă numărul foarte mare de ore de muncă pe zi, mai erau mari diferențieri în ceea ce privea salarizarea, plus discriminările legate de plata pentru

¹¹¹¹ *Ibidem.*

¹¹¹² Victor Brătfălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998, p.27.

¹¹¹³ L. Vajda, *Formarea muncitorimii salariate în industria minieră și metalurgică din Transilvania între 1848-1867*, în „Acta Musei Napocensis”, Cluj-Napoca, 1968, pp. 227-236; S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 60.

¹¹¹⁴ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 61.

¹¹¹⁵ Victor Brătfăleanu, *25 Jahre Arbeiterbewegung in Reschitza, 1903-1928*, 1929, p. 25 și 27; S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 62.

femei și copii. Din aceste motive, în anul 1899 izbucnește o mare grevă pentru obținerea a 10 ore de muncă pe zi. Acest deziderat s-a obținut deabia în anul 1901 după patru săptămâni de luptă bine organizată.¹¹¹⁶

Pe lângă manifestările de luptă efectivă, muncitorii se ajutau între ei prin diverse asociații de ajutor reciproc. La sfârșitul secolului XIX în Bruderlade („casele frățești”) aveau 7.212 membri.¹¹¹⁷ În anul 1861 a apărut „Asociația de ajutor a muncitorilor” care va funcționa până în 1924. În 1889 aceasta putea da și pensii la 1.253 de muncitori. Din 1875 apare filiala „Casei generale a muncitorilor” cu 388 membri.¹¹¹⁸

În 1900-1901 a crescut numărul de șomeri, s-au redus salariile cu 10% și din acest motiv au avut loc ample mișcări greviste cu 4.000 de participanți și în final au obținut 10 ore de muncă.¹¹¹⁹

Din păcate prosperitatea economică a proprietarilor uzinelor nu a fost direct proporțională cu nivelul de trai al celor care aduceau prosperitate pentru patroni, adică muncitorii. De exemplu, perioada societății U.D.R. între 1920-1948 a însemnat prosperitate economică, dar în mare parte pe seama unor condiții foarte grele de muncă pentru muncitori. Un ziar din 15 aprilie 1926 descria Reșița astfel: *„Reșița-i un adevărat infern. În familie, în mine, în uzine se depune o muncă ucișătoare. Cuptoarele uriașe topesc fierul care curge în râuri mari, roșii, în formă de tipare. Ciocanele cu aburi gigantice lovesc cu putere, mașinile uruesc asurzitor, totul este plin de fum și aburi”*.¹¹²⁰

Perioada mării crize economice mondiale (1929-1933) a afectat direct și economia românească, iar în cadrul ei și uzinele din Reșița. Cel mai mare efect negativ a fost creșterea bruscă a numărului de șomeri. Astfel, într-un raport statistic către Inspectoratul Muncii din Timișoara, subinspectorul din Anina prezintă situația pentru județul Caraș la data de 6 ianuarie 1931. Potrivit acestei situații, la Reșița erau înregistrați 258 de șomeri capi de familie cu 276 membri de familie.¹¹²¹

Având în vedere faptul că asupra Primăriei din Reșița cădeau o parte din sarcinile legate de ajutorarea șomerilor, aceasta ținea o evidență a numărului muncitorilor rămași fără lucru. Primăria din Reșița prezintă următoarea situație în septembrie 1931: 284 de șomeri capi de familie cu 696 membri, la care se adugă 342 șomeri necăsătoriți, deci un total de 1.322 persoane.¹¹²²

Destul de frecvent conducerea U.D.R. nu respecta prevederile contractelor colective de muncă referitoare la mărirea salariilor, plata orelor

¹¹¹⁶ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 62.

¹¹¹⁷ *Ibidem*, p.63.

¹¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹¹⁹ Hilde Mureșan, *Aspecte ale unor mișcări greviste din Banat la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în Studii și cercetări de istorie, 1957, p. 181; S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p.69.

¹¹²⁰ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 17.

¹¹²¹ SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, dosar 8/1931, f. 46.

¹¹²² SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, dosar 8/1931, f. 255.

suplimentare și durata zilei de muncă, respectiv 8 ore. De aceea, cei 150 de muncitori de la distileria de lemne din Reșița s-au constituit în decembrie 1928 - ianuarie 1929 în propria organizație sindicală. Ei au cerut direcțiunii U.D.R. și Inspectoratului de Muncă să se respecte timpul de lucru de 8 ore precum și mărirea salariilor.¹¹²³

Un rol destul de important în viața muncitorilor reșițeni, mai ales pentru apărarea intereselor lor, l-a avut și Camera de muncă. Aceasta este activă în 1924. Atunci, la 26 noiembrie 1924, Pretura plasei Reșița propune prefectului membri pentru Camera de Muncă din Reșița. Aceștia sunt:

1. Ing. Popa Ion ca delegat al Ministerului;
2. Din partea Secției Funcționarilor particulari, Cimponeriu Gheorghe de la U.D.R., membru ordinar ;
3. Din partea Secției Funcționarilor particulari, subfuncționar Anțilă Mihai, supleant;
4. Din partea Secției meseriașilor, Blăjița Traian, zidar, membru ordinar;
5. Din partea Secției meseriașilor, Miloia Ion, ceasornicar, supleant;
6. Din partea Secției lucrătorilor, Stoicovici Ion, muncitor, membru ordinar;

Din partea Secției lucrătorilor, Popovici Silviu, muncitor, membru supleant.¹¹²⁴

Publicația „Socialismul” anunță în iunie 1932 că în urma protestelor muncitorilor neplătiți pe lunile martie-mai, Ministerul de Finanțe a trimis de urgență la Reșița 10 milioane de lei numai pentru plata salariilor restante, urmând ca restul de 32 de milioane să fie trimise la începutul lunii iulie.¹¹²⁵

O altă statistică o avem din anul 1931, în plină criză economică. Astfel, Comisia pentru ajutorarea șomerilor din Reșița, în ședința din data de 15 decembrie 1931 a constatat următoarea situație privind șomerii din Reșița: 306 șomeri capi de familie cu 781 membri, plus 246 șomeri necăsătoriți.¹¹²⁶

Autoritățile locale încercau să ajute punctual muncitorii șomeri, mai ales cu produse de primă necesitate. Pentru ajutorarea acestor șomeri s-au stabilit următoarele cantități de produse lunar:

Pentru fiecare șomer au fost stabilite următoarele cantități:

- 10 kg făină a 4 lei;
- 10 kg cartofi a 2 lei;
- 0,8 kg untură a 30 de lei;

Pentru fiecare membru de familie s-au stabilit următoarele cantități:

- 6 kg făină a 4 lei;

¹¹²³ Ziarul „Socialismul”, 1 ianuarie 1929.

¹¹²⁴ SJANCS, Fond 74 Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, Dosar nr. 144/1934, fila 2.

¹¹²⁵ Ziarul „Socialismul”, 3 iulie 1932.

¹¹²⁶ Bar Dorin, *Condiții de muncă și viață ale muncitorimii de la Uzinele de Fier și Domeniile Reșița în perioada crizei economice (1929-1933)*; lucrare de gradul I, p. 59.

- 5 kg cartofi a 2 lei;
- 0,5 kg untură a 30 de lei.

Pe lângă aceste cantități s-a mai decis ca fiecare șomer susținător de familie să primească lunar 50 kg de cocs și fiecare cap de familie să primească 100 kg de lemne de foc.¹¹²⁷

Pe lângă statistica legată de numărul de șomeri și cantitatea de ajutoare pentru aceștia, se mai ținea și evidența cu muncitorii care plătesc cotizațiile pentru șomaj. Un asemenea tabel cu muncitorii care și-au plătit cotizația de șomeri îl avem din anul 1932. Acest tabel era defalcat pe sectoare de producție astfel:

- Oțelărie: au plătit 323 de muncitori au plătit sume între 32-90 de lei de om, cu un total de 26.045 lei pe 1932;
- Telefoane: au plătit 5 muncitori;
- Atelierele de sudaj: plătesc 70 de muncitori în total suma de 5.151lei;
- Fabrica de locomotive: plătesc 581 muncitori suma de 38.035 lei;
- Utilaj electric: pe anul 1932 plătesc 66 muncitori suma de 7.392 lei;
- Intreprinderea de Utilaj mecanic: pe 1932 plătesc 18 de muncitori 14.322 lei;
- Laboratorul chimic și de încercări fizice și Biroul Tehnic: plătesc 29 de muncitori pe 1932 suma de 1.166 lei;
- Fabrica de produse refractare: plătesc 110 muncitori suma de 5.635 lei.¹¹²⁸

Muncitorii din Reșița s-au mai organizat pentru a se ajuta suplimentar în cazuri de boală, deces sau alte situații grele pentru familie. Astfel, s-a constituit Statutul de ajutorare și înmormântare a muncitorilor din Reșița. Acesta și-a fixat regulile în anul 1931: taxa de intrare era de 30 de lei,¹¹²⁹ iar cotizația săptămânală este de de 1 leu; pentru ajutorul de boală la clasa a I-a suma este de 4 lei pe zi, iar la clasa a IV-a este de 40 lei zilnic.¹¹³⁰

Oficiul Reșița al Camerei de muncă Timișoara s-a înființat în anul 1936. În 1968 a fost preluat de filială. Valoarea documentelor este probatorie pentru relațiile de muncă stabilite în perioada 1936-1949, în special stabilite de Societatea UDR.¹¹³¹

În 1936 s-a construit azilul de bătrâni în Länd II, pe linia uzinală către Secul.¹¹³²

¹¹²⁷ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș, dosar 1/1930-1933.

¹¹²⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 5/1932 Tabele cu muncitorii care au plătit cotizația de șomeri pe anul 1932, Filele 1 - 27.

¹¹²⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, nr. Inventar 5/1931, Probleme financiare pe anul 1931, fila 12.

¹¹³⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, nr. Inventar 5/1931, Probleme financiare pe anul 1931, fila 13.

¹¹³¹ SJANCS, Fondul Camera de muncă Reșița, nr. 34, inv. 47, fila 2.

¹¹³² Josef Windhager, *op. cit.*, p.47-49.

Pentru muncitorii români de la Reșița se mai ivește o problemă legată de implicațiile de ordin politic. Este vorba de o discriminare care se face pe aceste criterii. Astfel, într-un Memoriu (nedatat și nesemnlat) privitor la situația social-politică a plasei Reșița din partea plasei către prefectură, se reclamă faptul că la U.D.R se face discriminare etnică pentru muncitorii români, în sensul că socialiștii și P.N.Ț. sprijină doar muncitorii minorităților de la U.D.R. în dauna elementului românesc. Exemplificăm: „ori de câte ori se încearcă angajarea unor români, acești oameni (socialiștii n.n.) intervin la conducerea societății pentru concedierea lor”. Sunt acceptați doar cei care intră în gruparea socialiștilor. Se mai spune că la construirea liniei ferate Reșița-Caransebeș elementul românesc nu este deloc avantajat.¹¹³³

Un rol important a avut înființarea unui organism care mai ajuta cât de cât muncitorii. Este vorba despre Oficiul Reșița al Camerei de muncă – Timișoara. Acesta s-a înființat în anul 1936. În 1968 a fost preluat de filială. Valoarea documentelor este probatorie pentru relațiile de muncă stabilite în perioada 1936-1949, în special stabilite de Societatea U.D.R.¹¹³⁴

Autoritățile încercau să-i ajute pe șomeri mai ales cu produse, pentru că, în fond, acestea însemnau în final tot bani. De exemplu, în decembrie 1938, conform unei liste alcătuite de Primărie, 74 de șomeri primesc lemne de foc și alți 116 șomeri care primeau făină.¹¹³⁵

După documentele emise de Primărie, în ianuarie 1939 erau 85 de șomeri la Reșița.¹¹³⁶ Pentru aceștia, conform adresei Ministerului Muncii, nr. 14962/20 decembrie 1939, Primăria Reșița primește pentru ajutor de șomaj suma de 50.000 lei.¹¹³⁷

În acțiunea de ajutorare a șomerilor s-au implicat, atât cât au putut și alte organizații, mai mult cu caracter umanitar. De exemplu, primarul Blajovan Ioan, secretarul comunal Ioan Zipfl și Petre Drăghici, șeful serviciului financiar hotărâsc în data de 10 octombrie 1939 să aprobe cererea Reuniunii Femeilor Române din Reșița de a se înființa „Școala de gospodărire „Ajutorarea” și decid finanțarea ei cu suma de 15.000 lei.¹¹³⁸

Începutul celui de-al doilea război mondial aduce modificări în viața socială a muncitorilor din Reșița. Din păcate nu într-o manieră pozitivă, dimpotrivă. În primul rând scade drastic nivelul de salarizare comparativ cu munca efectuată. Salariile primite de muncitori pentru munca lor foarte istovitoare erau sub necesitățile minime de trai decent. Astfel, în procente față de cât ar fi fost necesar unui muncitor să câștige situația era aceasta: 49% strungar, 63% topitor.¹¹³⁹

¹¹³³ SJANCS, Fond 74, Prefectura județului Caraș; Dosar 6/1934, filele 1-3.

¹¹³⁴ SJANCS, Fondul Camera de muncă Reșița, nr. 34, inv. 47, fila 2.

¹¹³⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 10/1939-1940; listele cu șomerii; filele 6-7,

¹¹³⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 10/1939-1940, filele 1-5.

¹¹³⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 10/1939-1940, fila 101.

¹¹³⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1939; Probleme de învățământ și cultură, Fila 32.

¹¹³⁹ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 91.

Dacă perioada războiului a însemnat pe plan economic o scădere a nivelului de trai pentru toată populația, la Reșița acest fapt s-a accentuat și mai mult datorită specificului zonei. În documentele de arhivă apare adesea informația că Reșița este cel mai scump oraș din Banat, sub raportul venituri-prețuri. De exemplu, în ședința Consiliului comunal din data de 23 iulie 1940 se constată că din punct de vedere al pieței și locuințelor, Reșița este cel mai scump oraș din întreg Banatul.¹¹⁴⁰

Situația economică dificilă a alimentat atitudinea antisemită și legislația în general din această perioadă. La Reșița de exemplu, în octombrie 1940 erau 39 de comercianți evrei care dețineau magazine cu specific de băcănie, textile, încălțăminte, bijuterii, sticlărie, pielărie etc.¹¹⁴¹ Primăria se confrunta cu numeroase cereri de ajutor pentru lucruri care, pot apărea banale în situații normale. De exemplu, în Procesul verbal nr. 68/1940 al Consiliului Comunal se menționează că Bertha Schmidt de la azilul de săraci solicită suma de 300 lei ca să-și cumpere un pulover de iarnă. Cererea este aprobată.¹¹⁴²

O preocupare a primăriei și autorităților în general a fost cea legată de controlul prostituției în orașul Reșița. Acest fenomen a proliferat datorită faptului că erau mulți bărbați care câștigau suficient pentru a plăti și prostituatele. Deși erau oficial case de toleranță, totuși autoritățile erau îngrijorate din cauza pericolului de creștere a numărului celor cu boli venerice. Astfel, conform adresei nr. 6051 din 10 aprilie 1940, comisarului șef adjunct al Comisariatului de poliție Reșița, către șeful lui, anunță că toate prostituatele din localurile de noapte (unde erau case de toleranță n.n.) ale proprietarilor Crăciun Rozalia și Bokor Iuliu s-au prezentat la Laboratorul de bacteriologie din Reșița pentru probe de sânge.

Conform altor documente de arhivă (conform cu declarațiile femeilor care recunoștea oficial că practică prostituția), prostituatele care lucrau la Rozalia Crăciun (pe strada Împăratul Traian 1) plăteau 120 de lei pe zi pentru cazare și masă, dar banii de la clienți erau doar ai lor; la localul lui Bokor Iuliu (strada Octavian Goga nr. 3) prostituatele plăteau 152 de lei pe zi pentru masă și cazare, dar banii de la clienți erau doar ai lor. După documente, în Reșița erau la acea dată 31 de prostituate, majoritatea din alte localități și județe.¹¹⁴³

Pentru a cunoaște și a controla cât mai bine activitatea prostituatelor, Primăria a emis chiar Regulamentul pentru reglementarea prostituatelor din Reșița. Conform Procesului verbal 44/1941, dosar nr. 55796/1941, acest Regulament cuprinde mai multe articole, din care exemplificăm:

-art. 1: să aibă fișa medicală de sănătate;

-art. 3: numai majorele pot face prostituție și dacă nu au loc de muncă;

¹¹⁴⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1940; Procese verbale ale Consiliului Comunal, p. 73.

¹¹⁴¹ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 16/1936, fila 33.

¹¹⁴² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1940; Procese verbale ale Consiliului Comunal, p.69.

¹¹⁴³ SJANCS, Fond Comisariatul de poliție Reșița, Dosar 124/1940; evidența prostituatelor și a caselor de toleranță, fila 14.

-art. 5: vizita medicală trebuie făcută de două ori pe săptămână;

-art. 6: serviciul sanitar va avea un registru de evidență cu toate prostituatele;

-art. 7: dacă prostituatele fac prostituție știind că sunt bolnave, pedeapsa este de 3-12 luni închisoare;

-art. 9: prostituatele pot locui numai pe străzi laterale și la cel puțin 100 m de școli sau biserici;

-art. 10: prostituatele sunt obligate să aibă permanent la ele trusa aotoseptică, irigatorul și trusa antivenerică.¹¹⁴⁴

Peste toate problemele legate de greutatea populației locale din Reșița, se mai adugă și situația dificilă, chiar disperată, în care se aflau familiile refugiate din Bucovina și Basarabia în urma anexării acestor provincii de către Uniunea Sovietică prin ultimatumul din iunie 1940. Astfel, în acte legate de cheta făcută pentru ajutorarea familiilor nevoiașe din Basarabia și Bucovina și Darul ostașului se menționează faptul că s-au donat bani, sume între 10-50 lei de către aproape 1000 de persoane din Reșița.¹¹⁴⁵

Îngrijorător era faptul că numărul celor care erau declarați săraci se mărea de la o lună la alta. Astfel, La Reșița în noiembrie 1941 erau oficial 51 de săraci ajutați de Primărie.¹¹⁴⁶ Doar peste o lună situația era alta, și mai proastă, adică, după statistica Primăriei, la 10 decembrie 1941 în Reșița erau în mod oficial un număr de 115 săraci ajutați de Primărie.¹¹⁴⁷

În ceea ce privește aprovizionarea populației, misiunea era împărțită între Primărie și U.D.R. Potrivit Procesului verbal din 18 decembrie 1941 cu privire la serviciul de aprovizionare din Reșița, „orașul Reșița are 31.000 locuitori, din care 7.000 aprovizionați de uzinele Reșița, iar restul de 24.000 cad în sarcina Primăriei”.¹¹⁴⁸

Situația dificilă creată de participarea României la al doilea război mondial, impune și la Reșița măsuri pentru raționalizarea alimentelor și a consumului în general. Astfel, primăria orașului Reșița dă o astfel de ordonanță. Este vorba despre Ordonanța nr. 2 a primarului Reșiței cu nr. 249/1942 din data de 13 ianuarie, datorată ordinului telegrafic nr. 7.598 din 2 ianuarie 1942. Aceasta se referă la raționalizarea consumului de grâu după cum urmază:

Art.1- din 12 ianuarie 1942 rația de pâine pe zi este de 300 gr. pentru copii, adulți și bătrâni și 600 pentru lucrătorii din fabrici, mine, industria grea, iar pentru agricultori 400 gr;

Art. 2- din 7 zile ale săptămânii, se mănâncă pâine numai 5 zile (sâmbătă, duminică, luni, marți și miercuri, iar joi și vineri mămăligă; agricultorii care au faină de grâu, mănâncă pâine numai sâmbătă, duminică, luni, marți, iar miercuri, joi și vineri mănâncă mămăligă;

¹¹⁴⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 4/1941; Procese verbale de la ședințe ordinare, filele 22-23.

¹¹⁴⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 21/1941, Filele 1-41.

¹¹⁴⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, fila 204.

¹¹⁴⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, filele 187-188.

¹¹⁴⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1941: probleme de comerț, fila 1.

Art. 3 - distribuția de pâine este pe bază de cartelă.

Art. 5 – restaurantele vor servi pâine clienților 100 grame porția în zilele cu pâine și restul zilelor mămligă sau mălai;

Art. 6 – se interzice fabricarea și vânzarea de prăjituri în cofetării și restaurante în zilele de luni, marți, miercuri și joi, iar vineri, sâmbătă și duminică se poate.

Cine nu respectă aceste articole e băgat la legea sabotajului.¹¹⁴⁹

Datorită situației dificile prin care trecea orașul, mai ales din punct de vedere economic, cererile de ajutor se înmulțesc și se diversifică. De exemplu, este adresa Gimnaziului de fete din Reșița, nr. 762/19 august 1942, către Consiliul de Patronaj al orașului Reșița, pentru a primi un fond ca să facă o cantină pentru 8 eleve sărace, 30 de eleve care stau în gazdă și 6 profesoare. Cantina va fi condusă de profesoara Maria Ursulescu. Vor bani pentru făină, grăsime/slănină, zahăr, ulei, cartofi, ceapă, zarzavat, varză, fasole, marmeladă. Semnează directoarea Elena Lipoveanu.¹¹⁵⁰

În afară de acestea, mai este o adresă a Grupului Etnic German din România, Cercul Reșița, din 23 octombrie 1942 către Primărie prin care cere zahăr, făină și ulei pentru cantina care o are din 1 noiembrie 1942 și vrea toate acestea până la data de 1 mai 1943.¹¹⁵¹

Peste greutățile de aprovizionare obișnuite se mai adugă și clima nefavorabilă pentru producția agricolă. Această situație face ca Primăria Reșiței să solicite ajutor de cereale inclusiv din Basarabia. Astfel, este o adresă Primăriei Orașului Reșița cu nr. 9487/18 august 1942, către Guvernământul Basarabiei, Chișinău, ca să se aprobe autorizație de ieșire din Basarabia pentru 20 de vagoane cu porumb pentru orașul Reșița, „care de două luni nu are pâine și numără peste 26.000 de locuitori, muncitori industriali și funcționari publici pentru că Reșița este o regiune muntoasă neproductivă de cereale”.¹¹⁵²

Pentru a mai ajuta populația nevoiașă din Reșița, se mai fac acțiuni cu caracter caritabil. Astfel, în procesul verbal nr. 1647/8 ianuarie 1944 al Consiliului comunal se menționează faptul că, urmare a organizării de către Comitetul local al Consiliului de patronaj Reșița – a unui „ceai” (petrecere cu dans n.n.) în folosul invalizilor, văduvelor și orfanilor de război s-au încasat următoarele sume:

- 60.800 lei de la intrare și bufet;
- 16.141 lei la tombole;
- 20.800 lei din donații.

Totalul este de 97.741 lei.

¹¹⁴⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 16/1936, fila 32.

¹¹⁵⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1942; Ordine, circulare, probleme de aprovizionare, fila nr. 134.

¹¹⁵¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1942; Ordine, circulare, probleme de aprovizionare, fila nr. 156.

¹¹⁵² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1942; Ordine, circulare, probleme de aprovizionare, fila 23.

Cheltuielile au fost de 10.084 lei, deci venitul a fost de 87.657 lei.¹¹⁵³

Mai este și o altă acțiune caritabilă în august 1944: Pretura plasei Reșița, județul Caraș, prin adresa cu nr. 1928/16 august 1944 către Primăria orașului Reșița – Comitetul de patronaj, anunță că Gimnaziul de Fete din Reșița urmează să verse suma de 22.358 lei – venitul rezultat de la șezătoarea organizată cu elevele la 22 iulie 1944. Această sumă se varsă în beneficiul răniților de război.¹¹⁵⁴

Situația muncitorilor se agrava și din cauza inerentelor accidente de muncă, toate provocate în mare parte datorită intensificării ritmului de muncă sub pretextul necesităților producției de război. După documente, respectiv fișele - tip pentru cazurile de accidente, în perioada 1940-1943, la U.D.R. au fost peste 1000 de accidente de muncă, de obicei răniri care au necesitat mai multe zile de spitalizare sau repaus.

Tabelul de salarizare (în lei stabiliți pe oră) pentru muncitorii Direcției exploatare U.D.R., valabil de la 15.08.1947, conform deciziei ministeriale nr. 4753 publicată în Monitorul Oficial nr. 186 din 15.VIII.1947 arăta următoarea situație:

Clasa de salarizare	Salar de bază	Salar orar plus vechimea
VII/a	27,64 lei	27,91 (1 an vechime) 30,95 (30 ani);
XII/a	13,50 lei	13,63 (1 an vechime) 15,12 (30 ani);

Tabel de încadrare pentru muncitorii de la Direcția exploatare arăta următoarea situație:

- pentru mecanici de locomotivă la 1 an vechime salariul este de 2096 lei;
- pentru ucenici era pe clase de școală și calificative: de la clasa 9 – excelent – 624, la clasa 5 –slab: 320 lei.¹¹⁵⁵
- Tabelul de salarizare pentru funcționarii administrație la data de 15 august 1947 avea împărțită situația pe clase de salarizare:
- clasele erau de la I-XII astfel:
- clasa I/a – salar de bază: 10.145 lei; la 1 an vechime: 10.246; la 30: 11.362 lei;
- clasa XII/a / salar de bază: 2.619 lei; la 1 an vechime: 2.645; la 30: 2.933 lei.¹¹⁵⁶

Pentru muncitorii din Reșița situația se schimbă în mare parte după război, mai ales după naționalizarea uzinelor. Unul dintre aspectele cele mai vizibile în acest sens a fost îmbunătățirea măsurilor de protecție a muncii. După 1950 și mai ales după 1965 s-au luat măsuri speciale pentru protecția muncitorilor pentru a-i feri de accidente grave. Astfel au fost echipați cu ochelari

¹¹⁵³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1944; Ordine, circulare, adrese, probleme administrative, fila 51.

¹¹⁵⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1944; Ordine, circulare, adrese, probleme administrative, fila 22.

¹¹⁵⁵ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 1/1939-1947, fila 1-3.

¹¹⁵⁶ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 1/1939-1947, fila 16.

de protecție, mănuși speciale, jambiere, costume de azbest, șalopete ignifuge, alimentație de protecție și antidoturi, apărători, bare și grilaje de protecție etc. Astfel au fost înlăturate accidentele de muncă în proporție de 90%.¹¹⁵⁷

Alt aspect cu caracter pozitiv este legat de salarizare. Astfel, salariul mediu a crescut între 1948-1960 de peste două ori. Apoi, între 1962 și 1970 salariul a crescut de la 1.138 lei la 1.691 lei în 1970. Peste aceste creșteri salariale sunt și premiile periodice, iar la ieșirea la pensie, un premiu echivalent cu salariul pe o lună. Cu un câștig sigur muncitorii și-au permis să cumpere o serie de produse de larg consum sau pe timp îndelungat prin sistemul ratelor lunare. S-au înmulțit și mărit piețele agroalimentare din Reșița, din orașul vechi, din Lunca Pomostului și din Lunca Bârzavei.¹¹⁵⁸

La o societate industrială atât de mare precum uzina reșițeană după anul 1965, era o permanentă mișcare de personal, adică raportul dintre cei angajați și cei plecați sau concediați. Această mișcare a personalului muncitoresc în perioada 1963-1970 este astfel exprimată în cifre statistice astfel:

- în anul 1963 au fost angajați 1.285 de muncitori și au plecat 1.497;
- în anul 1970 sunt angajați 3.024 muncitori și au plecat 2.517. Din cei plecați în 1970, un procent de 39,5% au fost concediați pentru absențe nemotivate și acte de indisciplină, 33% au plecat cu aprobarea uzinei, 9% pleacă prin demisie, 8,85% cauze naturale (decese, pensionări etc), 5,25% transfer la cerere, 4,5% alte cauze. Referitor la mișcarea personalului tehnico-administrativ în anul 1970 era astfel: au fost angajați 64 de ingineri și plecați 37; economiști vin 5 și pleacă 5; maiștri vin 20 și pleacă 14.¹¹⁵⁹

Între 2000-2004 statisticile arată următoarea situație socială la nivelul Reșiței:

- Numărul de locuitori în 1991 era de 109.401, iar în 2003 mai erau 86.561;
- Numărul salariaților în 1992 era de 41.462, iar în 2003 mai erau 25.719;
- Raportul dintre salariați și pensionari era de 3/11 în anul 1992 și de 1/21 în anul 2003;
- Rata șomajului era de 4,1% în 1992 și de 11,2% în 2003.¹¹⁶⁰

O problemă gravă se ridica la nivelul lipsei de locuințe în Reșița. Din cele 2.736 de cereri pentru locuință înregistrate în 2003, s-au putut rezolva doar 65.¹¹⁶¹

O problemă care tinde să se accentueze la nivelul comunității este lipsa locurilor de muncă, iar ca urmare directă și foarte vizibilă este plecarea multor reșițeni, atât bărbați cât și femei, în țările din vestul Europei pentru a munci acolo.

¹¹⁵⁷ S. Belu, A. Ieremia, *op. cit.*, p. 195.

¹¹⁵⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 137.

¹¹⁵⁹ *Ibidem.*

¹¹⁶⁰ Mircea Ioan Popa, *op. cit.*, vol. II, p. 150.

¹¹⁶¹ Mircea Ioan Popa, *op. cit.*, vol. II, p. 152.

VII. ÎNVĂȚĂMÂNTUL

Pentru orice comunitate, educația tinerilor reprezintă una dintre priorități. Cine conștientizează acest fapt are șanse reale la progres. Reșița a avut parte de un învățământ variat datorită specificului predominant industrial. Aceasta pentru că marile uzine aveau nevoie permanentă de cadre calificate pentru procesul de producție.

Nu avem informații privitoare la începuturile învățământului în mica așezare rurală Reșița, dar plecăm de la premisa că orice așezare a avut în vedere și educația tinerei generații, indiferent cine o făcea, biserica sau statul.

Un merit deosebit revine bisericii, respectiv Episcopiei Caransebeșului prin modul cum s-a implicat în organizarea învățământului confesional. Mai puțin contează că este confesional, important era că se făcea educație. De asemenea, este de remarcat faptul că reprezentanții bisericii alături de învățători, au menținut atât cât era posibil cu legislația în vigoare după 1868, învățământ în limba română. Redăm în continuare aspecte legate de învățământul confesional din a doua jumătate a secolului XIX până la începutul veacului următor.

Astfel, circulara episcopului Ioan Popasu către preoți, învățători și creștini de pe raza Episcopiei ortodoxe române a Caransebeșului, cuprinde instrucțiuni privind organizarea școlilor confesionale. De exemplu, Adresa nr. 68/1869 de la Reșița Română, face apel către învățători și preoți¹¹⁶² „de a se împărtăși tinerimea cu cinstitele legi și ale bisericii, de a li se da creștere religioasă și morală și pentru de a se înzestra tinerimea cu cunoștințele lumești neapăratu trebuincioase, precum este învețiatura limbei românesci în care se află depusă tota legea noastră, de aceea biserica dela începutului ei n.a încetatu a întemeia școle pretutindenea pe unde a răsăritu soarele religiunei Mântuitorului Chs”.¹¹⁶³

Sunt menționate articolele IX și XXXVIII din legea din 1868 (legea învățământului n.n.) prin care se asigura autonomie bisericii ortodoxe, iar în privința școlilor dreptul de a avea școli confesionale. Se mai preciza faptul că o școală poate fi construită numai după planul dat de minister, respectiv să nu fie o sală mai mare decât pentru 60-80 de copii.¹¹⁶⁴

Se propune pentru școlile confesionale populare cel puțin următoarele „învețieturi” (discipline, materii n.n.):

- a) Învețiatura religiunei și moralei;
- b) Cetirea și scrierea;
- c) Socoteala din capu și pe tablă și cunoștințe despre măsurile și banii umblători în țieră;

¹¹⁶² Facem mențiunea că păstrăm exprimarea în limba română folosită în acea perioadă și reproducem textul conform documentelor de arhivă.

¹¹⁶³ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 2/1869, fila 1.

¹¹⁶⁴ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 2/1869, fila 1.

- d) Gramatica sau învățătura limbei;
- e) Cunoștințele cele mai însemnate și tebuincioase din știința naturală și din formele geometrice cu privire la ocupațiunea ce o are majoritatea părinților copiilor și tineretului unde locuiesc ei;
- f) Geografia și istoria patriei;
- g) Cunoștințe practice despre economia câmpului și grădinăria;
- h) Cunoștințe prescurtate despre drepturile și îndatoririle cetățenilor;
- i) Cântarea;
- j) Gimnastica cu privire la exercițiul militar.

Se mai recomandă ca școlile să fie înzestrate cu tabele de socotire, cu mape geografice, tabele de istoria naturală și cu forme feometrice, tabele din istoria naturală. Fiecare confesiune poate înființa și institute de preparandie.

Caransebeș, 27 martie 1869, semnează Ioan Popasu, episcop.¹¹⁶⁵

Periodic, școlile din comitatul Caraș trebuia să transmită situații statistice la Arad. În acest sens este Circulara Inspectorului Școlar districtual al comitatului Caraș, Miron Romul, către oficiile parohiale aparținătoare comitatului, prin care cere ca până la data de 25 octombrie 1869 să trimită la Arad datele statistice pentru anul școlar 1868/1869.¹¹⁶⁶

Administrarea fondului școlar se făcea metodic în manieră contabilă. Exista un Registru cu venituri și cheltuieli înregistrate între 1877-1907 de către fondul școlar greco-ortodox român din Reșița Română cu referire la capitalul fundației și modul de administrare.

Venitul pe anul 1878 este de 310 florini și 64 de creițari; sunt trecuți 12 contribuabili cu sumele donate de ei.¹¹⁶⁷ Pe următorii ani situația este aceasta:

– în anul 1880 s-au adunat 366 florini și 78 creițari;¹¹⁶⁸

– în anul 1882 s-au adunat 418 florini și 37 creițari;¹¹⁶⁹

– în 1889 se strâng 650 florini și 38 de creițari;¹¹⁷⁰

– în anul 1903 se adună 4834 florini și 67 de creițari și s-au cheltuit 4987 florini și 83 de creițari.¹¹⁷¹

Atunci când școlile erau inspectate de reprezentanți ai forurilor superioare, Episcopia dorea să știe de acest lucru. Astfel, Circulara episcopului

¹¹⁶⁵ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 2/1869, fila 3.

¹¹⁶⁶ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 3/1869.

¹¹⁶⁷ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 4/1878-1908, fila 2.

¹¹⁶⁸ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 4/1878-1908, fila 3.

¹¹⁶⁹ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 4/1878-1908, fila 5.

¹¹⁷⁰ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 4/1878-1908, fila 18.

¹¹⁷¹ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 4/1878-1908, fila 40 și 42.

Nicolae Popea către preoți și învățători menționează necesitatea de a informa Consistoriul de rezultatele inspecțiilor școlare efectuate la școli.

Acest lucru este scris în adresa nr. 1310/1893 din 11 martie 1893 prin care se anunță următoarele:

1. Când și cine a cercetat școala;

2. Ce observații a făcut cu privire la învățământ, edificiul școlar, salariu, curățenie și altele. Pot face inspecții la școlile confesionale inspectorii și subinspectorii școlari regești. Pentru comitatul Caraș-Severin este desemnat inspectorul dr. Ioan Dengi și subinspectorul Zacharia Gruics. Aceștia trebuie să înștiințeze preotul în prealabil când vor veni.¹¹⁷²

Construirea de noi școli se făcea cu atenție în respectarea legislației, respectiv prin licitație. Avem un exemplu, respectiv Procesul verbal de licitație pentru construirea edificiului școlii greco-ortodoxe române din Reșița Română și contractul încheiat între comunitatea bisericească din Reșița Română și antreprenorul Johann Brodnyanski din Reșița Montană. Planurile de construcție sunt cele întocmite de Episcopie.

Licitația a avut loc în data de 21 iunie 1903 și au participat doi antreprenori. Prețul de pornire a fost minim 8794 de coroane și 25 de fileri. Antreprenorul Johann Brodnyanski a oferit 500 de coroane în plus și a câștigat licitația cu suma finală de 929 coroane și 25 de fileri. Din comisia de licitație au făcut parte 5 membri, între care Petru Doagă și Ianos Iliasă (aceste nume sunt lizibile în documentul de arhivă).¹¹⁷³

Contractul cu Johann Brodnyanski pentru construirea școlii are 14 secțiuni sau paragrafe și este încheiat la data de 21 iunie 1903.¹¹⁷⁴

Procesul instructiv educativ se făcea în conformitate cu prevederile ministeriale. Astfel, Circulara episcopului Miron Cristea către oficiile protopopești și parohiale, învățătorii de la școlile populare din Episcopie este cu privire la planul de învățământ aprobat de către Ministerul Cultelor din Budapesta în anul școlar 1910-1911.

Prin Adresa nr. 8189/1910 din legea învățământului în școlile populare confesionale unde învățătorii au întregire la salariu din visteria țării sunt trecute 5 obiecte de învățământ sau discipline obligatorii:

- Limba maghiară;
- Aritmetica;
- Geografia patriei;
- Istoria;
- Constituția patriei.¹¹⁷⁵

¹¹⁷² SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 7/1893, fila 1.

¹¹⁷³ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 8/1903, fila 1.

¹¹⁷⁴ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 8/1903, fila 2-3.

¹¹⁷⁵ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 9/1910, fila 1.

În școlile nemaghiare, limba maghiară trebuie să se propună într-o astfel de măsură ca la sfârșitul anului IV de școală, elevii să se poată exprima la „înțeleș” gândirile în limba maghiară „atât cu graiul cât și în scris”. Se face mențiunea subliniată că „învățământul trebuie să se acomodeze la împrejurările de viață ale copilului și la situația naturală, socială și economică a localității respective”. Se mai menționează că „învățătorul să ia în planul său de muncă numai atâta cât poate prelucra temeinic, fără a îngreuna prea tare mintea elevilor și să-și aleagă numai ce corespunde împrejurărilor locale”. Disciplinele Aritmetica, Geografia, Istoria și Constituția „se vor propune în orele respective exclusiv în limba română”.¹¹⁷⁶

Numărul orelor pentru aceste materii este fixat de ministru astfel:

În școala cu	1	2	3	4	5	6 învățători
Limba maghiară	13	21 ½	26 ½	32	32	39
Aritmetica	6	8	15	19	21	23
Geografia	2	2	5	5	6	8
Istoria	1	2	3	3	3	4
Constituția	½	1	1	1	1	2

Semnează la 22 noiembrie 1910, Dr. E. Miron Cristea, episcop.¹¹⁷⁷

Ordinul circular dat de episcopul Miron Cristea cu privire la stabilirea salariului învățătorilor conform legii din 1913, articolul XVI cuprinde și Tabelul cu încadrările de salariu. Din acest tabel aflăm că legislația îi împarte pe învățători în bărbați și femei, apoi pe patru categorii, iar salariile nu sunt egale raportat la anii de vechime. Oferim câteva exemple astfel:

Categoria	Bărbați/femei	Anii de vechime	Salariul
Începători	bărbați	între 1 -2 ani	1200 de coroane
Începători	femei	între 1- 4 ani	1200 coroane
Clasa a III-a	bărbați	între 3-17 ani	1400 (3 ani); 1800 (17 ani);
Clasa a III –a	femei	între 5 – 19 ani	1400 (5 ani); 1800 (17 ani);
Clasa a II –a	bărbați	între 18 – 29 ani	2000 (18 ani); 2400 (29 ani);
Clasa a II –a	femei	între 20 – 31 ani	2000 (20 ani); 2400 (31 ani);
Clasa a I –a	bărbați	între 30 – 40 ani	2600 (30 ani); 3200 (40 ani);
Clasa a I –a	femei	între 32 – 40 ani	2600 (32 ani); 3000 (40 ani).

Acele comune care nu pot plăti integral salariul învățătorului fac cerere pentru întregire de la stat.¹¹⁷⁸

¹¹⁷⁶ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 9/1910, fila 1.

¹¹⁷⁷ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 9/1910, fila 1.

În atenția Episcopiei erau nu numai manualele folosite la clasă dar și toate cărțile și revistele existente în bibliotecile școlare. Acest fapt era o preocupare mai ales după 1918. De exemplu, Ordinul circular emis de episcop Iosif Tr. Badescu către oficiile protoprezbiterale și parohii, învățători de la școlile confesionale din Episcopie este pentru eliminarea cărților necorespunzătoare din bibliotecile școlare.

În mod explicit, prin adresa nr. 1775/7/20 mai 1921 se cerea „eliminarea din bibliotecile școlare cărțile și revistele care, prin conținutul lor sunt contrare ordinii de stat, intereselor Neamului românesc, culturii creștine și bunelor moravuri”.¹¹⁷⁹

Acestea erau:

a) Cele ce conțineau idei îndreptate contra Constituției României, a integrității naționale și teritoriale, contrar limbii naționale decretată prin lege, precum și cele îndreptate contra armelor (embleme) drapelului și simbolurilor statului român;

b) Cele ce cuprind injurii la adresa neamului românesc;

c) Cele ce dușmănesc clasele sociale și răspândesc idei anarhice;

d) Cele ce îndeamnă la emigrare;

e) Cele îndreptate contra bisericii creștine și bunelor moravuri.

Semnează episcopul diecezan, dr. Iosif Tr. Badescu.¹¹⁸⁰

Este de subliniat faptul că învățătorii au reușit să mențină colaborarea între ei prin propria lor organizație. Avem un exemplu de întruniri periodice ale învățătorilor cu ocazia Adunării generale a Asociației învățătorilor bănățeni pentru zilele de 28-29 august 1927 în Reșița.

Adresa nr. 10/1927 din partea Adunării generale a Asociației învățătorilor bănățeni anunță Programul de lucru. Acesta este pe zile astfel:

Sâmbătă 27 august, ora 8 – primirea oaspeților și cazarea acestora;

Duminică 28 august – deschiderea lucrărilor adunării, salutul autorităților, prezentarea raportului, alegerea comisiilor;

La ora 1 este masa comună la restaurantul „Oltenia”.

La ora 4 - conferințe, modificarea statutului, alegerea Consiliului de administrație și a membrilor din Casa învățătorului;

La ora 8,30 - cina la restaurantul „Oltenia”;

Luni 29 august - ora 9 vizitarea uzinelor;

La ora 1 este masa comună la restaurantul „Oltenia”;

¹¹⁷⁸ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 9/1910, fila 1-2.

¹¹⁷⁹ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 13/1921, fila 1.

¹¹⁸⁰ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 13/1921, fila 1.

La ora 3 - vizitarea turbinei electrice și fabrica de distilare a lemnului, excursie la Anina;

Semnează Patrachie Rămneanțu, președinte și Ioan Ștefan, secretar general.¹¹⁸¹

Referitor la apariția primelor școli, avem o informație că a fost construită în 1776 prima școală. Aceasta era germană mixtă (de băieți și de fete), care avea un învățător numit și plătit de stat. Această școală se afla aproximativ pe locul fostei școli Madosz de mai târziu.¹¹⁸²

În anul 1781 s-a stabilit și amplasamentul primei școli din Reșița, cea care a avut numărul 3 și care va fi demolată cu ocazia sărbătoririi a 200 de ani de existență. Se afla în fața Casei de cultură.¹¹⁸³

Din 1800 activa la Reșița și un învățător român. El era salarizat de uzină. Școala a fost construită de către români din banii lor.¹¹⁸⁴ Un prim document ce face referire la existența unei școli la Reșița este din anul 1875. Acesta este de fapt un tabel care cuprinde manualele, numărul lor și autorii. Este un „Inventar asupra manualelor școlare existente la Școala greco-catolică din Reșița Română pe anul școlar 1875-1876.” Redăm mai jos cele 11 titluri de manuale, numărul lor precum și autorii (cei care i-am putut descifra după scris):

Însemnarea cărților școlarești care se află în școala greco-catolică din Reșița Română pe anul școlaricesc 1875/1876:

Titlurile	Nr. cărți	Autorul
1. Abecedare românești	6	Toma Roșiescu
2. Abecedare ungurești	4	Carol Cacușaj
3. Abecedare germane	5	Indescifrabil
4. Cărți de cetire	5	Băcie Zacharie
5. Istorie naturală și fizică	3	Băcie Zacharie
6. Istoria Ungariei	2	Indescifrabil
7. Elementele științei și naturei	1	M. Dreghici
8. Drepturile civile	1	D. I. Micheșianu
9. Gramatica română	3	D. I. Micheșianu
10. Catherise	3	Sibiu (fără autor, doar locul tipăriturii)
11. Istoria Testamentului vechi și nou	3	Sibiu (fără autor, doar locul tipăriturii). ¹¹⁸⁵

¹¹⁸¹ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 14/1927, fila 1.

¹¹⁸² Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 70.

¹¹⁸³ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*

¹¹⁸⁴ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 22.

¹¹⁸⁵ SJANCS, Fond 259, Oficiul parohial Ortodox român, Reșița Română, fila nr. 1.

Este de remarcat faptul că era predată o disciplină (Drepturile civile) care se ocupa de educația civică a copiilor. De asemenea, nu putem trece cu vederea că se preda istoria Ungariei, dar a românilor nu.

Este important de subliniat faptul că în a doua jumătate a secolului al XIX –lea, o serie de intelectuali, printre care și învățătorul Ion Simu, au considerat pe bună dreptate, că școala trebuie să iese de sub tutela ecleziastică pentru ca, astfel, să poată contribui la emanciparea și luminarea cetățenilor.¹¹⁸⁶

Despre existența unei școli în a doua jumătate a secolului al XIX -lea aflăm dintr-un memoriu adresat Ministerului Învățământului, din data de 9 august 1938, cu privire la desființarea Gimnaziului de băieți din Reșița. Acest document aduce ca argument, printre altele, faptul că școala a fost înființată în anul 1878. Apoi, în anul 1918 este transformată în școală reală superioară.¹¹⁸⁷

Tot din această perioadă de sfârșit de secol XIX avem informații despre altă școală. Istoria acestei instituții școlare începe în anul 1877, (după unele informații chiar mai de vreme), când funcționa o școală elementară pentru băieți și fete, finanțată de comunitatea muncitorească din oraș. În 1890, prin Ordinul Ministerului Învățământului din 13 ianuarie 1890, cu nr. 37554, s-a aprobat sistarea școlii și înființarea treptată a Școlii civile, așa că în 1890 și-a deschis activitatea. Ministerul Învățământului asigură posturi pentru cadrele didactice.

Școala centrală a fost construită în intervalul 1912-1936, funcționând apoi ca gimnaziu de fete. În 1937-1938 a început activitatea școlii populare cu mai multe clase, lângă biserica greco-catolică, construită în 1864.¹¹⁸⁸

Școala orășenească a fost construită în 1877, având patru clase, mai târziu pentru băieți și fete, din 1920 gimnaziu real în limba română, iar din 1938-1939 școală industrială. Școala de beton a fost terminată în 1910, iar grădinița Fröbel în 1888.¹¹⁸⁹

Din documentele de arhivă aflăm unele date despre învățământul reșițean la început de secol XX. De exemplu, prin adresa nr. 496 din 18/31 august 1903 către parohul greco-ortodox român Reșița Montană prin care se anunță că „înscrierea pruncilor” la Școala de stat din Reșița Montană se va face între 1-5 septembrie 1903. Se mai anunță că învățătoare este numită Cornelia Popovici la Școala confesională din Reșița Montană.¹¹⁹⁰

Se mai păstrează informația cu privire la numirea unor învățători în acea perioadă. Astfel, prin adresa nr. 338/1904 se comunică faptul că învățătorul Iosif Velceanu este ales învățător definitiv în Reșița Montană.¹¹⁹¹ De asemenea, prin adresa din 3/16 august 1906 se anunță că este ales învățător în Reșița Montană Petru Bandu.¹¹⁹²

¹¹⁸⁶ Simona Nicoară, *O istorie a secularizării. Avatarurile creștinismului și triumfalismul mesianismelor noilor ere*, Editura Accent, Cuj-Napoca, 2006, p. 249.

¹¹⁸⁷ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 3/1938; Probleme de învățământ, fila 36.

¹¹⁸⁸ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 47.

¹¹⁸⁹ *Ibidem*, p.47-49.

¹¹⁹⁰ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană; dosar nr. 9/1903, fila 1.

¹¹⁹¹ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană; dosar nr. 11/1904, fila 1.

¹¹⁹² SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană; dosar nr. 15/1906, fila 1.

Au fost și situații că după ce au apărut unele manuale școlare să fie apoi retrase. De exemplu, se trimite o adresă cu nr. 498 din 19 decembrie 1909 prin care se anunță că începând cu data de 25 septembrie a.c. (1909 n.n.) se interzice folosirea următoarelor manuale de la editura și librăria Socec din București: Antropologia mamiferelor și păsărilor și Mineralogia.¹¹⁹³

În 1912 începe, pe lângă școala civilă de băieți cu clasele I-II și cea de fete, dar și altele până la clasa a IV-a. Apoi, în 1922, la 18 ianuarie, Inspectoratul Regional reușește să treacă școala în custodia statului român pentru a obține fonduri mai mari și a aduce acesteia îmbunătățiri. Școala funcționează mai târziu cu Liceul de băieți și cu Gimnaziul de fete până în 1948 când trece, prin Reforma Învățământului, și e condusă de directorul Ioan Crișan sub antetul Liceului Mixt Nr. 1 Reșița.¹¹⁹⁴

Școala de beton funcționa din anul 1907, iar Școala de lângă Distileria lemnului și-a început activitatea din anul 1908. La 31 mai 1914 a început construirea Școlii centrale și a fost terminată în 1932. Printre învățătorii germani care s-au remarcat cu o îndelungată activitate au fost: Ernest Peter (1846-1886), Ludwig Mottl (1856-1898), Josef Tietz (1877-1920), Adalbert Henn (1879-1912) și August Pittner (1897-1934).¹¹⁹⁵

Perioada primului război mondial a determinat și unele modificări în starea învățământului din acel timp. Astfel, Circulara nr. 4608 din 10 august 1915 a episcopului dr. Miron Cristea către toate oficiile parohiale precum și către învățătorimea de la școlile noastre populare din eparhia Caransebeșului.

Datorită stării de război se recomandă că acei copii cu vârsta între 9-14 ani să fie absolviți de „cercetarea școlii” (adică de frecventarea cursurilor n.n.) mai ales în timpul lucrului la câmp. Se prevedea obligativitatea frecvenței la cursuri pentru copiii din clasele a I-III-a. Pentru clasa a III-a anul școlar începea la 1 octombrie și se termina la 30 aprilie; la clasele a I-II –a școala începea la 1 septembrie și se termina la 30 iunie. Această situație era la școlile elementare cu activitate redusă.

La școlile cu activitate limitată – clasa a IV-a, anul școlar este de la începutul lunii septembrie până la sfârșitul lunii iunie. La școlile elementare cu activitate nerestrânsă la clasele a IV-VI-a și cursurile de repetiție, în comune, anul școlar este de la 15 noiembrie până la 15 aprilie.¹¹⁹⁶

Elevii de 9-14 ani din clasele a IV – VI-a, „pot fi dispenzați” de la „cercetarea școlii” dacă ajută la câmp sau în gospodărie. În cazuri de excepție, copilul poate fi scutit total dacă el este indispensabil în familie pentru că tatăl lui este pe front.¹¹⁹⁷

¹¹⁹³ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr. 16/1909, fila 1.

¹¹⁹⁴ Informații de pe pagina oficială a Liceului teoretic Diaconovici – Tietz.

¹¹⁹⁵ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței* (3), Scris la: 08.11.2012, PrintEmail

¹¹⁹⁶ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr. 2/1915, fila 1.

¹¹⁹⁷ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr. 2/1915, fila 2

Realitățile istorice, mai ales cele economice, respectiv industriale, au determinat și evoluția învățământului reșițean. Acest fapt a determinat înființarea unei școli de tip industrial la început de secol XX. Inițiativa a pornit, cum era și firec, de la cei care aveau nevoie de mână de lucru calificată, adică patronii marilor uzine reșițene.

Astfel, în anul 1907 S.T.E.G., împreună cu Uzinele Siderurgice din Hunedoara concentrau 86,7% din producția minereului de fier și 91.8% din producția de fontă a Transilvaniei, înglobând un număr impresionant de muncitori, respectiv 16.348. Această dezvoltare industrială pune în evidență necesitatea asigurării forței de muncă tinere și calificată, cadre bine pregătite care să facă față noilor cerințe. În fața acestei necesități s-a ajuns la concluzia că numai înființarea unei școli cu caracter industrial putea să asigure o pregătire teoretică și practică viitorilor muncitori.

Ca urmare a acestui deziderat, conducerea S.T.E.G-ului a înființat în 1907 o școală de ucenici (D.T.E.G. Lehrlings Schule) adică Școala de Ucenici a Căilor Ferate de Stat. Durata școlarizării era de 3 ani, iar cursurile se țineau într-o singură zi, duminica, sau în altă zi, la una din școlile din oraș. Datorită faptului că producția uzinei a fost predominant orientată pentru nevoile militare, (marile puteri făceau intense pregătiri pentru primul război mondial), cursurile au început să se țină numai sub forma învățământului seral, elevii fiind ocupați cu munca în uzină. În anul 1919 școala a primit denumirea de Școala Industrială U.D.R. nr. 2, Școala Industrială nr.1 fiind cea de Ucenici de stat, care școlariza ucenicii de la patronii particulari din oraș și aparținea Ministerului Muncii și Prevederilor Sociale. Școala Industrială U.D.R. nr. 2 a funcționat cu 2 secții: secția română, și secția germană, între anii 1919-1924. Începând cu anul 1924 școala a rămas numai cu secția de predare în limba română.¹¹⁹⁸

Deși profilul școlii era predominant industrial, totuși erau destule discipline cu caracter teoretic umanist pentru că materiile ce se predau erau: limba patriei, aritmetica, geometria, istoria, geografia, chimia, fizica, tehnologia, desenul industrial, contabilitatea mecanică, educația civică, curs de specialitate și devize. Cu aceste discipline de studiat, elevii erau pregătiți pentru următoarele meserii: lăcătuș, strungar, cazangiu, tâmplar, electrician, vopsitor, forjor, zidar, dulgher, croitor, formar, instalator, tinichigiu și laborant. Aceste meserii erau exact de cele care aveau nevoie conducătorii uzinei reșițene. Acest fapt dovedea că aveau o orientare școlară pragmatică, direcționată spre nevoile imediate și de perspectivă a uzinelor.

În anul 1929 s-a trecut la reorganizarea Școlii Industriale după modelul școlilor din Germania și Anglia. Tot din acest an școala a început să funcționeze într-o clădire proprie construită în incinta fabricii și având două săli. Primirea în școală se făcea o singură dată pe an, în luna august, pe baza unui examen de admitere, care consta dint-o vizită medicală eliminatorie și un examen de

¹¹⁹⁸ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

cunoștințe generale. Cursurile se țineau o dată pe săptămână. De la 7 la 8 dimineața se făcea educație fizică cu toți ucenicii, iar de la 8 la 12, se țineau cursurile teoretice. Cu elevii se încheiau contracte de 3 și de 4 ani, ucenicul fiind obligat să lucreze în uzină numai pe timpul duratei contractului, după expirarea căruia era liber să se angajeze unde dorea. Cazarea ucenicilor cădea în sarcina părinților. În anul 1936-1937, s-a construit un internat având o capacitate de 50 locuri. Cheltuielile erau suportate din lefurile ucenicilor, iar diferența era acoperită de uzină. Ucenicii erau salariați de uzină cu ora, diferențiat pe ani de ucenicie. De exemplu: în anul 1930 un ucenic de anul IV primea în medie între 3 și 3,50 lei pe oră, atât pentru orele de atelier, cât și pentru orele de practică.¹¹⁹⁹

Documentele de arhivă păstrează unele date cuprinse în contractele încheiate de U.D.R. cu candidații la ucenicie. Redăm mai jos ce se prevedea în Contractul de Ucenicie cu Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița S.A. De exemplu, pentru minorul Grama Ilie din Ocna de Fier:

- U.D.R. asigură învățământul industrial pe durata de 3 ani de la 1 octombrie 1931;

- Primele 3-4 luni sunt timp de încercare; în acest interval de timp fiecare parte contractantă poate, fără nici o pretenție de despăgubire, să denunțe fără preaviz obligatoriu, contractul. Dacă trec 4 luni, contractul este considerat valabil și obligatoriu;

- U.D.R. se obligă să-l învețe meserie;

- Dacă după 4 luni ucenicul nu prestează munca ce i se cere în atelier și în școală, dacă are o purtare incorectă, U.D.R. reziliază contractul;

- În cazuri deosebite U.D.R. poate prelungi timpul de ucenicie;

- După primul an de ucenicie se determină meseria pe care ucenicul o va îmbrățișa definitiv conform aptitudinilor constatate în atelier și școală.¹²⁰⁰

La secțiile unde condițiile permiteau, au luat ființă mici ateliere școală, conduse de un maestru, unde lucrau numai ucenici, care le făcea și instruirea. La fiecare secție era delegat un inginer numit „tutore”, care supraveghea instruirea ucenicilor, controla maestrul cum se preocupă de aceștia și lua măsurile necesare pentru remedierea neajunsurilor existente. În caz de abateri el aplica și sancțiuni disciplinare ucenicilor ca: muștrări, amenzi, chemarea părinților și rezilierea contractului. În perioada premergătoare celui de al doilea război mondial ucenicii dădeau un examen de absolvire teoretic și practic. Examenul teoretic consta din limba română, matematică și desen industrial, iar cel practic din executarea unor piese.

Pentru a-i stimula pe ucenicii absolvenți să învețe cât mai bine, cei mai buni absolvenți erau îndrumați să se prezinte la concursul „Wickers”. Dintre aceștia, primii trei reușiți la acest concurs primeau premii în bani și se bucurau de

¹¹⁹⁹ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

¹²⁰⁰ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița; dosar nr. 8/1931, fila 23.

o salarizare mai bună, fiind considerați muncitori frunțași. Ucenicii aveau carnete de practică în care treceau schița piesei executate și explicațiile necesare.¹²⁰¹

Marea uzină U.D.R. era recunoscută în România pentru profesionalismul ei. De aceea, era preferată inclusiv de școlile superioare industriale din București pentru a-și trimite studenții să facă practică la Reșița. De exemplu, Școala Politehnică „Regele Carol al –II-le”, București, trimite o adresă cu nr. 1109/2 aprilie 1938, prin care solicită primăriei Reșița să accepte un număr de elevi-ingineri pentru a face practică la Reșița în perioada 1 iulie – 1 septembrie 1938 în uzinele U.D.R. și dacă pentru cei săraci pot fi asigurate cazarea și masa.¹²⁰²

În toamna anului 1943 s-a trecut la reorganizarea școlii industriale, luând numele de Școala Medie Tehnică Model U.D.R., începând să funcționeze și cursul superior, clasele V-VIII. Cursul inferior era de 4 ani. La reorganizarea școlii s-a ținut seama și de experiența școlilor din SUA și Germania. Primirea se făcea pe baza unui examen de admitere care consta dintr-o probă la limba română, matematică și psihotehnică. Absolvenții ciclului inferior erau declarați calfe pe baza unui examen de absolvire și a unei probe practice. Cei care doreau să urmeze cursul superior erau selecționați printr-un examen de admitere, astfel ca în clasa a V-a puteau intra numai elementele cele mai capabile. Prima promoție cu opt clase a absolvit în anul 1948.¹²⁰³

Deoarece clădirea școlii de la fabrica de poduri a devenit neîncăpătoare, școala a fost mutată la etajul trei de la Hala Nouă. Cazarea elevilor s-a făcut în niște barăci amenajate în cartierul Stavila la o depărtare de 4 km de școală. De aici elevii veneau la uzină și la școală cu un tren mic, care aducea muncitorii de la Secul și care trecea și se oprea în fața la Hala Nouă. În clădirea de la Hala Nouă a luat ființă și atelierul școală, două etaje fiind folosite pentru instruirea practică a ucenicilor. În atelierul școală instruirea se făcea timp de 3 ani pentru lăcătuși și strungari, iar în anul IV erau repartizați în secțiile productive. Celelalte meserii făceau numai în anul I lăcătușărie generală, iar în restul timpului erau repartizați în secțiile din uzină.¹²⁰⁴

În al treilea deceniu din secolul XX funcționa la Reșița, „Școala reală din Recița.” Aceasta avea 9 profesori. Aceștia erau plătiți diferențiat între o sumă minimă și una maximă (nu cunoaștem exact pe ce criterii, dar este de presupus că se ținea cont atât de pregătirea profesională cât și de vechime). Putem reda un exemplu în continuare. Astfel, în 1923 salariul profesorilor Școlii reale din Recița era pentru 9 profesori. Între lunile martie-august 1923, trei dintre aceștia au primit următoarele sume:

1. Fabian Ludovic, director, între 632, 55 lei și 5.395,30 lei;
2. Molin Gheorghe- profesor, între 693-4.158 lei;

¹²⁰¹ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

¹²⁰² SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar 3/1938; Probleme de învățământ, fila 27.

¹²⁰³ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

¹²⁰⁴ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

3. Tietz Alexandru, profesor între 342,70 – 2.056,20 lei. Aceste salarii erau particulare.¹²⁰⁵ Dacă le comparăm cu prețurile din perioada respectivă, se poate concluziona că sunt onorabile.

Este semnificativ modul în care Primăria din Reșița se implica în rezolvarea unor probleme legate de învățământ. Un asemenea exemplu avem din anul 1938 când Ministerul de resort a decis desființarea unei școli din Reșița. Iată cum a reacționat comunitatea în frunte cu Primăria și șeful ei, adică primarul.

Astfel, este Memoriul adresat Ministerului Învățământului pe data de 9 august 1938 cu privire la desființarea Gimnaziului de băieți din Reșița prin decret lege, prin care se cere să se revină la continuarea activității gimnaziului din următoarele argumente:

- școala a fost înființată în anul 1878;
- în anul 1918 a fost transformată în școală reală superioară;
- în anul 1923 se transformă în liceu cu secții în limba română și limba germană ca gimnaziu de băieți;
- în anul 1934 sunt numai clase de băieți (I-II) cu predare numai în limba română;
- anual creșteau 238 elevi, fii de muncitori din Reșița;.

Statistica școlară pe ultimii 5 ani arăta astfel:

An școlar	nr. elevi Cls. IV	nr. elevi liceu procent	nr. elevi meserii/comerț procent
1933-1934	22	2 (9,09%)	20 (90,91%)
1934-1935	36	4 (11,11%)	32 (88,88%)
1935-1936	34	6 (17,64%)	28 (82,35%)
1936-1937	36	4 (11,11%)	32 (88,88%)
1937-1938	38	3 (7,89%)	35 (92,11%).

Deci, din 166 de elevi, 88,56%, după patru clase au trecut la meserii și comerț și numai 11,44% au continuat școala la cursul superior de liceu.¹²⁰⁶

Primarul Reșiței, după ce a primit reclamațiile tip memoriu de la cetățeni ca să se revină asupra deciziei de desființare a Gimnaziului de băieți din Reșița, decide în data de 9 august 1938 următoarele:

- pentru că Reșița are 22.080 locuitori și este necesară reînființarea gimnaziului de băieți, dispune:

art. 1 - deplasarea la București pentru intervenții la Ministerul Educației Naționale pentru reînființarea gimnaziului;

art. 2 – pe timpul absenței, primarul este înlocuit de secretarul primăriei, Ioan Zipfel.

Așadar, va merge la București pentru intervenție la Ministerul Învățământului, insistând ca argument și pe numărul de locuitori.¹²⁰⁷

¹²⁰⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1939; Probleme de învățământ și cultură, Fila 22.

¹²⁰⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1938; Probleme de învățământ, fila 36.

¹²⁰⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar 3/1938; Probleme de învățământ, fila 40.

Despre aceeași școală s-a păstrat și o altă informație. Este vorba de contractul încheiat la 1 decembrie 1936 între comuna Reșița și statul român, prin care primarul Blajovan și notarul Ioan Zipfl, predă statului român „Gimnaziul de băieți din Recița” conform deciziei nr. 36.137/1921 din 22 aprilie 1921 a Ministerului Instrucțiunii, edificiul și intravilanul, plus mobilierul și rechizitele școlare etc.¹²⁰⁸

Relația dintre Primărie și școli din punct de vedere al asistenței financiare era bună. Au fost însă și situații când nu era chiar așa din punct de vedere financiar. Este exemplu când Ministerul de finanțe trimite adresa cu nr. 208042/1934 prin care înștiințează prin administrația de încasări și plăți a județului Caraș că Primăria comunei Reșița are de achitat comitetului școlar local suma de 140.000 lei restantă din exercițiul 1933/1934.¹²⁰⁹

Corpul didactic al învățătorilor din Reșița era recunoscut și pe plan regional. Astfel, învățătorii din Reșița făceau parte din Asociația Învățătorilor din Banat. Aceștia au avut onoarea de a organiza Adunarea generală pe anul 1927. Atunci se dă o „Convocare pentru onorații membri ai *Asociației Învățătorilor din Banat* pentru Adunarea generală ordinară a Asociației, pentru zilele de 28-29 august 1927 în orașul Recița”. Din programul adunării exemplificăm: Raportul general, Raportul casierului, Raportul bibliotecarului, Raportul revistei „Societatea Bănățeană”, Alegerea comisiilor, Vizitarea uzinelor. Semnează: Patrachie Rămneanțu – președinte; Ioan Ștefan – secretar general.¹²¹⁰

Cu toate că la Reșița au funcționat clase cu predare în limba germană aproape permanent în perioada interbelică, totuși la un moment dat s-a cerut renunțarea la o astfel de clasă. Așa este memoriul pentru desființarea secției germane de la Gimnaziul de băieți și transformarea în liceu cu 8 clase.¹²¹¹

Încadrarea pe posturi cu personal calificat era destul de bine acoperită. Într-un tablou general cu învățătorii din județul Caraș, aflăm că la nivelul Reșiței erau 25 de învățători și doar un post vacant.¹²¹²

A fost și o situație de cumpărare a unui imobil al unei școli. Astfel, Prefectura județului Caraș decide prin adresa nr. 16321/1934 „cumpărarea școlii primare din Recița Română, în suma de lei 761.875”.¹²¹³

Evoluția învățământului, indiferent ce formă are, este strâns legată de evoluția economică și uneori politică a epocii respective. De aceea, învățământul a cunoscut o dezvoltare pe măsura dezvoltării Reșiței în perioada interbelică. Atunci, la Reșița erau o școală primară cu 22 de cadre didactice, un gimnaziu de

¹²⁰⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1939; Probleme de învățământ și cultură, fila 5.

¹²⁰⁹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 74/1934, fila 1.

¹²¹⁰ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Română I; Dosar 14/1927; Convocatorul Adunării generale a învățătorilor bănățeni, fila 1.

¹²¹¹ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 6/1934, fila 2.

¹²¹² SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Dosar 73/1934; Tablou general cu învățătorii din județul Caraș, filele 1-2.

¹²¹³ SJANCS, Fond Prefectura Județului Caraș, 1926-1949; Inv. 115, dosar nr. 63/1934, fila 4.

stat cu personal didactic restrâns, cu 4 clase în limba română și 4 în limba germană, cu un total de 300 de elevi. Toți aceștia învățau în condiții improprie din cauza localurilor în mare parte insalubre, care „numai de școli nu sunt bune”.¹²¹⁴

Deși Reșița nu era într-o zonă cu pericole de calamități naturale, totuși umbra războiului se făcea simțită, pentru că nu era decât o chestiune de timp până când va intra în conflict și România. De aceea, școlile sunt sfătuite să facă asigurări în caz de incendiu sau explozie. Din tabelele cu situația edificiilor școlare asigurate la data de 18 ianuarie 1940 aflăm că erau următoarele școli: Școlile primare nr. 1, 2, 3, 4, Școala primară nr. 2 (de beton), Gimnaziul de băieți, Căminul de ucenici, Grădinița de copii, Grădinița de copii nr. 3.¹²¹⁵

Evenimentele de amploare pe fronturile din Europa, cu spectrul războiului tot mai aproape de România, au avut efecte negative și asupra retribuțiilor din învățământ. Astfel, Ministerul Afacerilor Interne trimite adresa nr. 26.420/20 decembrie 1940 către primar cu următoarea specificație: „Funcționarii publici, deci și directorii de școli primare nu mai primesc decât salariul, chiria și alocația pentru copii, adică restul pentru întreținere, iluminat și încălzit locuințele nu se mai plătesc.”¹²¹⁶ Mai târziu, respectiv în anul următor, 1941, funcția de director nu mai este plătită în bani ci sub forma unor anumite facilități. Așa rezultă din adresa nr. 2968/24 aprilie 1941 a Prefecturii județului Caraș către Primăria Reșița: învățătorii care îndeplinesc și funcția de directori în școlile primare, pentru că prestează o muncă suplimentară, pot primi drepturile de locuință, iluminat și încălzit ca remunerație pentru această funcție.¹²¹⁷

În toamna anului 1941 Primăria din Reșița trimite o adresă prin care cere școlilor o situație privind spațiile școlare pe care pe dețin. Conducerile școlilor trimit situația incluzând și perioada din zi în care țin cursurile. Cu această ocazia aflăm și care erau școlile din Reșița la momentul respectiv. Redăm mai jos răspunsul școlilor către Primărie:

- Adresa Gimnaziului de Stat pentru fete, nr. 62/1941 din 18 septembrie 1941, către Primărie cu ce săli au: 6 săli, din care 5 de clasă plus una pentru gimnastică, un laborator, o sală pentru muzeu, o sală pentru cancelarie, o sală pentru bucătărie și o sală magazie;¹²¹⁸

- Adresa Liceului industrial și Gimnaziul Teoretic Reșița, nr 52/19 septembrie 1941, către Primărie cu ce săli au: 10 săli de clasă, 4 de liceu (și este nevoie de încă 4 pentru ateliere), 5 săli de învățare, 4 săli pentru ateliere. Se țin cursuri cu 5 clase de dimineață și cu alte 5 după amiaza;¹²¹⁹

¹²¹⁴ Gheorghe Molin, *Monografia orașului, uzinelor și domeniilor Reșița*, Tipografia „Scrisul Românesc”, Craiova, 1925, p. 42-43; vezi și Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*

¹²¹⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1939; Probleme de învățământ și cultură, fila 37.

¹²¹⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 10/1940; Ordine și circulare; Probleme administrative, fila 42.

¹²¹⁷ SJANCS, Fond Sfatul Popular oraș Reșița, Dosar 7/1941: Probleme agricole, circulare, ordine, fila 2.

¹²¹⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1941: probleme de învățământ și cultură, fila 2.

¹²¹⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1941: probleme de învățământ și cultură, fila 5.

- Adresa nr. 7/20 septembrie 1941 către Primărie, a Școlii Primare de Stat nr. 1 Română din Reșița: are 5 săli de clasă (3 pentru elevii lor, 2 pentru elevii școlii primare germane nr. 1 repartizați în urma evacuării școlii pentru spital);¹²²⁰

- Adresa Școlii primare de Stat din Reșița, nr. 23/19 septembrie 1941: au 4 săli de clasă, una muzeu, grădinița de copii are o sală; Școala are 7 învățători la 276 elevi. Numărul total de elevi este de 367. În două zile pe săptămână între orele 18-20 se fac cursuri de religie.¹²²¹

Tot din documentele de arhivă aflăm care este numărul de școli din Reșița, numărul sălilor de clasă și al elevilor, plus care sunt posturile pentru învățători. Potrivit documentelor situația era aceasta în Reșița în anul 1941:

Școlile erau în 1941 în număr de 13, cu 75 de posturi de învățători;

1. Școala primară nr. 1, cu 8 posturi de învățători, 190 de elevi, 5 săli de clasă; 19 elevi iau masa la cantină și gustarea la cantină;

2. Școala primară nr. 2 – cu 7 posturi, 345 de elevi, 20 de elevi mănâncă la cantină și 40 iau gustarea;

3. Școala primară nr. 3 – cu 5 posturi de învățători și 267 de elevi;

4. Școala nr. 1 germană - cu 11 învățători, 508 elevi, 9 săli de clasă;

5. Școala primară de stat nr. 2 germană – cu 6 învățători, 288 de elevi și 4 săli de clasă;

6. Școala primară evanghelică – cu 5 posturi de învățători, 209 elevi; 25 servesc masa la cantină;

7. Școala primară reformată – cu 3 posturi de învățători, 157 de elevi; se asigură gustarea pentru 35 de elevi din partea bisericii;

8. Gimnaziul industrial din Reșița – cu 7 învățători, 93 de elevi și 2 săli de clasă;

9. Gimnaziul teoretic din Reșița – cu 3 învățători și 87 de elevi;

10. Gimnaziul de fete – cu 9 posturi și 155 de elevi;

11. Școala de ucenici – cu 6 posturi și 167 de elevi;

12. Școala de ucenice – cu 5 posturi, 66 de elevi și 2 săli de clasă;

Școala cu nr. 13 nu este amintită în document.¹²²²

Prezența copiilor ca elevi la școală era considerată o datorie civică în primul rând din partea părinților. În situațiile în care copiii nu frecventau școala fără motive serioase, părinții suportau consecințe coercitive. Iată ce conținea Adresa Ministerului Afacerilor Interne, nr. 17825/5 octombrie 1942 către Prefectura județului Caraș: părinții care nu-și trimit copiii la școală vor face atâtea zile de muncă în folosul obștesc câte zile au lipsit copiii la școală.¹²²³

Este semnificativ, cel puțin prin comparație, de văzut cine mai făcea parte din comitetul școlar din afara școlii. De exemplu, Comitetul școlar al Școlii primare

¹²²⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1941: probleme de învățământ și cultură, fila 22.

¹²²¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 11/1941: probleme de învățământ și cultură, fila 25.

¹²²² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, filele 4-5.

¹²²³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 5/1942; probleme de învățământ, fila 2.

germane nr. 2 din Reșița avea în componență 7 membri (între care unul de la primar, un preot, unul de la grupul etnic german).¹²²⁴

Primăria era preocupată de frecvența elevilor, de numărul celor înscriși la școli. Astfel, este Adresa Grădiniței de copii nr. 3 din Reșița, nr. 8/19.03.1943 către primărie prin care anunță că are 60 de elevi, din care 40 vin regulat.¹²²⁵ În același sens este Adresa nr. 129/19.03.1943 a Școlii primare de stat nr. 3 din Reșița către Primărie prin care se anunță că au înscriși 27 de copii.¹²²⁶

La fel este o adresă cu nr. 422 din 18.03. 1943 a Liceului Teoretic de băieți din Reșița către Primărie prin care anunță că au 169 de elevi în anul școlar 1942-1943 astfel repartizați: clasa I-a -56 elevi; clasa a II-a cu 52 de elevi, a III-a cu 37 elevi, iar a IV-a cu 24 de elevi.¹²²⁷

Celelalte școli trimit adresele cu datele cerute de Primărie, probabil pentru o statistică, după cum urmează:

- Adresa Școlii primare de stat nr. 1 română nr. 79/19.03.1943 prin care anunță că au 206 elevi în clasele I-VII, iar la grădinița de copii mici sunt 28 de elevi.¹²²⁸
- Adresa Grădiniței de copii germană nr. 1 Reșița, cu nr. 67/19.03.1943 către Primărie că au 50 de elevi.¹²²⁹
- Adresa nr. 46/19.03.1943 a Școlii primare de stat nr. 2 Reșița prin care anunță că au înscriși 321 elevi, iar la grădiniță 50 din care vin regulat doar 30.¹²³⁰
- Adresa nr. 58/81.03.1943 a Școlii generale nr. 2 prin care anunță că au 261 de elevi, din care 60 la grădiniță.¹²³¹
- Adresa nr. 438/19.03.1943 a Gimnaziului de fete anunță că au 207 eleve.¹²³²
- Adresa nr. 68/18.03.1943 a Școlii primare nr. 1 prin care anunță că au 394 de elevi.¹²³³
- Adresa nr. 453/martie 1943 a Gimnaziului de fete din Reșița către Primărie prin care menționează că averea mobilă a școlii este de 531.712 lei.¹²³⁴

Primăria se implica și în activitatea gospodărească a școlilor, respectiv a acelor școli care aveau și cantine proprii. De aceea, școlile dădeau raportul periodic la Primărie cu situația economică, respectiv a cheltuielilor. O astfel de

¹²²⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 1.

¹²²⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 2.

¹²²⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 3.

¹²²⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 4.

¹²²⁸ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 5.

¹²²⁹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 6.

¹²³⁰ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 7.

¹²³¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 8.

¹²³² SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 8.

¹²³³ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 10.

¹²³⁴ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.3/1943; Ordin, circulare; probleme de învățământ, fila 15.

situație privind numărul elevilor care iau masa și restul de cheltuieli aflăm din Darea de seamă a cantinei Școlii primare de stat nr. 1 din Reșița, din data de 30 noiembrie 1942 cu situația economică între 9 noiembrie 1942-31 ianuarie 1943:

Nr. elevi care iau masa: 4;

Nr. eleve de serviciu: 2;

Bucătărese: 1;

Femei de serviciu: 1;

Pentru luna noiembrie 1942 au consumat produse alimentare în valoare de 12.367 lei și au dat 435 mese. Asta însemna că pentru o masă s-au cheltuit 28,43 lei.¹²³⁵

Aceeași cantină menționează la data de 24 decembrie 1942 pînă atunci, adică pe decembrie 1942, au cheltuit 25.360,50 lei pentru produsele alimentare, și au dat 777 mese cu costul a 32,64 lei de persoană.¹²³⁶ De asemenea, aceeași cantină raportează la data de 30 ianuarie 1943 că a cheltuit 21.203 lei pentru alimente, a dat 806 mese cu costul de 26,30 lei de persoană.¹²³⁷

Este semnificativ și meritoriu că se puteau asigura asemenea servicii pentru elevi în condițiile în care România era în plin război. De asemenea, este de remarcat faptul că procesul de învățământ continua aproape în condiții normale, deși era starea de război. Nu se făcea rabat de la exigență și programa școlară conținea discipline considerate importante. Astfel, conform procesului verbal din data de 8 martie 1941, disciplinele la care se dădeau lucrări în Gimnaziul de fete erau următoarele: istorie, matematică, română, geografie, zoologie, botanică, franceză, germană, latină, caligrafie, lucru manual, fizică.¹²³⁸

După statisticile vremii, constatăm că elevii de vârstă școlară frecventau școala. În plus, după originea etnică, școala oferea un bun exemplu de multiculturalitate și multiethnicitate.

De exemplu, Statistica elevilor în trimestrul II, an școlar 1940-1941 la Gimnaziul de fete Reșița la data de 21 martie 1941 era următoarea:

Clasa	Nr. elevi înscriși	Nr. elevi ieșiți	După naționalitate					
			Români	Germani	Unguri	Evrei	Sârbi	Altele
I -a	43	1	32	8	1	-	-	2
II-a	38	2	25	7	3	-	-	3
III-a	41	-	32	6	2	-	-	1
IV-a	33	1	26	6	4	-	-	1

La nici o clasă nu a venit niciun elev.

După confesiuni statistica arată astfel:

Clasa	Ortodocși	Greco	Romano	Reformați	Evangelisti	Altele	Particulare
-------	-----------	-------	--------	-----------	-------------	--------	-------------

¹²³⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.4/1943; probleme de comerț, fila 38.

¹²³⁶ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.4/1943; probleme de comerț, fila 39.

¹²³⁷ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr.4/1943; probleme de comerț, fila 40.

¹²³⁸ SJANCS, Fond Gimnaziul de fete Reșița, dosar nr. 2/1941-1945; Procese verbale ale consiliului pedagogic al școlii, filele 2-4.

		catolici	catolici				
I-a	27	3	13	-	-	-	2
II-a	23	4	8	1	-	2	2
III-a	25	5	9	-	1	1	2
IV-a	17	2	14	-	-	-	1

Pentru confesiunile ortodocși sârbi și mozaici nu era niciun elev.¹²³⁹

Conform statisticii din trimestrul II, an școlar 1941-1942, la Gimnaziul de fete din Reșița erau în clasele I-IV 199 de eleve; din acestea, după naționalitate situația era următoarea:

Română – 141;

Germană – 47;

Unguri – 6;

Sârbi – 1;

Altele – 5;

După confesiune situația era aceasta:

Ortodocși – 119;

Greco-catolici – 19;

Romano – catolici – 56;

Reformați – 2;

Evangeliciști – 1;

Altele – 2.¹²⁴⁰

De la aceeași școală avem și o altă situație școlară. Astfel, conform statisticii din semestrul I, an școlar 1942/1943, la Gimnaziul de fete din Reșița erau 209 eleve; după naționalitate situația era aceasta:

Români – 188;

Germani – 9;

Unguri – 6;

Sârbi – 1;

Slovaci – 5;

După confesiune situația era aceasta:

Ortodocși – 169;

Greco-catolici – 20;

Romano – catolici – 18;

Reformați – 2.¹²⁴¹

Conform statisticii la sfârșitul anului școlar 1943/1944 la Gimnaziul de fete din Reșița erau 253 eleve; după naționalitate situația era aceasta:

Română – 234;

¹²³⁹ SJANCS, Fond Gimnaziul de fete Reșița, dosar nr. 2/1941-1945; Procese verbale ale consiliului pedagogic al școlii, fila 7.

¹²⁴⁰ SJANCS, Fond Gimnaziul de fete Reșița, dosar nr. 2/1941-1945; Procese verbale ale consiliului pedagogic al școlii, fila 45.

¹²⁴¹ SJANCS, Fond Gimnaziul de fete Reșița, dosar nr. 2/1941-1945; Procese verbale ale consiliului pedagogic al școlii, fila 81.

Germană – 10;

Unguri – 5;

Sârbi – 1;

Slovaci – 2;

Cehi – 1;

După confesiune situația era aceasta:

Ortodocși – 204;

Greco-catolici – 26;

Romano – catolici – 22;

Reformați – 1.¹²⁴²

După sfârșitul războiului situația învățământului intră pe linii noi, cel puțin din două motive: s-a schimbat regimul politic și legislația școlară de asemenea.

Situația școlilor din Reșița la data de 5 iunie 1948 era următoarea:

1. **Școala primară de stat nr. 1** (strada Mihai Viteazul nr 34) avea 10 săli de clasă până în urmă cu un an, dar a cedat pentru Gimnaziul unic de fete, 4 săli de clasă, deci mai are 6 săli cu 370 de elevi și 12 posturi didactice. Pentru că, după ordinul Ministerului Învățământului Public trebuie să fie maximum 30 de elevi într-o clasă, este nevoie de încă 6 săli de clasă. De aceea, învățământul se face pe jumătăți de zile, adică dimineața și după amiaza. De această școală mai ține și grădinița de pe str. Mihai Viteazul nr. 6 cu 104 elevi și 2 educatoare, cu o singură sală de clasă;

2. **Școala primară de stat nr. 2** Reșița (str. General Dragalina nr. 72) are două clădiri cu 7 săli de clasă, cu 400 de elevi și 13 posturi didactice. Este nevoie de încă 5 săli de clasă. Grădinița are 3 săli de clasă, 3 posturi didactice și 119 elevi din 220 recenzați;

3. **Școala primară de stat nr. 3** (str. Libertății nr 33) are 5 săli de clasă, 307 elevi, 9 învățători. Învăță pe jumătăți de zile, adică dimineața și după amiaza: necesarul este de 5 săli de clasă plus 2 pentru grădiniță. Pe lângă școală mai funcționează o grădiniță (str. O. Goga) cu 2 posturi și 80 de elevi;

4. **Școala primară de stat nr. 4** (str. 6 martie nr. 42) cu 162 elevi, 5 învățători și 5 săli de clasă. Grădinița este insalubră;

5. **Liceul de fete** (str. Mihai Viteazul nr. 34) are 8 săli de clasă, plus 4 de la Școala nr. 1, deci în total 12 săli cu 460 de eleve repartizate pe 13 clase. Nu are săli de gimnastică, laborator, gospodărie etc;

6. **Liceul de băieți** (str. 6 martie nr. 11) are 8 săli de clasă plus una de gimnastică cu 486 de elevi de gimnaziu și 5 clase de liceu;

La sfârșitul procesului verbal în care este descrisă această situație școlară se trage concluzia că populația orașului a crescut de la 21.000 locuitori în anul

¹²⁴² SJANCS, Fond Gimnaziul de fete Reșița, dosar nr. 2/1941-1945; Procese verbale ale consiliului pedagogic al școlii, fila 123.

1930 la 30.000 locuitori în anul 1948, deci clădirile școlare sunt insuficiente pentru populația școlară.¹²⁴³

Principalele schimbări care se pot constata sunt legate de numărul de elevi dintr-o clasă, apoi faptul că la nivelul liceului școlile erau grupate pe sexe, adică de fete și de băieți.

Dintr-un document de arhivă aflăm care era situația școlilor la nivelul anului școlar 1950-1951. Potrivit unui Tabel pentru învățământul mediu, clasele a VII-a pe anul școlar 1950/1951, în Reșița erau trecute următoarele școli:

Liceul Mixt (str. Mihai Vitezul 34)- an I – 2 clase cu 80 de elevi; anul II – 1 clasă; anul III – 2 clase; anul IV – 1 clasă;

Liceul seral (str. Mihai Viteazul 34): anul I – 1 clasă cu 50 de elevi; anul II – 1 clasă; anul III – 1 clasă; anul IV – 1 clasă;

Școala medie tehnică de artă (str. Canalului 2): anul I – 1 clasă cu 40 de elevi; anul II – 1 clasă; anul III – 1 clasă; anul IV- fără clasă;

Școala medie tehnică Siderurgică (str. 6 martie 11): anul I cu 2 clase și 100 de elevi; anul II – 4 clase; anul III – 3 clase; anul IV – 3 clase.¹²⁴⁴

Un fapt care trebuie remarcat în situația învățământului după al doilea război mondial este preocuparea de a înlătura analfabetismul. Acest proces se făcea în mod organizat și ordonat, de la centru. Astfel, Planul de alfabetizare pe anul 1950/1951 pentru Reșița prevedea 342 de elevi la ciclul I, 240 la ciclul II; Total 582 elevi.¹²⁴⁵ În acest proces de alfabetizare au fost cuprinși și copiii țăganilor, pentru că aceștia constituiau numărul cel mai mare de analfabeți. De exemplu, Recensământul copiilor neșcolarizați cu vârsta între 7-12 ani din Reșița pentru limba țigănească arăta astfel:

- Clasa I-a.....de 7 ani erau 8 copii;
- de 8 ani era 1 copil;
- de 9 ani erau 5 copii;
- de 10 ani erau 8 copii;
- de 11 ani erau 11 copii;
- de 12 ani erau 4 copii.¹²⁴⁶

Planul de alfabetizare pe anul 1950/1951 pentru Reșița prevedea 342 de elevi la ciclul I, 240 la ciclul II; Total 582 elevi.¹²⁴⁷

Prima școală din Lunca Pomostului a fost Școala de 7 ani nr. 4. A fost înființată în anul 1949 și funcționa în condiții improprii cu doar 2 săli de clasă, dar cu patru clase primare care lucrau simultan cu cei doi învățători, Elisabeta și

¹²⁴³ Condiția de Procese verbale a Comitetului școlar de la Liceul de stat Reșița, anii 1947/1948, filele 5-6.

¹²⁴⁴ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Secția Învățământ, Dosar 20/1949, fila 1.

¹²⁴⁵ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Secția Învățământ, Dosar 20/1949, fila 38.

¹²⁴⁶ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Secția Învățământ, Dosar 20/1949, fila 105.

¹²⁴⁷ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș; Secția Învățământ, Dosar 20/1949, fila 38.

Alexandru Ciubotaru. Cele două săli de clasă aparțineau Trustului de construcții iar copiii erau ai muncitorilor constructori din zonă.

În anul 1951/1952 s-a dat în folosință noul local al școlii, din clădirea veche a liceului Traian Lalescu. A luat ființă și prima clasă de a V-a. Conducerea noii școli gimnaziale a fost încredințată învățătoarei Maria Popa apoi învățătorului Negru Rusalin.¹²⁴⁸

În anul 1949 s-a înființat Școala de Muzică cu ciclul elementar (cls. V - VIII) și mediu (VIII - XI) de educație muzicală, continuând astfel o tradiție începută de S.T.E.G. și U.D.R. Corpul profesoral s-a bucurat de membrii cu renume în domeniu, profesorii Ion Românu (Teoria Solfegeii) directorul școlii, Miron Soarec, Margareta Lipovan, Margareta Cocova, Barbara Busch și Maria Jeba (pian), Iosif Dudl (violină), Francisc Brauman (violoncel), Anton Alexon și Gurich Wenrich.

La început cursurile s-au desfășurat în localuri improprii și modeste, lipseau cadre necesare încadrării școlii, materialul didactic și instrumentele muzicale, mai ales cele de suflat, dar seriozitatea și profesionalismul au învins, Școala de Muzică devenind o instituție adevărată, atrăgând câți mai mulți elevi.

În anul 1954 cursul mediu s-a desființat rămânând numai ciclul elementar (cls. I - VIII), această formă de învățământ a funcționat până în 1991, perioadă în care foarte mulți absolvenți au urmat acest domeniu artistic. Tot în această perioadă a funcționat și o clasă de Arte plastice, având ca profesor pe Petru Comisarschi.¹²⁴⁹

Creșterea numărului de locuitori din Reșița după anul 1950 a dus în mod firesc și la mărirea numărului de copii de vârstă școlară. Asta a însemnat în mod automat dezvoltarea numărului de școli. Acestea s-au construit în toate cartierele Reșiței. Evoluția numărului de clase și elevi din școlile generale și licee se prezintă astfel pentru perioada 1950/1951 – 1970/1971:

	1950/1951		1955/1956		1960/1961		1965/1966		1970/1971	
	clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi	clase	elevi
Înv. Cult.	58	1934	61	2116	127	3598	213	6327	274	8200
Generală / Liceu	6	276	6	218	16	505	22	850	37	1143

Aceasta era situația doar din Reșița, fără a socoti elevii și clasele din Doman, Câlnic, Secu, Cuptoare și Moniom.

În anul 1970 erau următoarele școli în Reșița:

Școlile generale de 10 ani în număr de 5:

1). Școala nr. 1 cu activitate în patru localuri (două lângă Casa Muncitorească și două la Școala de beton);

- avea 423 de elevi în 14 clase (din care 4 germane) la ciclul întâi;

- 378 de elevi în 12 clase (din care 4 germane) la ciclul doi;

¹²⁴⁸ Pagina Colegiului Național „Traian Lalescu” Reșița.

¹²⁴⁹ Pagina Liceului de Arte „Sabin Păuța” Reșița.

- 92 de elevi în 3 clase a IX-a și a X-a. Școala funcționa cu 14 învățători, 322 de profesori și 2 directori.

2) Școala nr. 2, cu două sedii (din care unul era fostul local Madosz), funcționa cu:

- 210 elevi în 8 clase la ciclul întâi;
- 323 elevi în 10 clase la ciclul doi;
- 34 de elevi în clasa a IX-a;
- cadre didactice: 8 învățători, 15 profesori și un director.

3) Școala nr. 3, una dintre cele mai vechi din oraș avea în anul 1970:

- 376 elevi în 11 la ciclul întâi;
- 357 elevi în 11 clase la ciclul doi;
- 142 în 4 clase de a IX-a și a X-a;
- cadre didactice: 11 învățători, 20 de profesori și 2 directori.

4) Școala nr 6, înființată în anul 1963 își recruta elevii din cartierul Lunca Pomostului și avea:

- 568 elevi în 18 clase (din care 3 germane) la ciclul întâi;
- 566 elevi în 17 clase (din care una germană) la ciclul doi;
- 67 de elevi în 2 clase a IX-a și a X-a;
- cadre didactice: 13 învățători, 29 de profesori, 2 directori.

5) Școala nr. 7, dată în folosință în toamna anului 1964, a apărut odată cu noul cartier Lunca Bârzavei și avea:

- 745 elevi în 23 de clase (dintre care una germană) la ciclul întâi;
- 512 elevi în 16 clase la ciclul doi;
- 88 elevi în 3 clase a IX-a și a X-a.

Școlile generale de 8 ani, în număr de 5 erau:

1) Școala nr. 4 din cartierul Lend cu:

- 104 elevi în 4 clase la ciclul întâi;
- 86 de elevi în 3 clase la ciclul doi;

2) Școala nr. 5 din cartierul Margina cu:

- 105 elevi în 4 clase la ciclul întâi;
- 134 elevi în 4 clase la ciclul doi.

3) Școala din Călnic cu:

- 123 elevi în 4 clase la ciclul întâi;
- 135 de elevi în 4 clase la ciclul doi;
- cadre didactice: 4 învățători, 6 profesori și un director.

4) Școala din Doman cu:

- 87 elevi în 4 clase în ciclul întâi;
- 87 de elevi în 4 clase în ciclul doi;
- cadre didactice: 3 învățători, 5 profesori, un director.

5) Școala din Secu cu:

- 79 de elevi în 4 clase la ciclul întâi;
- 99 de elevi în 4 clase la ciclul doi;

- cadre didactice: 3 învățători, 5 profesori și un director.

Școli generale de 4 ani în număr de 5:

1) Școala nr. 8 din Dealu Mare, cu 106 elevi și 4 învățătoare;

2) Școala nr. 9 din Mociur, cu 47 de elevi și 2 învățătoare;

3) Școala din Țerova, cu 43 de elevi și 2 învățătoare;

4) Școala din Cuptoare cu 38 de elevi și 2 învățătoare;

5) Școala din Moniom cu 44 elevi și 2 învățători.

Licee de cultură generală în număr de 3:

1) **Liceul nr.1**, cel mai vechi din oraș, cu 539 elevi în 17 clase, din care 4 germane. Corpul didactic avea 41 de profesori, 1 director și 2 directori adjuncți;

2) **Liceul nr. 2** din Lunca Pomostului cu:

- 501 elevi în 16 clase la ciclul întâi;

- 492 elevi în 15 clase la ciclul doi;

- 408 elevi în 14 clase la ciclul mediu;

- corpul didactic era compus din 16 învățători, 49 de profesori, 1 director și 2 directori adjuncți; pe lângă acest liceu mai funcționa un centru interșcolar de logopedie.

3) **Liceul nr. 3** din Lunca Bârzavei, cea mai nouă școală la acea vreme din oraș cu:

- 434 elevi în 14 clase la ciclul întâi;

- 393 elevi în 12 clase la ciclul doi;

- 196 de elevi în 6 clase la ciclul mediu;

- corpul didactic format din: 14 învățători, 25 de profesori, 2 directori.

Diversificarea învățământului liceal pe linia legării lui de practică și în vederea rezolvării necesarului de cadre tehnice cu pregătire medie a fost realizată în anul 1968 prin înființarea Liceului industrial patronat de Ministerul Construcțiilor de Mașini.¹²⁵⁰

Elevii care învățau în aceste școli erau cuprinși în numeroase activități extrașcolare în asociații școlare, cluburi, concursuri la diferite nivele cu caracter tehnico-aplicativ și artistic, cultural etc.

S-a acordat atenție și învățământului seral. Astfel, dacă în anul școlar 1948/1949 erau doar 26 de elevi într-o singură clasă, în anul școlar 1970/1971 erau 22 de clase cu un total de 858 de elevi. Cea mai mare parte a acestor elevi lucrau în uzinele reșițene.

Învățământul artistic cuprindea două școli. Acestea erau:

1) Școala generală de artă cu: 260 de elevi la muzică (clasele de pian, coarde și suflători) și 60 de elevi la arte plastice. Această școală continua tradiția școlii de artă înființată în anul 1949.

2) Școala populară de artă care este continuatoarea Conservatorului muncitoresc de muzică și artă dramatică înființat în aprilie 1948.¹²⁵¹

¹²⁵⁰ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 245-246.

¹²⁵¹ *Ibidem*, p. 248-249.

Date mai detaliate, inclusiv despre învățământul special, avem și dintr-o altă statistică la nivelul Primăriei, de fapt a Sfatului Popular cum se numea atunci.

Astfel, în anul școlar 1965-1966 Sfatul popular al orașului Reșița are în evidență 4 școli speciale cu predare în limba română: Școala de muzică, Școala sportivă de elevi, Școala generală Preventoriul TBC și Centru logopedic.¹²⁵² Situația acestora era următoarea:

- Școala de muzică are în anul școlar 1965-1966 un număr de 10 profesori și 10 posturi vacante pentru vioară și pian; director era Giurgiu Victor.
- Școala sportivă avea 6 profesori și director era Pătruică Ilie.
- Școala generală Preventoriul TBC avea 6 profesori, 1 post vacant și director era Cnejevici Gheorghe.
- Centrul logopedic are 5 profesori, fără director.¹²⁵³

O bogată și atractivă activitate se desfășura cu elevii mai mici, respectiv de gimnaziu în general, în cadrul cercurilor practice aplicative organizate de casa Pionierilor. La nivelul anului 1966 aceasta avea următoarele 9 cercuri: gospodărie, teatru, aeromodele, micii tehnicieni, sculptură în lemn, radio, turism, balet și foto.¹²⁵⁴

Situația liceelor la nivelul anului 1966 era aceasta: în Reșița erau 3 licee în anul 1966; Numărul de profesori și directorii era acesta:

- Liceul nr. 1 cu 46 de profesori și director Crișan Ioan;
  - Liceul nr. 2 avea 57 de profesori și director era Tismănariu Constantin;
  - Liceul nr. 3 avea 14 profesori și directorul se numea Moraru Victor;
- Școlile generale erau în număr de 7.¹²⁵⁵

Condițiile de muncă în învățământ s-au îmbunătățit considerabil, mai ales din punct de vedere material. Aceasta sub două aspecte: baza materială permanent mărită și nivelul de salarizare. Astfel, exemplificăm aleatoriu, gradul de salarizare al cadrelor didactice la nivelul anului 1970, respectiv la 1 noiembrie:

- învățător gradul II, cu 20-25 ani vechime are 1.720 lei;
- profesor cu definitivat și 5-10 ani vechime are 1.720 lei;
- profesor gradul II cu 20-25 de ani vechime are 2.500 lei.¹²⁵⁶

Un loc aparte în învățământul reșițean îl va ocupa și după anul 1950 marea școală profesională, cea care a dat decenii în șir muncitorii calificați pentru marile uzine reșițene. În anul 1945 începe construirea clădirii Școlii Profesionale, actualele spații ale Universității „Eftimie Murgu”, și Grupului Școlar Industrial Construcții de Mașini Reșița, proces ce se finalizează în anul 1948, când începe

¹²⁵² SJANCS, Fond - Sfatul Popular al orașului Reșița; Dosar III/17, 1965-1966; Serviciul învățământ și cultură, fila 1.

¹²⁵³ SJANCS, Fond - Sfatul Popular al orașului Reșița; Dosar III/17, 1965-1966; Serviciul învățământ și cultură, filele 2- 5.

¹²⁵⁴ SJANCS, Fond - Sfatul Popular al orașului Reșița; Dosar III/17, 1965-1966; Serviciul învățământ și cultură, fila 7.

¹²⁵⁵ SJANCS, Fond - Sfatul Popular al orașului Reșița; Dosar III/17, 1965-1966; Serviciul învățământ și cultură, filele 9-12,14.

¹²⁵⁶ SJANCS, Fond Sfatul Popular al municipiului Reșița; Dosar 66/1970; State de funcții în învățământ, filele 1,7, 32.

efectiv activitatea în cele 3 corpuri de clădire destinate procesului instructiv educativ. Ulterior s-au pus bazele cantinei și internatului școlii, acțiune finalizată în anul 1952.

Prin reforma învățământului din 1948, Școala Medie Tehnică model U.D.R. se transformă în Școala Medie Tehnică Siderurgică. Școala de ucenici a rămas să funcționeze numai pentru cursul inferior, purtând numele de Școala Profesională U.D.R.I.N., iar în 1950 Școala Profesională Siderurgică „Sovrometal” Reșița.

Între anii 1952-1954 cursurile școlii au fost reduse la 2 ani, ca urmare a cerințelor mereu crescânde a muncitorilor calificați, numai unele meserii ca: lăcătușii, matrițierii, sculerii și electricienii au absolvit cu 3 ani. În anul 1952 școala ia denumirea de Școala Profesională de Metalurgie Prelucrătoare și Siderurgie, ajungându-se la concluzia că durata de școlarizare de 2 ani este insuficientă pentru o temeinică pregătire a cadrelor. Începând cu anul 1955 s-a trecut din nou la durata de școlarizare de 3 ani.¹²⁵⁷

Deceniul 1955-1965 este socotit a fi o perioadă de vârf în ceea ce privește gradul de cuprindere a populației școlare, pregătite la Reșița din peste 24 de județe ale țării, dar și din Coreea, China și Vietnam. În această perioadă au fost clase școlarizate și în limbile germană și maghiară, ținându-se cont de structura populației Reșiței, dar și a celei din localitățile și județele limitrofe. Tot în acea perioadă, în februarie 1957 își începe activitatea Casa Pionierilor.

Evoluția numărului de elevi pe tipuri de școli se poate vedea în tabelul următor:

Forma de învățământ	Anul școlar	1955	1956	1957	1958	1959	Total
Profesional	Nr.elevi	1164	1142	1078	1066	1040	5490
	absolvenți	489	3 309	321	455	267	4841
Șc.Tehnică de muncitori calificați	Nr.elevi	0	0	31	73	96	200
	absolvenți	0	0	0	33	41	74
Șc.Tehnică de personal tehnic	Nr.elevi	0	35	54	26	23	138
	absolvenți	0	0	26	26	0	52
Șc. Tehnică de maiștri (zi)	Nr. elevi	79	148	171	108	139	645
	absolvenți	0	0	81	43	37	161
Șc. Tehnică de maiștri seral și fără frecvență	Nr. elevi	0	245	66	87	188	586
	absolvenți	0	0	0	0	46	46

Forma de învățământ	Anul școlar	1960	1961	1962	1963	1964	Total
Profesional	Nr.elevi	1250	1372	1727	1714	170	6233
	absolvenți	398	469	477	523	666	2533
Șc.Tehnică de muncitori calificați	Nr.elevi	112	51	28	19	17	227
	absolvenți	52	51	0	0	17	120
Șc.Tehnică de personal tehnic	Nr.elevi	25	68	73	102	122	390
	absolvenți	0	21	35	37	0	93

¹²⁵⁷ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

Șc. Tehnică de maiștri (zi)	Nr.elevi	204	308	208	179	101	1000
	absolvenți	21	79	85	146	0	331
Șc. Tehnică de maiștri seral și fără frecvență	Nr.elevi	101	89	93	171	212	666
	absolvenți	40	89	13	16	0	558

Între anii 1975- 1976 se trece la pregătirea prin școala profesională a absolvenților de zece clase.¹²⁵⁸

Tradiția pregătirii viitorilor muncitori calificați pentru uzinele din Reșița o va prelua o altă școală cu profil industrial. Astfel, în anul 1976 ia ființă în cadrul Grupului Școlar U.C.M.R., Liceul Industrial nr.4 Reșița, căruia i-a revenit sarcina pregătirii complexe teoretice și practice a viitorilor specialiști necesari domeniului construcțiilor de mașini.

Liceul își schimbă denumirea în anul 1990, când redevine Grupul Școlar U.C.M.R., până în 1992. Începând din anul 1992 unitatea de învățământ își desfășoară activitatea sub denumirea Grupul Școlar Industrial Construcții de Mașini, cuprinzând următoarele tipuri de școli: Liceu tehnologic, cursuri de zi și serale, școală tehnică de maiștri, școală postliceală, școală profesională și școală de ucenici.

Un moment important în viața și activitatea școlii l-a constituit înființarea în anul 1971 a Institutului de Subingineri din Reșița. Din momentul înființării, au fost cedate institutului corpurile 1 (birourile administrative, amfiteatrul mare, întreg parterul și 10 săli de clasă), și corpul 2, (laboratoare și săli de clasă), ajungându-se în final la trecerea în folosința universității a întregului corp 1, 2 și 3 ca și a unei jumătăți din corpul 4, respectiv cantina.

Din toamna anului 2006, în ajunul aniversării unui secol de existență, instituția se numește Grupul Școlar Industrial „Alexandru Popp” Reșița. Mai târziu, instituția se va comasa cu altă școală de tip industrial și va pierde numele acesta.¹²⁵⁹

Pe plan superior se continuă tradiția școlară de tip industrial în momentul în care se înființează și la Reșița învățământ superior. În 1971 Institutul de subingineri este subordonat Institutului Politehnic „Traian Vuia” din Timișoara. Astfel, Reșița a devenit al 19-lea centru universitar al țării. În primul an de existență a funcționat cu 4 secții (trei la învățământul de zi și una serală cu un total de 114 studenți. În anul universitar 1973-1974 erau deja 766 de studenți, în anul 1974-1975 erau aproape 1000, iar în vara anului 1974 prima promoție pornește direct către uzinele reșițene.¹²⁶⁰

În anul 1990 se înființează Facultatea de inginerie, aparținând tot de Institutul Politehnic T. Vuia Timișoara. Avea următoarele subsecții: Tehnologia construcțiilor de mașini, Utilajul și Tehnologia sudării, Electromecanică, Deformări plastice și tratamente termice și turnarea metalelor.

¹²⁵⁸ Pagina fostului Grup școlar industrial „Alexandru Popp”.

¹²⁵⁹ Pagina fostului Grup școlar industrial Alexandru Popp.

¹²⁶⁰ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*

În anul 1992 se înființează Universitatea „Eftimie Murgu”, autonomă față de Politehnica din Timișoara. Avea două facultăți: Facultatea de inginerie și cea de Drept și Științe economice, care din anul 1995 devine Facultatea de Științe economice și administrative.

În 2015 are următoarele facultăți: Inginerie și management, Științe Economice și Științe Sociale.¹²⁶¹

Evoluția celorlalte școli cu învățământ liceal din Reșița se modifică substanțial după anul 1990. Majoritatea au tendința de a-și schimba numele dar și profilele.

Cea mai veche școală din Reșița în activitate, actualul Liceu „Diaconovici-Tietz”, a fost construit între 1912-1935. În 1977 și-a pierdut profilul și titlatura de Liceul Mixt Nr. 1 Reșița, devenind Liceul Industrial Nr. 5 Reșița. Clădirea veche nu a fost gândită pentru asemenea transformare. Deși a fost mai des amenințat cu desființarea, liceul mai e și azi prezent.

Începând cu anul școlar 1990-1991 instituția redevine liceu real-umanist, își diversifică clasele și redevolvă secția de limba germană sub numele de Liceul Teoretic Nr. 4. Apoi, liceul își schimbă numele în Liceul Teoretic “Diaconovici-Tietz” Reșița, în care se studiază deopotrivă în limba română, germană, maghiară.¹²⁶²

O nouă școală pentru elevii de liceu s-a înființat în anul școlar 1961/1962 pe locul fostei școli de 7 ani nr. 4. Aceasta era cu numele de Școala medie nr. 2 Reșița. Prima promoție este în anul 1964-1965. Din anul 1966 are numele de Liceul nr. 2. În anul 1967 s-a dat în folosință terenul de sport cu o tribună de 1500 locuri, apoi vestiarele și sala de sport în 1976-1978. În 1968 s-a construit ultimul etaj al actualei clădiri.

Școala își va schimba de mai multe ori denumirea, dar va câștiga faima de liceu emblemă nu numai pentru Reșița dar și pentru întreg județul Caraș-Severin. Evoluția ca titlatură este următoarea:

- în anul 1972 s-a numit Liceul de Cultură Generală Nr. 2;
- în anul 1974 a devenit Liceul Real-Umanist Nr. 2
- în anul 1977 liceul s-a numit Liceul de Matematică-Fizică
- în anul 1990 a revenit la profilul inițial, luând titlatura de Liceul Teoretic Nr.1
- în anul 1999 a luat numele marelui matematician român Traian Lalescu, devenind Liceul Teoretic „Traian Lalescu”.
- începând cu 1 septembrie 2011 liceul primește titlatura de Colegiul Național „Traian Lalescu”

În anul 1971, la 10 de la înființare, Liceul avea 4 clase paralele de la a I-a la a XII-a cu 1.536 de elevi și 74 cadre didactice din care 16 învățători.¹²⁶³

¹²⁶¹ Pagina Universității „Eftimie Murgu”, Reșița.

¹²⁶² Pagina Liceului „Diaconovici-Tietz” Reșița.

¹²⁶³ Pagina Colegiului Național „Traian Lalescu” Reșița.

În anul 1968 s-a înființat o nouă școală cu profil industrial, sub denumirea de Liceul Industrial nr. 1, cu specializare în construcții de mașini. Din 1990 liceul industrial s-a transformat în liceu teoretic, Liceul Teoretic Nr. 2. În anul 1991 se fondează Liceul de Educație Fizică și Sport Reșița, care funcționează în cadrul Liceului Teoretic Nr. 2. În anul 2001 Liceul de Educație Fizică și Sport Reșița își schimbă denumirea în Liceul cu Program Sportiv Reșița.

Din 2002, Liceul Teoretic Nr. 2 ia numele de Liceul Teoretic „Traian Vuia” Reșița. În anul 2004 Liceul Teoretic „Traian Vuia” s-a unit cu Liceul cu Program Sportiv Reșița. Din 13 mai 2009 mentorul spiritual al Liceului Teoretic „Traian Vuia” este cosmonautul Dumitru Dorin Prunariu.¹²⁶⁴

După 1991 Școala de Muzică se transformă în Liceul de Artă Reșița cu secția de Muzică și Arte plastice, din acest moment numărul cadrelor didactice a crescut, în prezent fiind de 90 de profesori titulari și suplینitori. Numele de Liceul de Arte „Sabin Păuța” apare în ianuarie 2013.

Colegiul Național „Mircea Eliade” a început să funcționeze de la data de 1 septembrie 1972 cu două clase și cu numele de *Liceul industrial de construcții civile*. Cele două clase aveau profilul de construcții civile și industriale, respectiv profilul de instalații în construcții. Cursurile se țineau în clădirea fostei școli generale nr. 2 (Madosz). Din noiembrie 1973 liceul începe să funcționeze în actuala clădire. Mai târziu va avea numele de Liceul industrial numărul 3 între liceele industriale din Reșița. Intreprinderea patronatoare era I.J.C.M. (Intreprinderea județeană de construcții montaj). Din anul 1993 devine liceu teoretic.

În anul 2000 este un eveniment important din viața liceului. La decizia I.S.J. Caraș-Severin, Școala generală nr. 11 este unită cu liceul și devine o singură unitate școlară.

Din iunie 2002 liceul are în mod oficial denumirea de Liceul Teoretic *Mircea Eliade* - Reșița.¹²⁶⁵ Din august 2013 obține titulatura de Colegiul Național „Mircea Eliade” și începe funcționarea Școlii postliceale sanitare.

După anul 1990 a apărut în Reșița și prima școală cu specific confesional. În anul 1994, Biserica Creștină Baptistă nr. 1 face demersuri pe lângă autoritățile educaționale și administrative la nivel județean, în vederea înființării învățământului teologic baptist liceal în județul Caraș-Severin. Aceste demersuri au fost încurajate de o vizită făcută în acest scop de către Henry Toews, Președinte Asociației Internaționale a Școlilor Creștine. În urma obținerii avizului favorabil din partea Prefecturii din 19 decembrie 1994 și al Inspectoratului Școlar Județean Caraș-Severin din 31 ianuarie 1995, se fac demersuri la Secretariatul de Stat pentru Culte și Ministerul Educației și Învățământului.

¹²⁶⁴ Pagina Liceului Teoretic „Traian Vuia” Reșița.

¹²⁶⁵ Vezi detalii în lucrarea *Monografia Liceului Teoretic „Mircea Eliade” din Reșița* (autori Nicolae și Eduard Magiar).

Începând cu anul școlar 1995-1996, a fost aprobată o clasă a IX-a profil real, specialitatea teologie baptistă, care funcționează în cadrul Grupului Școlar Industrial Metalurgic Reșița. Conducerea școlii a acceptat acest demers și a ajutat la finalizarea lui. În anii școlari următori, iau ființă alte clase a IX-a, cu excepția anului școlar 1998-1999. Acel an școlar a fost unul dificil, nerealizându-se cifra de școlarizare. Atât din interior cât și din exterior s-a intenționat desființarea claselor de teologie baptistă și înscrierea elevilor la alte profiluri, respectiv licee. Dar s-a depășit momentul dificil pentru că în anul 2000 există deja trei clase, an în care se solicită înființarea Liceului Teologic Baptist Reșița ca unitate școlară de sine stătătoare. Această solicitare a fost refuzată inițial, dar autoritățile centrale, respectiv Ministerul Educației intervin și solicită respectarea legislației în vigoare.

Liceul Teologic Baptist Reșița, prin Ordinul Ministerului Educație Naționale nr. 3587/11.04.2000, funcționează din anul școlar 2000-2001 ca unitate școlară cu personalitate juridică, având sediul în str. Cireșului nr. 7. Liceul funcționa cu trei clase, având 63 de elevi. În anul 2001, Consiliul Local Reșița atribuie în folosință gratuită clădirea din cartierul Lunca Bârzavei, situată pe Aleea Tineretului nr. 9, fost internat al Liceului nr. 3 Reșița.

În 15 ianuarie 2002, în prezența reprezentanților Inspectoratului Școlar Caraș Severin, a bisericilor evanghelice și ai Primăriei Reșița are loc inaugurarea noului sediu al liceului, având amenajate 3 săli de clasă și un internat cu 40 de locuri.

În anul 2003, Inspectoratul Școlar Județean aprobă funcționarea învățământului primar și preșcolar, începând cu anul școlar 2003-2004, an în care Liceul Teologic Baptist Reșița funcționează cu 6 clase și 146 de elevi. În anii 2004 și 2005, la Reșița se organizează Festivalul Coral „Soli Deo Gloria” la care participă 12 licee membre ale Asociației Internaționale a Școlilor Creștine, fiind prezenți 240 elevi, respectiv 260 elevi.

În anii următori, numărul de clase și de elevi crește, astfel că anul școlar 2006-2007 debutează cu 12 clase, câte o clasă pentru fiecare an de studiu, și 228 de elevi. În anul școlar 2013-2014 sunt 500 de elevi (cu secțiile din Bocșa, Oțelu Roșu și Moldova Nouă). În anul școlar 2009-2010, are loc în premieră Olimpiada de Religie Baptistă, faza națională, participând 54 de elevi din opt județe și 20 de profesori, Liceul Teologic Baptist Reșița fiind gazda acestui eveniment.

Comparativ cu spațiul locativ din Reșița, în anul 2008 (37.147 de locuințe), municipiul are 32 de școli, o universitate cu 6 facultăți și un număr de 28 creșe și grădinițe, cu o populație școlară de cca 19.240 elevi și aproximativ 1900 studenți.¹²⁶⁶

În anii următori numărul de școli va scădea din două motive: unele se vor comasa într-o unitate școlară mai mare sau se vor desființa pentru că au un număr prea mic de elevi, devenind ineficiente din punct de vedere financiar. Astfel, în 2015 în Reșița sunt următoarele școli:

Grădinițe cu program normal și prelungit: 22;

¹²⁶⁶ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.308.

Școli primare: Țerova, Dealul Mare și Mociur;
 Școli gimnaziale: nr. 1, 2, 5, 7, 8, 9 și „Mihai Peia”;
 Centrul Școlar pentru Educație Incluzivă „Aurora”;

Liceele (cu situația detaliată pe nr. de clase, elevi, profesori, personal didactic auxiliar și nedidactic) este următoarea:

Liceul Teoretic „Diaconovici-Tietz”

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Primar	9	186	9	-	-
Gimnazial	9	182	17	-	-
Liceu	14	290	28	5	10

Colegiul Național „Traian Lalescu”.

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Primar	12	309	19	-	-
Gimnazial	10	232	15	-	-
Liceu	16	450	27	5	8
Postliceal Buget	6	152	14	-	-
Postliceal Taxă	5	108	20	-	1

Colegiul Național „Mircea Eliade”.

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Preșcolari	11	181	11	-	2
Primar	19	443	24	-	2
Gimnazial	15	330	32	-	6
Liceu	14	381	28	7	4
Postliceal Buget	4	112	13	-	2
Postliceal Taxă	2	48	8	-	-

Liceul „Traian Vuia ” Reșița

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Gimnazial	3	59	4	-	-
Liceu	19	551	31	7	6

Liceul Teologic Baptist

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Preșcolar P.N.	11	194	11	-	5
Primar	11	201	11	-	-
Gimnazial	4	59	7	-	-
Liceu	4	102	23	4	2

Liceul de Arte „Sabin Păuța”

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Primar	8	164			
Gimnazial	7	137			
Liceu	7	167			

Colegiul Economic al Banatului Montan

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Învățământ Profesional	3	74	5	-	-
Liceu seral	5	88	6	-	-
Liceu	17	399	29	6	12
Postliceal buget	2	49	3	-	-

Colegiul Tehnic Cărășan

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Învățământ Profesional	1	26	1	1	-
Liceu seral	9	243	12	3	6
Liceu	11	216	16	4	7
Maiștrii	4	109	5	1	2
Postliceal Buget	2	60	3	1	1

Colegiul tehnic

Ciclul	Nr. Clase	Nr. Elevi	Nr. cadre didactice	Personal didactic	Personal nedidactic Auxiliar
Învățământ Profesional	4	102	10	-	-

Liceu seral	9	193	-	-	-
Liceu	10	217	32	10	19
Postiliceal	8	203	10	-	- ¹²⁶⁷
Buget					

Se poate remarca faptul că cea mai mare școală din Reșița în 2015 (după numărul de elevi) este Colegiul Național „Mircea Eliade” cu 1395 de elevi.

Activitatea acestor școli este coordonată de Inspectoratul Școlar Județean Caraș-Severin. Situația posturilor la I.S.J. – Caraș-Severin în data de 16 aprilie 2015 este următoarea:

Inspector general – Nicolae Grindeanu

Inspector general adjunct – Rodica Vesa

Inspector general adjunct – Paul Șușoi

Inspector general adjunct – Mihaela Basarabă

Inspectorii pentru curriculum și inspecție școlară pe următoarele domenii:

1. pentru monitorizarea programelor- Aurora Korka
2. pentru educație timpurie – Ana Damian
3. pentru învățământ primar – Dan Stoinel
4. pentru limba și literatura română – Adriana Dudaș Vasile
5. pentru limbi moderne – Florin Linca
6. pentru matematică – Ramona Călin
7. pentru informatică – Nicolicea Constantin
8. pentru fizică - chimie – Manuela Stan
9. pentru istorie (filosofie, economie, psihologie, logică) – Lucian Miclău;
10. pentru arte – Cornel Todea
11. pentru religie – Emil Varga
12. pentru educație fizică și sport, biologie – Adrian Bot
13. pentru învățământ profesional și tehnic – Dalina Rancu
14. pentru minorități naționale – Manda Gheorghe
15. pentru învățământ special - Claudia Rof
15. pentru educație permanentă și învățământ particular – Ion Moatăr.

Acestea sunt posturile didactice. Cele nedidactice sunt următoarele:

Domeniul	Numele și prenumele
1. Juridic	– Păleanu Ion
2. Audit	– Oana Domilescu
3. Economic și administrativ	– Ileana Vesa
4. Contabilitate	– Nuța Velcsov
5. Secretariat și arhivă	– Nicoleta Perneac, Manuela Roșu
6. Rețea școlară, plan de școlarizare	– ec. Loredana Ionela Bistran
7. Salarizare, normare	– Loredana Bistran
8. Informatizare	– Adrian Costan,
9. Investiții	– Cristina Crișan
10. Șofer	– 1
12. Personal îngrijire curățenie	– 2.

În 25 octombrie 2019 în Reșița erau următoarele unități școlare¹²⁶⁸:

¹²⁶⁷ Informații oferite de inspector școlar Constantin Nicolicea.

Denumire unitate școlară

CENTRUL ȘCOLAR DE EDUCAȚIE INCLUZIVĂ "AURORA" REȘIȚA

ȘCOALA PROFESIONALĂ SPECIALĂ REȘIȚA

CENTRUL ȘCOLAR DE EDUCAȚIE INCLUZIVĂ "PRIMĂVARA" REȘIȚA

CLUBUL SPORTIV ȘCOLAR REȘIȚA

COLEGIUL ECONOMIC AL BANATULUI MONTAN REȘIȚA

COLEGIUL NAȚIONAL „DIACONOVICI TIETZ” REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM PRELUNGIT NR.2 REȘIȚA

ȘCOALA DE BETON REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL NR.17 REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL SECU

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL NR.3 REȘIȚA

ȘCOALA GIMNAZIALĂ NR.5 REȘIȚA

ȘCOALA PRIMARĂ SECU

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL NR.5 REȘIȚA

COLEGIUL NAȚIONAL „MIRCEA ELIADE” REȘIȚA

COLEGIUL NAȚIONAL „TRAIAN LALESCU” REȘIȚA

ȘCOALA PRIMARĂ MOCIUR

ȘCOALA PRIMARĂ DEALU MARE

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL DOMAN

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL MOCIUR

COLEGIUL TEHNIC REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM PRELUNGIT „DUMBRAVA MINUNATĂ”

REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM PRELUNGIT „FLOAREA SOARELUI”

REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM PRELUNGIT „PALATUL FERMECAT”

REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL DEALU MARE REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL „NU MĂ UITA” REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM PRELUNGIT „RIKI-PRIKI” REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM PRELUNGIT „SEMENIC” REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL NR.8 REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL NR.7 REȘIȚA

LICEUL DE ARTE „SABIN PĂUȚA” REȘIȚA

LICEUL TEOLOGIC BAPTIST REȘIȚA

LICEUL TEORETIC „TRAIAN VUIA” REȘIȚA

PALATUL COPIILOR REȘIȚA

CLUBUL COPIILOR BOCȘA

CLUBUL COPIILOR ORAVIȚA

ȘCOALA GIMNAZIALĂ „MIHAI PEIA” REȘIȚA

ȘCOALA GIMNAZIALĂ NR.2 REȘIȚA

ȘCOALA GIMNAZIALĂ NR.7 REȘIȚA

GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL „PRICHINDELUL” REȘIȚA

ȘCOALA GIMNAZIALĂ NR.8 REȘIȚA

¹²⁶⁸ Menționăm că acele unități școlare care sunt din afara Reșiței, aparțin de școli reșițene.

ȘCOALA PRIMARĂ ȚEROVA
 GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL ȚEROVA
 ȘCOALA GIMNAZIALĂ NR.9 REȘIȚA
 GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL „DEGETICA“ REȘIȚA
 GRĂDINIȚA CU PROGRAM NORMAL „PINOCCHIO“ REȘIȚA.¹²⁶⁹
 Liceele din Reșița aveau la data de 25 octombrie 2019, personal angajat

astfel:

Unitatea școlară	Personal			Total
	Didactic	Didactic auxiliar	Nedidactic	
1. Liceul de arte „Sabin Păuța”	67	4	8	79
2. Liceul Teologic Baptist	66	4	8	78
3. Colegiul economic al Banatului Montan	57	7	10	74
4. Colegiul Național „Mircea Eliade”	97	7	16	120
5. Liceul Teoretic „Traian Vuia”	34	9	14	57
6. Colegiul Tehnic	68	9	11	88
7. Colegiul Național „Traian Lalescu”	104	8	12	124
8. Colegiul Național „Diaconovici-Tietz”. ¹²⁷⁰	66	6	19	91

Toate școlile din Reșița (și din județ) sunt coordonate de către Inspectoratul Școlar Județean Caraș-Severin. La data de 25 octombrie 2019 acesta avea următoarea componență:

Nr. crt.	Numele și prenumele	Funcția
1.	Cornici Marius	Inspector general
2.	Gârtoi Constantin Ionuț	Inspector general adjunct
3.	Nicolăescu Constantin	Inspector general adjunct
4.	Stan Simona Liliana	Inspector management resurse umane
5.	Gheju Cosmin Nicolae	Inspector management resurse umane
6.	Voin Simona	Inspector Dezvoltarea resursei umane
7.	Terciu Manuela	Inspector învățământ primar
8.	Moatăr Ion	Inspector educație fizică, activități extrașcolare
9.	Damona Ana	Inspector Educație timpurie
10.	Clipa Cecilia Mirela	Inspector proiecte, învățământ particular
11.	Dudaș Vasile Adriana	Inspector limba română
12.	Stan Manuela	Inspector fizică, chimie, biologie
13.	Izvernar Silviu	Inspector management instituțional
14.	Rof Claudia	Inspector învățământ special, limbi moderne
15.	Miclău Lucian	Inspector istorie, geografie

¹²⁶⁹ Informație oferită de șef birou sociolog Ionuț Alexandru Neagoe și inspector Cosmin Gheju, ISJ Caraș-Severin.

¹²⁷⁰ Informație oferită de Loredana Savu, Salarizare, normare la ISJ Caraș-Severin.

16. Chiosa Nicolae	Inspector religie
17. Cleșnescu Florin	Inspector matematică
18. Vesa Rodica	Inspector învățământ profesional, tehnic
19. Nicolicea Constantin	Inspector informatică
20. Roiban Adrian Paul	Inspector pentru Arte
21. Manda Gheorghe	Inspector înv. primar, minorități
22. Velcsof Nuța	Contabil
23. Pascu Dragoș George	Tehnic administrativ
24. Crișan Kristina	Tehnic administrativ investiții
25. Pălean Ioan	Jurist
26. Andrei Corina Violeta	Audit
27. Neagoe Ionuț Alexandru	Rețea școlăă, plan școlarizare
28. Savu Loredana Ionela	Salarizare, normare
29. Vit Alina	Secretară, arhivă
30. Costan Adrian Ion	Informatizare
31. Radovanovici Mladen	Depozit manuale
32. Stanca Toma Avram	Depozit manuale
33. Olan Iliuță Traian	Șofer. ¹²⁷¹

În perspectivă, pentru învățământul reșițean sunt câteva pericole: diminuarea numărului de copii cu fiecare an, bugete insuficiente, cadrele didactice tinere care intră în sistem nu se ridică la nivelul așteptărilor.

¹²⁷¹ Informație oferită de Savu Loredana Ionela, Salarizare, normare la ISJ Caraș-Severin.

VIII. BISERICA

De cele mai multe ori apariția unor așezări omenești coincide și cu înălțarea unor lăcașe de cult, simple biserici, capele sau mănăstiri. Motivul este simplu și din totdeauna același: nevoia de apropiere de Dumnezeu prin intermediul acestor construcții religioase, respectiv bisericile și slujitorii lor, preoții. Desigur că așa s-a întâmplat și cu locuitorii din Reșița.

Facem precizarea că informațiile privitoare la acest capitol provin din mai multe surse și, pentru că le redăm pe aproape toate, uneori datele se repetă în contextul informației generale, redată pe cât posibil în mod cronologic.

Cel mai vechi lăcaș de cult de la Reșița este din secolul XIV și este de fapt ce a mai rămas din el. Este vorba despre ruinele bisericii medievale de la Reșița din zona Moroasa. Acestea au fost cercetate de muzeografii reșițeni în anii 1970, 1983 și 1985. Construcția Ateneului Tineretului a distrus fundațiile unui turn – locuință. Biserica de zid, împreună cu acel turn a aparținut familiei cneziale de Țerova. Aceste construcții sunt datate din secolul XIV (aproximativ 1350) conform studiilor făcute de cercetătorii reșițeni de la Muzeul Banatului Montan. Ele au fost reședința cnezilor de Țerova, care erau stăpânii Văii Bârzavei de la Reșița până la Văliug. Ruinele acestei curți feudale au fost semnalate și de cercetători unguri. (vezi detalii în capitolul despre Istoricul Reșiței).¹²⁷²

Prima biserică din Reșița Montană datează din secolul al XVIII-lea, când episcopul Ioan Georgevici emite un antimis în 1756. Datorită creșterii numărului de români ortodocși, preotul Nicolae Teodorovici a cerut uzinei în 1815 să construiască o biserică ortodoxă așa cum a făcut în 1776-1777 pentru romano-catolici.¹²⁷³ Ca an de construcție este dat 1772.¹²⁷⁴

Pentru că au fost refuzați, românii își fac propria biserică în 1818, în stil baroc. În 1867 turnul bisericii a fost dotat cu un clopot și cu un ceas.¹²⁷⁵

În secolul XIX s-au remarcat parohii George Pocreanu și David Terfelogă. Catedrala din Reșița Montană a fost construită între anii 1938-1941 (după unele documente construcția a început în anul 1937) prin preocuparea U.D.R. și contribuția enoriașilor salariați și cu grija protopopului dr. Iosif Ieremia.¹²⁷⁶

Proiectul bisericii este realizat de către arhitectul Victor Vlad, profesor la Poilitehnică din Timișoara și lucrările realizate de către arhitectul lugojean Mateica Gheorghe. Biserica este construită din cărămidă, beton și acoperită cu tablă. Biserica are 5 turle, una centrală și patru pe colțuri, cu două balcoane suprapuse, cu loge susținute pe coloane cu capitele în stil bizantin îmbrăcate în

¹²⁷² Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *Istorie și artă bisericească*, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 95.

¹²⁷³ *Ibidem*, p.96.

¹²⁷⁴ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, dosar nr. 1/1941.

¹²⁷⁵ Ioan Sabău Lucaci, *Din trecutul parohiei Reșița Montană*, în „Mitropolia Banatului”, anul XXXIV, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1984, p. 79.

¹²⁷⁶ Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *op. cit.*, p. 98.

aur schlag metal, cu stâlpi interiori din marmură artificială și cu ornamentații murale.¹²⁷⁷

Biserica a fost dotată cu patru clopote de dimensiuni diferite: unul de 1,60 m, al doilea de 1,12 m, al treilea 0,88 m și al patrulea de 0,66 m. Toate au fost turnate de firma timișoreanului „Novotny-fiul” și au fost acordate de compozitorul bănățean Sabin Drăgoi.¹²⁷⁸ Ușile din stejar au fost sculptate de către Traian Novac din Timișoara, care în 1963 a sculptat și poleit policandrul așezat în mijlocul bisericii. Pictura în frescă a fost realizată (pe o suprafață de peste 2800 mp) de către pictorul bucureștean Gheorghe Vânătoru între anii 1968-1971. Tîrnosirea bisericii a fost făcută de către I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului în 3 septembrie 1972.¹²⁷⁹

Despre biserica din Reșița Română, Nicolae Corneanu scrie: „Biserica s-a zidit în anul 1872 sub preotul Mihai Bălan. S-a terminat abia în 1884 cu concursul reșițenilor lucrători în uzinele din Reșița Montană. Inimosul antreprenor Ion Avram Gîrlișteanu a fost sufletul acestei mișcări de ajutorare. Directorul „Reciței” a donat bisericii trei clopote ce se aflau la o expoziție în Viena. În războiul mondial ungerii le-au rechiziționat”.¹²⁸⁰

Construcția este în stil baroc, cu ziduri groase de 1 metru din piatră și cărămidă. Ea a înlocuit probabil biserica din lemn construită probabil în anul 1780. Turnul are 27-28 metri. Iconostasul de lemn a fost sculptat în 1914. În decursul timpului i s-au adus reparații și renovări: în 1900 turnul a fost acoperit cu tablă de cupru; 1957 s-au făcut reparații generale, iar în anul 1962 s-a înlocuit țigla. Prima pictură a fost realizată de către V. Simionescu, iar în 1964-1965 este pictată din nou în frescă de către Iosif Vasu din București, prin grija protopopului Victor Cazacu. Tîrnosirea bisericii s-a făcut în 14 mai 1967 de către I.P.S. Nicolae Corneanu.¹²⁸¹

În 1985 biserica va fi mutată cu 55 metri mai în spate și cu acea ocazie fundația și construcția au fost fortificate și renovate, plus ridicată ca fundația să fie scoasă de sub apa freatică.

În centrul Reșiței mai este o biserică cunoscută cu denumirea veche de „biserica de la vamă”. Are hramul „Sf. Iosif cel Nou de la Partoș”, unde este sediul Portopopiatului Ortodox Român. Prin îngrijirea fostului protopop Vasile Petrica, biserica a fost pictată în frescă (1983-1987) de către pictorul Elvira Dăscălescu, iconostasul sculptat de către Constantin Fușalău din Nemțșori-Neamț, jețurile de Ștefan Gajo din Timișoara. Biserica a fost ridicată în 1846 și a fost mărită în 1930.¹²⁸² Biserica a fost tîrnosită de către I.P.S. Nicolae Corneanu în 17 octombrie 1971.¹²⁸³

În zona Govândari I s-a construit o biserică care a fost tîrnosită în 1998 în 26 decembrie de către P.S. dr. Laurențiu Streza, episcopul Caransebeșului. Biserica

¹²⁷⁷ *Ibidem*, p. 99.

¹²⁷⁸ *Ibidem*, p. 100.

¹²⁷⁹ *Ibidem*.

¹²⁸⁰ Nicolae Corneanu, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Editura autorului, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1940, p. 498.

¹²⁸¹ Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *op. cit.*, p. 101.

¹²⁸² Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *op. cit.*, p. 103.

¹²⁸³ Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *Istorie și artă bisericască*, Editura Timpul, Reșița, 2000, p. 104.

are hramul „Sfinților Apostoli Petru și Pavel”. A fost ridicată cu sprijinul Primăriei municipiului Reșiței, respectiv primarul de atunci ing. Mircea Popa și a preoților Petru Berbentea și Romulus Șandru.¹²⁸⁴

În Govândari II este biserica cu hramul „Schimbarea la față și Sf. Ioan Botezătorul”. Piatra de temelie s-a pus în 22 august 1999 de către P.S. L. Streza, episcopul Caransebeșului. Pentru sprijinul acordat de către primarul Mircea Popa, Prea fericitul Teoctist, patriarhul României i-a acordat „Crucea patriarhală pentru mireni”. Construcția este în stil neobizantin, operă a arhitectului Al Borcănescu și s-a realizat și prin contribuția parohului Nicolae Nicoară.¹²⁸⁵

După alte surse, începuturile bisericii ortodoxe din Reșița Montană sunt legate chiar de înființarea localității după anul 1600, atunci când, câteva familii de români care au imigrat din Oltenia și care se ocupau cu carbonizarea lemnului, în bogatele păduri din împrejurimi, pentru cuptoarele instalate la Bocșa.

Mai târziu, pentru exploatarea bogățiilor subsolului sunt colonizați locuitori din Austria Superioară, Știria, Croația, Boemia și Moravia. Venirea acelor locuitori de altă religie a îmbogățit viața religioasă din zonă. Este un fapt absolut remarcabil că la Reșița, unde au fost și există încă mai multe culte religioase, nu au fost niciodată incidente de natură religioasă sau încercări forțate de prozelitism religios.

Datorită creșterii numărului localnicilor de religie catolică, la 29 iunie 1772, Oficiul montanistic din Bocșa a început construirea la Reșița a unei case de rugăciuni, deoarece erau până la 50 de romano-catolici.¹²⁸⁶

În anul 1776, pe locul actualei biserici romano-catolice a fost zidită o capelă improvizată, din cărămidă și cu un turnuleț din lemn, care va rezista acolo până în anul 1841.¹²⁸⁷

În această biserică serviciul divin era oficiat la început de către călugării franciscani care își aveau sediul la Carașova. Însă noua localitate a avut, încă din 1772, și un preot romano-catolic propriu, în persoana lui Adam Pilzbach.¹²⁸⁸

În anul 1800 a fost înființată la Reșița Montană prima parohie ortodoxă, care avea și o școală proprie în limba română cu un învățător numit de stat, însă plătit de Lada frățescă cu 150 de florini pe an. Biserica ortodoxă a fost construită de credincioșii români în 1818 pe locul catedralei actuale, Erariul refuzând să ia parte la ridicarea ei. La fel, conducerea uzinelor a refuzat să dea și ortodocșilor aceeași atenție și ajutor de care beneficia populația catolică germană.¹²⁸⁹

Din anul 1800, un preot ortodox a activat pentru Reșița și Văliug. El se numea Nicolae Teodorovici. Mai târziu, românii au construit din banii lor biserica

¹²⁸⁴ *Ibidem*, p. 104.

¹²⁸⁵ *Ibidem*, p. 105.

¹²⁸⁶ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 20.

¹²⁸⁷ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 70.

¹²⁸⁸ Mircea Rusnac, *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855)* – 1, Scris la: 22.02.2013, PrintEmail

¹²⁸⁹ Gheorghe Cimponeriu, *op. cit.*, p. 74.

și școala. Biserica ortodoxă a fost terminată în toamna lui 1818. Era la capătul de est al actualei străzi Iorgovici.¹²⁹⁰

Preotul, ca și învățătorul, erau salarizați de uzină.¹²⁹¹ Biserica catolică a fost terminată abia în 1847. Până în 1785, la Reșița slujiseră călugări franciscani de la Carașova, iar din acel an a existat un preot propriu. Bisericile din Reșița și din Clocotici au fost ridicate în același timp și de către același constructor. Din motive necunoscute încă, planurile lor au fost inversate, astfel că la Reșița se află și în prezent o biserică romano-catolică mai mică decât în satul Clocotici.¹²⁹²

Casa parohială romano-catolică a existat din 1853, centrul catolic din 1925, orga nouă a bisericii era din 23 decembrie 1929, iar clopotele metalice noi din 16 decembrie 1935.¹²⁹³

Preoții catolici care au slujit la Reșița au fost: Lorenz Fritsch (1794-1798), Laurentius Kempf (1798-1812), Matthias Eisele (1812-1836), Paul Botka (1836-1845), Augustin Wendeschu (1845-1846), Georg Eisner (1846-1870), Anton Bartl (1870-1893), Ferdinand Löschhard (1893-1899), Siegmund Rothmayer (1899-1902), Matthias Pálya (1903-1915), Stefan Fiedler (1916-1923), Geza Rech (1924-1925) și Matthias Lischerong din 1926.¹²⁹⁴ La Reșița Montană au oficiat și preoții ortodocși Nicolae Teodorovici (din 1800), Gheorghe Pocreanu, David Terfăloagă, Ioan Popovici și Iosif Ieremia. Pastori evanghelici au fost Pantyik și Szende, iar reformați: Vörös, Szombathy-Szabó, Zöld și Keresztes. Preoții greco-catolici reșițeni au fost Iosif Teodorovici (1837-1864), Ioachim Frențiu (1864-1922) și Ioan Mâxer din 1922.¹²⁹⁵

Parohia ortodoxă română a fost înființată în anul 1800, iar prima biserică a fost zidită în anul 1818. În jurul anului 1935 aici funcționau 8 biserici, dintre care 2 erau ortodoxe. Dintre preoți, îi amintim pe: David Terfeloagă (1902) și pe Ioan Popovici (1903). În anul 1938 preotul dr. Iosif Ieremia, protopop al Bocșei Montane a zidit o catedrală în stil bizantin. La școala confesională care era în subordinea Bisericii Ortodoxe Române au fost învățătorii Cornelia Popovici (1903), Pavel Constantin Iacob și Iosif Velecean (1904) și Petru Bandu.

Deși S.T.E.G. nu a preluat patronatul asupra bisericilor ortodoxe din Reșița, totuși preoții au primit salariile, plus sumele datorate pentru chiriile la clădiri și alte necesități spirituale. Astfel, salariul unui preot ortodox în anul 1855 era de 157,50 florini și a ajuns în anul 1877 la 300 florini.¹²⁹⁶

¹²⁹⁰ Mircea Rusnac , *Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855) – 5*, Scris la: 08.03.2013, PrintEmail

¹²⁹¹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 22.

¹²⁹² *Ibidem.*

¹²⁹³ Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (3)*, Scris la: 08.11.2012, PrintEmail; vezi și Josef Windhager, *op. cit.*, p. 62.

¹²⁹⁴ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 63.

¹²⁹⁵ *Ibidem.*

¹²⁹⁶ General Statistik der Banater Domäne der k. k. priv. Österr. Staats-Eisenbahn-Gesellschaft nach dem Stande mit Beginn des Jahres 1877, p. 102 - 103.

Din documentele de arhivă aflăm de existența unei asociații cu caracter religios. Este vorba despre Proiectul de statut pentru Asociațiunea locuitorilor greco - ortodocși din Reșița Montană. Această Asociație s-a constituit la 17 ianuarie 1873 „cu scopulu” de a crea un fond biserico - scolastic - filantropic;

La „scopulu” se menționa:

- a) ajutorarea cultului divin cu ornate și alte trebuincioase obiecte;
- b) ajutorarea poporului comunei prin înființarea unei biblioteci prin procurarea cărților;
- c) ajutorarea membrilor contributori „la cazu de nenorociri”.¹²⁹⁷

Comitetul Asociațiunii se alege pe 3 ani; în capitolul V se specifică faptul că atunci când fondul Asociațiunii ajunge la minim 3000 florinți se fac acțiunile de ajutorare.¹²⁹⁸

La un moment dat edificiile bisericii erau revendicate de Societatea Căilor ferate austriece. Astfel, prin adresa nr. 468 din 8/21 august 1902 se cere predarea edificiilor școlare către Societatea Căilor ferate austriece. Parohii protestează afirmând că Societatea Căilor ferate austriece nu a avut și nu are niciun titlu de drept asupra edificiilor, în schimb biserica are titlurile în cărțile funduare.¹²⁹⁹

Legat de activitatea bisericii ortodoxe române, în subordinea acesteia s-a aflat și școala confesională dintre ai cărei învățători îi amintim pe: Cornelia Popovici (1903), Pavel Constantin Iacob și Iosif Velcean (1904) și Petru Bandu (1905).

O activitate importantă a bisericii ortodoxe românești este legată de școala confesională, de ajutorarea celor loviți de calamități naturale, răspândirea culturii cu ajutorul ASTREI, ș.a. Detalii despre școlile confesionale organizare de biserica ortodoxă din Reșița Română și cea Montană se află în capitolul dedicat învățământului.

În afară de acest aspect, bisericile trebuiau să ofere informații gen monografie pentru superiorii lor. De exemplu, Circulara Ministerului Cultelor și artelor, București, către toate oficiile parohiale solicita preoții să completeze un chestionar istorico - religios, cultural, demografic, economic până la data de 15 martie 1921.

Chestionarul are următoarele capitole:

1. Compunerea parohiei (așezarea ei);
2. Istoricul parohiei;
3. Descrierea geografică;
4. Bisericile din parohie;
5. Avera parohiei și bisericilor;

¹²⁹⁷ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr. 3/1873, fila 1.

¹²⁹⁸ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr. 3/1873, fila 2.

¹²⁹⁹ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană; dosar nr. 7/1902, fila 1.

6. Enorisașii (număr de familii, populația);
7. Mișcarea economică;
8. Mișcarea culturală;
9. Viața morală și socială în parohie;
10. Factorii conducători ai parohiei;
11. Personalul parohiei;
12. Bilbiografia privitoare la parohie.¹³⁰⁰

Un exemplu de ajutorare a celor care sunt loviți de calamități avem din anul 1912. Astfel, prin adresa nr. 4127 B. din 28 mai 1912 din Caransebeș a Arhimandritului, vicariu episcopesc Filaret Musta către toate onoratele oficii parohiale se anunță că în ședința plenară din 26 mai 1912 a Conzistoriului diecezan s-a hotărât să se colecteze în sfintele biserici ajutoare pentru cei loviți de inundații în sărbătorile Pogorârii Sfântului Duh. Se precizează că în proxima duminică, după cuvântul potrivit să se pună la cale purtarea unui disc (taler, tavă n.n.) în „favorul fraților nenorociți prin revărsările de ape”. La fel și comitetele parohiale să adune suma votată, adică 100 de coroane. Baniii trebuie trimiși la Conzistoriul diecezan până la finele lunii iunie 1912.¹³⁰¹

Biserica de care aparțineau credincioșii greco-catolici a avut și activități comunitare de binefacere. Astfel, în 17 ianuarie 1873 s-a redactat un proiect de statut pentru Asociațiunea locuitorilor greco-ortodocși din Reșița Montană cu scopul de a crea un fond bisericesc-școlastic-filantropic pentru ajutoarea unor instituții sau locuitori în diverse situații.¹³⁰²

În anul 1877 numărul romano-catolicilor din Reșița Germană era de 3.465,¹³⁰³ iar dintre greco-catolici la Reșița Germană era doar unul singur.¹³⁰⁴

Din punct de vedere cronologic, bisericile construite la Reșița au fost acestea:

1. Se presupune că lângă biserica (ce a fost deplasată cu 55 m) din centrul civic a fost inițial o altă biserică mult mai veche, din lemn de gorun (datând din anii 1720-1730);
2. Biserica romano-catolică „Maria Schnee”, construită în anul 1772;
3. Biserica din lemn ce datează din anul 1780 (pe locul ei se va construi Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”);

¹³⁰⁰ SJANCS, Fond Oficiul Parohial ortodox român Reșița Română I; Fond 262, Inv. 317; Dosar 12/1913, fila 1.

¹³⁰¹ SJANCS, Fond Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr.18/1912, fila 1.

¹³⁰² SJANCS, Fond 252- Oficiul parohial ortodox român Reșița Montană; Nr. inv. 307; Dosar 3/1873; Proiect de statut pentru Asociațiunea locuitorilor; fila 1.

¹³⁰³ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 225; vezi și SJANCS, Colecția de documente S.T.E.G., S.T.E.G., nr. 3/1855; Josef Wessely, *General Statistik der Banater Domäne nach dem Stande von 1855-1858*, p. 56.

¹³⁰⁴ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al S.T.E.G. 1855-1920. Din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997, p. 226; vezi și Josef Wessely, *op. cit.*, p. 57.

4. Prima biserică ortodoxă română a fost zidită în 1818 - 1824;
5. Biserica ortodoxă „Sfântul Iosif cel Nou de la Partoș” în curtea Protopopiatului ortodox a fost construită în 1846;
6. Biserica romano-catolică „Nașterea Fecioarei Maria” a fost construită între anii 1865-1878;
7. Biserica ortodoxă „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” a fost zidită între anii 1872-1884 și care a fost mutată;
8. Biserica unită română – construită din cărămidă arsă, în anul 1886;
9. Biserica evanghelică din Reșița – construită în anul 1910;
10. Biserica „Adormirii Maicii Domnului” căreia reșițenii îi spun catedrală este lângă biblioteca județeană. E construită între 1938-1941;
11. Biserica din orașul Reșița, construită din cărămidă în anul 1940;
12. Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” construită între 1995-1998;
13. Catedrala din parcul Tricolorului;
14. Biserica ortodoxă ucraineană „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”;
15. Biserica greco-catolică;
16. Schitul „Înălțarea Domnului” din anul 2000;
17. Biserica ortodoxă „Pogorârea Sfântului Duh” construită între 2007-2011.

Deși unele secte religioase erau recunoscute oficial, totuși poliția le ținea sub control și făcea rapoarte în mod periodic către Primărie despre situația lor. Astfel, prin Adresa Comisariatului de Poliție din Reșița, nr. 9491/21 iunie 1939, către Primărie, se menționează că în Reșița sunt două secte religioase recunoscute:

1. Adventiștii de ziua a 7-a cu 21 de credincioși, fără biserică, casă de rugăciuni și școală. Merg în declin;
2. Baptiști- 81 de credincioși, au casă de rugăciune, care a fost închisă de poliție în baza ordinului Prefecturii județului Caraș. Școală nu au, iar proselitism religios nu fac niciuna.” Semnează comisar șef –Alexandru Mărgărit.¹³⁰⁵

Conform documentelor de arhivă, bisericile din Reșița erau în anul 1941 în număr de 6. Despre ele se fac și mențiuni referitoare la proprietățile lor:

1. Biserica din orașul Reșița, construită din cărămidă în anul 1940, acoperită cu tablă, paroh este dr. Iosif Ieremia; are casă parohială;
2. Biserică ortodoxă din Reșița Română, construită din cărămidă în 1872, acoperită cu țigă, paroh este Ion Vida, are teren 14 arii și casă parohială;
3. Biserica unită română – construită din cărămidă arsă, în anul 1886, acoperită cu tablă și țigă, paroh este Ioan Maxer; are 5 hectare de teren, fâneață, grădină de ½ hectare, casă parohială;
4. Biserica romano-catolică – construită în anul 1772, din cărămidă arsă, acoperită cu tinichea acoperișel, este deservită de canonicul Matei Lischerong, iar

¹³⁰⁵ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 9/1939; Probleme de învățământ și cultură, fila 35.

capelani sunt Adam Lang și Ștefan Toth; are 24 de hectare de teren la Fizeș, are casă parohială; terenul nu îl folosește pentru că este neproductiv.

5. Biserica evanghelică din Reșița – construită din cărămidă arsă în anul 1910, acoperită cu țigle; paroh este Ferdinand Szende, are 24 hectare de teren și casă parohială;

6. Biserica reformată – construită din cărămidă arsă, paroh este Iosif Keresteș, are 24 hectare de teren, pășune, casă parohială.¹³⁰⁶

Detalii suplimentare despre aceste biserici redăm în continuare.

Biserica romano-catolică „Maria Schnee”, existentă acolo practic din momentul apariției localității Reșița Montană (1771), însă refăcută în forma actuală după incendiul care a distrus-o în 1848. În curtea ei se află statuia Sfântului Ioan Nepomuk.

Biserica ortodoxă „Sfântul Iosif cel Nou de la Partoș” în curtea protopopiatului ortodox a fost construită în 1846 și pictată de lugojeanul Alexandru Sas și Elvira Dăscălescu. Mai este cunoscută și sub numele de biserica de la vamă pentru că acolo se făcea vama pentru cei care veneau la târg.¹³⁰⁷

Biserica romano-catolică „Nașterea Fecioarei Maria” a fost construită între anii 1865-1878 de către societatea S.T.E.G. în cinstea Sfintei Varvara, patroana minerilor.¹³⁰⁸

Biserica ortodoxă „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Reșița Română a fost construită între anii 1872-1884 sub preotul Matei Bălan și prin contribuția reșițenilor care munceau în fabricile din Reșița Montană. În proiectul de construcție precum și finalizarea lui, un rol important l-a avut antreprenorul Avram Gîrlișteanu. Cele trei clopote cu care era dotată biserica au fost luate de către unguri în primul război mondial. Se presupune (pentru că nu există date certe) că lângă ea a fost inițial o altă biserică mult mai veche, (aproximativ între anii 1720 – 1730, după alte date din 1780) construită din lemn de gorun. Biserica ce va fi construită mai târziu este din cărămidă și piatră în stil baroc, în formă de navă fără pronaos. Dimensiunile ei sunt următoarele:

- 23,40 m lungime;
- 10,15 m lățime;
- 11,8 m înălțime la cornișe.

Biserica are o singură turlă de 27,7 m înălțime. Iconostasul este din lemn sculptat în anul 1914. În anul 1890 turnul a fost acoperit cu tablă de cupru.¹³⁰⁹ Biserica a fost pictată de către V. Simionescu la început, apoi de Iosif Vasu din București între anii 1964-1965.¹³¹⁰ Biserica a fost mutată în anul 1985 cu 55 m mai

¹³⁰⁶ SJANCS, Fond Primăria orașului Reșița, Dosar nr. 1/1941; Ordine și circulare, fila 3.

¹³⁰⁷ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p. 49.

¹³⁰⁸ *Ibidem*, p. 106.

¹³⁰⁹ *Ibidem*.

¹³¹⁰ Doina Frigură Iliasă, *Întâmplări adevărate din Reșița, între trecut și viitor*, Editura Neutrino, Reșița, 2008, p. 55; vezi și Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *op. cit.*

în spatele blocurilor. În timpul lucrărilor au fost descoperite la baza fundației monede moderne care datează dintre anii 1781-1861.¹³¹¹

Biserica „Adormirii Maicii Domnului” este cea căreia reșițenii îi spun catedrală. Este lângă Biblioteca județeană „Paul Iorgovici”. Pe locul actualei biserici a fost ridicată inițial o biserică în stil baroc de către români între anii 1818-1824. Pictura a fost executată de către pictorii Dimitrie Turcu, Filip Matei și George Mărișescu. Biserica a rezistat mai bine de un secol, fiind sfințită în anul 1853 și reparată de mai multe ori, ultima dată în anul 1925.

Actuala clădire a bisericii a fost edificată din beton și cărămidă între anii 1938-1941. Construcția a fost executată după proiectul arhitectului timișorean Victor Vlad și prin efortul material deosebit al reșițenilor și nu în ultimul rând cu sprijinul uzinei. Are un aspect impozant, cu cinci turle și uși sculptate din lemn de stejar de către Traian Novac din Timișoara. Pictura a fost realizată de către pictorul Gheorghe Vânătoru din București în perioada 1968-1971.¹³¹²

Intenția de a se construi o capelă de religie ortodoxă pe Smenic s-a materializat în anul 1942. Atunci, U.D.R. aprobă cu adresa nr. 105.323/31 octombrie 1942 o subvenție de 470.000 lei pentru ridicarea unei capele ortodoxe pe muntele Semenic.¹³¹³

În cartierul Micro III este biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”. Ridicată pe fostul loc al unei capele este prima biserică ridicată în Reșița după 1989. Este construită în stil neogotic între anii 1995-1998 și a fost pictată între anii 1999-2001 de către Rita Aldea din Reșița.

Biserica ortodoxă din parc a fost construită după modelul bisericii Casin din București și conform proiectului arhitectului A. Borcănescu. Piatra de temelie a fost pusă în 22 august 1999 de către preotul Nicolae Nicoară. Această catedrală are două hramuri: Schimbarea la Față și Ioan Botezătorul. Construcția s-a făcut prin colectă publică și sprijinul primăriei municipiului Reșița.

Lângă liceul „Traian Vuia” este biserica ortodoxă Pogorârea Sfântului Duh construită între 2007-2011 după un proiect al arhitectului Adina Bocicai.¹³¹⁴

În cartierul Govândari, pe malul drept al Bârzavei s-au construit două biserici: biserica ortodoxă ucraineană „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” și Biserica greco-catolică.

În anul 2008 în Reșița erau 5 biserici ortodoxe, 2 catolice (una este construită în 1839), 1 evanghelică, 1 reformată, 1 pentecostală, 2 baptiste, 1 mozaică, 1 sârbă și 1 ucraineană.

¹³¹¹ Doina Frigură Iliasă, *Întâmplări adevărate din Reșița, între trecut și viitor*, Editura Neutrino, Reșița, 2008, p. 56; vezi și Dana Bălănescu, *Descoperiri monetare din sudul Banatului* (IV), în „Banatica”, Vol. VIII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1985.

¹³¹² Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 44; vezi și Gheorghe Jurma, Vasile Petrica, *op. cit.*

¹³¹³ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 36/1942, fila 11.

¹³¹⁴ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p. 80.

La nivelul anului 2010 erau următoarele edificii religioase în Reșița:

1. Catedrala ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului”. Construită în 1818 și restaurată în urma avariilor suferite, biserica a fost sfințită de arhieru în anul 1853. În urma lucrărilor de renovare turnul bisericii a fost dotat cu un clopot nou și un ceas. Se presupune că o parte a picturii a fost realizată de către pictorul Dimitrie Turcu din Oravița.

2. Biserica ortodoxă „Sfântul Iosif cel Nou de la Partoș”. Zidită în 1846, a fost mărită în anul 1930. A fost pictată de către Alexandru Sas din Lugoj între anii 1938-1942 și între anii 1983-1987 de către Elvira Dăscălescu. Biserica a fost târnosită de către I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului în 17 octombrie 9171.

3. Biserica ortodoxă „Sfinții Arhangheli Mihail și Garvril” a fost construită pe locul unei vechi biserici din lemn în anul 1872. Din vechea biserică se mai păstrează doar o cruce de pe catapeteasmă. În anul 1985 a fost translatată cu 55 metri și are o fundație din beton armat, ziduri din cărămidă, acoperiș din țiglă, iar turla și altarul sunt acoperite cu tablă de cupru, În anul 2007 clopotele au fost electrificate.

4. Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” a fost construită între anii 1995-1998 în stilul arhitectural neogotic. Are formă tradițională de navă cu abside mai largi în dreptul stranelor, iar turnul clopotniță este așezat pe pronaos. Biserica are o înălțime de 50 m, o lățime de 9 m în naos și 12 m în absidele de la străni.

Pictura în tempera a fost realizată de Rita Aldea. Planul iconografic respectă stilul picturii tradiționale bizantine, culoarea dominantă fiind verdele, iar petele de căldură sunt oferite de roșu și ocră, precum și de împodobirea cu foiță de aur. Ușile sfântului altar au fost lucrate în lemn de tei și sculptate cu motive tradiționale: viță de vie, frunze de acant. Sunt împodobite cu icoanele celor patru evangheliști și cu icoana Bunevestiri.

5. Biserica Romano-Catolică „Maria Zăpezii”. În 1841 a început construcția actualei biserici parohiale, fiind sfințită în 1847, cu hramul „Maria Zăpezii”. În 1853 s-a definitivat casa parohială și școala; aceasta din urmă a funcționat chiar în incinta parohiei. Pictura este opera unui artist necunoscut și a fost restaurată de Kurta Cazimir și Aurel Regulsky în anul 1988. Orga bisericii a fost construită de Richard Wegenstein din Timișoara, cu tractură pneumatică, are două manuale și pedalier și este înzestrată cu 18 registre sunătoare (a fost sfințită la 23 decembrie 1929).

6. Biserica Romano-Catolică „Preasfânta Treime”. La 1 septembrie 2000, vechea parohie romano-catolică a fost împărțită în două, o dată cu întemeierea unei noi parohii în cartierul Govândari, „Preasfânta Treime”. În anul 1997 a început construirea unei capele – Sfinții Francisc și Clara, care a fost sfințită în septembrie 2000 de episcopul diecezan Kräuter Sebastian. Lucrările construcției Bisericii au început în 2002, fiind sfințită la 24 octombrie 2004 de către episcopul

romano-catolic Martin Ross. Această parohie a fost fondată în timpul pontificatului Papei Ioan Paul al II-lea.

7. Biserica Greco-catolică.

8. Biserica evanghelică luterană.

9. Comunitatea Evanghelică C.A. Reșița. Încă din vremea când se construia viitorul combinat siderurgic, între imigranții stabiliți pe aceste meleaguri se aflau și unii de credință evanghelică. Aceștia au venit, în prima jumătate a secolului XVIII, din landurile germane Wurtemberg, Baden, Nassau, dar și din Ungaria superioară. În anul 1909 s-a pus temelia lăcașului de cult în formă de biserică, pe locul unei case cumpărate de comunitatea evanghelică în 1883. Biserica a fost inaugurată la 4 septembrie 1910. Preotul care a demarat construcția a fost Ferdinand Szende și a păstorit între anii 1908-1959.

10. Biserica reformată calvină.

11. Biserica Reformată din Reșița este subordonată Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului cu sediul în municipiul Oradea.

12. Sinagoga din Reșița a fost inaugurată în anul 1907, în stil maur, de tip mare, cu cupolă centrală înălțată, care îi dă un caracter de monumentalitate. În exterior, prezintă influențe maure, dar și neoclasic.

13. Biserica Creștină Baptistă Nr. 1 și Speranța din Reșița. Religia baptistă a pătruns și în orașul Reșița în urmă cu peste 87 de ani. Din anul 1980 și până în 2002, Biserica nr. 1 Reșița este păstorită de Mihuț Mihai, iar din 1994 împreună cu Bărnuț Daniel. În anul 1987 a început construirea unei noi case de rugăciune, care s-a terminat pe 17 decembrie 1989.

În anul 1993, autoritățile locale au dat în folosință un teren cu o suprafață de 1200 mp pentru a construi o nouă casă de rugăciune în zona Lunca Bârzavei. Clădirea are o sală de închinare de 550 locuri și un corp anexă cu săli pentru alte activități spirituale. Serviciul festiv de dedicare a acestei Case de Rugăciune a avut loc pe 20 Ianuarie 2002.

14. Biserica Penticostală "Cezareea" Reșița.

Adunările penticostale din Reșița au loc începând cu luna octombrie 1930. Până în anul 1950 s-au ținut în mai multe locuri, neavând o casă de rugăciune construită. Din 18 august 1974 până în prezent adunările se țin în str. Castanilor nr. 119, unde s-a construit un frumos lăcaș și anexe. Lăcașul are o lungime de 18 m, lățimea de 13 m, iar înălțimea cu acoperiș de 11 m; mai are balcon în față și lateral și anexe corespunzătoare. Biserica Penticostală din Reșița a serbat, în 26 octombrie 1980, 50 de ani de la primele manifestări penticostale din Reșița și a primit simbolic denumirea de „Biserica Cezareea”.

15. Sala Regatului Martorilor lui Iehova din Reșița a fost construită din anul 2000 și s-a sărbătorit inaugurarea la 23 martie 2002. Până în acest an, martorii s-au întrunit în mai multe case de adunare, fie a unor frați de rugăciune, fie case închiriate în acest scop. Sala Regatului este construită într-un stil arhitectonic simplu, dar la exterior are o înfățișare monumentală.

16. Cultul Adventist de ziua a 7-a.¹³¹⁵

17. Biserica sârbească (paroh este preotul dr. Vasa Lupulovici).

18. Biserica ucraineană.

Un loc aparte în ansamblul edificiilor religioase din Reșița îl are schitul de pe Dealul Arșilor. Acesta este dintre cele relativ recente așezăminte monahale din județul Caraș – Severin, respectiv din anul 2004. Are ca Hram sărbătoarea Înălțarea Domnului, adică dată calendaristică schimbătoare, fiind la 40 de zile după Sfintele Paști, dar numai într-o zi de joi.

Ca să poată fi ridicat, a fost ajutat din punct de vedere material, financiar, cu materiale de construcție și nu în ultimul rând cu muncă fizică directă, de către U.C.M. Reșița și alte familii din Reșița și București.

Schitul de la Reșița de pe Dealul Arșilor are mai multe clădiri. În primul rând este clădirea care adăpostește chiliile, paraclisul, alte încăperi cu caracter administrativ gospodăresc. Această clădire are etaj și mansardă, este construită în stil arhitectonic brâncovenesc. Tot terenul pe care este incinta mănăstirii are o suprafață de 60.000 mp, din care suprafața construită este de 400 mp, la această suprafață adăugându-se anexele. Acestea constau din magazie, atelier de tâmplărie, grajdul, câteva rulote și sala de mese. Clopotnița este în curtea schitului. Cele două clopote sunt inegale ca mărime, unul are 500 kg iar al doilea 300 kg. Au fost turnate și donate de U.C.M. Reșița în anii 2006 și 2008

În septembrie 2008 erau un număr de 7 viețuitori în frunte cu starețul preot Cozmaniuc Dumitru Daniil.

La schitul de pe Dealul Arșilor din Reșița este ceva unic, cel puțin în județul Caraș-Severin. Este vorba despre crucile sculptate de meșterul schitului, înșirate pe marginea drumului care duce la schit. Într-un anume fel, acestea sunt unice nu numai în România dar și în Europa. De la începutul drumului unde este așezată prima în partea stângă, până la schit sunt 33 de cruci. Ele vor să aducă aminte de Dealul Golgotei. Nu sunt simple cruci din stejar masiv, cel puțin din două motive: în primul rând că ele au un număr determinat de zeci de cruci mai mici dispuse una lângă alta pe scheletul masiv de stejar; în al doilea rând numărul acestor cruci mai mici este diferit de la o cruce la alta, cu clare semnificații religioase, la fel ca și mărimea crucii în ansamblu, înălțime care este între 7 și 8 metri.

Schitul de pe Dealul Arșilor este permanent vizitat de credincioșii reșițeni.

Conform datelor de pe pagina Protopopiatului Reșiței, bisericile existente în anul 2011 la Reșița sunt următoarele:

1. Biserica din Câlnic se află în cartierul Câlnic. Preoții care slujesc acolo sunt Preot paroh Pr. Iconom Sorin Valentin Popovici, iar ca preot II este Sachelar Sorin Sfeia. Hramul acestei biserici este *Sf. Ap. Petru și Pavel*. Această biserică face parte din categoria a-I-a I Urban B. Numărul de familii deservite de această biserică este în număr de 350, iar al credincioșilor de 1380.

¹³¹⁵ Mariana Pojoga, *Diversitatea confesională la Reșița*, în revista „Cronos”, nr. 6, 2010, p. 2.

Din punct de vedere istoric, data primei atestări este legată de anul 1597 (conform unei surse maghiare potrivit căreia localitatea aparținea nemeșului Ladislau Harmati din Caransebeș.) Se consideră că originea bisericii este însă cu mult mai veche, chiar dacă lipsesc dovezile scrite. Se iau în considerare însă, descoperirile arheologice ce atestă existența unei așezări de tip Coțofeni și vestigiile de același tip.

Prima Biserică a fost din lemn masiv de stejar, fiind situată la aproximativ 15-20 m de cea actuală. Ea a fost ridicată în anul 1745 sub episcopul Isaia, având doi preoți: Radul și Mihail. Din lipsa cărților de cult, dascălul Marcu Popovici Stolojanul copie un misceleu pentru preotul Mihai în anul 1773. Nu se cunoaște despre care preot este vorba: cel menționat la ridicarea primei biserici (Mihail) sau de un altul. Această Biserică a servit nevoilor pastorale până în anul 1799, când după construirea celei actuale din piatră masivă, a fost vândută comunei Butin (azi în județul Timiș), în anul 1806 cu 155 de florini. După ce în anul 1925 localitatea Butin își ridică o Biserică nouă, cea originară din lemn este declarată monument istoric, dar lăsată în voia sortii, fără nici un sprijin de reabilitare și întreținere, se prăbușește în anul 1937. Totuși de la această Biserică se păstrează 4 icoane, pictate de Nedelcu Popovici, și aflate în prezent la Muzeul de Istorie din Timișoara precum și o cutie metalică pentru Sf. Mir, având următoarea inscripție: „Sf. marele mir se împarte Bisericilor de către Prea Sf. d. Ioan, Episcopul Caransebeșului, Vârșeț, Lugoj, Biserica Albă, Noua Palancii, Orșovei, Mehadiei ortodoxe în Biserică. Anul 1767”. Se mai păstrează și un postament de cruce din lemn, frumos încrustat, cu următoarea inscripție: „Anul 1773 MK” scris pe baza postamentului cu litere chirilice: „Această sf. cruce e a preotului Mihai din Câlnic”. Acest preot Mihai era probabil primul preot, cel care își împărțea parohia cu Radul.

Construcția noii Biserici a început în anul 1794, dispunându-se de un capital de 843 florini și 26 de coroane. Episcop al Vârșețului, sub care era subordonat Câlnicul, era Iosif Ioanovici Șacabent. Preoții care au supravegheat zidirea Bisericii au fost: Ioan Popovici, Iosif (Ioșa) Popovici și Toma Popovici. Lucrările sau terminat în anul 1804. Găzduirea Împăratului Iosif al II –lea, în casa acestor preoți, a adus cu siguranță și beneficii parohiei, căci Biserica actuală s-a făcut și cu sprijinul fiscalului regesc din Bocșa, la porunca împăratului, vădit mulțumit de primirea călduroasă și ospitalitatea care i s-a oferit din partea călnicenilor. Întreg edificiul a costat, potrivit însemnărilor rămase, 3.655 florini și 15 coroane, sume care s-au adunat din tas și din donații. Prima pictură a Bisericii a fost executată de Mihail Velceleanu în două etape, după posibilitățile financiare ale parohiei. Ulterior în perioada 1996 – 2003 a fost restaurată de către pictorul Maria Tudur-Sârbu. În anul 1829 s-a făcut Tronul Arhieresc iar în anul 1910 este făcut Mormântul Domnului și Tronul Născătoarei de Dumnezeu (acestea din urmă executate Tata Oancea din Bocșa). În anul 1932 tâmpla veche,

executată din zid de piatră, a fost demolată, fiind înlocuită actualmente cu una din lemn de tei și brad, sculptată în stil baroc de Petru Oancea.

În anul 1937 templu a fost aurit de către Eugen Șpang din Timișoara. Icoanele de pe templu actuală au fost pictate în tempera, pe pânză și aplicate pe lemn, de pictorul Nicolae Popovici din Grădinari. Biserica avut trei clopote, așezate pe scaun din grinzi de lemn: primul cumpărat în anul 1829 (345 florini), existent și azi; al doilea, în anul 1851, în greutate de 411 funți (208 kg.), cu 1145 florini și al treilea, în greutate de 421 kg. în anul 1916 s-au demontat clopotul mare și cel mijlociu de către ierarhul austro-ungar, răscumpărat cu 2.516 coroane, Biserica fiind deservită de un singur clopot până în anul 1921, când prin contribuția credincioșilor s-au cumpărat două clopote de la Fabrica Novotny din Timișoara, primul în anul 1921 iar al doilea în anul 1923. În anul 1971 s-a spart clopotul mijlociu care a fost returnat în atelierele Patriarhiei la Mănăstirea Plumbuita. În urma colectării de aramă s-a mai turnat un al patrulea clopot, în greutate totală de 60 de kilograme.

La început, parohia Câlnic era arondată Episcopiei sârbești. Abia după înființarea Episcopiei Caransebeșului, parohia Câlnic a fost vizitată de primul ei ierarh, Ioan Popasu. Nu dispunem încă de data exactă a acestei vizite, fiind probabil consemnată în arhivele episcopiei. În anul 1907, Biserica și parohia a fost vizitată de arhimandritul Filaret Musta, însoțit de protosingelul dr. Traian Badescu, viitor episcop al Caransebeșului.

În 29 iunie 1933, Biserica primește vizita canonică a P.S. Vasile Lăzărescu, ocazie cu care se sfințește Biserica prin așezarea de sfinte moaște în prestol. În 22 iunie 1944, P.S. Veniamin Nistor vizitează Biserica din Câlnic, iar la 7 noiembrie 1945 a slujit slujba Vecerniei, fiind în trecere spre parohia Moniom.

La 10 aprilie 2005, P.S. dr. Laurențiu Streza, episcop al Caransebeșului (1996 – 2005), binecuvântează și sfințește lucrările de renovare interioară a picturilor din Biserică, ocazie cu care săvârșește și Sf. Liturghie, apoi, în anul 2007 la 13 mai, P.S. Lucian Mic, Episcop al Caransebeșului, slujește Sf. Liturghie, prilej cu care sfințește o troiță de lemn, amplasată în avlia bisericii.

În anul 2009, lăcașul de cult a fost reabilitat în întregime, în exterior, cu o tencuială nouă și lucrări de drenaj a apei pluviale și izolație exterioară. Biserica este dotată cu o stație audio performantă, dispunând și de sistem antiefracție și antiincendiu.

Numele preoților care au slujit la Biserica din Câlnic sunt:

1. Mihai Tulbure – 1756 (în Gramata arhierescă emisă în iulie 1756 de episcopul Caransebeșului Ioan Georgevici ce a fost predată de preotul Petru Ieremia arhierelui Filaret Musta apare sub numele de Mihai Turgureasca sau Tulbureasă?);

2. Mihai Ioanovici – 1783

3. Ioan Popovici: 1786 – 1811

4. Iosif (Ioşa) Popovici: – 1811
5. Toma Popovici: 1786 – 1800
6. Mihai Popovici: 1794 – 1805
7. Constantin Mihailovici: 1800 – 1818
8. Arsenie Leorinț: 1805 – 1834
9. Moise Tulbure: 1817 – 1859
10. Iosif Capețan: 1819 – 1847
11. Moise Mihailovici: 1821 – 1834
12. Ioan Popovici: 1834 – 1847
13. Constantin Tulburescu: 1839 – 1850
14. Zaharie Capețan: 1847 – 1870
15. Antonie Ștefoni: 1850 – 1867
16. Alexa Capețan: 1856 – 1886
17. Traian Tulbure: 1863 – 1864
18. Moise Tulbure: 1863 – 1864
19. Dimitrie Perian: 1865 – 1873
20. Moise Capețan: 1865 – 1875
21. Iosif Ieremia: 1868 – 1923
22. Petru Ieremia: 1893 – 1940
23. Iosif Ieremia: 1919 – 1923
24. Petru Albeanu: 1927 – 1971
25. Gheorghe Păleanu: 1941 – 1981
26. Lazăr Voin: 1981 – 1990
27. Gheorghe Goșa: 1990 – 2001
28. Sorin – Valentin Popovici (paroh): 2001-2011
29. Sorin – Ion Sfeia: 2005 – 2011.¹³¹⁶

2. Biserica din Cuptoare, filiala Secu. Preot paroh este Pr. Ic. Andrei Teofil Vîlcu.

Biserica are hramul *Sf. M. Mc. Dimitrie* și are încadrarea în categoria a III-a Urban. Numărul de credincioși este de 242 grupați în 95 de familii.

Din punct de vedere istoric, cea mai veche atestare scrisă apare în Matricolele din anul 1785. În vechea vatră a satului a existat o biserică din care se mai păstrează clopotnița. Documentele vorbesc despre biserica construită în anul 1810, zugrăvită în 1824 și reparată de-a lungul vremii de mai multe ori.

Biserica actuala a parohiei a fost construită între anii 1928-1931, ctitori fiind regele Mihai și tatăl său, regele Carol II, împreună cu Uzinele de Fier și Domeniile Reșița. Arhitectul bisericii a fost arhitectul ing. Victor Vlad, iar supraveghetorul lucrărilor a fost arhitectul Constantin Purcariu. Biserica a fost pictată de pictorul bănățean Ioachim Miloia și a fost târnosită de Mitropolitul Vasile Lăzărescu în data de 20 mai 1951. Pictura a fost restaurată de Guriță State Dumitru în anii 1976 – 1977. Bindecuvântarea picturii a fost făcută de P.S. Episcop-

¹³¹⁶ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt redată partial.

vicar Timotei Lugojanul, în 29 aprilie 1979. Mobilierul bisericii, lucrat în lemn de fag și tei, a fost împodobit cu sculptură de meșterii Măruța și Cotârlă din Oravița sub directa supraveghere a arhitectului Aurel Runcan din Timișoara. Biserica este înzestrată cu trei clopote turnate tot la Timișoara, în anul 1931.

În anul 2007, cu ocazia terminării lucrărilor capitale la biserică și oficiul parohial, a fost pecetluită masa sfântă și sfințit oficiul parohial de către P.S. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului. Înălțimea turlei este de 28 m. Biserica are, spre deosebire de celelalte biserici din Banat, o particularitate: turla nu este amplasată deasupra intrării principale, ci lângă biserică și are forma clopotnițelor din zona de sud a țării noastre, accesul în biserică putându-se face și prin turlă, aceasta fiind a treia ușă de acces în biserică.

În biserica actuală au slujit de-a lungul existenței ei 10 preoți,

1. Belcea Mihai, între anii 1931-1937;
2. Cotârlă Constantin, între anii 1937-1947;
3. Beutură Pavel, între anii 1947-1963;
4. Tulcan Liviu, între anii 1963-1969;
5. Magheți Lazăr, între anii 1969-1971;
6. Voin Lazăr, între anii 1971-1978, 1990;
7. Goșa Gheorghe, între anii 1978-1990;
8. Tincu Aurel, între anii 1991-1998;
9. Țăpârdea Daniel, între anii 1998-2002;
10. Costiș Ciprian, între anii 2002-2011;
11. Vîlcu Teofil Andrei, între 2011-prezent.¹³¹⁷

3. Biserica din Doman, cartier al Reșiței.

Preotul paroh este pr. Casian Vălean. Hramul bisericii este *Adormirea Maicii Domnului* și face parte din categoria a III-a Urban. Are un număr de 204 familii și 588 credincioși.

Primul document care atestă existența unei parohii ortodoxe în aceste locuri este din anul 1784, document ce se află în registrul circularilor și este semnat de episcopul Popovici al Vârșetului. Un alt document aflat tot în registrul circularilor, datează din 1786 și este semnat de episcopul Ioan Ioanovici Scarabenț. Date despre existența parohiei mai aflăm dintr-un protocol încheiat în anul 1798 și care este semnat de preotul Piotr Ioanovici Zidam.

Deși primele date care se referă la existența parohiei sunt doar din anul 1784 încoace, totuși avem credința că parohia este mult mai veche, poate chiar de odată cu localitatea având în vedere că încă de la început cei care au populat Domanul au fost români băștinași sau veniți din Ardeal și Moldova sau alte zone ale țării.

De exemplu biserica actuală a fost zidită în anul 1782, probabil pe locul uneia mai veche de lemn. Ea fost sfințită în timpul preotului paroh Ioan Uzum și a protopopului de Reșița Iosif Ieremia, în anul 1939 de praznicul Sf. Împărați

¹³¹⁷ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt redade partial.

Constantin și mama sa Elena, de către dr. Vasile Lăzărescu, Episcopul Caransebeșului la acea vreme. Hramul care l-a primit biserica a fost Adormirea Maicii Domnului (15 august).

La început biserica nu a avut pictură, fiind împodobită cu pictură nouă în tehnica tempera de către pictorița Maria Tudur din Reșița în anul 1992. Tot în acest an s-a sculptat un iconostas nou de către meșterul Pocher Pavel din Lugoj, icoanele de pe iconostas fiind pictate de pictorul Victor Jurca tot din Lugoj. Tot în acest an biserica a fost tencuită de către meșterul Dumitru Mircea, episcopul bisericii.

Biserica a fost sfințită în 29 septembrie 1996 de către Î.P.S. dr. Laurențiu Streza, Episcopul Caransebeșului la acea vreme. Pecetluirea Sfintei Mese a fost făcută în anul 2008 la 10 august, de către PS Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului, protopop al Reșiței fiind Nicolae C. Mirișan, iar paroh fiind pr. Gheorghe Cristian Manole.¹³¹⁸

4. Biserica din Moniom, cartier al Reșiței.

Preot paroh este Mihai Ciucur. Biserica are hramul bisericii *Sf. Arh. Mihail și Gavriil* și este încadrată în categoria a III-a Urban. Numărul de familii este de 95 iar al credincioșilor de 278.

Biserica a fost zidită între anii 1904-1905 din piatră, de meșterul arhitect Demetriu Boitor din Oravița. Biserica are formă de arcă, în stil neo-baroc, este lungă de 25 m, lată de 12 m, turnul este construit în partea de apus având 15 m, cu înălțime totală de 35 m, zidurile având o grosime 78 de cm. La vremea ei suma construcției visericii s-a ridicat la 10.000 de coroane.

Prima Biserică despre care sunt știri sigure apare în documente la anul 1800, însă ea era așezată în vechea vatră a satului, carea avea 18 case, cu puțin peste 150 de suflete. Noua biserică a cunoscut două etape ale sfințirii, prima sub preotul paroh Petru Ieremia, a avut loc la 19 decembrie 1904, act săvârșit de „Preaonoratul domn Protopresbiter Maxim Popoviciu” din încredințarea episcopului său al cărui nume nu se menționează în acte.

Cea de a doua etapă a sfințirii Bisericii a avut loc la hramul acesteia „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” în anul 1905, zi de mare fast și sărbătoare pentru localnici, la această sărbătoare participând și mulți credincioși din localitățile vecine, slujba fiind săvârșită de către același vrednic de pomenire protopresbiter Maxim Popoviciu.

La acea vreme satul numărând în jur de 500 suflete. Intenția de a picta Biserica din Moniom, ca plan concret apare exprimată pentru prima dată în 1935, de către preotul paroh de atunci Cornel Țânțariu, însă nu s-a reușit acest lucru, ci doar realizare unei zugrăveli uniforme cu steluțe și cruciulițe aplicate pe pereți. Această dorință s-a materializat mult mai târziu, prin strădania preotului paroh Ioan Pașca, de către doamna pictor bisericesc, iconar Rita Aldea, lucrare începută

¹³¹⁸ Toate informațiile provin de pe pagina Protopiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

în 2004 și binecuvântată de către PS Laurențiu Streza, în ziua hramului bisericii, la praznicul *Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril* – 8 noiembrie 2005.

A existat însă o parte a bisericii, pictată încă de la finalizarea zidirii ei, anume iconostasul realizat din lemn de tei de către sculptorul și tâmplarul Cotârlă, având o lățime de 7 m, și o înălțime de 5, 50 m, realizat în stil baroc vienez târziu, pictură realizată în ulei de către pictorul George Marișescu, originar din Bocșa. Biserica nu a suferit reparații, datorită calității construcției, ci doar înlocuirea ușilor, geamurilor și ferestrelor clasice cu altele din temopan, lucrare realizată tot din grija părintelui paroh Ioan Pașca.

Există și o casă parohială încă de la zidirea Bisericii.

La biserica din Moniom au slujit următorii preoți:

- Ioan Simu 1800
- Vichentie Balea 1861-1862
- Zaharia Capetan 1862-1863
- Alexie Kapetan 1863
- Toma Popovici 1863-1876
- Pavel Adam 1876-1885
- Iosif Ieremia 1886-1890
- Petru Popvici 1890- 1891
- Alexie Groza 1898-1903
- Petru Ieremia 1903-1906
- George Costescu 1906-1911
- Alexandru Dobrescu 1912-1925
- Petru Vuc 1915-1916?
- Petru Albeanu 1925-1926
- George Ogârlaciu 1926- 1927
- Trăilă Bogdan 1927- 1930
- Victor Sciopoane 1930-1931
- Ioan Simu 1931-32
- Petru Ieremia 1932-34
- Cornel Țânțariu 1935- 1940
- Petru Albeanu 1940-1941
- Coriolan Drăgici 1941-1947
- Ioan Meilă 1948-1950
- Ioan Țurcanu 1950-1964
- Gheorghe Păleanu 1965
- Ioan Simu 1965- 1977
- Ioan Milotin 1977-1994
- Ioan Pașca 1995-2009
- Mager Gigi Adrian – actual.¹³¹⁹

¹³¹⁹ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșitei și sunt reproduse parțial.

5. Biserica din Govândari. Are hramul *Pogorârea Sf. Duh*, iar paroh este pr. Emil Crăciun. Biserica face parte din categoria I-a Urban.

Parohia Ort. Pogorarea Sf. Duh Reșița a fost înființată din inițiativa I.P.S. Laurențiu Streza, Mitropolit al Ardealului, pe atunci episcop al Caransebesului, în anul 2002, luna mai. Prima liturghie a fost oficiată în data de 27.10.2002 în sala de sport a Liceului Traian Vuia: preot paroh fiind desemnat prin concurs Emil Craciun care va avea și misiunea de-a ridica o biserică în parohia nou înființată.

Între anii 2002 – 2003, Sfintele Slujbe s-au desfășurat în incinta salii de sport a Lic. Traian Vuia din Reșița, apoi se găsește un alt spațiu la Lic. „Mircea Eliade” care, prin directorul Nicolae Magiar va accepta desfășurarea Sf. Slujbe timp de un an între 2003 – 2004.

Apoi s-a găsit o nouă locație în incinta Punctului Termic nr. 33 de pe Calea Caransebeșului unde din vara anului 2004 să poată fi desfășurată activitatea Bisericii conform canoanelor acesteia. Aici se vor pune bazele unei capele ortodoxe în incinta P.T. nr.33 care este funcțional și cu toate eforturile și a lipsei de condiții, credincioșii vor umple capela la fiecare Liturghie.

În septembrie 2004, parohia primește un teren în vecinătatea P.T. nr.33, în spatele fostei cantine a U.C.M.R., în zona Căminelor pentru construcția bisericii. Proiectul tehnic al bisericii va fi realizat de d-na arh. Adina Bocicai din Reșița, iar structura de rezistență de dl.ing. Beraru din Lugoj. Terenul pe care se va construi biserica va fi sfințit și pusă piatra de temelie de către P.S. Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului în data de 29. 06. 2006 la sărbătoarea Sf. Ap. Petru și Pavel, ocrotitorii și patronii acestui oraș, în prezența unui numeros sobor de preoți, a oficialităților locale și a credincioșilor. Proiectul va fi finalizat și aprobat de Consiliul Local cu Autorizația de Construire cu nr. 132/14.06.2007.

Lucrările de construcție la Biserică au fost demarate la data de 20.06.2007 iar finalizarea fundației a avut loc în luna noiembrie a anului 2007. În cursul anului 2008 Biserica a fost înălțată la cota de 4m după care lucrările au fost sistate din lipsa fondurilor financiare. În luna martie a anului 2009 se vor relua lucrările la Biserică și în prezent este finalizată.¹³²⁰

6. Biserica din Reșița –Centru, cu hramul *Sf. Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș*.

Preot paroh este Pr. Ic. Sevestian Mihail Pană și preot slujitor Pr. Ic. Stavr. Viorel Andrei. Biserica face parte din categoria I-a Urban, cu 2180 de familii și 8755 de credincioși.

Această Biserică a fost zidită în anul 1846, ulterior a fost mărită în anul 1930, fiind pictată în tehnica tempera de Alexandru Sas din Lugoj, între anii: 1938-1942. Biserica a fost târnosită de către I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului în 17 octombrie 1971. Între anii 1938-1987, prin stăruința P. On. Dr. Vasile Petrica, biserica a fost pictată în frescă, de către pictorul Elvira Dăscălescu.

¹³²⁰ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

În aceeași perioadă a fost realizat iconostasul din lemn de stejar sculptat de către sculptorul Constantin Fușalău din Nemțișor, județul Neamț.

Începând cu anul 2007, Biserica a cunoscut o înnoire estetică deosebită, prin purtarea de grijă a P. On. Părinte Protopop Nicolae Cătălin Mirișan, parohul acestei biserici, a fost spălată pictura de către d-na Rita Aldea, iconostasul a fost poleit cu foiță de aur. S-a schimbat pardoseala prin placarea cu gresie pe toată suprafața bisericii, Sfânta masă a fost placată cu marmură, în interiorul Sfântului Altar a fost refăcută pardoseala prin placarea cu parchet din lemn de stejar. De asemenea în veșmântar a fost schimbată pardoseala prin placare cu gresie, schimbându-se și mobilierul cu unul nou. S-a schimbat policandrul prin cumpărarea unuia nou, grecesc. Întreaga instalație termică a fost înnoită. Biserica a fost dotată cu instalație de aer condiționat.

În ziua de 15 septembrie, dată la care se face pomenirea Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, ocrotitorul acestei Biserici și a întregului Banat, a anului 2008, PS Lucian, Episcopul Caransebeșului a binecuvântat pictura Bisericii, a înnoit Sfânta Masă prin spălarea și pecetluirea acesteia și a sfințit icoana sfântului ocrotitor, realizată în mozaic, amplasată în exteriorul bisericii. Lucrările de amenajare și recondiționare a acestei Biserici au continuat, astfel că în anul 2009, biserica a fost împodobită cu 41 de străni noi din lemn sculptat, precum și un pangar modern.¹³²¹

7. Biserica *Schimbarea la Față* din Reșița – Govândari. Are hramul *Schimbarea la Față* și se încadrează în categoria I-a Urban A. Preot paroh este Pr. sachelar Nicolae Hațiegan. Numărul de familii este de 6800 iar al credincioșilor de 14.200.

Catedrala din Govândari, așa cum îi spun reșițenii este concepută după modelul Bisericii Cașin din București, sora ei geamănă fiind construită la Lugoj, datorită bunăvoinței arh. Borcănescu din București, originar din Lugoj și a ing. de rezistență Berariu Ioan din Lugoj la un preț modic. Toate acestea s-au realizat în anul 1998, având sprijinul d-lui Primar de atunci Mircea Ioan Popa, care a sprijinit și construirea Bisericii din microraioul III- lângă piață.

Terenul era obținut încă din anul 1991 și odată cu venirea preotului Nicolae Nicoară în Govândari în anul 1997 având ca viitoare parohie microraiioanele II și IV, s-a stabilit ca Biserica să se ridice la intrarea în parcul Tricolor, perpendicular pe axa bulevardului spre Gara de nord. Odată încheiată documentația, în primăvara lui 1999 – 1 martie se începe decopertarea a zeci de tone de pământ pentru pregătirea spațiului viitoarei biserici.

La începutul lunii iunie 1999, săpând pentru fundații, în zona viitorului altar, la o adâncime de aproximativ 4 m s-a descoperit o cruce de lemn fixată cu nituri adusă de râul Bârzava, pentru că în trecut, locul pe care s-a construit Biserica a fost albia râului Bârzava, Dumnezeu rânduind dinainte locul pentru această Biserică.

¹³²¹ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

În anul 2000 s-a ajuns la cota 0, încheindu-se lucrările la demisol, care a deviat funcțional la 8 aprilie 2000. De atunci slujbele bisericești s-au săvârșit în demisol-Biserică, însă nucleul credincioșilor s-a format cu mult timp înainte, fiindcă preotul Nicolae Nicoară s-a mutat în Govândari la 23 noiembrie 1997, săvârșind slujbele bisericești în amfiteatrul Grupului Școlar de Construcții- Govândari. Biserica este acoperită cu tablă de cupru, crucile de pe cele 4 turle și de pe cupola centrală cor fi din inox, în două turle sunt cele patru clopote, mai există două și jos lângă Biserică în clopotniță. La demisolul clădirii au fost construite două spații destinate activităților sociale, unul pentru ajutorarea copiilor sub formă de meditații la unele materii, și celălalt pentru pregătirea hranei unor familii cu venituri foarte mici.

În cadrul parohiei au funcționat trei preoți: Nicolae Nicoară- preot paroh, (decedat) și preoții Nicolae Hațegan și Cornel Costina, în prezent.¹³²²

8. Biserica din Reșița-Govândari – Sf. Ap. Petru și Pavel. Are hramul *Sf. Ap. Petru și Pavel*. Este încadrată la categoria I-a Urban A. Preoții care slujesc sunt Protopop iconom stavrofor Petru Berbentia, preot II este Pr. iconom stavrofor Romolus Șandru, Preot III este Pr. iconom stavrofor Mihai Țunea, iar Diacon Emil Varga. Aceștia au în parohie un număr de 5150 de familii cu 13.000 de credincioși.

Biserica a fost construită pe un fost teren de sport, între blocuri. A fost prima biserică ridicată în acest cartier și în Reșița după 1990, construcția desfășurându-se între anii 1995-1998. În 26 decembrie 1998 a fost târnosită de PS Laurențiu Streza (acum Mitropolit al Ardealului). Între anii 1999 și 2001 a fost pictată de Rita Aldea din Reșița, iar în anii următori a fost dotată cu tot ce este necesar unei biserici. Biserica are o lungime de aprox. 50 m și o lățime de 9 m în naos și 12 m în absidele de la străni. Biserica este construită în stil arhitectonic neogotic cu o înălțime maxima de 31 m.¹³²³

9. Biserica Sf. Ap. Petru și Pavel din Reșița - Marginea Lend. Are hramul *Sf. Ap. Petru și Pavel* și este încadrată la categoria I-a Urban B. Preotul paroh este Pr. iconom Moise Linu. Parohia are 285 de familii și 1110 credincioși.

Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din incinta Căminului de bătrâni-Azil Reșița, s-a zidit între anii 2000 – 2004. Bolta sfintei biserici a fost pictată de Iulian Visalis Cojocar, altarul, iconostasul și pereții laterali din naos de Rita Aldea, iar pronaosul de Samfir Meilă. Ctitori principali și donatori au fost: Simion Ioan Mocianu și soția Persida din Los Angeles, SUA și Petru Raicu din Germania. S-a sfințit în anul 2005, în 21 august de P.S. Laurențiu Streza, Episcopul Caransebeșului, protopop al Reșiței fiind P. On. dr. Vasile Petrica, preot paroh Nicolae Hațegan, ec. Pavel Fiștea și prefectul de Caraș-Severin, dr. Gavriil Soran.

În anul 2006 s-a primit ca donație Tronul Născătoarei de Dumnezeu de la judecătorul Valentin Cipu. În anul 2007 s-a înzestrat biserica cu mocheta, covoare, veștminte preoțești, acoperăminte pentru biserică și sfântul altar. În anul 2008 s-a

¹³²² Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

¹³²³ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

construit cu ajutorul credincioșilor din Reșița veșmântarul, s-a donat masa sfântului altar din marmură de familia Dr. Ioan Roi. În anul 2009, 1 martie P.S. Lucian, Episcopul Caransebeșului, a sfințit biserica așezând și sfintele moaște în masa nouă a sfântului altar.¹³²⁴

10. Biserica Adormirea Maicii Domnului din Reșița Montană. Are hramul *Adormirea Maicii Domnului* și este încadrată la categoria I-a Urban. Preot paroh este Pr. iconom stavrofor Tasici Borislav, Preot II este Pr. iconom Tănase Nichifor. Are 1160 de familii în parohie și 3800 de credincioși.

În anul 1938 preotul-protopop onorific al Reșiței montane Dr. Iosif Ieremia – administratorul protopopesc al Bocșei montane se apucă de zidirea unei noi biserici aici. Deși vremurile erau grele, în primăvara anului 1938 P.S. Vasile sfințește cu prilejul vizitei canonice ce a făcut-o aici și în cadrul unor înălțătoare solemnități – temelia unei noi biserici.

Titularul de la acea vreme a acestei parohii era Pr. Dr. Iosif Ieremia, care, pentru activitatea pastorală zeloasă și cu deosebire pentru zidirea monumentalei biserici a fost distins cu brâul roșu. Această parohie deține casă parohială.

Pe teritoriul acestei parohii a mai existat o biserică încă din 1818, care nu a fost sfințită de vreun arhiereu, hramul acelei biserici care acum este demolată a fost Adormirea Maicii Domnului.¹³²⁵

11. Biserica Sf. Vasile cel Mare din Reșița-Moroasa Luncă.

Are hramul *Sf. Vasile cel Mare* și este încadrată la categoria II-a Urban. Preotul Paroh este Pr. Daniel Țăpârdea. Are în parohie 1172 de familii și 4225 credincioși.

12. Biserica Sf. Arh. Mihail și Gavril din Reșița-Română. Preeotul paroh este Pr. ic. stavr. Gheorghe Șuveți, iar Preot II este Pr. iconom stavrofor Rusalin Chincea. Hramul bisericii este *Sf. Arh. Mihail și Gavril* și este încadrată la categoria I-a Urban cu 1752 de familii și 7010 credincioși.¹³²⁶

13. Biserica din Țerova, cartier al Reșiței. Are ca Hram *Pogorârea Sf. Duh* și are categoria a II-a rural. Paroh este Pr. Florin Hotea. Acesta slujește pentru 126 familii și 470 de credincioși.

Vechea biserică din lemn datează din 1794 ea fiind reclădită mai târziu, în anul 1877, cu piatra și cărămidă. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea datează o însemnare prețioasă pe o Cazanie de Râmnic din anul 1781: „Întâiul preot a fost Barbu Ștefanovici în Țerova. Al doilea preot a fost Filip Ștefanovici în Țerova”.¹³²⁷

O cronică parohială menționează faptul că, în 1877, atunci când s-a demolat vechea biserică de lemn s-a găsit în iconostas o scândură pe care scria anul 1788 și numele preotului „Popa Barbu Ștefanovici”. În locul vechii biserici din

¹³²⁴ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

¹³²⁵ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

¹³²⁶ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

¹³²⁷ Valeriu Leu, *Cartea veche românească din bisericile Eparhiei Caransebeșului*, Editura Banatica, Reșița, 1996, p.197.

lemn, împrejmuită cu gard de nuiele, se zidește o biserică nouă sub îndrumarea arhitectului Ștefan Voloz din Vârșeț.

Lucrările au început la Rusalii în anul 1877 și la praznicul Nașterii Domnului al aceluiași an s-au încheiat. Biserica s-a construit sub îndrumarea preotului Iulian Bumbescu. În documentele vechi ale Parohiei s-au consemnat donații importante ale credincioșilor, însuși M.S. Împăratul Francisc Iosif I a contribuit cu suma de 100 de florini. Biserica este prevăzută cu două clopote făcute la Reșița, cel mare în 1918 și cel mic în anul 1928, având hramul Pogorârea Duhului Sfânt. Matricole există din 1781.

Parohia Țerova a fost vizitată de vicarul episcopesc de atunci, Filaret Musta, în anul 1908, iar mai târziu de Prea Sfințitul Episcop Dr.Vasile Lăzărescu în anul 1935 pentru a întări credința credincioșilor din Țerova. Biserica s-a sfințit de către Înalt Prea Sfinția Sa Dr.Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului în 19 august 1973 după ce a fost pictată de Teodor Constantinescu din București.

La Vecernia din Duminca Tomii, la 4 mai 1997 a slujit Înalt Prea Sfinția Sa Dr. Laurențiu Streza Mitropolitul Ardealului pe atunci Episcop de Caransebeș, iar în 25.11.2006 credincioșii din Parohia Țerova s-au bucurat de vizita Prea Sfințitului Părinte Episcop Lucian al Caransebeșului care a săvârșit Sfânta Liturghie fiind prezent și P. On. Părinte Nicolae C. Mirișan, Pr.Petru Berbentia, iar preot paroh Florin Hotea, iar răspunsurile la Sf.Liturghie au fost date de corul Facultății de Teologie din Timișoara condus de Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Belean.

În anul 2008 Biserica a fost dotată cu centrală termică, ușă și geamuri termopan donate de credincioși iar din luna septembrie s-a început repictarea bisericii de către domnul Gurmai Ștefan. Casa parohială a fost renovată atât în exterior și în interior fiind și ea dotată cu toate utilitățile între anii 1999-2008.

Preoți care au slujit în biserică de-a lungul timpului au fost:

- Iulian Bumbescu, între anii 1871-1921
- Ioan Pincu, între anii 1921-1925
- Ion Franț, între anii 1929-1965
- Ioan Țigris, între anii 1966-1970
- Ioan Enășel, între anii 1971-1993
- Ioan Milotin, între anii 1994-1998
- Florin Hotea, din anul 1998 – prezent.¹³²⁸

Pentru alte biserici (neortodoxe) avem următoarele informații:

1. Biserica romano-catolică de pe strada Aleea Herculane nr. 5 are hramul *Sărbătoarea Presfintei Treimi*. Parohul este Simion Ciubotaru. Slujește pentru 833 de enoriași la 1 ianuarie 2001, din care 229 români, 279 germani, 262 maghiari, 40 croați, cehi 13, 5 bulgari și alții - 5. Data sfințirii bisericii este 13.09.1997.¹³²⁹

2. Biserica *Maria Zăpezii*, de pe strada Traian Lalescu 34; Are hramul *Maria Zăpezii*. A fost sfințită la 1846 (parohie romano-catolică din 1776). Preot

¹³²⁸ Toate informațiile provin de pe pagina Prototiatului Reșiței și sunt reproduse parțial.

¹³²⁹ Erwin Josef Țigla, *Biserici romano catolice din Banatul Montan*, Editura Intergraf, Reșița, 2001, p. 88.

paroh este arhidiacon Jozsef Csaba Pal. Enoriași la 1 ianuarie 2001 erau 3.770, din care 1880 români, 1200 maghiari, 1310 germani, 15 croați, 5 bulgari, 25 de cehi, 5 slovaci și 30 de rromi.¹³³⁰

Trebuie să facem o remarcă pe care, probabil mulți reșițeni au constatat-o: nu este altă perioadă în istoria Reșiței în care, într-un interval atât de scurt de timp, respectiv 25 de ani, să fi fost construite atâtea biserici, mănăstiri și capele. Este poate o refulare a restricțiilor din deceniile în care acest lucru nu era posibil, dar trebuie reținut și sprijinul financiar important oferit de Primăria Municipiului Reșița.

¹³³⁰ *Ibidem.*

IX. CULTURA

În viața unei comunități nu este doar o desfășurare liniară de activități cu caracter economic care susțin asigurarea traiului zilnic. Peste toate acestea sunt și componentele care țin de partea culturală în general, de tradiții, de preocupările artistice și nu în ultimul rând de relaxare într-un mod cât mai plăcut și sănătos. De aceea oamenii, produc pe lângă partea strict materială, și ceea ce ține de latura spirituală, cea care nu este atât de concretă ca materialul, dar la anumite momente este foarte vizibilă. Mai mult de atât, de prea multe ori componenta materială se poate deteriora până la dispariție fizică, în schimb produsele de natură spirituală rămân peste generații, chiar dacă uneori ele se transmit doar pe cale orală. Este meritul generațiilor care dau în timp asemenea produse cu caracter peren, și apoi al acelor care reușesc să le transmită cât mai nealterate mai departe, peste timp.

Asemenea procese au avut loc cu certitudine și la Reșița, de la mica și neînsemnata așezare rurală până la municipiul cu peste 100.000 locuitori și cu puterea economică redutabilă de la sfârșitul veacului trecut. Desigur că principalii artizani ai acestui proces lăuntric au fost reprezentanții comunității, oamenii de cultură și cei care, în timp, s-au distins prin ceea ce au făcut la nivel local, regional, național sau mai mult de atât, pe plan internațional.

Pe parcursul secolelor, Reșița industrială a dovedit că focul furnalelor se poate integra foarte bine alături de cultura reșițeană. Dacă la Reșița s-a născut oțelul românesc, tot acolo va apare pleiada de poeți.¹³³¹ Dacă cei mai mulți au trudit la foc continuu, la propriu, au și fost destui care au trudit cu condeiul.

În procesul de creație culturală, indiferent sub ce formă apare, cuvântul scris este definitoriu, pentru că, în fond, este cel care rămâne peste veacuri. Nu întâmplător este mereu actual dictonul latinesc potrivit căruia „vorba zboară, scrisul rămâne!” Așadar, cartea, scrisul în general, are partea sa de magie, de sacralitate.

În această idee, primele manifestări cu caracter cultural la Reșița sunt legate de cuvântul scris. Pentru asta este însă nevoie de două mari condiții: să fie cine scrie și apoi cine să tipărească. Indiferent în ce limbă se scrie, uneori nici conținutul nu este decisiv (laic sau religios), important este că apare cartea, manualul, revista, ziarul, scrisul în general. În ultimă instanță nu este definitoriu nici dacă o publicație a apărut doar pentru o perioadă scurtă de timp, mai important este că a apărut și că a ajuns în mâinile cititorilor.

În această perioadă apare prima publicație în limba română: „Privighetoarea” în 1882-1883.¹³³²

¹³³¹ Denumirea de „orașul cu poeți” pentru Reșița a fost dată de către criticul Silvestri Artur în anul 1983.

¹³³² Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 25.

În orașul de pe Bârzava ne sunt semnalate asemenea demersuri culturale încă din secolul al XIX-lea, mai exact din a doua jumătate a acestui veac. Astfel, în anul 1884 Simeon Pocreanu aduce la Reșița o tipografie din Viena.¹³³³ Acest fapt a facilitat și apariția primelor reviste în localitate: „Revista” - 1884, „Opinca” - 1885, „Ludimagister” – 1886 (devenit mai târziu „Pedagogul român” în 1887).¹³³⁴

Detalii suplimentare despre aceste publicații aflăm și din altă sursă:

- „Revista” (1884) – „ziar săptămânal pentru interese generali”;

- „Opinca” (1885) „foaie pentru interesele culturale și economice ale popoului român”;¹³³⁵

- „Ludimagister” apare primul număr la data de 16 martie 1886 și are ca subtitlu „Organ pentru trebuințele învățătorilor”. Din 1887 revista se numește „Pedagogul român”.¹³³⁶ Această revistă milita pentru mărirea salariilor și plata cantoratului.¹³³⁷

În anul 1884 vine din Bocșa Montană în Reșița Montană învățătorul Iosif Velceanu.¹³³⁸ El va fi redactor al publicațiilor „Diletantul Român” și „Almanahul învățătorului”.¹³³⁹

De-a lungul timpului, la Reșița au fost editate următoarele periodice: „Berzava” (1869-1901), „Reschitzaer Zeitung” din 1886, „Reschitzaer Wochenschau” din 1925 și „Reșița” din 1935.

Între anii 1885-1893 a ființat publicația „Romänische Revue”, cu sedii și puncte de lucru și administrație la Budapesta, Reșița, Viena și Sibiu. Aceasta era redactată în limba germană și avea caracter politico-literar. Se adresa străinătății dar populariza valorile culturale românești.

Această publicație a fost gândită și editată în cea mai mare parte la Reșița. Primele numere apar în iulie 1885 la Reșița, unde era și redacția (și unde activa cunoscutul om de cultură C. Diaconovici). Administrația era însă la Budapesta, iar tipografia la Sibiu. De aceea, în anul 1886, C. Diaconovici¹³⁴⁰ reușește să instaleze o tipografie specială la Reșița și să imprime aici revista.¹³⁴¹ Această tipografie „dotată complet și modern” este adusă de dr. C. Diaconovici în 1887 la Reșița. Demersul de excepție al omului de cultură C. Diaconovici concide cu anul în care el s-a mutat la Reșița. În munca sa de tipograf, a avut parte de colaboratori deosebiți. Printre cei mai importanți se numără și reșițenii Ludwig Vinzenz Fischer

¹³³³ Gheorghe Jurma, *Istorie și cultură*, Editura TIM, Reșița, 2010, p. 36.

¹³³⁴ *Ibidem*, p. 55.

¹³³⁵ Mihail Deleanu, „Ludimagister”, *prima revistă pedagogică la Reșița*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975, p. 317.

¹³³⁶ *Ibidem*, p. 319.

¹³³⁷ *Ibidem*, p. 322.

¹³³⁸ Iosif Velceanu a fost un cărturar de mare anvergură, animator al vieții teatrale și muzicale, dirijor, compozitor, regizor, pictor scenograf, dramaturg, teoretician de teatru, editor de publicații.

¹³³⁹ Iosif Velceanu, *Autobiografie*, Timișoara, 1936, p. 36.

¹³⁴⁰ Corneliu Diaconovici (1859-1923), publicist, redactor și director al mai multor ziare și reviste.

¹³⁴¹ Gheorghe Jurma, *Istorie și cultură*, Editura TIM, Reșița, 2010, p. 35; vezi și Gheorghe Jurma, *Un portret*, în *Flamura*, XXXV, 16 august 1983, p. 2.

(un muncitor care traduce din V. Alecsandri și M. Eminescu) și Petru Broșteanu, funcționar la uzinele reșițene, dar cu preocupări istorice și literare demne de toată lauda. Acesta devine în 1889 membru corespondent al Academiei Române.¹³⁴²

La începutul secolului XX și-a început activitatea la Reșița o altă tipografie, aceea a lui A. Weiss. Se poate spune că la această tipografie a apărut o publicație ce este meritorie prin longevitatea ei, deși un motiv poate fi considerat acela că respectiva publicație era de fapt organul oficios al plasei Reșița. Este vorba despre gazeta „Valea Bârzavei” din Reșița. Aceasta a fost un ziar politic - național și apărea în fiecare joi, de la primul său număr în 7 august 1919 și până la ultimul în 22 aprilie 1934. Așadar a reușit să se mențină timp de 15 ani. Fondatorul gazetei a fost Petre Bandu, iar redactor responsabil Nicolae Goanță. Ziarul a fost imprimat la tipografia A. Weiss din Reșița.¹³⁴³ În afară de această publicație mai este la Reșița și „Drapelul”, 1904.¹³⁴⁴

În perioada interbelică mai erau și alte publicații la Reșița în afară de „Valea Bârzavei”, „Deșteptarea”, 1930,¹³⁴⁵ „Glasul muncitorului român”, 1937 și „Națiunea”, 1937.¹³⁴⁶

Deși era încă război, totuși apare o publicație la Reșița. Este vorba despre ziarul „Stavila”, înființat în toamna anului 1944.¹³⁴⁷

După al doilea război mondial cea mai longevivă publicație reșițeană a fost între 1948-1964, „Flamura Roșie”. Din anul 1968 se numește doar „Flamura”, pentru ca apoi, din din 23 decembrie 1990 apare „Flamura liberă” și din 4 ianuarie ziarul „Timpul”.¹³⁴⁸ Între timp au mai fost ziarele de uzină „Energia” (1965-1969) și „Siderurgistul” (1965-1969). În anul 1971 apare pentru prima dată revista Muzeului de Istorie, „Banatica”, cu apariții bianuale.¹³⁴⁹ Această publicație cu caracter științific își va câștiga în timp un binemeritat prestigiu prin materialele publicate de autori, istorici mai ales, din toată țara și continuă să apară în același format și ținută academică.

O altă publicație periodică, (bianuală) ce și-a câștigat un binemeritat prestigiu este revista „Reflex”. A apărut în iulie 2000 și a ajuns în mai 2015 la numărul 172-177.

Din anul 2002 Societatea de Științe Istorice din România, are filială județeană cu sediul la Reșița. Aceasta este condusă de profesorul doctor Nicolae Magiar care este și președintele ei. Din anul 2008 filiala are și propria revistă,

¹³⁴² Gheorghe Jurma, *Istorie și cultură*, Editura TIM, Reșița, 2010, p. 36.

¹³⁴³ *Ibidem*, p. 82.

¹³⁴⁴ Petru Călin, *Ecurile scenei*, Inspectoratul pentru Cultură al județului Caraș-Severin, Helicon Banat SA, Reșița, 1994, p. 3.

¹³⁴⁵ *Ibidem*.

¹³⁴⁶ Gheorghe Jurma, *Literatură și istorie*, Editura TIM, Reșița, 2008, p. 127.

¹³⁴⁷ Gheorghe Jurma, *Momente de istorie culturală*, Caraș-Severin 1944-1989, Editura TIM, Reșița, 2008, p. 64.

¹³⁴⁸ *Ibidem*, p. 24.

¹³⁴⁹ *Ibidem*, p. 32.

Cronos. Aceasta apare și în prezent cu numere semestriale, în format color și la care colaborează nu numai profesorii de istorie din județul Caraș-Severin dar și din centrul universitar Cluj -Napoca. Revista apare sub coordonarea redactorilor Nicolae și Eduard Magiar.

După unele aprecieri, între 1870-1948 la Reșița au activat zece firme tipografice, iar în aceeași perioadă au apărut circa 25 de periodice românești și aproximativ 15 în imbile minorităților.¹³⁵⁰

Este de remarcat faptul că la Reșița erau destui cititori, amatori de carte tipărită. Acest fapt era și încurajat prin diferite metode. De exemplu, Adresa Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale, Școala de ucenici nr. 1 Reșița, nr. 338/16 martie 1942 către Primăria Orașului Reșița menționa ca fiecare întreprindere ce are peste 50 de muncitori să-și cumpere un aparat de radio și dacă sunt peste 100 de muncitori să-și înființeze bibliotecă muncitorească cumpărând lunar cărți în valoare de cel puțin 500 lei de la 1 ianuarie 1942, fiecare muncitor contribuind cu 5 lei lunar pentru cumpărarea cărților.¹³⁵¹

Astfel, în a doua jumătate a secolului XIX au apărut primele biblioteci publice cu cărți în trei limbi, română, germană și maghiară. Acest fapt arăta conviețuirea multietnică a populației din Reșița. În anul 1893 se înființează „Reuniunea română de lectură din Reșița Montană” cu o bibliotecă proprie. Aceasta se va transforma în anul 1900 în Casina Română (Cazinoul). În acest loc vor fi multe manifestații culturale artistice.¹³⁵²

Sunt și alte inițiative cu caracter cultural care merită menționate. Astfel, în decembrie 1913 Despărțământul Bocșa al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” trimite către onorații domni preoți și învățători români un apel și o listă pentru înscrierea de noi membri ajutători în Asociațiune. Taxa este de 2 coroane pe an și pentru fondul bibliotecilor sătești taxa este de 2 coroane și 10 fileri.

Pentru taxa de 2 coroane fiecare membru ajutător primește 10 broșuri și calendarul Asociațiunii pe anul 1915. Se mai recomandă că învățătorii și preoții să înființeze cursurile pentru analfabeți (bărbați și femei). Se vor da 10 premii de 50 de coroane pentru cei care până la 1 mai 1914 dovedesc că au instruit în scris și citit mai mulți analfabeți în iarna anului 1913/1914.

O altă recomandare este că în duminici și sărbători să se țină „Șezători culturale”. Semnează adresa, directorul Ioan Marcu de la Despărțământul Bocșa.¹³⁵³

Mai puțin cunoscut publicului larg reșițean este faptul că la Reșița a activat o lojă masonică. De exemplu, în anul 1873 s-a înființat loja „Licht und Wahrheit”.¹³⁵⁴

¹³⁵⁰ Petru Călin, *op. cit.*, p.288.

¹³⁵¹ SJANCS, Fond Primăria Reșița, Dosar nr. 1/1942; Ordine și circulare, probleme administrative, fila nr. 54.

¹³⁵² I. Mușlea, *Date noi despre cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania*, în „Probleme de bibliologie”, București, 1967, p. 134.

¹³⁵³ SJANCS, Fond Oficial parohial ortodox român Reșița Montană, nr. 252, Inv. Nr. 307; Dosar nr. 19/1913, fila 1.

¹³⁵⁴ Attila Varga, Rudolf Cristian, *Documenta masonica Transylvanica et Banatica*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, p. 70.

Frații orăvițeni ai Lojii „Glück auf” din Oravița au decis în 4 octombrie 1873 deschiderea unui atelier la Reșița. Acesta a primit numele de „Licht und Wahrheit”.¹³⁵⁵

Membrii fondatori au fost:

1. Georg Adam Heinbach;
2. Petru Broșteanu (intelectual);
3. Ludwig Fessler (casier);
4. Stangl Scheible;
5. Johann Pantyk (predicator evanghelic);
6. Anton Heger (brutar);
7. Alexander (Sandor) Schönberger (fierar);
8. Johann Wachlinger.¹³⁵⁶

Ei au decis la data de 30 noiembrie 1873 să se afilieze la loja din Oravița. În anul următor, după ce a fost definitivat și regulamentul de ordine interioară (aprobat de Marea Lojă Maghiară de Rit Ioanit), mai apar alte nume ca membrii: Alexander (Sandor) Willinger (funcționar), A. Horvath, Ion Simu (învățător) și Georg Sinfelberg.¹³⁵⁷

Datorită meritelor sale, învățătorul Ion Simu, (care a fost inițiat în septembrie 1872 în cadrul Lojii „Glück auf” din Oravița) a fost promovat și, mai multă vreme, a îndeplinit în cadrul acestei loji „Licht und Wahrheit” rolul importat de Maestru de Ceremonii.¹³⁵⁸

Pentru înființarea unei loji noi trebuiau îndeplinite anumite condiții: un număr de 7 frați, cu grad de maestru; aceasta trebuia să organizeze alegeri pentru ocuparea principalelor demnități. În Loja reșițeană acestea au fost următoarele:

1. Georg Adam Heinbach – maestru venerabil al lojii;
2. Petru Broșteanu – secretar;
3. Ludwig Fessler – primul supraveghetor;
4. Wenzel Scheible – al doilea supraveghetor;
5. Johann Pantyk – orator;
6. Anton Heger – trezorer;
7. Alexander Schönberger – maestru de ceremonii;
8. Johann Wachlinger – arhivar.¹³⁵⁹

După ce s-au făcut alegerile, a fost înaintată cererea de recunoaștere și aprobare către Marea Lojă Maghiară de Rit Ioanit. Până la această aprobare, la începutul anului 1874, loja reșițeană a funcționat sub formă de provizorat.

La doi ani după înființare, loja din Reșița avea 12 membri, potrivit ziarului oficial (Kelet) al Marii Loji Maghiare de Rit Ioanit.¹³⁶⁰ Membrii ei nu erau mulțumiți

¹³⁵⁵ *Ibidem*, p. 77.

¹³⁵⁶ *Ibidem*.

¹³⁵⁷ *Ibidem*.

¹³⁵⁸ *Ibidem*, p. 72.

¹³⁵⁹ *Ibidem*, p. 78.

de numărul acesta și motivau lipsa de aderenți datorită unei „slabe reprezentări a resurselor materiale, loja fiind una dintre cele mai puțin avute”.¹³⁶¹

Membrii lojii s-au implicat în susținerea unor proiecte care au avut ecou pozitiv. De exemplu, încă din anul 1874, proiectul ideii de construire a unei căi ferate între Reșița și Dognecea a fost susținut de către frații lojii „Licht und Wahrheit”.¹³⁶²

Loja masonică reșițeană a intrat în adormire după anul 1880 datorită numărului insuficient de membri.¹³⁶³

Loja regulată „Licht und Wahrheit”, „Lumină și Adevăr” a renăscut după anul 1990. Inițiativa aparține profesorului universitar dr. Marian Mihăilă. Mai exact, această lojă s-a reconstituit în 7 iulie 1996, fiind înregistrată în familia Marii Loje Naționale din România la numărul matricol 35.¹³⁶⁴ Astfel este reînodată și la Reșița tradiția francmasoneriei universale care postulează perfecțiunea bărbatului, indiferent de credința sa.

În anul 1932 se înființează de către intelectualitatea tehnică din Reșița „Cercul inginerilor”, având ca sediu de desfășurare localul cazinoului.¹³⁶⁵ În anul 1934 se organizează Asociația Culturală a Carnavalului din Reșița. Despre această inițiativă se scria într-o gazetă locală astfel: „O mână de intelectuali ai orașului au organizat anul trecut (1934 n.n.) Asociația Culturală a Carnavalului din Reșița”.¹³⁶⁶

Fondul de carte în municipiul Reșița a ajuns în anul 2008 la 386.121 volume împrăștiate în diverse locații sau în secțiile specializate (germană, franceză, engleză, maghiară și sîrbă).¹³⁶⁷ Acesta este repartizat în mai multe biblioteci din oraș: Biblioteca Județeană „Paul Iorgovici” (inclusiv corpurile sale „Banatica” de la Casa de Cultură și centrul de periodice de pe str. Enescu), Biblioteca Municipală, Biblioteca Universității „Eftimie Murgu”, Biblioteca Muzeului de Istorie al Banatului Montan, Biblioteca Engleză, Biblioteca Franceză, Biblioteca Germană. La acestea se mai adaugă și bibliotecile diverselor instituții (școlile, întreprinderile etc).

În mai 2015 fondul de carte al Bibliotecii județene „Paul Iorgovici” (inclusiv locațiile Banatica de la casa de Cultură) este de 275.939 volume.¹³⁶⁸ O parte din fondul de carte s-a repartizat și la Biblioteca municipală din 2014.

Acest fond de carte putem spune că a fost „alimentat” și de volumele publicate de autorii reșițeni, mai ales poezie. Printre oamenii de litere (versuri și proză) cei mai cunoscuți din Reșița sunt (în ordine alfabetică): Mircea Cavadia,

¹³⁶⁰ *Ibidem*, p. 79.

¹³⁶¹ *Ibidem*, p. 82.

¹³⁶² *Ibidem*, p. 84.

¹³⁶³ *Ibidem*, p. 87.

¹³⁶⁴ *Ibidem*, p. 283.

¹³⁶⁵ *Valea Bârzavei*, Reșița, 2/1932, 5, 31 decembrie, p. 2.

¹³⁶⁶ *Națiunea*, Reșița, 2/1935, 44, 16 noiembrie, p. 3.

¹³⁶⁷ Doina Frigură Iliasă, *op. cit.*, p.38.

¹³⁶⁸ Informație oferită de Clara Maria Constantin, directorul Bibliotecii Județene „Paul Iorgovici”.

Ioan Chichere, Ada Cruceanu, Octavian Doclin, Dan Farcaș, Gheorghe Jurma, Toma George Maiorescu, Mircea Martin, Liubița Raichici, Iacob Roman, Nicolae Sîrbu, Costel Stancu și Gheorghe Zimcescu.

Despre toți aceștia trebuie făcute câteva mențiuni suplimentare:

- în primul rând este absolut meritoriu faptul că cenaclul literar „Semenic” se menține cu o activitate periodică;

- în al doilea rând trebuie specificat că unii dintre acești autori au fost apreciați la nivel local și național prin premii ale Uniunii scriitorilor (filiala județeană Timiș). Aceștia sunt Mircea Cavadia, Liubița Raichici și Nicolae Sîrbu (a primit premiul în anul 2009 pentru volumul de versuri FERESTRE PENTRU LABIRINT, apărut în anul 2008 la editura Grinta din Cluj Napoca);

- în al treilea rând facem remarcă despre Ioan Chichere considerat și pe plan național un poet de mare valoare, dar care, din păcate a fost marginalizat pe nedrept;

- nu în ultimul rând trebuie remarcat Gheorghe Jurma, cu cea mai prolifică activitate pe multiple planuri (om de litere, editor, jurnalist).

Reșița a dat și istorici care s-au afirmat și pe plan național (în ordine alfabetică): Rudolf Gräf, Valeriu Leu, Vasa Lupulovici, Cristian Rudolf, Mircea Rusnac, Dumitru Țeicu, Attila Varga (a primit și premiul Academiei Române), Mihai Vișan, Vasile Mircea Zaberca.

Activitatea culturală reșițeană s-a manifestat sub diverse forme în afara publicațiilor periodice și a bibliotecilor: teatru, diverse formații corale, alte genuri muzicale, formații de dansuri, brigăzi artistice etc.

Sfârșitul secolului XIX și începutul veacului XX arată o activitate cultural – artistică și turistică destul de intensă prin înființarea unor asociații și cluburi cu specific diferit. Astfel, Orchestra uzinală activa din 1865, Cazinoul funcționarilor din 1862, iar Comunitatea germană din 1922. Clubul pescarilor exista în oraș din 1933, Uniunea Vânătorilor din 1905, primul Centru turistic pe Semenice a fost deschis în 1934, iar Centrul profesorilor de la Gărâna în 1936.¹³⁶⁹

Unii autori au remarcat predilecția bănățenilor pentru exercițiul artistic (muzică, dans, teatru etc), pentru cultură în general Aceasta a fost sintetizată sugestiv de către Octavian Goga astfel: „Banatul e țara simțământului artistic”¹³⁷⁰

Pentru Reșița, o activitate culturală cu longevitate artistică a fost teatrul. Un teatru profesionist la Reșița și-a început activitatea după al doilea război mondial. Constituirea unei formații teatrale viabile la Reșița se susține prin cel puțin două argumente importante.

În primul rând este numărul locuitorilor la care a ajuns Reșița în perioada imediat postbelică: în 1948 conform statisticilor oficiale, 24.864 locuitori, iar după alte surse în 1949 erau 37.000 de locuitori (vezi capitolul Populație). Comparativ cu alte localități la nivel național, Reșița era o așezare orășenească de talie

¹³⁶⁹ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 64.

¹³⁷⁰ Tiberiu Mităr, *Problema culturală a Banatului*, Caransebeș, 1936, p. 16.

mijlocie dar cu șanse majore de dezvoltare rapidă, chiar explozivă, așa cum se va confirma în deceniile următoare. Astfel, în 1968 Reșița devine capitală de județ cu statut de municipiu, având la recensământul din 1992 circa 92.500 locuitori.

În al doilea rând este vorba despre înclinația, dorința populației reșițene în general, de a-și petrece timpul liber prin vizionarea de spectacole de teatru, indiferent de vârstă sau naționalitate. Nu în ultimul rând este tendința noii puteri de după 1945 de a folosi teatrul și ca mijloc de propagandă pentru noua ideologie de tip comunist.

Teatrul de Stat din Reșița apare prin desprinderea din Teatrul Național din București, unde s-au pregătit, în bună parte, primele trei spectacole inaugurale. Datorită autorului Petru Călin avem detalii despre începuturile teatrului la Reșița. Astfel, la 20 aprilie 1949, este prima repetiție cu piesa „Confruntarea”, de Tur și Șeinin (sub îndrumarea regizorală a lui Oni G. și Nicolae Dinescu). În paralel, se pregătește premiera cu piesa „Cumpăna”, de Lucia Demetrius (regia Sică Alexandrescu). Concomitent, se repetă și spectacolul cu „O scrisoare pierdută”, de I.L. Caragiale. Repetițiile cu aceste piese vor continua la Reșița, unde, la 15 mai 1949, sosesc cu trenul, personalul artistic, tehnicienii și materialele de scenografie.¹³⁷¹

În seara zilei de 1 iunie 1949, ora 20, se bate primul gong, prezentându-se cea dintâi premieră cu piesa de Lucia Demetrius. Momentul inaugural este consemnat de presa timpului, cu atmosfera și emoțiile firești unui important eveniment cultural-artistic festiv: „Miercuri seara (1 iunie 1949 n.n.) Reșița a trăit un eveniment deosebit. La Casa Muncitorească a avut loc inaugurarea primei stagiuni a Teatrului de Stat. (...) Sala teatrului a fost ocupată până la ultimul scaun de oameni ai muncii manuale și intelectuale (...) tineret studios, veniți cu toții să participe la inaugurarea Teatrului lor. (...) Spectacolul inaugural a fost urmărit cu emoție, publicul a ovaționat îndelung și repetat artiștii pentru jocul lor...”¹³⁷²

Prima stagiune a noului teatru a fost de la 1 iunie — 16 iunie 1949, spectacolele cu cele trei premiere („Cumpăna”, „Confruntarea”, „O scrisoare pierdută”) fiind realizate de un colectiv venit de la București din care 29 de actori au rămas la Reșița ca slujitori permanenți ai acestei scene, alături de vreo 25 tehnicieni și funcționari.

Inaugurarea s-a făcut la Casa Muncitorească, în sala destul de spațioasă (888 locuri, parter-balcon), având o scenă cu o oglindă de 9X4 m și 7 m adâncime. În 1953, stăpânul sălii, Sindicatul muncitorilor din Combinatul metalurgic, după câteva avertizări, face demersuri către oficialitățile orașului cerând evacuarea definitivă a sălii de către teatru. În aceste condiții, teatrului i se oferă sala și spațiile aferente fostului stabiliment hotel-restaurant „Oltenia”. În noul sediu nu erau condiții pentru ateliere de pictură, tâmplărie și tapițerie, aflate provizoriu în

¹³⁷¹ Petru Călin, *op. cit.*

¹³⁷² Articolul *S-a deschis prima stagiune a Teatrului de Stat*, în „Flamura Roșie”, an 1, 1949, nr. 23, 5 iunie, p. 1.

clădirea „Madosz”. De aceea, pe locul popicării din curtea stabilimentului, s-a amenajat (în 1956), prin munca tehnicienilor teatrului, încăperile aferente atelierelor respective, în acest fel obținându-se avantajul grupării în aceeași incintă a întregii activități.¹³⁷³

În 1960-1961, când clădirea cea nouă a Casei de cultură a sindicatelor era gata, conducerea teatrului (director Cristian Pârvulescu) alege posibilitatea de a se muta acolo activitatea teatrului. Se face un contract cu administrația Casei de cultură de acces la scenă trei zile pe săptămână și alte zile în măsura posibilităților, în schimbul unei sume drept chirie.

În 1978 teatrul primește un alt sediu administrativ, la etajul tronsonului Sălii polivalente din piața 1 Decembrie 1918, câștigând față de suprafața de funcționare precedentă doar o sală de repetiție. Dar cum pe acest nou spațiu nu au fost întocmite acte de proprietate, teatrul riscă să fie evacuat de proprietarul notificat în documentele oficiale. Soluția ideală ar fi fost construirea unui edificiu teatral la Reșița, dar totul a rămas la nivelul promisiunilor.

Anul 1990 aduce schimbări și în activitatea teatrului din Reșița. Astfel, prin adresa nr. 403/ 1990, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Caraș-Severin solicită Ministerului Culturii și Primăriei Reșița aprobarea pentru înlocuirea vechii denumiri Teatrul de Stat din Reșița cu o nouă denumire: Teatrul municipal „G.A. Petculescu” (denumirea a fost sugerată cu ani în urmă de prof. Petru Oalldede). Noua denumire intră în vigoare odată cu aprobările date de Ministerul Culturii și respectiv Primăria Reșița în 1990. Apoi, va lua denumirea de Teatrul de Vest.

Au fost și perioade când s-a făcut activitate culturală sau au ființat organizații doar cu rol de propagandă sau din oportunism. Așa a fost de exemplu organizația A.R.L.U.S. (Asociația Română pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică), a raionului Reșița care avea în 1950 o activitate considerată slabă pe baza numărului de membri, a activităților și a cotizației adunate.¹³⁷⁴

O altă componentă culturală din viața Reșiței este cea legată de activitatea corală și muzicală în general. Această activitate are o lungă și bogată tradiție. Din punct de vedere cronologic, cele mai importante ansambluri corale au fost:

1. Corul german al sindicatului Intreprinderii constructoare de mașini, fondat în 1869.¹³⁷⁵
2. „Reuniunea română de cântări și muzică” din 1872.¹³⁷⁶
3. În 1877 se constituie Corul Bisericii Romano-catolice din Reșița sub îndemnul lui Ludwig Mottl.¹³⁷⁷
4. Corul de copii din 1894 condus de Iosif Velceanu cu 30 de fete și 15 băieți.¹³⁷⁸

¹³⁷³ Petru Călin, *op. cit.*

¹³⁷⁴ SJANCS, Prefectura Județului Caraș, nr. inv. 115, anii 1926-1949, fila 1.

¹³⁷⁵ Dumitru Jompan, *Coruri și fanfare din Banat, Caraș-Severin*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 184.

¹³⁷⁶ *Ibidem*, p. 192.

¹³⁷⁷ *Ibidem*, p. 181.

5. Corul Reuniunea reșițeană (1911-1928) este condus de Iosif Velceanu, apoi de Adalbert Henn și Eduard Pavelca (1921-1928).¹³⁷⁹

6. Corul reuniunii Maghiare de lectură din 1922-1935 cu membrii între 15-40.¹³⁸⁰

7. Uzinele au avut multă vreme corurile lor, cu diverși dirijori, cel mai cunoscut fiind Ion Românu între anii 1946-1964.¹³⁸¹

8. Corul școlarilor germani 1950 condus de Guido Schati.¹³⁸²

9. Corul pionierilor în anul 1955 de pe lângă Casa de Cultură a UCMR cu 25 de coriști. Corul de copii ai Casei Pionierilor și șoimilor patriei a activat între 1956-1981 sub conducerea dirijorilor Mircea Bădulescu și Doru Morariu.¹³⁸³

10. În 1975-1979 este Corul de cameră al Școlii populare de artă „Capella Banatica” sub conducerea profesorului Adrian Micșa. Avea 25 de membri.

11. Corul bisericii ortodoxe a ființat de multe decenii, dar nu se cunosc decât dirijorii: Dimitrie Cusma (1975-1979, Ion Conceatu și Ion Mircea Martin (1995).¹³⁸⁴

12. Se constituie corul „Miorița” al Casei de cultură a sindicatelor de către Doru Morariu în 10 iulie 1975. Între 1975-1985 acest cor a susținut 600 de concerte.

13. Corul de femei al Școlii populare de artă, dirijor Doru Morariu, 1981.¹³⁸⁵

14. În 27 mai 1991 la inițiativa unor doamne se constituie grupul vocal al Asociației germane de cultură și educație a adulților din Reșița. Erau 20 de femei și debutul l-au făcut cu ocazia Zilelor literaturii germane la Reșița în 9 iunie 1991. Dirijor a fost Yvonne Demeny și alte doamne.¹³⁸⁶

15. Corul Liceului de artă din 1998, dirijori Cornelia Ponoran și Cornel Todea.

Au mai avut coruri pentru scurte perioade de timp Liceele nr. 2 și 3. și școlile generale nr. 3, 6, 7, 8, 9, și 12.

O inițiativă laudabilă duce la înființarea unei fanfare în anul 1826 cu numele inițial de Capella Musicală Montanică. În cei peste 170 de ani de activitate a avut diverse denumiri, dar activitatea muzicală s-a desfășurat nu numai în Reșița dar și în concerte susținute în toată țara.¹³⁸⁷ Activitatea corală a avut de asemenea o remarcabilă longevitate și s-a bucurat de o unanimă apreciere.

¹³⁷⁸ *Ibidem*, p. 182.

¹³⁷⁹ *Ibidem*, p. 183.

¹³⁸⁰ *Ibidem*, p. 188.

¹³⁸¹ *Ibidem*, p. 194.

¹³⁸² *Ibidem*, p. 188.

¹³⁸³ *Ibidem*, p. 183.

¹³⁸⁴ *Ibidem*, p. 181-182.

¹³⁸⁵ *Ibidem*, p. 184-186.

¹³⁸⁶ *Ibidem*, p. 181.

¹³⁸⁷ Vasile Neagu, *op. cit.*, p.22.

Corurile reșițene s-au înființat în următoarea ordine:

- în 1869 Reschitzaer Gesangverein;
- în 1870 Magyar olvasókör és delegylet;
- în 1872 Reuniunea română de cântări și muzică din Reșița Montantă;
- în 1897 Reuniunea română de cântări și muzică a Plugarilor din Reșița

Română;

- în 1897 Sängerbund;
- în 1902 Arbeiter-Gesangverein;
- în 1918 Gesangverein Eisernes Quartett Richting.¹³⁸⁸

După alte surse, ansamblurile corale au fost în altă ordine. Astfel, primele manifestări de acest gen datează din anul 1869 când se pun bazele mai multor ansambluri corale: Corul german al sindicatelor uzinelor (1869), Corul Bisericii romano-catolice (1877) și Corul plugarilor (1895).¹³⁸⁹

În anul 1870 când se înființează formația corală „Reschitzer Gesangsverei”. Apoi, în 1872, din inițiativa unor intelectuali români precum Ion Simu, Iuliu Vuia, Petru Broșteanu se întemeiază „Reuniunea Română de Cântări și Muzică” din Reșița Montană, mai întâi în cadru restrâns cu numele de „Corul vocal român”, apoi din 1878 cu statut propriu ce preciza o arie mai extinsă a activității.¹³⁹⁰ Mai târziu se constituie „Corul Maghiar” și „Eiserne Quartett”, după aceea Orchestra simfonică a uzinelor.¹³⁹¹

În anul 1894 se înființează „Reuniunea de cântări și lecturi a plugarilor din Reșița Română” de către învățătorii Ștefan Albu, Avram Neda și Ion Mărilă. Dirijorii au fost Adalbert Henn și Ion Iliasă.¹³⁹² Din inițiativa directă a lui Iosif Velceanu se amenajează o scenă stabilă la sediul Reuniunii, care rivaliza cu orice scenă de la orașe mai mari. În 1904 era descrisă astfel de presa vremii: „Zidită după modelul scenelor de la oraș, cu cortina pictată artistic de Iosif Velceanu, cu rampă prevăzută cu lampe și reflectoare, cu culise mobile de mai multe soiuri și variațiuni, cu sufite și cortine variate, în fond, scena Reuniunii noastre e doar fără pereche”.¹³⁹³

Dintr-un document de arhivă aflăm de existența și activitatea unei formațiuni cultural – muzicale din anul 1927. Astfel este Adresa din 26 februarie 1927 a Comitetului Sindicatului Național - Grupa Musicală a Sindicatului Național și Reuniunea de Cânt și Muncă „Unirea” către Poliția orașului Reșița, prin care îi anunță că au sediul în str. Carmen Sylva nr. 19 în localul lui Duna (?) Gheorghe și că acolo își desfășoară „probele” (repetițiile n.n.). Semnează adresa, Adamescu Ioan ca președinte și Posiar Silviu ca secretar.¹³⁹⁴

¹³⁸⁸ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 60; vezi și Mircea Rusnac, *O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (3)*, Scris la: 08.11.2012, PrintEmail.

¹³⁸⁹ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 25; vezi și Dumitru Jompan, *op. cit.*

¹³⁹⁰ Petru Călin, *op. cit.*

¹³⁹¹ Virgil Birou, *Drumuri și popasuri bănățene*, Editura pentru literatură, 1962, București, p. 283.

¹³⁹² *Glasul muncitorului român*, Reșița, 2, 1934, 13, 7 octombrie, p. 2.

¹³⁹³ *Drapelul*, 4/1904, 2, p. 2.

¹³⁹⁴ D.J.A.N. Caransebeș, Fond Prefectura Jud. Caraș, dosar 6/1927, fila 2.

Din anul 1933 își desfășoară activitatea cultural educativă Reuniunea de cântări a Sindicatului Național Român din Reșița, care avea ca animatori pe învățătorul Constantin Chiraș – regizor, și pe Ion Iliasă – dirigor al formațiunii corale.¹³⁹⁵

În aprilie 1945 se înființează un cor și o echipă de teatru în cadrul sindicatului funcționarilor de la UDR.¹³⁹⁶

În aprilie 1947 un grup de muncitori reșițeni au cerut sindicatului aprobarea pentru constituirea unui cor muncitoresc. Așa s-a constituit o formațiune corală cu un număr de 64 de membri.¹³⁹⁷ În Corul constituit activau membri diferiți din punct de vedere al calificării: de la paznici la tehnicieni și ingineri. Erau familii întregi care cântau împreună. Foarte repede s-a ajuns ca numărul membrilor să crească de la 64 la 120 și să cânte pe cinci voci. Între 1949-1961 corul reșițean a participat la diverse concursuri și de fiecare dată s-a plasat pe primele locuri, inclusiv locul I pe țară din șase participări. Recunoscut pe plan național, corul reșițenilor a fost invitat la Festivalul Internațional al Tineretului de la București în anul 1953 unde a concertat pentru tinerii din toată lumea timp de două săptămâni. Membrii corului au fost îndrumați de dirigorul Ion Românu.¹³⁹⁸

Repertoriul coral era de peste 100 de piese și în trei limbi: română, germană și maghiară. Piesele cu care au câștigat de obicei au fost în premieră. Dar a fost pregătită în mod special și balada *Muma lui Ștefan cel Mare* de Dima, cântată împreună cu Filarmonica Banatului din Timișoara.¹³⁹⁹

Sub diverse forme reșițenii au mai cântat în diferite orchestre de muzică ușoară sau de jazz. Așa a fost formația de muzică ușoară înființată în anul 1980 sub numele de „Terra” apoi de „Reflex” și care a obținut premii la concursuri și festivaluri.¹⁴⁰⁰ A fost înființată în anii '70 formația de jazz tradițional sub conducerea instructorului Francisc Troner.

În 1969 s-a înființat Ansamblul de cântece și dansuri „Semenicul”, apoi „Reșițeană”.¹⁴⁰¹

Reșițenii (de etnie germană mai ales) întrețineau strânse relații culturale și de prietenie cu cei din Dognecea, Anina sau Văliug, vizitându-se reciproc. În ziua de 5 august era Kirchweith la biserica Maria Schnee, în fața căreia populația se aduna să sărbătorească.¹⁴⁰²

Pentru îndrumarea mișcării artistice de amatori, pentru valorificarea creației populare s-au creat instituții adecvate, în primul rând Casa Creației

¹³⁹⁵ *Glasul muncitorului român*, 1/1933,, 5, 15 noiembrie 1933, p. 3.

¹³⁹⁶ Petru Călin, *op. cit.*, p. 70.

¹³⁹⁷ Virgil Birou, *Drumuri și popasuri bănățene*, Editura pentru literatură, 1962, București, p. 282.

¹³⁹⁸ *Ibidem*, p. 284.

¹³⁹⁹ *Ibidem*, p. 285.

¹⁴⁰⁰ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 284.

¹⁴⁰¹ Gheorghe Jurma, *Momente de istorie culturală – Caraș Severin 1944-1989*, Ed. Tim, Reșița, 2008, p. 62.

¹⁴⁰² Josef Windhager, *op. cit.*, p. 42-43.

Populare, de la înființarea județului cu numele de Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, devenită în prezent cu numele de Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale. Tot pe plan cultural a avut importanță și Școala Populară de Artă, (în primii ani denumită Conservatorul Muncitoresc).¹⁴⁰³

Alte instituții de cultură din Reșița au avut rolul pentru cultivarea creațiilor de orice fel. Totodată, aceste instituții au găzduit numeroase manifestări artistice și au contribuit în acest fel la păstrarea cât mai intactă a tradițiilor culturale. Printre acestea la loc de frunte se situează Casa de cultură a sindicatelor. Construită între 1951-1956, clădirea are 100 de săli care au găzduit în timp diverse manifestări cultural-artistice, sportive etc.¹⁴⁰⁴ De asemenea, Casa Muncitorească a găzduit evenimente culturale de excepție. Astfel, în anul 1941 a concertat Orchestra de Cameră a Filarmonicii din Berlin, sub bagheta dirijorului Hans von Benda.

Muzeul de Istorie al județului – instituție inițiată din 1957 și inaugurată în 23 decembrie 1959 în imobilul din strada 6 martie nr. 27 a fost de la început un reper cultural important. Din anul 1962 primește statutul de muzeu. A funcționat în diverse clădiri până în 1987 când intră într-o clădire modernă și nouă. (Este construită după modelul celebrului muzeu de istorie Bauhaus din Munchen și are la subsol adăposturi antiatomice). Din 1997 se numește Muzeul Banatului Montan și are în patrimoniu aproape 80.000 de piese Muzeul de istorie s-a impus în viața culturală reșițeană prin cercetările sale mai ales în domeniul arheologiei, dar și prin publicația „Banatica” din 1971 încoace.¹⁴⁰⁵ În timp, acest muzeu a devenit unul dintre cele mai vizitate obiective culturale din Reșița. Evidența vizitatorilor la Muzeul din Reșița era aceasta în 1970:

- în 1965 - 1600 vizitatori; în 1966 - 2500; în 1967 - 5000; în anul 1968 - 7000; în 1969 – 6000 și în 1970 au fost 10.000 de vizitatori.¹⁴⁰⁶

Dacă facem o comparație cu mass media situația era aceasta în 1970:

Numărul de abonamente la periodice a sporit de câteva zeci de ori astfel: în 1950 erau 6.450; în 1960 - 12.450; în 1970, în martie erau 26.551 din care, la Flamura -2.921 și la Scânteia 3.678. La radio erau 1.843 de abonați în 1950; în 1960 numărul lor ajunge la 10.779 și în 1970 se ridică la 15.376. La televiziune în anul 1970 erau 11.718 abonați.¹⁴⁰⁷

Muzeul de locomotive cu abur este în aer liber și permanent deschis. În el sunt 16 modele de locomotive produse la Reșița în decursul a peste 100 de ani (1872-1959), printre care și prima locomotivă din România datând din 1872 dar care a purtat de la data fabricației și până la data puneri ei pe soclu în muzeu, numărul 2. Este amenajat în aer liber și este singurul muzeu de acest gen din România și printre foarte puține în Europa. Este un adevărat monument istoric și datează din anul 1972.

¹⁴⁰³ Gheorghe Jurma, *Momente de istorie culturală – Caraș Severin 1944-1989*, Ed. Tim, Reșița, 2008, p. 62.

¹⁴⁰⁴ *Ibidem*, p. 26.

¹⁴⁰⁵ *Ibidem*, p. 24.

¹⁴⁰⁶ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 277.

¹⁴⁰⁷ *Ibidem*.

Acest muzeu este descris astfel: „Muzeul de locomotive a fost deschis prin strădania inginerului Mircea Popa în anul 1972 la sărbătorirea unui secol de producție a locomotivelor la Reșița. Cea mai importantă piesă este locomotiva „Resicza”, prima dintre cele trei construite în spațiul sud-est european între anii 1872-1873. Celelalte două au fost „Bocsan” și „Hungaria”, ambele fiind casate în anul 1937. Locomotivele au fost construite în atelierele de pe Bârzava după modelul locomotivei Szekul fabricat la Viena în anul 1871. Proiectul acestei locomotive este realizat de către scoțianul John Haswell. Caracteristicile tehnice sunt acestea: 4,48 m lungime, 11,5 tone greutate, forța de tracțiune 1.125 kg și 45 CP la viteza maximă de 11 km pe oră. Această locomotivă era pe o linie de manevră la Câmpia Turzii până în anul 1957. De acolo a fost adusă și garată la Reșița până la înființarea muzeului în aer liber. Această locomotivă a deservit liniile uzinale spre Secu și Ocna de Fier.”¹⁴⁰⁸

O altă piesă importantă din acest muzeu este locomotiva *Szekul*. A fost construită pentru linii cu ecartament îngust, respectiv de 948 mm. Ea a fost adusă de la Viena în anul 1871 într-o manieră mai originală (așa cum am mai precizat): de la Viena a venit pe Dunăre până la Baziaș, iar apoi pe calea ferată până la Oravița. Pe porțiunea dintre Oravița și Reșița a fost pusă pe o platformă și trasă de 36 de perechi de boi ai țărănilor din Călnic. Imaginea a făcut epocă până în prezent. Denumirea de *Szekul* vine de la faptul că a fost adusă la Reșița pentru a înlocui tracțiunea cabalină pe linia uzinală Reșița-Secu și a purtat nr. 1 de intrare în exploatare.¹⁴⁰⁹

Printre alte piese importante este și locomotiva cu numele de „Principesa Elena”, A doua locomotivă cu aburi supraîncălziți produsă în noua fabrică de locomotive în România anului 1925. Locomotiva pereche „Principele Carol” nu s-a păstrat pentru că a fost casată în anul 1970.¹⁴¹⁰ Din anul 2004 muzeul de locomotive se află pe lista monumentelor istorice. Ultimele reabilitări s-au realizat în anul 2012: asfaltarea aleilor, înlocuirea stâlpilor de iluminat, recondiționarea exponatelor, montarea de panouri informative. Se dorește de către proprietarul obiectivului introducerea în circuitul turistic național și internațional.”¹⁴¹¹

De la descoperirea sa, cinematograful a avut un mare succes la public, indiferent de vârstă. De la această regulă nu au făcut excepție nici reșițenii. Palatul cultural a fost proiectat între anii 1928-1929 de către arhitectul Iosif Victor Vlad (1889-1967). Clădirea este concepută pentru Reuniunea de Cântări, ca o sală de spectacole, cu scenă, balcon interior perimetral sălii și spații adiacente pe părțile laterale ale sălii, unde se aflau birouri, săli de repetiții și ateliere. Avea ca destinație spațiu de cinematograf, (de 350 de locuri, parter cu rânduri de 15-16

¹⁴⁰⁸ Vasile Neagu, *op. cit.*, p. 62-63; vezi și Dan Perianu, *Istoria locomotivelor și a căilor ferate din Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 2000.

¹⁴⁰⁹ Vasile Neagu, *op. cit.*, p.63.

¹⁴¹⁰ *Ibidem*, p. 65.

¹⁴¹¹ *Ibidem*.

locuri și balcon cu scaune pe două rânduri), pentru spectacole muzical-teatrale, serate dansante, întruniri publice.¹⁴¹² În acest Palat cultural, în anul inaugurării, respectiv 1930, are loc un eveniment considerat senzațional pentru vremea respectivă și descris astfel de presa vremii: „În zilele Paștilor s-a rulat la cinema Casa Culturală primul film sonor în orașul nostru, care a atras o mulțime de spectatori(...) Noi reșițenii ne putem felicita că am avut ocaziunea de a asculta, primii în Banat, film sonor”.¹⁴¹³ În perioada interbelică în acest lăcaș de cultură au ținut conferințe oameni de cultură remarcabili precum Octavian Goga (în data de 27 mai 1934) și Nechifor Crainic (10 mai 1935).¹⁴¹⁴

Din anul 1919 ziua de lucru este de 8 ore și se plătea și concediul. Aceste schimbări erau benefice pentru muncitori pentru că le dădeau posibilitatea de a-și mări timpul liber pentru odihnă și destindere, inclusiv din punct de vedere cultural. Astfel, Reșița avea la acea dată trei cinematografe care proiectau frecvent filme.¹⁴¹⁵

Întreprinderea cinematografică din Reșița s-a înființat prin decizia nr. 1371/1950 a Comitetului provizoriu al orașului Reșița, secția Gospodărie locală.¹⁴¹⁶ Apoi se înființează cinematografele „Apollo” și „Cultural” de pe strada 7 noiembrie nr. 20.¹⁴¹⁷

Prin 1965 în Reșița erau cinci cinematografe, toate foarte frecventate pentru că nu era televiziune. Acestea erau: Casa muncitorească, Victoria, (cam în dreptul stației de autobuze de lângă pasajul de la combinat), „Arta”, în fața Liceului „Diaconovici-Tietz”, „Cultural” (în Palatul Cultural) și „7 Noiembrie”, în sala mare a actualei Universități. Duminica după amiaza toate acestea erau pline de spectatori.

Din anul 2000 cinematograful Cultural a devenit nerentabil și clădirea nu mai este folosită pentru proiecție de filme.

După 1980 s-a construit și cinematograful „Dacia”, care a organizat vreme de 5 ani (1984-1989) „Serile de cultură cinematografică”.¹⁴¹⁸ În prezent a revenit la statutul de cinematograful și poate oferi spectatorilor filme la cele mai înalte standarde tehnice datorită aparatului cu care este dotat.

În anii 1970 era încurajată foarte mult activitatea cultural artistică, (și din motive ideologice) inclusiv la nivelul întreprinderilor. Astfel, numai în U.C.M.R. în 1970 erau aproape 300 de artiști amatori grupați în 11 formații de coruri, orchestre, dansuri și teatru. Mai era în oraș o orchestră muncitorească, o fanfară și operetă.¹⁴¹⁹

¹⁴¹² *Deșteptarea*, Reșița, 1/1930, 2, 20 aprilie, p. 3.

¹⁴¹³ *Deșteptarea*, Reșița, 1/1930, 3, 20 aprilie, p. 3.

¹⁴¹⁴ *Glasul muncitorului român*, 3/1935, 9, p. 3.

¹⁴¹⁵ Vasile Neagu, *op. cit.*

¹⁴¹⁶ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș, Dosar 56/1950, fila 1.

¹⁴¹⁷ SJANCS, Fond Prefectura județului Caraș, Dosar 56/1950, fila 2.

¹⁴¹⁸ Gheorghe Jurma, *Momente de istorie culturală – Caraș Severin 1944-1989*, Ed. Tim, Reșița, 2008, p. 26.

¹⁴¹⁹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 249.

Ansamblurile folclorice „Semenicul” și „Reșițeană” au concertat și în multe țări europene. Cineamatorii din Reșița au participat la festivaluri și concursuri internaționale din Spania, Belgia, Iugoslavia și Cehoslovacia. Corul uzinelor din Reșița a reușit să se impună în anul 1974 când a câștigat titlul de Laureat și Premiul I la concursul coral televizat „Cântare patriei”.¹⁴²⁰ Pe plan artistic, la Reșița s-au organizat anual tabere estivale de documentare și creație, la care au participat artiști plastici din alte orașe.

În artele plastice în această perioadă s-au afirmat o serie de pictori importanți: Petru Comisarschi, Iulian Cojocaru, Petru Galiș, Tiberiu Orvoș, Nicolae Ungar.

După anul 1990 manifestările culturale artistice, mai ales în aer liber, s-au diversificat și au o numeroasă participare din partea reșițenilor. Astfel, a devenit tradițională sărbătoarea cunoscută sub numele „Zilele Reșiței”, sau „ruga reșițeană” de la sfârșitul lunii iunie cu ocazia sărbătoririi sfinților Petru și Pavel, patronii spirituali ai Reșiței. Apoi este de remarcat și „Fășangul”, sărbătoarea etnicilor germani, urmașii foștilor coloniști de origine germană. Primăvara este „Alaiul primăverii”, prilej de sărbătoare pentru promovarea artei, culturii și obiceiurilor populare specifice satului românesc. La această sărbătoare participă fanfare, ansambluri folclorice și manifestări artistice cu măști.

Un rol aparte în viața culturală a Reșiței după 1990 l-a avut mass media reșițeană. În cadrul acesteia, un rol deosebit l-au avut studiourile de radio și televiziune. Astfel, în iulie 1994 își începea activitatea prima televiziune locală din Reșița. Era televiziunea Terra Sat, a omului de afaceri Ilie Stoichescu. După ce Reșița avea deja cablu tv instalat de aceeași firmă Terra Sat, în iulie 1994 se difuza și prima emisiune a acestei televiziuni. Era o emisiune realizată în tabăra școlară de la Râul Alb cu elevii care erau în vacanță acolo. (A fost realizată de către Puiu Voinea – operator imagine și montaj, iar ca redactor Nicu Magiar). Studioul era coordonat de către Dumitru Toma. Redactori șefi au fost pe parcursul activității acestei televiziuni (între 1994 – decembrie 2004) Mario Balint (iulie – noiembrie 1994), Gabriel Ștefănescu, Mălina Petre, Cornelia Dunăreanu). Ca redactor șef, Mario Balint a organizat primele concursuri de ocuparea posturilor de redactori și prezentatori, a conceput grila de emisiuni etc

În scurtă vreme televiziunea câștigă mulți telespectatori printre reșițeni. S-au remarcat, în timp, cei care au lucrat acolo cu entuziasmul specific pionieratului:

- Mihela Glăvan – prezentare știri;
- Puiu Voinea, Petre Dalea, Doru Marcu, Casian Șerban, Ovid Teodoriu, Sorina Lupei – departamentul tehnic;
- redactori (în ordine alfabetică): Mario Balint, Mălin Bot, Walter Fleck, Vali Hora, Nicu Magiar (sute de emisiuni muzicale, documentare istorice, emisiuni cu caracter social realizate timp de 10 ani în echipă cu Doru Marcu – imagine și Petre Dalea - montaj), Dan Popoviciu (emisiuni cu caracter social –economic), Gabriel Ștefănescu și alții.

¹⁴²⁰ Nicolae Cătană, Timotei Jurjică, *op. cit.*, p. 144.

Din 1 februarie 2005 își începe activitatea televiziunea reșițeană Banat TV, cu redactor șef Cornelia Dunăreanu. La început a activat în fostul sediu al televiziunii Terra Sat apoi din 1 februarie 2012 s-a mutat pe strada Sarmizegetusa nr. 7 B, ca trust Banat Media. În prezent lucrează cu 12 oameni. Pe lângă această televiziune mai funcționează Radio Banat FM.

Din aprilie 2012 își începe activitatea Televiziunea locală TV Vest Reșița cu o transmisiune în direct de la slujba învierii de Sfintele Paști. Redactor șef este Dan Popovicu și în prezent lucrează cu 15 oameni.

Amândouă aceste televiziuni emit și pe internet.

Din iunie 1996 începe să emită și postul de Radio Terra Sat, coordonat de Dumitru Toma. Acest post de radio a emis până în anul 2002 când a fost vândut altui proprietar și a devenit Radio Galaxy. La acest post radio s-au remarcat redactori (în ordine alfabetică) precum: Tavi Bercea, Marius Căruntu, Walter Fleck, Adrian Jurjică, Nicu Magiar, Camelia Matichescu, Andreea Orosz, Lavinia Sireteanu, Casian Șerban, Vasi Voicu, Bianca Toma.

Postul Radio Reșița are o istorie bogată. Prezentăm sintetic etapele cele mai importante.¹⁴²¹

Astfel, ideea unui post de radio la Reșița vine din partea lui Dan Voin și Mircea Săndulescu, care îi propun inițiativa, ca o adevărată provocare, lui Doru Dinu Glăvan, deoarece acesta avea experiență în domeniu. În august 1995 se înființează Fundația Radio Caraș-Severin. Membrii fondatori au fost Sorin Frunzăverde din partea Camerei de Comerț și Industrie Caraș-Severin și doctorul Petru Iliasă. Doru Dinu Glăvan obține sprijinul colegilor și prietenilor (Gheorghe Verman, Ilie Mihai, Lucian Oros) din Radiodifuziunea Română pentru înființarea unui studiou de radio local. Se amenajează studioul la Camera de Comerț și Industrie din Reșița, astfel că la data de 18 august 1995, prin antena și emițătorul instalate la unitatea militară din Dealul Lupacului se emite primul semnal radio.

În septembrie 1995 Fundația Radio Caraș-Severin organizează un concurs pentru a selecta viitorii redactori și realizatori. Se prezintă peste 150 de candidați de toate vârstele și sunt selectați 20. Cu aceștia, Doru Dinu Glăvan va face un curs de specializare până în iunie 1996. Așa a fost posibil ca la data de 12 iunie 1996 la ora 17 să înceapă emisia postului de Radio Reșița. Acesta funcționa în spații minime oferite cu titlu gratuit de Camera de Comerț și Industrie Caraș-Severin. Frecvența de amisie era pe 102,5 FM printr-un emițător de 100 de wați.

În 8 august 1996 postul este asimilat în familia Societății de Radiodifuziune, apoi, în 1998, din rațiuni de organizare națională a frecvențelor s-a trecut pe frecvența de 105,6 MH. În anul 1999 s-a instalat pe muntele Semenic un emițător de 1,3 KW, emisia de radio fiind translatată printr-un releu aflat în afara unității militare, dar tot pe Dealul Lupacului.

În 2001, la 5 ani de funcționare s-a constatat o audiență tot mai mare la publicul ascultător din Reșița, din regiune și românii din Banatul sârbesc. Pentru a se mări raza de audiență, în anul 2002 s-a instalat pe muntele Semenic alt emițător, unul de 10 KW, cel mai mare pentru un post de radio regional. De altfel

¹⁴²¹ Se preconizează apariția în viitorul apropiat a unei monografii a acestui post de radio.

tot atunci se obține din partea Societății de Radiodifuziune titlul de Studiu de radio regional.

În urma acestui demers tehnic, audiența postului crește până în sud vestul României, în sud estul Ungariei, în Voivodina și pentru românii din sudul Dunării. Mai mult de atât, din 2003 postul emite și pe internet astfel că audiența se întinde până la ascultătorii din Europa, America de Nord și Australia.

Din 2006 postul începe emisie non stop, adică 24 de ore din 24, fiind singurul studiu de radio regional care are această activitate. Cu toate acestea, emisiunile după miezul nopții aveau audiență la ascultători. În zorii zilei se începea cu Tatăl nostru, iar la amiază erau difuzate clopotele bisericești.

În această perioadă multe emisiuni s-au afirmat și au fost îndrăgite de ascultători: rubricile de știri și actualități, La o ceașcă de cafea, Care-i problema?, În zori de zi, Bănățeni în satul lor, Singurătate în Doi, emisiuni muzicale de toate genurile (populară, pop, rock, folk, clasică, jaz, corale, educație muzicală, discotecă etc), teatru radiofonic, emisiuni religioase creștine în colaborare cu Episcopia Caransebeșului și Mitropolia Banatului, emisiuni realizate în colaborare cu personalități culturale (Adrian Păunescu) și jurnaliști competenți. Printre cei care au realizat aceste emisiuni au fost (în ordine alfabetică): Dan Agache, Adriana Baghiu, Mihai Cenan, Sebastian Dragomir, Gelu Ghera, Doru Dinu Glăvan (redactorul șef), Oana Glăvan, Florin Humiță, Nicu Magiar, Matei Mircioane, Mircea Săndulescu, Sergiu Taban, Daniela Tudor, Diether Șmit. Radio Reșița a avut colaborări frumoase și cu alte posturi din străinătate (Serbia și Austria).¹⁴²²

Prin pensionarea lui Doru Dinu Glăvan, conducerea postului a fost preluată de către Laura Sgaverdea la 1 iulie 2012. Din octombrie 2012 grila a fost modificată și între altele s-a revenit la program propriu până la ora 24, nemaifiind emisiuni de noapte. Grila a fost modificată integral în octombrie 2012, inclusiv genericele și semnalele de post.

Până în prezent, pe lângă programul normal conform grilei, Radio România Reșița s-a implicat într-o serie de acțiuni cu caracter social-umanitar:

- „Joaca – dincolo de bariere” se intitulează campania demarată de Radio România Reșița în sprijinul persoanelor care suferă de Sindromul Down. Acțiunea a fost inițiată în scop terapeutic și de socializare. Periodic, au avut întâlniri la bazinul olimpic de la Complexul municipal de sport și sănătate din cartierul Lunca Bârzavei;

- Radio România Reșița a inițiat o campanie intitulată “Ajută ca să Ajut” – menită să aducă un zâmbet în preajma sărbătorilor de iarnă persoanelor defavorizate social (15 noiembrie - 15 decembrie). Sute de persoane cu o situație materială precară au primit alimente, haine și bani;

- A fost renovată sala de mese a secției de pediatrie din cadrul Spitalului Județean de Urgență din municipiul Reșița, aflată într-o avansată stare de degradare. A fost dotată cu mobilier și veselă;

- Aproape 8.000 de lei s-au colectat în cadrul campaniei umanitare „Ajută ca să ajut”, inițiată de Radio România Reșița, pentru sprijinirea locatarilor din blocul explodat de pe Aleea Vlădeasa. Au întins o mână de ajutor atât ascultători, cât și firme și societăți comerciale din Caraș-Severin;

¹⁴²² Informații oferite de Doru Dinu Glăvan, fost redactor șef la Radio România Reșița.

- Radio România Reșița a venit în sprijinul sinistraților din Serbia, țară grav afectată de inundații. Un convoi cu apă îmbuteliată și alimente a ajuns la populația din zonele cu cele mai mari probleme;

- Studioul TV R.R.R. Banatul a fost inaugurat la 1.12.2014, fiind primul studioul de TV online la nivelul Societății Române de Radiodifuziune. Emisiunile video realizate de către postul TV al RRR sunt preluate și de postul local Vest Tv Reșița.

În prezent la Radio România Reșița sunt angajate 28 de persoane și 15 colaboratori.¹⁴²³

O implicare aparte în viața comunității reșițene o are Clubul Rotary din Reșița. Prin excelență, activitatea membrilor acestui club reșițean este dedicată în mod voluntar serviciilor umanitare către comunități și încurajează promovarea unor standarde de ordin etic cât mai ridicate în toate profesiile.

Înființat în 2005, clubul Rotary are în prezent un deceniu de activitate. Aniversarea a fost sărbătorită la Sala Lira a Liceului de Arte „Sabin Păuța” din Reșița într-un cadru festiv. Cu ocazia balului aniversar, membrii clubului și-au onorat din nou vocația de binefacere și altruism prin strângerea de fonduri pentru Centrul de recuperare oncologică de la Slatina Nera, primul de acest gen din România.¹⁴²⁴

În cei 10 de activitate, membrii clubului au avut multe proiecte cu caracter umanitar și cultural. Între altele, periodic Clubul Rotary din Reșița oferă burse școlare pentru tinerii merituoși pe baza criteriilor performanțe/situație financiară.

Exemplificăm din ultimele proiecte (pe lângă cel menționat mai sus) în care s-au implicat membrii acestui club:

- Cu ocazia Zilei Internaționale a Francofoniei, celebrată pe 20 martie 2015 la Reșița, s-a deschis o secție franceză în cadrul Bibliotecii județene „Paul Iorgovici”; amenajarea acestui spațiu s-a realizat prin implicarea directă a membrilor Clubului și Corpului comunitar Rotary (al cărui președinte este Constantin Dinculeasa); au fost primite aproximativ 5000 de volume prin colaborarea clubului reșițean cu clubul Rotary Hazebrouk-Melville din Franța cu care este înfrățit;¹⁴²⁵

- La începutul anului 2015 s-a realizat proiectul Speranțe pentru „Speranța”, prin care s-a inaugurat o sală multimedia în Centrul de plasament „Speranța”, pentru diverse activități culturale și educative.¹⁴²⁶

Pentru mulți oameni de cultură, Reșița a însemnat și înseamnă nu numai orașul cu industria puternică de altădată, ci și o bună parte sentimentală, o legătură sufletească pe care au transcris-o în cuvinte, uneori chiar în versuri. Este de remarcat acest lucru cu atât mai mult cu cât unii nu sunt reșițeni, nici chiar bănățeni. Redăm câteva opinii din partea unor autori.

¹⁴²³ Informații oferite de Laura Sgaverdea, redactor șef - Radio Romania Reșița.

¹⁴²⁴ <https://ro.facebook.com/rotary.resita>

¹⁴²⁵ Ibidem.

¹⁴²⁶ <http://reper24.ro>

Pentru Virgil Birou municipiul de pe Bârzava se confundă cu Banatul: „Banatul, „țara Reșiței”, unde muncitorii harnici toarnă în forme noi viața lor viitoare. Țara furnalelor cu flăcări de iad, care înmoaie piatra de fier. Țara uzinelor, din care iubirea de pace și progres varsă an de an, ca dintr-un corn al belșugului, tot mai multe șine de căii ferate, grinzi de poduri și turbine, pentru a prinde în jug și a înhăma la treabă folositoare căderile apelor. Ateliere nesfârșite produc aici mașini de tot felul, slujind munca omului din alte meleaguri. Muncă civilizatoare, muncă aducătoare de belșug. Pompe, prăjini de foraj, sonde întregi, locomotive, generatoare de curent electric, și, în fine, atâtea minunății, care ies din clădirile noi, izbucnite ca peste noapte, în linii elegante, spațioase, pline de lumină și de geamuri, în care își privește chipul atât de bucuros soarele”.¹⁴²⁷

Aceiași autor are și alte păreri:

„Valea Bârzavei, unde satira poporală se dezvoltă tropical și unde furnale și fabrici dau formă și conținut tendințelor românești de neatârnare economică”.¹⁴²⁸

Tot Virgil Birou descrie Reșița astfel: „Dacă aș fi artist plastic, aș prezenta Reșița ca un monument apocaliptic, în semne de alb și negru, care a tăbărât la capul Văii Bârzavei, acolo, unde apele și-au terminat prăvala pe coastele delaurilor și unde lunca începe să domolească năvălnicia râului.”¹⁴²⁹ Virgil Birou a preluat și câteva vresuri scurte dar semnificative din ceea ce însemna Reșița pentru cei care lucrau acolo:

*„Hai la lucru la Reșița,
Acolo-i dulce gurița,
Hai la lucru, hai !”.*¹⁴³⁰

Pentru Virgil Birou Reșița se condunda cu însuși județul: „În Căraș, Reșița este omniprezentă. Ea începe prin gările în care ajungi din urmă trenuri cu fier vechi și cu locomotiva în aceeași direcție ca și tine. Ea este acolo, unde întâlnești lungi convoiuri de platforme, încărcate cu legături de fier rotund, pătrat și profilat, acolo, unde vagoane nenumărate duc mașini acoperite cu pânză impermeabilă, pluguri, grinzi de poduri, arbori de vapor, bandaje de roți și osii de vagoane, var și cărbuni stropiți cu var. Acolo, unde pe lângă drum încep să apară tot mai des căsuțe cu aspect oficios, cantoane zugrăvite în galben, cuptoare de var, terenuri îngrădite cu sârmă și curți cu hale și cu ferotină.”¹⁴³¹

Pentru cei care au părăsit orașul cu inima frântă de dezamăgirea vremurilor, altele sunt opiniile. De exemplu, în cazul lui Daniel Onaca, plecat ilegal din România în anul 1984, reîntoarcerea l-a făcut să scrie următoarele cuvinte:

¹⁴²⁷ Virgil Birou, *Drumuri și popasuri bănățene*, Editura pentru literatură, 1962, București, p. 6-7.

¹⁴²⁸ *Ibidem*, p. 20.

¹⁴²⁹ *Ibidem*, p. 42.

¹⁴³⁰ *Ibidem*, p. 43.

¹⁴³¹ *Ibidem*.

„Precuvântare și cuvânt de mulțămire

Nu am crezut că voi ajunge vreodată să scriu despre orașul meu, pe care, atunci când l-am părăsit, în anul 1984, am făcut-o cu gândul să nu mai pun niciodată piciorul pe acolo. Amărăciunea și dezgustul, inoculate în sufletul meu de regimul comunist, au reușit performanța de a mă înstrăina de țara în care m-am născut, trezindu-mi sentimentul că mai acasă m-aș simți undeva, în străinătate, decât în societatea în care mai mult viețuiam decât trăiam. Printre vechile mele hârtii recuperate, am descoperit un poem scris pe vremea când frecventam cenaclul „Semenicul” din localitate. L-am comis cu doar câteva luni înainte fugii mele din țară și am pus în el mult din lehamitea și disperarea de care îmi era plin sufletul la acea vreme. Îl redau mai jos:

Bluesul anilor lumină

Când stelele... Când stelele din nou se-aprind pe cer,
în noapte pierе drumul lung de fier.

Un dor mă poartă iar, / chefliu, din loc în loc
și caut, și caut, și caut... o poartă cu noroc.

Vitrinele... Vitrinele în beznă mai toate se topesc.

Din birturi izgonit, în șanțuri amuțesc;
speranțele din urmă / pe rând mă părăsesc.

Și zac, și zac și zac... și simt că nu mai cresc.

Furnalele... Furnalele îneacă orașul fără cer.

Funinginea îngrașă noroiul din cartier;
iubirea mi-o sufocă / un milițean în frig.

Mi-e dor, mi-e dor, mi-e dor... dar nu pot să mai strig.

Când stelele... Când stelele din nou se sting de ger,
rugina-mi de pe oase s-a strămutat din fier.

Curând o să vă las / „Cetatea cea de foc”

și plec și plec și plec... să nu mă mai întorc.”

Danile Onaca mai adaugă: „Mi-au trebuit câțiva ani buni ca să descopăr și să înțeleg că în Reșița n-au trăit doar oamenii pe care îi știusem eu și că înainte de instaurarea comunismului existase o altă Reșiță. Am mai descoperit că trăisem alături de oameni minunați despre a căror existență nu știusem nimic pe vremea când mă înghesuiam în autobuzele supra-aglomerate ori stăteam la cozi pentru ridicarea rației de alimente, când tremuram de frig în apartamentul de bloc și înjuram că nu curgea apa la robinetul din baie. În fine, datorită internetului, am descoperit ce oameni deosebiți trăiesc acum în orașul meu natal. Pe mulți dintre ei i-am cunoscut cu ocazia vizitei făcute în România.”

Avem și părerea doamnei Ecaterina Boroi la data de 11 martie 2015: „Dacă ar trebui să facem o paralelă între ce a fost și ce este am observa ca suntem într-un dezastru pe toate planurile, nu există un domeniu în care să putem spune că este ordine, că în sfârșit trăim bine. Îmi este dor de furnicarul de pe stradă când mergeam la lucru dimineața la 6,45 și ne întorceam la ora 15, îmi este dor de perioada în care băteam jetonul în fiecare dimineață la oră fixă, dacă întârziam atunci, la normare ne tăia ora și pentru câteva minute. Dar mi-e dor de toate acestea. Făceam concediile foarte plăcute, erau servicii destul de bune și în

străinătate și în țară pe bani nu prea mulți pe care îi strângeam în timpul anului. Mie dor de prietenii de atunci, mai ales că nu existau dușmanii, ba dinpotrivă, se făceau întâlniri foarte plăcute.

Ce am câștigat în urma REVOLUȚIEI când sau pierdut multe vieți nevinovate. Prea multă libertate pe care nu știm să o valorificăm așa cum ar fi frumos, LĂCOMIA care și-a pus stăpânire pe noi, dușmănia, INVIDIA, mai multe clase sociale dar mai ales clasa celor foarte săraci. Furnicările de dimineața și după masa au disparut pentru că ă sunt foarte mulți șomeri și mai ales foarte mulți care sunt obligați SĂ SLUGĂREASCĂ ÎN străinătate pentru un ban mai valoros. Copii cescuți de rude pentru că părinții sunt plecați. Destrămări de familii tot din aceeași cauză. Lipsa banilor afectează SĂNĂTATEA, bunăstarea în generl, a crescut foarte mult violența, ba chiar și crimele tot din cauza lipsei banilor. HOȚII care au devalizat țara noastră care a fost una din cele mai bogate țări, totul s-a distrus, am devenit o colonie. A MERITAT PIERDEREA ATĂTOR VIEȚI?”.

Mai avem o părere din partea unuia (N.M.) care a trăit în Reșița din clasa a V-a, odată cu venirea la școală (pentru a continua studiile), până în prezent:

„Am găsit orașul foarte aglomerat, cu furnicarul de oameni mai ales la orele de început și sfârșit al schimburilor, adică în jurul orelor 15. Locuiam la casă, aproape de „inima” furnalelor și traseul locomotivelor uzinale, de aceea, la anumite ore nu se puteau întinde rufele la uscat și nici ferestrele deschise pentru că, în afară de fumul înecăcios mai era și un strat dens de zgură. Pe atunci, adică în anii 1960-1975, găseam de cumpărat orice și cei din familia mea puteau să cumpere pentru că banii nu lipseau, iar prețurile erau mici. Lângă Universalul vechi era o librărie, de acolo mi-am cumpărat (cu 5 lei primiți de la bunica) în prima săptămână de școală în clasa a V-a, prima carte din biblioteca mea: Amintiri din copilărie de Ion Creangă. Era o carte cu coperti roșii, din colecția Biblioteca pentru toți. O păstrez și acum cu mare plăcere în bibliotecă.

Am trăit și vremea când ne-au demolat casa abia construită pe fosta stradă Alecsandri nr. 16 și am primit apartamentul din Micro III. Acolo nu mai era poluarea din partea de sus a orașului, dar în ultimii ani dinainte de 1989 luam benzina la cartelă și produsele de bază la fel (deși nu aveam nevoie de toate). Mă socoteam norocos că puteam prinde programele televiziunilor sârbești, și dacă tot nu puteam circula mult cu mașina că nu era benzina decât la porție, foloseam acumulatorul mașinii la televizorul portativ când nu era curent.

Și veni decembrie 1989...și toți acești ultimi 25 de ani. Și nu pot să nu mă întreb când o fi fost mai bine: Când erau alimentele la cartelă (e adevărat numai în ultimii ani) dar erau destui bani sau când vitrinele sunt pline și banii lipsesc? Când era salamul cu soia (dar nemodificată genetic) sau când sunt zeci de sortimente dar scumpe și pline de conservanți și E-uri? Când se oprea căldura dar erau bani pentru plata facturii sau când oprim singuri gazul pentru că e prea scump? Când nu ne ajungea benzina că era cartelată sau când este benzină din belșug dar nu ne putem face plinul că nu avem destui bani? Când se oprea curentul deși aveam bani de factură sau când stingem singuri lămpile că e prea scump de plată? Când așteptam pentru o Dacie plătită anticipat cu anii, sau când nu ne putem permite decât o mașină aruncată ca la gunoi de vestici? Când primeam obligatoriu locul de muncă prin repartiție după terminarea studiilor sau când terminăm o grămadă de

facultăți și facem doar colecție de diplome .....de șomeri sau slugi la vest europeni?

Și cât de mult s-au schimbat oamenii, culmea aceeași, cât s-au înrăit din motive exclusiv materiale și mai ales politice. Dar, ne rămâne o slabă, sau pentru mulți, inexistentă speranță, că vor veni vremurile când numai din cele bune din ambele perioade vom avea parte.”

Pentru locuitorii din Reșița, mai ales în secolele trecute au circulat obiceiuri, credințe, practici cu conotații magice sau alte tipuri de legende. Din discuțiile cu reșițeni foarte în vârstă am reținut pe cele care le știau de la părinții sau bunicii lor. Le oferim ca exemplu în paginile următoare. Una dintre acestea se leagă de așa numita „Apă ne-ncepută”.

Aceasta este „apa care se scoate din fântână la revărsatul zorilor. Forța benefică a acesteia se folosește în mod obișnuit la spălarea pe față, dar mai ales la adăpatul vitelor . O variantă a acesteia este apa din fundul fântânii, despre care oamenii credeau că este izbăvitoare de osteneală și dătătoare de sănătate (ea fiind luată din apropierea „lumii întunecate” a Începuturilor). O altă variantă este legată de picăturile de rouă, îndeosebi din diminețile de Sângeorz, Joi mari, Sânziene. Se spune că apa din picăturile de rouă mărește puterea magică a buruienilor de leac culese în zori. Fetele mari se spală cu rouă pentru a fi frumoase și atrăgătoare”.¹⁴³²

O altă credință populară care, în mare parte circulă printre reșițenii mai în vârstă și care locuiesc la casă, în special în Reșița Română și Montană, este legată de anumite ritualuri legate de moarte. Este vorba despre „dublul” ființei. Este obiceiul „care pricinuieste ivirea „dublului” și care se leagă de banala oglindă. În condiții excepționale oglinda este primejdioasă: tradiția spune că nu-i îngăduit să te privești noaptea în oglindă. Restricția devine imperativă în timpul când fulgeră (atunci cerul nu se deschide blând, ca-n timpul marilor praznice, ci se „sparge”, făcând posibilă năvala forțelor Celui fără Nume) și devine interdicție în cazul morții cuiva: atunci toate oglinzile din casă trebuie acoperite pe toată durata cât mortul rămâne în casă, pentru ca acesta „să nu se vadă în oglindă”. Prin oglindirea trupului celui mort, pe care sufletul tocmai îl părăsise, acesta din urmă (sufletul) devine derutat și chinuit (pentru că vede un alt trup identic cu cel părăsit). Atunci sufletul, fie că intră în trupul cel părelnic și se face imediat strigoi, fie că se înspăimântă (fiind obligat să facă păcatul cumplit al „căii-ntoarse” spre trupul „cel mult pătimitor” de care abia a scăpat). Tot așa, pentru a nu-și găsi un fals refugiu nici în timp, oamenii satelor opresc și ceasul din casă (pentru a nu-i oferi posibilitatea „multiplicării” timpului, căci pentru suflet timpul s-a oprit, nu mai există timp)”. De asemenea este „un păcat grav să strigi numele muribundului în momentele ieșirii sufletului, căci astfel îi întorci sufletul din drumul plecării definitive, iar de aici toate consecințele: sufletul întors va chinui trupul, sufletul strigat pe nume nu-și va mai găsi odihna (va intra în „anonimatul” lumii de dincolo

¹⁴³² Ioan Viorel Boldureanu, *Credințe și practice magice în Banat, (Eseu asupra orizontului mental tradițional)*, Editura Brumar, Timișoara, 2001, capitolul 6.

purtând numele din lumea asta); se va întoarce mereu în lumea noastră „nepăciindu-i pe cei vii” (ca strigoi n.n.)”.¹⁴³³

Legendele cele care considerăm că sunt cele mai semnificative le redăm în continuare:

1. Legenda lui Ogășel și Berzovița;

Această legendă este legată de o frumoasă poveste de dragoste ce s-a înfiripat între tânărul Ogășel, care locuia într-o cetate de pe vârful unui deal (este sugerată vechea cetate de pe dealul Ogășele n.n.) și frumoasa Berzovița ce locuia în satul din apropiere (este sugerată denumirea de Reșița Română, sau prima așezare reșițeană).

Într-una din întâlnirile lor, Berzovița și-a mărturisit tainele inimii astfel:

*„Bădiță de al tău drag,
Nu văd locul unde calc,
Nu văd cerul plin cu stele,
Dar nici luna printre ele,
Nu văd soarele mergând,
Dar nici iarba pe pământ.”*¹⁴³⁴

Auzind această mărturisire, Ogășel s-a dus în cetate și a început pregătirile de nuntă. În ajunul nunții însă, Berzovița a fost răpită de un zmeu. Fata l-a rugat pe Ogășel să o ajute și acesta s-a luptat cu zmeul și a eliberat fata cu care, după aceea, s-a căsătorit.

2. Legenda frumoasei Rășița;

Legenda povestește că în satul dintre dealuri au năvălit balaurii. Ei o căutau pe frumoasa Rășița, nepoata lui Ogășel. Un păstor pe nume Doman a fugit cu ea prin păduri ca să o scape. Dar „Zâna Munților” a scăpat-o de urmăritori transformând-o într-un pârâu rece și cu apă cristalină. Balaurii nu au mai găsit-o, dar păstorul Doman s-a aruncat în apele pârâului pentru că a fost despărțit de fată. Numele Rășiței este reflectat astăzi în denumirea municipiului Reșița, în timp ce numele păstorului Doman a rămas în denumirea cartierului Valea Domanului, a pârâului și localității Doman.¹⁴³⁵

3. Legenda comorii lui Colțan;

Această legendă povestește despre un tânăr curajos pe nume Colțan. Acesta a fost trimis de căpetenia locului să păzească dealul de atacatori. El a văzut însă niște pitici care săpau în deal până au găsit în stânci ceva cu sclipiri de lună (minereu de cupru n.n.). La vederea lui Colțan, piticii au cântat din fluier și a apărut o zână. Aceasta, împreună cu piticii l-au învățat pe Colțan meșteșugul prelucrării aramei. Zâna i-a dăruit voinicului o daltă de aramă ca amintire, lăsându-i totodată și dealul, împreună cu bogăția lui. Legenda face referire directă la bogatele minereuri adăpostite de Dealul Colțan, iar gropile adânci se mai văd și în prezent.¹⁴³⁶

¹⁴³³ *Ibidem*, capitolul 7.

¹⁴³⁴ Vasile Neagu, *Legende din împrejurimile Reșiței*; material publicat pe Internet; 27 august 2009.

¹⁴³⁵ *Ibidem*.

¹⁴³⁶ *Ibidem*.

X. TURISMUL

Multă vreme Reșița nu a putut oferi obiective turistice de interes deosebit pentru vizitatori. În schimb împrejurimile au fost o compensație din belșug, nu numai pentru reșițeni dar și pentru toți străinii care au vizitat orașul. Partea aceasta a rămas în continuare principala atracție turistică și în prezent.

De frumusețea zonei înconjurătoare a Reșiței și-au dat seama cei interesați, cu destul de mult timp în urmă. Acest interes s-a concretizat la un moment dat în organizarea unor asociații cu caracter turistic. Astfel, încă din anul 1911 se înființează „Asociațiunea Turistică Reșița”, ca filială a Reuniunii Centrale din Timișoara. Tot în 1911 muncitorii și funcționarii S.T.E.G. fondează „Asociația Prietenii Naturii”, cu scopul de a stimula însănătoșirea fizică a tineretului de toate naționalitățile, de a promova ieșirea în munți și de a răspândi spiritul sportiv și de drumeție în mediul muncitoresc.¹⁴³⁷

Din anul 1925 profesorul Alexander Tietz fondează Asociația turistică „Wanderwogel”. Aceasta era orientată spre descoperirea comorilor folclorului german și a cântecului popular, dragostea pentru limba și cultura germană dar și spre revenirea la natură prin turism.¹⁴³⁸

În cadrul societății U.D.R. a luat ființă în anul 1926 o secție turistică. Aceasta va avea ca preocupare organizarea de excursii colective prin împrejurimile Reșiței până pe defileul Dunării. Odată cu aceste excursii se făcea și muncă de cercetare despre monumente ale naturii, măsurarea exactă a Peșterii Comarnic. În luna octombrie a anului 1934 această secție de turism a editat revista de turism „Reșița pitorească”.¹⁴³⁹

Din documente de arhivă aflăm că ființa la Reșița o Uniune turistică. Pentru aceasta, Direcția silvică a U.D.R. dă în arendă prin contractul nr. 356 din data de 30 aprilie 1938, terenuri pentru perioada 1 aprilie 1938 – 31 decembrie 1948. În această perioadă nu este voie să se construiască nimic. Plata pentru arendă este de 8000 lei anual, suma trebuia plătită până în 30 iunie a fiecărui an.¹⁴⁴⁰

Pentru deplasări, mai ales în scop turistic era nevoie de o rețea de drumuri. De aceea, s-au deschis năi multe trasee. Astfel, în 1859 a fost deschisă șoseaua Văliug-Cuptoare, prelungită în 1876 până la Reșița, în 1887 până la Prislop, continuată către Brebu Nou și Sadova Veche. Șoseaua către sud, Reșița-Doman-Carașova-Anina-Oravița (57,5 km), făcea legătura cu calea ferată către Bazaș și Timișoara. În 1862 se deschidea și șoseaua Reșița-Steierdorf. Deja din 1771 exista drumul până la Bocșa (19,5 km) de-a lungul Bârzavei, completat între

¹⁴³⁷ Mircea Olaru, *Organizarea spațiului turistic în Munții Banatului*, în „Banatica”, Vol. 13 – I, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1995.

¹⁴³⁸ Vasile Neagu, *Trasee turistice prin Reșița și împrejurimi*, Ediția a II-a, Editura Hofman, Caracal, 2014, p. 27.

¹⁴³⁹ Mircea Olaru, *op. cit.*

¹⁴⁴⁰ SJANCS, Fond U.D.R. inv. 217, Dosar 22/1935-1939, fila 5.

1872-1908 cu o linie uzinală, iar din 1908 de calea ferată de stat. Din 21 octombrie 1938 era în funcțiune și linia de stat Călnic-Caransebeș.¹⁴⁴¹

Principala atracție turistică de lângă Reșița este muntele Semenic, singurul munte din România cu nume de floare. Această floare este de mici dimensiuni, de culoare albă sau roz, se află pe înălțimi sau pe văi, nu atât de rară ca floarea de colț. Foarea semenic a dat numele unui munte frumos și care ajuns o atracție turistică nu numai pentru reșițeni dar și pentru mulți alți turiști, mai ales din Banat.

Munca omului a transformat o parte din acest munte prin acțiuni de amenajare de drumuri accesibile, cantoane silvice pitorești, lacuri de acumulare cu ape limpezi și bogate în pește, cabane turistice și complexe hoteliere. Prin această intervenție a oamenilor s-a modificat o parte din peisaj dar s-a câștigat în compensație accesul relativ ușor pe acest munte, inclusiv cu mașinile.

Pentru a putea vizita culmile, văile, cheile râurilor, peșterile, lacurile, nu este nevoie de pregătire specială sau de performanță turistică deoarece accesul este pentru aproape orice călător iubitor de frumuseți naturale din abundență.

După ce mai mult timp a fost vizitat individual, în grupuri mici, activitatea de turism organizat pe muntele Semenic începe din anul 1930. Atunci se construiesc primele cabane lângă stâna existentă de multă vreme. În 1937 se ridică bisericuța din apropierea vârfului Gozna. În 1938 a început construcția, de către U.D.R. a telefericului care, după 4 ani, adică în 1942, a fost dat în folosință.¹⁴⁴²

Valea Domanului, cu izvoarele sale calde și reci, era un loc vizitat cu plăcere de reșițeni, ca și valea Stârnicultui, dealurile Golul și Ghica, unde în 1935 s-a deschis un centru pentru convalescenți.¹⁴⁴³

Peștera de la Stârníc a fost descoperită în mod accidental de un vânător: în timp ce câinele său fugărea o vulpe, a căzut în peșteră. Un țăran din Cuptoare a reușit să scoată câinele, dar contra cost. Se povestește că în acea peșteră se ascundeau românii în perioada invaziilor turcești.¹⁴⁴⁴

Prima asociație turistică reșițeană, înființată în 1911 a fost condusă de vânătorul Albert Rotter. Membrii asociației făceau excursii pe valea Bârzavei, în munții Lindenfeld-Poneasca, în Cheile Nerei sau Retezat. Apoi au ajuns și către Anina, Văliug, Gârâna și pe Semenic, unde au construit cabane private și centre turistice. Exista și un ștrand al funcționarilor. Acesta era amplasat din 1918 lângă centrala Grebla, având un mare bazin din beton. Ștrandul își datorează existența înaltului funcționar Koloman Richting.¹⁴⁴⁵

În anul 1961 câțiva tineri reșițeni pun bazele „Cercului de Speologie”. În prezent se numește Asociația Speologică „Exploratorii”. Vreme de 30 de ani, de la constituire, asociația va fi condusă de către Gunther Karban. Remarcabilă este

¹⁴⁴¹ Josef Windhager, *op. cit.*, p.50.

¹⁴⁴² Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 20.

¹⁴⁴³ Josef Windhager, *op. cit.*, p. 51.

¹⁴⁴⁴ Josef Windhager, *Gründung und Gestaltung Reschitzas*, în *Reschitzauer Zeitung*, numerele 11-18, ianuarie, 1940, Reșița, p. 52; vezi și Mircea Rusnac, O lucrare puțin cunoscută despre trecutul Reșiței (3), Scris la: 08.11.2012, PrintEmail.

¹⁴⁴⁵ Josef Windhager, *Gründung und Gestaltung Reschitzas*, în *Reschitzauer Zeitung*, numerele 11-18, ianuarie, 1940, Reșița, p. 53-54.

activitatea acesteia, concretizată în descoperiri de peșteri și avene, precum și realizarea unor studii de biospeologie și hidrogeologie. De asemenea, pentru protejarea comorilor subterane membrii asociației au montat porți metalice la gurile celor mai însemnate peșteri pentru a le proteja.¹⁴⁴⁶

În 1977 se înființează Asociația „Prietenii Munților”. În afară de obișnuitele drumeții prin munții Banatului și-a propus și alte obiective. Între acestea se numără: promovarea turismului montan și a sporturilor de iarnă în general, educarea tinerilor în spiritul practicării unui turism civilizat, dobândirea de cunoștințe noi despre natură și ocrotirea ei, deschiderea de noi trasee turistice dar și întreținerea celor existente.¹⁴⁴⁷

Principalele trasee din Reșița spre Semenic sunt următoarele:

- Reșița-Văliug (prin Cuptoare) - 18 km;
- Reșița-Văliug (pe apa Bârzavei) 18 km, timpul necesar aproximativ 6 - 8 ore;
- Reșița-Anina (prin Comarnic) - 34 km;
- Reșița-Anina (prin Carașova) - 34 km.¹⁴⁴⁸

Traseele turistice cele mai importante din Semenic sunt următoarele:

- Semenic - Trei Ape - Slatina Timiș, 32 km, pe jos aproximativ 7 - 8 ore;
- Semenic – Comarnic - Carașova, 30 km, timp necesar aproximativ 8 - 9 ore;
- Semenic - Lacul Buhui - Anina, 25 km, timp necesar 6 - 8 ore.¹⁴⁴⁹

Cele mai căutate obiective turistice din jurul Reșiței sunt următoarele:

- Secu - lacul de acumulare cel mai apropiat de Reșița; descrierea lui este realizată astfel: „construit pe Bârzava în 1964, este denumit și Podu – Secu. S-a construit pentru alimentarea cu apă potabilă și industrială a Reșiței. Este așezat la o altitudine de 350 m, în spatele unui baraj de beton ce reține apa la 30 m înălțime. Lacul este situat la cotul ce îl face Bârzava spre vest, orientat pe direcția est-vest și se întinde pe o lungime de 6 km, având o suprafață de 105 hectare și un volum de apă de 8 milioane mc. Fiind situat în apropierea Reșiței, lacul a devenit în timp o adevărată stațiune turistică, pe malul lui fiind construite mai multe amenajări cu scop comercial și turistic, cel mai cunoscut fiind Șura Ortacilor. Lacul a fost populat cu păstrăv curcubeu și crap în principal, dar și cu alte specii de pești. Accesul este asigurat pe drumul care pleacă din Reșița și ajunge la lac după 6 km și 13 km până la Șura Ortacilor.”¹⁴⁵⁰

- Văliug (Franzdorf) – vechea așezare formată după anul 1780 de oamenii care produceau mangalul pentru uzinele din Reșița; în 1908 - 1909 s-a fost construit aici primul lac de acumulare (Lacul Vechi) de aproximativ 12 ha; mai târziu s-a construit un al doilea lac (de 56 ha), cu o lungime de peste 3 km și având un debit de 10 milioane mc apă; Lacul Văliug – denumit și Breazova este descris astfel: „este situat pe râul Bârzava, la 3 km aval de comuna Văliug, la altitudinea de 500 m. Orientat pe direcția generală de curgere a Bârzavei, sud-nord, lacul este format în spatele a două baraje din beton: unul pe firul principal al văii, lung de 90 m, servind pentru deversarea apei în caz de viitură, și al doilea lateral, constituind

¹⁴⁴⁶ Vasile Neagu, *Trasee turistice prin Reșița și împrejurimi*, Ediția a II-a, Editura Hofman, Caracal, 2014, p. 28.

¹⁴⁴⁷ *Ibidem*, p. 29.

¹⁴⁴⁸ Zeno Oarcea, *Munții Semenicului și Aninei*, Editura Stadion, București, 1970, p. 16, 20, 26.

¹⁴⁴⁹ *Ibidem*, p. 33, 36 și 40.

¹⁴⁵⁰ Paul Decei, *Lacuri de munte. Drumeție și pescuit*, Editura Sport Turism, București, 1981, p. 257.

priza de apă pentru Reșița. Lacul a fost construit pentru alimentarea cu apă a industriei Reșiței. Are o suprafață de 12 hectare și un volum de 1 milion mc, la o adâncime a apei la baraj de 25 m. Este situat în pădurea de fag cu câteva ochiuri de pin. Are maluri abrupte cu stânca la suprafață sau bine acoperite cu pietriș. Este populat cu păstrăv indigen, boiștean, păstrăv curcubeu și clean. Lacul este dat în folosința A.J.V.P.S. Reșița. Accesul la lac se face pe drumul județean Reșița – Văliug ce urmărește valea Bârzavei pe o distanță de 32 km sau pe D.J. 582 B Reșița – Văliug, de unde se coboară în lungul Bârzavei, 3 km până la lac.”¹⁴⁵¹

Crivaia – complex turistic la o distanță de 5 km de Văliug, construit într-o frumoasă poiană străbătută de apa Bârzavei;

- Semenice – la 10 km distanță de Văliug; stațiune turistică cu pârtii de schi și pentru începători;

- Gărâna (Wolfsberg), sat care a avut populație de origine germană, dar care în prezent a emigrat aproape în totalitate; satul s-a transformat într-o zonă turistică, inclusiv cu case de vacanță; începând cu 1993, anual, aici are loc la mijlocul lunii iulie *Festivalul de Jazz de la Gărâna* în Poiana Lupului;

- Trei Ape - stațiune turistică cu lac de acumulare situat la sud de satul Brebu Nou; Lacul Trei Ape este descris astfel: „s-a construit în anul 1971 la unirea celor trei izvoare – Brebu, Grădiștea și Semenice, pâraie care formează Timișul Bănățean. Acest lac este situat la altitudinea de 835 m în Depresiunea Gărâna. Are forma unui trifoi, în suprafață de 53 hectare, cu o adâncime la baraj de 30 m. Lacul se întinde pe cele trei pâraie astfel: 2 km pe pâraul Brebu, 4 km pe pâraul Semenice și 3 km pe pâraul Semenice (distanțe meandrate). Lacul este populat cu păstrăv indigen și curcubeu. Din anul 1976, pe malul stâng al lacului a început construirea unei stațiuni turistice cu toate amenajările necesare. Stațiunea este vizitată și vara și iarna, în apropiere fiind situate și două dintre cele mai pitorești sate de înălțime, inițial populate cu etnici germani – Gărâna și Brebu Nou. Lacul este accesibil pe drumul Slatina – Timiș, Brebu Nou, după 21 de km. De la lac drumul continuă prin Gărâna până la Muntele Semenice după 8 km. Se mai poate ajunge și din Reșița pe drumul spre Semenice și prin bifurcația spre stânga înainte de a urca spre Semenice. Un traseu pitoresc pleacă de la pâraul Golețului, de la cantonul Carpeni, prin pădure și prin fânețele înmiresmate ale satului Brebu Nou și se ajunge la lac după două ore și jumătate.”¹⁴⁵²

- Peștera Comarnic de la cantonul Comarnic - cea mai lungă peșteră din Banat; este descrisă astfel în lucrările de specialitate: „Pâraul Ponicova dă naștere acestei peșteri. Este situată pe raza satului Iabalcea (comuna Carașova). Accesul spre această peșteră este prin Văliug, cantonul Minda, apoi pe jos pe drumul S.T.E.G.ului (o șosea forestieră ce leagă Reșița de Anina) cale de 14 km până la cantonul Comarnic. La 200 m de acesta este intrarea în peșteră pe versantul stâng al văii. Peștera este la 400 m altitudine și este considerată cea mai frumoasă din Banat din următoarele motive: sălile monumentale, masivitatea și grandoarea formațiunilor ei stalagmitice.”¹⁴⁵³

¹⁴⁵¹ *Ibidem*, p. 256.

¹⁴⁵² *Ibidem*, p. 257.

¹⁴⁵³ T. Orghidan, Șt. Negrea, Gh. Racoviță, C. Lascu, *Peșteri din România, Ghid turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 132.

- Cheile Carașului - chei lungi de aproximativ 15 km ce ajung până aproape de Carașova;

- Peștera Popovăț - are galerii de 1.120 m, dispuse pe două etaje.¹⁴⁵⁴

Dacă există interes pentru a vizita alte locuri ce nu țin de munte, dar nu sunt la distanțe mari de Reșița, acestea sunt următoarele:

- Ocna de fier - poate fi vizitată „Colecția de minerale și flori de mină” aparținând lui Constantin Gruescu;

- Dognecea - așezare cu tradiție milenară în domeniul mineritului (aur și argint exploatat încă de pe vremea romanilor); în nordul localității sunt două lacuri de acumulare - Lacul Mic, numit și *Lacul nufurilor*, declarat rezervație botanică, și Lacul Mare, numit și La Zid, din cauza barajului construit pe pârâul Dognecea.

Cei care nu au ocazia să viziteze împrejurimile Reșiței, pot să facă un tur al orașului unde se mai păstrează clădiri care merită a fi văzute. În fond, o localitate își păstrează amintirile prin vestigiile sale materiale, în primul rând. Pentru Reșița cele mai reprezentative sunt acestea (le prezentăm începând din partea de jos a orașului și cu mențiunea că la majoritatea dintre ele datațiile se găsesc la capitolele specifice):

- parcul de lângă muzeul Banatului Montan, parc în care se află Catedrala cea nouă din Govândari și în fața ei monumentul eroilor. Acesta este proiectat din oțel inoxidabil de sculptorul Constantin Lucaci și a fost dezvelit în 2003. Pe soclul placat cu marmură neagră este scris textul în limba latină: „Dulce et decorum est pro patria mori”, („Este plăcut și înălțător să mori pentru patria ta”).

- Muzeul Banatului Montan;

- Muzeul de locomotive;

- Ruinele Bisericii tip sală și necropolă medievală, sec. XIV – XV, pe dealul

Ogășele;

- Centrul civic cu impresionanta fântână;

- Biserica mutată din centrul civic;

- Palatul Cultural;

- Podul de la vamă, 1931, primul pod nituit și sudat din țară;

- Gara Reșița Sud, 1932;

- Parcul „Cărășana”, în care se află monumentul germanilor deportați în U.R.S.S. (inaugurat în 1995, a fost singurul din România până atunci); este opera artistului plastic reșițean Hans Stendl; în apropierea parcului, pe malul Bârzavei, este amplasată fosta vilă Koch, acum sediul Casei Corpului Didactic;

- Casa de Cultură a Sindicatelor;

- Protopopiatul ortodox, în curtea căruia se află fosta biserică greco-catolică, datând din anul 1908;

- Biserica romano-catolică „Maria Schnee”, din 1771, refăcută în forma actuală după incendiul care a distrus-o în 1848; în curtea ei se află statuia Sfântului Ioan Nepomuk;

- Sinagoga, sec. XIX;

¹⁴⁵⁴ Șerban Dragomirescu, *ROMANIA – Ghid turistic*, Editura Sport – Turism, București, 1983. pp. 396-399.

- Dealul Crucii este cel mai înalt punct al localității; are denumirea de la Crucea lui Herglotz,¹⁴⁵⁵ ridicată la 29 iunie 1874 de către muncitorii reșițeni în memoria evenimentelor și a victimelor din oraș din timpul revoluției de la 1848;

- Biserica Evanghelică, sec. XIX ;

- Catedrala Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” - Reșița Montană;

- Grădina Zoologică sau Parcul zoologic „Ion Crișan”. A fost deschis, în 3 iulie 1871, la un secol de la înființarea uzinelor, cu numele de „Josefin”. În anii 1882-1883 el a fost amenajat ca un parc propriu-zis de către inspectorul silvic Robert Novacsek, care a plantat acolo toate speciile de arbori aflate pe teritoriul de atunci al S.T.E.G.-ului. În anii 1894-1898 a fost reorganizat. După 1960, profesorul Ion Crișan l-a transformat parțial în grădină zoologică, așa cum a rămas până astăzi. Are în el următoarele specii de arbori foarte rari în Europa:

- Mimosa (arbore de mătase);

- Tulipul (arbore de lalea);

- Gingko (arboarele pagodelor, arboarele memoriei);

- Chiparo (chiparosul de baltă);

- Sakura (cireș japonez);

- „Podul Stavila”, 1930, este cel mai vechi pod arcuit integral sudat din România și al treilea din Europa;

- Uzina hidroelectrică Grebla și Castelul de apă din amonte, 1903-1904.¹⁴⁵⁶

Întreprinderea Comunală Reșița a avut în administrare și două hoteluri: Bârzava cu 17 camere și Comarnic cu 25 de camere. După 1990 acestea au fost demolate.¹⁴⁵⁷

Împrejurimile Reșiței au început să fie puse în valoare din punct de vedere turistic tot mai mult. De aceea, bazele turistice din jurul Reșiței s-au înmulțit astfel:

- în 1969 se amenajează Casa Baraj;

- 1970 primele amenajări pentru tabăra de la Râul Alb și construcția zonei Secu și Șura Ortacilor, debarcaderul de pe lacul Văliug, ștrandul nou municipal.¹⁴⁵⁸

La data de 26 iunie 2002 s-a inaugurat în Parcul Tricolorului, Monumentul Eroilor Neamului și Pavilionul Tricolorului. Monumentul are o înălțime de 17 m cu tot cu soclu.¹⁴⁵⁹

În anul 2014 erau următoarele hoteluri: *Boreal, Best Western Rogge, Dușan și fiul Nord, Dușan și fiul Sud, Intim și Semenit*; pensiunile în același an erau: *Vila Arsenal, Brândușa, Ca la mama acasă, Castillo, Complex Atlantic, Complex Turist, Club Castel, Dănuț, Pensiunea 5M, Flavia, Gina, Monyfaith, Centrul de agrement Râul Alb*.¹⁴⁶⁰ Din primăvara anului 2015 mai este și pensiunea *Memento*.

¹⁴⁵⁵ Georg Herglotz a fost conducătorul „Bürgergarde”, garda civică a Reșiței în timpul evenimentelor revoluționare de la 1848. Pe acest deal a fost amplasat atunci cel mare tun al reșițenilor, poreclit „Baba”. Crucea metalică a fost ridicată la inițiativa familiei lui Herglotz.

¹⁴⁵⁶ Pagina oficială a Primăriei municipiului Reșița.

¹⁴⁵⁷ Ion Frigură-Iliasă, *Pagini din istoria serviciilor de gospodărie comunală și locativă din Reșița (1948-1998)*, Editura Timpul, Reșița, 1998, p. 256.

¹⁴⁵⁸ *Ibidem*, p. 39.

¹⁴⁵⁹ Mircea Ioan Popa, op. cit., vol. II, p. 167.

¹⁴⁶⁰ Vasile Neagu, *Trasee turistice prin Reșița și împrejurimi*, Ediția a II-a, Editura Hofman, Caracal, 2014, p. 35-36.

XI. SPORTUL

Între multiplele preocupări ale locuitorilor Reșiței s-a numărat și activitatea sportivă. Probabil că, sub o formă sau alta, sportul a fost prezent la Reșița încă de la începutul secolului al XIX –lea dar, date despre practicarea lui în mod organizat sunt din a doua jumătate acestui veac. De remarcat faptul că reșițenii au practicat multe sporturi și mai ales, cu multă pasiune. Acest fapt s-a concretizat prin performanțele obținute la nivel național și internațional.

Multe cluburi sau asociații sportive au dispărut în timp, dar important a fost faptul că la un moment dat au fost active. Din punct de vedere cronologic, cluburile, asociațiile și instituțiile sportive din Reșița cunoscute începând din anul 1876 au fost următoarele până în anul 1965:

- 1876 – Asociația sportivă Turverein;
- 1911 – Resiczai Atletikai Club;
- 1922 – Clubul Sportiv Reșița;
- 1922 – Internationale Sport Section, (Societate Sportivă exclusivă a Muncitorilor din Reșița);
- 1924 – Societatea Sportivă Olimpia;
- 1926 – Societatea Sportivă a Angajaților de la U.D.R.;
- 1940 – Asociația Sportivă Muncitorească Reșița;
- 1947 – Locomotiva Reșița;
- 1947 – Oțelul Reșița;¹⁴⁶¹
- 1949 – Asociația sportivă Muncitorul - secția fotbal;
- 1950 – Asociația sportivă Muncitorul – secția moto;
- 1954 – Asociația sportivă Muncitorul – secțiile de popice și ciclism;¹⁴⁶²
- 1950 – Energia Reșița;
- 1958 – Metalul Reșița;
- 1958 – Clubul Sportiv Muncitoresc Reșița;
- 1961 – Clubul Sportiv Muncitoresc Reșița;
- 1965 – Clubul Sportiv Muncitoresc Reșița;
- 1965 – Uniunea de Cultură Fizică și Sport;
- 1965 – Consiliul Municipal pentru Educație Fizică și Sport;
- 1965 – Consiliul Județean pentru Educație Fizică și Sport.¹⁴⁶³

În afară de acestea, din documentele de arhivă mai aflăm de existența unor alte cluburi și asociații sportive. Astfel, în anul 1924 era Clubul Sportiv Reșița și avea ca sport tenisul. U.D.R. dă gratis Clubului Sportiv Reșița, prin adresa nr. 16/mai 1924, o suprafață de 100 m pătrați (40x2,5 m) pentru amplificarea terenului de tenis.¹⁴⁶⁴

În anul 1935 aflăm de existența unei Secții Sportive Muncitorești din Reșița (S.S.M.R.). Prin documentul nr.242/4decembrie 1935, U.D.R. face un contract de arendare pe timp de 10 ani pentru terenuri în scopuri sportive pentru

¹⁴⁶¹ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 282.

¹⁴⁶² Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 290, 292.

¹⁴⁶³ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 282.

¹⁴⁶⁴ SJANCS, Fond U.D.R., Dosar 84/1924.

Comitetul Secțiunii Sportive Muncitorești din Reșița (S.S.M.R.). În contract se menționează că pe perioada arendării nu este permis ca să se taie copacii, să se cultive, să nu se taie pomii, doar activități sportive. Arenda se plătește în bani sau produse.¹⁴⁶⁵

Puțini reșițeni știu că la Reșița a funcționat un sport mai puțin practicat, inclusiv la nivel național. Este vorba despre planorism, care era practicat pe un mic aerodrom în zona Călnicului. Aflăm de acest sport datorită adresei U.D.R. nr. 74304/29 octombrie 1935, către Aviația civilă București prin care se anunță că la U.D.R. s-a constituit ca o subsecție a secției de sport a U.D.R. – secția aeronautică pentru sportul cu plane. Numărul de membri în anul 1934 era de 20, iar în anul 1935 a ajuns la 63. S-au construit plane după modele străine, de 0,70-300 cm. În total s-au construit 110 modele. Au fost organizate 3 concursuri de modele cu timp maxim de planare 29 minute, înălțime maximă 800 m și pe o distanță liniară maximă de 14 km de la locul de lansare.¹⁴⁶⁶

Pentru practicarea sporturilor este nevoie și de baze sportive corespunzătoare. În mare parte acestea au fost construite după anul 1950. I.C.Reșița s-a implicat și în construirea unor lucrări, edificii, pentru sport. Astfel, a construit utilităților pentru complexul sportiv de pe Valea Domanului, dat în folosință în anul 1955.¹⁴⁶⁷

Treptat numărul bazelor sportive, al cluburilor și asociațiilor s-a mărit, la fel și numărul celor care practicau sportul nu numai ca pasiune ci și ca performanță. Astfel, în 1970 era stadionul Valea Domanului cu peste 12.000 locuri, cu un teren gazonat și unul de antrenament, un teren cu 600 de locuri pentru handbal în 7, pistă de atletism, vestiare și instalații social-sanitare; Reșița mai dispunea de o sală de sport cu 1.000 de locuri pentru handbal în sală și 2.000 de locuri pentru box și lupte, două săli de gimnastică pentru antrenamente și concursuri, două arene de popice cu câte două piste, săli pentru haltere, box, tenis de masă, lupte, șah, radio amatori, judo, un bazin acoperit pentru natație și unul descoperit, care are culoare olimpice, un teren pentru tenis de câmp. Sporturile nautice se puteau practica pe lacul Văliug. În 1970 erau în județ 4000 de sportivi legitimați în 278 asociații sportive. Acești sportivi au obținut în 1970 un număr de 46 recorduri naționale la seniori și juniori. Majoritatea acestor asociații sportive și sportivi erau de la Reșița.¹⁴⁶⁸

La nivelul lunii aprilie 2015 bazele sportive din Reșița sunt:

1. Complexul sportiv „Mircea Chivu”;
2. Complexul municipal de sport și sănătate „Ioan Schuster” – Bazin de înot cu dimensiuni olimpice;
3. Complex Bazine – Lunca Pomostului (actualmente lipsă de activitate; se dorește modernizarea acestuia);
4. Baza sportivă – strada Rozelor;
5. Ștrand Atlantic – strada Primăverii – Lend (concesionat pe 49 de ani);
6. Ștrandul Titanic.¹⁴⁶⁹
7. Stadionul Gloria.

¹⁴⁶⁵ SJANCS, Fond U.D.R. inv. 217, Dosar 22/1935-1939, fila 1.

¹⁴⁶⁶ SJANCS, Fond 74, Prefectura județului Caraș; Dosar 47/1935, fila 3.

¹⁴⁶⁷ Ion Frigură-Iliasă, *op. cit.*, p. 22.

¹⁴⁶⁸ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 282.

¹⁴⁶⁹ Informații de la Primăria municipiului Reșița.

Dintre toate sporturile se remarcă fotbalul (ca longevitate, interes din partea reșițenilor și performanțe la un moment dat). Astfel, în 28 iunie 1931, echipa reșițeană S.S. - U.D.R. obține titlul național după victoria cu 2-0 asupra formației H.T.V. la Sibiu. În acea perioadă echipa a susținut 36 de meciuri și a pierdut doar două, deși a jucat și cu echipe din Ungaria, Iugoslavia și Austria. Echipa de handbal S.S.- U.D.R. dădea 5 membri în echipa națională. În anul 1954 echipa de fotbal „Metalul” a uzinelor din Reșița câștigă Cupa României după victoria cu 2-0 asupra echipei Dinamo.¹⁴⁷⁰

În perioada 1977-1984 s-a acordat atenție sporită bazelor sportive din Reșița. Așa au ajuns să se construiască următoarele:

- 1 bazin de înot acoperit de 25 m lungime, 10 m lățime și 1 m adâncime pentru copii;
- 1 bazin de înot acoperit de 50 m olimpic;
- Stația de filtrare a apei;
- Sala polivalentă;
- Sala de gimnastică unde va lucra lotul național masculin sub îndrumarea antrenorului Dan Grecu;
- Clubul sportiv școlar din Govândari;
- Sala de atletism (din fostul depozit de alimente al spitalului județean);
- Patinoarul din Micro I.¹⁴⁷¹

Redăm în continuare numele cele mai reprezentative ale sportivilor și disciplinelor sportive care s-au făcut cunoscute prin performanțele lor pe plan național și internațional.

ARTE MARȚIALE - la arte marțiale *Shotokan – Karate*, Silvia Neamțu este de departe cea mai titrată sportivă din județul nostru. Astfel, ea a obținut peste 20 de medalii la concursuri (categoria junioare) de cel mai înalt nivel: multiplă campioană națională, balcanică, europeană și mondială.¹⁴⁷²

ATLETISM – Cel mai semnificativ rezultat l-a înregistrat sulițașul Gheorghe Megelea la Jocurile Olimpice de la Montreal 1976, obținând medalia de bronz, fiind antrenat de Mayer Daniel.

AUTOMOBILISM și MOTOCICLISM – În materie de automobilism sportiv Reșița a fost un creuzet de energie, talente, profesie și speranță. Profesorul de navigație în raliuri, Corneliu Țiț, a scos două volume dedicate performanțelor sportive românești în materie de raliuri și viteză. Cele mai bune rezultate le-a obținut Werner Hirschvogel, peste 70 de titluri naționale la motociclism și automobilism.

De numele lui Nicolae Izvernariu și Nicolae Zaberca se leagă primele echipe de raliuri din Reșița. Apoi, avem campionii naționali la viteză în coastă și viteză pe circuit: Constantin Gherghel, primul pilot din istoria României campion pe o mașină de formulă, Clasa Easter; Eugen Peteanu, multiplu campion național și Maestru al Sportului, Werner Hirschvogel, Dan Gruba la începători; s-au mai

¹⁴⁷⁰ Silviu Bordan, George Bogdan, *op. cit.*, p. 282.

¹⁴⁷¹ Mircea Ioan Popa, *op. cit.*, vol. I, p. 237.

¹⁴⁷² Nicolae Magiar, Eduard Magiar, *Monografia Liceului Teoretic „Mircea Eliade” din Reșița*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2013, p. 369.

remarcat sportivii Jianu Ion, Senchein Adalbert – campioni pe plan național. După 1990, s-au remarcat Mircea Pădureanu și Lucien Hora.

Echipa Reșiței a fost singura care a învins puternica echipă a U.A.P. Dacia Pitești.

Reșița a avut un circuit recunoscut pe plan internațional în Campionatul Țărilor Socialiste, Cupa Păcii și Prieteniei. La Reșița au avut loc etape de campionat la viteză pe circuit auto și moto. Colegiul Județean de Arbitrii din Reșița a fost recunoscut pentru profesionalism la nivel național. Era chemat să arbitreze etape de viteză și de raliuri în țară și străinătate. Colegiul s-a aflat ani de zile sub coordonarea ing. Anton Schulz, apoi a lui Alois Smelash. Din echipa reșițeană făceau parte: Mario Balint, Alex Naghy, Gherhard Schmidt, frații Becea și alții. Reșița a fost o pepinieră și pentru motociclism, dezvoltat de la multiplul campion național Werner Hirsghvogel.¹⁴⁷³

BOX – Gheorghe Fiat obține prima medalie olimpică din boxul românesc, Bronz la Olimpiada de la Helsinki, 1952; iar Francisc Vaștag, devine triplu campion mondial; Petre Pop, Vasile Secoșan, Pavel Nedelcea și Constantin Ciucă - campioni naționali, Gheorghe Fiat.

FOTBAL - Dorinel Munteanu, Cristian Chivu;

GIMNASTICĂ ARTISTICĂ – Marius Tobă, Ioan Checicheș, Cristina Doboșan, Cristian Stoican, Marian Sălcean, Valentin Pescaru, Vasile Cioană, iar după 1989 prin Centrul Olimpic înființat la Reșița s-au remarcat: Ioan Suciuc, Daniel Popescu, Alin Jivan, Răzvan Șelariu, Flavius Koczi. În galeria gimnastelor de legendă apare reșițeanca Teodora Ungureanu;

HALTERE – Zoro Fiat, Victor Roșu;

HANDBAL – Werner Stokl, Mihai Szucsik, Dieter Lochmann, Arpad Barabaș, Anton Ferenschutz; echipa de handbal U.C.M.Reșița (antrenată de Aihan Omer) s-a afirmat pe plan național și european, nivel la care a câștigat de trei ori consecutiv cupa E.H.F.

ÎNOT – Sub conducerea antrenorului emerit prof. Ioan Schuster, se obțin numeroase medalii în competițiile naționale, iar din anul 1961 și în competițiile internaționale. Andrei Anca este prima înotătoare româncă participantă la Jocurile Olimpice, iar dintre cei mai merituoși înotători reșițeni amintim: Brigitte Prass – finalistă la Jocurile Olimpice de la Moscova, Eugen Almer, Nicolae Tat, Zeno Giurasa, Mircea Hohoiu, Luminița Dobrescu, Carla Negrea;

JUDO – Simona Richter, medaliată olimpică și europeană, Minodora Nemeș – campioană balcanică, iar A.S Muncitorul Reșița titlul de campioană pe echipe în anul 1992;

LUPTE GRECO-ROMANE – La Jocurile Olimpice de la Berlin 1936 participă Augustin Schvirtzenbeck, iar la Jocurile Olimpice de la Helsinki 1952 – Dumitru Cuc; în 1960 la Roma – Mihai Schultz, iar 1964 Tokio – Marin Bolocan și 1968 Mexico City – Simion Popescu, care cucerește medalia de bronz, tot el participând și la Munchen 1972;

LUPTE LIBERE – Cele mai notabile rezultate le-a avut secția de la C.S.M. Reșița prin Ștefan Stângu – participant la Jocurile Olimpice de la Tokio (1964), Mexico City (1968) – locul IV, Munchen (1972), Gheorghe Rașovan – vicecampion

¹⁴⁷³ Informații oferite de jurnalistul Mario Balint.

european și participant la Jocurile Olimpice de la Moscova (1980), Romică Rașovan – campion european de tineret și participant la Jocurile Olimpice de la Barcelona. Inceput cu anul 2002 secția de lupte libere și de lupte feminine a noului club C.S.M. Reșița obține din nou rezultate notabile devenind în prezent cea mai puternică secție pe ramura de sport din județ. În perioada 2002-2009 se remarcă: Diana Mudrag (multiplă medaliată la campionate europene și mondiale), Roxana Nastrusnicu (medalie de argint la CE juniori), Valentin Popescu (triplu campion național), Caraș Vlad Vasile 2013-2015, toate sub coordonarea antrenorilor emeriți Adrian Dacica și Ilie Ene;

PATINAJ – datorită pasiunii antrenorului Monica Droc, dintre sportivii reșițeni s-au remarcat: Ramona Velișcu și Ramona Cruțeru cu rezultate în campionatele naționale și balcanice;

POIȘTE – Se remarcă campionii mondiali Ion Micoroiu și Maria Stanca, iar echipa masculină Olimpia Reșița câștigă Cupa Campionilor Europeni; Marika Zisick a fost multiplă campioană națională.

SCHI ALPIN ȘI FOND – demn de remarcat este participarea Margaretei Arvai Frățilă la schi fond la JO 1956, Elisabeta Suciuc locul I la coborâre și locul V la slalom special la Jocurile Mondiale Universitare Chamonix;

VOLEI – Frații William și Helga Schreiber, foști componenți ai echipelor reprezentative ale României au început să practice voleiul la Reșița.

De asemenea s-au înregistrat performanțe sportive notabile și la alte discipline precum șah și radioamatorism. Ca o încununare a talentului, a valorii și a abnegației în pregătire sportivii reșițeni au ajuns în arenele olimpice:

JOCURILE OLIMPICE DE VARĂ

Ediția a X-a, Berlin, 1 – 16 august 1936

Frederic Drăghici – gimnastică;

Dan Alexandru – gimnastică;

Augustin Schwirtzenbeck – lupte greco-romane;

Ediția a XII-a, Helsinki, 19 iulie – 3 august 1952

Gheorghe Fiat – box, medalie de bronz, prima medalie olimpică pentru un boxer român;

Andrei Kerekeș – gimnastică;

Zeno Dragomir – atletism;

Dumitru Cuc – lupte greco-romane;

Ediția a XIV-a, Roma, 25 august – 11 septembrie 1960

Nicolae Puiu – box;

Mihail Șulț – lupte greco-romane;

Ediția a XV-a, Tokyo, 10 – 24 octombrie 1964

William Schreiber – volei

Cristina Doboșan – gimnastică

Constantin Ciucă – box

Nicolae Puiu – box

Marian Bolocan – lupte greco-romane

Ștefan Stângu – lupte libere

Ediția a XVI-a, Mexic, 12 – 27 octombrie 1968

Simion Popescu – lupte greco-romane, medalie de bronz

Ștefan Stângu – lupte libere

Andrei Anca – înot

Constantin Ciucă – box

Ediția a XVII-a, München, 26 august – 11 septembrie 1972

Werner Stockl – handbal, medalie de bronz cu echipa

William Schreiber – volei

Ștefan Stângu – lupte libere

Simion Popescu – lupte greco-romane

Eugen Almer – înot

Ediția a XVIII-a, Montreal, 17 iulie – 1 august 1976

Gheorghe Megelea – atletism, medalie de bronz la aruncarea suliței:
87,16m. Este prima medalie olimpică cucerită de un bărbat la atletism.

Teodora Ungureanu – gimnastică, 2 medalii de argint la paralele și cu
echipa

Werner Stockl – handbal, medalie de argint cu echipa

Ion Checicheș – gimnastică

Ediția a XIX-a, Moscova, 19 iulie – 3 august 1980

Brigitte Prass – înot

Gheorghe Rașovan – lupte libere

Ediția a XXI-a, Seul, 17 septembrie – 2 octombrie 1988

Francisc Vaștag – box

Luminița Dobrescu – înot

Ediția a XXII-a, Barcelona, 25 iulie – 9 august 1992

Francisc Vaștag – box

Luminița Dobrescu – înot

Carla Negrea – înot

Diana Ureche – înot

Simona Richter – judo

Ancuța Goia – gimnastică ritmică

Romică Rașovan – lupte libere

Ediția a XXIII-a, Atlanta, 19 iulie – 4 august 1996

Francisc Vaștag – box

Luminița Dobrescu – înot

Carla Negrea – înot

Loredana Zisu – înot

Simona Richter – judo

Ediția a XXIV-a, Sydney, 15 septembrie – 1 octombrie 2000

Simona Richter – judo, medalie de bronz

Ediția a XXV-a, Atena, 11 – 29 august 2004

Răzvan Șelariu – gimnastică, medalie de bronz cu echipa

Daniel Popescu – gimnastică, medalie de bronz cu echipa

JOCURILE OLIMPICE DE IARNĂ

Ediția a VII-a, Cortina d'Ampezzo, 26 ianuarie – 5 februarie 1956

Margareta Arvay Frățilă – schi

Ediția a XX-a, Torino, 10 – 26 februarie 2006

Mihai Galiceanu – schi.¹⁴⁷⁴

¹⁴⁷⁴ Informații oferite de prof. Liliana Dacica. Despre istoria sportului cărășan va apare un volum cu toate detaliile.

REZUMATE

RÉSUMÉ

Reșița a une histoire séculaire. On écrit beaucoup sur cette localité, tous les matériaux publiés se rapportent à des certains aspects de la vie de Reșița (économie, industrie, culture, tourisme, etc). La manière dans laquelle on a écrit sur la ville de Reșița est très variée: des sujets et des domaines d'activité très différents, des phrase pathétiques, des informations techniques, de la mélancolie, des accents sentimentaux jusqu'à l'expression sobre.

Jusqu' à l'apparition de ce travail aucun matériel n'a présenté complètement, mais d'une manière selective et équilibrée tout ce qu'on sait sur le municipe, qui se trouve sur la rivière Bârzava. C'est la grande raison pour laquelle nous avons décidé à écrire la monographie du municipe de Reșița.

Ce travail – ci se propose à présenter d'une manière plus accessible au grand public, mais sans faire rabat à la rigueur scientifique, l'histoire monographique du municipe de Reșița, dans des chapitres, nommés génériquement, d'après une expression classique:

- le cadre géographique;
- l'histoire et la vie politique;
- la population et l'urbanisme;
- l'administration;
- l'économie,
- la vie sociale;
- l'enseignement;
- l'église;
- la culture, le sport, le tourisme.

L'histoire de la ville de Reșița – est marquée profondément par le développement industriel, mais les autres aspects sont quand même significatifs: la vie sociale, culturelle, religieuse etc.

La description dans une manière selective c'est le but de cette démarche, en partant de l'étimologie du mot monographie (c'est-à-dire l'étude scientifique d'un sujet, le grec „mono+graphie - „description”), quelques chapitres sont denses dans ce travail parce que le volume d'information a été riche.

A côté des matériaux d'archive on a utilisé comme bibliographie des travaux de manuscrit, donc sans être publiés. Il y a des passages qui ont été reproduits à la manière spécifique au siècle, comme par exemple au XIX-e siècle, dans ces textes on n'a pas intervenu et on a gardé le texte du document. On a trouvé des mots rares qui n'ont pas été inclus dans le dictionnaire de la langue roumaine, mais qui provenaient d'autres langues: l'hongrois, l'allemand.

On n'a pas tenu compte de l'époque de l'apparition des travaux consultés, c'est-à-dire; avant et après 1945, avant ou après 1989, l'important c'était l'information et si on pouvaient l'utiliser. Dans quelques situations, pour pouvoir apporter les informations à jour, respectivement au niveau de l'année 2015, on a

utilisé des sources directes de ceux qui pouvaient en offrir y inclusivement les informations orales.

J'ai apprécié les informations scientifiques des travaux de quelques historiens d'origine roumaine (Rudolf Gräf, Cristian Rudolf, Mircea Rusnac, Dumitru Țeicu, Ilie Uzum, Attila Varga, Vasile Zaberca) et les étrangers, (Sandor Mihalik, Frigyes Pesty, Ernő Speidel, Jenő Szentklaray) mais aussi les travaux qui proviennent des personnes de formation intellectuelle différente, aussi des roumains comme des étrangers aussi: des ingénieurs, des économistes, des journalistes (Silviu Bordan, George C. Bogdan, Victor Brătfălean, Gheorghe Cimponeriu, T. Cocârlă, Coriolan Cocora, Johann Jakob Ehrler, F.V. Fabian, Francesco Grisellini, Ion Frigură Iliasă, Dumitru Jompan, Gheorghe Jurma, D. Mareș, Gheorghe Molin, Ion Păsărică, D. Perianu, Josef Windhager, I. Zahiu).

C'est dramatique le fait, que pendant la révolution de 1848 à Reșița, après les événements violents de décembre 1848, à côté d'autres immeubles, a brûlé entièrement l'archive usinale, ainsi que, des documents de valeur inestimable du point de vue; historiquement sont perdues pour toujours.

Quand même, nous sommes contents qu'on peut offrir dans ce volume des informations inédites des documents recherchés en archive.

Ainsi, on a pu introduire dans cette monographie des informations qu'on ne retrouve pas dans d'autres travaux publiés de type monographie: comment on gère à la Mairie les problèmes, liés de chiens vagabonds, la prostitution, les élèves qui absentaient immotivément, les aliments achetés par carte de rationnement dans la période entre les deux guerres mondiales, le planorisme, la loge massonique (d'un travail récemment apparu) etc.

Le siècle passé, on a publié plusieurs travaux (quelques uns de petites dimensions, seulement quelques pages) le nom de La monographie de Reșița; quelques uns ont été rédigés, à l'ordre des autorités administratives supérieures; il y a aussi La monographie de l'arrondissement de Reșița.

Dans chaque chapitre on a introduit des informations, considérées significatives et d'une manière équilibrée, envers les autres partis du travail. Aussi, alors, quand sur le même fait, on a eu plusieurs sources, même différentes, on a donné toutes les informations pour avoir une image complète, en plus les auteurs du travail ont évité les conclusions absolues, des assertions subjectives, des opinions politiques, ou des jugements de valeur.

Dans le premier chapitre sur *Le cadre géographique* on a offert les informations nécessaires à ce domaine. C'est la partie où abonde (à la différence des autres chapitres) une multitude de dates différentes, des sources différentes. Beaucoup de toponimiques et hydronimiques sont utilisés par les auteurs avec des dénominations différentes.

Le chapitre qui se rapporte à *L'historique* de la localité et la vie politique, il est plus consistant en informations.

Bien que les informations sur Reșița apparaissent d'une manière sporadique et sous différentes formes, quand même la première attestation sûre, du point de vue documentaire, date de 1673, alors quand Reșița est mentionné dans un registre d'impôts turc.

Jusqu'à 1891 on parle de deux localités, c'est –à – dire, Reșița Română (Roumain), l'ancienne localité celle initiale et Reșița Montană (Montagneux) – cette partie est apparue plus tard. De 1891 on parle d'une seule localité et puis, le décembre 1925 on passe officiellement puis de la commune rurale à la ville Reșița, c'est-à-dire une localité urbaine.

Du point de vue historique il y a quelques étapes dans l'évolution de Reșița:

1. 1771-1855, les debuts industriels;
2. 1855-1920, la période de développement pendant le S.T.E.G.;
3. 1920-1948, la période des U.D.R.;
4. 1948-1989, la période de maximum développement de tous les points de vue.

Dans le chapitre *Population et urbanisme* on a bénéficié des informations suffisantes, mais en ce qui concerne la population, elles ne sont pas toujours en concordance avec les sources.

En échange à l'urbanisme, l'information abonde, et on a sélectionné ce qu'on a considéré plus significatif. Ce qui attire l'attention pour tous les lecteurs c'est la simple évolution de la population de Reșița. Ainsi jusqu'à 1989 le nombre des habitants s'accroît toujours (à petites exceptions pour quelques années) en 1717 ils étaient aproximativement 250 habitants en 62 de maisons, et en décembre 1989 Reșița avait 110.260 habitans, mais à partir de 1992 jusqu'à présent, le nombre diminue en permanence

Dans le chapitre *L'Administration* il y a des informations suffisantes et inédites (de l'archive). La modalité par laquelle les maires et ceux qui les aident à diriger les destins de Reșița – au parcours des temps – peut être remarquée au moins par comparaison.

Le chapitre dédié à *L'économie* est le plus consistant et il abonde en information. On a pris en considération les faits les plus significatifs pour l'entière évolution de cette localité. Il faut remarquer quelques aspects d'exception sur l'évolution industrielle à Reșița –à partir de 1771 jusqu'à présent.

- si, du point de vue chronologique, historiquement, les usines de Reșița – datent depuis 1771, d'autres grandes et reconnues usines metallurgiques européennes se fondent le siècle suivant; les usines Krupp d'Essen existaient déjà en 1881; l'usine metallurgique de Vitkovice (Boemia) - 1829, l'usine MAN de L'Alemagne - 1834, celle de Donawitz (Autriche) - 1836, les usines Skoda de Pilsen (Tchekie) - 1859-1860;

- la deuxième moitié du XIX-e siècle les usines de Reșița – arrivent à être connues en Europe avec leurs produits et on paticipe aux expositions

internationales de Londres (1862), Paris (1867) et Vienne (1873) et nationales de Timișoara (1896), Budapest (1885), à Reșița, on a fabriqué (parmi les premières usines du monde) ferromanganèse et ce nouveau produit a été exposé pour la première fois dans le monde à l'exposition internationale de Vienne en 1873;

- depuis 1872 on commence la production de locomotives;

- dans la période de S.T.E.G. parallèlement avec le lever du niveau qualitatif et la diversification de la production, celle-ci a augmenté aussi quantitativement; dans la période jusqu'à 1855 -1919 la production de construction de machines a agrandi de 41 fois;

- U.D.R., a connu dans la période, entre les deux guerres mondiales l'une des meilleures étapes de son histoire, en étant la plus grande société industrielle de Roumanie; dans la production d'acier en 1924 sa contribution était de 100%; 400 ponts et de petits ponts métalliques construits pour Roumanie et d'autres États européens; l'année 1939 Reșița – donnait 100% de la production de coke; en 1927 Reșița a le poids à la construction de locomotives de 100%, aussi Reșița a le monopole à la construction de ponts et des constructions métalliques, des ramifications de chemins de fer, des roues montées, des wagons et des machines électriques;

- le septembre 1955 on a inauguré la locomotive réalisée à Reșița avec le numéro 1000;

- en 1970 on a monté les agrégats à la grande hydrocentrale des Portes-de-fer; ceux –ci étaient produits à Reșița – sur le projet de I.C.P.E.H., les turbines ayant le diamètre rotor de 9,5 m, le plus grand du monde a - cette date-là;

- la construction des moteurs Diesel pour les locomotives;

- la construction des moteurs navals.

Dans les chapitres suivants (*La vie sociale, L'enseignement, La santé, La culture, L'église*) on a évidencié des aspects qui montrent que Reșița ne signifie seulement l'industrie lourde, mais qu'il y a – une vie sociale intense que les habitants de la ville de Reșița ont su créer une culture apprendre, faire du sport, avoir soin de la santé et de la vie spirituelle.

Prof. Ștefania TALIGAȘ

Colegiul Național „Mircea Eliade” Reșița

ZUSAMMENFASSUNG

Reschitza hat eine jahrhundertelange Geschichte. Obwohl ziemlich viel über diese Stadt geschrieben wurde, beziehen sich alle veröffentlichten Stoffe nur auf bestimmte Aspekte (Wirtschaft, Industrie, Kultur, Tourismus), deshalb haben wir uns vorgenommen die Monografie der Stadt Reschitza zu schreiben.

Die vorliegende Arbeit stellt schlicht und einfach dem grossen Publikum die monografische Geschichte der Stadt Reschitza vor, die in den folgenden klassisch formulierten Abschnitten unterteilt ist:

- Der geographische Rahmen;
- Der historische Hintergrund und das politische Leben;
- Die Bevölkerung und die Urbanität;
- Die Verwaltung;
- Die Wirtschaft;
- Das soziale Leben;
- Der Unterricht;
- Die Kirche;
- Die Kultur, der Sport und der Tourismus.

Obwohl die Geschichte der Stadt sehr stark von der industriellen Entwicklung geprägt ist, sind die anderen Aspekte, die sie vervollständigen, genauso bedeutend: das soziale, kulturelle und religiöse Leben usw. Eine selektive von der Etymologie des Wortes Monografie (grössere wissenschaftliche Einzeldarstellung, aus dem griechischen "mono"+"graphie"= "Einzeldarstellung") ausgehend ist die Beschreibung dieser Aspekte der Zweck unserer Arbeit. An manchen Abschnitten wurde mehr geschrieben, weil der Gehalt der Informationen sehr umfangreich war.

Außer den Archivmaterialien wurden als Bibliographie auch Manuskripte benutzt. Es gibt auch Passagen, die buchstäblich in der Originalsprache z.B. des 19. Jahrhunderts zitiert wurden.

Wir haben seltene Wörter angetroffen, sogar Wörter , die in keinem Wörterbuch der rumänischen Sprache eingetragen sind; Wörter, die aus der ungarischen oder deutschen Sprache stammen. Es wurden Bücher benutzt, die vor oder nach 1945 und vor oder nach 1989 veröffentlicht wurden. In manchen Situationen wurden auch Nachrichten benutzt, die uns mündlich übermittelt wurden. Wir haben die wissenschaftlichen Informationen aus den Arbeiten mancher rumänischen (Rudolf Gräf, Cristian Rudolf, Mircea Rusnac, Dumitru Ţeicu, Ilie Uzum, Attila Varga, Vasile Zaberca) und ausländischen Historiker (Sandor Mihalik, Frigyes Pesty, Ernő Speidel, Jenő Szentklaray) geschätzt, aber auch mancher von anderen Berufen rumänischen und ausländischen Autoren: Ingenieure, Wirtschaftler, Journalisten (Silviu Bordan, Geeerge C. Bogdan, Victor Brăţfălean, Gheorghe Cimponeriu, T. Cocârlă, Coriolan Cocora, Johann Jakob Ehrler, F. V. Fabian, Francesco Grisellini, Ion Frigură Iliasă, Dumitru Jompan,

Gheoghe Jurma, D. Mareş, Gheorghe Molin, Ion Păsărică, D. Perianu, Josef Windhager, I. Zahiu).

Es ist eine dramatische Tatsache, dass in der Revolution von 1848 in Reschitza, nach den violenten Ereignissen im Dezember 1848, viele Gebäude aber auch das ganze Werkarchiv verbrannt wurden, auf dieser Weise sind wertvolle, historische Dokumente für immer verschwunden.

Trotzdem sind wir zufrieden in diesem Buch ganz neue, noch nicht herausgegebene Informationen aus den in Archiven recherchierten Dokumenten anzubieten. So konnten wir Daten an dieser Monografie einführen, die in keiner veröffentlichten monografischen Arbeit vorkommen: Wie verwaltete das Rathaus Probleme der herrenlosen Hunde, der Prostitution, der Schüler, die die Schule schwänzten, der rationalisierten Lebensmittel in der Zwischenkriegszeit, der masonischen Loja (in einer neulich veröffentlichten Arbeit) usw.

Im vorigen Jahrhundert wurden mehrere Arbeiten (manche ganz kurz sogar) unter dem Titel: Die Monografie von Reschitza veröffentlicht, aber auch welche, die unter anderen Titeln veröffentlicht wurden, aber die Form dieser Arbeiten war doch die Monografie.

In jedem Abschnitt wurden nur jene Informationen eingeführt, die als bedeutend galten. Und wenn es über eine Tatsache mehrere verschiedene Quellen vorhanden waren, wurden alle genau wiedergegeben, damit der Leser einen vollständigen Eindruck gewinnt. Außerdem vermieden es die Autoren dieser Arbeit politische Meinungsäußerungen oder absolute Schlussfolgerungen zu ziehen.

Das erste Kapitel behandelt den geographischen Rahmen. Da wurden unterschiedliche Daten aus verschiedenen Quellen angeführt. Viele Ortsnamen und Flussnamen sind von den Autoren unter verschiedenen Namen erwähnt.

Das auf die Geschichte der Stadt Reschitza und das politische Leben beziehende Kapitel umfasst sehr viele Informationen. Reschitza wurde 1673 in einem türkischen Durchsetzungsregister das erste Mal urkundlich erwähnt.

Bis 1891 sprechen wir von zwei Ortschaften und zwar Reşiţa Română, die alte Ortschaft und Reşiţa Montană, die erst später erschienen ist. Von 1891 spricht man von einer einzigen Ortschaft und erst später, im Dezember 1925 ersetzt man offiziell die alte Benennung als Dorfgemeinde durch die neue Bezeichnung: die Stadt Reschitza.

Vom historischen aber auch industriellen Gesichtspunkt aus durchläuft die Entwicklung der Stadt Reschitza einige Etappen:

1. 1771-1855 die industriellen Anfänge;
2. 1855-1920 der Entwicklungsabschnitt in der S.T.E.G.-Zeit;
3. 1920-1948 die U.D.R.-Periode;
4. 1948-1989 die maximale Entwicklungsperiode unter allen Aspekten.

Im Kapitel Bevölkerung und Urbanität verfügten wir über genug Informationen, aber die Quellen in Bezug auf die Bevölkerung stimmen nicht

immer überein. In Bezug auf die Urbanität hatten wir Zugang an so vielen Informationen, dass wir nur das Bedeutendste ausgewählt haben. Bis 1989 hat das Bevölkerungsniveau immer zugenommen (mit wenigen Ausnahmen für bestimmte Jahre): 1717 waren ungefähr 250 Einwohner und 62 Häuser, im Dezember 1989 waren 110.260 Einwohner, aber ab 1992 bis heute spricht man von einer ständigen Bevölkerungsabnahme.

Das Kapitel Verwaltung hat zum Inhalt neue (aus dem Archiv) und genug Informationen. Die Art und Weise, wie die Bürgermeister das Schicksal der Stadt Reschitza geführt haben, kann man vergleichend geschätzt werden.

Das Kapitel, das der Wirtschaft gewidmet wurde, ist am reichsten an Informationen. Nur das, was am bedeutendsten für die Entwicklung der Stadt war, haben wir übernommen. Besondere Aspekte in der industriellen Entwicklung der Stadt ab 1711 brauchen erwähnt zu werden:

Vom chronologischen Gesichtspunkt betrachtet stammen die Reschitzaer Werke aus dem Jahre 1771, während andere große berühmte metallurgische europäische Werke erst im nächsten Jahrhundert gegründet wurden: die Krupp Werke erst 1811, das metallurgische Werk in Vitkovice (Böhmen) erst 1829, das M.A.N. Werk in Deutschland erst 1834, das Werk in Donawitz (Österreich) erst 1836, die Skoda Werke in Pilsen (Tschechien) zwischen 1859-1860;

Ab der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden die Reschitzaer Werke für ihre Produkte im ganzen Europa bekannt und nahmen an den internationalen in London(1862), Paris (1867) und Wien (1873) und nationalen Ausstellungen in Temeswar (1896) und Budapest (1885) teil. In Reschitza wurde (unter den ersten Werken in der Welt) das Ferromangan hergestellt und dieses neue Produkt wurde zum ersten Mal in der Welt in Wien 1873 ausgestellt.;

- ab 1872 beginnt die Lokomotivproduktion;

- in der S.T.E.G.-Periode steigt das qualitative Wirtschaftsniveau gleichzeitig mit dem quantitativen Niveau: zwischen 1855-1919 stieg die Produktion der Maschinenbauindustrie 41-fach;

- U.D.R. kannte in dieser Zwischenkriegszeitperiode eine der besten Etappen in ihrer Geschichte, die ist bei Weitem das grösste Industrieunternehmen Rumäniens. Im Jahre 1924 hat U.D.R. den vollen Beitrag (100%) in der Stahlerzeugung geleistet; 400 metallische Brücken und S.T.E.G.e für Rumänien und andere Länder gebaut; 1939 hat Reschitza 100% der Koksproduktion gegeben; 1927 hat Reschitza 100% der Lokomotivproduktion geleistet;

- Im September 1955 wurde die in Reschitza mit Nummer 1000 hergestellte Lokomotive eingeweiht;

- 1970 wurden die in Reschitza hergestellten Aggregate an dem großen Wasserkraftwerk von dem Eisernen Tor (Porțile de Fier) angebracht. Die Turbinen hatten ein Drehdurchmesser von 9,5 Meter, die grössten in der Welt an dem Datum;

- Der Dieselmotorenbau für die Lokomotiven;

- Der Schiffsmotorenbau;

In den nächsten Kapiteln (das soziale Leben, der Unterricht, die Gesundheit, die Kultur, die Kirche) wurden die Aspekte hervorgehoben, die bewiesen haben, dass Reschitza nicht nur Schwerindustrie bedeutet, sondern auch ein intensives Sozialleben, die Reschitzaer haben Kultur gemacht, die haben Sport getrieben, sie haben sich auch um die Gesundheit und Spiritualität gekümmert.

Prof. Săndina BOROȘ
Colegiul Național „*Mircea Eliade*” Reșița

ABSTRACT

Reșița has a long secular history. Although a lot has been written about this place, all published material refers to certain life aspects of the city (economy, industry, culture, tourism etc). The way they wrote about Reșița, regardless of subject matter or activity, is varied, from pathetic twist phrases to definitions and technical information, from melancholic and sentimental touches to the sober expression.

Until the emergence of this paper there was no material to have gathered as fully but selectively and balanced everything we know about the city on the river Barzava. Thus, this would be the main reason of why we ventured to write the monograph of Reșița city.

Therefore, the paper aims to present in a form which is accessible to the public, yet without sacrificing the scientific rigor, the monographic history of Reșița city in chapters presented in a classic manner as follows:

- Geography
- History and Political Life
- Population and Urban Planning
- Administration
- Economy
- Social life
- Education
- The Church
- Culture, Sports and Tourism

Although the city's history is deeply marked by its industrial development, however there are other significant issues to add and make it a whole: the social, cultural, religious life etc. Their description in a selective manner is the goal of our approach, based on the etymology of the word **monograph** itself (the scientific study of a subject, from the Greek "mono + graphic" – "description"). Some chapters may be more consistent as well because the amount of information was accordingly.

In addition to the original material in archives, there have been used as reference papers still in the manuscript stage, so yet unpublished. There are passages that have been reproduced with the specific expression of the century, for example the 19th century; there has not been made any intervention at all, the original text being preserved as such. We came across rare words which were not included in The Romanian Language Dictionary, but taken from other languages such as Hungarian or German.

We did not pay attention to the age in which the consulted works were published, before or after 1945, before or after 1989, the most important issue was whether the information found was relevant and could have been used. In

some situations, to bring the information up to date, namely to 2015, we used direct sources from those who could offer pertinent data, including oral information.

We highly appreciated the scientific information from the works of some Romanian historians (Rudolf Gräf, Cristian Rudolf, Mircea Rusnac, Dumitru Țeicu, Ilie Uzum, Attila Varga, Vasile Zaberca) or foreign (Sandor Mihalik, Frigyes Pesty, Ernő Speidel, Jenő Szentklaray), but also that coming from people with different intellectual background, both Romanian and foreign engineers, economists, journalists (Silviu Bordan, George C. Bogdan, Victor Bratfalean, George Cimponeriu, T. Cocărlă, Coriolan Cocora, Johann Jakob Ehrler, FV Fabian, Francesco Grisellini Ion cold Ilias, Jompan Dumitru Gheorghe Jurma, D. Mares, Molin Gheorghe Ion Pussy, D. Perianu, Josef Windhager, I. Zahiu).

It's striking that during the 1848 revolution in Reșița, following the violent events of December 1848, in addition to other buildings, the entire factory archive was completely burnt down thus invaluable historical documents disappeared forever.

In spite of all previously mentioned, we are pleased to have brought together in this work unique information from the documents in the archives. So, in this monograph we have been able to enter data not to be found anywhere else in other monograph type published papers: City Hall management of stray dogs, prostitution, truancy, food cartel management during the inter-war period, the Masonic lodge (out of a recently published work) etc.

Over the last century, several papers were published under the title: "The Monograph of Reșița City" (some small, of only a few pages), plus others with different names, but actually having a monograph format; these appeared mostly on the anniversary of 200 years since the inauguration of the first blast furnace in Reșița; some were written to higher administrative order of the authorities; there is also a monograph called "***Monografia Plasei Reșița***".

In each chapter we have introduced that piece of information considered significant only, yet in a balanced manner as compared to the other parts of the monograph. Also, when several sources about the same historical fact emerged, including different sources, all data was presented as such in order for the reader to be able to make a complete image and the authors to stay away from absolute conclusions, subjective assertions, misjudgment or political opinions of any kind.

In the first chapter "Geography" we have provided specific data on the subject. It is the part where abounds (unlike in other chapters) the plurality of different data from different sources. Many place names and hydronyms are used by authors with different names.

The chapter on history and politics of the area is more consistent in information. Although information about Reșița occurs sporadically in various forms, however the first official legally secure documentary dates from 1673, when Reșița is mentioned in a Turkish ledger of charges. Until 1891 we can speak

of two different places: **Reșița Romana**, the old village and **Reșița Montana**, which came later. They started speaking of just one village in 1891 and then it was only in December 1925 that was made the official pass from the rural administrative form to that of Reșița, an urban settlement.

From the historical and industrial point of view, there are several steps in the evolution of Reșița:

- 1771-1855 – the dawns of industry
- 1855-1920 – the period during S.T.E.G.'s development
- 1920-1948 – UDR period
- 1948-1989 – the period of maximum development in all respects

In the chapter Population and Urban Planning we came across sufficient information, yet unfortunately the sources from the population were not always consistent. In exchange, the information about the Urban Planning abounded, so we needed to make a selection of what we considered to be most significant. What draws the attention of any type of reader is the evolution of Reșița's population. Thus, until 1989 the number of inhabitants increased constantly (with some exceptions for certain years): in 1717 were roughly 250 residents in 62 houses, and in December 1989 Reșița had 110,260 inhabitants, but from 1992 to the present the numbers have been constantly decreasing.

The information regarding **Administration** was both sufficient and original (those archived). The way mayors of Reșița and those who helped them over times acted can be appreciated at least by comparison.

The chapter dedicated to **Economy** is the most consistent and abundant in information. We used what we considered to have been the most significant data for the entire evolution of Reșița. Therefore, some exceptional aspects of the industrial development of the city from 1771 onwards should be mentioned:

- while in terms of chronology, and history, Reșița's factories date back from 1771 other major European metallurgical plants were set up in the next century: the Krupp factories in Essen were already there in 1811; the metallurgic plant in Vitkovice (Bohemia) in 1829; MAN plant in Germany in 1834 and the one in Donawitz (Austria) in 1836; Skoda plants in Pilsen (Czech Republic) in 1859-1860;
- in the second half of the 19th century, Reșița came to be known in Europe with their products and participated in international exhibitions in London (1862), Paris (1867) and Vienna (1873) and some national in Timisoara (1896) and Budapest (1885); Reșița manufactured (among the first factories in the world) ferromanganese and this new product was exhibited for the first time at the international exhibition in Vienna in 1873;
- in 1872 the production of locomotives started;
- during S.T.E.G.'s, along with raising the quality and diversification, production had grown significantly from the point of view of quantity also: thus, from 1855 to 1919, production machinery industry increased 41 times;

- UDR experienced during the interwar period one of the best stages in its history, by far the largest industrial company in Romania: in steel production in 1924 its contribution was of 100%; 400 steel bridges built in Romania and other European countries; In 1939, Reșița gave 100% of coke production; Reșița, in 1927, had a share in the construction of locomotives of 100%; not to forget about its monopoly on bridges and metal constructions, railway branches, mounted wheels, wagons and electric cars;

- in September 1955 Reșița celebrated the locomotive no.1000;

- in 1970 the vast hydro aggregates were fitted at Portile de Fier; they were produced in Reșița, based on the draft ICPEH turbines rotor diameter of 9.5 m, the highest in the world at that time;

- construction of diesel engines for locomotives;

- construction of naval engines.

In the following chapters (Social Life, Education, Health, Culture, Church) we highlighted those aspects that can show that Reșița does not only mean heavy industry, and there has always been an intense social life that the local people were able to create, to learn, to do sports, to take care of their health and their spiritual and cultural life.

Prof. Adriana DOBOȘ (Gheju)

Cluj-Napoca

KIVONAT

Resicabányának évszázados történelme van. Annak dacára, hogy erről a településről sokat írtak, minden ami eddig megjelent bizonyos szeleteket mutat be Resicabányából (gazdaság, ipar, kultúra, turizmus). Az ami eddig megjelent Resicabányáról, témától függetlenül rendkívül változatos, fennkölt mondatoktól kezdve egészen technikai megfogalmazásokig és információkig, melankóliától és érzelmi húroktól kezdve egészen az ünnepélyességig.

Ezen mű megjelenéséig, nem létezett olyan anyag amely minél teljesebben, ugyanakkor kiválogatva és kiegyensúlyozott módon fogta volna egybe mindazt, amit a Berzáva partján fekvő megyei jogú városról tudni lehet. Ez a fő oka annak, hogy elszántuk magunkat Resicabánya megyei jogú város monográfiájának megírására.

Jelen mű célkitűzése az, hogy a nagyközönség számára egy minél kézzelfoghatóbb formában mutassa be fejezetekre osztva Resicabánya megyei jogú város történeti monográfiáját, anélkül persze, hogy eltekintենék a tudományos követelményektől. A fejezetek elnevezése:

- Földrajzi fekvés
- Történelem és politikai élet
- A népesség és a városiasodás
- A közigazgatás
- A gazdaság
- A társadalmi élet
- A művelődés
- Az egyház
- Kultúra, sport, turizmus

Noha Resicabánya történelme rendkívüli módon viseli saját ipari fejlődésének bélyegét, mégis jelentősek az ezt kiegészítő témák: a társadalmi-, a kultúrális-, a hitélet stb. Ezeknek a válogatott módon való leírása a célja kezdeményezésünknek, kiindulván a monográfia szó jelentéséből (mármint egy bizonyos témának a tudományos bemutatása, maga a szó a görög „*mono + graphe*” – „leírás” kifejezésből származik). Egyes fejezetek terjedelmesebbek ebben a műben, mert a rendelkezésre álló adathalmaz ezt lehetővé tette.

A kiadatlan levéltári anyagok mellett, felhasználtunk a könyvészetben még kézirati stádiumban levő, vagyis nem publikált munkákat is. Olyan részek is vannak amelyeket az illető század jellegzetes kiejtését figyelembe véveadtunk vissza, mint például a XIX. sz., ezekben nem történt utólagos módosítás és megmaradt a dokumentumban szereplő szöveg. Ritka szavakat is találtam avagy olyanokat is, amelyek nem szerepelnek a román nyelv értelmező szótárában, de amelyek más nyelvekből valók mint a magyar vagy a német.

Nem vettük figyelembe az általunk tanulmányozott művek esetében ezek megjelenési korszakát, vagyis hogy 1945 vagy 1989 előtt vagy után. A fontos az volt, hogy az információk helytállóak legyenek és fel lehessen őket használni. Bizonyos esetekben, azért hogy az értesüléseket napiszintre hozzuk, mármint 2015 szintjére, közvetlen forrásokat is használtunk, olyanoktól akik ezt biztosíthaták és elfogadtunk szóbeli információkat is.

Megfelelő módon értékeltük egyes román történészek tudományos információit, mint például (Rudolf Gräf, Mircea Rusnac, Dumitru Ţeicu, Ilie Uzum, Attila Varga, Vasile Zaberca), egyes külföldi történészek ugyanilyen típusú információit, mint például (Sándor Mihalik, Frigyes Pesty, Ernő Speidel, Jenő Szentkláray), de olyan információkat is, amelyek más értelmiségi képzettségű személyektől származnak, értünk ezalatt úgy románokat mint külföldieket is, köztük mérnököket, közgazdászokat, újságírókat, mint például (Silviu Bordan, George C. Bogdan, Victor Brăţfălean, Gheorghe Cimponeriu, T. Cocârlă, Coriolan Cocora, Johann Jakob Ehrler, F.V. Fabian, Francesco Grisellini, Ion Figură Iliasă, Dumitru Jompan, Gheorghe Jurma, D. Mareş, Gheorghe Molin, Ion Păsărică, D. Perianu, Josef Windhager, I. Zahiu).

Drámai azon tény, hogy az 1848-as forradalom idején Resicabányán az 1848 decemberi erőszakos cselekmények következtében, teljes mértékben leégett a gyári levéltár is más épületekhez hasonlóan, így a történelem számára felmérhetetlen értékű dokumentumok örökre elvesztek.

Mindazonáltal elégedettek vagyunk mert ebben a kötetben eddig nem közölt értesüléseket is közzétehetünk a levéltárban kutatott dokumentumok alapján. Ebbe a monográfiába olyan adatok is bekerültek, amelyek más monográfia típusú, eddig megjelent művekben nem találhatóak, mint például az, hogy a polgármesteri hivatal hogyan kezelte a kóbor kutyák helyzetét, a prostitúciót, az igazolatlanul hiányzó diákokat. A felsoroltak mellett ugyanitt írunk a két világháború között jegyre eladott élelemről, a vitorlázó repülésről, a szabadkőművességről (egy a közelmúltban megjelent mű alapján) stb.

A múlt század folyamán több mű jelent meg (egyesek nagyon kis terjedelemben, néhány oldal csupán) *Resicabánya monográfiája* címmel, avagy más munkák más címmel, de valójában egy monográfia elemeit tartalmazva. Nagy többségük akkor jelent meg amikor a 200 éves évfordulóját ünnepelték az első resicabányai kohászati művek működésbe helyezésének. Egyeseket a helyi felső hatóságok utasítására készítették el. Létezik még egy monográfia a resicai járásról.

Minden fejezetbe az általunk jelentősnek tartott információk lettek betáplálva és ez úgy, hogy minél kiegyensúlyozottabbak legyenek a mű többi részével összehasonlítva. Abban az esetben amikor ugyanarról a tényről több forrás állt rendelkezésünkre, értünk ezalatt különbözőket is, minden információt feltüntettünk azért, hogy az olvasó egy minél teljesebb képpel rendelkezzen. A mű írói óvakodtak az abszolút következtetésektől, a szubjektív kijelentésektől, a politikai állásfoglalástól avagy az értékítéletektől.

Az első fejezetben amely a *Földrajzi környezetről* szól, található az ehhez a tárgykörhöz tartozó adatok. Más részekről eltérően ez az a fejezet amelyben tömegével fordulnak elő a különböző forrásokból származó információk. Sok föld- és vízrajzi elnevezés más névvel van megjelölve a szerzők által.

A *település történelmét és a politikai életet* bemutató fejezet töményebb, már ami az információkat illeti. Noha gyéren megjelennek adatok Resicabányáról különböző formákban, mégis az első konkrét írásos említése a településnek 1673-ból származik, amikor Resicabánya megjelenik egy török adózási nyilvántartásban.

1891-ig két településről beszélhetünk, úgy mint Románresica, a régi, eredeti település és Németresica, amely később létesült. 1891-től már egy településről beszélhetünk és aztán 1925 decemberétől hivatalosan is a település a községek közül átkerül a városok közé, így lesz Resicabánya város.

Történelmi és ipari szempontból a következő fejezetek léteznek Resicabánya fejlődésében:

1. 1771-1855 – az iparosítás kezdetei.
2. 1855-1920 – a S.T.E.G. idejében történt fejlődés.
3. 1920-1948 – az U.D.R. időszaka.
4. 1948-1989 – a legmagasabb fejlődés időszaka minden tekintetben.

A *Népesség és városiasodás* fejezethez elégséges információval rendelkezünk, de sajnos ami a népességet illeti a források néha ellentmondóak. Ezzel szemben a *Városiasodásnál* az adathalmaz bőséges, ezért ki kellett válasszuk azt amit fontosnak tartottunk. Bármely olvasó figyelmét megragadhatja Resicabánya lakosságának számbeli alakulása. 1989-ig a lakosság száma állandó növekedésben volt (bizonyos évektől eltekintve). 1717-ben 62 házban 250 lakost számoltak össze és 1989 decemberében Resicabányát 110.260-an lakták. 1992-től a lakosság száma folyamatosan csökken.

A *Közigazgatást* bemutató fejezetben elégséges, sok eddig nem közölt (levéltári) adat is a rendelkezésünkre állt. Az ahogy a polgármesterek és a velük együttműködők irányították Resicabányát az idők folyamán minimum egy összehasonlítás által véleményezhető.

A *Gazdaságnak* szentelt fejezet a legsűrűbb és a legbőségesebb, ami a rendelkezésre álló adatokat illeti. Mindent felhasználtunk amit fontosnak tartottunk ezen település fejlődésében. 1771-től erre fele a következő kivételes jellegzetességeket tapasztalhatjuk Resicabánya ipari fejlődését illetően:

- Ha időrendi és történelmi áttekintést alkalmazunk, akkor láthatjuk, hogy a Resicabányai üzemek 1771-ben létesültek, ezzel szemben más nagy és ismert európai fémmegmunkáló üzemek a következő században lettek megalapítva. Az Essen-i Krupp műveket 1811-ben alapították, a Vitkovicé-i (Csehország) vasművet 1829-ben, a németországi M.A.N. gyárat 1834-ben, a Donawitz-it (Ausztria) 1836-ban a Pilsen-i (Csehország) Škoda Műveket 1859-1860-ban.

- A XIX-ik század második felétől a resicabányai üzemek Európa szerte ismertek lettek termékeik által és résztvettek nemzetközi kiállításokon Londonban (1862), Párizsban (1867) és Bécsben (1873), de ugyanakkor hazai kiállításokon is, mint a budapesti (1885-ben) és a temesvári (1896-ban). Resicabányán állították elő (elsők között a világon) a vas és a mangán ötvözetét és ezen új termék a bécsi nemzetközi kiállításon lett először bemutatva a nagyközönségnek.

- 1872-től megkezdődik a mozdonygyártás.

- A S.T.E.G. idejében, azzal párhuzamosan, hogy változatosabb és jobb minőségű lett a termelés, ennek a mennyisége is jelentősen emelkedett. 1855-1919 között a gépgyártó ipar termelése 41-szeresére nőtt.

- Az U.D.R. a két világháború között az egyik legjobb történelmi időszakát élte át és messzemelően a legnagyobb ipari vállalat volt Romániában. 1924-ben 100%-ban biztosították az acélgyártást Romániában, 400 hidat és kisebb hidat gyártottak Románia és más európai államok számára, 1939-ben Resicabánya adta 100%-ban az ország koksztermését, 1927-ben az ország azévi teljes mozdonygyártását. A vállalatnak monopóliuma volt hidak és fémművek, a vasúti elágazások, vaskerekek, vagonok és elektromos gépek gyártásánál is.

- 1955-ben avatták fel az 1000. számot viselő mozdonyt.

- 1970-ben szerelték be a nagy Vaskapu vízierőműhöz az agregátorokat, amelyeket Resicabányán gyártottak az I.C.P.E.H terv alapján, a turbinák pedig 9,5 m propeller átmérővel rendelkeztek, ezzel a legnagyobbak voltak akkor az egész világon.

- Diesel motorok építése mozdonyok számára.

- Hajómotorok építése.

A következő fejezetekben (*Társadalmi élet, Művelődés, Egészségügy, Kultúra, Egyház*) azon jellemvonások lettek kiemelve amelyek bemutatják azt, hogy Resicabánya nem kizárólagosan nehézipart jelent, hanem létezett egy élénk társadalmi- és alkotói élet, a település lakói művelődéssel és sporttal is foglalkoztak és ügyeltek egészségükre valamint figyelmet fordítottak vallási életükre.

V.Lk.Dr. VARGA Attila

Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române,
Cluj-Napoca

Senior al Orașului Cluj-Napoca

BIBLIOGRAFIE

I. Arhive.

1. D.J.A.N. Caransebeș - Colecția de documente S.T.E.G.. D. J. A. N. Caransebeș, Fond Prefectura Caraș.
2. D. J. A. N. Caransebeș, Fond Primăria Reșița.
3. D. J. A. N. Caransebeș, Fond U.D.R.
4. D. J. A. N. Caransebeș, Fond Comisariatul de Poliție Reșița.
5. D. J. A. N. Caransebeș, Fondul Oficiul Parohial Ortodox Român - Reșița Montană.
6. Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, secția manuscrise.
7. D. J. A. N. Timișoara –secția manuscrise.
8. Arhivele de stat, București, Fond UDR, 1928-1929.

II. Lucrări speciale.

1. S. Belu, A. Ieremia – *Două secole de siderurgie la Reșița*, Reșița, 1971.
2. Victor Brătfălean- *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița 1903-1928*, Reșița, 1998.
3. Virgil Birou - *Revoluția de la 1848 în Caraș*, Editura Mirton, Timișoara, 2002.
4. Silviu Bordan, George C. Bogdan – *200 de ani de construcții de mașini la Reșița*, vol. I-II, Reșița, 1971.
5. *Buletin U.D.R. Studii și memorii în legătură cu activitatea societății Uzinei de Fier și Domeniile din Reșița S.A.*, în volumul I, nr.2, decembrie, 1930, Reșița.
6. Gheorghe Cimponeriu - *Din istoricul Reșiței*, în *Buletinul U.D.R.*, vol. I, nr. 2, Reșița, decembrie 1930.
7. Colectiv – *Uzinele din Reșița în anii construcției socialiste*, Editura Academiei, București, 1963.
8. Colectiv – *Monografia raionului Reșița*, manuscris dactilografiat de un colectiv de cadre didactice la cererea Sfatului popular al raionului Reșița; nedatat, dar sigur din perioada 1950-1966.
9. Coriolan Cocora - *Biserica sau cetatea turcească de lângă Reșița*, Cartea Cărășană No. 1, Editura Gazetei, Reșița, 1938.
10. N.N. Constantinescu- *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România până la primul război mondial*, Editura politică, București, 1959.
11. I. Desmireanu, C. Murgescu, M. Patriciu, P. Veiner - *Uzinele Reșița în anii construcției socialiste*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963.
12. Johann Jakob Ehrler - *Banatul de la origini până acum (1774)*, Editura de Vest, Timișoara, 2000.
13. F.V. Fabian – *Memento al istoricului și dezvoltării metalurgiei bănățene*, Editată de Centrala Siderurgică, Reșița, 1971.
14. D. Germani – *Amenajările hidroelectrice dela Reșița*, Editura Tipografia „Geniului”, București, 1927.

15. Rudolf Gräf - *Domeniul bănățean al S.T.E.G., 1855 – 1920, din istoria industrială a Banatului Montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997.
16. Francesco Grisellini – *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefață, Ediția a II-a, Traducere și note de Costin Feneșan, Editura de Vest, Timișoara, 2006.
17. Francesco Grisellini - *Istoria Banatului Timișan*, traducere de Nicolae Bolocan, Tipografiile Române Unite, București, 1926.
18. Georg Hromadka - *Scurtă cronică a Banatului Montan*, traducere de Rudolf Graf și Werner Kremm, Imprimeria de Vest, Oradea, 1995.
19. Ion Frigură Iliasă – *Pagini din istoria serviciilor de gospodărie comunală și locativă din Reșița (1948-1998)*, Editura Timpul, Reșița, 1998.
20. Ion Friguă Iliasă, Mihaela Frigura Iliasa – *Sistemul centralizat de alimentare cu apă potabilă și canalizare din municipiul Reșița. Evoluție și soluții tehnice*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2006.
21. Dumitru Jompan - *Coruri și fanfare din Banat – Caraș-Severin*, Editura Mirton, Timișoara, 2003.
22. H. Kulhanek - *Construcții hidrotehnice de avangardă în Banatul Montan. Baraje, canale, tuneluri, apeducte și centrale electrice, capodopere tehnice în sud-estul Europei la începutul secolului al XX-lea*, Editura Cosmopolitan Art, Timișoara, 2011.
23. Valeriu Leu, Rudolf Gräf - *Din istoria frontierei bănățene. Ultimul război cu turcii 1788-1791*, Reșița, 1996
24. S. A. Luca, C. Suciuc, S. I. Purece - *Descoperiri arheologice din Banatul românesc - repertoriu*, Editura Altip, Sibiu, 2006.
25. Karl Ludwig Lupșiasca – *Punct culminant al istoriei lor. O istorie a Banatului Montan între anii 1920-1948*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2006.
26. V. Manolescu, C. Stănescu, M. Scăunașu, I. Toma (coord.) - *225 de ani de siderurgie la Reșița – schiță monografică (1771-1996)*, Editura Timpul, Reșița, 1996.
27. Antoniu Marchescu - *Uzinele din Reșița*, ms. dactilo, în Arhiva Muzeului Banatului Montan Reșița, nr. inv. 10.526, p. 1.
28. Antoniu Marchescu - *Reșița în timpul revoluției 1848/1849*, ms., Arhiva Muzeului Banatului Montan, nr. inv. 10.038.
29. Mircea Mare – *Banatul între secolele IV-IX*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2004.
30. Sandor Mihalik – *Resicza jelene es multja*, Tipografia Resiczbaya Hungaria (A. Wiesz), Reșița, 1896.
31. Gheorghe Molin - *Reșița, Monografia orașului, uzinelor și domeniilor Reșița*, Reșița, 1926.
32. Gh. Molin - *Monografia orașului, uzinelor și domeniilor Reșița*, Tipografia „Scrisul Românesc”, Craiova, 1925.

33. Felix Millecker - *Căile ferate bănățene-construirea și realizarea lor:1847-1917*, Biserica Albă, 1927.
34. Ion Păsărică - *Descrierea domeniilor din Banat a societății privilegiate de stat austro-ungare de căi ferate*, Budapesta, 1891.
35. Ion Păsărică – *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniilor Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, Monitorul Oficial și Impremriile Statului, Imprimeria Generală, București, 1935, 1936.
36. D. Perianu - *Istoria uzinelor din Reșița: 1771-1996*, Editura Timpul, Reșița, 1996.
37. D. Perianu - *Istoria locomotivelor și a căilor ferate din Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 2000.
38. Frigyes Pesti - *The history of Banat of Severin and Severin County*, volumele I-III, Budapesta, 1880.
39. Frederick Pesti - *History Caras County*, vol. 1-4, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881-1885.
40. Frigyes Pesty-Krassó vármegye története, vol. 1–4, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881–1885.
41. Frigyes Pesti – *Istoria județului Caraș-Severin (Krassó vármegye története)*, volumul II, Editura Athenaeum, Budapesta, 1881–1885.
42. Mircea Rusnac - *Căutări prin ceața trecutului. Istoria Reșiței de la începuturi până în 1855. Capitle: Începuturile Reșiței, Nașterea unui centru industrial, Datarea vizitei lui Francesco Grisellini la Reșița, Perioada timpurie a istoriei industriale a Reșiței (1771-1855) și Reșița în timpul revoluției de la 1848.*
43. Mircea Rusnac - *Datarea vizitei lui Francesco Grisellini la Reșița*, în vol. *Societate și civilizație în Banatul istoric*, Timișoara, 2003.
44. Alfons Siersch – *Taschenbuch über Einrichtung und Betrieb der Werke Reschitzta und Anina 1890*, Verlag der priv. österr. Ungar. Staats Eisenbahn – Gesellschaft, Viena, 1891.
45. Ernő Speidel – *A Resicza banyai –(allami segelylyel fenntartott)*, Reșița, 1896.
46. Jenő Szentklaray – *Guvernarea lui Mercy în Banatul Timișan (Mercy kormányzata a Temesi Bansagban)*, Budapesta, 1909.
47. Jenő Szentklaray – *Szaz ev del Magyarorszag ujjab törteneböl*, vol. I, Timișoara, 1879,
48. Dumitru Țicu - *Banatul montan în Evul mediu*, Timișoara, 1998.
49. Erwin J. Țigla (coord.) - *Germanii din Banatul Montan*, Editura InterGraf, Reșița, 2003.
50. Aurel Țintă - *Colonizările habsburgice în Banat, 1716-1740*, Editura Facla, Timișoara, 1972.
51. *Übergabsprotocoll des Reschitztaer Eisenwerkes von seite der K.K. osterr. Staatsverwaltung an die K. K. Osterr. Staatseisenbahn gesellschaft von 14 luli 1855.*

52. Ilie Uzum - *Despre istoria societății omenești și tradițiile mineritului și metalurgiei pe teritoriul microregiunii Reșița*, în *200 ani de construcții de mașini la Reșița 1771-1971*, vol. I, Reșița, 1971,

53. I. Zahiu, D. Mares, T. Cocârlă – *Reșița: istorie și contemporaneitate*, Comitetul Municipal Reșița al Partidului Comunist Român, Reșița, 1971.

III. Lucrări generale.

1. *Anuarul demografic al Republicii Socialiste România pe anul 1974*, editat de Direcția Centrală de Statistică și de Comisia Națională de Demografie, București, 1974.

2. V. Ardelean, M. Bizerea, V. Ghibedea - *Excursii și drumeții în Regiunea Banat*, Întrîndirea Poligrafică Banat, Timișoara, 1964.

3. Paul Ardelean – *Anuarul școlii tehnice industriale gradul I și II*, din Reșița, 1938-1939, 1942-1943.

4. V. Ardelean, A. Ardelean - *Considerații de geografie economică asupra industriei grele a municipiului Reșița*, Sesiunea anuală de comunicări a Facultății de geografie, Universitatea București, 17 noiembrie 2007.

5. B.G. Assan – *O jumătate de secol dela introducerea mașinei cu abur în România*, B.S.Gr., București, 1904.

6. L. Badea, I. Iordan, D. Bugă, (Coord.) - *Geografia României, Vol. 3: Carpații românești și Depresiunea Transilvaniei*, Editura Academiei Române, București, 1987.

7. Dușan Basista - *Moniom, oameni și locuri*, Editura Fotomat, Reșița, 2001.

8. Al. Bădăuță, T. Pârvulescu - *Mitropolia Banatului – trecut și prezent*, Editura Mitropolia Banatului, Timișoara, 1979.

9. B. Bădescu, C. Balaș, I. Morac, O. Balea, M. Suru, I. Heinz - *Arealele protejate din județul Caraș-Severin*, Asociația Speologică Exploratorii, Reșița, 1998.

10. Roland Beier, Hans Hufnagel – *Walder und Dampf. Bilder aus vergangenen Tagen der C.F.F.*, vol. II, Gablitz, 1993.

11. A. Bejan - *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.

12. Ivan T. Berend, Gyorgy Ranki - *Ungarns wirtschaftlich Entwicklung 1849-1918*, în *Die Habsburgermonarchie, Band I, Die wirtschaftlich Entwicklung*, sub redacția lui Alois Brusatti, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1973

13. Virgil Birou - *Drumuri și popasuri bănățene*, Editura pentru Literatură, București, 1962.

14. Virgil Birou - *Oameni și locuri din Căraș*, Editura Facla, Timișoara, 1982.

15. Marius Bizerea - *Ghid turistic al județului Caraș-Severin*, Consiliul Popular al județului Caraș-Severin, Oficiul Județean de Turism, Reșița, 1971.

16. M. Bleahu, V. Decu, Șt. Negrea - *Peșteri din România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

17. Ioan Viorel Boldureanu – *Credințe și practice magice în Banat, (Eseu asupra orizontului mental tradițional)*, Editura Brumar, Timișoara, 2001.

- 18.A. Boar - *Istorie ilustrată a Banatului Montan, 1890 – 1948*, Vol. I, Editura Banatul Montan, Reșița, 2007.
- 19.A. Boar - *Istorie ilustrată a Banatului Montan, 1890 – 1948*, Vol. II, Editura Banatul Montan, Reșița, 2008.
- 20.A. Boaru, Ghe. Jurma, - *Reșița de altădată*, Editura Timpul, Reșița, 1996.
21. Vasile Bogdan - *Reșița, dincolo de cuvinte*, Editura Facla, Timișoara, 1979.
22. Lenhart Böhm – *Bansag külön törteneleme*, vol. I, Budapesta, 1867.
23. Leonard Böhm – *Geschichte des Temescher Banats*, vol. II, Editura Otto Wigand, Leipzig, 1861.
24. Ioan Viorel Boldureanu – *Credințe și practici magice în Banat*, Editura Brumar, Timișoara, 2001.
25. Ioan Boroș – *Oragnizarea școalelor naționale românești în comitatul Carașului la 1785-1792*, Caransebeș, 1914.
- 26.A. Borza - *Banatul în timpul romanilor*, Editura Fundațiunii Oliviero Varzi, Timișoara, 1943.
- 27.I. Bota - *Medicină și societate în Banatul Montan – Oravița și Valea Carașului în perioada 1700-1950*, Editura Tim, Reșița, 2006.
- 28.L. Botoșăneanu, Șt. Negrea, - *Drumețind prin Munții Banatului – călăuză turistică*, Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport, București, 1968.
- 29.L. Botoșăneanu, Șt. Negrea - *Drumețind prin Munții Banatului – ghid turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1976.
30. Stela Brie - *Legendele Reșiței*, Editura Facla, Timișoara, 1982.
31. Ștefan Burileanu – *Industria metalurgică a Banatului și Transilvaniei*, Editura Cartea Românească, București, 1920.
32. Petru Călin - *Ecourile scenei. Teatrul profesionist la Reșița 1949-1993 – Studiu monografic*, Reșița, Inspectoratul pentru Cultură al județului Caraș-Severin, 1994.
33. Petru Călin - *50 de ani de teatru reșițean*, Inspectoratul pentru Cultură al județului Caraș-Severin, Reșița, 1999.
- 34.R. Călinescu, Al. Bunescu – *Monografia geografică a R.P.R.*, vol. I Editura Academiei R.P.R., București, 1960.
- 35.N. Cătană, T. Jurjica (coord.) - *Județul Caraș-Severin în anii socialismului*, Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă, Reșița, 1975.
36. CCSITEH Reșița: *Douăzeci de ani de inginerie tehnologică și cercetare științifică la Reșița*, Reșița, 1986, 2 caiete program.
- 37.I. Cicală – *Mișcarea muncitorrească și socialistă din Transilvania 1901-1921*, București, Editura Politică, 1976.
- 38.E. Cimponeriu - *Reșița luptătoare*, Editura Științifică, București, 1965.
- 39.P. P. Ciurea, C. Falcă - *Cărășeni de neuitat*, Vol. IX, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011.
40. Colectiv – *Carte de pomenire, Reșița, decembrie 1989*, Editura Timpul, Reșița, 1999.

41. Colectiv – *Contribuții la problema materiilor prime în România*, vol. IV, Partea I, București, 1941.
42. Colectiv – *Mic Dicționar Enciclopedic*, Editura Enciclopedică română, București, 1972.
43. Colectiv - *Județele României socialiste*, ediția a II-a, Editura Politică, București, 1972.
44. Colectiv – *Enciclopedia României*, București, 1938.
45. Colectiv - *Reșița*, monografie, Editura Timpul, Reșița, 1996.
46. Colectiv – *50 de ani de la crearea Com. Gen. a Sindicatelor din România 1906-1956*, București, 1958.
47. Colectiv - *Uzinele Reșița în anii construcției socialiste*, Editura Academiei RPR, 1963.
48. Colectiv – *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1962.
49. Colectiv - *Industria și bogățiile naturale din Ardeal și Banat*, Cartea Românească, Cluj, 1927.
50. *Magyar statisztikai közlemenyek (Comunicări statistice maghiare)*, vol. 46, Budapesta, 1913.
51. N. N. Constantinescu, V. Axeniuc – *Capitalul monopolist în România*, Editura Politică, București, 1962.
52. Nicolae Cornean - *Monografia eparhiei Caransebeș*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1940.
53. R. Crețan - *Etnie, confesiune și comportament electoral în Banat. Studiu geografic (sfârșitul sec. al XIX-lea și sec. al XX-lea)*, Universitatea de Vest din Timișoara, Timișoara, 1999.
54. Ion Crișan - *Un secol de cântare muncitorească în Reșița (1872-1972)*, Reșița, 1972.
55. Vasile Cucu – *Geografia populației și așezărilor omenești*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974.
56. Helson Cyriaque – *La sidérurgie en France et à l'étranger*, vol. 1, Editura E. Bernard et. Comp, Paris, 1894.
57. Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, V. Chereșteșiu, T. Morariu – *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1960.
58. Augustin Deac – *Mișcarea muncitorească din Transilvania 1890-1895*, Editura Științifică, București, 1962.
59. P. Decei - *Lacuri de munte – drumeție și pescuit*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
60. Csanki Dezső – *Magyarország Történelmi Földrajza a Hunyadiak*. Koröban, vol. II, Budapest, 1894.
61. Silviu Dragomir- *Le Banat roumain. Esquisse historique*, Centrul de Studii și cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944.
62. Șerban Dragomirescu – România – *Ghid turistic*, Editura Sport – Turism, București, 1983.

63. Dan Farcaș - *Hoinărind prin Reșița pierdută*, Ediția a III-a, Editura Tim, Reșița, 2010.
49. Elek Fenyes – *Magyarország leirása*, partea a II-a, Pesta, 1847.
64. V. Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel - *Dicționarul toponimic al Banatului*, Vol. I, IV, V și VI, Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale, Timișoara, 1984.
65. Vasile Frățilă – *Lexicologie și toponimie românească*, Editura Facla, Timișoara, 1987.
66. N. Goanță – *Anuarul jubiliar semicentenar al școlii medii de stat pentru fete din Reșița pe anii 1925-1927*.
67. Viorica Goicu, Rodica Suflețel - *Dicționarul toponimic al Banatului*, Vol. II și III, Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale, Timișoara, 1985.
68. E. Grădinaru, I. Stoia-Udrea - *Ghidul Banatului*, Editura Revistei Vrerea, Timișoara, 1936.
69. Mihai Grigore - *Munții Semenic – ghid turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
70. Mihai Grigore - *Defileuri, chei și văi de tip canion în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
71. Mihai Grigore - *Munții Semenic – ghid turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1990.
72. Constantin Gruescu – *Scurt istoric al mineritului din Ocna de Fier și Dognecea* (monografie locală), manuscris păstrat în Muzeul Banatului Montan, 1963.
73. Georg Hromadka – *Scurtă cronică a Banatului montan*, Editura fundației „Friedrich Ebert”, Bonn, Germania, 1993. Traducere de Rudolf Gräf și Werner Kremm.
74. Doina Frigură Iliasă, Ion Frigură Iliasă, Flaviu Mihai Frigură Iliasă – *Întâmplări adevărate din Reșița, între trecut și viitor*, Editura Neutrino, Reșița, 2008.
75. Ion Frigură Iliasă – *Le Deplacement de l'église de Reșița*, conference, prezente au festival „Insolite Roumanie”, Caen, 21 mai, 2008.
76. Gh. Iancu, *Din preocupările Cosiliului Dirigent pentru organizarea administrației românești din Transilvania*, în A.I.I.C., XIV, 1971.
77. Ion Iliescu – *Reuniunile de cântări și corurile Reșiței*, volumul „Reșița .Istorie și contemporaneitate”, Reșița, 1971.
78. Vasile Ioniță - *Glosar toponimic: Caraș-Severin*, Casa Corpului Didactic a județului Caraș-Severin, Reșița, 1972.
79. Vasile Ioniță - *Nume topice din Reșița*, în Banatica, Vol. II, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1973.
80. Vasile Ioniță - *Toponime slave în Valea Bârzavei*, în „Banatica”, Vol. III, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1975.
81. Vasile Ioniță - *Nume de locuri din Banat*, Editura Facla, Timișoara, 1982.
82. Vasile C. Ioniță – *Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie*, vol. 2, Editura Intergraf, Reșița, 2004.

83. Iorgu Iordan - *Toponimia românească*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963.
84. Vasile Ioniță - *Contribuții la cercetarea onomasticii din Cîlnic (județul Caraș-Severin) I. Toponimia*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, Vol. II, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Caraș-Severin, Reșița, 1971.
85. Nicolae Iorga - *Istoria învățământului românesc*, București, 1928.
86. Dumitru Jompan - *Coruri din Banat – Lexicon*, vol. 1 (A-J), Editura Banatul Montan, 2005.
87. Dumitru Jompan - *Coruri și fanfare din Banat, Caraș-Severin*, Editura Mirton, Timișoara, 2003.
88. Sonja Jordan – *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, Verlag R. Oldenburg, München, 1967.
89. Gabriel Iosif – *50 de ani de de istoria mișcării muncitorești din Banat*, Timișoara, 1928.
90. Bujor Jumanca, Alexandru Stan – *Geografie. Județul Caraș-Severin*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.
91. Timotei Jurjica (coord.) - *Caraș-Severin – monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
92. Gheorghe Jurma - *Mic dicționar al personalităților culturale din Caraș-Severin*, Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă al județului Caraș-Severin, Reșița, 1976.
93. Gheorghe Jurma - *Descoperirea Banatului*, Editura Timpul, Reșița, 1994.
94. Gheorghe Jurma - *Reșița*, Editura Timpul, 1996.
95. Gheorghe Jurma - *Reșița*, Editura Tim, 2005.
96. Gheorghe Jurma, A. Săndulescu - *Caraș-Severin*, Editura Timpul, Reșița, 1996.
97. Gheorghe Jurma, Vasile Petrica - *Istorie și artă bisericească – biserici din Protopopiatul Român Ortodox Reșița*, Editura Timpul, Reșița, 2000.
98. Gheorghe Jurma, Erwin Iosef Țigla – *Reșița: Viziuni*, Editura „Banatul Montan”, Reșița, 2009.
99. Gheorghe Jurma, - *Monografia Casei de Cultură a Sindicatelor din Reșița*, Ed. Tim, Reșița, 2006.
100. Gheorghe Jurma - *Două secole trăite zi și noapte pentru viitor*, în Luceafărul nr 37, 1971.
101. Gheorghe Jurma - *Cu editura Timpul peste timp*, Ed. Timpul, Reșița, 2004.
102. Gheorghe Jurma - *Momente de istorie culturală – Caraș Severin 1944-1989*, Ed. Tim, Reșița, 2008.
103. Gheorghe Jurma – *Literatură și istorie*, Editura TIM, Reșița, 2008.
104. Gheorghe Jurma – *Istorie și cultură*, Editura TIM, Reșița, 2010.
105. J. Konstantiny – *Denkschrift uber die banater Bergwerke mit Rücksicht auf das Gemeind ewesen als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke*, Timișoara, 1854.

106. Andrea Judith Krempels, Erwin Iosef Țigla – *Dorul de casă este cea mai dureroasă boală. Amintiri din perioada deportării germanilor în fosta URSS*, Editura ColorPrint, Reșița, 2005
107. Valeriu Leu - *Memorie, memorabil, istorie în Banat*, Editura Marineasa, Timișoara, 2006.
108. Ioan Lotreanu - *Monografia Banatului*, Institutul de Arte Grafice "Țara", Timișoara, 1935.
109. M. A. Lupu, P. Todor, V. Bozga, N. Marcu, I. Puia – *Istoria economiei naționale a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974.
110. Nicolae Magiar, Eduard Magiar – *Monografia Liceului Teoretic „Mircea Eliade” din Reșița*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2013.
111. Wiliam Marin, Gheorghe I. Oancea – *Mișcarea antifascistă și revoluția populară din Banat*, Timișoara, 1971.
112. Wiliam Marin, Ion Munteanu, Gheorghe Radulovici - *Unirea Banatului cu România*, Editura Muzeului Banatului, Timișoara, 1968.**OK**
113. V. Marineasa - *Despre Banat, în registru normal*, Ed. Modus P.H., Reșița, 2009.
114. S. Meda - *Monografia comunei Cuptoarea-Secul*, Editura Neutrino, Reșița, 2009.
116. Tiberiu Mităr – *Problema culturală a Banatului*, Caransebeș, 1936.
117. Ghe. Mohan, A. Ardelean, M. Georgescu - *Rezervații și monumente ale naturii din România*, Editura Scaiul, București, 1993.
118. G. Molin – *Anuarul gimnaziului de stat Reșița 1921-1922*.
119. Rodica Munteanu - *Geografia fizică a României*, Editura Mirton, Timișoara, 2001.
120. E. Munteanu, Tr. Grossu – *Monografia produselor laminate de fier și oțel*, București, 1930.
121. Mustățea - *Viituri excepționale pe teritoriul României – geneză și efecte*, București, 2005
122. V. Mutihac - *Studii geologice în partea mediană a zonei Reșița-Moldova Nouă (Banat)*, Editura Academiei Române, București, 1959.
123. Vasile Neagu – *Excursii și drumeții prin Reșița și împrejurimi*, Editura Hoffman, Caracal, 2014.
124. Ștefan Negrea, Alexandrina Negrea, Alexandrina - *Din Cheile Carașului pe Semenic – itinerare în Munții Aninei, Dognecei și Semenicului*, Editura Timpul, Reșița, 2004.
125. Simona Nicoară – *O istorie a secularizării. Avatarurile creștinismului și triumfalismul mesianismelor noilor ere*, Editura Accent, Cluj - Napoca, 2006.
126. Zeno Oarcea - *Munții Semenicului și Aninei*, Editura Stadion, București, 1970.
127. Martin Olaru- *Munții Banatului. Amenajarea și dezvoltarea turistică*, Editura Hestia, Timișoara, 2000.

128. N. Oncescu – *Geologia României*, Ed. Tehnică, București, 1965.
129. T. Orghidan, Șt. Negrea, Ghe. Racoviță, C. Lascu - *Peșteri din România*, Editura Sport-Turism, București, 1984.
130. P.P. Panaitescu – *Introducere în istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.
131. I. Păianu – *Industria mare în România*, Bul. Soc. Polit., București, 1906.
132. I. Pășărică - *Frumusețile naturale ale Banatului cu localitățile climatice-balneare și cataractele Dunării*, Imprimeria Centrală. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1936.
133. Pârvulescu - *Crayfish field guide of Romania*, Editura Bioflux, Cluj-Napoca, 2010.
134. L. Pârvulescu - *Studiul comunităților acvatice de malacostracee (Crustacea: Malacostraca) din Munții Aninei – teză de doctorat*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Biologie și Geologie, Cluj Napoca, 2010.
135. D. Perianu, Diana Bogdan, Gheorghe Jurma, S. Moldovan - *Muzeul de Locomotive Reșița*, Editura Timpul, Reșița, 2001.
135. D. Perianu - *Personalități ale culturii tehnice și industriale din Banatul Montan* – Volum editat de Direcția pentru Cultură și Patrimoniul Național a județului Caraș-Severin, Editura Marineasa, Timișoara, 2010.
136. Gr. P. Pop - *Carpații și Subcarpații României*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2006.
137. Mircea Popa – *Viață și memorii*, Editura TIM, Reșița, 2008.
138. Agripa Popescu – *Locomotivele din punct de vedere constructiv*, Societatea Politehnică din Romania-Semicentenarul 1881-1931, Istoricul dezvoltării tehnice în România, vol. II, București, 1931.
139. Doru Popovici – *Muzică corală românească*, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.S.R., București, 1966.
140. George Popovici – *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904.
141. G. Posea (coord.) - *Enciclopedia geografică a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
142. Dumitru Protase – *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1966.
143. A. Rău, S. Tudorică – *Metalurgia oțelului*, Ed. Tehnică, București, 1956.
144. O. Răuț, V. Ioniță - *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1976.
145. General Rudeanu – *Apărarea noastră națională și bogățiile României întregite*, Timișoara, 1936.
146. Al. Savu – *Dictatura regală (1938-1940)*, Editura Politică, București, 1970.
147. Anton Schulz – *De la maistrul poștaș la poșta rapidă. O incursiune în istoria poștală a Reșiței*, Editura InterGraf, Reșița, 2002.
148. V. Sencu - *Plaiuri din Banat: Caraș-Severin*, Editura Sport-Turism, București, 1983.

149. V. Sencu, I. Băcănanu - *Județul Caraș-Severin*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976.
150. T. Simu - *Drumuri și cetăți romane în Banat*, Tipografia Națională, Lugoj, 1924.
151. Wilhelm Slovik - *Kurzer Umriß der Geschichte von Steierdorf-Anina*, Hermanstadt, 1940.
152. Eugenia Stanciu - *Precipitațiile atmosferice din Banat*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2005.
153. Coriolan Suciu – *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I- II, Editura Academiei R.S.R., București, 1967-1968.
154. Karl Winderberger – Szethegyi – *Noi reșițenii. Amintiri și întâmplări petrecute de demult*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2008.
155. A. Ioszeif Tietz – *Resicahayai m. kir, Allami elemi nepiskola es az ezzel kapcsolatos Allami ovoda masodik Ertesitoje az 1903-1904*, Teanervöl azerkestette Tietz Ioszeif igazgato – 1904.
156. A. Ioszeif Tietz – *Anuarul Școlii elementare și populare de stat din Reșița, 1903-1904*.
157. Alexander Tietz - *Legende si Basme din Banatul Montan*, (culese de A. Tietz și traduse din volumul *Marchen un Sagen aus dem Banater Bergland*, Editura Kriterion, București, 1979.
158. G. Toader - *Monografia județului Caraș*, Tipografia E. Desits, Oravița, 1938.
159. Vladimir Trebici – *Populația României și creșterea economică*, Editura politică, București, 1971.
160. F. Troner - *Fenomenul Jazz în Reșița*, Editura Tim, Reșița, 2007.
161. Dumitru Țeicu – *Arheologia satului medieval din Banat*, Editura Muzeului de Istorie al Județului Caraș – Severin, Reșița, 1996.
162. Dumitru Țeicu - *Banatul Montan în evul mediu*, Editura Banatica, Timișoara, 1998.
163. E. J. Țigla - *Biserici romano-catolice din Banatul Montan*, Editura InterGraf, Reșița, 2001.
164. E. J. Țigla - *Biserici romano-catolice din Arhidiaconatul Banatului Montan*, Editura ColorPrint, Reșița, 2004.
165. E. J. Țigla (coord.) - *Alexander Tietz și Banatul Montan*, Editura Timpul, Reșița, 1998.
166. Attila Varga, Rudolf Cristian – *Documenta masonica Transylvanica et Banatica*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011.
167. Ioan Romulus Vasile - *Singur printre bănățeni*, Ed. Neutrino, Reșița, 2008.
168. Iosif Velceanu – *Asociația corurilor și fanfarelor române din Banat*, în volumul *Muzica românească de azi, cartea sindicatului artiștilor*, București, 1939.

169. Iacob Voia – *O cometă în industria reșițeană* – Institutul de Cercetare și Proiectare pentru Echipamente Hidroenergetice 1966-1991, Editura Politehnica, Timișoara, 2011.

170. Iuliu Vuia – *Școlile românești bănățene în secolul XVIII*, Orăștie, 1896.

171. Josef Wessely - *General Statistik der Banater Domane nach dem Stande von 1855-1858*.

IV. Articole.

1. V. Ardeleanu, A. Ardeleanu – *Considerații de geografie economică asupra industriei grele a municipiului Reșița*, în Studii de geografie a Banatului, Timișoara, 1970.

2. *Alegere de învățător în Reșița Moontană*, în „Drapelul”, 1903, nr. 113.

3. Carina Babeu - *Epidemii în Reșița Montană și Reșița Română*, în „Reflex”, nr. 7-12/ 2009.

4. Ludovic Báthory - *Evoluția industriei miniere din Banat între anii 1919-1929*, în „Banatica”, Vol. II, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1973.

5. Ludovic Báthory – *Greve și revendicări ale muncitorilor de la Societatea Uzinele de Fier și Domeniile Reșița în anul 1929*, în „Banatica”, IV, Reșița, 1979. Pavel Binder – *Localizarea districtului român bănățean Cuiеști, o veche organizație a populație băștinașe*, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, VII, 1964.

6. P. Bizerea – *Vechimea școlii române din Banat*, în „Vasiova”, nr.1, anul XIII, 1941.

7. Dana Bălănescu - *Descoperiri monetare din sudul Banatului (IV)*, în „Banatica”, Vol. VIII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1985.

8. I. Bettisch - *Variantele toponimului „Govîndari”*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, Vol. II, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Caraș-Severin, Reșița, 1971.

9. Ion Blaga – *Probleme actuale ale urbanizării în România*, în „Era Socialistă”, an LIV, nr. 14, iulie 1974.

10. Paul Bocșanu – *Orașul nostru drag*, în Siderurgistul, 1965.

11. I. Bota - *Farmacii și farmacopee*, în „Timpul”, nr. 210, Reșița, 1992.

12. Ovidiu Bozu – *Aspecte ale șomajului în zona industrială din sudul Banatului (1929-1933)*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975.

13. Constantin Brătescu – *Rolul forțelor democratice conduse de Partidul Comunist Român în realizarea reformei agrare din 1945 pe domeniile Societății UDR*, în „Banatica”, vol. 2, Reșița, 1973.

14. *Buletinul UDR*, nr. 2, decembrie 1930.

15. Colectiv – *De la începuturile mișcării muncitorești până la crearea PCR*, în „Analele de Istorie” ale I.S.I.S.P. nr. 6, 1970, p. 61. (Institutul de Studii Istorice și Social Politice)

16. Gheorghe Cimponeriu – *Din istoricul Reșiței*, în „Fruncea”, 1936, Reșița.

17. E. Cimponeriu - *Din lupta muncitorilor de la Reșița în frunte cu comuniștii în perioada 1934-1937*, în „Analele de Istorie”, nr. 1/1960.

18. Ec. Cimponeriu – *Pagini din istoria unei importante biblioteci muncitorești: Biblioteca din Reșița*, în „Revista bibliotecarilor”, nr. 2, 1968.
19. Florina Cînda - *Minerii își sărbătoresc patroana – Sf. Varvara*, în „Timpul”, nr. 240, Reșița, 1995.
20. Mihai Deleanu – *Tipărituri Caraș-Severinene*, în „Banatica”, vol. 2, Reșița, 1973.
21. Mihail Deleanu - „*Ludimagister*”, *prima revistă pedagogică la Reșița*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975.
22. Vasile Dudaș – *Acțiuni revoluționare ale proletariatului reșițean în prima jumătate a anului 1918*, în Banatica, vol. VIII, Reșița, 1985.
23. Costin Feneșan - *Asistența socială și lupta minerilor din Banat în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea*, în Banatica, Reșița, 3, 1975, p. 169.
24. Ștefan Gămănescu - *Pagini din istoria farmaciei din județul Caraș-Severin*, în “*Studii și comunicări de Etnografie-Istorie*”, Vol. III, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală, Caransebeș, 1979.
25. Rudolf Gräf - *Două documente referitoare la începuturile furnalelor din Reșița*, în „Banatica”, Vol. VIII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1985.
26. Rudolf Gräf - *Amenajări hidrotehnice din județul Caraș-Severin în secolele XVIII-XX*, în „Banatica”, Vol. VIII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1985.
27. N. Gudea - *Descoperiri monetare antice și bizantine în Banat*, în Banatica, 1 (1971), Reșița.
28. Marian Gumă – *Unele probleme și perspective ale cercetării primei epoci a fierului în județul Caraș-Severin*, în „*Studii și comunicări, Etnografie – Istorie*”, vol. 2, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie locală, Caransebeș, 1977.
29. Gheorghe Jurma - *Cîte ceva despre simbolistisca fîntînii*, în „Semenicul”, nr. 2/2009.
30. D. Károlyi - *Contribuții la istoria construcțiilor de căi ferate în Banat (1856-1914)*, în „Banatica”, Vol. II, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1973.
31. *Larg câmp de afirmare culturii și artei*, în „Flamura”, nr. 1957 din 28 februarie 1971.
32. Hughes Labrusse – *Reșița, ville roumaine, Insolite Roumanie*, Caen, vol. 26, 11 iunie, 2008.
33. E. Lay - *Situația economică în preajma Revoluției de la 1848 în Comitatul Caraș*, în „*Studii și comunicări de Etnografie-Istorie*”, Vol. II, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală, Caransebeș, 1977.
34. Ș. Matei - *Fortificațiile de pe teritoriul Banatului în lumina izvoarelor scrise*, în „Banatica”, Vol. V, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1979.
35. V. Mihăilescu - *Structura geografică a munceilor Banatului*, în „*Caiete Banatica*”, Vol. VII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1978.
36. T. Murariu, A. Savu, M. Călinescu – *Contribuții la hidrografia regiunii Reșița*, în „*Probleme de geografie*”, vol. III, Academia RPR, București, 1956.

37. Lucia Mureșan – *Muncitorii români reșițeni și mișcarea cultural – artistică de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în *Revista de etnografie*, nr. 1, 1965.
38. Hilde Mureșan, *Aspecte ale unor mișcări greviste din Banat la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în *Studii și cercetări de istorie*, 1957.
39. I. Mușlea - *Date noi despre cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania*, în „Probleme de bibliologie”, București, 1967.
40. Neagu Vasile - *Legende din împrejurimile Reșiței*; **publicat pe Internet**.
41. B. Nadler – *Industria metalurgică și rolul ei în refacerea țării*, în „Probleme economice” nr. 1/1948.
42. Mihai Novicov - „*Cumpăna*” *la Teatrul de Stat din Reșița*, în „Scânteia”, seria III, an 18 (1949), nr. 1451, 15 iunie 1949.
43. Petre Oaldea - *George Augustin Petculescu – un mare slujitor al Thaliei Române*, în „Scena”, Stagiunea 1985-1986, Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă, Reșița, 1985.
44. Zeno Oarcea - *Propuneri de parcuri naționale în județul Caraș-Severin*, în „Caiete Banatica”, Vol. 7, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1978.
45. Martin Olaru - *Valorificarea patrimoniului turistic al așezărilor rurale din partea de sud-vest a țării (județul Caraș-Severin)*, în „Studii și comunicări de Etnografie-Istorie”, Vol. II, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală, Caransebeș, 1977.
46. Martin Olaru - *Istoricul turismului bănățean*, în „Banatica”, Vol. VII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1983.
47. Martin Olaru - *Organizarea spațiului turistic în Munții Banatului*, în „Banatica”, Vol. 13 – I, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1995.
48. Daniel Onaca – *Reșița, așa cum nu am cunoscut-o*, levantin@hotmail.com
49. Dan Perianu - *Din istoricul fabricației de locomotive la Reșița și al căilor ferate din Banat*, în „Timpul”, nr. 168, Reșița, 1995.
50. D. Perianu - *Aniversări reșițene (I) – istoria concentrată a S.T.E.G. și U.D.R.*, în „Timpul”, nr. 158, Reșița, 1995.
51. D. Perianu - *Aniversări reșițene (II) – istoria concentrată a S.T.E.G. și U.D.R.*, în „Timpul”, nr. 163, Reșița, 1995.
52. D. Perianu - *Din istoricul fabricației de locomotive la Reșița (I)*, în „Timpul”, nr. 138, Reșița, 1995.
53. D. Perianu - *Din istoricul fabricației de locomotive la Reșița (II)*, în „Timpul”, nr. 153, Reșița, 1995.
54. Richard Petrovsky - *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin, din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n. (III)*, în „Banatica”, Vol. IV, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1977.
55. Richard Petrovsky - *Peșteri din județul Caraș-Severin – cercetări arheologice (I)*, în “Studii și comunicări de Etnografie-Istorie”, Vol. III, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală, Caransebeș, 1979.

56. Richard Petrovsky, O. Popescu, P. Rogozea - *Peșteri din județul Caraș-Severin – cercetări arheologice (II)*, în „Banatica”, Vol. VI, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1981.
57. Richard Petrovsky - *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin, din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n. (I)*, în „Banatica”, Vol. II, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1973.
58. Richard Petrovsky - *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin, din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n. (II)*, în „Banatica”, Vol. III, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1975.
59. Mariana Pojoga - *Diversitatea confesională la Reșița*, în revista „Cronos”, nr. 6, 2010.
60. Ioan Popa – *Considerații asupra șomajului al Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (1929-1933)*, în „Banatica”, X, 1990.
61. Mircea Ioan Popa – *Viață și memorii*, vol. I-II, Editura TIM, Reșița, 2008.
62. Dumitru Protase – *Legiunea III Flavia la nordul Dunării și apartenența Banatului și Olteniei de vest la provincia Dacia*, în „Acta Musei Napocensis”, IV, 1967, Cluj.
63. Gr. Răileanu, V. Mutihac – *Cercetări geologice în regiunea Anina-Doman*, în „Buletin științific”, seria Geografie și geologie, tomul II, nr.2, București, 1957.
64. O. Răuț, O. Bozu, R. Petrovsky - *Drumurile romane în Banat*, în „Banatica”, Vol. IV, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1977.
65. Octavian Răuț – *Din istoria străveche a metalurgiei bănățene*, în „Flamura Roșie”, nr. 1202, 20 mai 1961, Reșița.
66. O. Răuț - *Toponimie și istorie bănățeană*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, Vol. IV, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Caraș-Severin, Reșița, 1978.
67. *Reșița Munteană*, în „Albina”, an I, nr. 10 din 20.aprilie 1866.
68. *Reuniunea română de lectură din Reșița Montană*, în „Drapelul”, nr. 21, 1901, Lugoj.
69. P. Rogozea - *Cercetări arheologice în endocarstul din sud-vestul României*, în „Banatica”, Vol. IX, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1987.
70. Ion Românu – *Salut la centenar, Flamura XIX (1972)*, nr. 2338 (21, V).
71. Gh. Ruja - *Minele de la Secul și Doman la jumătatea secolului al XIX-lea*, în „Tibiscus”, Vol. IV, Muzeul Banatului, Timișoara, 1975.
72. Gh. Ruja, (1977), *Exploatarea miniere ale societății Uzinele de Fier și Domeniile Reșița(U.D.R.), 1920-1928*, în „Banatica”, Vol. IV, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița.
73. Gheorghe Ruja - *Situația muncitorimii miniere și metalurgiste în Banatul montanistic la mijlocul veacului al XIX-lea*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975.
74. Gheorghe Ruja, V. M. Zaberca – *Refacerea economică și naționalizarea (1944-1948)*, în „Banatica”, III, Reșița, 1945.
75. Mircea Rusnac – *Problemele Reșiței în anul 1919*. (redactat în 12 noiembrie 2011). Postat în Articole de Istorie, Evenimente, Istoria Reșiței.

76. Ioan Sabău Lucaci – *Din trecutul parohiei Reșița Montană*, în „Mitropolia Banatului”, anul XXXIV, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1984.
77. *Sfințirea școlii din Reșița*, în „Drapelul”, Lugoj, nr 141, 1903.
78. L. Schrött - *Contribuții la cunoașterea vegetației Munților Aninei*, în „Caiete Banatica”, Vol. 7, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1978.
79. N. Sinca - *Reconstituirea regimului hidrologic natural al râului Bârzava (scurgerea maximă)*, în „Studii și cercetări de hidrologie, Nr. 52, Institutul de Meteorologie și Hidrologie, București, 1984.
80. *Solemnitatea de deschidere a căminului de ucenici industriali*, în „Reșița”, nr. 5, 1936.
81. Natalia Stancu – *Misiunea educativă a teatrului într-un centru muncitoresc*, în „Scânteia”, an XLVIII (1978) nr. 11270, 15 noiembrie, 1978.
82. Marin Stoican – *Centenar de cântec reșițean*, Munca, XXVIII (1972), nr. 7624 (22,V).
83. E. Stoicovici - *Cuptoarele siderurgice din Dealul Cioara – Reșița*, în „Banatica”, Vol. VIII, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1985.
84. Bujor Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în secolul XVIII-lea*, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, tom VII, Cluj, 1964.
85. Bujor Surdu – *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, an XIII, 1970.
86. Coriolan Suru – *Construcția de utilaj petrolier la Reșița între 1924-1954*, Banatica, nr. 10, 1990.
87. Cornelia Șerban – *Deschiderea festivă a Teatrului de Stat din Reșița*, în „Flamura Roșie”, an 5(1953), nr. 420, 11 noiembrie 1953.
88. Dumitru P. Ștefan (Ștefan Pascu) –*Din luptele muncitorimii în trecut. Lupta muncitorilor mineri din Banat la 1773*, în Studii și Cercetări de istorie medie, 1951, I an. II,
89. Ion Șerban – *Acțiuni revendicative ale clasei muncitoare din Banat în anii dictaturii regale (1938-1940)*, în „Banatica”, II, Reșița, 1973,
90. Ion Șerban - *Represiuni antimuncitorești în județul Caraș și Severin în perioada interbelică (1919-1939)*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975.
91. I. Tismănariu – *Situația școlară și bisericească din localitate*, în „Glasul muncitorului român”, Reșița, nr. 40, 1935.
92. David Turnok - *The Reșița Industrial Complex: Perspectives in Historical Geography*, în „GeoJournal”, 29. I. 1993, Kluwer Academic Publishers, Leicester, England.
93. Dumitru Țeicu - *Contribuții la repertoriul arheologic al Banatului Montan*, în „Banatica”, Vol. 16 – I, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 2003.
94. Nicolae Ursu – *Corurile bănățene în epoca începuturilor (tradiții, obiceiuri)*, Drapelul Roșu, XXV (1968), nr. 3331 (4, VIII).

95. Ile Uzum, Dumitru Țeicu – *Precizări de ordin cronologic și considerații istorice în legătură cu monumentul de arhitectură feudală de la Reșița-Ogășele*, în „Banatica”, VII, Reșița, 1983, p. 298.
96. L. Vajda, *Formarea muncitorimii salariate în industria minieră și metalurgică din Transilvania între 1848-1867*, în Acta Musei Napocensis, 1968, Cluj Napoca.
97. Erwin Josef Țigla – *Biserici romano catolice din Banatul Montan*, Editura Intergraf, Reșița, 2001.
98. Aurel Țintă – *Situația Banatului la cucerirea lui de către habsburgi*, în Studii de Istorie a Banatului, Timișoara, 1969.
99. Josef Windhager - *Gründung und Gestaltung Reschitza's*, în Reschitzaer Zeitung, numerele 11-18, ianuarie, 1940, Reșița.
100. Volker Wollman - *Dezvoltarea tehnicii miniere din Munții Cărășeni în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Banatica”, Vol. I, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1971.
101. Volker Wollman - *Mineritul în Banat la mijlocul veacului al XVIII-lea oglindit într-un album-cartografic*, în „Banatica”, Vol. V, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1979.
102. V. M. Zaberca, I. Popa - *Despre unele catastrofe miniere din Banat*, în “Studii și comunicări de Etnografie-Istorie”, Vol. III, Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală, Caransebeș, 1979.
103. Vasile Zaberca – *Instaurarea dominației românești la Reșița (iunie 1919)*, în „Banatica”, II, Reșița, 1973.
- V. Periodice (ziare, reviste).**
1. *Albina*, nr. 10, 1866.
  2. *Analele de Istorie* ale I.S.I.S.P. (Institutul de Studii Istorice și Social Politice), nr. 6, 1970.
  3. *Arbeiter Zeitung*, 1930, Reșița.
  4. *Banatica*, , II, 1973; III, 1975; IV, 1979; VII, 1982; X, 1990, Reșița.
  5. *Cronos*, 2010, Reșița.
  6. *Curentul Nou*, mai 1946, septembrie 1947.
  7. *Dimineața*, aprilie, 1926.
  8. *Deșteptarea*, , 1930., Reșița.
  9. *Drapelul*, 1901, 1904, iunie-iulie 1910, Lugoj.
  10. *Energia*, august 1968.
  11. *Era Socialistă*, iulie 1974.
  12. *Familia*, 1905.
  13. *Flamura Roșie*, 1949, Reșița.
  14. *Flamura*, 1975, 1983, Reșița.
  15. *Fruncea*, , 1936, Reșița.
  16. *GeoJournal*, 29. I. 1993, Leicester, England.
  17. *Glasul muncitorului român*, octombrie, 1934, Reșița.
  18. *Luminătorul*, noiembrie 1892.

19. *Metalurgia*, 1968, nr. 2-3; 1970, nr. 1, 7 și 9, Reșița.
20. *Metalurgistul*, 1928-1929, Reșița.
21. *Minerul*, 1928, Reșița.
22. *Națiunea*, 1935, Reșița.
23. *Neue Zeitung*, 18 noiembrie, 1936.
24. *Probleme de bibliologie*, 1967, București.
25. *Reschitzaer Zeitung*, mai 1919, Reșița.
26. *Reflex*, 2009, Reșița.
27. *Reșița*, februarie, 1937.
28. *Roata*, 1930, Reșița.
29. *Scânteia*, 1948, 1949.
30. *Socialismul*, 1929, 1933, Reșița.
31. *Valea Bârzavei*, Reșița, 1932.
32. *Vestul*, 1930.
33. *Tibiscus*, V, 1979, Timișoara.

VI. Surse electronice.

- <http://www.banatuldemunte.ro/author/admin/page/13>
- <http://istoriabanatului.wordpress.com/category/istoria-resitei>
- http://www.ucmr.ro/comments.php?id=P11_0_1_0_C
- <http://banatulmontan.wordpress.com/>
- <http://exploratorii.ro/>
- <http://istoriabanatului.wordpress.com/>
- <http://ldtr.licee.edu.ro/>
- <http://prietenii-muntilor.ro/>
- <http://ro.wikipedia.org/>
- <http://semenic.exploratorii.ro/>
- <http://spitaluljudeteanReșița.ro/>
- <http://www.ariiprotejate-cs.ro/>
- <http://www.argument-cs.ro/>
- <http://www.artrom.ro/>
- <http://www.banaterra.eu/>
- <http://www.banatuldemunte.ro/>
- <http://www.basilica.ro/>
- <http://www.biserici.org/>
- <http://www.caon.ro/>
- <http://www.caras-severin.djc.ro/>
- <http://www.cez.ro/>
- <http://www.cjcs.ro/>
- <http://www.comunitati-miniere.ro/>
- <http://www.crayfish.ro/>
- <http://www.eco-romania.ro/>
- <http://www.infocs.ro/>

- <http://www.jandarmeria-caras-severin.ro/>
- <http://www.jurnalul.ro/>
- <http://www.monumenteistorice.ro/>
- <http://www.monumenteromania.ro/>
- <http://www.muzeulbanatuluiimontan.ro/>
- <http://www.prietenii-muntilor.ro/>
- <http://www.primariaResita.ro/>
- <http://www.probanat.ro/intro.html>
- <http://www.semenic.net/>
- <http://www.ucmr.ro/>
- <http://www.ziare.com/>
- <http://reper24.ro>

VII. Alte surse

*** (1962), *Harta topografică a Republicii Socialiste România – 1:25000*, Ministerul Apărării Naționale al Republicii Socialiste România – Direcția Topografică Militară.

*** (1968), *Republica Socialistă România – harta geologică, 1:200.000*, Comitetul de Stat al Geologiei, Institutul Geologic, București.

*** (1975), *Harta topografică a Republicii Socialiste România - 1:25000*, Ministerul Apărării Naționale al Republicii Socialiste România – Direcția Topografică Militară.

*** (1985), *Atlas geografic – Republica Socialistă România*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

*** (1992), *Atlasul cadastrului apelor din România*, Ministerul Mediului, Aquaproiect S.A., București.

*** (1996), *Harta topografică a Republicii Socialiste România - 1:100.000*, Ministerul Apărării Naționale al Republicii Socialiste România – Direcția Topografică Militară.

*** (2002-2008), *Arhiva de date a Administrației Bazinale de Apă Banat*, Timișoara.

*** (2001), *Planul de management al Parcului Național Semenic – Cheile Carașului*.

*** (2011), *Planul de management al Parcului Național Semenic – Cheile Carașului, Anexă*, Administrația Parcului Semenic Cheile Carașului, Reșița.

*** *Monitorul Oficial al României, Partea I, Nr. 670 bis/01.10.2010*, București.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (<i>Gabriel COJOCARU</i>)	5
CRONICĂ ȘI AVAN-CRONICĂ PERSONALĂ (<i>Mario BALINT</i>)	7
DESCOPERIND REȘIȚA DE IERI ȘI DE AZI... (<i>Dr. VARGA Attila</i>).....	9
INTRODUCERE	11
I. CADRUL GEOGRAFIC.....	17
II. ISTORICUL LOCALITĂȚII ȘI VIAȚA POLITICĂ	23
Istoricul localității	23
Viața politică.....	59
III. POPULAȚIA – URBANIZAREA.....	80
Populația	80
Urbanizarea	115
IV. ADMINISTRAȚIA	144
V. ECONOMIA.....	196
VI. VIAȚA SOCIALĂ	286
VII. ÎNVĂȚĂMÂNTUL.....	310
VIII. BISERICA.....	345
IX. CULTURA	369
X. TURISMUL	393
XI. SPORTUL.....	399
REZUMATE	405
Résumé.....	407
Zusammenfassung	411
Abstract	415
Kivonat	419
BIBLIOGRAFIE	423

Avem, aşadar, o istorie memorabilă care trebuia cuprinsă în paginile unui tom de referință la care vom medita încă mult timp de aici înainte. Oferindu-ne această cercetare atent elaborată, **Prof. Dr. Nicu Magiar** împreună cu fiul său **Dr. Eduard Magiar** ne invită nu doar să redescoperim trecutul oraşului în care am crescut și ne-am format mulți dintre noi o bună bucată de vreme.

Munca lor este, totodată, o poartă deschisă spre a ne redescoperi noi înșine, mai ales cei care am plecat spre alte meleaguri, luând cu noi, în sufletul nostru, ceva din acest oraș. Am luat oare? Am păstrat ceva din el în momentul în care ne-am contopit cu identitatea altor locuri care ne-au adoptat, întrucât drumurile vieții ne-au călăuzit spre ele? Ar fi trebuit s-o facem? La ce ne-ar fi folosit?

Eu sunt doar unul dintre cei care, plecând în altă parte, am decis să iau, totuși, Reșița în sufletul meu. Exemplul multor oameni frumoși de altădată, care au muncit și au rămas aici pentru totdeauna, mi-a ajutat, nu o dată, în demersul meu de a-mi păstra echilibrul interior, convingându-i și pe alții că, în Banatul de Munte, oamenii chiar știu să trăiască în bună vecinătate unii cu alții, departe de orice manifestări extremiste lipsite de bun simț și de toleranță reciprocă.

V.Lk.Dr. Varga Attila

Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române
Senior al Orașului Cluj-Napoca

Alte volume publicate:

- Eduard Magiar - *Relațiile franco-britanice în perioada napoleoniană*, 2007;
Nicolae Magiar, Eduard Magiar - *Monografia localității Soceni*, 2007;
Nicolae Magiar, Eduard Magiar - *Monografia localității Bozovici*, 2007, 2008;
Nicolae Stoica de Hațeg - *Protocolul din Protoprezviteratul Mehădiei*,
ediție de Nicolae Magiar și Vasa Lupulovici, 2008;
Nicolae Magiar - *Nicolae Stoica de Hațeg: Preocupări istoriografice*, 2008;
Nicolae Magiar, Eduard Magiar - *Viața monahală din județul Caraș-Severin*, 2009.
Nicolae Magiar, Eduard Magiar - *Viața monahală din județul Timiș*, 2010;
Nicolae Magiar, Eduard Magiar - *Monografia Liceului Teoretic „Mircea Eliade” din Reșița*, 2011,
2013;
Nicolae Magiar - *Din culisele unei emisiuni radiofonice: Singurătate în Doi*, 2013;
Eduard Magiar - *Marea Britanie și construcția Uniunii Europene la începutul secolului XXI*,
2014;

